

Заснована у 2006 році

ЛІДІЯ КОВАЛЕЦЬ

ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ

*Історія розвитку
творчої індивідуальності письменника*

МОНОГРАФІЯ

КИЇВ
ВИДАВНИЧИЙ ЦЕНТР «АКАДЕМІЯ»
2011

УДК 821.161.2Фед09
ББК 83.3(4УКР)53-8Федькович4
К56

Рецензенти:

доктор філологічних наук, професор М. І. Гнатюк;
доктор філологічних наук, професор Л. Г. Голомб;
доктор філологічних наук, професор О. Д. Турган

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(Протокол № 9 від 2 грудня 2010 р.)*

Як письменник Юрій Федькович недопрочитаний, недооцінений, як індивідуальність — недопізнаний. Небагатьом відомо, що за гордою поставою, розкішним сердаком буковинця ховалась «вихривата натура» одного з найталановитіших і найскладніших митців ХІХ ст. Та й сам він створив про себе чимало містифікацій. Його життя й писання варті уваги, і це засвідчує пропонована студія. Результатом заглиблення її авторки у світі Федьковича, намагання пізнати й осмислити їх є ґрунтовна, насичена оригінальними літературознавчими знахідками наукова біографія цієї масштабної і навдивовижу цікавої постаті.

Вартісність цього дослідження визнають передусім фахівці. Корисним воно буде всім залюбленим у літературу, надто тим, хто намагається, користуючись «зворотною оптикою», побачити письменника «зсередини його життя, або його драми».

*На обкладинці використано фрагмент репродукції картини
О. Гармидера «Останній аркан».*

ISBN 978-966-580-322-5 (серія)
ISBN 978-966-580-364-5

© Ковалець Л., 2011
© ВЦ «Академія», 2011

У ПОШУКАХ ФЕДЬКОВИЧА

*Де ти, о чоловіче, чоловіче?
Яви мені образ твій
і дай почути мені голос твій...*

Григорій Сковорода

*Найцінніше і найкраще в кожному чоловіці,
а тим більше в письменнику, се його індивідуальність...*
Іван Франко

У біографічній книзі «Мій Пушкін» Марина Цветаєва зізналась, що її знайомство з великим поетом відбулося в ранньому дитинстві, коли вперше побачила пам'ятник йому. Відправною точкою у моїх тривалих стосунках із Юрієм Федьковичем також став пам'ятник, але іншого роду, — видрукувана «Веселкою» в 1969 р. (із передмовою М. Нечиталюка та ілюстраціями О. Талієва) збірка його вибраних творів «На день добрий». Чи тому, що домашня бібліотека в мене, сільської дитини, була ще тоді доволі скромною і кожна нова книжка виявлялась по-своєму радісною зустріччю, а чи тому, що тексти, точніше, світи, які стояли за їх рядками, на нашому Поділлі виглядали незвичайно — як ціла екзотична країна, але я відразу й на все життя задорожила тією книгою і, може, через цей трепетний дитячий спогад завше тримала Федьковича у своїй свідомості особно від інших письменників.

Відкриття поета ніби заново, з погляду К.-Г. Юнга, відбувається тоді, коли «у своєму розвиткові наша свідомість піднімається на нову сходинку, із висоти якої ми несподівано починаємо чути щось нове в його словах. Усе з самого початку вже було закладено в його творові, але залишалось

потаємним символом, прочитати який нам дозволяє лише оновлення духу часу» [532, с. 225]. Власне, з відстані часу бачу внутрішній зв'язок між першим, далеко неутилітарним, справді літературним читанням-перечитуванням «Бідолашка», «Золотої кісочки», «Від чого море соло-не», «Максима Чудатого», пізнішими довгими і водночас швидкоплинними розмовами про Федьковича із його скрупульозним дослідником, моїм університетським учителем Миколою Івановичем Юрійчуком і вже теперішнім самостійним студіюванням видатного письменника.

Досі літературознавство розглядало Федьковича, сказати б, лише зовнішнього — приблизно так, як дивляться на монументи чи майже так, як М. Цветаєва у ранній добі свого життя споглядала Пушкіна. Проте за красою народних строїв буковинця, його незалежницькою поставою прихована правда його суто індивідуальних психологічних глибин, без розуміння яких — для письменника принципівих — неможливо пізнати реального Федьковича — одного з найталановитіших і водночас найскладніших митців свого часу.

Є велике раціональне зерно в пораді Х. Ортеги-і-Гассета, висловленій дослідникові Гете, скористатися «зворотною оптикою» і побачити Гете зсередини — «зсередини його життя, або його драми» [341, с. 440]. У праці «У пошуках Гете» під запропонованим кутом зору переглянуто реноме великого німця як найуспішнішого і найоптимістичнішого з поетів і вироблено новий погляд — як на людину, котра шукала, а то й уникала себе і якраз тому створила образи Вертера, Фауста, Мейстера — «галерею скитальців, які мандрують у світі, шукаючи свою внутрішню долю або... уникаючи її» [341, с. 448]. Федькович із цього погляду — митець до певної міри гетевського типу, зі своїми «дезертирами», житейською невлаштованістю, непосидючістю, втечами із лона любовних пригод і вже фатальною самотністю, який «помимо власної волі сам стає тим шукачем долі, “втікачем” від самого себе до самого себе» [187, с. 77]. Ці пошуки і втечі, головною з яких було дистанціювання у світ художніх самовиражень, супроводжувались не меншими, ніж у Гете, емоційними збуреннями.

Отож, суголосний «вихруватим» натурам, Федькович прожив своє життя, засобами слова, мови створив свою змістовну й цілісну художню систему, відіграв свою помітну і важливу роль у громадсько-культурній історії Буковини та всієї України. Його заслуга є і в тому, що в новій українській літе-

ратурі відбувається істотна зміна, яку Л. Скупейко назвав утвердженням принципу індивідуальності: «письменник вперше знаходить можливість самореалізації у всьому параметрі своїх характеристик — соціальних, національних, індивідуальних» [408, с. 133]. Інша річ, що пошуки можливостей — із огляду на багато чинників — виявлялись у Федьковичевій ситуації особливо складними і драматичними, це були також інтенсивні, завдовжки у ціле життя пошуки себе — людини, покликаної творити. Саме унікальність цих пошуків та їх результативність зумовили спробу суто наукового реконструювання його життя як історії розвитку творчої індивідуальності.

***

«Створювати стовідсотково своє, не пов'язане єдиною ниткою з творчістю попередників і сучасників, неможливо... Для цього треба було б створити щось із нічого» [97, с. 43], — зауважував М. Гончаренко. Відтворити Федьковичеве життя — це не лише насамперед досягнути за документами, зокрема й за художніми текстами, його індивідуальну життєтворчість, усю парадигму взаємозв'язків, які І. Франко схарактеризував як зв'язки «твору з творцем, а творця з оточенням» [486, с. 391]. У руслі цієї традиції, яку розробляли, зокрема, й представник біографічного методу в літературознавстві Ш. Сент-Бев, фундатор культурно-історичної школи І. Тен, український літературознавець Г. Сивокінь сформулював поняття «самототожність письменника», при цьому зазначивши, що йдеться «про аналіз літературного мистецтва, синтезований творчою індивідуальністю митця» [401, с. 14].

Підготовка нової, спрямованої на синтез концепції Федьковичевої тексто-біографії (термін Г. Сивоконя) була б неможлива без урахування досвіду попередників та сучасників, усєї півторастилітньої історії науки про видатного буковинця. Її розквіт припав на межу ХІХ — ХХ ст. і пов'язаний з діяльністю школи І. Франка, до якої належали О. Колесса, Д. Лукіянович, О. Маковей, В. Щурат. Завдяки цій школі у 1902—1938 рр. вийшло перше повне і критичне видання «Писань» Федьковича у 4-х томах, 7-ми книгах, було створено його перший докладний життєпис та утверджено ідею про неоднорівність творчої і власне людської індивідуальності цього письменника, а отже, потреби глибоких студій над нею.

Радянське фєдьковичєзнавство з огляду на упереджені казенно-ідеологічні підходи до аналізу зазнало чималих

утрат, хоч дослідження Г. Гуць, М. Нечиталюка, Б. Мельничука, М. Пазяка, Ф. Погребенника, О. Романця, М. Шалати, М. Юрійчука засвідчили його поступ і успішне намагання ґрунтовно вивчати не стільки весь обшир матеріалу, скільки окремі питання, пов'язані з життям і творчістю письменника. До того ж саме в новітній час стало очевидним, що наука про Федьковича не є локальною, материково-українською, і причетність до неї таких зарубіжних фахівців, як Абгар-Солтан, Л. Білецький, А. Волдан, К. Кадлец, Д. Козій, Б. Кравців, М. Кргоун, М. Ласло-Куцюк, Ф. Ржегорж, — тому свідчення.

Попри деякі літературознавчі напрацювання двох останніх десятиріч (публікації М. Бондаря, Б. Бунчука, А. Волдана, В. Івашківа, Б. Мельничука, О. Огуя, В. Півторака, В. Погребенника, М. Юрійчука та ін.), є підстави констатувати, що пострадянське дослідження Федьковича перебуває коли не в занепаді, то у стані прострації, звернення до нього вчених спорадичне. Тим часом багато принципів питань у цій галузі в умовах вироблення нової концепції історії, культури, літератури чекають на своє глибше фахове осмислення, виправлення, нове трактування.

Передовсім важливо застосувати інший підхід до розгляду Федьковичевої особистості, аніж соціологічний, що домінував за радянського часу і представляв письменника передовсім соціально заангажованим: борцем із буржуазним націоналізмом та церквою і водночас другом російського народу (Г. Мізюн, М. Пивоваров, О. Мазуркевич), непослідовним у демократичних переконаннях, що, мовляв, не дало йому змоги піднятися до науково-матеріалістичного розуміння суспільних явищ (А. Коржупова), тощо. Отож широкій соціально-історичний, унікальний етнокультурний контекст хоч і був узятий до уваги, але потрактований тенденційно, спрощено, а питання про контекст полікультурний, духовний, про самоцінність Федьковича, його особистісний феномен, складні, драматичні зв'язки письменника з інертним, малоосвіченим суспільством, боротьбу із самим собою як найбільшу трагедію душі, теж відображену художньо, майже не порушували. Не пояснювалося, що свою роль грали й гени, нервова організація, складні обставини життя, трагізм особистої долі і речі глибоко інтимні, на переконання З. Фрейда, психологічні за своєю природою і не пов'язані з біологією людини чи з фізіологічними процесами. Крім того, Федькович як інтелі-

гент у першому поколінні з огляду на демократичні ідейні переконання фактично майже повсякчас балансував між двома соціальними групами, що теж спричинювало корекцію життєвих планів, складність поведінки, внутрішні зміни, істотні зрушення у структурі свідомості, одне слово, було важливою і довготривалою подією внутрішнього, психологічного порядку.

Подібний аналіз індивідуальності письменника — «ззовні» і «зсередини», притім у розгорнутому, поступальному плані (психологічна наука цей розвиток вкладає у схему «індивід → особистість → індивідуальність»), досі не входив до компетенції фєдьковичезнавства, унаслідок чого постала значно простіша за реальну біографія-схема, яка не лише не відповідала на цілу низку важливих «чому?», а часто навіть не ставила їх. Що ж до творчості Федьковича — цього оригінального вияву його сутності, то сьогоднішнє прочитання її мусить полягати не лише в застосуванні модерних підходів, спрямованих на глибшу реінтерпретацію створеного. Важливо пояснити, чому, з огляду на які внутрішні та зовнішні чинники він писав те, що писав. Свого часу письменник і літературознавець П. Филипович застерігав, що цілого Шевченка мужицтвом не пояснити. І Федьковича генетичним тяжінням до фольклору, «мужицтвом», іще більш вираженим за Кобзареве, не пояснити сповна, бо його життєтворчість постала ще й на основі індивідуального досвіду людини, котра самотужки виробила принципово новий для середовища спосіб життєпроживання, до того ж пильне, повсякчасне читання, наполегливу, копітку роботу над «нивою душі своєї», осмислення буття зробила для себе внутрішньою потребою. Ось чому важливо потрактувати і твори Федьковича як історію його розвитку, непересічну подію загальнонаціонального письменства, значущу передовсім для автора як природи, спраглої самовираження.

Отже, підготовка цієї студії зумовлена відсутністю сучасної, не обтяженої ідеологічними приписами, науково обґрунтованої концепції життєво-творчого шляху Ю. Федьковича як історії розвитку його індивідуальності, разом із тим комплексного аналізу його художньої спадщини в контексті біографії автора, буковинської, загальноукраїнської дійсності та загальноєвропейського історико-літературного розвитку; потребою осмислення соціально-історичних, етнокультурних та психологічних факторів як детермінантів становлення й розвитку індивідуальності письменника; доцільністю з'ясування його стосунків із суспільством та необхідністю реінтерпретації

питання про позалітературну, зокрема громадсько-культурну діяльність Федьковича і його роль в історії національного письменства й духовному житті українського народу.

Власне, тема та об'єкт уваги — історія становлення, розвитку видатної людини — визначили специфіку застосованої наукової методології (послугування біографічним, психологічним, історико-генетичним, рецептивно-інтерпретаційним, порівняльно-історичним методами дослідження) і спонукали до опертя як на різноманітні джерельні, у т. ч. архівні матеріали, так і на праці з літературознавства, історії, загальної і соціальної психології та етнопсихології, культурології, філософії, соціології, естетики як комплексну методологічну основу.

Структура пропонованого дослідження двокомпонентна: аналіз у відповідних аспектах конкретної джерельної бази (яким бачили це життя сам Федькович та його мемуаристи, як характеризувала його попередня літературно-критична думка) і відтак вибудова нової концепції біографії письменника.

Масштабна постать закономірно вимагає до себе еквівалентного підходу, отож створити ґрунтовний життєпис уже означає до певної міри довести цю масштабність. Водночас навіть максимальна активованість прагнення бачити образ, чути голос такого особливого пошукованого, як Федькович (як і образ, голос будь-якого справжнього митця), хтозна чи може забезпечити абсолютний успішний результат: перефразуючи російського філософа М. Бердяєва, відгадувана таємниця кожної індивідуальності все одно має завжди щось недосягне до кінця, до останньої глибини.

1. АВТОБІОГРАФІЇ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА, СПОГАДИ ПРО НЬОГО ЯК ПЕРШОДЖЕРЕЛА *SUI GENERIS*

1.1. «АБИ МОЯ ІСТОРІЯ НЕ ПРОПАЛА...»: АВТОБІОГРАФІЇ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА КРІЗЬ ПРИЗМУ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ЇХ ТВОРЦЯ

У передмові до книги «Самі про себе. Автобіографії видатних українців ХІХ-го століття» (Нью-Йорк, 1989) редактор Ю. Луцький резонно зазначив: «Майже все, що написано, в тій чи іншій мірі, — автобіографічне. Імпульс самовираження, чи пак самопізнання, є стимулом всякої літературної творчості» [291, с. 16]. П'ятнадцять автобіографій письменників і громадсько-культурних діячів пролили світло на історичну добу, творчі змагання і конкретні людські долі, бо «знаходимо в авторах споминів не тільки українців, але і людей» [291, с. 22].

Юрій Федькович зі своїми трьома автобіографіями, цілком різними, писаними в різний час, щораз з іншого приводу і такими, що стали більше ніж історико-літературними фактами, до кола репрезентантів не потрапив. Далися ознаки чи лімітні обмеження, чи майже цілковита невідомість оцих його саморефлексій, опублікованих відповідно у 1862, 1892 і 1888 рр., більше не передруковуваних (за винятком другої, що побачила світ ще раз у 1910 р.) і мало залучуваних до ширшої характеристики поета. Водночас складність, суперечливість натури Федьковича проглядає з його автобіографій чи не найвиразніше. О. Маковей, єдиний, хто досі спеціально брався вивчати автобіографії письменника, проте дещо механічно зіставляючи їх фрагменти у

«Житєписі Осипа Юрія Гординського-Федьковича» (Львів, 1911), дійшов такого принципового висновку: «В історії нашої літератури просто нема письменника, котрий би пустив у світ стілько фальшивих відомостей про себе, як се зробив Федькович. Пізнавши ц і л е його жите, ми зрозуміємо, що сего не робив він свідомо; се була ся невідома йому самому тайна його організму, унасліджена, може, по предках, панах та священниках, рід неврастенії, котра у нього то змагалася, то слабла і доводила його між іншим і до виду-мок про себе» [296, с. 1].

Фактично О. Маковей тільки зазирнув у таємничі глибини Федьковичевого автобіографічного феномену, зівши «тайну» до самої психофізіології і слабкого типу нервової системи. Та чому письменник піддав ревізії, точніше — фальшував, лише вибрані сторінки свого життєпису? Як сталося, що до вигадок вдавалася людина, котра болісно реагувала на всіляку неправду, ніколи нічого про себе не забуваючи: митець-бо володіє «універсальною пам'яттю про все пережите» [61, с. 120]? Якими в підсумку виявились Федьковичеві образи свого Я, власного світу, своєї життєвої дороги, до чого звелись самооцінки, зрештою, що спонукало цього у позалітературному житті яскравого інтроверта до мемуарних сповідей — своєрідних самопрезентацій? Автобіографічна творчість Федьковича, як бачиться вже з першого погляду, володіє особливою енергетикою, високою мірою значущості, внутрішньої «закодованості», завдяки чому довкола неї утворилася аура нерозуміння і через яку автобіограф здобув в історії рідної літератури сумне реноме найбільшого «продуцента» фальшивих відомостей про себе.

Перед тим як розглянути зблизька ці специфічні мемуарні тексти, кілька зауваг стосовно особливостей письменницьких автобіографій та природи їх центральних образів. У письменницьких автобіографіях, зазвичай відмінних од неписьменницьких, завжди панує самовідчуття художника, митця; «в документальному контексті, що сприймається естетично, життєвий факт у самому своєму вираженні знає глибоких перетворень» (виділено нами — Л. К.) [91, с. 10—11]; власне, звідси і «фермент недостовірності», звичний для канонічної художньої літератури, який, попри його «благородне» походження, науковці не завжди сприймають як можливий навіть у письменницьких мемуарах. Акцентуючи на естетичному, мистецькому підході літератора до інтерпретації власного життя, дослідниця психологічної

прози Л. Гінзбург справедливо зауважила, що йдеться зовсім «не про стилістичні прикраси і зовнішню образність»: «слова можуть залишатися неприкрашеними, нагими, як говорив Пушкін», головне, що у словах виникає «якість художнього образу» [91, с. 11]. Відповідно результат такої діяльності письменника — теж література, за означенням В. Кардіна — «особливий вид літератури» [540, с. 340], за Л. Гінзбург — «майже література» [91, с. 12], бо, скажімо, між автобіографіями та автобіографічною прозою — «лише сама тонка грань» [91, с. 137].

Стосовно характеру, поданого в мемуарах, автобіографіях, то він, на думку Л. Гінзбург, «може бути фактом такого ж художнього значення, як і в романі, тому що він також є свого роду творчою будовою» [91, с. 12]. Творче начало в письменницьких мемуарних текстах якщо не домінує, то відіграє істотну роль, зумовлюючи їх особливий статус у документалістиці і потребу толерантного ставлення до себе. Виявити це ставлення можна передовсім у номінуванні таких автобіографій художніми, тобто такими, які не варто сприймати за джерело всуціль правдивої інформації. Тоді як від творчої особистості Федьковича, його автобіографій і О. Маковей, а з ним інші дослідники очікували не інакше, як *curriculum vitae* — звичайної, ледь не механічно відтвореної достовірної життєвої конкретики. Це підштовхує до висновку, що тенденційна установка самих опонентів значною мірою і спровокувала ненадійну репутацію Федьковича-автобіографа.

Розібратися в цій проблемі допоможуть власні життєписи письменника, розглянуті в контексті його біографії, творчості та духовного життя українського суспільства другої половини XIX ст.

Перша автобіографія Ю. Федьковича побачила світ на початку 1862 р. у Львові в його дебютній українськомовній збірці «Поезії. Часть 1», повністю її вмістив у «Слові отъ издателя» письменник, видавець, найбільший на той час у Галичині літературно-критичний авторитет Б. Дідицький. Виношування ж і написання тексту припадає, певно, на осінь 1861 р., час листування поета, офіцера австрійської армії Осипа Гординського де Федьковича з майбутнім видавцем своєї лірики. Власне, Б. Дідицькому як редакторові газети «Слово», де він публікував Федьковичеві вірші, і спало на думку осібне видання творів нового талановитого автора, і саме задля ближчого знайомства з ним читачів, мабуть, і замовлялася біографія.

Із публікацій у «Слові» своїх поезій, супроводжувальних відгуків про них, зі спілкування з А. Кобилянським Федькович знав про захопливе сприйняття Б. Дідицьким своєї творчості. Йому, закономірно спраглому визнання, не могли не лестити характеристики на зразок «одаренний глибокимъ для поезій чувствомъ, составляете пісенные творенія, которые идуць в заводы съ утворами наилучшихъ нашихъ поетовъ» [446, с. 18], «великанській талант» [446, с. 23], «якби вроді гуцульського Тараса Шевченка» [303, с. 51]. Критик не приховував радості від свого відкриття і не шкодував сили для його афішування. «Похвала була така, що Федьковичеві могло в голові заморочитися» [296, с. 182], — зіронізував О. Маковей, моделюючи розвиток майбутніх подій. Радів і Федькович, уперше в житті так привселюдно поцінований як митець, у шанобливому листі до свого покровителя ледь стримував радість і заодно скромно питав поради, «як би то найліпше міг... ужити... невеличкого національного поетичного та письменського таланту» [446, с. 17].

Скромність виглядала як данина етикету, бо, на думку фахівця, «нема нічого більш помилкового, як говорити про “скромність” великих людей, таких, що ніби не знають, яке велике багатство у них ховається... Нема жодного, хто не вважав би себе видатною людиною, раз він щось сотворив...» [61, с. 176]. Позаду — хай на деякий час — лишилась безконечна гіркота від розлуки з коханою Емілією Марошані, відчуття своєї незавидної долі людини, розлученої з Батьківщиною і обтяженої військовим обов'язком, котрий завжди був синонімом небезпеки; позаду була прихована від усього світу історія неприязного ставлення до батька. Інстинкт життя, вступивши вже віддавна у поєдинок із собі протилежним — смертю, аж тепер почав перемагати, меланхолія відступила, майбутнє, хай ефемерне, побачилося в такому бажаному блиску літературної слави. Автобіографія — подібно до віршів — мала стати запорукою того, що в літературу прийшов письменник зі своєю історією, узгодженою з новим становищем у суспільстві, писання її мало сприйматися як престижне й авторитетне заняття і давати відчуття власної самоцінності. Насправді ж чергова хвиля емоцій, хай позитивних, спричинила стрес і ще більші зовнішні прояви внутрішньої нестабільності, інтенсифікувала підсвідомі психічні процеси, призвела до загострення клінічної картини, названої у медицині інтроекцією — «реальним психічним феноменом, який спостерігається в осіб із нестійкою психікою у несприятливих, таких, що

роздразнюють, обставинах або ж, навпаки, при наявності оптимістичних, але несподіваних факторів» [312, с. 55]. Хай там як, але пам'ять, ratio, увесь внутрішній хаос і духовний космос Федьковича восени 1861 року у Трансильванії у м. Кезді-Вашаргель налаштувалися на автобіографію, що мала підсумувати попередній шлях і представити Б. Дідицькому, а через нього всій Галичині, а може, й усій людськості життєпис нового видатного поета, не кажучи вже про те, що мала стати неординарною подією в житті його самого.

Першу частину автобіографії Федькович тільки з обов'язку, задля виконання своєрідного соціального замовлення присвятив «домашньому бутку» та родині; другу, набагато обсяжнішу, — життю поза домом, про який, мовляв, він із часу своїх мандрів у «над-Дунайські краї хліба собі глядіти» не чув більше. Для необізнаного з реальною ситуацією читача все виглядало природно, хоча згадка на межі двох формально не розділених частин («тільки мені... лиш сказати можна, а більше і не рад бим (виділено нами — Л. К.); но що мою особу обходить, то вже свобіднійше побесідую...» [439, с. XI]) для пильного ока мала бути насторожливим знаком, кепсько прихованою вказівкою на несвободу щодо розповіді про родинні негаразди. Більше того, розповідаючи про «домашній буток», автор узявся інтерпретувати його не відповідно до правдивої власної біографії, а по-своєму. Так, поряд із достовірними фактами про час, місце народження, перше заміжжя матері за панотцем і друге — за батьком, зайшлим із Галичини, а ще про тих п'ятеро дітей (брата й сестер), у товаристві яких минало дитинство, Федькович виписує факти вигадані: про життя батьків, мовляв, лиш з господарства, яке «витекало, аби... старшого брата Івана і мене шось трошки до шкіл дати», і про депутатство брата разом із Лук'яном Кобилицею, і про «нещастний рік 1848/9, котрий нашу фамілію унещастливив, а нас, дітей-сиріт, по світі роздуб», і про смерть двох сестер через тугу за братом.

Уже на початку таким феєрверком вигадок (за власним же означенням — «бурлацьких фантазій») Федькович ніби взявся творити інший світ власного життя — уявний, щоб у другій частині, особистій, звести фантазування до мінімуму: з недостовірних фактів читачеві повідомляється хіба про щасливе і приємне життя в Молдові в домі маляра і письменника Рудольфа Роткеля, про те, що той ознайомив його не лиш з «усев силов німецької мови і її поезієв», а й із «гишпанськов мовов і її гарячов поезієв» [439, с. XI], про мандрівки не лише

Волощиною, а й Сербією та Україною. Цікаво, що вигадане подається жваво і легко, з утаємниченою вірою у правдивість кожного слова, тобто виникає особливий психологічний феномен: прагнення жити водночас в особливому неподільному світі — реальному та уявному. Бажалося Федьковичеві бути своїм у домі Роткеля, мати з його сім'єю один дах над головою — і він бодай у стилі *post-factum* «оселявся» там і насолоджувався таким товариством. Прагнулося йому завдяки цьому своєму великому другові та вчителю пізнавати й інші, не лише німецькомовні, сфери вселюдської творчості — і він «пізнавав» їх у своєму витвореному уявою світі. Хотілося йому мандрувати не якими-небудь землями, а Сербією, що була ушлявлена героїчною боротьбою свого народу за незалежність, і він «літав» понад нею на крилах уяви, як і Україною, котра в «мандрівних» бажаннях узагалі була поза конкуренцією.

Чи не для запевнення довірливого читача Федькович включив до першої збірки і вірш «Україно, Запорожя, годі вас забути...». У побудованому на ірреальних, бажаних споминах творі закономірно зафігурували козаки, могили, кургани, Дніпро, білий хутір, пасіки, ставочок, байрак яворовий, вишневий садочок — як висловився І. Франко, «конвенціональний (такий, що не відображає об'єктивного світу. — Л. К.) і наскрізь фальшивий пейзаж» [475, с. 156]. Огортаючи цей уявний простір неабияким симпатизуванням, тішачись ним, як дитина, Федькович фантазував, пригадував не бачене вочевидь, а насправді читане у Т. Шевченка, П. Куліша, Марка Вовчка, О. Стороженка, адже «для того щоб створити новий образ, треба репродукувати, оживити в пам'яті сприйняті в минулому враження» [387, с. 134].

Імовірно, саме Шевченко, життя і творчість якого Федькович відкрив для себе в 1860 р. і піететно сприймав завжди, мимоволі прислужився до того, що в театрі життя буковинський письменник узявся грати до певної міри якщо не нову, то модифіковану роль. Американський соціолог Е. Гоффман порівнював предствалення себе іншим людям якраз із театральною грою, відзначаючи, що «у своїх соціальних взаємодіях люди часто розділяють сфери “авансцени” і “куліс”» [105, с. 195—196]. В автобіографії, себто на «авансцену», Федькович і представив сценарій нового, суб'єктивного (чи суб'єктивованого) трактування історії свого попереднього життя, створивши не реальний Я-образ, а концепцію дещо видозмінену. Така транс-

формація самооцінки, на думку швейцарського психолога Р. Мейлі, вказує на бажання людини бути якоюсь інакшою, на її незадоволення тим, ким вона є [308, с. 137]. Особливе незадоволення Федькович спрямовував на родинний світ, «домашній буток», отож «за кулісами» лишилися реальний батько, Адальберт Гординський де Федькович, онімечений український шляхтич — зі своїм неординарним місцем у долі сім'ї, здобута передовсім завдяки батькові певна освіта, не-сирітство і смерть сестер не з туги за братом. Сповнений власних драматизму і трагедійності сценарій життя прикладався до ідеалу Кобзарєвого життя і через закономірну невідповідність трансформувався ледь не в корені. Те, що «болючі інфантильні спомини Шевченка сильно зв'язували його поетичну уяву в доборі образів і тем» [541, с. 185], безумовно, вразило Федьковича як дуже пильного читача, тим паче, що він теж перебував у полоні свого дитинства і страждав комплексом, який З. Фройд назвав едіповим. Свідчення цього — розмова з художником Р. Роткелем у 1851 р., під час якої молодий поет іменував Гординського вітчимом, і те, що в деяких Федьковичевих творах є відверта вказівка ліричного героя на батькову смерть. «Таке зачислення його до померших за його життя мусить видатись щонайменше дивним, коли навіть не зовсім диким і неделікатним; виказує воно, що Федькович зрікся для свого батька всякого синівського чуття» [475, с. 158], — зауважив І. Франко. В автобіографії буковинський письменник хоч і не виказує своїх негативних емоцій, але прозоро натякає на факт смерті батька, а заодно й матері — через образ сиріт, розкиданих по світу, і запевнює читача у власному сирітстві іще в кількох місцях.

Отже, Федькович ідентифікує власне життя з дитячою трагедією, яку пережив Шевченко і яка призвела до формування в нього яскраво вираженого комплексу сирітства. Очевидно, криза ідентичності, що її неодмінно переживає молода людина, вступаючи у самостійне життя, для Федьковича не закінчилася щасливо; тривалі, інспіровані батьковими благородними пориваннями пошуки себе у сферах землемірської, аптекарської, писарської, жовнірської — цілком невідповідних покликанню майбутнього письменника — призвели до того, що наслідком кризи виявився стан «психічного мораторію»: під час нього в особистості відбуваються багатомірні, складні процеси формування нової ідентичності й нового ставлення до світу [336, с. 186]. Проте власна соціальна роль у несприятливих соціокультурних умовах для 27-річного

Федьковича залишалася ще не визначеною, а роль письменника у переліку ролей була просто не передбачена. Це спричинило невпевненість у власній самоцінності, стриманий тон першої частини автобіографії і загалом Федьковичів нахил, як зауважив І. Франко, «іти за чиймись слідами, підладжуватись під чужий тон, кидати свої узори на чужу основу» [484, с. 132].

На противагу цьому жвавим, розкутим автор стає у розповіді про свою особу, надає колоритності своєму письму, повідомляє багато важливих фактів із зовнішньої та внутрішньої біографії, у такий спосіб даючи зрозуміти, що насправду «з потоку людських переживань зберігаються лише ті, які мають особливе значення самі по собі та для зв'язності життя» [120, с. 139]. Незглибими враження від спілкування з Р. Роткелем у Молдові («ціла душа того великого, непоятного мужа була чиста, правдива поезія, він і мою душу не так наситив, що нині всі брані пекельні мені той чудотворний скарб вирвати вже не годні...»); жовнірська служба, по-своєму складна, але й позначена великою дружбою із побратимами, прикрашена згадуванням тих пісень та казок, що їх навчила старша сестра Марія і які виповідав жовнірам «під касарнев в світлі луни»; взаємини з німецьким професором і поетом Ернстом-Рудольфом Нойбауером і його високі відгуки про німецькомовну творчість; стосунки з А. Кобилянським і початки творчості руською, промовисті судження про власні вірші, більшість із яких «смуток присів» («бо я не чуюся в моїм стані щасливий»), — ось ті основні події, які Федькович виокремив з потоку переживань. Вони всі без винятку стосуються творчості і прагнення своєї максимальної мистецької самореалізації.

Усупереч мінорному настрою першої частини автобіографії у другій домінує радість. Федькович чутливо збагнув свій поступ уперед і підсвідомо почав відчувати власну особливість, неординарність, він закономірно вибудовує віртуальний міст у майбутнє, пов'язане з літературою, більше того: «єстли світлий руський народ того мені бажати буде, то буду йому заєдно співати, а моя послідня пісня буде мій скін» [439, с. XVI].

Федькович доволі стриманий у своїй самооцінці як поета («ци я співак, ци я не співак»), бо знає, що завдяки пропонованій творчості читач заволодіє точною інформацією про нього; а про те, що він бажає бути зрозумілим, почутим, сприйнятим, свідчать хоч би подані «об'яснення до деяких

слів» і між рядками прочитувана готовність якнайактивніше контактувати зі своїм читачем.

Перша автобіографія висвітила ще одну принципову особливість Федьковичевої саморецепції: ідентифікувавши себе передовсім зі своєю етнічною групою, давши зрозуміти, що її культура є для нього основною, базовою, найдорожчою, поет заявив про важливість для себе зв'язків із культурою більшості — німецькою, тобто світовою, та загальноукраїнською. При цьому він не бажає асимілюватися, його етнос не є чимось маргінальним: звільнившись зі служби, він піде «в свої краї і межі свої люде», можливо, й далі, в Україну, де заспіває рідної («бо я ще усі тоті сестрині думки, щом їх при світлі луни братам приспівував і не одну слезу з очей вилудив, — я ті думи ще зовсім не забув»). Водночас поряд із такою впевненістю — закономірне для творчих натур роздвоєння душі, спроектоване на реальну біографію («Ци я русин, ци я не русин» — поряд із щойно цитованим «ци я співак, ци я не співак»); навіть свою «знаємість» із Р. Роткелем поет схильний сприймати «як щасте, ци, може, нещасте». Проте такі вагання, що в кожному разі мають свою конкретну основу, губляться в потоці оптимістичних думок, і вже нарочито оприявнюваний у першій частині автобіографії комплекс сирітства у процесі оповіді губиться, стирається. Отже, автобіографічний герой є дуже своєрідною особистістю, котра не повністю збігається з Федьковичевою, бо має дещо інше, у минулому своє індивідуальне зовнішнє життя. Це літературна маска, довірена особа автора, прообраз його складної письменницької і власне людської сутності.

Вимисел у подібному тексті ставить під сумнів належність його до мемуарного жанру. На думку російського дослідника А. Тартаковського, «твори з незначним вимислом — це вже не мемуари в точному сенсі слова, а щось зовсім інше. Наявність навіть елементів вимислу настільки “видозмінює” мемуарний жанр, що руйнує його у найфундаментальніших основах» [429, с. 43]; не допускається той вимисел, котрий є «усвідомленою (виділено нами. — Л. К.) творчою установкою». Федьковичева автобіографія була не звичайним спогляданням себе в минулому, а вагомою внутрішньою роботою і значною мірою творчістю, що, як свідчить досвід, «може бути не лише благом, але й катастрофою свідомості: дати сили для духовного злету або стати духовним поневоленням і екзистенційною смертю» [155, с. 12]. Письменник звідав і поневолення, що незабаром іще з більшою силою виявиться у другій автобіографії, водночас відчув і злет, благо, які й допомогли

йому самоопануватись. Тому це художня автобіографія у своєму складному, далекому від шаблонів фєдьковичівському вияві¹.

Цілком нетрадиційною є і друга автобіографія, писана на початку 1863 р. у Трансильванії і викладена в шостому листі до Костя Горбала, тоді слухача філософського факультету Львівського університету [446, с. 66—71]. Призначалася вона для мікрочитання, мікросприймання лише адресатом, хоч відомості, викладені в ній, мали бути сповіщені загалові потім, коли він, поет, тепер важкохворий на запалення легенів та свою «манколію», покине цей світ. Добровільне зголошення у такий суто письменницький спосіб висповідатися пов'язане з попереднім самозвітом, власне, з його нерозгорнутою, затемненою частиною і стосувалося історії причетності до народження Юрія та його брата і сестер не Миколи Дашкевича, першого материного чоловіка, і тим більше не Гординського, а Івана Коссована, «красного, прекрасного легіня», любаскою якого нібито і була матір. Водночас у центрі — не любовна історія «буйної гірської дівчини», а світ гуцульського етносу з його, може, й справді «неморальним життям» [528, с. 71] і тим болючим фактом, що до позашлюбних дітей справді «обов'язково пристає ганьба їхнього походження» [176, с. 32]. Вражений

*1 У доповненому вигляді, але зі скороченням двох останніх великих абзаців ця автобіографія була надрукована у статті М. Драгоманова «Галицько-руське письменство» — передмові до «Повістей» Осипа Федьковича (К., 1876). Доповнення, зроблені, мабуть, на пропозицію видавця, стосувалися тривалого проміжку часу — від 1861 р. до середини 70-х років ХХ ст. Вони лаконічні, хоча й порівняно багаті на фактаж, конкретні дати, лишень одна з яких неточна: інспектором народних шкіл Федьковича було призначено не в 1867 р., а в 1869 р. Інші (про своє звільнення з військової служби, смерть матері, початок участі у сервітутних процесах, вйтування, перебування на посаді редактора львівської «Просвіти») достовірні. Федьковича, треба думати, мобілізувала на достовірність особа М. Драгоманова, до якого буковинський автор після зустрічей у Львові в 1872 р. та у Сторонці-Путилові у 1875 р. ставився з великою довірою та повагою. Саме в цьому доповненні — промовиста і часто цитована самохарактеристика львівського побуту — про те, що там він «14 чорних місяців перебув, щоб, розчарований до краю, під рідну свою стріху вернути» [125, с. 313].

едіповим комплексом, що був, мабуть, комплексом родинним і тому надзвичайно потужним, Федькович тепер «на авансцені» чинив «розправу» над батьком, при цьому намагаючись переконати читача, що його дії виправдані: у дитинстві, мовляв, не раз, було, «вбиває нас песій лях». Відтак гордий син гуцульського красеня цілком виключає Гординського зі сфери свого індивідуального і загальнородинного досвіду («повівся на дідьчу маму»), в емоційному пориві послуговуючись розмовною і навіть звульгаризованою лексикою. Усі інші перипетії внутрішнього та зовнішнього буття (сумна доля байстрюків, причетність брата до повстання під проводом Кобилиці, події, що спіткали сім'ю згодом, калейдоскопічна зміна настроїв — від «як щасливо ми собі жили!» до запевнення «який я нещасливий!») — усе це додаток до головного, що хоче повідомити автор і чому потай тішитися: він — із низів, із простолюду, він — Юрій Коссован! Пошук себе, поета не з якою-небудь шляхетською історією, а історією демократичною, завершився створенням міфу про Коссована, дарма що ціною запламування материни честі і зганьблення (через наклеп) батька, Адальберта Гординського. Створивши міф, як вважає Ром. Заклинський, «на взір стародавніх байок» [151, с. 34], листовно оформивши цей документ свого неспокою, Федькович закономірно прагнув і його узаконення. Егоцентричну емпатію (переживання лише за себе) значною мірою спродукували хворобливі психічні процеси, що активізувалися під впливом болю фізичного. Власне, за К.-Г. Юнгом, притаманна кожній людині множинна кількість особистостей за певних умов здатна вийти зі своїм Я на поверхню свідомості. Цього ж разу відбувся «вихід» вифантазованого Юрія Коссована: Я ніби злилося у Федьковичевих фантазіях з ідеальним уявленням про себе і в шатах нового образу постало перед публікою, точніше — на папері, що ще не став «авансценою», але й уже не був «кулісами».

Дивно, що літературознавці жодного разу не зауважували стильової своєрідності тексту другої автобіографії, цілком побудованого за зразком народних оповідок — із постаттю оповідача як коментатора і живого учасника подій та своєрідністю сюжетно-композиційної структури, в якій домінує асоціативно-імпровізований спосіб викладу подій. Імпровізаторський хист Федьковича виявився у війську, коли він переказував камратам по службі знані з дитинства та юності

фольклорні і суто життєві сюжети, і ця автобіографічна історія, тепер спроектована на себе, значною мірою увібрала їх форму та дух.

Вигадавши минуле (і не тільки своє), письменник у такий незвичний спосіб забажав звільнитись од своїх нав'язливих інфантильних вражень, скласти їх у «закодований» текст — без підозри, що «горе дитинства не може бути безслідно виключене... приємностями пізнішого життя» [541, с. 181]. З погляду психоаналізу, міф про Коссована є наслідком едіпового комплексу, мистецького фантазування та процесу сублімації, тобто перетворення великої кількості нижчої, первинної, егоїстичної енергії на духовно-творчу [155, с. 50]. Інакше кажучи, величезне психічне навантаження було знято творчістю, обговорюваний мемуарний лист Федьковича до К. Горбала — теж специфічний зразок літературної діяльності письменника, автобіографія в оригінальному вияві.

Смисложиттєву кризу, яка, на думку фахівців, настає у тридцятирічному віці і спонукає найталановитіших, найвразливіших до створення автобіографій [377, с. 87—88], Федькович переживав непросто — із відчуттям себе «на грані», «на межі». З одного боку, у тому ж листі до К. Горбала є прозорі натяки на передсмертні заповіді щодо книг та паперів, з іншого — вітальний порив, непідробний інтерес, може, не так до реального світу, як до книжного, уявлюваного; потреба звідання високих емоцій тут засвідчується хоч би в проханні прислати йому Шевченкову «Калину», тобто баладу «Чого ти ходиш на могилу?»: «я її читав раз в “Хаті” (альманасі, виданому П. Кулішем у 1860 р. в Петербурзі. — Л. К.) та дуже ми ся сподобала» [446, с. 69]. Та головне у плетиві думок — відчуття вартісності свого індивідуального художнього Я, пов'язане з бажанням єдності із загалом; вони й зумовили погляд на себе і на власний шлях із позицій вічності: «аби моя сторія не пропала!» [446, с. 68].

У своїй праці «Естетика словесної творчості» російський літературознавець М. Бахтін наголосив, що «біографія розрахована на спорідненого читача, котрий сприймає її як дар» [24, с. 145]. Таким читачем для Федьковича став К. Горбаль, освітній, громадсько-культурний діяч, з яким познайомився в Чернівцях у 1859 р. і під впливом якого зазнав ідейного і творчого розвитку: за свідченням І. Франка, К. Горбаль «належав до тих рідких людей, що з бур життя, в яких зламалась їх енергія, все-таки виносять золоте серце та щиру прихильність до чоловіка й до його змагань» [469, с. 370]. При-

мітно, що К. Горбаль виконав бажання свого приятеля і вперше надрукував цей лист аж у 1892 р. Жодна з автобіографій буковинського автора не мала такого гучного резонансу, як ця. Львівський учений О. Колесса тут же задумав докорінний перегляд Федьковичевої, точніше коссованівської, спадщини, а не тільки життєпису, задля цього навіть робив «дослід на місци, в Сторонци-Путилові» [249, с. 4], а свій передчасний висновок декларував уже в назві об'ємної, проте, як справедливо означив чеський дослідник М. Кргоун, «некритичної» [548, с. 23] праці «Юрій Коссован (Осип, Домінік, Ігор Гординський де Федькович). Проба критичного розбору автобіографічних його повістей та його житєписи» (Львів, 1893). Більше того, з приводу цієї «натягнутої гіпотези» [151, с. 35] у федьковичезнавстві спалахнула «гостра, але небезосновна» [151, с. 45] полеміка, у процесі якої Ром. Заклинський на основі прискіпливішого аналізу фактів виніс вердикт про «коссованщину» як «фальшиву ремінісценцію» [151, с. 8] і у такий спосіб мимоволі узаконив за Федьковичем статус дивака, що напустив про себе стільки суперечливих свідчень. Прикро, що, зробивши перший вагомий крок задля утвердження справедливості — повернення тоді найбільшому поетові Буковини його справжнього імені, літературознавець не зробив кроку другого: не проаналізував обставин, що спродукували «коссованщину», про важкий фізичний і духовний стан письменника на момент витворення міфу сказав лиш побіжно.

Третя, остання, автобіографія поета записана з його уст 1885 р. правником, громадсько-культурним та освітнім діячем Титом Реваковичем і надрукована трьома роками пізніше якраз по Федьковичевій смерті [381]. Це теж своєрідний автопортрет письменника, але вже такого, що під тягарем своїх трохи більше як п'ятдесяти літ почувався геть виснаженим, апатичним, абсолютно збайдужілим до слави, почестей, суєти, міркувань про себе інших. Далася взнаки, мабуть, несподіваність потреби згадувати, бо життєпис не містить окремих суттєвих деталей, безперечно, для Федьковича важливих і пам'ятних, як-от дружба з Р. Роткелем. Узагалі контактів з інтелігенцією майже не відображено, за винятком згадки про А. Кобилянського та К. Горбала, від яких він «по-руськи навчився писати 1859 року в Чернівцях». Крім столиці Буковини, згадано рідний Сторонець-Путилів, Ясси, чимало відомостей про жовнірську службу, є лаконічна згадка про те, що був 14 місяців «ві Львові». Вибрані, конкретні факти зовнішнього

життя викладені сухою, «діловою» прозою, здебільшого короткими, іноді навіть непоширеними реченнями. Є і пере-кручення, традиційний для Федьковичевих мемуарів елемент «недостовірності»: наприклад, про те, що у шлюбі з М. Дашкевичем мати була два роки, а не шістнадцять, як насправді, про науку в дяка і про те, що «тато кинув нас усіх». Пояснення такої природи цих споминів щораз індивідуальні: Федькович міг і не знати, скільки прожив М. Дашкевич у парі з його матір'ю, бо це питання в сім'ї, напевно, не обговорювали; про науку Федьковича в дяка у жодних джерелах не згадано, але це не означає, що її могло не бути, хоча це радше Великий Кобзар зі своїм специфічним учнівством у дитячі роки зтямився буквинцеві настільки, що став часткою і його біографії; переїзд Ад. Гординського в 1848 р. до Чернівців вразливий син-поет сприймав, мабуть-таки, як залишення сім'ї, і навіть примирення з батьком та його смерть не змусили автора спо-минів думати інакше.

Показово, що в останній автобіографії не мовлено жодним словом про літературну творчість; ця тема, певно, була настільки болючою, що її просто не хотілось порушити, так само, як і зазирати у свій мікросвіт. Загалом враження таке, що Федькович тільки з пошанівку до Т. Реваковича і через брак сили для опору погодився тоді звітувати про своє життя. Жодна емоція при цьому не вихопилася назовні, за винятком однієї, що хоч формально була в кінці, проте завдяки своєму розташуванню та змістовій наповненості ураз виявилася в центрі: «Ich gehöre zu denen, die am Wege sterben» («Належу до тих, що на дорозі вмирають») [381, с. 36]. Проказуючи ці слова з віршованої драми німця К. Гуцкова «Уріель Акоста» про голландського мислителя XVII ст. Габріеля да Кости (д'Акости) (до речі, створеної на матеріалі його автобіографії), Федькович хтозна чи думав про неприйнятого, відштовхуваного оточенням літературного героя або його історичний прообраз; думалось про себе, енергія фактів, повідомлених майже механічно і замовчаних, передчуття власного близького кінця зумовили глибокоособистісний характер завершальної фрази. Цей стан душі зовсім відмінний від описаного в першій автобіографії: завдяки астрології втихомирено по життєвих мандрах і довголітніх намаганнях пізнати себе і світ душа прагнула сприймати обов'язковість фіналу спокійно, «епічно», без зайвого трагізму. І це тоді, коли у Федьковичевих ровесників та й людей значно старших, згідно з класифікацією шведської дослідниці Ш. Бюлер, могло бути бажання

просто відпочити та розслабитися, отримавши задоволення від такого стану, або відчуття продовження активного життя. Федькович радше підпадав під інші типи людей — внутрішньо незадоволених життям і досягненнями, які усвідомили недостатньо розумний спосіб свого життя в минулому і тому переживають відчуття провини й каяття [див.: 377, с. 90]. Астрологія наче і знівельовала страждання, проте не додала оптимізму: ця автобіографія позначена суто ретроспективним поглядом на життя і пронизливим душевним щемом від цього.

Свого часу І. Франко зауважив, що найкращі Федьковичеві поезії «навіяні теплим, індивідуальним чуттям самого автора — всі схожі на частки його автобіографії» [479, с. 38]. Це цілком стосується і автобіографій, особливо двох перших, що не вкладаються у звичний шаблон, є дуже специфічними художніми зразками мемуарної літератури і завдяки великій частці вимислених фактів своєрідно імітують цей жанр. Крім того, вони фіксують не реальний образ Федьковича, а дещо інший — того Федьковича, що в літературній масці умовного оповідача відривався од буденщини і був схильний уявляти, бачити, відобразити своє життя яскравішим, ефектнішим, аніж воно було насправді, тенденційно наповнювати його бажаним змістом. У кожній з автобіографій, навіть у третій, постає творча особистість, шукач себе у неосяжних лабіринтах власного Я, далеко не завжди зрозумілий іншим і самому собі. Генеза такого Федьковича сягає навіть не дитинства, а його передісторії і органічно пов'язана з неосяжною психологічною спадщиною, якою володів рідний етнос, людство і якою перейнявся письменник настільки, наскільки це було можливо. Що ж до суб'єктивності фєдьковичівських автобіографій, «свідомо баламутних і суперечних» (С. Єфремов), то вона має право на існування, бо насправду ніхто не може вимагати від творця мемуарів, «щоб він перестав бути самим собою, щоб він відмовився від свого досвіду, своїх пристрастей, свого бачення світу та людей» (Л. Левицький), дарма, до якої сфери — реальної чи фантастичної — належить «своє».

Інша річ, що такі тексти справді треба використовувати обережно, оскільки вони, за точним спостереженням О. Маковея, «є документами з його [Федьковичевого] життя, однак документами більше його душі» [296, с. 21]. Зі складних, неоднозначних самоспостережень (а вони, крім автобіографій, виявилися і в інших формах авторської свідомості — художніх писаннях, епістолярії, коментарях тощо) починалася аналогічна рецепція письменника його сучасниками та наступними поколіннями.

1.2. ФЕДЬКОВИЧЕЗНАВЧІ СПОГАДИ В АСПЕКТІ ЇХ ІСТОРІЇ, ТИПОЛОГІЇ ТА АВТОРСЬКИХ ПОЗИЦІЙ МЕМУАРИСТІВ

На початку студії «Житєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича», оглядаючи документальні матеріали, присвячені письменникові, О. Маковей скрушно зауважив: «Споминів про него небогато. Є загальні характеристики, що вказують на таке чи сяке його “дивацтво”, але нема деталей, — поет мало з ким жив щиріше, а без того нема й споминів» [296, с. 2]. Однак таке нарікання виявилось передчасним, бо вже наступний скрупульозний виклад Федьковичевої біографії О. Маковей здійснив з активним залученням мемуарів, які рідко зводилися до розповідей про «дивацтва», а в сукупності засвідчили існування чималого масиву джерел, іще тривалий час відкритого для поетових сучасників. Доклавши багато зусиль для виявлення такої рецепції, успішно цитуючи в «Житєписі...» вибрані фрагменти, а то й цілі мемуарні тексти, О. Маковей не ставив своїм завданням потрактувати їх у комплексі, як, наприклад, Т. Ревакович, С. Смаль-Стоцький і згодом Ром. Заклинський, котрі теж цілеспрямовано намагались піднести ідею збирання спогадів про Федьковича до рівня загальної справи, з цією метою залучили до кола мемуаристів декого з поетових знайомих, однак далі не пішли. Досі не зібрані докупи, розпорошені по сторінках збірників, періодичних видань, ці спомини не вивчені як слід. Тимчасом жоден інший вид документальних свідчень не спроможний краще «оживити» у слові образ людини, як мемуари, віддзеркаливши в ньому, крім портретних деталей, і вчинки, настрої, багатоманіття зв'язків зі світом та сучасниками, і саму епоху. Отже, вони є історичним матеріалом першорядної важливості.

Унікальний статус мемуарів як документів спонукає передовсім з'ясувати особливості процесу їх творення, роль у ньому ентузіастів і загалом авторських індивідуальностей, різних у професійному, соціальному, морально-етичному плані, але об'єднаних «знаемістю» з Федьковичем та бажанням згадувати його. Важливо також класифікувати матеріали спогадів, зінтерпретувати кожен, тим більше неоднозначний, авторський підхід до змалювання образу головного героя. Спеціальне висвітлення контактів письменника зі своїми сучасниками дає підстави для перегляду твердження про однастайну інтровертованість його натури [див., наприклад:

270, с. 126], котра виявлялася такою головно у спілкуванні з панством, інтелігенцією; простолюд, колишні жовніри і лише окремі, вибрані, психологічно відповідні і, мабуть, найдостойніші того товариства інтелігенти запам'ятали Федьковича більше як екстраверта. Утім, як запевняв Л. Толстой, «людина є все», і мемуари найкраще потвердять «різноманіття» Федьковича. При цьому важливий кожен мемуарний текст — спеціальний чи такий, що є фрагментом іншого, немемуарного джерела, текст, що подає Федьковича в позитивному чи негативному ракурсі¹, такий, що належить селянинові чи інтелігентові, хоч, звісно, жоден з них не позбавлений суб'єктивності.

Першими такими мемуарами є усні оповіді жовнірів 41-го полку австрійської армії про свого «пана лейтмана» і співака-поета, що з огляду на популярність головного героя неодмінно мали поширюватись наприкінці 50-х років XIX ст. у війську, а згодом серед селян. Треба гадати, ці специфічні зразки мемуаристики ідейно перегукувалися з тими «байками і легендами», що ходили про Т. Шевченка на Правобережній Україні і про які шанобливо сповіщав Кобзаря М. Максимович у 1859 р. До жовнірських переказів, іще, звісно, не занотовуваних, але теж, як і попередні, з «легендарним» компонентом, доєднуються оповіді й на інші «федьковичівські» теми, серед них про поетові «дивацтва»: недаремно М. Драгоманов, перебуваючи у Львові, з'ясував, що там «усі говорили про нього [Федьковича] як про дивака та відлюдка» [124, с. 201]. Закономірно, що, передаючись усно, ці оповіді зазнавали змін і

*1 В українській радянській науці про мемуаристику, на жаль, не виробилась традиція об'єктивної уваги до текстів, що презентували видатну постать у невідгданому світлі; якщо їх і згадували, то дуже обережно і поверхово. Так, у 1962 р. М. Бельчиков та Л. Хінкулов, видаючи у Москві в «Серії літературних мемуарів» книгу «Т. Г. Шевченко у спогадах сучасників», зізналися у передмові, що включили «далеко не всі збережені мемуари, оскільки далеко не всі вони правильно відтворюють образ великого українського поета, художника і революціонера». І далі: «Упорядники свідомо виключили з даної публікації численні спогади П. О. Куліша і його дружини,... запевне недостовірні або перейняті ворожим ставленням до Шевченка статті Ф. Г. Лебединцева, В. І. Аскоченського, К. Б. Піунової-Шмітгоф та багатьох інших». Чи не замовчування, надто в роки застою, подібних матеріалів призвело до появи т. зв. альтернативного літературознавства?!

здобували ще складнішу й суперечливішу тематичну підоснову. Окремі зразки усних мемуарних свідчень про видатного буковинця занотували на зламі століть О. Колесса, І. Франко, Ром. Заклинський, хоч це тільки дешиця унікального та невідомого вповні матеріалу.

Початок задокументованої фєдьковичезнавчої мемуаристики поклала несподівана смерть поета: уже в другому числі львівського літературно-наукового двотижневика «Зоря» за 1888 р., який видавало Наукове товариство імені Шевченка, у редакторській статті Григорія Григорієвича (Цеглинського) було використано нез'ясований за походженням епізод львівського періоду життя Федьковича — про те, як зовні спокійно, покiрливо, поцілунками в руку він відреагував на привселюдні закиди двох критиків щодо його творчості. Тоді ж у «Зорі» публікацією «Причинки до біографії Осипа Федьковича», підготовленою Т. Реваковичем, розпочалася «причинкарська» діяльність тих, хто знав поета особисто або цікавився ним у його сучасників; власне, до «причинкарства» спонукала спеціальна примітка: «Всіх вп. земляків і поклонників нашого кобзаря просим о вісті, які б і небудь здавались вони, з его життя в цілі вистачання якнайповнішої біографії нашого Галицького Тараса» [381, с. 35].

На цей заклик відгукнувся щирий Федьковичів шанувальник, парох із с. Настасів на Львівщині Євстахій Цурковський публікацією у 8-му числі часопису за 1888 р. Центральна подія цих спогадів стосувалася знову ж таки часів перебування поета у Львові, точніше днів, коли, вражений бюрократизмом львів'ян, він скористався запрошенням свого майбутнього мемуариста і подався на Великдень у його парафію, де серед простолюду, бесід із ним трохи відійшов душею. «Мемуарний» хист Є. Цурковського, доброго оповідача, людини пам'ятливої, виявився і в яскравих повідомленнях про «поверховність» (зовнішність) Федьковича, його поведінку та незглибиме враження, яке він справив своєю творчістю на покоління молодих галичан 60-х років ХІХ ст.

У тому самому 1888 р. намітився інший продуктивний шлях для формування мемуаристики — через приватні контакти, своєрідне замовлення спогадів про Федьковича тим, хто його знав. Так, професор С. Смаль-Стоцький особисто звернувся з цією метою в Женеву до М. Драгоманова, розшукав аж у Великополі поблизу містечка Янів на Львівщині Р. Роткеля, з яким юний Федькович приятелював у Молдові, запропонував написати спогади і Е.-Р. Нойбауєрові, що меш-

кав у Радівцях у Південній Буковині (теперішня Румунія), і теж дістав згоду. Саме завдяки таким зусиллям було отримано два Роткелеві листи-спогади, «гладкі і гарні», як означив їх О. Маковей, до того ж унікальні, бо є чи не єдиним документом молдовського періоду Федьковичевої біографії.

М. Драгоманов теж, за самосвідченням, написав для С. Смаль-Стоцького про «австро-руського Шевченка» «осібний мемуар» [124, с. 201], але чи відіслав його, чи «мемуар» загубився в дорозі, невідомо. Збереглися хіба що лаконічні, зате промовисті нотатки в «Австро-руських споминах (1867—1877)» про зустрічі з Федьковичем у Львові, складний психологічний стан поета, абсолютно не зрозумілого і не підтримуваного суспільством. Нотатки ці були, певне, квінтесенцією загубленого рукопису, може, й головною його згадкою, вони засвідчили існування між Федьковичем і Драгомановим внутрішнього зв'язку і дали прецікавий матеріал для розгляду взаємин письменника з інтелігенцією як дуже неоднозначних.

Того самого 1888 р. мемуарні деталі промайнули і в некролозі, який підготував на Федьковичеву смерть і видрукував у петербурзькому журналі «Вестник Европы» Олександр Кониський [252]. Складалося враження, що ідея збирання мемуарів про Федьковича набрала одразу мало не світового розголосу, залучила багатьох видатних діячів.

Однак тільки-но розпочавшись, процес призупинився, суспільство на кілька літ ніби взяло перерву для роздумів, згадувань небіжчика, осмислення його життя та заслуг, щоб відтак порушити цю «мертву мовчанку» (О. Колесса) значно активнішою, послідовнішою діяльністю на ниві федьковичезнавства. Повноцінна, багата мемуаристика могла з'явитися тільки у сприятливій атмосфері, у ширшому контексті публікації творів письменника, його листів, підготовки ґрунтовних біографічних досліджень, а задля цього — проведення широкої пошукової роботи і навіть полемічних баталій. Тільки фактами, документами (а свідчення конкретних осіб — теж документи) можна було домогтися з'ясування істини.

Услід за публікацією К. Горбалем Федьковичевих листів до нього та підготовлених редактором «Зорі» В. Левицьким (Василем Лукичем) «записок після оповідань К. Горбалю» «Знакомство О. Федьковича з А. Кобилянським і К. Горбалем» [162] — матеріалів нових, з елементами сенсаційності — з'явилася полемічна праця О. Колесси «Юрий Коссован (Осип, Домінік, Ігор Гординський де Федькович)...» [249], а затим відповідь на неї — студія Ром. Заклинського «Чи можна

Федьковича Коссованом звати? (Слово в обороні правди)» (1895) [151]. Дві останні стосувалися найбільше родоvodu письменника, хоча й зачіпали ширше коло питань; у них були опубліковані згадки Федьковичевих свояків, знайомих або тих, хто знався з його ріднею. У такий спосіб О. Колесса залучив до мемуаристики священників Григорія Кантеміра із с. Розтоки та Юрія Ганіцького із с. Сергії, урядника Густава Кудерну та Федьковичеву ученицю, доньку начальника суду у Сторонці-Путилові Анну Губріх; навіть селяни Кость Маковійчук, Юзьо Огоновський, Олекса Пентюк та Пантела Чучко представили інтерв'юєрові свої усні свідчення, варті окремої уваги.

Ром. Заклинський теж спирався на згадки поетових родичів — учителів Василя Волянського та Дмитра Нікіфоряна, а ще на свідчення колишнього мандатора, відтак урядника у Львові Гната Хмелівського та греко-католицького священника у Сторонці-Путилові в 1864—1875 рр. Івана Левіцького. Для переконливості в додатку було подано письмові свідчення Д. Нікіфоряна і два мемуарні листи І. Левіцького, що за кількістю та новизною поданих відомостей, цікавою психологічною деталізованістю одразу звернули на себе увагу, ставши самостійними мемуарними текстами.

У середині 90-х років XIX ст. на тлі загального поступу фєдьковичезнавства і духовно-культурного піднесення підготовка мемуарів пошавилася. Провідною силою стала знову ж таки творча інтелігенція: з подачі Т. Галіпа в газеті «Буковина» в 1896 р. були видрукувані спомини селянина Дмитра Гудими, Федьковичевого соратника по жовнірській службі [74], у 1897 р. з уст батька, Юрія Семанюка, колись дяка у Сторонці-Путилові, записав колоритну розповідь про письменника Іван Семанюк, відомий у літературі як Марко Черемшина [508], на початку XX ст. знанням двох почутих від філолога Івана Верхратського епізодів львівського часу Федьковичевого життя поділився І. Франко [489], а власними згадками — А. Кобилянський [446, с. 355—357]; пізніше до «причинкарства» та ширших студій над біографією прилучилися літературознавці Денис Лукіянович і надто О. Маковей.

Та все ж найбільше в цей час, як і в попередній, намагався збагатити фєдьковичезнавчу мемуаристику дослідник Ром. Заклинський. У «Передньому слові» до першого окремішнього видання «Спомини про Федьковича» (1901) він не без гіркоти зауважив: «Удавався я усно та листовно до многих мужів, що бували в особистих зносинах з Юрієм, запро-

шуючи їх взяти участь у розсвітленю ще мало знаної життеписи сего найбільшого буковинського поета. Мої заходи віднесли малий успіх, бо лише кілька мужів подало мені свої спомини» [423, с. 1]. Оприлюднивши тоді спогади фольклориста і етнографа Мелітона Бучинського, а також о. Олекси Слюсарчука та Ю. Семанюка, Ром. Заклинський відтак принципово змінив тактику: задля кращого пізнання поета поїхав у його краї, як це радив Гете, розшукав тих, хто пам'ятав його, і бесіди з ними опублікував у своєрідних подорожніх нотатках «За слідами Федьковича: записки з прогульки по Буковині» [149], видрукованих ЛНВ у 1905 р. Окрім уже згаданих Г. Кантеміра та Г. Кудерни, А. Губріх та П. Чучка, про Федьковича його жовнірських літ заговорили селяни Яків Осташик, Гнат Кузь, Василіка Драгінда, про Федьковича-інспектора — учителі пп. Тимкович із Вашківців, Синюк та Маков'евич із с. Іспас та ін. Спогадів, певно, було більше або ж Ром. Заклинський продовжував займатися їх збиранням і після 1905 р., бо в «Життеписі Осипа Юрія Гординського-Федьковича» О. Маковей використав і невідомі раніше свідчення з покликанням на «Недруковані записки Ром. Заклинського», зі свого боку теж налагодив зв'язки з деякими знайомими Федьковича, а також примістив у «Матеріалах до життеписи...» (1910) кілька важливих мемуарних документів про нього, зокрема авторства Сидора Воробкевича.

Покоління, які знали Федьковича за життя, повільно відходили, а з ними закінчувалася майже вісімдесятилітня історія творення мемуарів про нього. Чи не останні доповнення до неї з'явилися у 1928 р. (з «Моїми споминами про Федьковича» виступив на сторінках чернівецької газети «Рідний край» Омелян Попович [369]) та в 1934 р., коли до століття від дня народження поета львівський журнал «Життя і знання» умістив спогад учителя Василя Івасюка та його дружини «Дещо про Ю. Федьковича» [554]). Історія творення закономірно переходила у нескінченну історію рецепції матеріалу дослідниками і звичайними шанувальниками поета. Те, що споминами поділилися представники ледь не всіх верств суспільства (творча інтелігенція, духовенство, учителі, урядники, прости селянство), відображає реальну картинну контактів письменника із суспільством.

Найдоцільніше мемуари про Федьковича класифікувати за професійною належністю та соціальним статусом авторів. Проте можливі й інші способи, наприклад виокремлення із корпусу текстів тих, що належать Г. Кантеміру, Д. Нікіфоряну, Ом. Поповичу, Ю. Ганіцькому та В. Волянському — поетовим

свокам, які закономірно знали про його родинне життя і значною мірою на цьому будували свої виклади. Утім, спогади Г. Кудерни, людини близької до дому Гординських, теж мають передовсім приватний характер, бо відтворюють домашнє життя поета, окремі перипетії складних стосунків його матері та батька і загалом сторонєць-путилєвський період.

Можна було б диференціювати мемуаристику про Федьковича і за іншими критеріями, які виробила наука: тематичним, жанровим, залежно від тривалості описуваного періоду тощо (А. Мережинська, М. Федунь). Однак у цій справі будь-яка класифікація — це «абстрагування, певна схематизація, спрощення, огрублення ідейно-творчого багатоманіття літератури» (В. Здоровега). Бо хіба можна, скажімо, спомини Р. Роткеля, що містять відомості і про себе, а головню про раннього Федьковича, історію становлення його таланту й особистості, — єдині у своєму роді — поєднати з чіимись іншими, так само, як ставити в один ряд із чіимись спогади о. І. Левіцького, коли вони є і відгуком на «коссованщину», і переказуванням мемуарних відомостей із Федьковичєвого життя, і розповіддю про його громадську працю, суто літераторські вчинки, водночас фіксують цікаві роздуми над творчістю письменника. Найпростішим, щоправда формальним, способом типології є класифікація спогадів залежно від того, чи становлять вони самостійний, отже, власне мемуарний, текст, чи є криптомемуарами — фрагментами немемуарних джерел, наприклад інтерв'ю, статей або листів.

Присвячені чи то певній події, чи певному періоду Федьковичєвого життя, мемуари — хай фрагментарно, зі значними пропусками, формальною відсутністю дат — у комплексі відображають майже весь його життєвий шлях, притому його зовнішній вияв та історію душі — так, як їх сприймали інші. Тут істотне все: і те, як поет-жовнір своєму побратимові по службі «очі отворив, навчивши письма», а той пізніше «молився за єго душу» [74], і як він «дуже дбав, аби жовніри знали красно співати» [149, с. 209], і те, як він, інспектор народних шкіл, проводив учительські конференції [149, с. 218], і те, як гостював у М. Драгоманова в час його приїзду до Львова, журний, спраглий розкоші спілкування, і як на схилі недовгого віку скупю виповідав страждання душі своєму товаришеві по долі С. Воробкевичу [298, с. 174].

Важливо, що, творячи свій, найчастіше співвіднесений із власним статусом, тип Федьковича — чи жовніра, чи громадського, освітнього діяча, чи митця-інтелігента, кожен з авторів мемуарів показував його водночас як людину — на тлі

побуту, ширшого буття, суспільних настроїв. Зрозуміло, що письменник постав і в ореолі індивідуального, суб'єктивного сприйняття своїх сучасників, у контексті їхнього власного життєвого і психологічного досвіду. Через цю суб'єктивність мемуаристика не може бути джерелом стовідсотково достовірної інформації і вимагає від дослідника глибшого та поміркованішого її трактування.

Крім того, федьковичезнавчі мемуари характеризуються амбівалентністю сприйняття постаті письменника представниками різних соціальних груп — як інтелігенцією, так і селянством (зокрема, фейлетон І. Франка «Федькович концертант і прелегент» (1901) і низка грубих, геть непривабливих згадок кількох сторонець-путилівських селян, опублікована О. Колессою в праці «Юрій Коссован...» [249, с. 97]). Ідеться не стільки про «відтінки», неминучі ситуативні розбіжності, скільки про діаметрально протилежні судження стосовно тверджень багатьох, у т. ч. і М. Бучинського, що Федькович «окружений найбільшою в очах народу повагою» [423, с. 9].

Російський дослідник мемуаристики В. Кардін, трактуючи особу автора мемуарного тексту як «другого героя» («першому», звісно, присвячено спогади), наголосив, що він може мати різне становище, по-різному розв'язувати свої завдання, але «одне безсумнівно: він ніколи не пасивна особа, не “хтось у сірому”. Без нього, здатного думати, відбирати, зважувати (виділено нами. — Л. К.), мемуарний твір не відбудеться, відомості про минуле залишаться громадям фактів і цитат» [182, с. 154].

Найкраще збагнути суть сприйняття Федьковича його сучасниками можна, зрозумівши її на рівні кожної окремої особистості, котра стосовно поета стала його мемуаристом, або принаймні на рівні кожної окремої групи реципієнтів, об'єднаних одним соціально-професійним статусом: Федькович у рецепції творчої інтелігенції таки «одностайніший» і відрізняється од Федьковича, яким його сприймало селянство, а цей селянський Федькович теж виявився мало схожий на Федьковича урядників чи духовних осіб — при тому що у всіх була одна «жива модель».

Особливо цікавий матеріал для спостережень дають «інтелігентські» спомини Р. Роткеля, А. Кобилянського, М. Бучинського, М. Драгоманова, О. Левицького, С. Воробкевича, І. Верхратського, І. Франка, Ом. Поповича, що висвітлюють здебільшого внутрішню, психологічну сферу Федьковичевого буття, навіть коли йдеться, здавалось би, тільки про його зовнішні вияви.

Кожного з мемуаристів єднає з поетом своя гама зв'язків, яка щораз проглядає через словесну вуаль і робить очевидними, одухотвореними постаті, характери, події та саму епоху. Очевидним є і кожен Федьковичів реципієнт — творча особистість, котра володіє естетичним сприйняттям і під впливом котрої і «в документальному контексті... життєвий факт у самому своєму вираженні зазнає глибоких перетворень» [89, с. 64], а характер «теж є свого роду творчою побудовою» [89, с. 65]. Отож у мемуарах постають не копії подій та образів, а їх максимально наближене до дійсності художньо-естетичне відображення.

Спогади Р. Роткеля, викладені у листах до С. Смаль-Стоцького, репрезентують один із найважливіших і найменш вивчених періодів у Федьковичевому житті — молдовський: юний буковинський гуцул завдяки своєму незвичайному вчителю знайшов тоді власну стежку, зідентифікувавши себе з творчою інтелігенцією і тим самим прийнявши внутрішнє рішення про відповідну лінію життєвої поведінки. Р. Роткель був малярем-портретистом і пейзажистом, до того ж літератором, і його мистецьке, значною мірою романтизоване сприйняття світу й людей добре зафіксувалося в час словесного портретування Федьковичевої природи: найдрібніші риси внутрішнього та зовнішнього виду, деталі з біографії, поведінки і через 37 літ не забулися, як і пережиті тоді емоції.

Таке сприйняття Федьковича зумовлювалося індивідуальною мистецькою і гуманістичною суттю самого реципієнта: емоційна пам'ять фіксує «емоційне ставлення суб'єкта до об'єкта, зумовлене його [суб'єкта] потребами, мотивами та інтересами» [265, с. 106]. Майже сімдесятилітнім окреслюючи власну біографію і на її тлі докладно виписуючи спогади про Федьковича, історію своєї з ним дружби, Р. Роткель тим самим ніби давав зрозуміти, наскільки значущою була і для нього ця пора («Як часто нагадував я собі свого приятеля Федьковича!» [цит. за: 296, с. 77]; «Я справди гордий на те, що я перший пізнав духа, талант і характер молодого тоді чоловіка...» [цит. за: 296, с. 78]). Радісне, піднесене відтворення минулого, може, й не виявилось б таким, якби серед буденних перипетій молдовського побуту Федьковича і Роткеля не було їхнього високодуховного спілкування, за якого «партнер сприймається як носій духовного начала, яке пробуджує високі почуття: від дружби до можливості наблизитися до найвищих цінностей людства», а духовність при цьому «забезпечується не добром тем для розмови, а глибиною діалогічного проникнення людей в помисли один одного...» [340, с. 378].

Р. Роткель не пропускав жодної нагоди, щоб виказати власну втіху від знайомства з Федьковичем, бо «се були найкрасші години, що... прожив під час десятилітнього побуту в Молдові, — сі години, в котрих... блукав з... молодим приятелем горами...» [цит. за: 296, с. 76].

Ця ідеальна психологічна сумісність існувала на тлі дуже толерантного ставлення Р. Роткеля до суспільства: так, він знайшов аргументи, щоб виправдати перед читачем своїх спогадів норовистого швагра за його кепські взаємини з Федьковичем-практикантом; зізнаючись, що Ад. Гординський не припав йому до вподоби, водночас наголосив, що той був «тихий та скромний»; «теоретично» розумів несправедливу поведінку світу стосовно таких, як Федькович, хоча й не приймав її внутрішньо. Надзвичайно вразливий, зорієнтований не на реальність, а на творчість, знання, високі людські чесноти, юний поет не засвоїв як слід Роткелевої науки примиритися із загалом, «вдягати на себе відповідну маску» і залишився стояти обіч «натовпу» — без німба чи ореола, а просто в романтичному серпанку трансформуючись у романтичний ідеал, що, на переконання Л. Гінзбург, є «не нормою поведінки, а духовною межею, запропонованою тільки вибраним», і має особливі хиби: «породжені трагічною долею романтичного героя, вони володіють свого роду етичною і естетичною цінністю» [89, с. 69].

Завдяки високій моральності, позитивній налаштованості на пізнання та інтерпретацію Федьковича, а також докладності, розгорнутості, винятковій щирості спогади Р. Роткеля посідають центральне місце у фєдьковичезнавчій мемуаристиці.

Спомини К. Горбала та А. Кобилянського відтворюють важливі епізоди Федьковичевого життя у Чернівцях на початку 60-х років ХІХ ст., коли він, офіцер австрійської армії, відкрився цим двом щирим студентам-русинам як початківець у руській (українській) літературі. Безпосередньому знайомству К. Горбала передувало опосередковане — через А. Кобилянського — сприйняття Федьковичевої особистості як талановитої, патріотично налаштованої і водночас уже розчарованої, зневіреної в тому, що є для кого писати [162, с. 333]. Сцену першої зустрічі мемуарист подав без жодної ідеалізації — в інтер'єрі скромному, з руською піснею та шевченківськими віршами, які Федькович уперше почув тоді із Горбалевих уст.

Характеризуючи процес формування першого враження про іншу людину, російський психолог Олексій Бодальов зазначив, що при цьому «майже завжди знаходять відображення якісь прояви експресії» [38, с. 125]. В описі знайомства

К. Горбала з Федьковичем експресії немає, може, тому, що реципієнт уже володів чималою інформацією і був внутрішньо готовий до такого розвитку подій.

Зате спомини А. Кобилянського під назвою «Йосиф Гординський (Федькович)» побудовані на емоційному, дещо ексцентричному, з елементами психологізму «вчитуванні» у портрети буковинця та його батька, Ад. Гординського, задля доведення «подібності — можна би сказати: рівності образу обох особистостей» [446, с. 356], ще точніше — для доведення їхнього кровного зв'язку. Як відомо, «особистий погляд людини на інших людей завжди несе на собі... відбиток її особливих рис характеру, її особистої сили і слабкості, висловлює індивідуальні неповторні риси її життєвого шляху» [38, с. 42]. А. Кобилянський, успішно зігравши колись, за І. Франком, роль ініціатора у Федьковичевому житті та організатора його поетичного дебюту, цього разу поступився Кобилянському-лікареві, докторові медицини, винахідникові, можливо, захопленому модними на той час фізіономікою та френологією, що пов'язували риси зовнішності з рисами характеру. Хай там як, саме А. Кобилянський створив найдокладніші вербальні портрети Федьковича та його батька.

Цікавими та несподівано різними за тональністю виявилися мемуарні документи М. Бучинського. У першому, де оповідається про відвідини Федьковича у Сторонці-Путилові в 1867 р., подано чимало важливих етнографічних деталей побуту письменника. Дослідник передовсім у такому контексті спершу сприймав господаря, його поведінку і взаємини з кривими, хоча в процесі кількадечних спостережень запримітив особливі, складні психологічні деталі портрета, а головне — «відокремлене від світа» ширшого, громадсько-культурного. Фактично уява реципієнта подолала кілька закономірних етапів на шляху до головного відкриття: спершу — майже абсолютне непомічання стану, думок спостережуваної особи, потім з'явилися уривчасті враження про специфічне внутрішнє життя героя, відтак автор спогаду настільки налаштувався на хвилю вивчення об'єкта, що, здається, і сам увійшов до його світу. Саме це не етнографічне, декоративне, а психологічне, людське враження виявилось центральним у спогаді М. Бучинського, бо в 1872 р., відвідуючи Федьковича разом із М. Драгомановим у Львові, мемуарист одразу спрямував увагу та поведінку на внутрішній стан поета, знайшовши його «ще більше апатичним» [423, с. 12].

Драгоманівський мемуарний штрих до портрета Федьковича настроєво майже суголосний із враженням М. Бучинсько-

го і водночас, попри свій лаконізм, виразніше демонструє власну позицію автора — громадсько-культурного та політичного діяча і дуже вразливої людини: «З глибоким жалем зоставались ми з жінкою всякий раз, коли виходив од нас Федькович — а заходив він до нас частенько... Та що порадити, ми не знали...» [124, с. 201]. У психологічній літературі таку реакцію називають адекватним емпатичним переживанням, тобто глибокою перейнятістю індивіда суб'єктивними проблемами свого співрозмовника — через ототожнення з ним, співчуття-переживання негараздів безвідносно до власного стану [340, с. 556—557]. Точність такої міжособистісної рецепції підтвердилась як бажанням Федьковича відвідувати Драгоманових, так і безвідмовною готовністю їх приймати цього гостя в себе, більше того — емпативно переживати його долю.

Показово, що у федьковичезнавчій мемуаристиці є й цілком протилежне бачення цього епізоду з львівського побуту поета. Належить воно І. Верхратському, який одного разу застав Федьковича у Драгоманових і виніс із тієї зустрічі лише негативне враження, дарма що цей гість не вчинив нічого, що суперечило б нормі. Очевидно, причина полягала у відповідній налаштованості І. Верхратського, адже за допомогою установки можна спрямувати в бажане русло відображувальну діяльність людини, а відтак і саму поведінку. Імовірно, І. Верхратський як поет з університетською освітою заздрих славі формально малоосвіченого буковинського лірника, якщо вже на початку мемуарів іронічно заговорив про нього як про «увеличеного “поета” (sic! — Л. К.) народовців», а згодом, ставши в позу критика, іще раз повернувся до цієї теми, щоб піднести кілька ранніх поезій, «живі образки люду... в оповіданнях», усе ж інше заперечивши, бо воно йому, мовляв, «не по нутру». Таке спростування Федьковичевої популярності — лише невдала спроба не ліричного і тим паче не літературно-критичного відступу, бо в центрі — одна всуціль негативна емоція роздратованого Я, котре зверхньо піднімає на кпини не Федьковича-поета, а Федьковича, мовляв, селяка, гуцула (Федькович «щось незрозуміле пробовкував», він же «витягнув... кашук, скрутив собі “дзігарку” і яв з найбільшою флегмою курити», він же «оказний», «дуже несимпатичний», не говорив, а «цідив кожде слово крізь зуби, поморгуючи при тім від часу до часу коротко стриженим усом» [цит. за: 296, с. 472], і т. ін.).

Те, що враження І. Верхратського не було випадковим, хвилим і що пов'язані з ним епізоди побутували в середовищі

галицької інтелігенції як ледь не анекдотичні, підтвердив і фейлетон І. Франка «Федькович концертант і прелегент». Автор із посиланням на І. Верхратського переказує історії невдалих виступів буковинського письменника у львівській «Руській Бесіді», творить своєрідний мемуарно-художній простір, цілком дотримуючись «фейлетонних» правил: подає сенсаційну комічну суперечність, додержує певних композиційних вимог, забезпечує стилізовану, від особи маски наратора оповідь та підтекст [див.: 261, с. 114]. Авторська позиція нібито індиферентна, хоча іноді І. Франко призабуває, що в центрі — конкретна багатозаслужена постать, поведінку якої навіть з етичних міркувань навряд чи можна пародіювати, бо пародіює її. Таке Франкове «призабування», схоже на солідаризацію з І. Верхратським, — і то на тлі активної діяльності в царині фєдьковичезнавства — чи не найбільша загадка мемуаристики, наочне підтвердження складності рецепції Федьковича його колегами.

Зате цілком органічно вписалася у львівський мемуарний цикл історія, повідана літератором, гімназійним учителем Остапом Левицьким [149, с. 188—190], не стільки про суперечки буковинського письменника з львів'янами стосовно виправлянь ними його творів, скільки про своє з ним «поєдинкування» на самому початку — цілком у гуцульському дусі: хто вип'є більше «народних класиків», тобто чарок горілки. Оповідач добре зятив зовнішній бік ситуації та ефектно її відтворив, хоча з роками враження не поглибилось, не збудилось бажання спостерегти у тому «поєдинкуванні» інший — прихований — смисл: потребу в такий спосіб зняти емоційну напругу. «Треба лишень дивуватися тонкості Паскаля, котрий довів, що людина шукає товариства не тому, що вона не може витримувати самотності, а винятково тому, що хоче забутися» [61, с. 215]. Таке спостереження психолога О. Вейнінгера стосується і цієї пригоди, яка ще раз підтвердила Федьковичеве бажання широкого, різноманітного, у т. ч. неформального контакту з інтелігенцією.

Події завершального періоду Федьковичевого життя, позначені як ще більшим «відокремленням од світа», так і щирим намаганням з'єднатися з ним, у мемуаристиці відображені мало. На це є певні причини: поет сам не давав суспільству вдосталь інформації про себе, а воно було ще аморфним і не робило активних спроб для контакту. Про ті часи збереглися лише лист С. Воробкевича до Ол. Барвінського від 25 серпня 1876 р. зі схвильованою розповіддю про відвідини його Федьковичем, спогади Ом. Поповича, котрі зачіпають і матеріал з останніх років біографії поета; документальні звіти про свят-

кування в Чернівцях улітку 1886 р. 25-ліття творчої праці письменника [383]. Однак навіть ці округлини символічно відображають і міру спостережуваності, їх напрям, і суть самих вражень. З одного боку, який репрезентує С. Воробкевич, — увага співчутлива, аж до жалю, до боязкості, до відвертих зізнань, що поряд із Федьковичем «якось одному *unheimlich*» (нім. «моторошно». — Л. К.), з іншого (передовсім Ом. Попович) — емоції майже безпристрасні, наче з обов'язку.

Свідчення Ом. Поповича, крім того, що містять деякі маловідомі деталі біографії письменника, ілюструють одночасне подвійне (явне і приховане) ставлення до нього у суспільстві. Розпочавши пафосно й розлого (про важливість «плекання історичних традицій», «неустанного підйому національного духа», гідного відзначення пам'яті видатних земляків), мемуарист лишень відтак переходить до конкретики, а саме: міркувань про місце Федьковича у своєму власному житті. Близький родич письменника по лінії матері, син православного священика, до того ж німецькомовного поета, прозаїка, етнографа, сам відомий громадсько-політичний, педагогічний діяч та публіцист Ом. Попович залишив чимало споминів: удома «довкола цісарського образу полеву ленту, які носили тоді австрійські старшини», — подарунок Федьковича; і те, що поет «оминав їх дім, як усіх інтелігентів»; і що після переїзду в Чернівці вони, Поповичі, «пробували саме в домі Федьковичевого батька». Згадав і про відвідини разом зі С. Смаль-Стоцьким Федьковича в Чернівцях, більше ніж скромну участь письменника в газеті «Буковина», а проте живе інтересування «Бібліотекою для молодіжи...», і те, що той бував «щонеділі й свята в церкві, де всі цікавилися Гуцулом».

Виклад майже голих фактів на цьому закінчився, замість яскравої людської індивідуальності, безперечно, знаної Ом. Поповичем, на авансцені постав значно простіший чоловік, головне — оточений піететом не авторським, а загальноприйнятим. Центральний образ, який у мемуаристиці зазвичай укрупнюється, ніби зростає над оточенням, навпаки, змалів: у підсумку виявилось незрозумілим, що ж виокремило Федьковича із загалу, зробило його історично видатним, коли, бач, назбиралось стільки претензій, а серед них основна — про товаришування «тільки з гуцулами», що, мовляв, «мало пагубний вплив на його [Федьковичеві] талан і здорвля» [369].

Неважко помітити неузгодженість «діагнозу» з риторикою зачину, ба й фіналу. Ом. Попович, сформувавшись у віддалених

од простолюду умовах, за вдачею більш раціональний та поміркований, психологічно цілком відмінний від Федьковича, мав свої погляди на природний демократизм, спосіб життя і навіть заслуги поета, погляди, що брали початок із попереднього негативного досвіду (Федькович же «оминав їх дім») і тому закономірно були забарвлені неприязню.

Отже, припущення про те, що найкраще Федьковича мали б розуміти люди творчі, справдилося не цілком, адже порозуміння зумовлене передовсім установкою реципієнта на досягнення порозуміння, а не на задоволення лишень індивідуального інтересу, та відповідною зичливою поведінкою стосовно того, кого прагнеш зрозуміти. Мемуари інших представників суспільства, тих, які оберталися у Федьковичевому просторі і залишили про це документальні свідчення (учителі, урядники, духовенство, селяни), теж це підтверджують.

Зокрема, Василь Івасюк, 26-річний учитель, у 1885 р. ідучи разом із групою львівської молоді і представниками Наддніпрянщини до Федьковичевої оселі в Чернівцях, явно тримав у свідомості ідеалізований образ поета, бо пізніше згадував: «Я входив до Федьковичевої хати з побожністю» [554, с. 191]. Однак мовчазний, апатичний господар видався оповідачеві «мармуровим стовпом», бо зовсім не відгукнувся на «дуже палку патріотичну промову» одного із представників делегації і взагалі говорив мало. Якщо вважати, що «в акті діалогічного спілкування ніби здійснюється презентація внутрішнього світу одного суб'єкта іншому суб'єктові» [340, с. 360], то перебіг такої взаємодії господаря та його гостей був більше закономірним, ніж випадковим: патетика, демонстративність, ясно, не вичерпували сутності молодих сердець, але оскільки саме вони були презентовані, то й не були прийняті; в іншому разі презентація Федьковичем себе була б більш імовірна. Зрештою, надії «пізнати особисто поета» хтозна чи могли справдитись в один запланований момент, до того ж в умовах «гуртівщини» — цілком невідповідних для цього. Очевидно, ідеал поета, витворений у свідомості оповідача до зустрічі, був хистким та ілюзорним, якщо для його знівелювання виявилось достатньо неадекватної емоційної поведінки Федьковича.

Інша річ — спогади урядника Г. Кудерни, котрий знав родину Гординських, довгий час уважно спостерігав за Юрієм і мав внутрішню потребу «студіювати того мужа» [264, с. 147]. Зазвичай, на думку психологів, «правильне розуміння людини як особистості утворюється в тих, хто з нею спілкується, при не дуже тривалому і, головне, при не дуже тісному знайомстві. В

іншому разі ті, хто оцінюють, як правило, не спроможні подолати в собі тенденцію бути поблажливими і виявляти своерідний фаворитизм стосовно давніх знайомих» [38, с. 14].

Однак позиція Г. Кудерни є винятком із цього правила. Він, як засвідчують його спомини про Федьковича, був людиною обов'язковою і розсудливою, освіченою і начитаною, спостережливою і пам'ятливою, до того ж вправно володів словом і вмів розмірковувати над фактами, вкладаючи в ті міркування передовсім життєвий і душевний досвід. Спогадуючи «великого Гете» й О. Колессу як автора праці про Федьковича-Коссована, будучи в курсі федьковичезнавчих публікацій і маючи про них власну думку, оповідач основну увагу приділяв життєвій і духовній історії Федьковича як не-Коссована, значною мірою й історії його батьків, розкриттю «особливої вдачі і дивного характеру» свого героя, «згірченого до людей». «І в тім огірченю душевним треба шукати також неконсеквентности [непоследовності] в его характері і роздвоєня в его натурі», — вважає оповідач, безумовно, провідник авторської ідеї. Для нього Федькович не лише приятель, а й неординарна людська особистість, він свідомий того, що треба «его поетичний німб еще більше світляним учинити». Розгорнуті, подані трьома випусками в газеті «Промінь», а головне — добре злагоджені, концептуальні, оригінальні у стильовому плані мемуари Г. Кудерни дають підстави зараховувати їх до кращих документальних джерел федьковичезнавства.

Церковнослужителі так само, як і світська інтелігенція, виявилися найпродуктивнішими творцями федьковичезнавчої мемуаристики, бо на той час тенденція, що склалась у Галичині, — написання мемуарів вихідцями із родин священиків — переходила й на Буковину. Щодо співвідношення авторської особистості з реальним буттям (такий принцип класифікації мемуарів запропонувала Л. Гінзбург [87, с. 75—78]), то лише спогади Г. Кантеміра, оформлені як інтерв'ю з ним, є фактологічними, в усіх інших виклад фактичного матеріалу еднається із психологічними спостереженнями, продукуючи окремий тип мемуарного тексту — синтетичний.

За кожним спогадом — своя історія зв'язку з письменником, свої враження, у світлі яких зринають і живі авторські індивідуальності оповідачів: веселий, життєрадісний колишній дяк Путилова Ю. Семанюк, попри все, вразливий і делікатний («Співаю, співаю, аж тут дивлюсь: Федьковичеві котяться сльози із очей. Я удавав, що не бачу» [508, с. 141]); галицький священик, згодом відомий церковний і громадський

діяч О. Слюсарчук, який гостював у Федьковича у Сторонці-Путилові упродовж трьох днів 1866 р., теж тонкий психолог і дипломат, бо виявився здатен магією слова й думки, щирого почуття і доречного вчинку обернути гнів господаря на милість, налаштувати Федьковича до себе настільки прихильно, що той відкрив тоді душу й виповів найсокровенніше (про творчість як потребу «смутчої його натури» [423, с. 4]); довголітній священик у Сторонці-Путилові І. Левіцький, категоричний у ставленні до «коссованщини», надзвичайно цікавий до творчого світу Федьковича і переконаний, що його «кожда поезія має свою причину» [423, с. 16]. Їхні спогади абсолютно позбавлені критики, дрібязковості, так само, як і менторства. Проте Федькович у трактуванні цієї групи реципієнтів не показаний як ідеальний герой, читач постійно відчуває напругу його внутрішнього життя, яка не могла не виявлятися зовні та в деяких неадекватних вчинках, так само, як відчуває складність зовнішніх обставин, духовної атмосфери, якою письменникові довелося дихати.

Утім, Федьковича згадувала не лише освічена, інтелігентна частина українського суспільства. О. Колесса, Ром. Заклинський і Т. Галіп занотували спогади про нього десятка селян, котрі мешкали переважно у Буковинській Гуцулії або ж завдяки поетові були пов'язані з нею внутрішнім, духовним зв'язком.

Радянське фєдьковичезнавство, дарма що «для написання повної біографії поета, опертої на широкім культурно-історичнім тлі, конче треба вислухати й голоси сторін неприхильних поетови» [490, с. 210], не скористалося свідченнями, наприклад, П. Чучка, К. Маковійчука, О. Пентюка та Ю. Огоновського, бо вони не вкладалися в прокрустове ложе ідеологічного стандарту, так само, як і спогади І. Верхратського в інтерпретації І. Франка не включили ні до 20-томника автора, ні до його 50-томного видання. Як з'ясувалося, саме ця найдоржча Федьковичеві Буковина мала до свого сина найбільш складні і суперечливі почуття. О. Колесса наприкінці студії «Юрій Коссован...», утримуючись від будь-якого коментаря, зазначив: «Виїжджаючи із Сторонця-Путилова, не полишив поет по собі у Гуцулів доброї памяти. Мужики його недолюбляли і, не зважаючи на його одіж і мужицькі звичаї, дивились на него як на пана. “Ні пан, ні мужик; а все більше — пан — бо з панамі раз у раз вдає ся”. Вони не могли того зрозуміти, чому він вбирився по-мужицькому: “Перебирив ся, не знав на що, за Гуцула, та піячив з простими легінями”... Він яку видів на світі ношу, в таку перебирив ся; то в ношу

гуцульську, то в поляницьку, то в волоську, навіть сиві портяниці носив. От кумедиянт був та й годі...» [249, с. 98]. Крім того, про Федьковича згадували як про доброго ворожбита і для себе доброго двірника (сільського старосту). Невміння відділити дріб'язок, випадкове од істотного, явну гіперболізацію нестандартної поведінки, прозваної «дивацтвами», можна було б розцінювати як індивідуальне несприйняття, якби у зв'язку з цим Федьковичеві не було пред'явлено значно принциповіших інсинуацій, що у т. зв. сервітутному процесі (повернення лісів та пасовиськ простим гуцулам) він «розійшовся з правдою», бо «взяв від панів поле, взяв гроші та зробив згоду з панамі» [249, с. 98].

Отже, даремно уявляти відносини Федьковича із селянством як абсолютно рівні, ідеальні, а його творчість — як близьку і зрозумілу для «нечитальника», який, власне, тієї творчості не знав та й не розумів поезії — жанру вельми делікатного. Така ситуація в історії давнішої літератури — не рідкість, а радше тенденція. Як свідчив М. Зеров, і через 15-річчя після смерті Лесі Українки її твори належали до речей шанованих, але «нечитомих».

Федьковича в селі його безпосередні сучасники тим паче не читали, а відповідно й не знали найбільш значущого в ньому — його письменництва, хоча й бралися неделікатно, грубо прикладати до божественного начала мізерні оцінкові стереотипи. У психології таку поведінку називають беззвітним структуруванням особистості, за якого, «не знаючи чи недостатньо знаючи справжні причини поведінки нашого індивіда, люди за умов дефіциту інформації починають приписувати один одному як причини поведінки, так і її зразки або загальніші характеристики» [340, с. 560], тобто беззвітно творять своє уявлення про структуру пізнаваної особи, дарма що воно не відповідає правді.

Розмірковуючи над специфікою письменницької психології автора «Людської комедії», російський літературознавець Б. Грифцов зазначив: «Ніщо з природних даних не провіщало ексцентричного, сповненого дивацтв життя Бальзака. Воно дало привід для численних анекдотів, точніше — все складається з дивацтв і анекдотів. Особливості їх, однак, у тому, що ці дивацтва не стільки були розраховані на зовнішній ефект позою, скільки — внутрішньо зумовленою мукою. Вони зумовлювались не намаганням бути оригінальним, а дивацтвами самої письменницької професії» [111, с. 132]. Якщо для Парижа першої половини ХІХ ст. займатися літературою було

річчю незвичною, то для Федьковичевого села така професія була абсолютно незрозуміла, а тому й неприйнятна.

І закономірно, що поет, до того ж війт, писар, учитель дітей місцевого панства, інспектор народних шкіл Вишньцького повіту в очах своїх затурканих, пригноблених власною темнотою земляків стояв почасти й паном, а отже, селянським антиподом. Як писав наприкінці XIX ст. чернівецький етнограф Р.-Ф. Кайндль, дослідник особливостей матеріальної і духовної культури населення буковинської і частково галицької Гуцульщини, «гуцул не вельми добре відгукується про... урядовців; передовсім він закидає їм хабарництво», та й «у сільських вчителів становище важке внаслідок загальної неприязні до школи» [176, с. 49].

Попри те що Федькович разом із кількома іншими особами посприяв успішному завершенню сервітутних процесів, селяни не винагородили його навіть вдячним словом. Ті, кого доводилося захищати, на переконання учасника тих процесів о. Г. Кантеміра, «були в той час темні і невчені», отож така поведінка, мовляв, «не диво» [149, с. 230]. Дивує трансформація поглядів П. Чучка, котрий, свідчивши О. Колессі в 1892 р. стосовно Федьковича цілком негативно, через десятиліття разом із даскалом Юрієм Скрабою оповідав Ром. Заклинському про нього вже цілком по-інакшому — достовірно, предметно й аргументовано — як про доброго двірника, запеклого борця з алкоголізмом, «знаменитого господаря і економіста», бо це завдяки йому «у Сторонци є тепер прекрасна нова церков» [149, с. 185].

Можна було б припускати, що кардинальна зміна суджень зумовлена зміною в поведінці Федьковича, якби в обох випадках не йшлося про людину, котра завершила земний шлях. Можливо, на свідчення селян вплинули Ром. Заклинський і особливо О. Колесса: його хибні теорії вірогідності «коссованщини» і зрадливості Федьковича у сервітутних процесах, основані на специфічних, тенденційно дібраних свідченнях, аж надто гармоніювали зі спогадами П. Чучка та ін.

Решта селянських згадувань про Федьковича має принципово іншу, рідко коли спокійну, переважно схвильовану, а головне — піететну природу, тематикою своєю стосується жовнірських літ поета і подальших сторонєць-путилівських сторінок його життя. І в записаному Т. Галіпом оповіданні Дмитра Гудими із Брідка, і в розповідях Якова Осташика, Гната Кузя, Василюки Драгінди з Руського Банилова, і в згадках Івана Повшека із Новосілки-Костюкової про товаришу-

вання Федьковича з його близьким родичем Семеном Нарівняком — усюди на чільному місці Федькович, якого «жовніри зараз сильне полюбили» [74], «у огонь би за ним скочили, не то що» [149, с. 210]. Федькович для цих своїх мемуаристів — не лише краянин, особливий пан, батько, «дуже людяний офіцер», генератор бадьорого настрою, вірний друг і заступник, «правдивий гуцул» [446, с. 359], а ще красень — «як з воску, най ховаються всі» [149, с. 215]. Він для них — свій поет-пісняр («Найбільше співали ми такі пісні, що він сам повигадував» [149, с. 217], тому й не дивно, що Г. Кузь та інші співали їх Ром. Заклинському і через сорок літ.

За теорією У. Глассера про існування в пам'яті кожної людини «особистого альбому картин», для цих найвідданіших і найвдячніших Федьковичевих друзів картини їхнього жовнірства чи не найяскравіші, враження від них перейшли у стійкі патерни і навіть включились у структуру характерів, стали частиною суті мемуаристів. На запитання Ром. Заклинського «Чи пам'ятаєте ви Федьковича?» Г. Кузь не дарма-бо «глянув... здивований, ніби попарений: “Я би не пам'ятав пана!! І вмирати буду, а ще буду згадувати”» [149, с. 211]. Яскравість емоцій та живих картин із часом не стерлася, енергетика такого Федьковичевого образу поманила до себе й ширше оточення, і наступні покоління, котрі й собі почали суб'єктивно інтерпретувати його, дописували свої штрихи на знайомому портреті, унаслідок чого поет став більш «плакатним», «умовним», наближеним до канону. Про канонізацію образу буковинського лірника його сучасниками говорити не доводиться, хіба що про ідеалізацію з боку жовнірсько-селянської братії: абсолютно нова поведінка, тип абсолютно нових відносин, реалізований найдосконаліше у війську і запроваджуваний хай проблемно опісля, закономірно зробили Федьковича і у сфері міжособистісного спілкування постаттю неординарною, знаковою, за термінологією Л. Гінзбург — «семіотичною», дарма що на це існували різні погляди і думки.

Мемуари про Ю. Федьковича мають суспільне, культурне, естетичне і пізнавальне значення, вони дають живе уявлення про особистість письменника і сприйняття її сучасниками. У поєднанні з усіма іншими документальними свідченнями ці спогади мають сприяти безпосередньому науковому реконструюванню і життєво-творчої дороги Федьковича, і його цілого художнього світу.

2. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФЕДЬКОВИЧЕЗНАВСТВА (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ — ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

Перші фіксовані оцінки Федьковичевої творчості припадають на 1861 р., коли відгук про його поезію і вісім віршів умістив А. Кобилянський у брошурі «Slovo na slovo do redactora “Slova”», а Б. Дідицький, готуючи до друку збірку «Поезії Іосифа Федьковича», у передмові оголосив дебютанта «одним зъ найударованнийшихъ русско-народныхъ поэтовъ», «самороднымъ гениемъ людовой поезіи», талант його — «низпосланиемъ благодати» [115, с. VII—VIII].

Проте ні Б. Дідицький, ні А. Кобилянський не ступили на шлях спеціальних наукових студій, отож їхні статті мали радше презентувальний, популяризаторський характер. Першою ґрунтовною працею, що започаткувала федьковичезнавство як галузь історико-літературної науки, став відповідний розділ в «Історії літератури руської» (1888) О. Огоновського.

Задля активізації процесу фахового вивчення життєво-творчої біографії, індивідуальності видатного письменника надзвичайно важливо зосередитися на питанні історіографічному, окресливши тенденції становлення та розвитку федьковичезнавства, визначивши його етапи, найхарактерніші концептуальні позиції, конструктивні та полемічні, зрештою, репрезентувавши вітчизняне і зарубіжне федьковичезнавство як єдине ціле. С. Єфремов називав діяльність, спрямовану на дослідження історіографії питання, «першорядного значіння роботою» [139, с. 109], І. Айзеншток теж наголошував на потребі «чисто бібліографічного визначення матеріалу», оскільки «без цієї попередньої, чорнової, але необхідної роботи немислиме наукове розроблення історії української літератури» [цит. за: 458, с. 13]. Російський учений П. Берков методиці історіографічної роботи присвятив капітальну тритомну

працю «Введение в изучение истории русской литературы XVIII века», наголошуючи, що літературна історіографія «представляє історію історико-літературних концепцій, що виявляються і в узагальнювальних працях, і в окремих монографіях, і в статтях, рецензіях і т. д.», ознайомлює з «історією літературних досліджень у плані концепцій і проблематики, розвитку фактичних знань, умов наукової роботи і, врешті, з боку оцінки вкладу окремих учених» [31, с. 252—253]. Створення історіографії федьковичезнавства, так само, як аналогічних сфер української історико-літературної науки, було оптимальним способом розв'язання багатьох проблем, пов'язаних із їх вивченням, хоча й справою нелегкою, бо потребує ґрунтовних знань і копіткої праці.

Досі існувало два види федьковичезнавчих матеріалів, зорієнтованих на систематизацію і висвітлення надбань попередників: бібліографічна література і коментовані огляди праць, близькі до історіографічних. Чи не найкраще демонструє поступ, який відбувся у цій сфері, зіставлення ще порівняно невеликого, із 45 позицій, анотованого покажчика друкованих статей про письменника, поданого у монографії О. Маковея «Житєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича» [296, с. 25—32], та матеріалів, уміщених у семінарію М. Юрійчука та З. Івашкевич (1981) [538, с. 143—166], хоча теж далеко не повними, бо у списках критичної літератури закономірно не фігурують праці політично неблагонадійних, з погляду тоталітарної системи, авторів із України та діаспори — незважаючи на яскравий національний зміст їхніх писань, оригінальність суджень і подекуди цілковиту відсутність «компрометуючого» елемента.

Проблему створює нині і відсутність зібраних воедино бібліографічних відомостей: зазначені в семінарію спеціальні покажчики видань творів Федьковича та критичної літератури про нього [538, с. 164—165] неодмінно супроводяться словом «короткий», отож не відображають багатоманіття матеріалу і не дають змоги створити цілісне враження про історіографію федьковичезнавства. Фахове підсумування здобутків розпочалося в середині XX ст. працею А. Коржупової «Юрій Федькович у літературознавчих розвідках» [257] і виявилось найбільш ідеологічно зашореним у студіях, створених тоді й у пізніші десятиліття на теренах підрадянської України; набагато вільнішим, розкутішим воно було з погляду чеського дослідника М. Кргоуна [548] і вже абсолютно незаангажованим у трактуванні літературознавчої діаспори [33;

246; 247; 260; 418]. Підбиття підсумків здійснювали на різних рівнях: обговорення в межах одного тексту чи то всього масиву, як-от у А. Коржупової, М. Юрійчука, М. Кргоуна (чеський літературознавець не дарма вступний розділ своєї докторської монографії назвав «Юрій Федькович у критиці двох століть»), чи то певної частини матеріалу, зумовленої конкретнішою авторською ідеєю (праця Ф. Погребенника про студії над Федьковичем представників слов'янського світу [364], розвідка Б. Кравціва про федьковичезнавчі дослідження 20—50-х років ХХ ст. [260], публікації про рецепцію буковинського письменника тим чи тим літературно-критичним авторитетом (зокрема, П. Кулішем, І. Франком, Лесею Українкою, В. Сімовичем) тощо). Автори кожної з цих робіт, маючи конкретні утилітарні завдання, доповнювали, коригували один одного, полемізували, зовні здебільшого не вдаючись до застосування полемічних прийомів: «спілкувались» їхні роботи, принципові ідеї, себто відбувалось явище, яке М. Бахтін, Ю. Лотман, В. Іванов, Б. Корман, Б. Бурсов, інші вчені назвали діалогічністю критики.

А. Коржупова, свого часу навіть вдавшись до натяжки, спробувала запевнити, що «за кількістю критичних праць та рецензій на його твори Федькович може поступитися хіба що перед Шевченком та Марком Вовчком [257, с. 4], тим самим явно применшила масив студій про І. Франка, Лесею Українку, М. Коцюбинського. Річ, зрозуміло, не в кількості спеціальних праць, а в сумарній здатності літературно-критичних відгуків потрактувати факт життєдіяльності Федьковича якомога адекватніше до реального образу та суті. Інша річ, що літературно-критичні студії про нього переважно мають особливу природу, яку можна співвіднести хіба з тією, що спонукала на межі ХІХ—ХХ ст. вивчати П. Куліша і в устах С. Єфремова знайшла таке пояснення: «Безперечно, були, та вони й досі не минулися, й об'єктивні причини, що цю постать ставили і ставлять у центрі дослідної уваги, притягають до неї інтерес нащадків, як колись такий самий інтерес сучасників, не завжди висловлюваний і зафіксований, але раз у раз живий і великий. Ці об'єктивні причини коріняться насамперед у діяльності Куліша, у тому величезному сліду, який він лишає за собою в нашій новітній літературі — в письменстві, в науці, в громадському житті. Але не без певного впливу була тут і сама особа Кулішева, що, як і все незрозуміле та загадкове, навертала до себе зацікавлення, бажання зрозуміти...» [цит. за: 458, с. 18].

Схожі об'єктивні й суб'єктивні фактори активно манили й до Федьковича незалежно від того, яку студію задумав потен-

ційний автор — наукову чи популярну. Однак суб'єктивне тенденційно оминали найбільше у 50-ті роки XX ст., коли до поета з його «смутчою натурою» підступали з позицій догматичних і переважно в обладунку борця виставляли на історико-літературному подіумі.

Словом, доля федьковичезнавства з оригінальною логікою свого розвитку, цілою системою зовнішніх і внутрішніх зв'язків мусить розглядатися як у загальнолітературознавчому контексті, так і в соціокультурному, духовному вимірі часу від середини XIX до початку XXI ст. При цьому істотні не лише окремі кінцеві висловлювання («цитати») авторитетів. Б. Мейлах, вивчаючи художнє мислення Пушкіна як творчий процес, резонно наголосив на потребі дослідження, крім результату, ще й «самого ходу роботи, починаючи з виникнення задуму, з зародження і розвитку образу і закінчуючи її завершенням» [307, с. 17]. Автор праць про літературну критику і шляхи її вивчення М. Зельдович теж акцентував на недопустимості ігнорування «процесу розвитку думки критика, всієї системи його аргументів, пошуків “на шляху” до цих висновків, оцінок» [159, с. 48]. Відстежити кожен шлях до пізнання літературно-критичної федьковичіани не вдасться, однак змоделювати хоч якийсь із них, що міг би стати ключем до розуміння федьковичівського науково-критичного дискурсу, варто з багатьох причин, передовсім задля повноти уявлення про сам дискурс.

Існують різні періодизації розвитку федьковичезнавчої думки. Чеський україніст М. Кргоун, відкинувши ідеологічні чинники, спостеріг три періоди розвитку критичного погляду на поетову творчість (час його життя, час після смерті до початку Першої світової війни і від кінця цієї війни до 1973 р.) [548, с. 16]. М. Юрійчук загалом пішов за обов'язковим радянським хронологічним принципом і межею, що від'єднала дві фази в історії федьковичезнавства, назвав 1917 р.

Періодизація М. Кргоуна більше відповідає матеріалу, хоча натепер потребує корекції, а не лише «подовження»: другий етап федьковичезнавства — час найефективніших студій — не завершився в 1914 р. вже хоч би тому, що, попри воєнну розруху, тоді готувався третій том (ч. 1 «Б») «Писань Осипа Юрія Гординського-Федьковича» (Львів, 1918), а внутрішні закони розвитку, сформувавшись наприкінці 80-х років XIX ст., розвинувшись у діяльності І. Франка та його школи, фактично діяли на галицько-буковинських теренах до 1940 р., були доповнені більш-менш гармонійно у 20-ті — на початку 30-х років східноукраїнськими авторами та представниками

діаспори. «Одностайніший» тип розвитку критики в умовах цензурованості духовного буття, а тим часом провадження фєдьковичезнавчих студій, вільне проголошення конкретних позицій щодо поета еміграційним науковим світом дає підстави трактувати 40-ві — 80-ті роки ХХ ст. як окремий період фєдьковичезнавства. Новим етапом став пострадянський час, позначений передусім відкритим висловленням ідей.

Перший етап студій над Федьковичем (50—80-ті роки ХІХ ст.) характеризується не лише присутністю автора як об'єкта уваги, його специфічною реакцією на вияви літературно-критичного ставлення до себе, а й початком формування національно ідентичної української критичної думки в Галичині та на Буковині, котра закономірно довше від літератури та мистецтва перебувала у стані ембріональному: зазвичай «критика стає самостійним видом діяльності лише на досить високому рівні суспільного й мистецького розвитку» [51, с. 9], крім того, вона — «дзеркало літератури, яка формує своє обличчя» [281, с. 76]. Наївно, безпосередньо висловлена у «Вечерницях» — першому літературно-громадському журналі народовців — думка про те, що «критики у нас зовсім нема, однак не появиться ані одна руська книжка, аби всякий, що її прочитає, не висказав о ній свій суд ведля своїх понятій» [цит. за: 32, с. 110], констатувала явище очевидне: критика як заняття, до якого береться ледь не кожен, є і разом з тим її нема — фахової, з чіткими літературно-естетичними критеріями.

Становлення широкої бази наукового знання, поетичного таланту збіглося з початками літературно-критичної практики на західноукраїнських землях, виступи А. Кобилянського та Б. Дідицького на адресу дебютанта Федьковича вказали, зокрема, на її болючі місця: вона ще не спиралась (чи спиралась недостатньо) на філософію, соціологію, історію, психологію, а вела бесіду з читачем на рівні більше емоційному і тому не претендувала на роль наукової.

Свого часу пильно простудіювавши першу критичну працю, що потрапила до рук, — популярну «Історію німецької національної літератури» А.-Ф. Вільмара, відтак читаючи в періодиці критичні відгуки, Федькович як митець, схильний до самозаглиблень, зі своєрідним темпераментом, очікував на поцінування власної творчості і спочатку фактично сам, через епістолярні канали, ініціював їх критичну рецепцію. «Не вийшла ще критика на мої нові поезії? Я би вас просив ту критику виволати, бо буде наука для мене», — писав він у листі до О. Терлецького в 1863 р. [446, с. 177]; «...Я би сегод-

не навіть яко поета багато вище стояв, коби було кому мені правду уповідати та усе на праву дорогу наводити», — зізнався в листі до Д. Танячкевича [446, с. 84]. М. Юрійчук пізніше сконстатує, що «в 60-х роках, у найнеобхідніший для себе час, він [Федецькович] так і не дочекався кваліфікованої критики» [538, с. 12], явно відмовившись визнати такою позицію анонімного респондента львівського часопису «Русь» — мешканця Бродів на Львівщині.

А проте цей «голос народу» в ч. 17 «Русі» за 1867 р. по-газетному лаконічно, тезово виповів багато важливих ідей для зрозуміння рецепції Федецьковича і його творчості деякими сучасниками і, зрештою, для розуміння специфіки тогочасної критики. Ця позиція з огляду на присутність узагальненого «ми», може, й не була індивідуально-особистісною і вже точно не була аматорською. Епіцентром виступу виявилась беззастережно висловлена думка про дотеперішній шлях буковинського автора як розвиток по висхідній — через категоричне протиставлення ранньої поезії пізнішій творчості, котра, мовляв, «суть тільки забавкою без цінності» [цит. за: 296, с. 360]. Важливо, що критика, заручившись етичними реверансами на зразок «нехай нам сего не бере за зле», не містить однозначно заперечувальної різкості, автор загалом шанує творчість цього «народного писателя» і уважно стежить за нею, чи не з цих причин він робить Федецьковичу своєрідне «соціальне замовлення»: радить «розчитатися в нашій історії» та покинути «споминки війскові, которі, наколи повтараються зачасто, хоть би природно представлені, не роблять уже того ефекту...» [цит. за: 296, с. 368]. Згадка в наступному реченні знову про ефект (як і «забавка без цінності») засвідчила певний практицизм критика, його утилітарне розуміння мистецтва, тоді як витлумачення головно від життєвого матеріалу, а не від художнього світу, від творчої індивідуальності призвело до спрощення аналізу, суб'єктивного ігнорування особистістю головного героя — письменника, його здібностями, можливостями і, зрештою, правом на суверенність.

Якщо «художньо-критичне судження є виявом всієї свідомості людини як цілісної особистості... її життєдіяльності, породженої суспільними умовами якогось конкретно-історичного періоду» [112, с. 207], то невідомий бродівський пан, певно, був захоплений соціологічним методом російської «реальної» критики, культ якої саме запитав у Галичині. Це проявилось в тенденційному, неуважному, аж до переплутання назв, сприйнятті останніх Федецьковичевих творів — збірки

1867 р., виданої в Коломиї, тоді як його ранні поезії 1861—1862 рр. були піддані аналізу на більш естетичному рівні і пам'яталися ледь не в деталях.

Сумнівною є позиція, висловлена в академічній «Історії української літератури» у 8-ми т., нібито «творчість Федьковича... орієнтувала літературно-критичну думку на західноукраїнських землях на вироблення прогресивних соціальних критеріїв у підході до визначальних потреб і завдань рідної літератури» [32, с. 109]. Усе було з точністю до навпаки: це критика в особі зараз анонімного автора, а згодом найбільше М. Драгоманова і певною мірою раннього І. Франка заходила скеровувати поступ буковинського письменника в задане русло передовсім соціального матеріалу.

Реакція Федьковича на цю, по суті, першу рецензію була розпачливою (з'явилась готовність порвати усі нитки з літературним, культурним світом і «...до Львова поїхати да... обдрукувати, але не друкарським калилом, а гуцульським топорищем» [446, с. 100] тих, хто не повертав «усі його манускрипти»). Вона могла б бути яскравою ілюстрацією одного з крайніх варіантів у стосунках «критик і рецензований ним письменник», не кажучи вже про те, що висвітлила морально-етичні проблеми діяльності критики, яка, зберігаючи потенціал раціональних ідей, за І. Франком, «реферує публіці, що бачить», таки мусила позбавлятися зайвої претензійності і намагань видавати власні ідеї за абсолютні істини, водночас ставати навіть на шпальтах газет аргументованішою, толерантнішою, глибшою: «тільки докладна фахова тонка оцінка може бути різкою і водночас морально тактовною» [112, с. 215].

«...По такім листі відійшла не лише Горбалеви, але і всім "правдянам" (співробітникам часопису «Правда». — Л. К.) охота зачіпатися з Федьковичем...» [296, с. 369], — прокоментував згодом цей епізод О. Маковей, давши зрозуміти, чому прижиттєва критика з боку навіть знайомих галичан не попестила поета увагою, натомість «набрала води в рот» [96] і тягар відповідальності поклала виключно на його норів.

Якщо газетна стаття бродівського аноніма лишень тяжіла до ширшого, загальнішого кола проблем і мала на меті суто літературну критику конкретного письменницького доробку, то в публікаціях М. Драгоманова (огляді української літератури, зробленому в італійському журналі «Revista Europa» 1873 р., а також статтях «По вопросу о малорусской литературе» (1876), «Австро-руські спомини (1867—1877)» (1886) і навіть

передмові до видання повістей Федецьковича «Галицько-руське письменство» (1876)) превалує тенденція, публіцистичність, отож вони, послуговуючись означенням Л. Білецького, є зразками публіцистичної критики, а «публіцист для певної тенденції, певної ідеї мусить черпати матеріал задля своїх поважних творів із найрізномодніших джерел і між іншим таким джерелом... можуть бути й твори поета...» [34, с. 8].

Як спостеріг І. Франко, у драгоманівських працях, «писаних для Галичини і про Галичину», автор якраз «сипнув таку масу нових, в розумінні тодішніх галичан, диких теорій, висловив стільки різномодних ідей, подав стільки вірних і натяганих, але з великим талантом подобираних доказів...» [468, с. 485]. Уперше репрезентований на широкому тлі громадсько-культурного розвитку Буковини і всієї Європи, Федецькович, із поглядом М. Драгоманова, якраз був передусім живим «доказом» великих можливостей галицько-руського письменства, твореного народною мовою, заодно й «великим талантом... між поетами й новелістами галицько-руськими» [552, с. 552]; «із його повістей треба починати нову добу в галицько-руському письменстві»; цей «австро-руський Шевченко» [124, с. 201] виявився здатен змальовувати життя гуцульського селянина так, як це зробили у своїх літературах Тургенев, Марко Вовчок, Ауербах, Жорж Занд [125, с. 341]. Неточність цього зіставлення першим помітив М. Зеров, наголосивши на відмінності манер згаданих авторів: реалістичної (суспільницької) і такої, що спрямована (як у Федецьковича), мовляв, на висвітлення «поезії селянського життя». Проте лідер неокласиків допускався принципової похибки в означенні предмета Федецьковичевої художньої уваги [160, с. 591].

Безперечно, М. Драгоманов як «агітатор поступу, вселюдських ідей» (М. Євшан) підходив до Федецьковичевої творчості зі сповідуваних позицій реалізму, соціального аналізу та порівняльно-історичного літературознавства, відповідності рідного зразка європейським стандартам, тому й шкодував, що цей письменник не спромігся «показати, до чого горе й біднота на світі бувають» [125, с. 332]. Він визнав, що під впливом Шевченкової творчості Федецькович як поет втратив оригінальність, що «ідеї Федецьковича не широкі» (хоч ширші за ідеї багатьох його одноплемінників) [127, с. 379], він «слабкий відносно у зіставленні з Тургеневим» [127, с. 378].

М. Євшан у статті «Мих. Драгоманів як літературний критик» приємно здивувався, що його герой «важився порівнювати талант Федецьковича з Тургенева талантом вникання у

людську психологію, — він мав остаточно деякі й практичні заслуги в тому згляді: стремів, щоби українська література відбивала в собі життя суспільности так, як російська» [137, с. 65]. Тенденційність, ба навіть суперечливість позиції М. Драгоманова виявлялася, зокрема, в тому, що, теоретично вважаючи надголовним завданням української творчої інтелігенції ознайомлення з чужими літературами, він «перш усього на найважливішу з тих літератур кладе... російську, яко таку, що зможе вповні заступити тим часом усі інші» [137, с. 67], адже й у випадку з Федьковичем індиферентно розцінював захоплення того «німеччиною».

При своїй соціальній визначеності рецепція М. Драгомановим федьковичівського феномену мала індивідуальну природу. Насамперед, згідно із М. Євшаном, він здійснив недеklarоване, рідкісне як для нього спостереження за художньо переданим «вниканням [Федьковича] у людську психологію»: «очевидно, що інтерес чоловіка, як одиниці, виділеної з даної маси чи групи, є все-таки найважливіший у повісти, як інтерес цілої навіть народности чи народу!». «Тому-то так подобався Драгоманову Федькович, як реаліст у своїх образах з гуцульського життя, котрі він і видав у Києві» [137, с. 68—69], — зауважував М. Євшан. До того ж у М. Драгоманова (а його двотомник «Літературно-публіцистичних праць» містить згадки про буковинця на 54-х сторінках) подекуди крізь зовні суворі, войовничо-полемічні думки, що, за Франковим висловом, скидалися на «удари батога», проступають щодо Федьковича почуття більш теплі — Драгоманова як людини. Походження їх, імовірно, сягає 60-х років XIX ст. — часу першовідкриття Федьковичевої творчості, зустрічей з ним у Львові 1872 р., Путилові 1875 р., пізніших епістолярних контактів, основаних на обопільній повазі та особливій душевній приязні, бо тільки так міг народитися відгук, що Федькович «не насильно видавлював з себе, аби написати вірш, а передумав і переболів усім серцем своїм» [125, с. 332].

Жодного разу не беручись аналізувати творчість буковинського автора як мистецьке явище, надто з боку поетики, обходячись переважно ескізними заувагами та поясненнями, що «оцінювати та розбирати подрібно, що є гарного, а що є хибного в писаннях Федьковича... треба... в іншому місці», М. Драгоманов керувався внутрішніми законами публіцистичного жанру, тим більше, що, на думку Л. Білецького, зазвичай «серед такої трактовки питання (тенденційної, публіцистичної — Л. К.) нема місця найважливішому в творчості

поета — його мистецтву як такому» [34, с. 8]. Місце було для політики, і задля неї М. Драгоманов «робив тільки дочасні екскурсії у сферу питань про становище українського письменства, про значіння того чи іншого письменника...» [65, с. 363], хоча мотиви — принаймні щодо Федьковича — були ширші, універсальніші, як сказано, із сердечним компонентом.

Полемічно загострені судження М. Драгоманова, означивши потребу надання українській літературі галицько-буковинських русинів і всьому українському письменству окремого статусу в загальному громадсько-культурному просторі, спричинили на теренах Росії справжній фурор: з'явилось п'ять рецензій, більшість яких зводилася, за словами видавця, до визнання «можливості хоч читати Федьковича» [цит. за: 127, с. 379]. Тоді ж не стільки навколо буковинського майстра, скільки життєспроможності письменства, яке він узявся репрезентувати, виникла дискусія, що була частиною давньої полеміки стосовно українського питання між представниками російської реакційної критики та їх опонентами. Ця полеміка знов загострилась у 70-ті роки XIX ст.: автор петербурзького журналу «Громадянин» стосовно Федьковичевої творчості висловив думку, що «все как-то мелко и низменно в этом маленьком мире» [цит. за: 127, с. 378].

Саме М. Драгоманов став адвокатом Федьковича і цілого його художнього світу, у статті «По вопросу о малорусской литературе» виявивши свою мистецьку, ідеологічну і суто людську позицію: «Та сила пристрасті, яка представлена в повісті “Люба — згуба”, та теплота дружби, яку бачимо в “Три як рідні брати”, те енергійне вимагання правди в життєвих відносинах, яке виявляє Сафат Зінич, те гуманне співчуття до горя, огида до експлуататорів народу, в тому числі з людей своєї народності, яким є, наприклад, уніатський піп в повісті “Три як рідні брати”..., не зовсім виправдовують вирок про “низменность и мелкоту” принаймні поетичного чуття, коли не свідомих ідей Федьковича» [127, с. 379]. За словами М. Кргоуна, М. Драгоманов прислужився «до зміни критичного погляду на тему Федьковича» [548, с. 19]. Врешті, «від Драгоманова починається фундаментальна цілеспрямована (виділено нами. — Л. К.) дискурсивність і діалоговість нової української культури» (Г. Грабович), а отже, і тієї історико-літературної сфери, яка пов'язана з буковинцем.

М. Драгоманов не лише духовно підтримав Федьковича, а й власним авторитетом посприяв «ламанню кордонів» (Б. Лепкий), загальноукраїнському і європейському резонансу його

творчості, заангажуванню нових сил до його рецепції, він подав ідею залучення фєдьковичівських матеріалів до порівняльно-історичних студій, підготував їх перші і чи не найкращі зразки. Заслуга М. Драгоманова і в тому, що він чи не найбільше спонукав до аналогічної праці І. Франка, з іменем якого пов'язаний другий період розвитку науки про Федьковича, попри те що вона започаткувалась раніше, а розгорталась спершу під враженням російської революційно-демократичної («реальної») критики, культ якої виник під впливом М. Драгоманова [315, с. 51].

Власне, Франкова діяльність, сполучивши обидва періоди фєдьковичезнавства, наочно продемонструвала його поступ у бік глибоких, усебічних літературно-критичних спостережень, основаних на виявленні та опрацюванні джерельної бази і здійсненні досліджень за цілком іншими методологічними принципами. Тим часом за життя Федьковича (у 70—80-ті роки ХІХ ст.) в публікаціях українських громадсько-культурних діячів (І. Верхратського, Ол. Барвінського, С. Смаль-Стоцького та ін.) і виступах зарубіжних фахівців із україністики (у Польщі Е. Сверчевського, в Росії — О. Пипіна, автора нарисів історії українського письменства в «Истории славянских литератур», підготовленої за участю В. Спасовича, у Чехії — К. Кадлеца, а також німецькомовній пресі Відня та Чернівців) превалював ще однотипний — оглядово-популяризаторський підхід до висвітлення фєдьковичівської теми: зазвичай подавали біографічні довідки, окреслювали широкий суспільно-літературний контекст, розвивали суб'єктивну думку М. Драгоманова про згубний вплив на поезію Федьковича творчості Т. Шевченка і про явні переваги прози. Не обходилося і без перекручень, недоброзичливих акцентуацій, проте магістральний напрям досліджень визначали оригінальні авторські спроби виходити за межі аналітичних розмислів і синтезувати матеріал. Так, чернівецьке видання московського спрямування «Родимый листок» (1881, ч. 17) сповіщало, буцімто після перших виступів поет «замовк назавжди», залишаючи поза увагою його наступний 20-річний шлях у літературі. С. Смаль-Стоцький до 25-ліття творчої діяльності Федьковича, майстерно виписавши тло, сформулював класичне визначення великих заслуг ювіляра перед Буковиною та всією Україною [383, с. 5]; Е. Сверчевський уперше заговорив про особливості поетики Федьковича як «співця у буквальному значенні цього слова» [558, с. 30]; анонімний віденський рецензент німецькомовної збірки «Am Tschere-

mush» відзначив «найсердечнішу наївність і — значно більшою мірою — реалістичний світогляд» Федьковича як німецькомовного поета [цит. за: 114, с. 124].

Географія цих виступів не була вузьколокальною, вони відіграли значну суспільно-естетичну роль на шляху до утвердження Буковини, України в слов'янському та німецькомовному культурному світі. Презентативні, критично-публіцистичні, суто популяризаторські публікації Федьковичевих сучасників створили інформаційне естетико-аксіологічне поле і частково засвідчили великі внутрішні ресурси федьковичезнавства як галузі, котра переживала перший закономірний підготовчий етап свого становлення і чим далі, тим більше потребувала копійчої систематичної праці. Зрештою, до завдань історико-літературної науки «входить не стільки виносити присуд, скільки пояснювати причини і розкривати характер історичних явищ» [168, с. 9], а для цього передовсім потрібно виявити, перевірити, класифікувати щонайбільшу кількість фактів, себто створити, за висловом Г. Поспелова, «фактографічний фундамент», без якого подальші історичні узагальнення можуть бути неточними або навіть неправильними» [372, с. 25].

Перший ґрунтовний огляд усього життєво-творчого шляху Ю. Федьковича (відповідний розділ «Історії літератури руської» О. Огоновського) підтвердив цю засторогу. Він хоч і був побудований на широкій бібліографічній основі, проте лишень наполовину виправдовував титул «многоцінного магазину біографічних та історико-літературних фактів» (І. Франко). Чимало поданих відомостей виявились хибними, позаяк були взяті із суперечливих, неперевіраних документальних джерел, зокрема першої автобіографії, що разом із дещо хаотичним реферуванням творчої спадщини знизило наукову вартісність публікації. Отож є підстави не зовсім погоджуватися з С. Єфремовим у тому, ніби «Огоновський, можна сказати, закінчує собою добу збирання матеріалу і вже після нього став можливим той синтез, той підрахунок літературного надбання, що є істотною рисою справжньої історії письменства» [140, с. 48]. Збирання і наукове опрацювання федьковичівського матеріалу, спроби аналітичного тлумачення документальних та художніх фактів відбувались і надалі.

Однак применшувати роль праці О. Огоновського у федьковичезнавстві не можна, адже помилки в ній об'єктивно зумовлені складністю і заплутаністю деяких матеріалів. Фактично в межах «історії літератури» як зреалізованої цілості, доконаної хронології літературного процесу» [313, с. 29] це

перша основоположна студія про Федьковича, що теж інспірувала зусилля І. Франка та інших дослідників, сама надовго залишаючись незамінним інформаційно-аналітичним джерелом відомостей про нього.

Власне, на останнє десятиліття XIX — початок XX ст. — час активізації суспільного, літературного, наукового життя — припадає розквіт діяльності І. Франка як фєдьковичезнавця, організатора унікального проекту — першого повного і критичного видання творів Федьковича. Франків п'ятдесятитомник, згадки про буковинця на 225-ти сторінках дають реальні підстави вважати, що впродовж понад трьох із половиною десятиліть — від середини 70-х років XIX ст. — тривав процес наполегливої рецепції генієм Каменяра Федьковичевої творчої особистості. Належно поцінувати ці старання неодноразово бралися всі, хто займався Федьковичем, однак переважно обходилися цитуванням. Були й спроби (як в О. Мазуркевича, частково А. Коржупової, Г. Мізюна) неодмінно углядіти у Франковій діяльності ідеологічний підтекст: його зображували не інакше, як безстрашним рятівником Федьковичевої спадщини від «буржуазно-націоналістичних фальсифікаторів». Об'єктивніше й виваженіше поцінував фєдьковичезнавчі студії І. Франка М. Кргоун, але й він не дав відповідей на цілу низку проблемних питань: чому Федькович цікавив І. Франка більше за декого з інших письменників? якою є генеза хоча б головних Франкових студій над Федьковичем? які особливості має Франкова характеристика буковинського автора? яке значення цих спостережень для самого дослідника і для розвитку науки про Федьковича? Розгляд матеріалу під таким кутом зору не забезпечить вичерпності й однозначності, бо ж ідеться почасти і про суперечливі оцінки, думки, літературні й життєві явища. Головне, що є змога відстежити довготривалу історію Франкової рецепції Федьковича як процес розвитку думок, поглядів, до чого закликали у своїх загальних працях Б. Мейлах, М. Зельдович та інші дослідники.

Ще гімназистом і студентом І. Франко читав Федьковича, знав усе, що вийшло з-під його пера і було видрукуване. Це дало змогу початківцеві в царині літературно-критичної думки вільно оперувати матеріалом, сприймати буковинця у загальносвітовому літературному просторі і навіть зробити цікаві висновки про вплив Федьковичевої творчості, як і писань Діккенса, Дженкінса, не стільки на розум і переконання, скільки на чуття [473, с. 13] (стаття «Література, її завдан-

ня і найважливіші ціхи»), про здатність Федьковича, як і Золя, Ауербаха, Решетникова, Марка Вовчка, описувати «мужиче життя без фальшивих, сентиментальних прикрас, а природно, просто та тим і велично» [493, с. 62] (стаття «Життя і побут сучасного селянина...»). Проте це раннє сприйняття Федьковича не ґрунтувалося на всебічному, глибокому знанні його складної життєво-творчої долі. Некритично сприйняті фе́дьковичезнавцями думки із Франкових «Критичних писем о галицькій інтелігенції» про те, що Федькович, діставшись до Львова, поживши у тамтешньому середовищі, став «мізерним наслідувачем Шевченка, нічим не оригінальним, окрім бесіди», «ще мізернішим драматиком, пародіюючим Шекспіра» [470, с. 76], насправді компрометували передовсім Франка у тому плані, що він не розібрався гаразд у часових межах впливів. Шевченківські і шекспірівські впливи дали про себе відчутно знати ще задовго до того, як Федькович «дістався» в середовище галицької інтелігенції; до Львова, себто до 1872 р., він уже спромігся значною мірою звільнитися від свого надмірного захоплення Кобзарєвою стилістикою, засвоєною, між іншим, підсвідомо, внаслідок винятково активного читання. Образні Франкові характеристики сповнені юначого категоризму, який з роками поступиться значно поміркованішому сприйняттю суперечливих моментів творчості.

Етапною сходинкою в цьому процесі стала стаття «Осип-Юрій Федькович (Кілька слів по поводу 25-літнього ювілею його літературної діяльності)», опублікована 1886 р. журналом «Зоря». Критик фактично відкинув думку про подібні твори як зразки «дифірамбного» жанру і задекларував свою прихильність до естетичного і суспільного призначення красного письменства. «Чаруюча простота і мелодійність слова, теплота чуття і той погідний, сердечний та неколючий гумор, котрий так і липне до серця кожного слухача» [479, с. 37], були помічені і поставлені на перший план у характеристиці творчої манери буковинця. Однак естет І. Франко відразу «пасує» перед І. Франком — соціально заангажованим автором, який дві з трьох слабих Фе́дьковичевої творчості спостеріг у її асоціальному душі: буковинець, мовляв, — «поет одного закутка, розкішного, принадного, але все-таки тісного», і цей поет не зміг сконцентрувати свої сили «до якого більшого діла, котре б спосібне потрясти, розбудити й повести за собою суспільність, тривко вплинути на склад, силу й ясність суспільних ідеалів, народних симпатій і антипатій» [479, с. 38]. Утім, автор статті, ніби виправдовуючись, відзначає, що слабкі

місця у Федьковича «не раз і самі стаються добрими сторонами, дають особний якийсь блиск його творам» [479, с. 38], він захищає буковинця перед тими, хто пробував шукати у цій поезії «неправильних ритмів та синтакси» [479, с. 38].

Однак емоційна характеристика творчості буковинця у цій статті виявилася хоч цікавою, захопливою, проте ескізною, загальною. Коли І. Франко у її кінці зізнавався, що «про життя Федьковича не багато що можемо сказати» [479, с. 39], він розумів, що такий суб'єктивний автор як Федькович може бути належно поцінований як митець за умови комплексного — вкупі з біографією — вивчення. Йшлося не про звичайне знання документального матеріалу, яке дослідник продемонстрував (щоправда, не без похибок, спричинених суперечливістю автобіографій) у некролозі про Федьковича. Йшлося про глибше проникнення у психологію, філософію, сутність цього життя, засвідчене у статті «Молодий вік Осипа Федьковича», що з'явилася незабаром.

Полемічний характер вступної частини цієї праці, імовірно, пов'язаний із суто особистим, а саме: намаганням І. Франка дати реванш Г. Цеглинському, авторові посмертної згадки про Федьковича. На іронічне ставлення цього критика до його «каменярських» віршів, їх, мовляв, надмірної революційності І. Франко наразі спробував відповісти тією самою монетою. Він не тільки назвав статтю-некролог свого опонента «більш ефективною, чим правдивою згадкою» [475, с. 149], «дуже пересоленою» [476, с. 441], а й спробував заперечити загалом справедливу думку Г. Цеглинського про те, що «Осип Федькович являється сучасним справдішньою тайною. Тайною його рід, тайною його характер, тайною його життя, тайною почасті і його пісня» [110, с. 33]. «Тайни не існує!» — наче вигукнув І. Франко, та вже незабаром сам собі заперечив куди розважливішим ствердженням, що «для повної і документної біографії поета бракує ще дуже багато».

Попри це, озброївшись усеможивим матеріалом (Федьковичевими автобіографіями, епістолярієм, спогадами, творами), виявивши глибоке і вільне розуміння епохи, психології письменницької праці, І. Франко першим подав зразок ретельної студії художнього світу цього незвичайного письменника. Водночас він вказував на те, що ще істотного належить з'ясувати у Федьковичевому життєписі, наскільки важливою для становлення характеру, таланту митця була суспільна, родинна атмосфера, «пригоди серця» та інші чинники. І. Франко розповідає цікаво, небезсторонньо, в міру емоційно, надто тоді,

коли йдеться про почуттєвий простір молодого серця, скажімо, про «любов до своєї Гуцульщини», «правдиву і сильну аж до хворобливої тоски».

Можливо, цю першу ґрунтовну фе́дьковичезнавчу студію І. Франко замислював як початок на шляху до пізнання ще й інших етапів цілісної життєво-творчої біографії буковинця, вважав її «голим матеріалом без ніякої філософії» [472, с. 179]. У кожному разі відтоді він уважно й наполегливо розшукуватиме документальні свідчення, гуртуватиме навколо себе однодумців, справі збирання розпорошеної творчої спадщини Фе́дьковича, матеріалів, пов'язаних із його життям, надасть широкого розголосу і зробить однією з провідних у підготовці до видання Фе́дьковичевих творів.

Та І. Франко не був би самим собою, коли б, дбаючи про нагромадження фактажу, не розмірковував над складними сторінками літературної історії. У праці «Українські народовці і радикали» він знову повернувся до теми «могутнього і фатального» впливу Т. Шевченка на Ю. Фе́дьковича, оскільки той, мовляв, «утратив... реальний ґрунт під ногами і став писати фантастичні і химерні твори, в яких наслідував форму виразу Шевченка» [488, с. 200]. Тлумачення цього явища І. Франко знайшов у сфері психологічного, духовного (відсутність належної освіти, хиткий характер, хвороблива вдача), хоч його варто було шукати більше у своєрідності фе́дьковичівського акту читання — дуже захопленого, багаторазового, у результаті якого близький по духу текст ставав значною мірою своїм. Та й творів, позначених формальною печаттю Шевченкового генія, у Фе́дьковича не так уже багато, щоб робити висновки про всю творчість. Фантастичність, химерність радше зумовлені гуцульською природою та меланхолійною вдачею буковинця, а не його добровільним підпаданням під Шевченків вплив.

Згодом, видаючи турботливо зібрані поезії Фе́дьковича у першому томі його «Писань...», простудіювавши для цього автографи, їх різні редакції, друковані тексти, І. Франко у розлогій статті «Перше повне видання творів Фе́дьковича» лише згадав про «наслідувані формальності з Шевченка як про тимчасове явище», представив досліджуваного автора як «талант великий, одинокий у нас обік Шевченка, у якого поезія не була святочним одягом ані їх ходженням на котурнах, а натуральним, безпосереднім висловом того, що кипіло в серці і хвилювало душу» [484, с. 121].

Прикметно, що у цій статті І. Франко знову задекларував своє «каменярьське» кредо, бо в оцінці фе́дьковичівської

позиції нагадав собі вихований чи не найбільше М. Драгомановим ідеал українського письменника — добре освіченого, громадянськи активного, ідеал, під який, із погляду І. Франка, не зовсім підпадав Федькович, бо «не був здібний статися провідником у духовній боротьбі двох генерацій і двох політично-національних течій» [484, с. 121], не вповні підходив під титул «одного із основателів великої будови відродження і підвигнення великого українсько-руського народу» [484, с. 122].

В історії Федьковича як поета І. Франко закономірно цікавився і обставинами діяльності — суспільними, особистими, — і «варварськими» редакторськими впливами, що іноді значно погіршують авторський текст, від яких він спробував максимально звільнити поета, подавши його твори, де це можливо, за автографами. Та найбільше І. Франка цікавило «багатство матеріалу», творчий світ митця, його змістова, психологічна наповненість, так само, як психологічний аналіз соціальних явищ Федьковичевої епохи — із виявленням і духовних катастроф, і «дуже цікавих фаз у розвою поетичної творчості»; йому важливо було знайти ключі до «поетичної робітні» свого автора і поділитися відкриттями з читачем.

Федьковича-прозаїка І. Франко сприймав спокійно, рівно, як вартого бути репрезентантом рідного письменства у світі. «З наших галицьких писателів стоїло б Вам пізнати двох, — наголосив І. Франко у листі до Елізи Ожешко 31 березня 1886 року, — а іменно Федьковича (його повісті видав у Києві Драгоманов) і Кобринську» [471, с. 50]. Можливо, таке беззаперечне схвалення зумовив саме вплив М. Драгоманова, якого І. Франко вважав «великим критиком і бистрим, історично вишколеним умом» і який був безпосередньо причетний до видання прози буковинця.

Інша річ — драматургія Федьковича. Навіть у некролозі, підготовленому для польських часописів «Prawda» і «Kurjer Lwowski», І. Франко, попри неписаний закон говорити про покійників лише добре, не втримався, щоб не зазначити: його «драми, незважаючи на ряд достоїнств у змалюванні деталей, стоять за рівнем значно нижче» від інших творів [478, с. 180]. Проте він мав й інші погляди на драматургію Федьковича, особливо суперечливі щодо драми «Довбуш». У статті «Руський театр у Галичині» її охарактеризовано як твір, що «завжди з симпатією приймався публікою, незважаючи на ненатуральність головних постатей» [485, с. 443], у статті «Українська альманахова література» (1887) — як «цікаву з багатьох поглядів драму Федьковича» [487, с. 96], тоді як уже

незабаром — у жовтні 1888 року — «Kurjer Lwowski» подав розгромну рецензію на постановку «Довбуша» театром «Руської Бесіди» і на саме літературне джерело. І. Франко писав, що його «концепція наскрізь неприродна і перекручена, історичне тло зовсім фантастичне..., вся драма являє собою єдиний заплутаний клубок найпотворніших інтриг» [463, с. 230], вона «надається для лялькового театру перед ярмарковою публікою, а не на серйозній сцені» [463, с. 231].

Такі контрroversійні думки є наслідком чи то різного внутрішнього стану І. Франка на момент оцінювання (в цьому плані варто прислухатися до висновків проф. І. Денисюка і дослідити психологічні основи характеру Франка [див.: 118, с. 135]), чи то пильнішого, прискіпливішого обдумування художнього матеріалу, справді непростого і суперечливого. У 1904 р. у статті «Южнорусская литература» він знову виявив надмірний критицизм, назвавши ці твори «большими и совсем мертвыми драмами из неведомого ему [Федьковичу] украинского прошлого» [491, с. 139]. Спровокованої М. Драгомановим і підтриманої «каменярьським» авторитетом І. Франка негативної оцінки драматичних творів Федьковича радянське літературознавство так і не пододало.

Інакшою була доля Федьковичевих перекладів зарубіжної драматургії («Гамлет» і «Макбет» В. Шекспіра, «Мазепа» Р. Готшала), які І. Франко редагував для другої частини 3-го тому «Писань...». У передмові до книги він не приховав свого подивування, як «довго і з упором» «свобідна та горда» натура Федьковича могла перекладати тричі, і то щораз майже по-новому, шекспірівського «Макбета» [483, с. 389—390]. Найбільшу цінність перекладів І. Франко спостеріг із погляду «язикового, головно з лексикального»; порівнявши їх із Кулішевими, назвав ці твори колоритнішими, такими, що виявляють «більше власної праці перекладача» [483, с. 393].

Загалом же Франкова рецепція Федьковича виявилася складною, неоднорівною, часто дуже суб'єктивною ще й тому, що йшла від письменника, естетична позиція якого хоч і не різнилась докорінно від позиції пізнавального автора, але й не збігалась з нею; у таких випадках з'являється якась нова форма непрямого досвіду, до того ж свою роль при цьому завжди відіграє психологічний фактор, відчутний у характері підвищено емоційного сприйняття мистецтва художником (він, за М. Коцюбинським, «має трохи інші очі»); звідси, певно, і ті «скоки» у ставленні І. Франка до одного і того самого Федьковичевого твору.

І. Франко як науковець теж був у фєдьковичезнавстві далеко не простим: так, навіть у невеликій площині однієї статті — «Осип-Юрій Федькович (Кілька слів по поводу 25-літнього ювілею його літературної діяльності)» — співіснують естетичний, соціологічний, порівняльно-історичний, власне філологічний підходи до вивчення літератури, і цей синкретизм творить атмосферу напружену, змістово глибоку. Як зауважив Л. Скупейко, у дослідженні творчості Федьковича, так само, як Шевченка, згодом Старицького, І. Франко виявив «зближення “ведучої ідеї” (народності) з художньою правдою, а художньої правди зі змістом індивідуальності митця та його творчою спроможністю» [409, с. 65]. Задеклароване у статтях-дослідженнях таке універсальне, специфічно контекстуальне бачення буковинця у його багатоманітних зв'язках зі світом, суспільством, власною мистецькою і просто людською суттю, ставши заслугою І. Франка, принципово вплинуло на подальші студії, визначило їх скерованість принаймні до 1940 р.; у такий спосіб «професорам і книжним ученим» указувалося на можливі шляхи інтерпретації письменника, на неоціненне значення при цьому документального матеріалу і автентичного тексту, не кажучи вже про власну думку. Отже, ставши учнем та послідовником М. Драгоманова, І. Франко водночас пішов власною дорогою як Федьковичів літературно-критичний інтерпретатор, видавець, зрештою, як фундатор цілої фєдьковичезнавчої школи.

Загалом же утворення та діяльність школи були інспіровані ще й пошавленням у Галичині громадсько-культурної та наукової атмосфери, реорганізацією у Львові в 1893 р. Літературного товариства імені Шевченка в Наукове товариство імені Шевченка (НТШ), що мало стати засновником майбутньої українсько-руської академії наук і своєрідним координаційним науковим центром фєдьковичезнавства, обранням філології як одного з найважливіших напрямів наукових досліджень. Власне, з друкарні НТШ в серії «Українсько-руська бібліотека» вийшло перше повне і критичне видання творів Федьковича, на сторінках «Зорі» та часописів «Діло» і «Руслан» публікували найбільше матеріалів про Федьковича: у 1890—1910 рр. з'явилися праці таких головних репрезентантів Франкової школи, як О. Колесси, Ром. Заклинського, В. Щурата, О. Маковея, Д. Лукіяновича.

Якщо зусилля О. Маковея у виданні унікальної джерельної бази — «Матеріалів до житєписи Осипа Юрія Гординського-Фєдьковича» (Львів, 1910) — та безпосередньому реконстру-

юванні складного біографічного матеріалу — «Житєписі Осипа Юрія Гординського-Федьковича» — виявилися найпродуктивнішими, то найбільші проблеми в аналогічній діяльності спіткали О. Колессу, автора праці «Юрий Коссован (Осип, Домінік, Ігор Гординський де Федькович): Проба критичного розбору автобіографічних його повістей та його житєписи». Попри задекларовану в підзаголовку позицію, дослідник не лише некритично підійшов до відомостей про мужицьке походження письменника — «коссованщину», а й оперативно під цим новим кутом зору заходився трактувати окремі прозові твори як автобіографічні та відповідно до «коссованщини» реконструювати життєву історію письменника. Власне бажання «поступати обережно, щоби простої поетичної фікції не взяти за реальну подію з життя автора» [249, с. 44], О. Колесі виконати так і не вдалося, через що концептуальні засади першої монографічної студії про Федьковича виявилися значною мірою хибними. Бо вже незабаром з'ясувалося, що висока Франкова оцінка О. Колесси, який показав «взірець старанності, подекуди аж педантичної» [492, с. 177], таки більше пасувала роботі Ром. Заклинського «Чи можна Федьковича Коссованом звати? (Слово в обороні правди)», де, попри толерантно-запитальний тон назви, аргументовано й коректно доводилось протилежне: «Федькович не є ні який Коссован» [151, с. 34].

Побудовані як ствердження та його заперечення перемовини Ром. Заклинського та О. Колесси не переросли у тривалішу дискусію через невідповідні для цього темпераменти обох і відносну вичерпаність теми, хоча Федьковичева життєво-творча дорога, його складна людська індивідуальність відтепер стали виглядати в історико-літературному контексті ще манливіше. М. Кргоун означив працю О. Колесси «Юрий Коссован...» як регрес у студіюванні творчості буковинця і водночас цінний внесок у її пізнання [548, с. 23]. Найбільші заслуги О. Колесси полягали в результативному намаганні цілісно й психологічно «прочитати» окремі факти Федьковичевої біографії і подати їх у широкому суспільно-літературному контексті завдяки успішному застосуванню порівняльно-історичного методу; найбільші ж вади йшли від спроби синтезувати матеріал без його попереднього аналітичного опрацювання.

«Натягнена гіпотеза д-ра Колесси викликала загальне невдоволене серед нашої інтелігенції», — зазначив у прикінцевому слові Ром. Заклинський, із тактом матеріалізувавши цей

настрій у своїй студії і давши зрозуміти, що на середину 90-х років XIX ст. склалася благодатна естетична атмосфера для дальшого розвитку фєдьковичезнавчих досліджень принаймні у Галичині і що в неї є всі шанси трансформуватись у досягнення.

Необхідною передумовою наукових відкриттів у літературознавстві О. Бушмін називав «з'ясування ускладнюваної структури літературознавчої науки, виокремлення в ній різних аспектів, розукрупнення її предмета в останньому ряді спеціалізованих досліджень, диференціацію проблематики, а відповідно і способів, жанрів і типів дослідження» [55, с. 35]. На зламі XIX і XX ст. у фєдьковичезнавстві відбувалися різноманітні й дуже позитивні процеси.

Основним результатом діяльності членів Філологічної секції НТШ за безпосередньою активною участю І. Франка, О. Колесси, О. Маковея, В. Щурата стала підготовка й вихід у 1902—1938 рр. першого повного і критичного видання творів Федьковича, а також довголітнє збирання джерельного фонду (епістолярію, власне документів, спогадів тощо), видрукуваного в 1910 р. О. Маковеем у книзі «Матеріяли до житєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича». На важливості таких видань наголошував, зокрема, І. Айзеншток, перший директор Інституту літератури імені Т. Шевченка: «Авторитетні “академічні” видання поетів і письменників зовсім не є примхою професорів та академіків, — вони потрібні для правильного, раціонального вивчення поета. І тому-то проблема тексту поета, що його студіюють., особливо гостро відчувається дослідниками» [див.: 3, с. 5]. Федьковичевим автографам, так само, як їх інтерпретаторам, у цьому плані пощастило більше, і Б. Кравців, аналізуючи у 1961 р. нові літературознавчі публікації про поета, не дарма відзначив, що «потрібні матеріали, зібрані в НТШівському повному виданні “Писань” Федьковича, такі обильні й багаті, що можуть вистачити на роки студій» [260, с. 279].

Інтенсифікація процесу досліджень не забарилася — з'явилися статті, присвячені мікроаналізу окремих творів, їх зіставленню та світової літератури (Щурат В. До «Сонних мар» Федьковича // Світ. — 1906. — Ч. 3. — С. 44; Маковей О. «Шипітські берези»: Замітки до кількох поем Федьковича // Буковина. — 1909. — 27 жовтн., 30 жовтн.; Маковей О. З робітні поета: Замітки про Федьковичеві поеми «Киртчалі» і «Празник у Такові» // Руслан. — 1912. — 20 бер., 21 бер., 23 бер., 24 бер.; Лукіянович Д. Дещо про поетичну творчість Ю. Федь-

ковича // Люстрована Україна. — 1913. — № 5. — С. 2—6). До проблеми текстологічного порядку, зокрема потреби надання читачеві автентичних Федьковичевих текстів, звернувся В. Бирчак у статті «Замітки про Федьковичеві першодруки (Рік 1861)» (Світ. — 1906. — Ч. 3. — С. 44—46), наголосивши, що «завдяки різним редакторам говорять Федьковичеві герої дуже часто такою мовою, якої ї зроду не чули», — тобто виступив проти того, щоб «письменникам накидувано вже згори шаблон». На перший погляд, ішлося про суто формальні «затирання якнайбільше прикмет гуцульського говору», однак малася на увазі небезпека загальом догматичного підходу до літературного процесу і творчої індивідуальності.

Предметом детальних спостережень стала біографія Федьковича, окремі її події, представлені крізь призму документальних свідчень (статті О. Маковея, Д. Лукіяновича, А. Вахнянина, Я. Гординського), спрямованих на висвітлення взаємин із сучасниками та значною мірою особистості поета. Ці публікації, а також, звісно, «Матеріяли до житеписи...» сповнювали читачів закономірного нетерпіння; один з них у 1911 р., інформуючи про те, що «др. О. Маковей друкує тепер широку житепись Федьковича», означив ситуацію так: «Уже 23 роки минуло, як Федькович помер і, здається, уже крайня пора, щоб ми вірно спізнали его жите» (Руслан. — 1911. — ч. 100).

Власне, створення першої фундаментальної праці «Житепись Осипа Юрія Гординського-Федьковича» стало найголовнішим після виходу його творів досягненням Франкової федьковичезнавчої школи, за Д. Лукіяновичем, — «вельми цінною появою на полі історії літератури» (Неділя. — 1912. — Ч. 47/48. — С. 4). За підрахунками дослідника, «проживаючи в Чернівцях, протягом 1900—1910 років О. Маковей опублікував до двох десятків найрізноманітніших матеріалів про Ю. Федьковича на сторінках галицької та буковинської періодики» [367, с. 62], отож поява «Житеписі...» була логічним результатом такої праці. Витоки її є і в студії О. Кониського «Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя» (Львів, 1898—1901), яка «слугувала певним взірцем для автора Федьковичевого житепису», і в «західноєвропейських біографіях, зокрема тих, що були звернуті до постаті німецького поетаромантика Генріха Кляйста» [309, с. 6]. Дослідження О. Маковея своєю архітектонікою пов'язане найбільше з культурно-історичним образком С. Смаль-Стоцького «Буковинська Русь»: поділяється на розділи, містить план на початку кожного

з них, зрештою, шостий розділ («Суспільне життя на Буковині в роках 1848—1884») написаний за С. Смаль-Стоцьким.

Свого часу І. Франко, віддаючи належне Ом. Огоновському за «Історію літератури руської», наголосив, що той «перший з муравлиною пильністю стягнув докупи масу біографічного й історико-літературного матеріалу, задля якого його праця довго ще не стратить своєї вартости» [468, с. 521—522]. О. Маковей у Федьковичевій «Житеписі...» теж «стягнув докупи» увесь можливий «інструментарій», залучив до характеристики, крім творчої спадщини, документальних пам'яток, ще й розпорошені друковані матеріали, зокрема публікації, що стосувалися Федьковичевого оточення, літературного, громадсько-культурного контексту. Тут же вміщено перший у літературознавчій практиці «Покажчик друкованих уже статей про Федьковича» — серйозний аргумент на користь свідомого наукового підходу автора до висвітлення теми. Отже, з погляду передовсім широти джерельної бази та й навіть доволі ретельного відтворення історії Федьковичевого життя праця О. Маковея теж «довго ще не стратить своєї вартости».

Проте абсолютного результату в синтезуванні нагромаджених відомостей, а значить, у запланованому «повнішому і вірнішому, як досі писали» [296, с. V], пізнанні Федьковича автор «Житеписі...» не досягнув. Причини цього мають складну природу, а наслідки є цілком закономірними з огляду на масштабність завдань, здається, деяку поспішність при їх виконанні, а головне — з огляду на саме таку установку щодо найпринциповішого — зображення зовнішньої та внутрішньої історії індивідуальності. Біографія ж бо не існує сама по собі, вона завше стосується конкретної особи і є розмовою передовсім про неї. О. Маковей, попри своє власне письменницьке й науково-інтелігентське Я, доволі спрощує, схематизує живого й багатомірного Федьковича — теж інтелігента, проте особливого «ґатунку» — демократа, простолюдина, намагаючись оцінити його вчинки та здобутки з погляду стандартів, забуваючи, що «чим визначніша особистість, чим масштабніша її діяльність, тим важче укладатися їй у які б то не було правила, приписи, еталони...» [377, с. 165]. Задля продуктивності в подібній ситуації код мистецького напрямку і код його інтерпретатора повинні збігатися або принаймні корелювати [278, с. 179], тобто між суб'єктом та об'єктом дослідження має існувати якнайбільша психологічна сумісність — те, що Б. Бурсов назвав «душевними імпульсами, душевним контактом, душевною спільністю». Причиною того, що

О. Маковей не завжди розумів Федьковича, була не стільки неспівмірність естетичних платформ, морально-етичних, суспільних орієнтирів автора і його героя, як небажання (чи неспроможність) уповні «вжитися», почати відчувати — як свій — його світ. Чи не звідси бажання О. Маковея «відчитати» Федьковича то за те, що умів «не лише прикро писати, але й грозити топорищем», то за «нерозважне приватне жите», то за «схиблене ума його вірою в астрологію» та інші «чудацтва». «По перечитанню книжки лишається враження, що Маковей засідав за її писання з готовими схемами й упередженням...» — зауважив Д. Лукіянович у рецензії на «Житєпись...», дорікнувши авторові заодно в тенденційному заглибленні у психіку Федьковича. Проте друга інсинуація недоречна, бо Федькович і так зображений більше, сказати б, у ширину, аніж у глибину, тоді як психологічний аналіз, опертий на наукові дані і на власну позицію, навіть на власну здатність інтуїтивно сприймати і психологічно тлумачити труднощі, дав би змогу глибше зазирнути у його складний внутрішній світ.

Доречно вибравши для послугування біографічний та історико-психологічний методи, автор «Житєписі...», однак, часто обмежувався звичайним констатуванням фактів, а не з'ясував їх причин, чому, власне, поет реагував на зовнішні та й внутрішні збудники саме так, як реагував. Федькович у О. Маковея позбавлений очікуваного напівмістичного ореола, він надміру земний, тотожний ледь не кожному, хто діє в цьому світі, та ледь не випадково став історично видатним.

«Справа не в тому, щоб побачити життя Гете о ч и м а Гете, в його суб'єктивному баченні, а в тому, щоб вступити як біограф у магічне коло даного існування, стати спостерігачем дивної об'єктивної події, яким було це життя і чиею всього лише частиною був Гете», — писав Х. Ортега-і-Гассет, розмірковуючи над завданням створення біографії великого німця і, зокрема, потребою побачити особистість митця — «те справжнє зі середини» [341, с. 440]. Такого вміння О. Маковееві бракувало, попри те що його студії подобалися багатьом, а О. Кобилянська, відзначаючи їх легкість та «елегантність», навіть наголосила в листі: «Так, як Ви пиште Ваші нариси про писателів, чоловік виразно розбере все і знає, о що розкодиться...» [192, с. 357]. «Житєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича» авторства О. Маковея досі продовжує відігравати специфічну роль у літературознавстві, слугуючи виток фактично всіх наступних наукових і науково-популяризаторських праць про буковинського письменника.

Урізноманітнення жанрів фєдьковичезнавчих досліджень на початку ХХ ст. можна простежити на прикладі праць Д. Лукіяновича, який теж належить до Франкової школи. Його рання робота «Причинок до біографії Федьковича» (1904) містить відомості про педагогічну діяльність письменника і має загалом інформативний характер, тоді як «Федькович заступником і оборонцем громад Довгопільського околу в сервітутовім процесі 1864 р.» (1910) та «Спірні і сумнівні питання в житті Осипа Юрія Федьковича» (1911) є ґрунтовними науковими розвідками, в яких полемічне завзяття гармонійно єднається з прохолодним, раціональним ставленням до виявлених, перевірених та осмислених фактів. Навіть серед художньо-публіцистичних, побудованих на документальній основі нарисів Д. Лукіяновича («Дещо про життя й поезії Осипа Юрія Федьковича і два слова про інші його писання» (1907), «Дещо про поетичну творчість О. Федьковича» (1913), «Про Осипа Юрія Федьковича» (1913)) є зразки портретного, проблемного, психологічного письма, а нарис «Співець гуцульських гір» (1934) автор узагалі поіменував «сильветкою людини й поета» й у відповідний модерний спосіб спробував максимально наблизити оповідь до мистецтва. Попри те що автор колись закидав О. Маковееві його бажання пізнати психологію Федьковича, тепер він констатував результати власних психологічних спостережень над письменником, посилаючись на праці З. Фрейда та Е. Кретшмера.

Нові віяння в духовному житті галицького суспільства та конкретно в літературно-мистецькій сфері позначилися і на пошуках у фєдьковичезнавстві. Якщо раніше воно концентрувалося в Галичині, то на початку ХХ ст. його координати стали загальноукраїнськими: поряд із офіційною драгоманівською доктриною з її соціальним акцентом та європейською зорієнтованістю (праця Лесі Українки «Писателі-русини на Буковині»), із неонародницькими поглядами С. Єфремова, який відводив буковинцеві спеціальне місце в каноні класиків — як лідерові покоління 60-х років, що посідав «середню, переступну позицію» [140, с. 453], з'явилися також критичні праці модернішого спрямування — стаття М. Євшана «Юрій Федькович в світлі нових матеріалів», замітки Б. Лепкого в «Начерку історії української літератури» і стаття «хатянина» М. Сріблянського «Юрій Федькович (1888—1913)».

Проте вони не були опозиційними, більше того, це покоління (а незабаром і «неокласики»), за образним висловом В. Шевчука, «різко повернуло корабля української літерату-

ри в загальноєвропейське річище, при цьому не тратячи питомих національних ознак». Воно вперше взялося оцінювати Фе́дьковичеву творчу спадщину з естетичних позицій, ставлячись до її автора не як до провінціала, а як до талановитого, самобутнього і повнокровного учасника культурного процесу.

Б. Лепкий у польськомовній версії «Нарису історії української літератури» (1930) зауважив, що Фе́дькович «мав свій стиль і свою форму», що «дуже оригінальними є “Окрушки”» — «в’язка імпресіоністичних перлин», що «навіть його [Фе́дьковича] переклади з Гете, Уланда і Гейне суть властиво гуцулізованими транспозиціями, на яких перекладач (в оригіналі «*tlumacz*»). — Л. К.) витискає свій індивідуальний знак» [549, с. 238—239]. Лідер «Української хати» М. Сріблянський уперше в літературознавстві порушив тему творчого методу Фе́дьковича, назвавши буковинця «великим ворогом реалізму, романтиком чистої води», «романтиком чистої марки» [424, с. 457—458], у такий спосіб значно випередивши науковців новітнього часу у з’ясуванні чи не найпринциповішого питання в аналізі художніх здобутків письменника.

Особливо ж покажемо у контексті модерністського літературно-критичного дискурсу Фе́дьковича є дослідження М. Євшана, присвячене «одному з найтемніших, а zarazom одному з найбільше цікавих епізодів в розвою нашої поезії» [138, с. 126]. На початку автор сформулював правила, що дають змогу літературознавцеві пізнавати кожну її, зокрема, цю індивідуальність, — через твори, які треба вміти читати, а також через знання «услів’їв його розвою та усеї життєвої атмосфери» [138, с. 126]. М. Євшан, попри певну полемічність і суб’єктивізм, подав зразок концептуального, надивовижу глибокого естетично-психологічного аналізу Фе́дьковичевого життєво-творчого шляху, здійсненого з урахуванням специфіки цієї конкретної людської сутності та загалом «життєвої атмосфери». Дослідник сконстатував існування двох виявів літературної особистості буковинця і довів їх нерівнозначність: Фе́дьковича як поета, митця (у ранній творчості) і нижчого за нього Фе́дьковича-літератора, що ним він став пізніше. Поділ, як і вся характеристика, узгоджувався з Євшановим принципом оцінки літератури як мистецтва слова, його ідеєю «самоорганізації духовної сутності національно свідомої індивідуальності митця, постійного її зростання, кристалізації, вдосконалення та, відповідно, мистецького вираження» [526, с. 5]. Фе́дькович за своєю природою не підпадав під такий

суворий ідеал, і М. Євшан, рішучий противник хаосу, тим більше «хаосу в собі», поставив йому на карб «нерівновагу його духового організму», яка спільно з прикрими зовнішніми обставинами «прислужилася», мовляв, до втрати Федьковичем мистецького в собі й до «банкротства життєвого».

Ця праця хоч і виявилась суголосна з відомою драгоманівською формулою, проте не звелася лише до узвичаєного розцінювання Федьковича «тільки як Шевченкового епігона» [323, с. 147], бо ґрунтувалась на прискіпливому дослідженні розвитку поетової індивідуальності. Ба більше — студія М. Євшана про Федьковича, як і його праці про Шевченка, в тогочасному науковому й громадсько-культурному житті мали претендувати на роль «деструктивну» стосовно культів Кобзаря й Соловія, котрі почали витворюватися на Буковині й у Галичині віддавна, а на початку століття виявлялися найбільше в народних зібраннях до роковин та сумнівної якості «роковинних» статтях. Такі культи не мали одностайної підтримки в середовищі інтелігенції, котра усвідомлювала, що «там ..., де культ, святощі, пишне святкування, там немає перевірки, аналізу, вивчення» [360, с. 35]. М. Євшан пояснював свою позицію аналогічно, між тим своїм активним рухом супроти течії намагаючись досягати протилежного.

Хоча інтервал між критиком і автором був мінімальний у часі, цього все одно недостатньо для винесення настільки безкомпромисного — без скидки на обставини — і суворого вердикту. Бо, опрацювавши «Матеріяли до житєписі...» і досягнувши високих результатів у психологічному та естетичному пізнанні поетової особистісної історії, М. Євшан не вивчив гаразд те, що «на словах ставив понад усе» [323, с. 147] і що є стосовно письменника головним — власне творчості. Прийняття, відчування ранньої поезії із першої збірки, справді артистичної і тому найбільш відповідної Євшановій тенденції, очевидне: критик цитує віршований фрагмент і цікаво розмірковує над першими «писаннячками дрібнесенькими». Тоді як про наступні складні, але теж цікаві, теж багато в чому успішні творчі шляхи Федьковича говорить загально, виключно в плані негації, не вдаючись до прямого використання навіть назв творів, не те що їх текстів. Річ не в цитуванні як свідку контактування читача-критика й тексту і навіть не в модерному характері Євшанової студії, котра, безперечно, була абсолютно новою, аналітичною і не передбачала буквализму. Річ в особливостях індивідуального художньо-критичного бачення літературознавця-початківця у цій царині, який

хтозна чи «навмисно демонстрував епатуючий категоричний стиль критичного мислення й оцінки» [278, с. 180], але все ж «завужено» підходив до оцінки Федьковичевої спадщини — лишень із естетичних позицій, звідки закономірно не проглядалась її багатогранність.

На початок другого десятиліття XX ст. — час виступу у федьковичезнавстві представників модерністської критики — у цій сфері вже співіснували різні підходи до тлумачень життя і творчості буковинського письменника: соціологічний, бібліографічний, біографічний, історико-психологічний, чимраз більшого поширення, надто в ювілейні 1913, 1928, 1934, 1938 рр., набуло популяризаторське, просвітянське федьковичезнавство. Модерні естетичні виступи, найкраще засвідчивши намагання надати федьковичезнавству власне філологічного спрямування, утворили на загальному терені своєрідний острів, енергетика якого то з більшою, то з меншою силою відлунувала у публікаціях західноукраїнської автури та у підрадянській Україні фактично до 1939—1940 рр., як і в студіях української еміграції. У 20—30-ті роки XX ст. ідейно-тематичну наповненість кожного з цих відгалужень українського федьковичезнавства визначала як традиція (чи її відсутність), так і своя мінлива суспільно-політична й духовна атмосфера, а також діяльність конкретних індивідуальностей як провідників певних принципів та літературознавчих поглядів. Тому доцільно говорити про кожне відгалуження окремо.

На західноукраїнських землях у цей період інтерес до федьковичівської тематики істотно знизився, хоча твердження, ніби Федьковича «майже не вивчали» [538, с. 63], надто категоричні. Відбулась переорієнтація федьковичезнавства з переважно академічного в бік популяризаторського. Мистецтвознавець, письменник М. Голубець, назвавши свою публікацію риторично «Як знаємо Федьковича?» (1934), тим самим спонукав загал вивчати, пізнавати, а фахівців — популяризувати буковинського автора. Прикінцевою реплікою «А все ж таки важко нині рішити: змарнувався Федькович, чи дав усе, що зміг найкращого?» [96, с. 2] він укотре привернув увагу науковців до полемічних питань: про лінію розвитку Федьковичевого таланту та міру впливу на неї Шевченка. Вони відображали ті два нерівновеликі шляхи, якими провадили федьковичезнавчі студії: перший був спрямований на більш спеціальне, наукове (чи й науково-популярне) дослідження письменника, другий мав загалом просвітницьку місію і здійснювався через учительські та інші періодичні органи, календарі «Просвіти», спеціальні видання накладом «Просвіти» та ін.

Про те, що між цими напрямками діяльності не виявилось суворого вододілу, тобто що публікації з претензією на науковість своїх метод іноді втрачали перед значно глибшими популяризаторськими студіями і навпаки, свідчить чимало фактів. Так, на основі сумлінного дослідження різноманітних документів І. Брик підготував працю «Федькович у “Просвіті”», намагаючись окреслити найважчий, найсуперечливіший епізод у житті письменника — львівський. В. Сімович став автором ґрунтовного популярного літературно-критичного портрета «Юрій Федькович. Життя й діяльність», який разом із дослідженням І. Брика видав у 1934 р. окремою книгою. Під назвою «Великий гуцул» за підписом «М. Р.» (криптонім Михайла Рудницького, тоді яскравого представника «ліберального» напрямку модерної критики) з'явилися жваво написані етнопсихологічні міркування про Федьковичів феномен.

Особливої уваги варта публікація В. Сімовича, який спільно з Д. Лукіяновичем, автором виданої львівською «Просвітою» ще в 1913 р. брошури «Про Осипа Юрія Федьковича», та іншими діячами взявся активно розвивати популярне просвітянське федьковичезнавство, яке в підневільний для України час відіграло, може, ще більшу культурницьку, просвітницьку, громадсько-політичну роль, аніж спеціальні наукові студії. Хоч праця розрахована передовсім на селянство, вона виявилась універсальною, бо «прикмети книжки нітрохи не позбавляють її цікавості і для інтелігентного читача» (Н. Дорошенко).

Постать Федьковича В. Сімович подав у широкому контексті громадсько-культурного життя Буковини й України XVIII—XIX ст., відвівши йому місце не інакше як будителя духу, фундатора національної свідомості своїх краян. Автор не переобтяжив текст документальними свідченнями, скажімо, датами, але й не збіднив його на важливі, цікаві, показові матеріали. Загалом творчу спадщину письменника він трактував як глибоконоваторське і впливове явище, демократичне за суттю, таке, що спершу схвилювало серця людей у Галичині, потім «докотилося до Києва та розрадувало душу земляків над Дніпром» і аж потім у рідній Буковині змогло «не так-то легко достукатись до вкритих льодом грудей... Але ж як раз він розтанув, наше життя на Буковині заклекотіло, як той потік гірський, у бігу своєю нестримний» [405, с. 50]. В. Сімович умів бути водночас суворим, надто коли йшлося про нові випробування, пов'язані з Федьковичем: унаслідок румунської окупації Буковини ще в 1918 р. «вулиці Федьковича в Чернівцях не стало, його мову викинули із шкіл, нове покоління, може, вже

не знатиме свого великого поета» [405, с. 50]. Ось чому «це наш обов'язок зазнайомитися з діяльністю Федьковича, пізнати його життя і твори», — був переконаний автор.

Зрозуміло, працю В. Сімовича, як і все просвітянське федьковичезнавство, що якраз розквітло в Галичині, варто розглядати в руслі передовсім соціологічної критики, адже соціальний компонент взагалі був «абсолютною домінантою у тогочасному літературно-критичному дискурсі» в Західній Україні (Н. Кучма). Однак цей дискурс містив елементи й інших методів, добір яких залежав від специфіки обговорюваного матеріалу та авторської позиції, і за відповідних обставин також міг домінувати. Наприклад, В. Пачовський (Любов Ю. Федьковича // Неділя. — 1912. — Ч. 34. — С. 1—2), згодом Л. Бурачинська (Федьковича перша любов // Нова хата. — 1934. — Ч. 9. — С. 2), очевидно, намагались вирватись із зачарованого кола соціальних проблем і заговорити популярно, на естетичному рівні про письменника як особистість, про екзотичну, як для просвітянства, тему його приватного життя.

Науково-популярні студії в Галичині у 30-ті роки XX ст. репрезентовані також виступами Д. Николишина [332] та М. Матііва-Мельника, який у своїй «Святочній промові в століття уродин поета О. Ю. Федьковича» (вона ж пізніше лягла в основу «Двох креацій в творах Федьковича» [304]) вперше підійшов до аналізу поетичної і прозової спадщини буковинця як унікального художнього явища, спробувавши оцінити комплексно — з погляду ідей, образів, їх наповненого внутрішнього життя, а також на рівні поетикальному. Вперше у федьковичезнавчій практиці з'явилися поняття «мелодійність», «мелос», «пластика слова», «асонанція», «каденція», «ритм», «вірш» як «засоби й способи передавати образи, що живуть у творчій імагінації поета». «У нього така незвичайна сила візії, стихійність ліричного зворушення і така сила широти, що рівняє його з великими творцями світової літератури» [304, с. 155], — наголошував дослідник.

Проте і в цій праці спадщину Федьковича недооцінено, адже увага спрямована винятково на ранню творчість, відповідно й дискусійне трактування періодизації письменницького шляху Федьковича — з відкиданням другого періоду (від 1862 р. до «Диких дум» 1867 р.) за «переспівування й плягіювання Шевченка» і третього, останнього, що був поворотом «від Шевченка», але часом переспівуванням самого себе. Неконструктивність критики, може, через лімітованість

часописної площі, закономірно зменшила наукову вартісність публікації М. Матіїва-Мельника, яка все ж стала певним здобутком федьковичезнавства; вихід її в авторитетному літературно-науковому місячнику католицького напрямку «Дзвони», який матеріально підтримували А. Шептицький та Й. Сліпий і в якому працювали Н. Королева, У. Самчук, Ю. Липа, У. Кравченко, Б.-І. Антонич, надав статусу в тодішній українській науці.

Запретендував на титул знавця буковинського письменника і представник молодшого покоління галицьких критиків Олександр Мох, який під псевдонімом Арамис видрукував у газеті «Нова зоря» за 1934 р. серію статей: «Осип Юрій Федькович», «Гуцульський Верлен. Творчість Осипа Юрія Федьковича» та «Гуцул-Невір». Критик спробував дослідити площину найтоншу, найвразливішу — духовне, психічне буття письменника, його неординарну поведінку, які, однак, не тільки не збагнув, а й спотворив, звів до не зовсім тактовного смакування деталями. Усіма силами наче намагаючись скинути Федьковича з п'єдесталу, виробивши абсолютно нову позицію протиставлення винятково обдарованого творчого начала суто людському («великий таланти» — «невеличка людина»), Арамис, утім, сам шукав узгодження, примирення їх обох і майже за М. Драгомановим резюмував, що «той змарнований таланти — мимо змарнування — все-таки найбільший поетичний таланти західних земель до часу Франка» [14, с. 7]. Враження від питомих та західних модерних віянь, бажання сповідувати у слові дух незаангажованої маси і богемних товариств зіткнулися з логікою традиції піететного ставлення до таланту, утворивши конгломерат, що не мав спільного з науковим чи бодай науково-популярним федьковичезнавством, склав його особливий альтернативний феномен, але водночас містив свій позитив.

Фактично вже тоді в західноукраїнському літературознавстві остаточно оформилась тенденція, котру можна назвати деміфологізацією Федьковича, адже «перспективний стан літературного процесу (як продуктивного динамічного пошуку національної літературної свідомості) передбачає наявність двох протилежних тенденцій, боротьба між якими надає їм первинного імпульсу, порушений баланс системи змушує їх рухатися, змінюватися (виділено нами. — Л. К.) в пошуках втраченої гармонії» [156, с. 3]. Згорання цього явища в Галичині, спричинене також зміною політичної, соціокультурної ситуації після 1939 р., фактично відсутність альтернативи у федьковичезнавстві на підрадянській Україні у

20—30-ті роки (зокрема, через слабкий розвиток його там) незабаром призвели до того, що і стосовно Федьковича «більшовицький міфологізм переможе» [156, с. 4] та значно ускладнить діяльність тих наукових сил, котрі були одержимі прагненням усебічно, до глибин вивчати Федьковича і володіли всіма відповідними для цього потенціями.

Газетно-журнальний характер більшості публікацій на федьковичівську тему, які з'явилися в Західній Україні в цей період, не сприяв їх глибинності та науковості, а здійснював передовсім популяризаторську функцію. Давалися знаки як причини, пов'язані з літературним процесом на рідному терені та в еміграції, активізацією діяльності націоналістичної критики з її ідеологічними домінантами, так і зміна поколінь у дослідницькому корпусі, нескоординованість дій нової автурси, здебільшого неакадемічної, спорадичність її пошуків. Унаслідок цього видрукувані «Матеріяли до життєпису Осипа Юрія Гординського-Федьковича» і перше повне видання творів письменника виявились мало задіяними. Настільки упорядкованої спадщини не отримали представники жодної з аналогічних сфер літературознавства; у статті з промовистою назвою «Обов'язки української науки супроти Шевченка» (1928) С. Смаль-Стоцький лишень мріяв про створення стосовно Кобзаря аналогічної бази, після оприявнення якої «розкриється широке поле наукової праці: мова, поетична форма, наукова синтеза в усіх ділянках його [Шевченкової] творчости» і аж відтак з'являться «гарні, по-філологічному опрацьовані, на автентичних свідоцтвах (з використанням літератури предмету) оперті наукові монографії» [413, с. 255].

Та можливостей іще вільно, масштабно, незаангажовано вивчати Федьковича на західноукраїнській землі в «ліберальні» 20-ті роки не було використано сповна. Що ж до животрепетних, національно значущих ідеологічних чинників, то їхній вплив найбільше позначився на статті Осипа Безпалка «Поет селянського горя та бунту. Федькович з того боку, з якого ми його не знаємо» [26]. Автор — публіцист, політичний діяч, активіст ЗУНР, УНР (через що змушений був емігрувати з Буковини до Чехо-Словаччини, згодом зазнав більшовицького арешту та смерті в Казахстані) — ніби вступив у діалог із іншими українськими фахівцями, їхнім запитальним «Як знаємо Федьковича?» і презентував із Праги знання свого крайнина відповідно до власних політичних інтенцій: за твердженням О. Безпалка, Федькович «сміливо підносив свій голос проти цісарського Відня, проти німецького уряду, проти

польських панів», одне слово, був «великим поетом-революціонером», котрий, більше того, «виробив свою революційну концепцію проти режиму Габсбургів», став «пророком громадської думки». Штучна, натягнута політизація творчого феномену, тим більше спроба суб'єктивістського потрактування письменника, насправді різного, часом і дуже лояльного у ставленні до панівної влади, виявились іще одним доказом на користь «незнаємості», наукової невивченості Федьковича, як і того, що подібні принципи заяви мусять ґрунтуватися на всебічних фахових спостереженнях.

Зрештою, це була, напевно, єдина в нерадянському фєдьковичезнавстві не насаджувана згори і ніким не підтримана, не розвинута спроба суто ідеологічного потрактування Федьковича, до того ж здійснена із застосуванням порівняльно-історичного методу: громадянська поезія буковинця спонукала О. Безпалка до аналогій із відповідною творчістю Гейне, Платена, Гюго, віденського поета Анастасія Гріна, Т. Шевченка («Шевченкова соціяльна поезія... повела Федьковича на шляхи громадської пісні, на шляхи, яким геній Федьковича дав свою власну печать, силу і красу» [26, с. 3]).

Високу фахову спроможність сил, котрі, емігрувавши з України, уникли тиску радянської системи, однак ще мали змогу друкуватися в Галичині, підтвердило дослідження професора Українського вільного університету в Празі, колишнього вихованця філологічного семінару В. Перетца в Київському університеті Леоніда Білецького «Осип Федькович» [33]. Його праця теж вступила у своєрідний діалог з іншими дослідниками, найбільше — статтею Г. Хоткевича «Федькович і Шевченко» [496] — на той час першою і єдиною спеціальною розвідкою з цього дискусійного питання, оскільки воно виявилось одним із центральних у студії Л. Білецького і під впливом комплексного вивчення, психологічного проникнення в матеріал, застосування прийомів філологічного, культурно-історичного, порівняльно-історичного аналізу здобуло глибші акценти [докладніше див.: 204].

Історія підготовки та видання цієї студії показова: державні кордони для старань тих учених, котрі підходили до складного фєдьковичівського матеріалу «з різцем наукової аналізи, з'ясування інтелектуального» [34, с. 4], були на правду штучними, тим більше що і на підрадянській території України в контексті культурного відродження й осмислення проблеми традицій, спадщини спостерігаються спроби культивувати в суспільстві інтерес до класики, зокрема і до найбільшого поета Буковини, через спеціальні видання його творів.

Плани таких заходів О. Білецький згодом назвав «до курсу енциклопедичними»: «ці видання мали вміщати не лише тексти самих творів і коментарі до них, не лише портрети і меморіальні ілюстрації, не лише біографії, бібліографії, хронологічну канву, а й різноманітні дослідження про сучасну письменникові літературу, про творчість і мову письменника, про відбиття його творів в живопису, в музиці, — все, аж до огляду пам'ятників, йому поставлених» [35, с. 15].

І хоча зовнішні обставини, в яких матеріалізувалися ці заміри, були далеко не простими, все ж у літературознавстві другої половини 20-х років XX ст. склалася, за характеристикою В. Петрова, «компромісна ситуація» між двома його напрямками: «народницьким і а-народницьким», зрозуміло, традиційним та «антинародницьким», зорієнтованим на європеїзацію українського письменства. Отже, Федькович, а з ним весь «класичний канон» надавалися до вивчення, федьковичезнавство — до поміркованого, урівноваженого пошуку нових, модерних шляхів власного розвитку. У підсумку менш ніж за десятиріччя витворилася така парадигма підходів до трактування постаті буковинця. Спроба Г. Хоткевича типологічно зіставити творчі феномени Федьковича і Шевченка виявилася на часі з огляду на давню актуальність теми і лишень принагідне, неспеціальне звернення до неї. Г. Хоткевич не вичерпав усієї складності питання, зате вперше категорично відкинув думку М. Драгоманова про фатальність впливу Шевченка на Федьковича, спробував сформулювати зовнішні і внутрішні причини явища не копіювання, а «якогось іншого типу наслідування» [496, с. 174].

Традиційну інтерпретаторську позицію зайняв автор передмов до двох видань творів Федьковича 1927 і 1929 рр. Д. Загул (одну з них П. Филипович назвав «компілятивною» [458, с. 11] і тим явно осудив «пасивність» обраного шляху — «за др. О. Маковеем»). Та, можливо, це був свідомий хід Д. Загула, «усиновленого революцією» (О. Білецький), прихиленого до марксистської критики, — задля використання можливості хоча б у розповіді про свого видатного країнина відступити од нав'язаної догми і в такий спосіб їй протистояти.

Виконана в 1927 р. як передмова до видання Федьковичевої прози, стаття М. Зерова також, на перший погляд, є інтерпретацією Маковеевої «Житєписі...», найбільше її розділу про суспільне життя на Буковині в середині XIX ст. та власне біографічного матеріалу. Проте ця інтерпретація виявилася

довільнішою і, запозичуючи інформацію, М. Зеров трактував її самотуж у дусі більше культурно-історичної теорії. Цікаво, що, сповідуючи правило «розглядати літературні з'явища в їх історично соціальній обстанові», надто тоді, коли це сприяє осягненню літературної діяльності письменника, відвівши тепер для цього ледь не половину текстової площі, автор найменше дбав про угоду опонентам.

І все ж найбільшу вартісність праці М. Зерова становить розгляд творчої індивідуальності Федьковича-прозаїка. Дослідник майстерно здійснює порівняльно-типологічну характеристику явищ і психологічне проникнення в художній світ, естетично реагує на його принади, демонструє філологічну, академічну вишколеність, уміння доказово полемізувати з авторитетами (скажімо, з М. Драгомановим, О. Дорошкевичем). Уперше у федьковичезнавстві М. Зеров настільки результативно застосував «широкий спектр підходів до художніх явищ» [323, с. 172]; у такий спосіб Федьковичева проза в річищі повернення до джерел актуалізувалась, її вивчення зазнавало, подібно до всього, над чим працювали «неокласики», «консервативної модернізації» (С. Павличко).

Ростислав Заклинський, автор розлогої передмови до видання творів Федьковича «Книгоспілкою» (Київ, 1929), пішов іще іншим шляхом — нагромадження, зокрема, й тенденційного добирання багатих емпіричних даних, структурування тексту, однак, не спромігшись на їх глибше осмислення, в цьому плані опинився на позитивістських засадах. Тенденція стосувалася висвітлення головних зовнішніх передумов класового становища Федьковича — як «народника несоціалістичного типу», його оточення, де «провадилася завзята класова боротьба» [150, с. X], а також певною мірою його політичних, національних, ба навіть соціально-економічних поглядів. Абсолютизація соціологічного, навіть класового начала, превалювання комунікативно-прагматичного аспекту, нехтування внутрішньою суттю автора, естетичними достоїнствами його писань загрожували вульгаризаторським спрощенням багатогранної особистості та були цілком у дусі тієї «боротьби за методологію», що розпочалася з боку марксистських сил описля трагічного фіналу літературної дискусії 1925—1928 рр. і якій хоч-не-хоч змушений був підкоритися Рост. Заклинський. Водночас цей автор (до речі, син відомого федьковичезнавця Ром. Заклинського, член організації «Західна Україна»), певно, мусив виконувати директиву — «наголошувати пролетарсько-класовий напрям і передавати у

працях класову боротьбу...» [154, с. 762], отож чи не завдяки дотриманню цього обов'язкового атрибута зовнішньої поведінки і намаганню дати Федьковичеві чітку політичну оцінку спромігся сказати більше за офіційно дозволене. Отже, уважний читач, відкинувши догматичні нашарування, із матеріалу художнього спізнав також іншого Федьковича, досі ніким із літературознавців не зауваженого: його не такий уже й однозначний український національний сентимент почасти із «захопленням війною, солдатчиною, цісарем, Австрією тощо...» [150, с. XXXVIII], а загалом — із «переходом від локального (в іншому місці — краєвого. — Л. К.) патріотизму через західноукраїнський партикуляризм до повної національної свідомости на всеукраїнському ґрунті» [150, с. ХLI]. Рост. Заклинський зауважував у Федьковича прикмети романтичного, почасти й сентиментального стилю письма, належність до «школи» не стільки Марка Вовчка, скільки Шевченка, мінливість релігійних настроїв тощо.

І хоч дослідник майже не розглядав творчості з мистецького боку, зате виявив добре знання її в цитуванні і констатуванні індивідуального бачення буковинського автора, проте загалом тлумачив як наслідок передової соціальної діяльності письменника. Отже, праця Рост. Заклинського однозначно не стала явищем вульгарно-соціологічного літературознавства, хоча й віддала йому данину. Вона написана радше в дусі позитивістського загальносоціологічного аналізу, котрий почасти передбачає використання естетичних критеріїв для розуміння специфіки мистецтва і завдяки цьому є аналізом літературознавчим.

Підсумовуючи перше пореволюційне десятиліття, С. Павличко слушно стверджувала, що «тенденція до модернізації культурного життя співіснувала з самого початку з паралельною тенденцією до його підпорядкування ідеології, а потім і до певного знищення» [452, с. 170]. Символічно, що в процесі «фізичного і морального терору» (Ю. Лавріненко), вчиненого Москвою проти відродженого суверенного українського мистецтва, а значить, і людини, серед майже 80% культурно-творчих кадрів, у тому числі й письменників України, були піддані остракізмові та фізично знищені усі щойно згадані представники новітнього радянського федьковичезнавства (Г. Хоткевич, Д. Загул, М. Зеров, Рост. Заклинський). Це спричинило вже в недалекому майбутньому занепад на підрадянській Україні досліджень у цій галузі; за винятком обережно написаної передмови Т. Зикеева 1931 р., в те «прокляте»

(Ю. Клен) десятиліття не з'явилося жодної вартої уваги праці, яка б хоч трохи посувала галузь уперед.

Отже, другий етап історії фєдьковичезнавства (1890—1940) був позначений розвитком досліджень на теренах різних частин України та в емігрантських колах, зумовлений складними, почасти несприятливими політичними, соціокультурними чинниками, естетичними традиціями, історико-літературним процесом. Координаційним та організаційним центром вивчення Федьковича стало Наукове товариство імені Шевченка у Львові. У цей час було створено унікальну джерелознавчу базу — перше повне і критичне видання творів письменника та «Матеріали до життєписи...», здійснено успішну спробу підготовки його біографії, започатковано різні в ідейно-тематичному, методологічному плані напрями наукового студіювання Федьковича і розповсюдження науково-популярних матеріалів про нього, доведено найбільшу успішність комплексних підходів у цій галузі.

Загалом же динаміка процесу розвитку фєдьковичезнавства була очевидна, саме наявність безперечних здобутків дає підстави іменувати це сорокаріччя ренесансним. Парадоксально, але ні світові війни та голодомори, ні лещата цензури в умовах іноземного поневолення не спричинили такого руйнівного впливу на цю галузь, як панування радянського тоталітарного режиму. А те, що всупереч йому було досягнуто за наступне півстоліття (до початку 90-х років ХХ ст.), спонукає розцінювати цей черговий етап як час не стільки спаду, скільки спадів і піднесень, доволі ефективного протистояння, котре виявилось можливим і завдяки силі віталізму, притаманній духовному потенціалу нації, і тягlosti традицій, своїй органічній заґрунтованості на попередньому досвіді.

Про те, що на зламі 30—40-х років ХХ ст. «завдяки постійній увазі до ідеологічної роботи з боку партії й уряду українські літературознавці переборювали помилки» [35, с. 34] (маються на увазі ті, що йшли від «академічної безпартійності» неокласиків, загального «методологічного еkleктизму» та впливу буржуазних філологічних шкіл. — Л. К.), а організатори літературного процесу пильно спрямовували ту увагу на західноукраїнські терени, зокрема й Буковину ще до її офіційного приєднання до підрадянської України, свідчать хоч би тодішні фєдьковичезнавчі публікації. Так, спроба Л. Новиченка «вписати» ім'я видатного гуцула в контекст радянський виявилась успішною: матеріал «Поезія Юрія Федьковича» умістив орган Спілки письменників України — літературно-ми-

стецький часопис «Радянська література», що мав призначення «уніфікованого органу для утвердження соціалістичного реалізму» [380], до того ж поряд із великою добіркою славо-слівних од на честь присвоєння Й. Сталіну звання Героя Соцпраці. Федькович в інтерпретації Л. Новиченка дещо втратив оригінальну творчу й людську природу і, причепурений, майже не дисгармоніював зі своїм теперішнім новим «сусідським» оточенням: цілком природні внутрішні тертя всередині родини письменника кваліфікувалися як «мініатюрне відзеркалення загального антагонізму між українським народом і польською шляхтою» [333, с. 177], сам митець, поцінований М. Сріблянським як романтик, тепер, «звільнившись від туманних романтичних уявлень», непохитно стояв «на засадах народності і реалізму» [333, с. 175], віршем «Пречиста Діво, радуйся, Маріє!» «кидав виклик християнській релігії» [333, с.181].

Перш ніж стати «метром санкціонованої критики» (І. Фізер), Л. Новиченко теж мусив відчути вплив «відповідних вказівок», не те що «межових обставин», за яких «погодження власних розумінь сутності і функції мистецького твору з вимогами партії було часто актом або трагічного вибору, або капітуляції особистої свободи» [459, с. 96]. «Третьою можливістю у них не дано», — категорично зазначив при цьому І. Фізер, характеризуючи стан материкової української критики на її шляху до кризи.

Зрештою, тоді, у 1939 р., в руслі інтенсивного утвердження «погляду на історію літературного процесу як на постійну боротьбу з усіма іншими, нереалістичними формами творчості» [323, с. 197] Л. Новиченко хоч і позірно задекларував Федьковичів реалізм, водночас спробував підвести читача до інших, абсолютно протилежних висновків: бо якщо поема «Волошин» є «найбільш реалістична з усіх поем Федьковича, присвячених коханням», то значить, ті, решта, виконані вже в іншому стильовому ключі; якщо в окремих творах «ідея якоїсь фатальної рокованості героїв і відвертає поета вбік від реалістичного малюнку», значить, це місце заступає знову ж таки явно нереалістична тональність Федьковичевого письма.

До речі, час, обставини продиктували подібну стратегію поміркованої поведінки не лише Л. Новиченкові; є підстави взагалі говорити про помірковане радянське федьковичезнавство: часто талановиті, творчі дослідники зовні виявляли вірнопідданість, однак дивом спробувалися на висловлення своєї думки, ще не узгодженої з відповідною традицією. Так само не

варто замовчувати фактів запеклої дискредитації, особливо в 40-ві — 50-ті роки, наукового фєдьковичезнавчого реноме, надміру пристрасної підпорядкованості власної позиції партійній, бо це теж була своєрідна печальна тенденція історії. Та наприкінці 50-х років ХХ ст. настав час радикальніших змін у галузі — із принципово новими напрямками й формами діяльності та подальшим науковим розвоєм у застійні 70—80-ті.

Ще на початку ХХ ст. проф. В. Перетц, окреслюючи найближчі завдання вивчення української літератури і труднощі цього процесу, зазначив, що проблема не стільки в політичних обставинах, скільки в тому, що, «з одного боку, хтось не вміє вивчати, а з другого — ще не ясно, що вивчати» (В. Істрин) [цит. за: 458, с. 5]. Радянське літературознавство 40-х років у намаганнях «по-новому», з марксистсько-ленінських позицій прочитати класику на початках нечітко уявляло предмет дослідження, напрям і спосіб його просування. Отож не дивно, що насамперед почали з'являтися праці загального плану авторства І. Пільгука, Є. Кирилюка, М. Пивоварова, суголосні з хвилею просвітницьких матеріалів, котрі вийшли на Західній Україні у 30-х роках. Та навіть цей вид ідеологічно витриманої критики сприяв не стільки відповідному ідейному (пере)вихованню суспільства, скільки його інтелектуально-духовному зростанню, не кажучи вже про те, що це був оптимальний спосіб популяризації відомостей про Буковину та її найбільшого поета.

Для власне науки такі популяризаторські виступи не мали істотного значення і вже назвами (на кшталт «Народний співець Буковини Юрій Федькович», «Горний Соловей», «Співець зеленої Буковини», «Співець гуцульської бідноти») засвідчували свою якщо не однаковість, то ідейно-тематичну близькість. Уніфікованим виявлявся і Федькович. Хіба що в літературно-критичному нарисі І. Пільгука, видрукуваному у воєнне лихоліття — час застосування «ліберально-загравальних» щодо українства засобів, Федьковичів життєво-творчий шлях було потрактовано як «оригінальний і повчальний» [359, с. 6].

Однак радянський літературознавчий офіціоз не міг довго задовольнятися тупцюванням на місці і з початку 50-х років узяв рішучий курс на марксистсько-ленінське оновлення й цієї сфери — через своєрідний проект міфологізації постаті Федьковича. Семантика міфу мала бути, звичайно ж, радянська: поет мусив якщо не бідувати, то боротися з буржуазним націоналізмом, церквою та зробитись учасником революцій-

ного руху; допускалася безпосередня причетність до боротьби його кривих, зрозуміло, підтверджена фактами, посиленнями на архіви, щоб позбавити довірливого читача сумніву в достовірності мовленого. Начальник Архівного відділу УМВС по Чернівецькій області О. Горячкін у журналі «Радянський Львів» за 1950 р. умістив статтю «Цікаві документи про Ю. Федьковича», у якій, зокрема, вів мову про «активну участь у повстанні селян Буковини у 1848 році під керівництвом Лук'яна Кобилиці» [104, с. 72] Федьковичевої матері, тоді як у зацитованому відтак фрагменті листа окружного управління краю йшлося лише про чутки стосовно причетності Анни Гординської до заворушень.

Д. Іофанов також як «сенсаційну» «із величезним апломбом» (Б. Кравців) оприлюднив нібито недруковану, розшукав ним у Відділі рукописів Державної публічної бібліотеки УРСР поезію «Осьмий поменник Тарасові Шевченкові» (див.: Вісник АН УРСР. — 1957. — № 12. — С. 51—52), хоча, як першим помітив це Б. Кравців, її вже публікував І. Франко в 1902 р. у початковому томі «Писань Осипа Юрія Гординського-Федьковича» (с. 345—350). Вибір упав на цей вірш не випадково: ілюзорна сенсаційність знахідки допомогла поширити бажаний соціальний мотив на всю Федьковичеву творчість, яка, на думку Д. Іофанова, була продовженням «розвитку традиції російської і української класичної літератури».

Однак подібне «підтягування» Федьковича до ідеологічного зразка було надто м'яким порівняно зі статтею О. Мазуркевича «За справді наукове вивчення і видання творів Ю. Федьковича» [293]. Видрукована в «Літературній газеті», що була тоді органом Спілки радянських письменників України, речником сталінської літературної політики, вона конкретизувала стосовно одного автора положення статті «Проти ідеологічних викривлень у літературі» («Правда», 1951) і ще більше відповідала розгорнутій у 1953 р. кампанії нагнітання загального психозу з приводу «активізації діяльності українських буржуазних націоналістів». Отож передмови М. Пивоварова до Федьковичевих «Вибраних творів» (1949), І. Зеленюка до альманаху «Буковинський Кобзар» (Чернівці, 1944), редакційну передмову до львівського видання Федьковича О. Мазуркевич кваліфікував як «бліді й безпорадні» (це вони, мовляв, «вносять плутанину в розуміння історичного процесу»). Автор, будучи «неофітом» у вивченні літератури Буковини, заходився щосили критикувати видання, куди «не ввійшли ті твори Федьковича, які підступно приховували від

трудящих українські буржуазні націоналісти, твори, сповнені гніву й ненависті до української буржуазії, до Ватикану і папи римського», а ще вступні статті, що «не показують справжнього Федьковича», який «таврував... капіталістів (sic! — Л. К.), українських буржуазних націоналістів», був «щирим другом російського народу, зростав на його передовій культурі...». Отже, йшлося про реінтерпретацію цілої науки в душі запеклого ідеологічного монізму.

Під патронаж свого ідейного натхненника О. Мазуркевича тоді змушений був стати М. Пивоваров, до нього приєдналися А. Коржупова, Ю. Мельничук, А. Куліш, Г. Мізюн, О. Крицевий. Рецензуючи літературно-критичний нарис М. Пивоварова — «першу серйозну спробу монографічного дослідження життя і творчості письменника в радянський час» (М. Юрійчук), — А. Коржупова відзначала, що вчений керується марксистсько-ленінською методологією, приділяє увагу показу боротьби Федьковича проти буржуазного націоналізму та Ватикану, однак «чомусь мало уваги приділяє викриттю реакційної ролі православної церкви та духовенства» [255, с. 184]. Акцентуючи на ідеологічних параметрах студії свого колеги, рецензент лишень побіжно висловила про інші, суто літературознавчі питання, як-от творчий метод, про який і у М. Пивоварова сказано побіжно, творчу еволюцію, якої «зовсім не простежено» [255, с. 184]. Тема органічних зв'язків Федьковича з російською літературою, що її взявся розробляти А. Куліш, зводилась до запропонованого О. Мазуркевичем знаменника: мовляв, твори Федьковича «й зараз б'ють по зрадниках українського народу, мерзенних запроданцях» [266, с. 86].

Називаючи Федьковича демократом і не наважуючись відкрито повеличати його, як І. Франка чи Лесю Українку, революціонером-демократом, служителі партійно-ідеологічного культу бодай ствердили, що цей «полум'яний трибун... часто наближався до революційно-демократичного пафосу», що це стало ледь не єдино можливим завдяки «великій російській літературі» [317, с. 13], що він, письменник, взагалі «близько стояв до революційного визвольного руху в Росії і на Україні» [262, с. 93]. Зрештою, примітивне «публіцистичне» тлумачення Федьковича стало не лише ідейно вигідним, а й спрощувало роботу літературознавцям, адже знімало потребу в глибокому дослідженні його суперечливого ідейно-творчого розвитку та скрупульозному вивченні літературного процесу.

Криза, що запанувала у федецьковичезнавстві і наслідки якої відчуватимуться довго, частково була подолана в роки «хрущовської відлиги». У «Літературній газеті» за 28 липня 1955 року з'явилася невелика замітка І. Луценка стосовно праці М. Пивоварова. На цей раз авторові монографії ставилися на карб речі посутніші, ніж А. Коржуповою: Федецьковича подано «ескізно і, головне, трохи причесаним», автор збивається на відкинутий нашим літературознавством прийом аналізу, за якого розглядається ідея творчості у відриві від мовностильових засобів її вираження; переказ змісту писань замінює характеристику, творчість не подається на широкому літературному тлі і не розв'язується проблема майстерності, творчої манери Федецьковича [див.: 290].

І. Луценко порушив сув'язь принципів питань, більше того, засобом «прихованої полеміки» делікатно заперечив потребу ідеологізування класики, догматичної однобічності у підході до матеріалу, по суті, нагадав дослідникам шлях справді наукового, філологічного пізнання. Загалом із кінця 50-х років ХХ ст. за дещо сприятливіших соціокультурних обставин звернення до Федецьковичевого життєво-творчого шляху поживалося. І хоча в багатьох публікаціях ідеологічні домінанти ще тривалий час робили погоду, відбулися зрушення в бік кількісний, а почасти і якісний. Важливо, що окремі ідеологічно заангажовані дослідники, подібно до Л. Новиченка як автора праці «Поезія і революція», звідали намагання «подолати інерцію попередніх оцінок і визначень» [384, с. 49]. Так, А. Коржупова, зайнявши більш зважену, помірковану позицію, опублікувала спершу низку статей, а в 1963 р. — книжку «Юрій Федецькович. Літературний портрет».

Власне, оптимальний шлях підготовки монографічних студій — через з'ясування важливих проблем часткового порядку із їх відповідною публікацією, відтак перехід до загальних питань — обрали М. Нечиталюк, М. Пазяк, згодом (у 70—80-ті роки) Г. Гуць, П. Загайко, О. Романець, М. Шалата, М. Юрійчук. Якщо М. Нечиталюк і М. Шалата зосередилися на створенні літературно-критичних портретів, то М. Пазяк та О. Романець присвятили свої праці головню багатоаспектним зв'язкам Федецьковича з фольклорною стихією, Г. Гуць — місцю письменника в історії українсько-німецьких літературних контактів та загалом західноєвропейської художньої традиції, П. Загайко — вивченню творчості Федецьковича в школі, М. Юрійчук спільно із З. Івашкевич підготували «докладню впорядкований» [39, с. 27] семінарії і в такий спосіб посприяли актуалізації широкого бібліографічного масиву, присвяченого Федецьковичу.

Різні напрями досліджень диктували свою систему методологічних прийомів, серед яких, здається, не було місця для дескриптивності, однак зберігалася більша чи менша ідеологічна зашореність, неповнота викладу, поверховість, побіжність там, де треба вдаватися до глибших філософсько-естетичних спостережень. Те, що філософська наука наприкінці 50-х років не сприяла поглибленню аналітизму досліджень, а навпаки, вела на манівець догматичності, засвідчила стаття «Борець проти католицизму». Її автор, кандидат філософських наук М. Денисенко, ніби ілюструє справедливості стосовно Федьковича зауваження Є. Кирилюка, що філософи, пишучи про світогляд українських письменників, «беруть цитати з творів різних періодів, виривають з контексту», не враховуючи істотного: «літературні твори є специфічним (виділено нами. — Л. К.) виявом суспільної свідомості в особливій образній формі» [185, с. 18].

Серед монографій того часу найбільшою аналітичністю й комплексністю відзначається книга М. Пазяка «Юрій Федькович і народна творчість». Та попри цю вичерпність рецензент указував на існування «важливої наукової перспективи» («самобутню постать “буковинського Кобзаря” цікаво було б побачити в типологічному освітленні поруч з піонерами нової української літератури в інших регіонах України, поруч з діячами національного відродження слов'янських народів кінця XVIII — першої половини XIX ст.», бо «такий аспект міг би багато чого пояснити в закономірностях впливу фольклору на літературний процес...» [512, с. 93]), окреслював шлях подальшого розвитку цієї теми, її невичерпність. Водночас ніхто з науковців досі не спромігся перевершити М. Пазяка у цій царині.

Загальні характеристики життєво-творчого шляху письменника, дані А. Коржуповою, М. Нечиталоюком, М. Шалатою, з огляду на масштабність завдання та інші детермінанти були ніби приречені хибувати недоліками різного плану. В А. Коржупової це давня прив'язаність до ідеологічної, партійно-класової доктрини, що значною мірою заступала собою Федьковича як майстра слова та людську особистість (в авторефераті докторської дисертації дослідниці йдеться про боротьбу як основний естетичний (!) ідеал цього письменника [256, с. 10], основою світогляду оголошено «стихийний найвний матеріалізм» і висловлено жаль, що талановитий автор не піднявся «до науково-матеріалістичного розуміння суспільних явищ» [256, с. 8]). М. Нечиталюк виявив більшу філологічну, психологічну зацікавленість матеріалом, але запропонував

читачеві своєрідні нотатки; на відміну від інших учених, шанобливо ставлячись до Федьковичевої драматургії як до цікавого історико-літературного факту і присвячуючи трагедії «Хмельницький» доволі багато місця, він ніби між іншим говорив про інші п'єси письменника. У підсумку написаний із почуттям портрет Федьковича виявився не таким внутрішньо цілісним, як, скажімо, створений А. Коржуповою «ідеологічний» портрет.

М. Шалата у праці «Юрій Федькович. Життєвий і творчий шлях» розмірено та скрупульозно, на багатому фактичному матеріалі викладає відомості про біографію і творчість Федьковича до 1876 р. з екскурсами в питання дотичні. Проте така скрупульозність відсутня, коли йдеться про решту поетичної творчості, складнішої за ранню, усю прозову спадщину, не кажучи вже про драматургію, переклади й останні роки життя; цей значний масив матеріалу постає на прикінцевих тридцяти сторінках (супроти попередніх двохсот) майже винятково в інформативному плані, що виключає аналітику, не те що синтез відомостей.

Отже, практика підготовки в радянський час загальних студій над Федьковичем хоч і була традиційною і до певної міри неодмінною, проте результати її виглядали скромнішими за «Житєпись...» О. Маковея. У перспективі ця галузь потребувала урахування попереднього досвіду, глибшого перегляду, пильнішого осмислення багатющого документального корпусу і створення наукової праці, яка була б біографією зовнішньою і внутрішньою, ідеологічно незаангажованою, основаною на історико-літературному синкретизмі історією особистості письменника, її становлення та розвитку.

Тоді ж, наприкінці 50-х років і в найближчі десятиліття, значно більших успіхів було досягнуто у вивченні окремих аспектів життя, громадсько-культурної, творчої діяльності Федьковича. Їх розробляли переважно представники вузівської науки (С. Щурат, М. Марфієвич, О. Лисенко, Ф. Погребенник, В. Лесин, М. Юрійчук, Б. Мельничук), що зосередилася в західноукраїнському регіоні, передовсім у Чернівцях, і дедалі інтенсивніше задавала тон у вивченні свого видатного краянину. Результати досліджень були опубліковані у збірниках «Юрій Федькович в розвідках і матеріалах» (1958), «Юрій Федькович: Статті та матеріали» (1959), «Юрій Федькович: Тези доповідей республіканської наукової конференції, присвяченої 150-річчю з дня народження

видатного письменника-демократа і громадського діяча Ю. Федьковича» (1984).

Головні *pro* і *contra* збірника «Юрій Федькович в розвідках і матеріалах» висловила Є. Вербицька у статті «Завершити цікаве дослідження» [62, с. 143—145], вже назвою захоплюючи виконавців проекту до продовження діяльності. Серйозні претензії вона пред'явила А. Коржуповій як авторові передмови за прямолінійність та схематизм в аналізі деяких оцінок творчості Федьковича, зауважила недосконалість коментарів, приміток, невключення багатьох важливих матеріалів дорадянського і радянського часу, але відзначила компактність і широту публікацій, уведення в літературний обіг відгуків про творчість Федьковича зарубіжних авторів. Проте найголовніше досягнення тематично розмаїтої праці (у т. ч. з мемуарними, епістолярними включеннями) полягало у створенні дохідливої і для літературознавця, і для широкого читача унікальної джерельної бази — сполучної ланки між серією справді вартісних публікацій, що були вперше обнародовані у XIX — на початку XX ст., і їх новітнім потенційним реципієнтом.

До 125-річчя письменника чернівецькі науковці підготували книгу «Юрій Федькович: Статті та матеріали». Попри своє утилітарне, як декому здалося, призначення («досить тісно пов'язана з практичними потребами, насамперед філологічних факультетів вищих навчальних закладів» (Рад. літературознавство. — 1960. — № 3. — С. 138)), вона була новим словом у цій царині, хоча ідейно продовжувала лінію класово-ідеологічного потрактування письменника, запевняючи, що «художню творчість Ю. Федькович розглядав як гостру ідеологічну зброю проти всіх ворогів трудящого знедоленого народу» [420, с. 15]. Водночас автори намагалися глибше пізнати окремі вузлові питання в літературознавчому та мовознавчому аспектах, звернути увагу на художню специфіку текстів, маловідомі сторінки життєво-творчого шляху, громадсько-культурної діяльності, вдавшись, зокрема, до публікації інспекторських звітів Федьковича як педагогічного діяча і фрагментів його фольклористичної спадщини.

Проте спроби чернівчан принципово активізувати вивчення Федьковича не перейшли у традицію: як справедливо заявляв Ю. Івакін, «історія будь-якої науки — це не просто історія дослідження певних проблем, а й історія організації відповідної наукової праці» [166, с. 27].

Частково ці спроби розчинилися в процесі тематично ширшого студіювання літературного процесу на Буковині і тільки вряди-годи (в ювілейні для Федьковича роки — 1984, 2004, 2009) активізувалися під час проведення в Чернівцях наукових федьковичівських конференцій. Проте дали вони й позитивний ефект: численні зібрання дослідників (у 1984 р. заявлено майже 150 учасників з усієї України), публікація матеріалів, а головне — цілеспрямоване й пильне індивідуальне звернення до Федьковичевої спадщини засвідчили ефективність комплексного підходу.

1981 р. вийшов друком посібник М. Юрійчука та З. Івашкевич «Юрій Федькович: Семінарій», у якому викладено історію досліджень, документально проілюстровано хронологію життя і творчості письменника, а найголовніше з виховного боку — запропоновано велику (із 50-ти позицій) тематику самостійної роботи над Федьковичем із конкретними анотаціями та списками літератури.

Біографія, творчість Ю. Федьковича знайшли відображення і в академічній, вузівській підручниковій літературі радянського часу, яка теж віддзеркалювала загальну суспільно-культурну тенденцію, містила «усталену на певний час... наукову думку про письменника» [538, с. 78]. Якщо у підготовленому С. Масловим та Є. Кирилюком в Уфі під час евакуації «Нарисі історії української літератури» (1945), згодом знятому з ужитку за «національні збочення», виклад цієї теми незаангажований, цілком авторський, узгоджений із загальнолюдськими принципами (це «дуже талановитий письменник», його поетична і прозова спадщина — «визначне явище в українській літературі»; був час, коли Федьковича «перестали розуміти»; у «Пречистій Діві, радуйся, Маріє!» «відтворюється важке життя гуцулів під панамі» [325, с. 169]), то в «Історії української літератури» (1954), яку нині розцінюють як «політичний публічний донос на всю історію української літератури» [323, с. 246], такий донос чиниться і на Федьковича. А вже «післякультурівська» восьми томна «Історія української літератури» хоча й стверджує, що у «Пречистій Діві...» таврується ганебний антинародний правопорядок, освячений церквою, однак наголошено, що «Федькович з гіркотой писав про ту частину української інтелігенції, яка цуралася свого краю» [82, с. 329], «надавав своїм перекладам національно-українських рис», що критичний реалізм у Федьковича-прозаїка «часто пов'язується з романтикою» [82, с. 346] і що він — видатний письменник-

новатор в українській літературі на Буковині, в Галичині» [82, с. 349].

Загалом же всі подібні статті про Федьковича, що з'явилися між 1940 і 1990 рр., соціологічно забарвлені, інша річ, що серед них є виконані в дусі загальної соціологічної традиції і ті, що основані на вульгарно-соціологічному підході, абсолютно байдужому до естетичної природи мистецтва. Кожна з них є тільки умовно замкнутою, у ній «втілюється ціла сума таких, що складно взаємодіють, літературно-естетичних та історико-соціальних відносин, в систему яких включена стаття і на розвиток яких вона так чи інакше впливає» [159, с. 47].

Особливої уваги потребує присвячена Федьковичеві публіцистика. Із неї постає чітка, детермінована «радянським тоталітарним експериментом» (Г. Грабович) концепція спрощеної, уніфікованої, неживої особистості Федьковича, який у жодному разі не страждав, натомість «оспівував», «закликав», «боровся», «ненавидів» (у т. ч. й І. Мазепу (див.: Юрій Федькович против Мазепы // Правда Украины. — 1960. — 28 мая)), «через класову обмеженість світогляду... не розумів закономірностей суспільного розвитку, не бачив історичної ролі пролетаріату на чолі з революційною партією» [455, с. 10]. Попри заклики, «не спокушуючись на легку проекцію в сучасність, вивчати кожного з них [письменників] на тлі тієї доби, у якій вони жили й творили» (Є. Кирилук), ця партійна концепція домінувала: властивий тоталітарним ідеологіям «авторитарний міфологізм» вочевидь «переміг, втягнувши літературну свідомість у ситуацію тотальної імітації» [156, с. 4]. З об'єктивних причин газетну публіцистику 40—80-х років ХХ ст. цей процес захопив іще більше, ніж літературознавство, внаслідок чого було спродуковано трафарет — радянську модель класика, яка в кожному конкретному разі ніби й видозмінювалась зовні, проте в основі своїй залишалась казенно-догматичною. Тогочасна публіцистика зробила крок назад від досягнень усього попереднього дискурсу, котрий ближче стояв до Європи, куди гармонійніше співвідносився з традиціями аналогічного висвітлення життя й діяльності Федьковича в діаспорі у ХХ ст., ніж радянським. Літературознавчий, науковий дискурс виявився складнішим і змістовнішим від «газетного», «фактор психологічного пристосування» (Л. Гінзбург) як запорука активізації творчості дав для фєдьковичезнавства позитивні наслідки не-регресу, точніше — повільного поступу.

У цілком іншій атмосфері, не скутій тоталітарними порядками, студіювали Федьковича представники української діаспори і загалом закордонного світу. Публікації Л. Білецького, Д. Козія, Б. Кравціва, М. Кргоуна, М. Ласло-Куцук, О. Соколишина, Яра Славутича вирізняються тим, що їх автори послуговуються методами неідеологічного стибу, бачать в одному з найвидатніших представників українського письменства XIX ст. складну, багатогранну людську і творчу особистість, нерозривно пов'язану зі своєю індивідуальною духовною аурою, а не тільки своїм часом та соціокультурним контекстом. Вони порушили ті іноді дискусійні, але принципово нові питання, які в Україні залишалися поза увагою з 20—30-х років XX ст. Так, Л. Білецький своєю републікацією в 1954 р. в канадському «Календарі “Українського голосу”» давнішої статті «Осип Федькович» знову актуалізував питання про Шевченкові впливи та художній світ буковинця. Відсутність кваліфікованої історіографії новітнього фе́дьковичезнавства частково компенсувало дослідження Б. Кравціва «Федькович у нових літературознавчих публікаціях», вперше виголошене як доповідь на науковій конференції філологічної секції НТШ у Нью-Йорку. Яр Славутич, досліджуючи Франкові сонети та їх попередників, у 1977 р. вперше звернувся до версифікаційного аналізу Федьковичевих творів, виявивши, що він є «не лише фольклорним поетом» [410, с. 124]. Із філософсько-психологічних позицій вивчав духовну структуру Федьковича Д. Козій [247]; на основі типологічного зіставлення поеми «Пречиста Діво, радуйся, Маріє!» і тичининської «Скорбної матері» він з'ясував, що ці твори «внутрішньо якнайтісніше пов'язані один з одним» [246, с. 272].

На жаль, за словами діаспорного літературознавця із США, автора праць з естетики і літературної критики І. Фізера, «зараз того українського літературного зарубіжжя, котре, перебуваючи у таборах переміщених осіб, цікавилось і жило українським літературним процесом, уже немає» [460, с. 91], отже, пересохло джерело, котре живило й фе́дьковичезнавчу науку.

Зарубіжна україністика 40—80-х років теж має у своєму активі важливі праці фе́дьковичівської тематики, що найяскравіше підтвердила велика розвідка чеського славіста М. Кргоуна «Поетична творчість Юрія Федьковича» [548], рівної якій ні за обсягом (понад 32 др. арк.), ні за ґрунтовністю у загальному фе́дьковичезнавстві досі не було. У ній підсумовано всі знання про Федьковича, синтезовано його поетичну,

ліро-епічну спадщину, успішно вирішено питання її внутрішньої організації та своєрідності поетичного типу українського автора. Однак після виходу у Брно 500-екземплярним тиражем вона досі в Україні не перевидана, отож майже не залучена до вітчизняних студій.

Принципово інші суспільно-політичні обставини, що склалися для розвитку фєдьковичезнавства після 1991 р. і визначили початок нового етапу його історії, мали б змінити його стан на краще не лишень теоретично. Натомість «ситуація зависання в перехідному періоді» (Н. Зборовська), довголітнього сповільненого руху (Г. Грабович узагалі вважає, що попереднє «ціле століття певною мірою становить кризу» [107, с. 43]), інерція деяких неподоланих стереотипів досі гальмують розвиток літературознавства. Хоч і покінчено з дескриптивізмом та одностайно відкинуто методологію марксистсько-ленінської інтерпретації, однак не вироблено нової стратегії, спрямованої на вивчення Федьковичевої спадщини як оригінальної художньої системи, багато в чому досі не пізнаної, а самого письменника — як унікальної творчої і людської особистості. Серед ґрунтовних праць останніх років — розділ про Федьковича авторства М. Бондаря в «Історії української літератури XIX ст.» (У 3 кн. — Кн. 2. — К., 1996), розвідка М. Юрійчука про місце і роль патріотичної ідеї в житті і творчості Ю. Федьковича «Бо я для України лиш живу» (2002), збірник «Творчість Юрія Федьковича в контексті української та світової літератури» (2005), виданий за матеріалами Міжнародної наукової конференції, що відбулася в жовтні 2004 р. в Чернівецькому національному університеті, статті М. Бондаря, Б. Бунчука, А. Волдана, В. Івашківа, М. Ласло-Куцюк, Б. Мельничука, Є. Нахліка, О. Огуя, В. Півторака, В. Погребенника та ін. Також побачили світ перший і другий томи зібрання «Юрій Федькович. Твори» (2004—2010) та перевидання праці О. Маковея «Житєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича» (2005).

Чернівці запертендували на роль центру фєдьковичезнавства, який у разі свого організаційно-офіційного оформлення, а головне — активного функціонування мав би сприяти більшій результативності в освоєнні спадщини Ю. Федьковича. Ніби передбачаючи появу проблеми такого порядку для кожної аналогічної сфери історико-літературної науки, Ю. Івакін у 1968 р. в «Нотатках шевченкознавця» навів думку І. Айзенштока про присутню роль не тільки «енергії, працездатності, спритності» окремих науковців, котрі досліджують Кобзаря, а

й про важливість організування, оскільки для попереднього відтинку діяльності «однією з найбільших хиб була неорганізованість, безсистемність роботи» [166, с. 28].

Доля шевченкознавства, а згодом і франкознавства визначилась на найвищому — державному — рівні; праця згуртованих довкола І. Франка та Наукового товариства імені Шевченка у Львові Федьковичевих дослідників узагалі була найрезультативнішою за всю історію студій над ним. Отож задля подібної перспективи федьковичезнавства теж необхідні «енергія, працездатність, спритність» одинаків та організування, що передбачає «припадання до джерел» (М. Зеров), планування, прагматичні розрахунки щодо напрямів усебічного освоєння матеріалу, оптимальних форм діяльності, підготовку кадрів, не кажучи вже про методологічні і навіть морально-етичні аспекти. І тут може стати в пригоді здійснений аналіз рецепції Федьковича критикою.

3. СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ, ЕТНОКУЛЬТУРНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СТАНОВЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ОСИПА ГОРДИНСЬКОГО (ФЕДЬКОВИЧА)

3.1. ПЕРЕДІСТОРІЯ ФЕДЬКОВИЧЕВОГО ЖИТТЯ В КОНТЕКСТІ ПРИВАТНИХ ТА СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНИХ ОБСТАВИН, ГАЛИЦЬКО-БУКОВИНСЬКОЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДІЙСНОСТІ

Осип Домінік Гординський де Федькович, відомий у літературі та громадському житті як Юрій Федькович, народився 8 серпня 1834 року і відійшов у вічність 11 січня 1888 року. Отже, Федьковичева доба — передовсім ХІХ ст., в загальному вимірі, як стверджував Х. Ортега-і-Гассет, «революційне за суттю», бо «перелицювало суспільне життя», створило «новий сценічний простір для існування людини, новий і в матеріальному, і в соціальному плані»; «людина, породжена ХІХ століттям», «соціально стоїть у ряду попередників осібно» [342, с. 317]. Водночас якщо зважити, що кожен індивід є «відносно пізнім продуктом суспільно-історичного і онтогенетичного розвитку людини» [273, с. 176], кожен, за К.-Г. Юнгом, народжується не тільки з біологічною, а й психологічною спадщиною, то межі ХІХ ст. для життєпису найбільшого поета Буковини умовні, тісні. Щоб пізнати Федьковича «зсередини» та в багатоманітних зв'язках із часом, людьми, самим собою, потрібно вникнути в цей конкретний мікросвіт із його передісторією, так само, як у ширший, масштабніший за Буковинську Гуцулію ХІХ ст. часопростір, з метою виявлення тих

суспільно-історичних, етнокультурних, домашньо-особистісних обставин, які прямо чи опосередковано могли детерминувати становлення індивідуальності письменника.

Досі біографи (Рост. Заклинський, В. Сімович, А. Коржупова та ін.) зауважували обставини передовсім соціально-історичного порядку, фактично нехтуючи іншими сферами. О. Маковей у «Житєписі...» присвятив оглядові суспільного життя на Буковині 1848—1884 рр. великий розділ [296, с. 241—315], подавши попередні часи ескізно, притому явно не мислячи цей край — руський, український за суттю, в соціально-економічному, культурно-освітньому плані відсталий — частиною великої європейської держави — Австрійської, з 1867 р. — Австро-Угорської імперії. Якщо унікальне етнокультурне середовище, в якому Федьковичеві випало народитися й жити, в О. Маковея — тло, зовнішні атрибути «сценічного простору», а не предмет спеціальної розмови, то Рост. Заклинський цілком відмовляє цьому фактору в добрій впливовості, акцентуючи на певному «обмеженні», «затісненні» поетового світогляду, мовляв, через тривале проживання у такій віддаленій од цивілізації місцині [150, с. VII]. У пізніші десятиріччя радянська модифікація духовних феноменів, стандартизація і денаціоналізація культури взагалі призвели до того, що в літературознавстві не досліджували етногенетичну проблему, Федьковича, скажімо, подавали як чистокровного гуцула, обходячи увагою складне в національно-етнічному аспекті і, мабуть, таки неукраїнське походження батька.

Глибший, внутрішній пласт відомостей про подружнє життя Гординських теж ніким на психологічному рівні не простежений, наявні факти про їхні родоводи, окремі реальні життєві пригоди і складні перипетії міжособистісного спілкування досі не зінтерпретовані, зокрема й на предмет суперечливої, неоднозначної рецепції їх, що й призвело до поспішних, часто несправедливих висновків і звинувачень на адресу Ад. Гординського. Запевнення українського філософа Я. Яреми, що «таких осіб, які ніяк не залежали б від переживань із доби дитинства, в дійсності немає» [541, с. 175], з усього «канону» вітчизняних класиків чи не найбільше стосується Федьковича. Першим із літературознавців зауважив цю «темну загадку в житті нашого поета» — стосунки з батьком — І. Франко у статті «Молодий вік Осипа Федьковича» (1888), однак дослідникові тоді явно бракувало аргументів, та й «загадка» вимагала психологічних студій, не популярних у пізніші

тоталітарні часи, а ще перегляду соціально-класового стереотипу жорстокого вітця, який, мовляв, шляхтич і якого закономірно не приймає щиро демократична душа письменника.

Формування Федьковичевого світу і тієї аури, в якій він поставав, розпочалося задовго до 8 серпня 1834 року, бо ніколи «новонароджена істота не є створена повністю з цілком нового матеріалу, бо все минуле її предків сприяло її створенню» [382, с. 256]. Французький учений XIX — початку XX ст. Т. Рібо поняття «діяльність предків» розумів у широкому, універсальному сенсі, поцінуючи заслуги не тільки об'єктів духовно-інтимного спілкування в конкретному мікросередовищі, а й беручи до уваги налаштованість до свого власного відтворення та збагачення з боку макросередовища, котре теж знає цілий спектр суспільно-історичних, духовно-творчих явищ, які в сукупності готують ґрунт для тих, хто з'явиться на світ у прийдешньому.

Отець І. Негребецький у підготовленій на основі метричних книг статті «До родоводу Івана Франка» зауважив, що Франко «по роді» належить до «культури тодішніх найвищих кругів наших — шляхтича, що щадить і купує землю, збувається помочи дітей, щоб їм дати змогу ліпшого биту наукою, дорібок на економії, священника, що навідується часто до працюючої на риллі сестри, не голіруч, а з дарами і любови, і потреби...» [329, с. 234]. Ця характеристика зумовлена походженням тільки Франкової матері, тоді як Федьковича вона стосувалася б цілком: виплекані своїм шляхетським середовищем батько, Адальберт Гординський де Федькович, і священницьким матір, Анна Гординська, теж репрезентували елітарні, за означенням Г. Григорієвича (Цеглинського) — панські [110, с. 33], кола галицько-буковинського суспільства. Дарма що, за В. Гнатюком, українці перейшли під Австрію «не як нація або, бодай, як її частина, лише як етнографічна маса» [92, с. 3], дарма що місцевий поляк Ян Лемкпів із Галичини — півавстрійської провінції, називаючи її Голіцією і Глодомерією (від пол. *goly* — голий, *glod* — голод) [цит. за: 7, с. 77], і що навіть через півстоліття по тому, у 30-х роках XX ст., українці, як стверджував адвокат, публіцист і політик Л. Цегельський, продовжували тією масою бути — «убогою, нерозвинутою і темною... лишеною всяких економічно-суспільних клас, окрім одного “хлопа”, та всякої інтелігенції, що піддержувала би в ній безперервність історичної традиції...» [501, с. 389].

Шляхтич і священник на такому похмурому тлі мали справді вирізнитися, особливий статус осіб соціально упривілейованих давав змогу і в освітньому, загальнокультурному плані стояти вище маси анальфabetів, якою ще довго була переважна частина галицько-буковинської людності [див.: 461, с. 49], хоча й загалом на карті Західної Європи і Буковина, і Галичина з незavidною роллю «Hinterland'u» (окраїни) у першій третині XIX ст. виглядали темною плямою порівняно із «ширшим та інтенсивнішим життям оточуючих її країв» [501, с. 389]. Звинувачення за такий стан речей радянські історики схильні були приписувати і шляхті [див., наприклад: 83, с. 82], і духовенству, яке, мовляв, теж належало до експлуататорського класу [83, с. 82—83], часто переводячи «шляхетське» навіть в історико-літературному контексті взагалі у площину політики і негачії. Отож, розмірковуючи про Федьковича, без упереджень сконстатувати, що він польсько-українського коріння, міг хіба М. Сріблянський у київському виданні «Українська хата» за 1913 р. [424, с. 459] чи львів'янин М. Голубець у 1934 р. [96, с. 1], так само, як шляхтичем-гуцулом міг назвати Федьковича Б. Лепкий в еміграції [276, с. 11], тоді як на терені підрадянської України це питання оминати, натомість безоглядно зневажати поетового батька за його походження було майже нормою.

Важливими для розуміння феномену Юрія Федьковича є й біографії його батьків та пращурів, що водночас яскраво відображали буття широкої людської спільноти.

Адальберт Гординський де Федькович народився 21 вересня 1809 року в с. Селиськи Станіславівського округу, де батько, Михайло, служив управителем лісів. Утім, і Ад. Гординський, і його син Осип завжди були свідомі того, що їхнє коріння — на Самбірщині, в селі Гординя, де був їхній родовий маєток. Документи Архіву Головного Актів Давніх у Варшаві свідчать: Гординя разом із шістьма іншими селами ще в 1507 р. належала до тих службових сіл Самбірського замку, які зберегли залишки «руського права»; загалом населяли їх військові слуги, а частково замкові, котрі «завжди були під юрисдикцією Самбірського старости в якості слуг і васалів» та змушені були служити замкові під загрозою втрати землі» [164, с. 225]. Переконання в тому, що ця дрібна підкарпатська шляхта переважно походила з колишніх бояр, різних категорій княжих слуг, військових поселенців і була місцевою, ще в 1946 р. висловив російський історик українського походження, дослідник княжої доби Б. Греков [109, с. 356], однак дослідники

біографії Федьковича не скористалися ним і не подивилися на Ад. Гординського як на потенційного сполонізованого русина, предок якого, може, й на ім'я Гордин, людина швидше за все служива, міг отримати від польської корони право на заселення певної території та інші привілеї і перетворився на шляхтича. Проте прямих документальних свідчень цього немає.

За міркуваннями польських істориків (В. Пульнаровича, А. Фішера), після захоплення Галицької Русі Польщею на Підкарпатті, в т. ч. Самбірщині, у XIV—XVI ст. відбувалася потужна польська військова колонізація, учасники якої теж були винагороджені українськими землями і заклали на них свої поселення, утворили етнічно-релігійні громади [106, с. 9]. Власне, йдеться про те, чи рід Гординських був сполонізованим (тоді можна було б констатувати факт його первісного русинства і денаціоналізації), чи мав польські корені. Їхнє католицьке віросповідання хоч ніби й встановлювало польську ідентичність, проте було хіба що додатковим аргументом для підтвердження проблематичності такого способу тодішньої національної ідентифікації населення в Галичині.

Нині ж можливим видається пізнати вектор життєвих змагань Ад. Гординського, на тлі духовних настроїв, традиційних для середовища «малополяків» (М. Шлемкевич), розгледіти особливе, специфічне, зрештою, те, що могло безпосередньо вплинути на одного з трьох синів діди́ча Гордині Михайла Гординського-Федьковича. Належність володарів родового села до знаменитого на всю Галицьку Русь герба «Сас»¹ іще не означала їхньої економічної могутності: правом мати усталені відповідно до законів геральдики зображення, які «затверджувалися або надавалися переважно разом із шляхетською гідністю (нобілітацією), державною владою» [84, с. 373], володіли навіть середні й малі землевласники і тим яко шляхта вже різнилися від решти населення. Те, що рід Гординських свій шляхетський стан сприймав з усією відповідальністю і дбав про його тривкість, свідчить багато фактів: легітимація в земському суді Перемишля в 1782 р. (Самбірський повіт-бо належав до Перемишльської землі); шанобливе

*1 Польський історик Р. Костецький додатком до статті «Родини герба Сас» подав їх алфавітний список: у ньому 262 позиції, Гординські з повіту Самбірського (з придомками Антонович, Федькович, Юхнович, Лужда) під номером 75 [596]. Зображення ж самого герба мало кілька варіантів, однак незмінними елементами були щит, золотий півмісяць, дві зірки, стільки ж стріл та павине пір'я.

збереження Ад. Гординським, а пізніше Ю. Федьковичем «Шляхетського диплому» [446, с. 341], в якому докладно зафіксовано імена, прізвища Гординських-Федьковичів у чотирьох поколіннях включно; подружнє єднання спадкоємців чоловічої статі неодмінно з Матковськими, Векальськими, Крулицькими, Чайковськими, себто з родовою шляхтою, що теж мало додавати гордощів; саме прізвище Гординських зі шляхетським придомком «*eques de Fedkowicz*» також мало сприйматися як привілей, ознака належності до особливої категорії людей¹.

Уже навіть із того, що Ад. Гординський як спосіб життєдіяльності обрав самоутвердження, самоздійснення, можна судити, що думки про своє особливе становище родина пов'язувала не лише зі строями — сивими опанчами з невеликими комірами на шість фалд (а не дві, як у селянства), з довгими, до колін, жупанами, з підбитими хутром киреями чи кожухами. Усі троє синів Михайла Гординського здобули освіту: Адальберт із відзнакою закінчив нормальну школу у Станіславові; Осип, цісарсько-королівський староста у Самборі і радник намісництва у Львові, та Андрій, лікар у Бережанах, узагалі пройшли через вищі студії. Отож Гординські були тими, що, плекаючи *spiritus*, керувалися *ratio*: прагматизм, перевага вольового, навіть інтелектуального над емоційно-почуттєвим — саме така комбінація споріднених рис склала основу характеру письменникового батька.

Польськошляхетське, а значить, польськомовне середовище було найбільш відповідне Гординському: «люди, найбільш схожі за інтегральним типом до соціуму, почувають себе в ньому комфортніше, ніж інші» [377, с. 117], мова, за М. Гайдегером, є «домівкою буття». Водночас, постійно перебуваючи в контексті нерідної етнокультурної традиції русинів Карпатського регіону, Гординські зазнавали «зрушення» (Р. Костецький), вони мали на свідомому чи підсвідомому рівні пізнавати, засвоювати, а отже, приймати цей і н ш и й пласт культури в

*1 В етнології досі не розроблено як слід питання про ідентифікацію польськошляхетської людності в Галичині, на Поділлі та Лемківщині. Міркування В. Кубійовича, Б. Савчука про те, що це перехідна (переходова) група населення, що вона є «маргінальною», з етнічно невизначеним обличчям [389, с. 539], не зовсім відповідає дійсності. Насправді шляхта мала свою виразну культурно-побутову специфіку, польську самосвідомість, самоідентифікувала себе із власне поляками і може вважатися субетносом поляків.

образі мови, релігії, звичаїв, традицій, загалом ментальності; зрештою, закріплений у психіці комплекс таких знань передавався нащадкам і неминуче утверджувався побіч рідного етнічного стереотипу. Ад. Гординського це стосувалося особливо, позаяк при своєму демонстративному (в певні періоди життя) етноцентризмі він чи не перший зі свого роду знехтував приписом як етнофор (носій етнічних властивостей своєї спільноти) і обрав подружжям русинку, в етнічному плані відмінну од себе.

Традицією для Гординських як шляхтичів було орієнтуватися на ядро етносу, що перебувало поза межами їхнього двомовного соціуму, — на поляків Польщі. Ті належали до провідних, політично й культурно вагомих націй Австрійської імперії та всієї Західної Європи, де «усе набагато детермінованіше і оформленіше, все розподілене за категоріями і закінчене» (М. Бердяєв). Культура Європи, за спостереженням Я. Яреми, «виросла на ґрунті різних кровних сполук з перевагою германського елементу», що цілком влаштувало галицьку шляхту і в життєвих діяннях робило її поступовішою за своїх безпосередніх сусідів. Для таких, як Гординські, русини не могли стати орієнтиром уже хоч би тому, що були кордоцентричні за своїм менталітетом, їм так бракувало «експансивної підприємливості», «волі здобувати світ для себе, щоб бути в ньому економічно й політично владним чинником». Їх невігдно вирізняла також мала «практична життєздатність і низький зовнішньокультурний стан: економічна нерозвиненість, бідність і безсилість, брак освіти...» [542, с. 102]. Ад. Гординського така характеристика стосувалася з точністю до навпаки: за класифікацією типів особистості щодо їх ставлення до життєвих цінностей німецького психолога Е. Шпрангера, це була яскраво виражена «економічна людина господарства» [376, с. 55], дарма що доля трохи зіронізувала над ним, позбавивши господарства як спадщини.

Блискуче опанувавши за чотири роки навчання в нормальній школі німецьку мову як державну, пізніше вивчивши волоську як мову численної маси буковинців і навіть щось із російської, не кажучи про руську (українську), Ад. Гординський став на службу бюрократичної системи монархії. Уже з неповних 14-ти літ він писарював у Галичині і на Буковині в домінах Дубки, потім Босанче, певний час обіймав там і мандаторський пост, затим працював у мандаторіаті Великого Кучурова, Тисмениці, Вижниць, Сторонця-Путилова, Довгопо-

ля. Думається, Ад. Гординський зарекомендував себе на службі добре одразу, якщо його «Особова станова характеристика» містить несподіваний емоційний відгук про працю молодого хлопця: виявляється, кожен із господарів відпускав його од себе не без болю [446, с. 340].

Отже, ціннісні орієнтири Ад. Гординський як репрезентант нового для свого краю типу інтелігента визначив для себе доволі рано, спрямувавши їх на кар'єру, пов'язану із нерозвинutoю аграрно-діловою галуззю. Згідно з установчим окружним декретом Буковини він склав 27 липня 1833 року екзамен і отримав офіційне право бути мандатором (суддею), т. зв. юстиціарієм, а простіше — посередником між урядом і паном. І. Франко у статті «Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині» відгукнувся про мандатора так: «ні рак, ні риба, ні державний урядник, ні приватний урядник, а сього й того потроху»; в умовах важко налагоджуваної системи господарства його становище «було дуже трудне», адже «треба було догодити і пану, і урядові, що тоді жили з собою, як пес із котом», проте «направду хлоп із усякою скаргою йшов насамперед не до пана, а до мандатора» [481, с. 33—34]; «мандатори лишили по собі серед нашого народу дуже лиху пам'ять», проте «між ними були й щирі та розумні і на свій час поступові люди» [481, с. 34].

Важко сказати, чи розумний, поступовий, суворий на вдачу син колишнього гординянського дідича справляв на оточуючих враження особи щирої, тобто такої, яка прямо, безкорисливо, щиросердно виражає свої почуття і думки. «...Був інтелігентний чоловік, то була горда особа, будь із ким не говорив» [149, с. 224], — згадував о. Г. Кантемір. «Був чоловік наскрізь практичний і розумний», «мандатор в цілім значенню того слова», «у справах звичайного життя не давав над собою нікому старшувати», «в своїх молодших літах... не був особливий приятель ширшого товариства. В послідніх десятках свого життя, яко пенсіонований урядник, був зовсім самотний»; «его вдача була ноторично дуже самолюбна...» [246, с. 163] — це зі згадок урядника Г. Кудерни. «...Був славний чоловік із своєї строгости в обходженю з хлопами. Боялися його більше, як Господа Бога... А такий був себе певний, що, бувало, як приїде до Коломиї, то каже: “Хоть я тут, а знаю, що в Путилові дієся”. Як хлоп ішов попри него, то як здоймив капелюх 100 кроків перед ним, так заложив на голову аж в 100 кроків за ним» [151, с. 22], — свідчив колишній мандатор Г. Хмелівський.

Цей майже «одностайний» мемуарний портрет Ад. Гординського містить багато для розуміння його характеру, поведінки в соціальному світі і навіть деяких причин нещасливих контактів із сином. Навіч професійна компетентність, цілеспрямованість інтересів та нахилів і водночас явне бажання лідерства з такою відповідною самопрезентацією. За спостереженнями психологів, високому соціальному статусові людини, її індивідуальному руху в соціальному світі «певною мірою сприяє і саме соціальне середовище» [392, с. 52], що у цьому разі виявлялося в узвичаєному ритуалі зустрічі Ад. Гординського з темним затурканим «хлопом». Зійти з віртуального п'єдесталу до децентрації від власного Я, тобто відкрити, прийняти світ внутрішніх переживань «хлопа» (чи будь-якого іншого індивіда) як значущий, а не тільки «хлопа» як об'єкта потенційно ускладнених взаємин із паном, — означало б для Гординського змінити «установку», бодай частково ототожнитися з тим «хлопом», на що він ніколи б не пішов.

Отже, відсутність яскраво вираженого мотиву афіліації — прагнення до встановлення та підтримання стосунків з іншими людьми — виявилась однією з найхарактерніших прикмет поведінки Ад. Гординського. Начебто й самоактуалізувавшись і тим, на перший погляд, задовольнивши потребу найвищого рівня, Гординський не доклав зусиль, щоб задовольнити нижчу, але органічнішу людську потребу в духовному, емоційному контакті, і тому програв. Згідно з теорією потреб А. Маслоу, представника гуманістичної течії у психології, конфлікт між потребами різних рівнів закінчується перемогою потреби нижчого рівня, оскільки вона не може бути достатньо довго незадоволеною [цит. за: 375, с. 128].

Причина дистантних психологічних і соціальних зв'язків, яка згодом поширилась на власну сім'ю і призвела до відособлення, самотництва, могла критися ще в ранніх роках. За спостереженням білоруського дослідника бар'єрів спілкування Я. Луп'яна, «без розвинутої пізнавальної потреби, що сформувалася в дитинстві, у майбутньому важко очікувати й вираженого, стійкого інтересу до людей, до співбесідників» [289, с. 10]. Це дає підстави припускати, що на початку XIX ст. чи й раніше в родині Гординських відбулась сімейна драма, яка глибоко вплинула на формування Адальберта, а відтак його сина Осипа. І може, якраз у її контексті дідич Михайло Гординський перебрався у Селиськи. Якщо припускати, що це його дружина передчасно відійшла (О. Маковей дає зрозуміти, що Адальберт у своїй родині був найстаршим із дітей [296,

с. 34—35]), то як склалися стосунки мачухи з пасинком, а батька з сином? Хтозна, чи були вони дружніми, радше ворожими чи принаймні амбівалентними, якщо змусили Адальберта-підлітка замкнутися в собі і тягар дитячих переживань понести в майбутнє. Можливо, з тієї ж причини Осип та Андрій Гординські, Адальбертові брати, здобули вищу освіту, а він, здібний і наполегливий, не вступав до якогось престижного університету, натомість уже 14-літнім хлопчиком пішов на свій хліб. Про пізніше контактування Ад. Гординського зі своїми кривними не збереглося жодних свідчень, окрім того, що батько дав йому, 21-річному, за тодішніми правилами іще неповнолітньому, дозвіл на одруження. А сестра Текля, в заміжжі Жураковська, що мешкала у Глибокій на Буковині і не знати, чи коли приїздила до брата в Чернівці, достеменно з'явилась лише тоді, коли той лежав на смертному одрі і коли зайшлося про долю його спадщини. На факт явно проблематичних стосунків Федьковичевого батька зі своєю родиною вказує й те, що Осип Гординський-Федькович, Адальбертів брат, мешкаючи у Львові і знаючи од Тита Реваковича про перебування тут поета в 1872—1873 рр., явно не забажав зустрічі з ним [381, с. 35].

Імовірно, загадкові події родинного життя вплинули визначально на нестійку психіку юного Адальберта, детермінували суперечності внутрішнього світу, призвели до з'яви як відчуття власної гідності та сили, загостреної потреби у суспільному визнанні (для опору світу), так і індивідуалізму. Раннє одруження могло бути формою самоствердження, до того ж засобом повернення недоотриманої материнської любові, компенсації браку домашнього тепла — світ тридцятилітньої вдови по путилівському священикові Миколі Дашкевичу Анни Дашкевич, матері трьох дітей, вродливої собою, гарної господині, мабуть, о тій порі найбільше співвідносився для Адальберта з образом рідного.

Анна Ганіцька народилась 1800 р. у Буковинській Гуцулії в с. Дихтинець Русько-Кимполунзького округу, що за десяток кілометрів од Сторонця-Путилова. Уперше згадане в письмових джерелах 1774 р. село налічувало тоді 115 сімей [378, с. 474] і через своєрідні гірські умови мало хутірський характер. На початку століття власником села був М. Ромашкан, за оцінкою секретаря цісарсько-королівського староства в Кіцмані К. Пірошки, такий, що належав до «найгірших дідичів» [144, с. 15], однак «гіршість», мабуть, не дуже стосувалася протоієрея Михайла Ганіцького, а з ним і його дружини

Евдоксії (з дому Овад) та доньок Олени й Анни. Як свідчить о. І. Левіцький у своїй статті, вміщеній у журналі «Зоря» в 1896 р., навіть півстоліття перед тим Путилівщина мала небагато парафій, отож «не було більше, як два або три священики, котрі доїжджали до бідних капличок» [272, с. 199]. За словами Ол. Барвінського, суспільне становище всього духовенства руського у XVIII ст. «було зрівнане з безправним селянством» [20, с. 63], тому й не дивно, що на далекій од цивілізації Путилівщині з початку XIX ст. «священики мешкали в хлопських хатах» [272, с. 199]. Народність, демократизм побуту і майже всього укладу життя у Буковинській Гуцулії для таких, як о. Ганіцький, виявлялися навіть у похоронному ритуалі: «Іде священик верхом на коні, а покійника несуть на жердках, або прив'язують труну до сідел двох коней» [344, с. 12]. Про високий освітній рівень служителів культу говорити не доводиться, бо й у Галичині «було ще обмаль священиків, виобразованих у *Barbareum* (духовній семінарії Відня, яку заснувала для греко-католиків Марія-Терезія ще в 1774 р. — Л. К.), в семінарії у Львові, а опісля в Перемишлі» [20, с. 65]: буковинські ж панотці у кращому разі «виобразовувалися» у т. зв. школах-«дяківках» («діяли тільки взимку, в той час, коли закінчувалася робота, пов'язана із збиранням урожаю» [353, с. 27]) чи в монастирських школах Радівців, Сучави, Путні, і то «на церковних книгах читати, писати, рахувати, ще й церковного співу — звичайно дітей духовних і шляхти для підготування в священики» [344, с. 11].

Те, що й у родоводі Ганіцьких, де були вчителі, господарі, все ж істотно переважали парохі, довів О. Маковей у Федьковичевій «Житєписі...» [296, с. 36], окресливши світ життєвих інтересів того середовища, в якому народилась-зростала Анна Ганіцька і з яким була невідлучно пов'язана доля її власної родини. Примітно, що кожне нове покоління в плані «образованя», участі в культурно-громадському і навіть політичному житті стояло вище попереднього: о. І. Левіцький у невеликому переліку «все самих чесних», «здібних людей» зі священицького середовища Путилівщини згадує о. Івана Ганіцького з Киселиців (двоюрідного брата Федьковичевої матері), його сина Юрія (Георгія) Ганіцького, пароха із Сергіїв, його етнографа, бо зібрав і відіслав цілий зошит із матеріалами про гуцулів Антропологічному товариству у Відні, цим же допомагав австрійському науковцеві Р.-Ф. Кайндлю у підготовці його студії «Гуцули: їхнє життя, звичаї та народні перекази» (1894) [176, с. 5]. Крім того, з пієтетом І. Левіцький згадує о. Г. Кан-

теміра, пароха із Дихтинця, а потім Розтік, який доводився Федьковичевій матері племінником. Він, за словами Ром. Заклинського, був «чоловік високоосвічений», у революційних подіях 1848 р. брав «визначну участь» («за складкові гроші провадив через Львів на оборону Відня відділ охотників [добровольців], зложений з 300 людей» [149, с. 223], пізніше цей «інтелігентний заступник народу» разом з Ю. Федьковичем захищав селян у сервітутних процесах [149, с. 230]. Зрештою, близьким родичем Анні Ганіцькій доводився о. Олександр Попович — німецькомовний поет, прозаїк, відомий як Rudolf Oscar Waldburg.

Проте суспільна активність була притаманна здебільшого чоловічій частині роду Ганіцьких: у той час, коли над Європою вже витали перші феміністичні ідеї, життя панотцевих обмежувалось хатніми турботами, тому не дивно, що Анна та її старша сестра Олена, в заміжжі — їмость Кантемір, у свої юні роки хоч і вдягалися ліпше, проте так і не навчилися читати-писати, не знали жодних наук, не кажучи про польську та німецьку, як було прийнято вже і на Буковині у високих колах. Про цурання ж народу, його своєрідних духовних інтересів не могло бути й мови: релігійна віра простих гуцулів, ця «складна суміш давніх язичницьких вірувань і обрядів, забобонних звичаїв і обрядів з християнськими привнесеннями» [189, с. 255], була фактично вірою і панотців та їхніх родин, отож священники зазвичай рахувались із такими обставинами і «значною мірою навіть пристосовували до них церковні ритуали» [189, с. 255].

Таку ситуацію сучасні науковці розцінюють як конфлікт між релігійним та етнічним, утворення феномену двовір'я [456, с. 102] (хоча його констатував професор В. Шухевич ще в 1899 р. [528, с. 70]) як факт впливу етносу на релігію через поступки християнства місцевим традиціям (навіть світоглядним язичницьким домінантам) [340, с. 109]. Утім, на початку XIX ст. о. М. Ганіцький хтозна чи ремствував на вільнотудумну паству, позаяк сам, радше за все, був щирим носієм гуцульської ментальності. Тож багатюща культура статичної (реліктової) етнографічної групи (за Федьковичем, «тут і камінь заспівати знає») органічно увійшла в духовний світ попівської доньки, котрій судилося народити найбільшого поета Буковини. У результаті незатьмарена книжними впливами свідомість збагатилась оригінальною скарбівнею традиційних цінностей, з якими А. Ганіцька ні в статусі їмости, ні мандаторової не ховалась і які пізніше стали предметом

найактивнішої рецепції з боку передовсім доньки Марії та сина Осипа.

У цьому плані інша доля спіткала Ад. Гординського. Г. Кантемір згадував, що у Стoronці він «не ходив у польським убранню, ані не грав ролі поляка. Хоч конституція вже була надана, не міг він показатися за польського патріота...» [149, с. 224]. Лише в Чернівцях Ад. Гординський спокійно міг розмовляти польською і звично вдягатися, намагаючись досягти бажаного соціального і душевного комфорту. У Стoronці ж «польськість» була схована за маскою, хоча й на підсвідомому рівні він вишукував її попервах у єднанні з місцевою шляхтою, тому процес подолання етноцентризму (етноегізму?), визнання значущості іншого був для Ад. Гординського болісним, хтозна чи успішним, і це теж впливало на взаємини із соціумом та самим собою, не кажучи про етнічно змішану родину.

Отже, шляхи, пройдені кожним із членів подружжя Гординських до листопада 1830 р. — часу їх вінчання в латинському костелі Вижниці, були складними, у зовнішньо- і внутрішньоподійному плані дуже нерівнозначними. Для Анни її ранній, у 15-річному віці, шлюб із семінаристом Миколою Дашкевичем, парохом сторонець-путилівської церкви, виявився трагічним, бо пережила смерть п'яťох малих дітей із восьми народжених, каліцтво найстаршої доньки Марії, на початку 1830 р. — смерть від туберкульозу чоловіка.

Тривале переживання важких вразень та емоцій не минає безслідно: воно створює «тло психічного напруження, нерівноваженості і нестійкості особи, що сприяє піддатливості зовнішньому тискові і ситуативним настроям» [350, с. 148]. Такий висновок справедливий і стосовно Анни: її поведінка справді характеризувалася нерівноваженістю, емоційною вразливістю, навіть експансивністю. Та не лише вмовляння о. М. Ганіцьким своєї овдової доньки погодитися на пропозицію Ад. Гординського та хвиливі думки її самої зіграли в цьому разі роль, як і не тільки поширена думка про укладення між ними своєрідного подружнього «бартеру» (мовляв, «він одержав маєтну жінку, а вона молодого чоловіка» [149, с. 179]). Хочеться вірити у почуття (як помічено, саме з «дітей любові»... виходять більш вродливі і кращі люди» [61, с. 48]), у з'яву в свідомості обох внутрішніх переконань і взаємної глибинної налаштованості саме на такий вибір. Вони якраз і допомогли цій парі людей попри складність їхніх стосунків, протилежних характеристик залишитися на все життя сім'єю.

Родинне життя подружжя Гординських розпочалось у столиці Буковинської Гуцулії — Стoronці-Путилові, що на той

час був селом у Русько-Кимполунзькому околі, схованим у глибині Буковинських Карпат, але менш гористій і тому іменованій Підгір'ям. На думку істориків, першими на цих землях оселилися мисливці і скотарі. Перша письмова згадка, датована 1501 р., стосується дарування Сторонця феодалові Іону Теутулу польським королем: «за заслуги в справі укладення миру між Польщею та Молдавією» [378, с. 461]. Належачи до Київської Русі, потім Галицько-Волинської держави, Молдови, Польщі, знов Молдови як васала Туреччини, з 1774 р. — до Австрії, цей край попри все зоставався «щось вроді самостійної республіки» [475, с. 153], притому русинської: О. Маковей у «Житєписі...» зазначає, що у 1846 р., згідно з метриками путилівської православної церкви, тут мешкало «1020 православних гуцулів, 23 латинників і 11 греко-католиків, а жида не було ні одного...» [296, с. 65—66]. Навіть із початку панування Австрії люд тут «ще менше бував придавлений, менше пізнавав надужити, ніж в інших околицях» [475, с. 153—154], усе, як вважав І. Франко, «причинювалося до плекання народу, гордого на свою гідність, фудульного, як каже Федькович, незалежного і характерного» [475, с. 153].

Власне, відсутність історично тривалого соціального гніту та значне посилення його на початку XIX ст. («Тото лиш тепер перейшли гуцули на біду», — каже ліричний герой «Люби — згуби») не означали відсутності в їх житті т. зв. межових ситуацій: органічна залежність від природи, мінливої, часто жорстокої і навіть смертельно небезпечної, змушувала гуцулів і раніших часів, і Федьковичевих пильно «вчуватись» у краєвид, тоді «людина зливається з ним внутрішньо», підіймається уявним внутрішнім зусиллям разом з узгір'ям вгору» [267, с. 53]. Дослідник етнопсихології О. Кульчицький вказав на «два роди реакції мешканців подвійно і постійно загроженої смуги: “vita maxima et heroica” авантурничо-козацького життєвого стилю, і “vita minima” поведінка “анабіотичного”, стилю притаєного існування., звуження сфери життєвих контактів із світом, придушення життєвих уназверхень, до “відступу в себе”, до обсягу власної інтимності» [267, с. 53].

Такі провідні духовні настрої, що їх звідував гуцул, певно, ще на праісторичному щаблі свого розвитку і згодом відчував Федькович у власному житті, витворили складну парадигму психоповедінкових архетипів, котра, передаючись із покоління в покоління, дещо й змінювалась, однак творила те, що називають «етнічною самосвідомістю, як, мабуть, єдиною обов'язковою ознакою етносу» [497, с. 8].

Зрозуміло, що грандіозна спадщина, матеріалізована в мові, міфології, словесно-пісенній творчості, явищах художньої культури загалом, призначалась фактично для всіх, однак стати повноцінним реципієнтом, здатним досягнути її суть і примножити, міг далеко не кожен. Ось чому духовна спадщина, котра могла потрапити в коло рецепції Федьковича, була конкретно зорієнтованою і полікультурною, адже належала не тільки карпатцям чи українському народові. Народження Федьковича готував увесь попередній історико-культурний досвід, зокрема факт розвитку культурного життя на різноетнічних землях Австрійської монархії в загальноєвропейському руслі [393, с. 15], а також пробуджений у Європі ще в 70-х роках XVIII ст., за Й.-Г. Гердером, культ слов'янського фольклору, слов'янської національної винятковості і загалом слов'янської взаємності, а згодом і розвиток відповідних літератур. Зрештою, на Федьковича очікувала і справа культурно-національного відродження Буковини як невід'ємної частини України і світу, модифікація національного і світового письменства на основі власної, принципово нової форми світобачення.

Попередній досвід Анни та Адальберта Гординських разом із досвідом їхніх родин при всій його автономності, особистісно-психологічній зумовленості теж виявився пов'язаний із широким соціальним світом, конкретними етносферами, мікросередовищами в їх складному історичному та духовному розвитку. Оскільки «як загальнолюдське, так і соціально-специфічне переломлюється в людини через індивідуально-неповторні особливості» [351, с. 106], далі багато що залежало від самого Осипа Федьковича, його власної життєвої лінії, яку в загальному плані сучасна соціальна психологія кваліфікує як розгорнуту в часі життєву позицію людини.

3.2. ФОРМУВАННЯ ХАРАКТЕРУ І ТВОРЧИХ ІНТЕРЕСІВ МАЙБУТНЬОГО ПИСЬМЕННИКА У РАННІЙ СТОРОНЕЦЬ-ПУТИЛІВСЬКИЙ І ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ПЕРІОД (1834—1848)

Питання періодизації історико-літературного процесу загалом та індивідуального творчого розвитку його репрезентантів зокрема завжди було проблематичним і до певної міри умовним: на думку С. Єфремова, «ніколи ми не можемо напевне визначити подію, що б ставила виразний обруб між

сусідніми періодами», бо «сучасне раз у раз коріниться в минулому й само стає підвалиною, вихідним пунктом для майбутнього»; «поділ на періоди — це тільки зарубки або верстові стовпи на шляху розвитку» [140, с. 31]. Проте, як погодився сам С. Єфремов, лише розчленувавши ціле на періоди, можна здійснити рельєфнішу характеристику [140, с. 31].

Періодизація життєво-творчого шляху Федьковича досі не обговорювалася науковцями, хіба О. Маковой у «Житєписі...» виклад побудував загалом відповідно до просторових, географічних координат біографії письменника. Однак структурувати життєвий шлях творчої особистості доцільніше за специфікою «ланцюга актів самореалізації» [377, с. 98—99], адже саме такий підхід дає змогу спостерегти природу діяння таланту немов ззовні та зсередини, максимально зауваживши його мінливість та поступальний розвиток. Між іншим, мінливість поетичних станів, відданість миттєвості Б. Бурсов назвав «ще однією універсальністю Пушкіна» [53, с. 316—317], та й про Шевченкове життя його інтерпретатор О. Кониський теж відгукнувся як про сповнене «переходів, перемін у становищі духа, повне енергії, як завжди буває з такими, як Тарас, великими й глибоко перейнятливими людьми» [416, с. 13]. Федькович виявився з тієї самої категорії натур, спраглих самоактуалізації, самовдосконалення і самовираження, на його шляху теж було вдосталь проблемних ситуацій, поворотних моментів, однак при дослідженні слід орієнтуватися на найважливіші з них — ті, що допомагають окреслювати межі етапів, різних за суттю і водночас сполучених за принципом ланцюга.

Початковий етап Федьковичевої біографії охоплює перші вісімнадцять літ життя — дитинство і ранню юність: саме тоді не лише сформувався індивідуальний характер, з'явилося розуміння своєї неповторності, а й настало усвідомлення вищої життєвої потреби — слугувати літературі власною творчістю. Остаточо воно визріло в Молдові у 1851—1852 рр., у час приятелювання Федьковича з німецьким художником і письменником Р. Роткелем. Та цьому передували дитинство й отроцтво, що минули у Сторонці-Путилові, відтак у Чернівцях, сповнені перипетій, що прямо чи опосередковано детерминували майбутнє найвище напруження.

Уже від народження первісток Анни й Адальберта Гординських потрапив у сферу складних суспільних, родинних, особистісно зумовлених порядків, дарма що науковці ще довго дискутували стосовно того, чи «дитина в момент народження

є лиш кандидатом у людину» (мовляв, цього можна досягнути лиш у спілкуванні) [цит. за: 274, с. 188], чи вона з самого початку є нею [див.: 525, с. 22—36], попри те що П. Гальперін у своїй теорії інтеріоризації висловив думку, нібито індивід у пренатальному періоді розвитку до свого народження перебуває на нульовому рівні психіки. Дослідження, здійснені зарубіжними фахівцями у 1980—1990 рр., підтвердили безсумнівність самих теоретизувань: виявляється, «у головному мозку плоду уже наявні структури для розпізнавання звуків людської мови (нейрони слів)... Слово-знак “вкорінюється” у психіку дитини, і це вже людська психіка. Так суспільство через зону найближчого розвитку входить у дитину» [50, с. 17].

Інакше кажучи, слово мало першим зв'язати Федьковича з реальним світом, до того ж в умовах специфічних воно в буквальному значенні першим в'язало його з космосом — світом трансцендентним, коли цілком у душі давніх слов'янських вірувань начебто через посередництво дванадцяти «судців» з'ясовувалося, під якою зіркою («планідою») — щасливою чи нещасливою — народилась дитина, позаяк «кожен має свою зірку» («вже йким хто має бути, то вже си вродит таким», «що хто під яков планетов уродит си, то або опир, або відьма, або злодій, або добрий чоловік та й розумний буде, бо вські дни є в року та й вські люде на сьвіті») [529, с. 55]. Генетично властива гуцулам практика екстрасенсорного сприйняття з відповідною трансцендентацією часу, простору неминуче торкнулася Федьковича вже від народження; а може, тоді ж торкнулася його (з огляду на якісь патогенні наслідки пологів) практика лікувальна, цілительська, оскільки обряд хрещення відбувся через більш як два місяці — 17 листопада 1834 року, тоді як у Буковинській Гуцулії, зафіксував Р.-Ф. Кайндль, «звичайно хрестини відбуваються від одного до трьох тижнів після народження» [176, с. 12]. Таке припущення певною мірою пов'язане з тезами прихильника трансперсональної психології С. Гроффа про те, що кожен при своїй появі на світ перебуває на грані смерті, та про існування глибокого зв'язку між обставинами народження людини і загальною якістю всього її життя [див.: 282, с. 43]. Виняткова складність долі, а ще хворобливість, фізична кваліть та летальні наслідки для ледь не всіх юних Дашкевичів і Гординських дають підстави припускати наявність проблем і цього разу. До того ж, за С. Гроффом, від «травми народження» також може залежати «виникнення тих чи тих... психологічних проблем, психосоматичних розладів» [282, с. 43], хоч окремі властивості Федь-

ковичевого темпераменту були запрограмовані генетично (згідно з результатами психогенетичних досліджень, показники спадковості для них становлять 30—60%).

Психологічні спостереження свідчать, що перші 4—5 років життя (а саме тоді закладаються основи психології особистості) не залишають про себе слідів у пам'яті людини і важко піддаються інтерпретації. На думку З. Фройда, це період незадоволених бажань, час, коли дорослі постають перед дитиною як грізна неконтрольована сила, отож відповідні спогади витісняються зі свідомості як травматичні. Інфантильні переживання та конфлікти раннього віку загалом складні, вони справляють сильні враження на психіку й істотно впливають на все подальше життя людини. Із Федьковичевої біографії ранньої пори збереглися принаймні два подійні кадри: його хрещення і традиційні походи А. Гординської до церкви, коли бралось — на стільчику — навіть кульгаву Марійку та малого Юзя, що слабував на зір і не належав до тихих і слухняних дітей. Схожі зовнішньою атрибутикою і суттю — раннім прилученням хлопчини до духовності, ці події обтяжені складними сімейними обставинами життя Гординських, суперечливими, тому здатними травмувати.

Існують три версії хрещення майбутнього письменника. За однією — все відбулося в латинському костелі Вижниці за участю священника Емерика Зборая і мандаторського та економського товариства, до того ж польського — «нікого з родини жінки» [296, с. 42]. За іншою версією, після Вижниці у Дихтинці православний священник Г. Кантемір, свояк Федьковичевої матері, «затримав їх з дитиною, казав їм прийти до свого помешкання і охрестив дитину другий раз і записав до своєї метрики» [279, с. 317]. Згідно з третьою версією, «хрещене... відбулося після твердження... лат[инського] пароха Клеменса Енцінгера, напевно, в Путилові, бо ж трудно припустити, аби дитину возили аж до Вижниці» [149, с. 222]. Такі розбіжності свідчать про внутрішні суперечності між батьками, однак тут вони — попри багатолюддя — удвох. Згодом Ад. Гординський не відвідував місцевої церкви з родиною, і, мабуть, не лише тому, що в 1836 р. він обійняв посаду мандатора у Довгополі, а потім і в Брошківцях та Кабині — місцевостях, розташованих далеко од Путилова.

Відособлення не лише формальне, а й значною мірою духовне, і то по періоді інтенсивного переживання інтересів сім'ї (зведення нової хати, відправлення до головної окружної школи Чернівців сина Анни Івана Дашкевича, народження

сина Осипа Домініка, званого Юзем), не було засобом запобігання охолодженню стосунків. О. Маковей у «Житєписі...», скрупульозно аналізуючи ситуацію із залученням живих свідчень сучасників, делікатно ставить на карб і Ад. Гординському те, що він, «спанівши і не злюбивши собі старшої від себе жінки, позволяв собі бути їй невірним» [296, с. 45], і самій пані мандаторовій «сцени заздроси» і головно «фальшивої домашньої педагогії», згідно з якою сповнені ненависті до строгого вітчима пасерби «виховували й Осипа в ненависті до рідного батька» [296, с. 47]. Інакше кажучи, за типом сімейної патології Гординські-Дашкевичі під кінець 30-х років XIX ст. стали належати до нерозв'язаної трикутової сім'ї: патологія в обох батьків поєднувалася з інтенсивним залученням дітей у результуючий конфлікт, сім'я фактично перестала бути цілісним об'єктом.

Наслідки такої стійкої конфронтації виявились особливо тяжкими для батьків та Осипа: зорієнтований на службу, на лідування, водночас емоційно втомлений нею, Ад. Гординський не мав змоги вдома отримати заряд нової енергії, може, й створити для себе там оптимальну мікросферу перебування (зі знову ж таки авторитарною формою правління), тому ще більше відходив од сім'ї психологічно; Анна, за відсутності чоловіка сама ведучи велике господарство, доглядаючи дітей, була в їхніх очах особою домінуючою, категорично не прощала чоловікові «неморального життя» навіть в умовах його соціальної прийнятливості (за свідченнями В. Шухевича, «деякі жонаті гуцули утримують собі попри жінці любасок, а жінки любасів» [529, с. 71]) і з огляду на притаманну їй емоційність, неврівноваженість ще довго залишалася ініціатором конфліктів, джерелом емоційно-сімейної нестабільності. А оскільки міжособистісна напруга в сім'ї передається дитині через матір і оскільки Юзьо був генетично найближчий до обох конфліктуючих сторін і через це мав невротичні розлади вже від народження, то він закономірно сприймав сварки в сім'ї глибше, ніж пасерби Гординського Марія та Іван. Такі дитячі переживання можуть спричинювати порушення емоційного і вольового розвитку, що завжди виявляється у труднощах соціальної адаптації і відхиленнях у поведінці.

Найбільшим відхиленням було те, що «син навчився не любити батька» [151, с. 9]. І сталося це чи не з перших «проблесків думання», отже, тоді, коли процес міжособистісної комунікації ще не міг бути встановлений. Федьковичева рецепція батька була опосередкованою сприйняттям його

старшими дітьми, що відіграло деструктивну роль. Згодом глибоко інтерналізований у колективній психіці (взятий на віру) негативний образ ляха як пана, отже, негідника, зайвого, наклався на образ рідного вітця і теж доволі ускладнив життя Федьковича.

Парадоксально, але хибну картину свого домашнього «бутку» створив чи не найбільшою мірою сам Федькович-письменник, тривалий час, уже у зрілому віці, пускаючи в контексті «батькового міфу» чутку, що в дитинстві побивав їх «песій лях» (це категорично спростовують усі, хто знав Гординських). Тим самим репрезентувалися загалу складні, неоднозначні, проте не розірвані ніколи, згодом і тепліші, толерантніші стосунки батьків як родинна трагедія, що дезорієнтувало сучасників та пізніших інтерпретаторів. «Було щось хоробливого у відношенні Федьковича до батьків» [96], — зауважив М. Голубець, і з тієї напевно «хоробливої» надуманості, специфічної суб'єктивованості з'явився у практиці психоаналізу зауважений спершу С. Балеєм [18, с. 74] федьковичівський варіант едіпового комплексу — той своєрідний чорний демон, що руйнує спокій і здоров'я душі [цит. за: 541, с. 176].

«Є багато умов, які створюють у людини стійкість супроти тривалих негативних емоцій. Це передовсім творча праця, яка дає заодно з моментами сумнівів і розчарувань щонайвищий ступінь задоволення», однак «не виключає потреби в суворій логічній роботі над емоціями», виховання почуттів уже з раннього дитинства [10, с. 305]. Федьковичеві безпосередні вихователі (мати й сестра Марія) не відали тонкощів педагогічної науки, до того ж рівень емоційності їх самих був такий високий, що, здається, не визнавав законів логіки. Проте якщо А. Гординська під тягарем побутових, особистих проблем підходила до малих дітей, як і всі гуцулки, за принципом «спочатку — коби здорове, потім — зроби те і те» [294, с. 218], хоча Юзя вона пестила [249, с. 56], то Марійка компенсувала замість неї і батька потребу в духовному, емоційно змістовному контакті. У своєрідній історії його сімейної соціалізації і загалом у життєво-творчій долі вона відіграла особливу роль. Фізично недужа, покірлива («якесь таке було дебеле, та жалосливе, та тихе, як святе. А що гарне!.. Шкода, що така дівчина, та каліка!..» [249, с. 60]), вона запам'яталася ще більше своїм мистецьким талантом: «А співачка була! Такої не було на всі гори. Як бувало заспіває, то каміне би плакало, не то люди!» [249, с. 60]. О. Колесса, записавши від

сучасників ці спогади, запропонував свою версію психологічних мотивів такої поведінки Дашкевичівни: «Не могути брати живої участі у житті — вона мусила бути сама собі світом, концентрувати в своїй душі все, що діялось навкруги неї, — та все те передумувати і відчувати. Вона сама носилася із своїм болем, із своїми думками, — хіба що вони перемогли її так, що виливались у сльозах...» [249, с. 60]. Згадки про рідкісний як для гуцулів задушевний, тужливий, сентиментальний настрій пісень [див.: 176, с. 121], суголосний настроям виконавиці, — надзвичайно важлива деталь, бо стосується аури, під прихисток якої подавалася збентежена сімейними негараздами дитяча душа, де вона, власне, вперше навчалася працювати творчо. Якщо додати до цього естетизм гуцульської дійсності, загальну закоханість у зовнішню орнаментику, що виявлялася в одязі, вишуканій культурі побуту, вийде чіткіший образ атмосфери, яка виколихувала настрої майбутнього письменника.

Символічно те, що перше «згущення» у суб'єктивній Федьковичевій картині минулого співвіднесене з духовним, емоційним контактом із сестрою як носієм унікальної художньої інформації: вона «знала незраховані казки і пісні русько-народні (в нас дома, натурально, лиш по-руськи бесідовано), а же ми ся обоє так дуже любили, то я, хлопчиком будши, раз у раз при ній ся забавляв, і всі такі співанки і казки попереїняв» [115, с. XII]. Н. Заглада, аналізуючи на основі багатих емпіричних даних побут селянської дитини, акцентувала, що «пустувати, битися та полювати на все, що ворущиться... — це улюблені заняття хлопців» [147, с. 21].

Отже, вектор життєвих інтересів Федьковича вже на початку обіцяв бути принципово іншим, бо іншими — налаштованими на творчу, мистецьку хвилю — були вроджені особливості функціональних систем — від матері, від панотцівського середовища і повніше розкриті при адекватному вихованні. Задивлена в себе високочутлива душа Марійки спонукала й малого Юзя зосереджуватись на своїх почуттях і думках, навіяних піснями й казками. Серед дивовижної природи Буковинських Карпат гуцульські звичаєві обряди, уся традиційна побутова культура сприймалися як жива сила, оскільки допомагали розвивати уяву, творчу фантазію, естетичний смак; уже сам процес їх засвоєння давав «щонайвищий ступінь задоволення», отже, був підготовчим етапом, щоб діяти самому. Природа ж навіть для підлітка «у своїй цілісності і внутрішній суті ще залишається неприступною... хоч

це і не виключає естетичного замилювання нею. Симпатія до неї, до її духу, її живої сили пробуджується лише в юнацькому віці» [387, с. 73—74]. Загалом явище генетично-середовищної кореляції мало у випадку Федьковича і пасивний, і активний характер: дитина «успадкувала», крім набору генів, доволі сприятливі для розвитку своїх здібностей умови середовища і водночас сама активно прагнула цих умов.

Конструктивні впливи сім'ї на обдарованого хлопця не вичерпуються естетичними уроками сестри: відсутність культурно-ідеологічної рівності між Гординськими не була абсолютною, оскільки, може, інтуїтивно, може, за прикладом освіченого чоловіка А. Гординська сама відчула потребу в осягненні бодай синами книжних премудростей, коли часто повторювала: «Діти, учіться!» [296, с. 11]. Після походів до церкви духовне виховання продовжувалося: по обіді старший син Іван¹ брав Святе Письмо і читав «коло стола на голос; бо неня дуже любили слухати, як він читає» [249, с. 58], — розповів пізніше Федькович і тим указав своїм біографам на першу друковану пам'ятку, що відкрилась йому самому. Глибинна філософія Книги Книг мала дати вразливій од природи дитині початкове розуміння невичерпних можливостей видрукованого слова акумулювати досвід. Загалом же у колективній свідомості українського народу починався надзвичайно важливий процес — в означенні Я. Яреми, психічна еволюція, що хоч не сягнула ще тоді глибоко в душу народу, однак забезпечила те, що «приходили до значіння наука та освіта, економіка, політика, організація», люди самі ступали на шлях «такої свідомої самокультури», зокрема «на терен шкільно-виховної праці» [541, с. 62]. Ця зміна стосувалася, що важливо, навіть провінції та осіб зрілого віку, як-от Анни Гординської.

Осягнення ж Осипом шкільних премудростей відбувалося у два етапи: спершу впродовж чотирьох років (1842—1846) він навчався у своєрідній приватній школі, яку, найнявши вчителя, організував для власних дітей рідний вуйко по матері

*1 У фондах Державного архіву Чернівецької області (далі — ДАЧО) (ф. 254, оп. 2, спр. 41, арк. 18) зберігся список учнів 3-го класу зимового курсу 1835 р. головної школи Чернівців (к.-к. Kreis-Hauptschule), у якому є відповідне свідчення щодо Івана (Юанна) Дашкевича, уніатського віросповідання, народженого в Путилі 15 січня 1823 року, разом із показниками його загалом доброї успішності.

Іван Ганіцький, парох із с. Киселиці, що за 8 км од Путилова; далі, у 1846—1848 рр., була двокласна нижча реальна школа в Чернівцях. Важлива пора в житті, пов'язана зі зміною атмосфери розвитку, його інтелектуалізацією, не кажучи вже про фізіологічні, психічні перебудови перехідного віку, майже не залишила по собі безпосередніх документальних свідчень, крім згадки о. Г. Кантеміра про киселицівські початкові студії майбутнього письменника [149, с. 183]. Уперше запримічену Е. Шпрангером амнезію підліткового віку Л. Виготський пояснював як «доказ нашого переходу до другої структури особистості»: у ній «нема нічого стійкого... все у ній — перехід, усе тече» [71, с. 242]. Проте відсутність спогадів Осипа про ті часи може бути зумовлена його небажанням згадувати. Досі юний Гординський займав удома егоцентричну позицію пещеної, навдивовижу вразливої дитини, яка не вмiла забувати образ, помірковано залагоджувати конфлікти, йти на компроміси, хтозна чи дружила з ровесниками, компенсуючи їх відсутність головно товариством сестри. Отож хтозна, чи була сформована потреба у спілкуванні «на рівних» з іншими (такі діти вступають у контакт лише остільки, оскільки він може задовольнити їхні основні, цього разу — естетичні, потреби [503, с. 29]), тому непросто переживались віддалення від дому і входження у ширший, суворіший соціальний простір, модифікація своєї соціальної ролі.

Вуйкова домашня школа, ясно що значною мірою релігійна, імовірна співучасть брата, Івана Дашкевича, і батька, Адальберта Гординського, у підготовці Осипа забезпечили вже тоді поміж іншим блискуче знання німецької мови, що відкривала шлях до європейської культури та цивілізації, наразі була потрібна як викладова у двокласній нижчій реальній школі Чернівців. Ця школа фактично функціонувала у складі того самого закладу, який свого часу закінчив І. Дашкевич, — цісарсько-королівської окружної школи. Заснована згідно з розпорядженням Галицького повітового управління Львова і рішенням магістрату Чернівців ще в 1791 р., вона складалася з початкового, першого, другого, третього класів; четвертий ділився на два класи, які у 1828—1863 рр. і були нижчою реальною школою, затим реорганізованою у вищу. У фондах ДАЧО (ф. 1, оп. 1, од. зб. 9092) зберігається виготовлений крайовим інженером А. Марінім у 1850 р. загальний план усєї шкільної споруди, яка розташовувалась на розі вулиць Верхової Їзди і Шкільної: приміщення реальної школи складалося з двох класних кімнат, кімнати для рисунків (до

речі, найбільшої) та кімнати музичної школи. Музикування було супутнім заняттям учнів; у свідоцтвах Осипа Гординського, ще в 1901 р. видрукуваних О. Маковеєм у газеті «Буковина», значаться такі предмети: «катехизм, біблійна історія, красне писанє, рахунки, німецька мова, правописні вправи і диктанти, письменні задачі, геометрія, стереометрія, механіка, опис землі австрійського цїсарства, чужих земель, історія природи, фізика, штука будівництва, рисунки» [цит. за: 296, с. 51].

«Математично-натуральний» профіль підготовки був покликаний «готувати до навчання у вищих фахових школах (політехнічних інститутах, академіях мистецтва, гірничих академіях)» [цит. за: 353, с. 45] передовсім учнів римо-католицького віросповідання, хоча насправді конфесійний принцип не був строгий: наприклад, у загальному журналі успішності учнів головної окружної школи за 1846—1847 навчальний рік (ф. 223, оп. 2, од. зб. 12) значаться також православні, греко-католики, іудеї. Тут навчалися вихідці з Північної Буковини, Кракова, Львова, Тернополя, Бережан, Гусятина, Калуша, Гури-Гумори, Негостини — фактично всіх земель, на яких Австрія декларативно прагнула «сповнити своє культурне післанництво» [411, с. 12], до того ж вікові обмеження для прийому хтозна чи існували, якщо поряд із десятилітніми у школі навчалися і сімнадцятирічні. При цьому названий В. Шухевичем «нівеляторською і неприродною» [528, с. 79] системі шкільництва часів Австрійської імперії не відмовиш у раціональності: оскільки бюрократія «свій ідеал... вбачала в уніфікованій на просвітницьких засадах Європі» [430, с. 25], тож час від часу реформувала систему освіти, у своїх прагматичних намірах «не зупинялася... перед введенням жорстких методів примусового характеру для відкриття тих шкіл, які потрібні були конкретно для даного часу і регіону» [353, с. 84].

Про принципову налаштованість на результат і заохочення до праці свідчить хоча б існування в чернівецькій реальній школі спеціальних титулів: найкращих учнів іменували «преміянтами», далі йшли «акцеденти», «еміненти», «перша кляса» і «друга кляса» [296, с. 50]. Юний Гординський за зимові курси здобув «першу клясу», за літні значився серед «емінентів», однак завжди виявляючи кращі результати з катехизму, біблійної історії (як, мабуть, наслідок домашньої школи панотця І. Ганіцького), німецької мови, правописних вправ, фізики і, що цікаво, рисунків, до того ж виявив прогресування: за останній літній курс 1848 р. досягнення найвищі — із

14-ти предметів 10 оцінені на «дуже добре». І це при тому, що «в процесі розвитку підлітка, у найкритичнішу його стадію, спостерігається зазвичай зниження шкільної успішності, погіршення раніше встановлених навиків, особливо тоді, коли перед дитиною розгортається продуктивна робота творчого характеру» [71, с. 20].

Тяжіння до гуманітаристики, отже, не завадило досягнути успіхів і в опануванні інших сфер знання. Високу якість освіти підтверджує хоч би той факт, що, маючи з німецької «дуже добре» (не «відзначаючо»!), Гординський уже незабаром вільно послуговуватиметься цією мовою у творчості, отже, буде здатен нею навіть мислити, хоч хтозна, чи це послуговування не розпочалося й раніше — може, й у школі, раз Р. Роткель стверджував категорично, що на момент їхнього знайомства (у 1852 р.) «Федькович був уже поетом» [296, с. 74].

Проте багато моментів Федьковичевого життя того часу залишаються невідомими. Скажімо, як дихалося звиклому до природного, віддаленого од цивілізації середовища хлопцеві у Чернівцях, правда, на той час іще маленькому містечку, в якому переважали дерев'яні будинки і тільки найпрестижніша вулиця — Панська — була покрита гравієм, місті, іще тоді з «незамітним», як потверджує О. Маковей, «духовим життям»?.. Де мешкав тут юний Осип: чи осібно від інших школярів, чи в гурті? Якщо вірити, ніби у підлітковому віці втрачають актуальність стосунки з рідними, поступаючись стосункам із однолітками, то як було в Осипа з ними, а також із батьком, котрий у лютому 1848-го на запрошення начальника магістрату А. Краля, колишнього окружного комісара у Довгополі, і собі покинув мандаторство і перебрався до міста, у магістраті займався веденням ґрунтових книг, а проте в душі, здається, був налаштований передусім на прихилення синового серця, а ще на віддання Юзя на навчання до Львова чи, може, й до Відня, і то на реальні студії, може, й «на техніку», як тоді казали? Однак з огляду на майбутні розбіжності батько й син хтозна чи порозумілися тоді в Чернівцях; зрештою, намагання це зробити могло мати й одновекторний характер — від батька до сина, і Анна Гординська, приїжджаючи по Осипа до міста, долаючи шлях упродовж двох днів, везла назад, як видається, лишень його самого.

У глибинах часу сховано й багато інших важливих деталей. Хто був той учитель, якого наймав о. І. Ганіцький; що за вчителі навчали Осипа в Чернівцях, якими були їхні можливо-

сті, ідеали, педагогічні принципи, зрештою, стосунки з вихованцями? Хто були самі вихованці: у Киселицях, очевидно, Юрій і Вероніка, діти І. Ганіцького, у Чернівцях — контингент різний в етнопсихологічному, морально-релігійному, інтелектуально-творчому планах, на тлі якого юний Гординський навряд чи лідирував, адже не володів високим рівнем ініціативи й активності, досвідом і навичками організаторської діяльності, достатньою комунікабельністю? Як відбувалася його адаптація до нових обставин, завжди пов'язане з нею прийняття нових норм і цінностей? Адже все це істотно впливало на становлення Федьковича як особистості.

Талановитий хлопець, захоплений автентичним словесно-пісенним скарбом, із волі батька і традиції, що встановлювалася, опинився у не зовсім відповідній для себе прагматичній атмосфері реальної школи; австро-угорська бюрократія і на віддалених буковинських землях намагалась передовсім «приспособлювати тубільців до державної служби» [461, с. 59], а не розвивати їх творчо. Однак саме «математично-натуральний» профіль предметів зробив логічнішим, образнішим мислення «гуманітарного» учня і забезпечив достатньо високий рівень загального розвитку. У процесі складного синтезу емоційної та інтелектуальної сторін поведінки народжувався світ нових інтересів, прагнень, розвивалася творча уява, проектувалось майбутнє, доволі абстрактне, розпливчате і водночас уже зорієнтоване.

Та зі значним розширенням можливостей індивідуального самоутвердження відбувається підвищення вимог і очікувань (еспектацій) щодо особистості з боку соціального оточення [377, с. 62]. Найближчому на той момент оточенню Осипа було присутнім визначення хлопця на користь державницько-патріотичну, тим більше що в першій половині XIX ст. «у школах Буковини весь навчально-виховний процес підпорядковувався основній меті — виховати свідомих патріотів... монархії» [353, с. 154].

Хтозна чи відаючи хоч що-небудь про історію і культуру українців, про початки культурно-національного відродження у Галичині навіть на завершальній стадії шкільної науки, не вміючи по-руськи читати й писати, юний Гординський, цілком природно, ступив на шлях ідентифікації себе з «німецьчиною», однак не із соціально-політичною, чиновницько-урядовою системою Австро-Угорщини, а з німецькою культурною традицією, власне німецькомовним надбанням. Це не був етнічний конформізм — пасивне, слухняне сприйняття

норм і цінностей домінантної етнічної спільноти. Якщо зважити, що «іншої культурної мови просто не існувало: праці з літератури, філософії, навіть агрономічних наук виходили лише німецькою, німецькою викладали в університетах, а Німеччину сприймали за культурний зразок» [430, с. 25], то з боку Гординського це був радше активний, цілеспрямований етноцентризм, оскільки він прилучався до іншої інтелектуальної, культурної традиції, вже збагнучи рідну як власну цінність, «незраховані казки і пісні русько-народні... попереїняв», а ще звичаї, вірування, стереотипи поведінки і вже з цим багажем вирушав у чужий світ по досвід, щоб потім в *о к р е м и т и с ь*, ствердивши, зберігши своє Я.

Важливі політичні події сучасності, зосібна польське повстання у Галичині в 1846 р., схоже, за І. Франком, на «гарматний вистріл серед глибокої нічної тишини» [481, с. 66], лютнева революція 1848 р. у Франції, затим справжня «весна народів» — хвиля повстань по всій Європі, що докотилась і до Галичини та Буковини, увінчавшись тут скасуванням панщини, хтозна чи глибоко схвилювали майбутнього письменника, особу, здається, ще зовсім аполітичну. У рідному Сторонці, де завжди жила пам'ять про опришківський рух і свободолюбство було першою ознакою кожного, зовсім недавно, у 1843 р., прибули з Чернівців війська за виступ проти місцевих дідичів «били людей, так били, що коло лавки кров людську пси хлєптали» [474, с. 256], небавом тут почалося велике заворушення під проводом депутата до австрійського парламенту Лук'яна Кобилиці, і чимало важливих подій із того року відбувалося на очах випускника реальної школи Осипа Гординського. Яскраве свідчення цього — найбільша Федьковичева поема «Лук'ян Кобилиця», матеріал для якої — знання, емоції — фіксувався в пам'яті уже з 1848-го і згодом «вербалізував» солідарне ставлення митця до народного виступу та глибоке розуміння загальної ситуації.

З огляду ж на доволі результативний період отрочтва і зміст попередніх чотирнадцяти літ життя Осипа Гординського твердженя Л. Виготського, що це «руйнівна, спустошуюча фаза, впродовж якої підліток остаточно зживає своє дитинство» [71, с. 25], видається дискусійним. Зруйнувати внутрішню, духовну основу, тим паче набути в дитячі роки і передану генетично, навіть у випадку патології хтозна чи можна до кінця, в отрочтві цей «вантаж» хіба «реконструюється», розбудовується, проте у глибинах і надалі залишаючись незмінним

та невіддільним од людини, як її тінь. Т. Шевченко, у 1860 р. пишучи автобіографічного листа на прохання редактора журналу «Народное чтение», зазначив уже на початку, що мало скаже про історію свого дитинства, бо «не має духу входити в усі її подробиці»: «Це міг би зробити чоловік, котрий заспокоївся внутрішньо» [519, с. 195].

Федькович теж завжди відчував неспокій інфантильного походження, який заодно мав походження генетичне, отже, й більшу реактивність. Водночас на дитинство й отрочество припали винятково важливі процеси, що увінчалися з'явою потягу до власної індивідуальності. Соціум, унікальний етнокультурний контекст допомогли майбутньому письменнику набуття досвіду для її творення.

3.3. МОЛДОВСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ (1849—1852): ПРОЦЕС ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ І РАННЯ НІМЕЦЬКОМОВНА ТВОРЧІСТЬ

Історію осмислення молдовської сторінки свого життя започаткував сам Федькович у віршах, а також автобіографіях 1861 і 1885 рр., поінформувавши про найбільш пам'ятне з тієї пори, хоч, як з'ясувалося, нетотожне. Уже по кончині письменника було віднайдено два мемуарні листи до С. Смаль-Стоцького від головного «привідника» таких вражень — Р. Роткеля; його живі світлини, присвячені приятелюванню з О. Гординським, стали базовими для ледь не кожної майбутньої інтерпретації матеріалу про перебування юного поета в Молдові.

Проте інтерпретатори, навіть О. Маковей, недобачили всієї можливої для осягнення панорами молдовського «бутку» Федьковича, до того ж невіддільної од контексту епохи, її не лише зовнішніх, а й внутрішніх пластів, унаслідок чого багато важливих питань залишилися до кінця не з'ясованими. Чи були причетні Гординські до виступу своїх крайн-гуцулів на зламі 1848—1849 рр. і чи мав рацію біограф, запевняючи, що причиною мандрівки Осипа до Молдови стали не «розрухи Кобилиці», а лише «потреба глядіти хліба» та «незгідливе пожитє батька і матери» [296, с. 70]? Перегляду потребують також інші твердження, деякі відвертого ідеологічного ґтибу: що Гординський вирушив у світ «без особливих мотивів» [424, с. 459], у Молдові «зазнав тяжкої долі селянина-заробітчанина» [357, с. 9], поневірявся, «батракуючи (sic! — Л. К.) то в

землеміра, то в аптекаря» [317, с. 8]. У наявних дослідженнях не йшлося про закономірний для талановитого хлопця пошук смислу життя і конкретної ситуації, породжений цим екзистенційний відчай, переживання внутрішньої напруженості, котра стимулювала творчість, відкриття свого естетичного Я, труднощі з адаптацією до принципово нового мовно-культурного середовища і носіїв цілком іншої ментальності; не було взято до уваги духовно-естетичне збагачення, тим паче що аптека, де практикувався Гординський, «приналежна до Нямецького монастиря» [296, с. 72] — могутнього духовно-культурного центру Молдови, пов'язаного з Україною. Уже самі ці факти дають підстави для моделювання куди багатшої, змістовнішої картини з життя Федьковича, ніж та, що існувала досі.

Дослідники пов'язують еміграцію О. Гординського до Молдови з одруженням 21 жовтня 1848 року старшого брата, Івана Дашкевича, точніше з нагальною потребою глави молодого сімейства «шукати собі занятя» [296, с. 70]. Реалізація цієї потреби, мовляв, припала на початок 1849 р. Уточнимо, на час дещо пізніший, як на середину січня, адже 14 січня датовано скаргу Галицькій генеральній військовій команді 37 осіб, представників 13 гірських сіл Русько-Кимполунзького повіту, в якій йшлося про дії «карального загону», одного з тих, що приборкували в горах «збаламучених» селян, зокрема про розправу над «агентом Кобилиці» [395, с. 186], «відомим бунтівником і покутним писарем» [395, с. 184] Іваном Дашкевичем, як було названо його в попередніх донесеннях: «Військо вночі ввірвалось в його хату (у Сторонці-Путилові. — Л. К.), знущалося над ним, б'ючи прикладом рушниці, потім закувало його в залізо і під охороною 12 чол. відправило його через Вижницю до Черновець» [395, с. 199—200]. Близькість до Лук'яна Кобилиці (Іван був першим серед «підписантів»), чутки про приєднання до гуцулів численної армії угорських повстанців і через це проголошення стану облоги всієї Буковини ще 10 січня, атмосфера загального переполоху (коли «багато людей втікали до Бессарабії та Молдавії» [144, с. 26]), очевидно, змусили молодого чоловіка разом із дружиною Александрою (Кассандрою) Сочеван, за походженням шляхтянкою із повітового містечка Сірет, за першої ж нагоди покинути Буковину. У Молдові Іван користувався документами на ім'я «Григорій Агапі» принаймні доти, доки Осип тримав його в полі зору.

Ініціатором виїзду Осипа за межі Буковини був, найімовірніше, батько. Як урядник крайової табулі Чернівецького магістрату, він займався веденням ґрунтових книг і через цей службовий канал, певно, знався із землеміром Чунтуляком, котрий якраз їхав до Молдови і котрому довірялось найближче синове майбутнє. Це, так би мовити, парадний бік ситуації, зачіпка, якою Ад. Гординський, найімовірніше, замаскував реальні мотиви свого кроку: 14-річний хлопець відбував до Молдови буцім на практику «хліба глядіти». Що ж до тривалої напруженості в подружніх стосунках Гординських, то її мала згладити турбота про сина, практичний, тверезо мислячий батько, безумовно, волів бачити таким і свого одинака.

Насправді першопричиною поспішності послужили радше соціальні обставини. Сторонець та сусідні села були «театром історії Кобилиці» (І. Франко), тривалі військові постой (у Гординських квартирував серед інших капітан Бенделя) мали завданням «якнайострійше і безпощадно карати всіх бунтівників і ворохобників, аби слідити за рухом між селянами і держати їх в карбах...» [411, с. 95]. Загальне «крайове безладдя», історія з Іваном Дашкевичем, стан підвищеної небезпеки для кожного і чинники суто індивідуальні, невідтінювані досі спонукали Ад. Гординського до дії.

Першим поштовхом стала страшна пригода, яка спіткала Гординських у липні 1848 р. і була пов'язана з любою виховательською Юзя — сестрою Марійкою. Досі вважалося, що дівчина померла через сухоти, тоді як знайдений нами у Відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України лист Ром. Заклинського до Ол. Барвінського від 28.08.1899 р. дає підстави для іншої версії, підтвердженої Федьковичем у вірші, котрий досі зберігався в рукописі [586, с. 5—5-зв.]. Ром. Заклинський повідомляв свого адресата про таке: «Безталанна Маріка... померла, здаєся, замучена похотями тілесними жовнярів, котрі в домі Гординських розквартирувалися та нею, мов пилкою, оден до другого перекидали» [577, с. 10]. Така наруга мала приголомшити вразливу натуру хлопця, кардинально вплинути на його світовідчуття. Отож залишатись у Сторонці означало повертатись до цієї сцени знов і знов.

Зрештою, причина від'їзду Осипа пов'язана і з батьком, Ад. Гординським. Цей ексмандатор, у минулому — гроза селянства, виявляється, був аж ніяк не байдужим спостерігачем

«театральної вистави» з Л. Кобилицею в центрі, і архівні документи, хтозна чи під впливом ідеологічного трактування образу Ад. Гординського як негідника-шляхтича цілеспрямовано не виношувані на денне світло (а якщо котрийсь із них оприлюднювали, то трактували хибно), промовляють за себе. «Повідомляємо тебе, пане депутате Лук'яне, — писали 28 вересня 1848 року стороненькі селяни у Відень своєму ватажкові, депутатові до австрійського рейхстагу, — що... слуги дідича Ромашкана у сто разів гірше пригнічують нас... Повідомляємо також тебе, що ні Дашкевич, ні пан Городинчук досі ще не були в Путилові» [395, с. 175]. Іван Дашкевич, очевидно, в той час обертався у місті Сірет, Городинчук — ніхто інший, як Юрій Федькович, — гостював у батька в Чернівцях, припустив історик [522, с. 167], а його підтримав літературознавець [514, с. 74], дарма що на це не було жодних підстав. Бо ішлося про Гординського-старшого, що вряди-годи наїздив до Путилова, селяни тільки його на знак поваги, основаної на давній боязливості, могли іменувати паном, користуючись тепер його послугами як писаря.

Більше того, у фондах ДАЧО нами виявлено датовані 29 листопада і 10 грудня 1848 року документи — офіційні донесення про підозрілу поведінку працівника магістрату Ад. Гординського, який «здійснює певний вплив не тільки на пана Лук'яна Кобилицю, а й на інших», «є душею... агітації», і про готовність «ближче спостерігати за ним» [докладніше див: 566, а також 195]. Можливо, Ад. Гординський, дистанціювавшись од селян, але під враженням передумованого виробивши в собі демократичніше ставлення до них, не відав про те, що за ним шпигує сам начальник магістрату Адальберт Суханек, а також командир загону стрільців, які розташувались у Сторонці-Путилові, Завадинський. У центрі підвищеної уваги Буковинської крайової управи була й Анна Гординська: в донесенні від 18 грудня 1848 року наголошено, що вона здійснювала «вплив на гірських жителів, шкідливий для суспільного спокою» [104, с. 77].

Такі характеристики, можливо, й перебільшені, однак підстави для підозрливості щодо Гординських, непевності їхнього становища, мабуть, таки були. Тривожний час диктував кожному свої правила поведінки, і навіть сувора зима 1848—1849 рр. не вгамувала пристрастей. Паніка змушувала декого із владних військових чинів подумувати про втечу з Буковини. У цьому зізнався 23 січня 1849 року в листі до приятеля один комісар: «Хто тільки жив, спішив здобути паспорт до

Молдавії та Бессарабії, так що в днях 6 і 7 січня їх видано мало не 400» [474, с. 275].

Відхідництво буковинців саме в ці краї, ставши від кінця XVIII ст. узвичаєним і часто одностороннім процесом, зумовлене не лише близьким сусідством, а й жвавими господарськими й культурними зв'язками з Україною, які визначали «спільне минуле (до 14 в.), спільне джерело культури (Візантія) і православна віра та участь українського елемента в складі населення» [145, с. 1639]. З огляду на це і на братову присутність Молдова, хай і підпорядкована тоді Росії, не була для вихідця з Буковинської Гуцулії цілковитою чужиною, хоча саме тут його душа мала вперше гостро звідати ностальгію. Зрозуміло, йдеться про вияв ще не загальнонаціонального мислення, а, сказати б, регіонального, містечкового — зі Стронцем-Путиловим у центрі, до того ж закономірно співвіднесеного поки що не зі Львовом і тим паче не Великою Україною, а з Віднем.

Практикуючись почергово у землеміра в м. Нямц, літографа у Яссах і аптекаря знов у Нямці, подібно як перед тим на терені рідної Гуцулії, Осип Гординський довго не міг знайти соціально-психологічного затишку, і то з різних причин. Мовний бар'єр при цьому не був визначальним, адже на Буковині жило чимало молдован і попереднє елементарне знання їхньої мови у живому іномовному середовищі мало побільшитись, як мала з'явитися, за В. фон Гумбольдтом, унікальна нагода завдяки мові «прилучатися до нової системи думок і почуттів», отримувати при цьому «вищу насолоду» од відкриття «багатства світу і розмаїття того, що ми пізнаємо в ньому».

Та наразі про це не йшлося — принаймні до зустрічі з Р. Роткелем: на момент їхнього знайомства О. Гординський, міцний, гарно збудований юнак, поводився «несміливо і здержливо», а на обличчі мав «почуття відразу до чогось, глуму або й болю» [296, с. 73]. Власне, з огляду на цю принципово важливу подію — відкриття для себе Р. Роткеля і в його особі нового, прийнятнішого способу життєдіяльності, цілком відповідного власному «єго», — молдовська сторінка біографії Осипа Гординського (Федьковича) ділиться надвоє: «дороткелівську» і ту, що органічно пов'язана з цим художником та письменником. Психологічне осягнення відмінностей між частинами допоможе усвідомити динаміку руху майбутнього письменника до індивідуалізації, свого соціального та життєво-творчого самовизначення.

Дистанціювавшись од батьків, Гординський, згідно з термінологією Л. Стейнберга і С. Сілверберга, досягнув певної емоційної, поведінкової автономності, притому втрачена залежність хтозна чи заступилася властивою ранній юності залежністю від ровесників: як згадував Р. Роткель, його юний товариш «не знав, що то значить по-молодечому погуляти», «дивився на жите поважно» [296, с. 75]. Несміливість, стриманість, ба й навіть поважність можна було б кваліфікувати як вияви інертної поведінки хлопця, якби не його «дорослі» вчинки — перехідництво з місця на місце, фактично неприйняття жодної з апробованих професій і водночас відсутність «охоти зажити легко» [296, с. 75].

Такий нонконформізм на тлі перипетій зі зміною місця практики можна було б потрактувати як нездатність продуктивно розв'язувати протиріччя, слабкість особистості, якби йшлося про сформовану дорослу людину. 15-річному Осипові ще належало творити власну життєву стратегію, тому його «відходи-переходи» були якраз формою активності, отже, позитивом, тим паче, що ця зовнішня активність супроводжувалася посиленою роботою думки, напруженням душі, інтровертивною зорієнтованістю на своє Я і чи не першими власне творчими муками. Звідси — як наслідки — емоційні розлади, зазначені Р. Роткелем, аж до екзистенційного відчаю, що, як наголошував теоретик психології особистості В. Франкл, є «правом юності» [462, с. 317], «людським досягненням», «проявом інтелектуальної щирості і чесності» [462, с. 314].

Та щоб навчитись продуктивно розв'язувати протиріччя (а це вони, швидше всього, штовхали Гординського до частой зміни видів діяльності), одних самозаглиблень замало: було конче потрібне спілкування із соціумом. Лист Р. Роткеля виразно вказує на проблемність суспільних контактів, отже, саме на таку детермінованість конфліктів: Чунтуляк у світлі суб'єктивної характеристики — «мало інтелігентний і взагалі немилий» [296, с. 72—73], Бредемаєр зі своїми «польськими вибагами», позаяк родом із Галичини, «примхуватий і притім не раз такий прикрий, а навіть і грубіянський» [296, с. 76]; у Молдові хлопцеві взагалі зустрілося чимало й інших людей з «підлими, низькими характеристиками, котрі його разили, що він ніяк не міг здержати себе і виглядом свого лица, своєю міною виявляв, що думав про таких людей» [296, с. 75]. Р. Роткель фактично узагальнив проблему, вивівши її за межі конкретного життєво-творчого простору, коли зазначив, що «світ від-

чуває якусь дивну антипатію до таких, у котрих міркує, що в них є дух, талант» [296, с. 73]. Фактично ледь не всю провину за дисгармонійність буття юнака було складено на «світ», Гординському ж рекомендувалося у стосунках із незвичайним «кривдником» вдягати на себе відповідну маску [296, с. 75], отже, переставати бути собою. (Більш як через століття американський соціолог і психолог Е. Гоффман науково обґрунтував концепцію «соціальної драматургії», суть якої зводиться до майже повної аналогії між театральною грою і взаємодією людей у реальній дійсності, утвердив потребу «управляти враженням» про себе з боку інших людей [105, с. 192].) Це одне з ключових питань у загальній історії Федьковича — недостатнє спілкування із соціумом як причина утруднених контактів із ним.

Зауваження Р. Роткеля (що Бредемаер і його мати «не злюбили [Гординського] дуже скоро» і що «богато людей напосідалося на него та говорило: “Такий ще недоварений, а який зарозумілий!”» [296, с. 75]) дає підстави не лише «світ», а й Федьковича мислити «носієм» затрудненого спілкування. Десь спрацьовував «ефект першого враження», вже тоді, очевидно, неправильно вибрана форма спілкування, десь психологічно не відповідали одна одній індивідуальності співрозмовників, у т. ч. через надто відмінні суспільно-культурницькі орієнтири. Як запевняє Р. Роткель, Гординський мав уже в Молдові «одну лише страсть... а то до науки» [296, с. 75], він прийшов до Бредемаера, будучи поетом [296, с. 74], отже, індивідуальністю, що вже звідувала переживання, радість і особливу душевну насолоду од спілкування з книгою та від власної здатності художньо об'єктивувати емоції; відчуття своєї унікальності, несхожості на всіх інших, може, й справді виглядало збоку як гордовитість, але воно в будь-якому разі виявлялося незрозуміле людям, котрі робили в житті зовсім іншу справу і утилітарний підхід до всього вважали нормою.

Інакше кажучи, в системі соціальних відносин Гординський зайняв специфічну позицію: зовні він намагався демонструвати прийняття соціальних вимог, очікувань (бо ж практикував), внутрішню — як особистість, що інтелектуально і творчо розвивалася, уперто створював саме такий свій — інтелектуально-естетичний, гуманітарно-філологічний — статус. Суспільство ж протівилося подібній ролі, прагнучи навіть на вираз обличчя накинути зашморг примітивних, стандартизованих приписів. «Се ви напхали Федьковичеви

всяких непотрібних ідей, се ви зіпсували (виділено нами. — Л. К.) чоловіка!» [296, с. 77], — заявив Бредемаєр Р. Роткелеві, тим самим задекларовуючи ставлення певних кіл не так до «двоспрямованості», як до отого другого, внутрішнього самовизначення Гординського як до вже доконаного, шкідливого, фатального.

Суспільство ж іще мусило доростати до розуміння подібних бажань, потребувало збагачувати свій не лише інтелектуально-творчий потенціал, а й морально-духовний. Та замість виявляти дипломатичність, прагнути контакту Гординський у середині 1851 р. — на час знайомства у м. Нямц із Р. Роткелем — був «несміливий і здержливий». На перший погляд, така поведінка сягає-таки родинних коренів, порушень у спілкуванні батьків, під впливом чого діти й собі пізніше звідують власну низьку потребу у «говорінні» та загалом важкість у встановленні конструктивних зв'язків із оточенням.

Однак у тому й суть, що «великі духи ломлять закони, прикроєні для пересічних людей» (Б. Лепкий). Дружба з Р. Роткелем засвідчила: Гординський у Молдові, воліючи бути самим собою і саме в такій своїй формі прагнучи бути зрозумілим іншими, без сумніву, мав високу потребу у товаристві, проте не абиякому, а творчому, ідеальному, духовно досконалому. «Любив він усе, що добре, усе, що благородне» [296, с. 75], — так сформулював Р. Роткель внутрішній імператив юнака, вибірковість, естетизм його бажань, що, звісно, дисгармоніювали із пересічністю реалій і заповідали неминучий духовний конфлікт із ними.

Наскільки відомо, вибір не замкнувся на суто мистецькому і допустив до кола прихильного ставлення принаймні ще одну особу — заможну боярку із м. Ясси Бранкованицю, своєрідною «перепусткою» для неї послужило те, що вона була «великою добродійкою бідних» [381, с. 35]. Імовірно, поведінка цієї пані, оповита серпанком таїни, разом із пам'яттю про Л. Кобилицю як народного захисника інспірували формування демократичного, гуманістичного ідеалу майбутнього письменника — саме як добродіяння щодо скривдженої частини суспільства.

Однак найбільший вплив мали, безперечно, стосунки з Р. Роткелем, зумовлені не так його «німецькістю», як привабливістю творчої і людської індивідуальності, цілком відповідної ще й психологічно. Той сам жив мистецтвом і радо привітав аналогічне бажання Гординського, взявши на себе щодо цього сина погорджуваної нації роль чи не першого таланови-

того реципієнта, ініціатора розвитку його творчого й інтелектуального потенціалу. І Роткелеве зізнання в листі до С. Смаль-Стоцького («Я замітив дуже скоро, що у него була велика охота до наукових студій, був талант і бистре розуміне; він дуже тішився (виділено нами. — Л. К.), коли я обізнав його з німецькими класиками; я дав йому між іншими і історію німецької національної літератури Вільмара, навчив його і початків латинської мови» [296, с. 74]), спільне обмірковування прочитаного, згадки про «заняття поетичними мріями» чи розмови про «сегосвітну прозу» підтверджують значущість цієї дружби, даючи заодно привід для ширшої інтерпретації і тодішнього психологічного буття Гординського, і картини становлення його таланту.

Вибравши друга, старшого за віком, і тим, може, й наравду засвідчивши потребу у прикладі, опіці та керівництві [251, с. 224], Осип не став лишень об'єктом благотворного впливу, бо спілкування з Р. Роткелем мало більше «взаємодійну», діалогічну, «суб'єкт-об'єктну» природу. Бесіди та спільні походи в Карпатські гори, біля підніжжя яких лежить Нямц, вправування там у стрільбі під свідомою заохотою Р. Роткеля «відсвіжили духа і тіло» його, спочатку «дуже нервового, дуже вразливого». Під час цієї своєрідної санаторійної пори Гординський позбувся «нервової відрази при вистрелі» [цит. за: 296, с. 76], тобто зміг прийняти вміння, властиве гуцулам генетично (стрільба, за В. Шухевичем, — їх «невідступний товариш» [528, с. 79]).

Примітним є й інше: душа, розум Гординського, отримавши з «великою охотою» емоційно-інтелектуальну поживу, теж раювали. Р. Роткель у викладі про опанування приятелем лектури конкретно вказав лиш на популярну працю німецького богослова та історика літератури Августа-Фрідріха Вільмара (1800—1868) «Geschichte deutschen Nationallitteratur», уперше видану в 1845 р. Проте скупа заувага про знайомство з німецькими класиками не виключає можливості пізнання тоді, крім оригінальної суто німецької літератури, й іншого — інтерпретованої німецькою творчості французів, англійців, скандинавів, навіть південних і західних слов'ян, адже німці на другу половину XIX ст. активно засвоїли в перекладах ледь не все світове письменство. І було б дивним, якби Р. Роткель як драматург не зазнайомив Осипа з творами П. Кальдерона, П. Корнеля, Ж. Расіна, В. Гюго, Дж. Байрона, не кажучи вже про свої власні.

У будь-якому разі перші творчі розмисли початківця заґрунтовувалися, крім Біблії та рідного буковинсько-

гуцульського фольклору, ще й на потужному пласті німецькомовної художньої літератури, і це було закономірним навіть з огляду на офіційно-державницьку підпорядкованість Буковини Австрійській імперії. Власне українські книжні впливи у творчості Федьковича з'явилися аж через десятиліття — у 1861 р., тому саме доти, перефразовуючи сказане Лесею Українкою про О. Кобилянську, німецька культура вкупі з глибоко закоріненою у свідомості рідною народною стихією виконувала функцію виховательки Гординського, німецька мова слугувала загальному розвитку письменника, рятувала його «від розумового застою і моральної сплячки» [437, с. 68]. Отож намагання окремих радянських дослідників «фольклоризувати», «одомашнити», а почасти і «росіянізувати» обставини формування літературно-естетичних поглядів Федьковича [див., наприклад: 357, с. 24] не зовсім відповідають суті.

Тематика лектури Гординського у молдовський період життя закономірно мала романтичне спрямування, адже Р. Роткель володів романтичним світовідчуттям, сам був романтичним типом митця і в очах юного початківця натурою ідеальною. «Ціла душа того великого, непоятного мужа була чиста, правдива поезія; він і мою душу не так наситив, що нині всі брані пекельні мені той чудотворний скарб вирвати вже не годни» [439, с. XI—XII], — писав він у першій автобіографії.

Уособивши в уяві хлопця романтичний ідеал виняткової особистості, яка сенс свого життя вбачала у творчості як протиставленні бездуховному світу, Р. Роткель закономірно вже тоді, у 1851 чи 1852 р., став героєм і водночас адресатом ліричного послання «Du kennst die göttliche Schönheit der Wesen...» («Ти знаєш божественну красу буття...») [446, с. 349—350] — першої відомої нам поезії О. Гординського, що стала спробою висловити свій внутрішній світ. На думку представника грузинської школи у психології Ш. Надирашвілі, така діяльність має «соціальний характер і передбачає також прагнення “показатися іншим”, висловитися для інших» [322, с. 111]. Записавши ці шість катренів Р. Роткелеві в альбом, поет ніби дав зрозуміти, що прагне з'явитися перед очі лишень його, свого вчителя і друга, так само, як висловитися лишень для нього. Проте вузькоприватні інтереси, традиційні для альбомної лірики, наразі відсутні, рефлексії мають естетичну природу, хоч би чого вони стосувалися: вершин чи низин, світла чи темряви, закривавлених людських грудей чи вишуканих квітів. На тлі такої змістово контрастної романтичної атрибутики образ Р. Роткеля ідеалізується, набу-

ває мало не божественних рис: він — «янгол світла», бо він один здатен гамувати сльози, пом'якшувати біль і вести кризь бурі до світла. Роткелеве бажання гармонізувати дійсність, певно, не було б оточене таким пієтетом, якби воно не узгоджувалося з власною позицією автора, котрий наважився у формі захопливих інтенцій («*Schönheit, was Seeligeres kenne ich nicht!*») («Красо, чогось Духовнішого я не знаю!»), «*Schönheit, was Heiligeres kenne ich nicht!*») («Красо, чогось Святішого я не знаю!»), «*Güte! Und Göttlicheres kenne ich nicht!*») («Доброто! Божественнішого я не знаю»)) оголосити, що саме він мислить для себе культовим. Лаконізм, як бачиться, відсутній: у повісті Т. Шевченка «Художник» є своєрідне пояснення, чому «первоначальные опыты всегда многосложны»: «Молодое воображение не сжимается, не сосредотачивается в одно многоговорящее слово...» [521, с. 134].

Романтичні ідеали юного серця втілились і в німецькомовній поезії «*Ruine Nyamz*» [426, с. 1], яка одразу ж долучилась до загальноєвропейської і, зосібна, місцевої, румунської «літератури руїн» — творчості «елегічної, пов'язаної із глибокою скорботою за минулим, із печальними роздумами за тлінністю усього земного» [244, с. 343]. Та якщо в європейському письменстві ці вірші були радше даниною, яку віддали поети в юності загальноромантичним мотивам, аніж «вираженням їх світогляду» [244, с. 344], то у Гординського це була передовсім данина тим місцям у Молдові, де він був щасливий. Отже, унікальний з огляду на час, обставини і зрозумілий з огляду на молодість вибір було зроблено: такий вибір «не обов'язково виступає у формі негайно демонстрованих дій, це може бути внутрішнє рішення про лінію поведінки, розраховане на майбутній час...» [142, с. 104].

У цьому ж разі демонстрована дія здобула складну й суперечливу природу, зумовлену специфікою поетичного ремесла і вдачаю О. Гординського. Річ у тім, що внаслідок «роздвоєння особистості» митця на особистість творчу (себто таку, що виражає себе у творчості) і, так би мовити, конкретну побутову творча завжди очищується від випадкового, побутового і являє себе як особистість ідеальна, носій найкращих людських чеснот. Можливо, тому образ автора в посланні до Р. Роткеля всуціль ідеальний та естетизований?! Тоді як конкретно-життєвська особистість молодого поета і собі зазнала «розщеплення». Бо «один» такий Гординський, переповнений буйною фантазією та масивом інфантильних вражень, а не лишень удачністю Р. Роткелеві за емоційне тепло, представляє позаочі батька, який возом приїхав у Молдову спеціально у синовій

справі, як... вітчима, а брата, що мешкав у Яссах, — як друга, про батька ж відгукнеться лиш як про такого, що, мовляв, «з роду серб (чи, може, походить від сербів)». Вигадкою, спроектованою виключно на власну персону, свій родовід, О. Гординський фактично переніс принципи літературного зображення безпосередньо на життя: він узагалі в цьому зв'язку говоритиме «з великою симпатією про Сербію — так про край, як і про людей» [296, с. 75]. Інший же, «конкретний» О. Гординський, безперечно, пам'ятатиме реальний розподіл життєвих ролей, проте в дальшому за Сторонець-Путилів протосторі і згодом стосовно батьківської теми буде мовчазний, аж німий.

Отже, тривале витворювання-видозмінювання міфу про батька, який постав не стільки на ґрунті шляхетства і жорсткої поведінки Ад. Гординського де Федьковича, скільки на ґрунті синовіої творчої рецепції його і себе, ускладненої, ніби подвійної рефлексії ним індивідуального досвіду, розпочалося в Молдові і не випадково збіглося в часі з поетичним дебютом: альбомне привітання Р. Роткелеві не дарма підписане не реальним, «головним» прізвиськом, а «Joseph Fedkowich» [446, с. 350]. Безперечно, така психологічна навантага — життя в трьох іпостасях — зумовила складність мисленнєвих процесів, складну траєкторію життєвої поведінки О. Гординського, прирекло його вже замолоду на «дивацтва» як відгомін глибоких, далеко не завжди зрозумілих суспільству душевних страждань. А позаяк між «емпіричною даністю особи поета — простої “людини серед людей” і поетичною даністю його особи немає непрохідних меж, навпаки, обидва аспекти його особи органічно взаємопов'язані, відкриті для проникнень і одна одну опосередковують» [174, с. 416], то й Федьковичеві писання вбирали вряди-годи тягар поділеного натрое Я і зумовлювали специфічно особистісний характер творчості.

Санаторійну атмосферу в Молдові формував для О. Гординського у кризовий час його молодості не лише Р. Роткель, а й Нямецький монастир, аптеку якого орендував Бредемаєр. Побудований на півночі країни біля м. Тиргу-Нямц (Târgu-Neamț) як архітектурний ансамбль завдяки сприянню молдовських воевод Александра Доброго і Стефана Великого на місці зведеної ще в XIV ст. дерев'яної церкві, монастир за свою півтисячолітню історію став головною привілейованою обителлю Молдови, дальших країв і справжнім «символом нації» (І. Друце). Славу Нямцу створювала не лише чудодійна ікона Пресвятої Богородиці і той факт, що лавра справді

«служила народові зразком самовідданості і завжди з'являлася йому на допомогу в час важких випробувань і суспільних бід, голоду, пожеж...» [365, с. 28]. У підпорядкуванні монастиря були власний шпиталь (зазвичай у ньому лікувалося людей удвічі більше, ніж передбачалося, і то не лише монахи), богадільня для літніх, окрема лікарня для психічно хворих — заклади, з якими аптека Бредемаера підтримувала, очевидно, прямий зв'язок.

Зцілюючи тіла і душі, Нямц також послідовно дбав про культурно-освітній, морально-духовний розвиток пастви: він утримував семінарію, училище, сільські школи, друкарню, унікальну бібліотеку оригінальної і перекладної літератури; на початку ХХ ст. дослідник і знавець старовинних молдовських книгозбірень А. Яцимірський засвідчив, що в монастирі була тоді тисяча одиниць літератури різними мовами, багато слов'янською, і це притім, що створені чи переписані в Нямці книги віддавна поширювались на весь православний Схід [170, с. 99]. Тут працювали майбутній київський митрополит Г. Цамблак, архімандрит монастиря, український письменник і перекладач П. Величковський: за спостереженнями І. Огієнка, у монастирі «живі зносини з Україною підтримувалися до 50-х років минулого ХІХ століття» [170, с. 132]. Тут, як зазначено в «Енциклопедії українознавства» у статті «Нямецький монастир», учився Ю. Федькович (1849—1851) [334, с. 1795], маючи на увазі, певно, пізніше (1851—1852) аптекарське практикування юного поета.

Власне, О. Гординський застав Нямц на зламі його історії та вікових порядків, коли час розвою і благоденства добігав кінця: у 50-ті роки ХІХ ст. почалася секуляризація монастирського майна, доповнена гоніннями з боку уряду й деяких бояр, великою пожежею в 1862 р. і втратою монастирем свого попереднього значення. Усе це буде невдовзі, а поки що свідомість і душа поета із сув'язю ортодоксально-язичницьких настроїв мали вперше у Нямці постати перед явищем єдино-мислія, котре утверджувалося засобами слова, психологічно-емоційного впливу. Цей пріоритет віри, почуття, ідеального мав бути органічно близький О. Гординському як поетові, так само, як слов'янська мова — третя священна — у богослужіннях, як велич і краса малярських та архітектурних сакральних творінь, літургійний спів двох знаменитих чоловічих хорів, що, подоколи зливаючись в унісон, звучали голосніше за церковні дзвони. Зрештою, хлопець мав нагоду схилитися в поклоні перед могилою свого співвітчизника Паїсія Величковського у храмі Вознесіння, проймається цим образом на портреті поряд

і звертати увагу на напис, зроблений, крім молдовських, і слов'янськими літерами: «Блаженний Отец Ієромонах, Архимандрит... був малоросіянин» [170, с. 56].

Нямц, а перед тим і Ясси — ці дві головні культурні метрополії Молдови, крім того, що стали першою авансеною зіткнення Федьковича із суспільством, закріпили зв'язу естетичних, творчих потреб як найважливіших особистісних утворень. Перефразовуючи Х. Ортегу-і-Гассета, життя хлопця почало виходити за межі себе самого, тобто почало здійснюватися. Він знайшов силу відмовитись од подальшого практикування, розірвати зв'язок із Бредемаєром — навіть ціною втрати живих контактів із Р. Роткелем — та повернутися на Буковину. Зініційована опісля, певно, батьком, служба писарем у канцелярії чернівецького купця Добрянського невинно тривала зовсім мало — вона була завершальним акордом молдовських мандрів і ще категоричнішим виявом внутрішньої суверенності.

А проте у власній пізнішій поетичній рецепції Молдови Федькович майже завжди буде митцем, для якого розсувати рамки реальності, змінювати координати власного життєвого світу стане само собою зрозумілим. Так, у вірші «Думи мої» (1861) він спроможеться на художнє перевтілення у «бідного сиротину», котрий начебто колись «*пішов... в світ широкий за кавалком хліба*» [439, с. 3], — і тим самим до певної міри особисто зінспірує оте ідеологічне трактування радянським літературознавством свого першого позаукраїнського «бутку». Натомість автобіографія 1861 р. вмістить цілком протилежну — бажану, вигадану — тональність: у Молдові в Р. Роткеля «*приятно і щастливо жив я, посвятившися лиш поезії і науці*» [див.: 439, с. XII]. Хіба що «*Ніч в Яссах*» (1862) об'єктивніше передасть незабутнє юнацьке враження, романтичне і дещо українізоване: темрява поглине урбаністичні види, внаслідок чого столичне місто феодальної Молдови постане виключно в духовно-мистецькій формі — в образі емоційно сприйнятих Голії — церкви Святої Діви, «*книжницької палати*», співу козака «*о бисурманахъ, о боярской славѣ*» та щирого захоплення ним ліричного героя («*Яки ж то красні сп'їванки вѣ Молдавѣ...*» [439, с. 65]). На думку психологів, «поетичне (творче) осмислення свого минулого дає людині деяку свободу від цього минулого, яке стає живим, наче таким, що промовляє...» [123, с. 39]. Різновекторна спрямованість спогадів, теж своєму звільнивши автора, заодно висвітлила його специфічну індивідуалізацію, розпочатий на терені молдовської землі процес «розщеплення» Я і відповідного художнього самовираження імпульсивної, неординарної особистості.

4. ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА ОСИПА ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА (ГОРДИНСЬКОГО) (КІНЕЦЬ 1852 — ПОЧАТОК 1863) ЯК СПОСІБ ІНТЕГРАЦІЇ В СУСПІЛЬСТВО І ЧАС ОФОРМЛЕННЯ ВИХІДНИХ КООРДИНАТ ХУДОЖНЬОГО СВІТУ

4.1. НА ПІДСТУПАХ ДО «НІЧЛИГУ»: ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ У 1852—1859 РР.

Історія служби Юрія Федьковича в австрійській цісарсько-королівській армії з огляду на свою довготривалість (від 1 листопада 1852 року до березня 1863 року) й унікальні художні наслідки завжди привертала увагу дослідників. Утім, як виявилось, представникам кількох поколінь радянських літературознавців легше було довірливо спиратись на поетичне зізнання аж ніяк не тотожного авторові ліричного героя поеми «Новобранчик» («Продали мня ляхи в німецькі некрути, / Втопили ми долю, втопили мій світ...»), аніж самим шукати власний «ключ розуміння» до складностей цієї доби у житті письменника. Тож вони скористалися штучною схемою, згідно з якою батько, Ад. Гординський де Федькович, цей, мовляв, негідник, віддав сина у військо, де той пізнав «до самої глибини всі жорстокості австрійської казарми, дику муштру, нелюдське знущання над нещасними солдатами» [310, с. 16].

Висловлені раніше оцінки (про те, що понад десятилітня служба була для Федьковича «життєвою школою й етапом формування» [287, с. 911], школою зі своїми зовнішніми та внутрішніми результатами [160, с. 584] і що «до війська тягла молодого, непосидючого хлопця воєнна романтика, а коли він у ній зневірився, то звалив вину на зненавидженого

батька» [96, с. 1]), до уваги не бралися. Навіть «Житєпись...» О. Маковея із засновком, що військова служба найбільше заважала і в біографії поета, і в його творчості [296, с. 88], не зінспірувала критичне налаштування дослідницької думки. Сам біограф при розгляді зазначеного десятиліття скористався, крім рідкісних книжних джерел, офіційними документами, епістолярієм, спогадами сучасників Федьковича і його вибраними літературними текстами. Однак установка автора на реставрування переважно зовнішньої історії Федьковича-жовніра призвела до того, що внутрішня її сфера, для письменника завжди провідна, залишилась науково не відстеженою, а з нею численні перипетії психологічного, ідейно-політичного, комунікативного плану. Поза увагою залишився також часово співвіднесений із військом, у т. ч. участю в італо-франко-австрійській війні 1859 р., кінцевий етап шляху Федьковичевого Я до стрімкого творчого злету: саме 1859 р. датовано перший україномовний вірш Федьковича «Нічліг», 1861—1862 рр. — кілька творів у додатку до полемічної брошури А. Кобилянського «Slovo na slovo do redactora "Slova"» та перша книга поезій, за нею численні виступи в періодиці.

Враховуючи, що значний літературний успіх є не лише приватним досягненням, а й підсумком культурно-духовного розвитку суспільства і людства (за С. Цвейгом — це «зримий симптом змін, які відбуваються в людських душах»), то на тлі умонастроїв Федьковичевих сучасників, у т. ч. краян, чіткіше виглядатиме традиційна, звична для багатьох країн Європи, але нова для Буковини модель поведінки, світоглядної позиції: представник упослідженої короною нації, син державного урядника, жовнір австрійської армії опанував тонке поетичне ремесло, став українським письменником, зорієнтованим на Галичину, всю Україну, а не на німецьке. У цьому зв'язку віддавна очікує на розгляд теза про «цісарський» патріотизм Федьковича»: формулюючи її, Д. Донцов зараховував письменника до тих осіб, які «з радістю приймають, мов свою, цілу ідеологію (виділено нами. — Л. К.) пануючих над нацією чужих верств... ані гадки не зраджуючи поставити її в причиновий зв'язок із твердою долею свого люду...» (див.: ЛНВ. — 1926. — Т. 1. — С. 126). Отож моральну, художньо вигранену буковинським автором у численних творах критику війни і воячини затьмарила в очах Д. Донцова сама риторика пісень маршових, жартівливо-жовнірських — іноді справді процісарських; повз увагу цього ідеолога українського націоналізму непоміченими пройшли активні старання Федь-

ковича внести в духовне життя солдатської братії виразний український, інтелектуальний, гуманістичний елементи.

Зрештою, ті заслуги Федьковича, які дали підставу ще за життя поіменувати його «українським Кернером» [553, с. 2], літературознавці вивчали в органічних зв'язках із народною творчістю [див.: 348, с. 57—87], але ніколи не розглядали як феномен у рідному письменстві і тим більше не ставили в контекст світової літератури (за винятком малої спроби М. Матіїва-Мельника [304, с. 153]). Федькович періоду жовнірства, міцно пов'язаний з родинним оточенням, собі подібними, іншою частиною соціуму, — крім буковинсько-гуцульського середовища, галицьким, загальноукраїнським світом, кількома чужими країнами і народами, є поstatтю уже на той час масштабною, цікавою, оригінальною й тому гідною уваги. А розмежував період 1852—1863 рр. на дві фази рік 1859-й: власне, із його другої половини, після італійської кампанії, налагоджуються стосунки Федьковича з інтелігенцією, відбуваються визначальні «пригоди серця», розпочинається і стає провідною інтенсивна творча праця поета, себто події, що змінюють усе його подальше життя.

Отже, 1 листопада 1852 року майбутній митець у Чернівцях під іменем Fedkowicz von Horodynski Josef офіційно зголосився до війська, за правилом, заручившись письмовою згодою батька, оскільки не досягнув 19-ти років. Проте це рішення було добровільним наполовину; з майбутнім рекрутом проводились перемовини через посередництво Осипового двоюрідного брата по лінії матері — о. Г. Кантеміра [див.: 149, с. 225—226], людини, певно, авторитетної, думка якої цінувалась.

О. Маковей вважав основною причиною рішення, прийнятого Гординським-старшим, постанову, згідно з якою «всякий молодий чоловік, без уваги на те, хто він з роду і з якого стану, міг старатися о кадецтво» [296, с. 91] і відповідно про офіцерське звання. Рост. Заклинському пригадався звичай саме з австрійських часів «віддавати синів-невдах на військову службу, яка повинна була, думалося, дисциплінувати їх» [150, с. 15]. З огляду на власний характер, послідовність і самотійницьку «жилу», із сумом відзначаючи у Юзеві брак внутрішньої дисциплінованості, Ад. Гординський при думці про можливу офіцерську синову перспективу, ймовірно, мав би інстинктивно радіти; лицарські ідеали доблесті та честі були вже тривалий час і на Буковині «усвідомленою позитивною нормою поведінки» (Н. Яковенко). З іншого боку, поняття

«шляхетність» як синонім елітності в тодішній європейській системі уявлень із її германською домінантою асоціювалося з армією, в самій Німеччині армійські працівники традиційно сприймалися як «особлива військова каста» (А. Шліффен), тож, за романтично-раціональною теорією Ад. Гординського, його одинак, нащадок давнього шляхетського роду теж мав належати до неї.

Внутрішня позиція рекрута була не простою, хоч і не драматичною: Федькович до цього отримав певне загартування, а психологічна допомога, яку недавно в Молдові під час практикування в землеміра та аптекаря надав йому Р. Роткель — «добрий геній його молодощів» (М. Зеров), мала датися взнаки. Завдяки старанню цього німецького письменника і художника Федькович міг читати в оригіналі ще й «Ліру і меч» К.-Т. Кернера, «Панцирні сонети» Ф. Рюккерта, бойові пісні Ф. Фрейліграта, твори Л. Уланда й Е.-М. Арндта. І хто знає, чи сугестивна дія романтичного слова, посприявши захопленню вразливого юнака високими ідеалами, своєю свіжістю та ефектністю не захопила Федьковича настільки, що заступила собою на певний час антимілітаристську семантику рекрутських народних пісень, які він чув у дитинстві і ранній юності, тому закономірно не встиг у них вслухатися і вжитися. Так книжна за походженням військова романтика, поєднавшись у свідомості парубка з опозиційною налаштованістю до батька, якого не хотілось бачити, відсутністю, мабуть, іншої альтернативи щодо професії, допомогла Федьковичеві погодитися на пропозицію Г. Кантеміра (Ад. Гординського) і дозволити вчинити стосовно себе обряд ініціації: щоб «срібними ножичками кучерики втяли» [326, с. 116].

На початку ХІХ ст. солдатам австрійської армії вкорочували волосся до 5 дюймів (12,5 см) [595], і це, може, допомагало зберегти індивідуальність, хоча в атмосфері повсякденної муштри, темно-жовтих одностроїв (колір форми 41-го піхотного лінійного полку, де служив Федькович, — єдиного, що формувався на Буковині), на тлі нехитрої естетики казарми, згідно з Шевченком-солдатом — «смердячої хати», змальованої Федьковичем через звукову деталь («у касарни — от як у касарни: гомін, зойк» [448, с. 122]), — неважко було втратити себе і стати таким, як усі.

Створений у 1801 р. згаданий полк генерал-кавалерії ерцгерцога Євгенія, властителем (тобто шефом) якого з 1857 р. був барон Фрідріх Кельнер, із рекрутським управлінням у Чернівцях отримував поповнення з усієї Буковини, отож у його

складі переважали, крім русинів, румуни й німці, і це створювало різноманіття, уберігало від уніфікації, підтверджувало істину, що армія — своєрідний соціальний інститут, якому властиві всі ознаки відповідного соціуму. Як підтверджують офіційні джерела, військове командування неоабсолютистської Австрії бачило підлеглих в образі певних типів і навіть об'єктивувало такі враження: політично вагомі нації, схильні до прояву сепаратистських тенденцій, сприймалися насторожено (поляк — сангвінік, владолюбний, при цьому чудовий солдат, відданий справі, кмітливий, хоробрий), інші, будучи лояльнішими, задовольнялися скромнішим становищем («русин — меланхолік, обережний, не швидкий і спокійний, він скромний, обов'язковий..., невибагливий і привчений до найтяжчих робіт; він не мстить за погане поводження, але й не дякує за хороше, він надійний, слухняний і хоробрий солдат» [див.: 80, с. 58]).

Габсбурги приймали кожен тип національної поведінки, якщо він не заперечував цілісності монархії, котра у 50-ті роки XIX ст. постала перед загрозою остаточного прощання з ідеєю всесвітнього панування. Щодо народу країни, то у Відні з ним «не збиралися радитись або розглядати його як партнера, підданих сприймали як надокучливих невихованих дітей, яких слід було привести в гарний настрій, аби вони сплачували податки і служили в армії заради слави династії» [430, с. 92]. С. Єфремов висловився ще різкіше: народ був потрібен Габсбургам «лишень для сплати податків грішми і кров'ю» [134, с. 190].

Навряд чи ці бажання австрійського двору буковинці сприймали із захопленням. Приблизно в 1775 р. військовий губернатор краю Г. фон Сплени у розгорнутій доповідній записці до Придворної військової ради висловив побоювання, що через «несхильність до субординації» місцеве населення «навряд чи ... легко буде вербуватися до регулярної армії» [422, с. 26]. Йшлося про непокірливу вдачу автохтонів, надто горян, що відобразилася в опришківському русі навіть по смерті свого ватажка О. Довбуша. Однак добре налагоджена адміністративна система, в т. ч. заходи щодо роззброєння гуцулів, зробила своє: «Ні польський, ні молдавський уряд ніколи по-діловому не володіли цими горами; одна Австрія зуміла без шуму, без війни підкорити їх, і вийшли з них [гуцулів] люди тихі і смирні» [цит. за: 327, с. 370].

Наприкінці ж XIX ст. Р.-Ф. Кайндль спробував подати жовнірські настрої Федьковичевих земляків більш піднесеними:

гуцул «служить у війську відносно охоче, хоча йому й важко розлучатися зі своїм рідним краєм» [176, с. 50]. Другу частину твердження ілюструє Федьковичева повістка «Стефан Славич»: коли її головного персонажа остригли, «цілі наші гори одним голосом заплакали» [448, с. 48]; людський же смуток на тому не закінчився, ліричний герой твору з висоти пережитого вигукує: «Не дїждав би я був тот Ардял видіти, ні тоті цісарські дорожечки бити!» [448, с. 50]. Що стосується Р.-Ф. Кайндля, то його «скомпрометувала» згадка в тому самому рекрутському контексті ще й про захоплення гуцулів «царем і батьківщиною» [176, с. 50]. Коли з огляду на проселянські реформи, «піднесення культурного і цивілізаційного рівня краю» [144, с. 91] цісарське правління селянами сприймалося лояльно, то поняття «батьківщина» вже точно не мислилося в широкому державно-політичному сенсі. Тим паче що Р.-Ф. Кайндль сам перед тим подивувався: «Коли гуцула запитують про його батьківщину, він часто подає назву, якої в жодних переліках населених пунктів не знайти. Він наведе безтурботно за громадою й селом народну назву того маленького поселення, де й знаходиться його хатина» [176, с. 48].

Отже, буковинці подібно до рекрутованих з інших країв не вступали до австрійської армії австрійськими патріотами, запевнення майже з тієї ж пори, що солдат уже від початку військової кар'єри — «захисник своєї вітчизни; він є уже почесна жертва, яка приноситься на загальну користь» (Л. Дюр-Ласаль), — патетика. Для більшості новобранців реальне життя ускладнювали не стільки закономірні труднощі із соціально-психологічною адаптацією та індивідуалізацією, скільки вимушеність такого свого становища, незнання німецької мови як службової, командної, попри те що використовувалися мови полків. Та й процеси набуття вишколу, військового знання, а також дисциплінарні порушення допускали наругу над «почесними жертвами»: явище карання шпіцрутенами «крізь стрій» — «вулиця» — було скасоване в австрійській армії у 1855 р., відтоді став м'якшим і закон про військові штрафи [547, с. 567].

Під час піврічного перебування при чернівецькій «вербицирці», тобто пункті з набору жовнірів, Федькович репрезентував меншість: освічений, психологічно налаштований на службу, оскільки зголосився до неї сам, він завдяки попереднім життєвим заняттям добре засвоїв відносини субординації, а головне, як згадувалося в «Сафаті Зіничу», — «бравсь швидко тої муштри» [448, с. 94], у «Таліянці» — що цісарсь-

кої служби пантрував, «як ока в голові» [448, с. 84]. Художнє, відчуття поезії як життєвого покликання відійшло на інший план чи навіть залишилось у Молдові, натомість прислів'я про кепськість того солдата, котрий не мріє стати генералом, почало реалізовуватися з точністю до навпаки. Як свідчать документи військового міністерства, 13 квітня 1853 року Федькович став «полковим кадетом і пішов до полку», що розташовувався у Трансильванії; високий на зріст, інтелігентний, такий, що робив успіхи, він був призначений до другої компанії (роти) гренадерів, 16 березня 1854 року став капралом, 18 травня 1855 року — фельдфебелем, 11 квітня 1859 року — офіцером-підпоручиком (лейтенантом) другого класу, 25 травня того самого року — підпоручиком (лейтенантом) першого класу [446, с. 354]. Ад. Гординський, сплативши за сина 120 золотих ринських, діючи при цьому в офіційно визначених рамках, розраховував на те, що далі той своїми зусиллями домагатиметься чимраз вищого становища, і зовні все майже так і виглядало. Надалі традиційна вимога соціуму до військовиків «функціонувати у рамках заданості і “створюваності” статусу» [392, с. 67] була творчо модифікована Федьковичем; поет у жовнірській кабатині (мундирі) виявився здатним перетворювати соціум і себе.

Австрійські збройні сили, з 1848 р. керовані Францом-Йосифом I, постали за пруською ландверною системою (ландвер — наявність резерву) і ґрунтувались на прагматизмі: статутах, інструкціях, наказах, обов'язку кожного підкоряти особисті інтереси колективним і загалом славі династії. Теоретично така уніфікація однією психологією армії величезного поліетнічного товариства (яке нараховувало до десятка лише основних народностей) загрожувала втратою індивідом історичної пам'яті, особистісних рис; звичайна людина, тим більше, якщо вона не належала до впливової нації, в середньому за 10—12 років служби здобувала шанс перетворитись на «коліщатко», «гвинтик», зрештою — «головне знаряддя війни» (Г. Леєр) і перестати бути носієм певного досвіду, розуму, моралі, культури. Т. Шевченко, ставши рядовим п'ятого батальйону Оренбурзького війська, зізнався в листі до М. Лазаревського, що спершу «не розглядив дна тії бездни, в котору впав»: «А тепер, як розглядив, то душа моя убога розсипалась, мов пилина перед лицем вітра» [520, с. 39].

Геніальний поет знайшов тоді деяку розраду не в колі солдатів — за власним означенням, «найбіднішого, найжалюгіднішого стану у нашому православному суспільстві», а серед

окремих офіцерів та польських засланих — людей більшої культури та освіченості. Федькович, навіть піднімаючись шаблями службової драбини і вишукуючи в новому для себе військовому бутті можливість самоствердження, саморозкриття, контактував із вищими чинами більше формально. Найбажанішим його товариством, натхненником та адресатом багатьох поетичних творінь були прості жовніри, вихідці із селянського середовища, носії народної моралі і аж ніяк не представники дна. В автобіографії 1861 р. йдеться про серію таких зустрічей — фактично перших літературних виступів молодого автора, їх атмосферу й тематику: «...Нагадую собі ті любі вечери, коли, бувало, під касарнев в світлі луни мене брата обсядут, а я їм співаю, аж ся не одному часом слъози лицем котили; а як ся наспіваю, та уповідаю їм або сестрині казки, або о вандрівці по Волощині, по Сербії і по Україні» [115, с. 12—13]. Йдеться про дві-три неідентичні групи художнього матеріалу: народні українські тексти, напіворигінальні фольклоризовані твори Марійки Дашкевичівни й авторські фантастичні експромти Федьковича. Водночас це наслідок ніби одного потоку мислення, почування, наприкінці спеціально охудожненого; наратор і реципієнти — майже одна особа, позаяк сила творчості, за М. Пришвіним, виводить одну людину назустріч іншій.

Прикметно, що назустріч більшості, тобто жовнірській братії, пішов вояк не звичайний, а з порівняно вищим офіційним статусом та значними професійними здобутками. На думку Лідії Орбан-Лембрик, нерівність соціальних стартових можливостей індивіда (освіта, культурний розвиток, професійна підготовка) передбачає труднощі в процесі його інтеграції [340, с. 282]. Попри те ступінь інтегрованості Федьковича виявився високим — до рівня особистісної інтеграції, особистих стосунків із багатьма жовнірами, присвяти М. Дучакові, Д. Леликові, М. Кочеранюку та іншим спеціальних творів. Усупереч прийнятому стереотипу «бути таким, як усі», та думок про себе інших як про дивака [296, с. 102] майбутній письменник досягнув максимальної персоналізації: принципово розширив і демократизував сферу свого спілкування та загалом діяльності, заперечив авторитаризм, не оснований на гуманності, натомість підніс ідею військового братерства і доброзичливого ставлення до рядового солдата. «Як служба, то не було острійшого понад него, а поза службою то не було ліпшого приятеля над него» [149, с. 210]; «Пан за людьми був би у огонь скочив! За жовняра дбав, аби не було йому ніякої

кривди ані зневаги» [149, с. 211] — ці та багато інших свідчень Федьковичевих краян, які служили разом з ним у 41-му полку, розкривають природу духовно-емоційної прив'язаності до нього навіть через роки, спростовуючи твердження К. Шмедеса про невдячність русинів.

З огляду на пізніші конфлікти письменника із суспільством важливою є сутність такої «безконфліктності», особливо на тлі активних стосунків з оточенням, налаштованістю Федьковича на слугування камратам. Та й тема жовнірства у його творчості ґрунтувалася на життєвій основі і була її художнім продовженням.

Більша частина служби Федьковича пройшла на чужині — у Трансильванії та Італії, лише із червня 1854 року до липня 1855 року 41-й полк розташовувався у Чернівцях, готуючись до можливої участі у Кримській війні, і півтора року був тут після італійської кампанії. Чужі краєвиди, сполучившись із суворою прозою буднів, посилили значущість свого, кожен жовнір із буковинсько-галицького земляцтва мав здаватися братчиком, а ця традиційна в гуцулів форма дружельюбного звертання сповнюватись глибшим змістом. «Братчики», переважно неграмотні (за даними 1866 р., на півтори тисячі буковинських рекрутів лише півсотні були письменними [80, с. 138]), втомлювані муштрою і походами, зневажувані командирами, були тим світом, до якого закономірно прихилилась чутлива душа майбутнього письменника.

Пріоритет поведінки Федьковича як лідера полягав у тому, що вона мала характер просвітньо-культурницької і морально-духовної інвестиції: особистісний потенціал вкладався у важливу колективну справу і передбачав отримання відповідних прибутків — у цьому, на думку італійського філософа, психолога, соціолога А. Менегетті, й полягає «реалізація життя» [311, с. 133]. Не всі прибутки підлягали обліку; навіть Федькович, попри його любов до «рехту [порядку] і гонору», не знав, скількох не лише русинів, а й волохів він навчив читати і писати німецькою мовою (у 1862 р. в листі до К. Горбала зазначав: «у школі писарські... обучую 24-ох...» [446, с. 47]), скільком від початку 60-х років XIX ст. — руською, скільком допоміг відкрити світ художньої літератури — творів Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, Марка Вовчка, наскільки активно розвинулися завдяки його впливу музично-пісенні захоплення товаришів. Мемуари, епістолярні документи містять чимало свідчень про те, як жовніри відзначали Різдво, як «за скрипкою співали» [149, с. 209], бо «навчив пан лейтман наших

хлопців багато всяких співанок, і сумних, і веселих», як «співанки його [Федьковичеві] вже крутилися між вояками» [149, с. 211], як під орудою пана лейтмана солдати «красно співали і в касарни, і на маршах, і в церкві» — навіть гімн цісарський у Федьковичевому перекладі «співали по-руськи: “Сохрани нам, мощний Боже”» [149, с. 214]. Це була тривала за часом нова, до кінця не усвідомлена акція під орудою Федьковича як «пропагандиста пісні» (О. Романець), руської (української) пісні, ініційована ним система заходів, спрямованих на самокультуризацію представників буковинсько-гуцульського земляцтва та загалом культуризацію армії — опори австрійського абсолютизму; це була смілива спроба національного самовиявлення русинів у «темні», реакційні 50—60-ті роки ХІХ ст. за умов монархізму.

Федьковича, як підсумовував Г. Кузь, «любив цілий регімент» [149, с. 211]. Водночас, за термінологією А. Менегетті, це була «особистість-вектор»: саме Федькович ініціював програму поведінки й організовував її виконання, його позиція визначала настрої жовнірів, стани, характер своєрідної, стихійно виробленої ідеології, що полягала не у радикальних заявах та вчинках, а зводилась до формули «рехт і гонор», яка закликала служити сумлінно і не втрачати при цьому людської та національної гідності.

Б. Цимбалістий зазначив: «Український “батько-отаман”, як ідеал, це не тип німецького чи англійського воєнного провідника, відважного, енергійного, маломовного і дещо аскетичного, але це отаман, що всіма опікується, дбає за всіх, є виrozumілий до кожного... — отаман з “материнськими рисами”» (виділено нами. — Л. К.) [502, с. 87]. Будучи ближчим до другої моделі, Федькович утвердив інший її різновид, на що вплинули дві індивідуальні обставини: генетичне успадкування елементів батькової шляхетської психології (вони розвинулися в гонор) та виховання в німецькій школі, завдяки Р. Роткелеві — на зразках німецької та загальноєвропейської культури, що дало рехт. Отже, митець привносив в атмосферу власного ділового життя світове, яке починало суттєво визначати зміст цього життя. Ось чому Федькович був неординарним типом лідера — українським просвітянином-культурником в австрійській армії, що гармонійно поєднав елементи офіційно-авторитарного і демократичного стилю керівництва; інакше кажучи, українська кордоцентричність, інстинкт «несення допомоги» (В. Янів), поєднавшись зі згаданими властивостями, дали новий резуль-

тат. Бадьора ж тональність маршової пісні — психологічного способу саморозради і піднесення духу, а також стимулювального чинника м'язової працездатності солдатів — не стала ознакою радісного чи іншого прийняття ідеології Габсбургів, як вважав Д. Донцов. Опрацювання цісарського гімну могло задумуватися як афіша, дипломатичний реверанс, українськомовна посвідка, що давала право в підневільних умовах через пісню, українську книжку, відзначення культових свят рідного народу актуалізувати духовні, інтелектуальні сили народу і маніфестувати їх.

Російський дослідник соціально-психологічної теорії Б. Паригін, розмірковуючи над поняттям і природою лідерства, наголосив, що «лідер висувається на відповідну роль в умовах не лише специфічної, але й завжди достатньо значущої для життєдіяльності групи ситуації» [351, с. 303]. Ситуація так само значуща і для життєдіяльності лідера, адже, перефразовуючи А. Менегетті, людина в процесі реалізації суспільного інтересу задовольняє також власний егоїзм. Під час військової служби, точніше — культурно-освітньої діяльності, Федькович мав уперше відчуті свою соціальну значущість, утішитись цим і задорожити прихильністю братів-жовнірів; думка, що винен їм «стільки щасливих годин» [115, с. XIV], мала вже тоді спонукати повернення «боргу» в еквіваленті слова.

Пора до травня 1859 року — часу написання «Нічлігу» — була інтенсивною для Федьковича у творчому плані: нагромаджувались, фіксувались і стабілізувались у «безсвідомій пам'яті минулого» враження, очікуючи, як сказав би Р.-М. Рільке, тієї «виняткової години, коли якийсь із них перелетється у вірш». Водночас тривало реальне, активне захоплення буковинсько-галицькою народною піснею, у пов'язі з ним перехідний етап до власної українськомовної творчості, коли думка, емоція, вільно обертаючись у світі народнопоетичної стихії, вряди-годи занурювались у лоно традиційних текстів задля їх збагачення, поглиблення, розвитку, власного самовираження; унаслідок цього виникали нові напівфольклорні-напівпрофесійні зразки. Літературознавець і фольклорист О. Романець, аналізуючи ранній вірш «Поклін», перша строфа якого взята з однієї народної пісні, друга — з іншої, третя належить Федьковичеві, назвав такі «поетові співи» «наслідуванням відомих солдатам пісень» [386, с. 14—15], хоча поняття «наслідування», тобто повторення, в даному разі, певно, умовне і тому не точне, воно не вичерпує характеристики складнішої,

більш творчої діяльності стилізатора — людини, що імітує фольклорний стиль. Ідеться про передпочаток українськомовної творчості автора, який раніше успішно писав німецькою, ще не знав писемної рідної, однак саме на її користь вирішував тоді складне життєве й естетичне завдання. Корисність пізнаного Федьковичем у сфері німецької мови була безсумнівна з огляду на те, що «лишень знання мови з іншим мисленням приводить до належного розуміння власної мови» [75, с. 38]. Що ж до самої німецькомовної поезії 1852—1859 рр., то про неї важко щось судити на основі лише скупої згадки майора І. Каспшицького про «принагідні вірші то на честь властителя полку, то свого полковника, на іменини...» [296, с. 102]. Проте жоден із цих нових зразків не досягнув рівня першого твору, адресованого Р. Роткелеві і сповненого живим трепетним чуттям, хоча вони відповідали духу армійської атмосфери, своєю «німецькістю» були розраховані на командирів і дивували оточення, оскільки їхня поява запам'яталася. Інші — романтичніші — твори Федькович, може, й писав (вони не збереглися), хоча для поета, який узявся демократизувати ледь не до основ свій персональний простір, чужа мова для творчості саме в той час навряд чи могла привабити.

Згадана демократизація не була відмовою від інтелігентсько-культурних цінностей, вона ґрунтувалася на них, а твердження О. Маковея про співвіднесені з порою жовнірства початки мужицького світогляду Федьковича [296, с. 104] свідчило, що інтереси простолюду стали тоді культовими для цього інтелігентного вояка і визначили напрям його творчих та інших зусиль. Отож у контексті загальної ситуації, названої С. Єфремовим порою апатії та застою, десятилітньої втечі від положень 1848 р. [134, с. 191], така поведінка окреслила наприкінці 1858 р. усвідомлену готовність повернутися на національні позиції М. Шашкевича та «Руської трійці» — дарма, що Федькович не знав про них. Ця обставина закономірна: «тирольці сходу», на переконання Відня, не потребували духовної поживи, тому не мали навіть книг німецькою. Потреби вищого порядку задовольняли фольклорні тексти, записані в глибинах пам'яті і творчо перероблені; вони разом із мовою, дотримуваними традиціями були єдиною «духовною батьківщиною»; зовнішній, позаармійський світ теж мав стати для кожного допитливого розуму об'єктом спостережень і розмислів. Рецепції підлягала передусім Трансильванія, яку частіше називали Семигородом, Ардялом.

Сусідячи на заході з Буковиною, вона належала до давніх історичних земель «корони св. Стефана», була різномовною, оскільки її населяли румуни, мадяри, німці, цигани, а також слов'яни, через міжусобиці неспокійною в політичному плані. Отож намір цісаря «зібрати в одно велике державне тіло усі краї й усі раси монархії» [397, с. 33] неможливо було реалізувати як загалом, так і зокрема щодо цієї давньої гірської країни, оточеної хребтами, в якій чи не кожен народ прагнув рівності з іншим. Наприкінці 1848 р. Трансильванію наче й підкорила Австрія, однак вона повстала і домоглась отримання своєї попередньої самостійності, внаслідок чого ця «*parte adnexae*» (приєднана частина) Угорщини «стала на один ряд з іншими володіннями корони» [436, с. 703]. Тому Габсбурги задля збереження у своїй специфічній провінції відносного спокою тривалий час забороняли завозити в Угорщину і Трансильванію навіть ножі для різання соломи, коси, серпи, побоюючись, що вони можуть бути застосовані як зброя, утримували тут серед інших 41-й піхотний полк, не підозрюючи, що їхня влада довго не втримається на недовірі підлеглим народам, які змогли порозумітися з озброєними охоронцями порядку як своєрідними товаришами по долі.

Двоє жовнів із Федьковичевого оповідання «Сафат Зінич», замешкавши в Банаті у родині убогих сербів, відчули себе «як у свої рідні» («*хліб нам був один*»), усіяко допомагали вдові та її доньці, чим дуже зворушили їх; слова «*Чи отсе вас... Бог з неба до нас, бідних, послав, чи що?*» [448, с. 95] засвідчили аж ніяк не окупантську діяльність Федьковича та його побратимів на теренах Трансильванії. Це теж була школа, коли в безпосередніх контактах пізнавалось поліетнічне середовище з багатими етнокультурними традиціями, способом життя, психологічними рисами, мовними особливостями та історичним досвідом. Якщо у 1852 р. вперше після вступу на військову службу у Федьковичеві, як зауважувала Леся Українка, прокинулося національне почуття [437, с. 64], то роки, проведені у Трансильванії, після перших роткелівських уроків стали часом остаточного сформування його як людини, толерантної до інших народів.

На жаль, це й пора багатьох «білих плям». Відомо, що 21 червня 1854 року гренадерська компанія з капралом Федьковичем у складі вирушила із Семигорода на Буковину [547, с. 559], після прибуття розквартирувалась у Чернівцях, де вже було знято облогу у зв'язку з російсько-турецькою війною, але де продовжувала побутовати думка про можливу участь

Австрії у бойових діях. Попереду була сувора зима, масові захворювання серед жовнірів, серйозні проблеми із зором у Федьковича, подія, ніколи не згадувана цим новопризначеним фельдфебелем: перед черговим маршем у Трансильванію наприкінці червня 1855 року приїзд до Чернівців Франца Йосифа I, огляд ним війська і закономірне піднесення загалу. Нічого не відомо і про тодішні стосунки 20-літнього юнака з кривними, у т. ч. з батьком, який увесь цей час допомагав синові грішми [264, с. 147], стосунки із кимсь з освічених людей як потенційними помічниками у справі задоволення книжкового інтересу, як не відомо про перебіг юних думок і настроїв. Між цим перебуванням у Чернівцях та наступним — від середини 1859 р. — сталося багато важливих біографічних подій, центральними з-поміж яких були участь в італійській кампанії та створення «Нічлігу». Отже, з огляду на психологічний настрій і суспільний статус до міста свого отроцтва та жовнірських літ Федькович повернеться дещо іншим.

Похід в Італію на початку 1859 р. пішки «цісарськими дорожечками» Ардялу був важким, та й психологічний стан поета — драматичним. Упродовж років солдатчини тяжіння до творчої діяльності, емоційно складного внутрішнього життя він пробував ховати за енергійною бравадою військового, водночас виказуючи себе то в глибоких зворушеннях і навіть сентиментальності, підсилюваній художніми впливами, то в проблемній контактності з деякими офіцерами, невмінні реалістично, без страждань переживати сумні події, як-от смерть денщика. На другу половину 1858 р. взагалі припадає своєрідна екзистенційна криза: в листі до капітана О. Аппеля Федькович дав зрозуміти, що готовий відмовитися від військової кар'єри, і просить протегувати його на посаду нотаря чи управителя в'язниці [446, с. 3—4]. Життя в умовах несвободи, шаблонів, рутини викликало протест і водночас ще більше позбавило поета здатності одноосібно приймати рішення і втілювати їх у реальність. Відмова О. Аппеля, його міркування «Я не вірю в те, щоб ви на такій посаді були коли вдоволені!» (йшлося про нову рутину), виказавши добре розуміння Федьковичевої вдачі, змусили адресанта відступити. Цей лист засвідчив відсутність у Федьковича душевної рівноваги, емоційне напруження, бентежне відчуття нереалізованості (не тільки як військового), не-до-кінця-визначеності: до травня 1859 року залишалося зовсім мало.

В одній із перших студій, присвячених історії австро-франко-італійської війни, зазначалось: «Ми спробуємо пиль-

но відшукувати і зважувати всі факти [цієї війни], що пояснюють хід подій» [165, с. II] — і обіцянки було наче дотримано. Однак висвітлювала ця праця переважно діяльність монархів і генералів, а не понад чверті мільярда рядових вояків. Так, повідомлення «на фельдмаршал-лейтенанта Урбана поклали охорону тиші і спокою в Ломбардії» [165, с. 8] давало зрозуміти таке: дію мав забезпечувати конкретний військовик, знаний мистецтвом ведення партизанської війни, а також керувана ним дивізія, до складу якої належав полк Федьковича. Про те, як велося основним виконавцям наказів — звичайним солдатам, — ішлося принагідно і без проекції на окремі особистості. 41-й полк, за свідченням біографа, в Італії був у статусі резервного і не брав участі у бойових діях. Однак «Нічліг», цей вірш-первісток, народився з органічного відчуття війни, сум'яття різних тодішніх настроїв автора, отож події, що дали початок цілій темі, потребують пильнішого розгляду, а з ним зовнішнього і внутрішнього життя реципієнта, сполученого із життям загалу.

Плануючи військові дії, урядовці Австрії ставили за мету втримати загарбані в 1815 р. Ломбардію та Венецію, Франції — здобути частини тієї самої території та нейтралізувати італійські національно-визвольні сили, Сардинського королівства, що в Північній Італії, — позбутись австрійського панування на півострові і теж погріти собі на цьому руки. Інакше кажучи, війна виявилася для всіх «продовженням політичних відносин, здійсненням їх іншими засобами» [191, с. 43]. У поезії «Рекрутка» М. Устиянович висвітлив страждання жінок та дітей від збройного конфлікту, тим самим сформулювавши морально-психологічний контраргумент щодо участі русинів у війні 1859 р. Напередодні її для резерву рекрутували нові значні сили; у Федьковичевому «Золотому леві» про це повідомляється як про масову народну трагедію: «Займив цісар в чисте поле, / На лукаву Італію, / На кроваву баталію, / Ой та не мало, та й не много, / Лиш триста тисяч без одного, / А все хлопці, а все руські, / Під канони, під французькі...» [447, с. 115].

За іронічним висловлюванням фахівців, послуговуючись до того зброєю з музею історії XVII ст., австрійські воєначальники лишень на початку 1859 р. взялися спішно переозброювати армію карабінами системи Лоренца-Вінкельсона і завершили цю операцію лише наприкінці липня — з кінцем війни. Отож навіть ті, хто служив раніше, опановували, кажучи мовою гуцульської легенди, «вськікі до війни мудрації»

буквально на ходу. Важко сказати, чи додавалося при цьому ентузіазму навіть німцям, що становили п'яту частину австрійського війська, а вже решті й поготів; запевнення у цісарській прокламації про майбутню війну як боротьбу «за святе благо всіх народів, всіх країн і всього людства» [цит. за: 85, с. 149] виглядало нещиро і мало скидатися на невдалу психологічну атаку проти власної армії.

У той час коли генерали Франца-Йосифа I, цього «останнього монарха старого вишколу» (А.-Дж. Тейлор), розробляли плани воєнних дій, щоб самим відразу змінювати їх, коли в Сардинії енергійно формувався 3-тисячний корпус волонтерів на чолі з Дж. Гарібальді і в такий спосіб розпалювався новий вогонь національно-визвольної боротьби за об'єднання країни, Федьковичів полк без мілітаристської ейфорії, як помилково здалося Рост. Заклинському [150, с. XXXIX], пішки, потягами, кораблями здійснював подорожжя од Семиграддя до Північної Італії. Два місяці вояки перебували у столиці Австрії (командування вагалось, чи не на Рейні провадити основні дії), згодом один день — у Венеції; велич світових культурних центрів за кращих обставин могла подарувати багато радості інтелегентному русинові. Однак якщо пізніше образ «гордого Венедика» постане з минулого, сфери підсвідомого як «об'єкт естетичного замилювання» (В. Погребенник) і активної романтичної поетизації (на відміну від усїєї Італії), то Відень, за винятком єдиної лаконічної згадки про гук дзвону на соборі Св. Стефана («Рекрут»), залишиться одностайно цісарським, завдяки кульмінаційно-символічному образу цісарської брами, закривавленої кров'ю русина («Дезертир»), виявиться співвіднесений не лише з руським світом, а й усім підавстрійським. Однак це буде потім — об'єктивація пережитого і передуманого; вірш «Віправа в поле» і на його основі «співанка» «Марш на Італію» теж з'являться, мабуть, пізніше, бо війна тільки на перший погляд у них попереду, насправді ж — доконане явище. А поки що у складних і небезпечних умовах Федькович нагромаджував досвід, його нові й давні спогади перетворювались, за Р.-М. Рільке, на «плоть, зір, жест», аби стати такими, що їх «не вдається відділити од автора».

Розташувачись спочатку в Ломбардії, цій давній займанщині австрійського двору, вояки цісаря, однак, не почувалися тут у безпеці. Це була неприятецька територія, яку щодалі важче було втримувати. Історичні відомості засвідчують, зокрема, датоване 17 травня донесення генерала Урбана про те, що «все народонаселення повстало», у Кастежію «ворожий

настрій місцевих жителів» змусив «розстріляти 9 чол., які носили зброю і дозволяли собі навіть стріляти в австрійців» [165, с. 32]. Завдання резерву полягало у ліквідації місцевих заворушень, забезпеченні роботи залізниці та телеграфу, захисті тилу основної армії, у Вероні передбачалась охорона головної квартири імператора. Це була своєрідна летюча дивізія, що мала бути боездатною, маневрувати на ходу і забути про спочинок. В одному зі своїх творів Федькович писав: «...В ночі звелів нам полковник іти помагати грабарам побитих ховати. От і викопали піоніре [солдати саперних військ] три ями, такі великі, як світ, а ми ходимо при місяцеві та зношуємо сердешних на вічне спочиваннячко. Було їх, мабуть, сот з п'ять — і наших, і французів, і талянів» [448, с. 115].

Складена з 12 батальйонів і очолювана трьома бригадними командирами, в т. ч. генерал-майором Губрехтом, безпосереднім керівником 41-го полку, резервна дивізія жила одним життям із регулярною армією і, хоча не брала участі в боях, за винятком одного батальйону, змушена була розташовуватись іноді за півмилі до зони воєнних дій, відчуваючи та переживаючи їхню напругу.

Особливі труднощі створювала австрійському командуванню діяльність корпусу волонтерів на чолі з Дж. Гарібальді. Сутичок із гарібальдійцями на найважчому, правому фланзі в горах 41-му полку не вдавалося уникати: так, за свідченням істориків, 14 червня біля високогір'я Кастенедоло «альпійські стрільці... атакували дві роти полку Кельнера, котрі займали аванпости. Генерал Губрехт відступив на висоти до самого містечка і захищався там до прибуття генерала Урбана...» [165, с. 10]. Невідомо, чи брала участь рота Федьковича у «малій війні» з гарібальдійцями, чи бачив він на власні очі легендарного народного генерала, так само, як невідомо, чи дізнався тоді демократичний, інтернаціоналістськи налаштований буковинець про справжню історію Джузеппе (в українському варіанті — Осипа) Гарібальді та очолюване ним змагання за визволення та об'єднану Італію, чи засумнівався він щодо правомірності їхньої конфронтації та австрійського перебування на півострові загалом. Адже під час сутичок страждали його побратими, і під впливом емоцій Федькович міг закономірно звинувачувати в цьому італійців-волонтерів, без більш чіткого та опосередкованого проектування, як це станеться згодом.

Перебіг війни для австрійців склався невдало. Призначаючи командувачем своєї армії графа Ф. Гіюлая, єдиного з австрійських генералів, який не мав бойового досвіду, але мав

зв'язки із двором, Франц-Йосиф I не сподівався на програв. Проте некомпетентність керівництва, відсутність єдиної чіткої лінії, повільність у прийнятті рішень, їх мінливість, бездіяльність, на війні ще небезпечніша, ніж дія, обертались невдачами. Як зауважив М. Чернишевський у журналі «Современник», «австрійці були здатні лише на те, щоб бути битими: навіть і там, де не було, очевидно, ніякої можливості не отримати їм перемогу, вони з неймовірною оригінальністю спробувалися влаштовувати справу так, що залишались побиті» [509, с. 192].

Сучасник Федьковича, німецький військовий фахівець Г. фон Мольтке, акцентуючи у своїх військових працях на тому, що рішення австрійців у кампанії 1859 р. стримувалися ще й «телеграфним дротом у тилу», тобто потребою щораз консультуватися з Віднем, сам здивувався, як «до кінця травня він [Ф. Гюлаї] невпевнено, навпомацки водить свою армію... і відступає, нарешті, за Тичино, знаходячись ніби під впливом гіпнозу» [320, с. 16]. Згодом італійські події аналогічно скритикував (у народному дусі) один із Федьковичевих героїв: «коби ми були мали хоть єдноралів, як треба. А то водять нас, як тих сліпих старців...» [448, с. 115].

4 червня 1859 року біля Мадженти, що неподалік Мілана, Австрія втратила майже 10 тис. осіб. Навіть зміна командування (18 червня 1859 року армію очолив сам Франц-Йосиф I), деяке піднесення духу не відвернули ще більшої поразки: 24 червня 1859 року поблизу містечка Сольферіно австрійці втратили 22 тис. осіб, союзники — на 5 тис. менше. Відступ і втрата Ломбардії були для Австрії неминучими, сили солдатів — виснаженими тривалими переходами (часом до 30 год. безперестанку), спекою та зливами, кепським вирішенням продовольчого питання: виявляється, навіть у бій під Сольферіно жовніри австрійської армії йшли напівголодними, деякі частини напередодні не отримали хліба [165, с. 113].

У своїх працях про війну німецький військовий теоретик і практик К.-Ф.-Г. фон Клаузевіц тезу «війна — галузь фізичних зусиль і страждань» закінчив так: «аби не знемоглися під її тягарем, потрібні духовні і фізичні сили (вроджені чи набуті — байдуже)...» [191, с. 65]. Що ж до Федьковича, то роки солдатчини дещо загартували його дух і тіло. Однак реалії війни, нестабільність становища, досягши апогею, могли поставити під сумнів основу буття — екзистенцію. Незважаючи на те що буковинець з об'єктивних причин не був безпосередньо на передовій і не брав участі у згаданих найкривавіших баталіях того часу, він у своїй уяві, внутрішніми зором і слухом бачив і відчував те, що

відбувалось іноді й за півмилі від нього. Тому, перефразовуючи опис відчуттів новачка на війні, даний Клаузевіцом, повітря на Федьковичевій «території» також було наповнене свистом куль, які пролітали в кількох дюймах від його голови і самої душі; після таких сильних потрясінь «до повного спокою і природної душевної еластичності звичайна людина дійти не може» [191, с. 83—84]. Через п'ять років письменник так сказав про душевно-фізичну переживаність війни як чогось крайнього: «А під Солферином билися ми од самого досвіта аж в темну ніч. Боже, що бились! — не то що, але зубами кусались, так бились! О... да не один там камрат любий поляг головою... кулі сиплютьця як град та свищуть тобі коло ух, знай та гадя. А як гукне гармата, то вже десять або кілька хлопців так і ляжуть, мов підкошені...» [448, с. 115].

Чи не боязнь повторити долю загиблих і зникнути, не розповівши про простих жовніврів як психологічну реальність, спонукала Федьковича активізувати внутрішні сили, спрямувати їх для роботи у творчому руслі, і то саме у травні 1859 року: місяць поетів був часом тривалих сутичок із гарібальдійцями, тривожного очікування змін, нових наказів, початку масштабних операцій регулярних армій, тобто смерті. Оскільки стан людини в такий період характеризується підвищеною напруженістю (стресовістю), а підготовча фаза до зміни є психологічно важчою, ніж сама зміна, то створення «Нічлігу» було інспіроване сукупністю різних думок і настроїв: від страху смерті, покірливої готовності на чужині «голов приклонити», пронизливої туги за всім рідним і божественним — до гострого відчуття безцінної вартісності життя, відповідальності за тих, кого ти «приручив», розкутого, з викликом захоплення «небесним градом» і ствердженням безконечності світу навіть по смерті багатьох («А зірницці ймуть світити»). Деякі емоції авторові нелегко було висловити, зокрема ті, що спонукали до переосмислення/переінакшення колективного досвіду та власної ролі на війні («Я — не окремо, не за півмилі до поля битви, Я — невід'ємна частина Ми...»).

У «Нічлігу» вперше стосовно Федьковича стало зрозумілим, що й справді писати за творчістю поета його біографію слід обережно. Головне, що автор наважився відійти від улюбленого фольклору як об'єкта стилізації і засвідчити власну індивідуальну художню свідомість саме рідною буковинсько-гуцульською говіркою. Написаний, за підрахунками О. Маковея [296, с. 107], 31 травня 1859 року в таборі біля італійського поселення Кассано, що в Ломбардії, в долині Маргорабія,

приблизно за 20 км на північний захід від м. Варезе, занотований, на думку М. Шалати, німецькими літератами, оскільки Федькович ще не знав українського правопису [514, с. 92], тематично співвіднесений із подіями загальноєвропейського масштабу, поетикально — з романтичними взірцями національної і світової поезії, «Нічліг» пов'язав свого автора і репрезентоване ним руське (українське) письменство Буковини з Європою, ставши його першим талановитим та історично необхідним зразком.

Особливий стан творчого мислення з письмовою фіксацією наслідків був для Федьковича не новим, бо тривав щонайменше з Молдови. Тепер же, на початку війни, трохи знята «Нічлігом» напруженість змінювалася новими хвилями психічних навантажень, які разом із постійною фізичною перевтомою, відсутністю природної душевної еластичності залишали тяжкий відбиток на здоров'ї поета. Складна, напружена дійсність, атмосфера бойовищ і страждань спричинили зрушення в системі ціннісних уявлень. Образ «кривавої», «лукавої» Італії як театру війни лагіднішав, його заступав образ сердешної дівчини, що оплакувала вбитого брата — «таліянчика молоденького» — і якій він, австрійський офіцер, із гіркими думками на серці допомагав його ховати [448, с. 116]. Ця гуманістична сцена спростовує закид Магдаліни Ласло-Куцюк, що на війні Федькович «зостався цілком глухим до цілей... боротьби під проводом Гарібальді»; тодішня мала зацікавленість письменника «широкими міжнародними перспективами» [270, с. 125], на яку натякнула румунська дослідниця, пояснювалася його органічною переїнятістю винятково людським фактором, людською трагедією.

Поразка Австрії у війні та підписання 11 липня 1859 року перемир'я коштували Габсбургам не тільки Ломбардії та 50 тис. вояків, що стали «гарматним м'ясом», а й загострення політичної, економічної, духовної ситуації на національних теренах, дискредитування авторитету в очах Європи та світу; стало зрозумілим, що «австрійська барокова цивілізація, наче будівлі, зведені нею, була зовні грандіозна, а всередині порожньою» [430, с. 90]. Стосовно жовніврів цього піхотного полку, то під час маршу на Буковину вони, незважаючи на поразку, переживають тріумфальну радість, схожу на екстаз («*цілу дорогу сміємось та гуляєм, мов нависні*» [448, с. 116]), не тому, що Австрія, вояками якої вони були, прогнала, а тому, що вони — живі! Федькович також, попри свій офіцерський чин, радів разом з усіма: міцні демократичні засади,

активне культурно-просвітницьке служіння іншим так і не зробили його за сім літ добросовісної служби честолюбним слугою трону. Натомість буковинець спромігся впродовж цього часу виробити власну стратегію поведінки — гуманістичну, національно-патріотичну, художньо-естетичну. Без урахування цього важливого вчинку, так само, як виявлення перших ознак корозії, що її зазнали під впливом війни та загалом жовнірської служби формальні проавстрійські симпатії поета, важко було б зрозуміти його майбутню діяльність на ниві українського письменства і національного відродження Буковини.

4.2. РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ІДЕЙНОГО ТА ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО САМОВИРАЖЕННЯ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА НА ЗЛАМІ 50—60-Х РОКІВ ХІХ СТ.

Російський літературознавець Л. Гінзбург в одній із студій про психологічну прозу висловила здогад, що для людей різних індивідуальностей, але єдиної соціальної групи можливість однієї певної позиції переважає в часи політичного, ідеологічного напруження, тоді як «у періоди більш смутні, перехідні» існує «кілька характерних суспільних позицій», причому «вибір визначають особисті дані, можливості, здібності, обставини, випадковості нарешті» [91, с. 24]. Ішлося передусім про інтелігенцію, рівень освіченості, мислення, прагнень якої завжди був основним показником розвитку суспільства. На Буковині наприкінці 50-х років ХІХ ст., коли свій шлях у рідному письменстві узявся проторювати Федькович, вона тільки на перший погляд спала тихим сном; в атмосфері «перехідності та смуту», що настала після пожвавлення національного життя в 1848 р., тутешня інтелігенція була неоднотайна за своїми громадянськими і культурницькими орієнтирами. Сухі статистичні дані (у 1857 р. на Буковині мешкало 461 духовна особа, 1316 чиновників, 169 діячів культури, 149 медичних працівників [див.: 406, с. 179]), як вважає А.-Дж. Тейлор, «не спроможні зареєструвати національну свідомість» [430, с. 255], зате вони увиразнюють картину зовнішнього буття освіченої верстви буковинського суспільства. Генезу, а також внутрішню ідейну її позицію вже на початковому етапі існування (до 1848 р.) уперше схарактеризував С. Смаль-Стоцький у праці «Буковинська Русь»: виявляється,

«домашні», руські інтелігенти, «кість з кости, кров з крові свого народу», взявши за звичку «взорювання у всім на зайшлій інтелігенції» (а та, «може, з національних причин спиняла его [простий люд] в культурному розвитку, відносилася до него зневажливо, дбала головно о себе»), закономірно переставали бути патріотами й демократами, «зросталися з чужинцями і самі ставали в Галичині поляками, на Буковині німцями або волохами» [411, с. 54—55].

Найприкріше, що відступництво в бік політично й культурно сильних націй часто було незворотним і заохочувалось ледь не з колиски чи шкільної парти. Місцева, переважно чиновницька знать, не використавши можливість національної самоідентифікації і розвитку в час ліберально-конституційного правління Габсбургів, тим більше не спромоглася це зробити в роки абсолютистського режиму та засилля румунізаторських і германізаторських тенденцій. Такою була одна кількохваріантна суспільна позиція освічених, але позбавлених і гострого національного чуття, і виразних художніх здібностей громадян, виявляється, до певної міри традиційна для країн відсталих і запізнілих: тоді інтелігенції як «чомусь новому і незвичному ... важко з'ясувати собі свої шляхи, вийти зі стану бродіння і заґрунтуватися на міцному базисі різноманітної і плодотворної культурної праці, на яку був би попит...» [335, с. 121].

Інакшу позицію обрала принципово нова категорія осіб, які бралися, згідно з термінологією дослідника національних рухів у Центральній та Південно-Східній Європі Е. Геллнера, «видумувати національну культуру», тим самим «класти підвалини формування національної самосвідомості» [78, с. 44]. Зазначений процес відбувся на Буковині, як і в кожному ареалі, по-особливому: до Федьковича як головного фундатора національної свідомості своїх краян, себто у 30—50-х роках, поряд із багатовіковою високорозвинутою народною культурою автохтонів тут існувала культура книжна, з меншим чи більшим елементом церковної, репрезентована питомо руськими церковними і світськими діячами В. Ферлеєвичем (1783—1851), В. Проданом (1809—1881), Г. Проданом (1816—1844) та ін. Церква як сфера словесно-художньо-прикладна із відповідними текстами в центрі, знайомство служителів культу з поодинокими зразками світського письменства, як-от виданою в 1830 р. у Львові одою Г. Державіна «Бог», виявляється, однією з вершин світової філософської поезії, закономірно збудили бажання і собі «взорюватися» на них, висло-

влювати в художній (художньо-конфесійній) формі певні думки та ідеали, одне слово, «видумувати» культуру, книжну за суттю.

Прикро, що багато дослідників не підтримали ініціативу С. Смаль-Стоцького розглядати їхню творчість як «зародки руського письменства на Буковині, з різних зглядів цікаві» [411, с. 56]. Власне, в загальному ланцюгові розвитку літератури випадала оригінальна ланка як усущіль непридатна, Федькович поставав на ґрунті буковинського фольклору, німецькомовного письменства, але не рідного, котре також відповідало законові розвитку («художній розвиток може йти не лише по висхідній, але і по нисхідній лінії» [59, с. 93]), творило у руслі запізнілої середньовічної барокової традиції і засвідчувало тут інтенсивність (наганяння) темпу життя, зв'язок тодішнього художнього процесу на Буковині з відповідними загальноєвропейськими. Проте, частково засвоївши світовий досвід, виявивши чималу філологічну освіченість (Г. Продан, для прикладу, послуговувався у творчості, крім руської (церковнослов'янської), латинською, німецькою, польською мовами), за об'єкт художньої уваги маючи вибрані сюжети з духовного та світського життя, тодішні літератори не збагнули естетичної цінності народного мистецтва, не звернули уваги на паству як потенційного читача, носія живої мови і тематики. За своїм соціальним характером їхнє бароко «середнє», «високе», але не «низове».

Стосовно ж мовного питання, то якщо в Галичині воно ще в 40-х роках XIX ст. набрало статусу виняткового, а «боротьба о етимологію і фонетику» як «найтяжче елементарне нещастя» (І. Франко) майже не стихала, то на Буковині, автономному коронному краї, в освітній та офіційно-літературній сферах панувала «етимологічна» одностайність, яку не знівельовало навіть запровадження в 1851 р. у Чернівецькій гімназії викладання руської мови, трактованої там, однак, «надто вже по-мачушиному» [258, с. 19]. (С. Смаль-Стоцький для пізнішого часу виведе закономірність: «чим менше хто обізнаний був з церковщиною і чим менше вглиблявся в «книжну» мову руску, ... тим певнішше уважав народну руску мову за жерело письменної рускої мови і тим красше писав по руски...» [411, с. 74—75].) Крім такої тенденції, було її ще одне відгалуження, характерне для тих окремих представників народів бездержавних, котрі сповідують піететне ставлення до культурного фонду панівних націй і приєднуються до їхньої традиції, — скажімо, німецькомовна творчість Олександра Поповича,

який навіть підписувався Rudolf Oskar Waldburg і теж був православним священиком, чи діяльність на ниві німецької культури Людвіга-Адольфа Сімігіновича-Штауфе, вихідця з українсько-німецької родини.

Цілу парадигму моделей синкретичної поведінки «перших патріотів», «дійсно щирих людей» (С. Смаль-Стоцький) насправду визначали «особисті дані, можливості, здібності, обставини», і було зрозумілим, що саме сприйняття рідного народу, його мови та культури виявилось для всіх пробним каменем; з іншого боку, існувала серйозна небезпека остаточної девальвації буковинського внеску в загальнолітературну скарбницю.

Федькович, періодами дистанційований від Буковини, позбавлений нагоди спілкування з тамтешніми письменниками, все одно належав до їх контекстуального поля, хоча вже відразу посів на ньому унікальну позицію першого репрезентанта нової літератури, заґрунтовану передусім на великому природному хисті, тонких естетичних смаках і демократичному способі життя, послугуванні народною мовою і матеріалами з реальної дійсності.

Вступ Федьковича в літературу — цілий процес, розгорнутий в часі подія — розпочався в Молдові та в попередньому семирічному відтинкові жовнірської служби і був сповнений як формування світоглядних засад, так і здобування життєвого, у т. ч. суто душевного, досвіду, трансформації його згідно з законами мистецтва. Та винятково багата народна культура Буковини благотворно впливала й на загальний духовний розвиток суспільства, компенсовувала втрати на ниві літератури, засвідчуючи потенційність, неактуалізованість сили народу для персональних творчих виявів, здатність письменства до поступовішого розвитку. Частково він був таким у сусідній Галичині навіть в образі того ж опозиційного «абецядлового спору» та чимраз виразнішого поділу інтелігенції на українофілів та москвофілів, тоді як мистецька Європа у ХІХ ст. взагалі переживала друге відродження; автор фундаментальної праці про історію її розумового розвитку Дж.-В. Дрепер уже в 1859 р. з приємністю констатував, не задивляючись особливо на країни: «...прогрес набув ширших розмірів і приводить до блискучіших результатів» [131, с. 615].

У серпні 1859 р. Федькович повернувся з італійського походу до Чернівців і перебував тут упродовж наступних сімнадцяти місяців. На цей час проблеми літератури, творчого порядку остаточно виокремились як центральні у комплексі

життєвих інтересів молодого чоловіка, відбулось успішне здійснення власних можливостей. Наразі у похідному блокноті офіцера Федьковича де Гординського був занотований принаймні один вірш — «Нічліг»; він та значний художній досвід імпровізації визначили провідну тональність настроїв, думок, усього внутрішнього буття автора. До речі, у цьому бутті дивовижно співіснувало антиномічне: творчі поривання, високі демократичні ідеали і вчинки, дуже солідна поведінка (не допускав сходин з офіцерами і сором'язливо ставився до жіноцтва [296, с. 113]) і безкомпромісне відштовхування батька, мотивоване родичам як відплата «за кривду мамину» [296, с. 110].

За свідченнями о. Г. Кантеміра [див.: 296, с. 113; 151, с. 43], навіть перебувати з батьком під одним дахом, сидіти за одним столом, дихати одним повітрям для Осипа здавалося неможливим, і він замешкав спершу в готелі «Zum Schwarzen Adler» («Під Чорним Орлом»), відтак у тестя мемуариста на Kuczurmarrerstrasse (вул. Великокучурівській), що на південь од Ринкової площі. Можливо, Федькович сам не усвідомлював свою тенденційну егоцентричну позицію, і її можна було б списати на повоєнну морально-психологічну нестабільність, якби не знання про попередні рецидиви й відколискову емоційну неприв'язаність до батька.

Власне, син звик мислити Ад. Гординського «відсутнім» на сцені свого життя — попри безперечну свідомість батькової активності «за лаштунками», яка зовні виявлялася в грошовій допомозі, клопотанні перед командуванням про підвищення свого одинака в чині [446, с. 339], а внутрішньо — у безперечній душевній гризоті. Однак життя Федьковича цієї пори — лише на початку деструктивна сутичка з батьком, який відступив, уражений. Це і не стільки ймовірні побачення з матір'ю чи то у Сторонці, чи швидше у Чернівцях, лікування очей у військовому шпиталі та ретельне виконання офіцерських обов'язків. Молодий письменник після років чужини вперше отримав нагоду глибше, ніж будь-коли, відкрити для себе різноманітний потенціал столиці рідного краю з його особливим національно-духовним складом (у Чернівцях мешкало 21,5 тис. людей, із них німців-католиків і поляків — 7347, німців-протестантів — 1053, православних українців та румунів 5864, українських греко-католиків — 2459, іудеїв — 4678 [338, с. 48]) та унікальним семантичним простором як потенційним джерелом натхнення, творчості, культурного зростання.

Досліджуючи поведінкову географію, Дж. Голд виокремив два типи середовища: коли індивід має обмежений вибір дій і змушений максимально пристосовуватись до ситуацій, і коли він володіє повною свободою волі та поведінки, впливає на середовище і сам перебуває під його впливом [94, с. 43]. Федькович немовби спростував цю регламентацію, статус людини підлеглої не завадив йому з певної кількості варіантів позаслужбової діяльності вибрати найприйнятніший, найвідповідніший власній сутності — той, що стосувався мистецтва, контактів, може, менших, але складніших, ніж їх могла запропонувати жовнірська братія, щира, віддана, однак малокомпетентна у сфері поетичній.

Досі біографи вважали, що в Чернівцях Федькович спершу познайомився з Е.-Р. Нойбауером (1828—1890), професором гімназії, німецьким поетом, громадським діячем, а вже той «упровадив» незвичайного офіцера в «поважаний дім» удови Марошані [296, с. 130], що винаймала помешкання у Фоляковських на вулиці Sternstrasse, — своєрідний салон, місце культурницьких зустрічей вибраних місцевих інтелігентів. Проте вірогідніше, що письменника ввів до цього кола добрий знайомий Юлій Фоляковський, офіцер, що теж служив у 41-му полку із 1854 р. [547, с. 563]. Крім того, за О. Маковеем, господиня, вдова по губернському секретареві, «мала братів при війську (якийсь Марошані служив при тім самім 41-ім полку, що й Федькович» [296, с. 136]), отож знайомство могло відбутися і завдяки йому. І вже звідси, від Марошані, беруть початок стосунки з Е.-Р. Нойбауером, а також галицькими русинами, які навчалися в Чернівцях і робили перші кроки в громадсько-культурній сфері, — Антоном Кобилянським (1837—1910), теж квартирантом Фоляковських, а через його посередництво — з Костем Горбалем (1836—1903) та Лонгином Лукашевичем (1839—1882); тут зароджується перший відомий любовний роман письменника, фактично центральний для всього життя, тут здобувається імпульс для активної літературної творчості.

О. Маковей у «Житєписі...» подав докладний біографічний матеріал про окремих представників цього товариства і їхні зв'язки з Федьковичем, проте лишив нерозглянутими питання соціально-психологічного порядку: як-от сприйняття високостатусною групою нового суб'єкта, лідера простих жовнірів, особливостей здобування ним і зараз достатньо високих позицій у новому товаристві; зрештою, мала місце позагрупова, постгрупова діяльність, інспірована значною

мірою саме перебуванням у даній групі. Адже майбутні проблемні зв'язки Федьковича з інтелігенцією вимагають простеження, де, на якому етапі життя започаткувався процес їхньої корозії і якою була міра причетності до нього кожної зі сторін. Іншу сторону вперше зарепрезентували одразу так багато індивідів, у т. ч. донька господині Емілія Марошані (1843 (або 1844)—1875), вихована в душі польсько-німецьким («говорила обома язиками добре і складно, була очитана і трохи науково освічена» [296, с. 130], «грала на фортеп'яні та співала дуже гарно» [296, с. 136]); чи не внутрішнє бажання цієї дуже милої панни спілкуватись на високому рівні (як бачимо, тожогне бажанню Федьковича) психологічно детермінувало зустрічі та їхній зміст.

Будучи функціонуючою відкритою системою, володіючи значним рівнем інтелектуальної та емоційної комунікативності, товариство Марошані не могло не зустріти Федьковича адекватно вже до його зовнішніх прикмет — як військового, котрий мав добрий вишкіл, повернувся з війни і, схоже, володів даром чудово оповідати. Якого плану були ці розповіді, наскільки вони зачіпали сферу особистого життя прибульця, не відомо, але те, що, живі, образні, з елементами домислу як невід'ємною ознакою манери автора і, власне, всіх військових оповідок, вони привнесли елемент новизни, героїки, романтики в загалом камерну, мистецьку тональність зустрічей, — безперечно. І хтозна, чи при цьому Федькович у контексті взаємного представлення естетичних цінностей не пропонував і свіжих, суто поетичних речей, що мало бути особливим способом комунікації, здатним скоротити шлях до сердець і забезпечити те, що називається першим особистим внеском у душевний діалог індивідів. Теми наразі пов'язувалися не з досвідом, здобутим на військовій службі, а з художньо-романтичними уроками Р. Роткеля; вони відгукнулися принаймні в одному творі, що не зберігся, навіть виданий уже в 1859 р. окремо, але, мабуть, невеликим тиражем, — німецькомовній баладі на честь Емілії Марошані, фактично першому друкованому творі письменника.

Як з'ясували психологи І. Олтмен і Д. Тейлор, міжособистісні стосунки у своєму розвитку проходять кілька умовних етапів: орієнтації, пробного, відтак повного емоційного обміну та обміну, що встановився [див.: 325, с. 64—65]; на найвищому етапі контакти відбуваються як на інтимному, так і на поверховому рівнях, отже, стосуються і діад, і ширшого товариства. У Федьковичевій історії події розгортались

дуже інтенсивно, були максимально спресовані в часі, досягнення — цей суто художній, літератський подарунок панні серця та до певної міри всім новим друзям — стали наочним аргументом на користь стовідсоткового прийняття унікальної естетичної атмосфери, що панувала в товаристві, та бажання самому розвивати її.

Ставлення поета до розумної, мистецьки обдарованої дівчини виитоками сягає якщо не дитинства, перших сум'ятливих вражень від рецепції гуцульського фольклору як віддзеркалення вільного морального світогляду людини, то вже точно ранньої юності, осягнення романтичної лектури, котра традиційно підносила високе почуття до рівня долі та релігійного одкровення. На такій основі народжувалось бажання власної любви, творився особистісний канон, ідеальний образ, який війна не тільки не затьмарила, а навпаки, увиразнила: «усвідомлення небезпеки підсилює потребу не лише в любові, але і в спілкуванні, будь-якій емоційній близькості...» [251, с. 295]. Емілія насправду вже спочатку внутрішньо прив'язала до себе щирим естетизмом переконань і поведінки, здалася земним утіленням мрії, збудила у Федьковичевій душі Вертера в тому розумінні, що надихнула на творчість: лише вертерівський тип любові, за переконанням Стендаля, «відкриває душу для всіх мистецтв, для всіх солодких і романтичних вражень...». У січні 1860 року на день іменин поет підніс своїй обраниці новий подарунок — німецькомовний вірш «An Emīlie» — десять октав про «рожеву принцесу», «ангельськи чисту дівчину», рівну з Пречистою, за неї його молитва:

Auf Blumen lass sie immer, immer treten,
Und müsste sie auf dornenvollen Pfad,
So lerne sie zu Dir, o Reine, bethen,
So inbrunstvoll, wie ich es heute that.

Вели Ти їй по квітах лиш ходити,
Коли ж чека її тернистий шлях,
Навчи її до Тебе так молитись,
Як нині я молюся у сльозах
(Переклад Б. Гавришківа). [452, с. 428—429]

Сльози, зітхання, страждання — це було цілком у душі середньовічного Провансу, тодішньої світової любовної лірики, зрештою, в душі молодого офіцера, котрий від навали почуттів став сентиментальним і меланхолійним. Я. Ярема у своїх студіях про українську духовність в її культурно-історич-

них виявах зазначив, що симпатія «може збуджувати до творчої активності назовні», «якщо не потоне вона в пасивній сентиментальності, особливо при сильно розвинутій чуттєвості, яка ослаблює вольову енергію» [542, с. 97]. Та вимога для офіцерів австрійської армії сплатити кавцію, себто податок, — щось зо 30 тис. золотих ринських за право одруження (а на цю тему вже активно поговорювали, запевнив О. Маковей д-р Фоляковський [296, с. 136]) — розвіяла Федьковичів сентиментальний настрій, налаштувала песимістично щодо їхнього спільного з Емілією майбуття. Давши заволодіти собою пристрасним почуттям, у художній формі повертаючись до них упродовж ледь не всього подальшого життя, поет не виявив здатності шукати якийсь реальний оптимістичний вихід — і, безперечно, втратив. Проте зовнішня бездіяльність Федьковича — це теж свого роду діяльність, поведінка. Вона мала не зовсім приватний, а ширший, навіть ідейно-політичний план. Річ у тім, що на 1859—1861 рр. — якраз на час серйозних зустрічань із Емілією — припадає народження і ствердження Федьковича як українського поета. Заговорити у творчості рідною мовою, наповнити її руським (українським) змістом для сина шляхтича означало стати демократом, у глибинах душі засумніватися в доцільності свого більшого зв'язку не просто з Е. Марошані, а з нею як панною. Тим паче що саме під таким титулом, а ще в образі рожі (читай: цариці квітів) вона відтепер зафігурувала у Федьковичевій ліриці.

Сповнена безкорисливої любові-самовіддачі, себто любові-агапе (див. єдине документальне джерело, що залишилось для доказу, — листи до Федьковича [446, с. 7—9]), душа Емілії, проте, не була удостоєна з боку свого обранця абсолютної щирості: відрекомендувавшись Р. Роткелеві як син серба, жовнірам — «одної одовиці син», Федькович і коханій, коли вимагала максимальна відкритість, імовірно, запропонував чергову ілюзію, котра мусила конче вийти на поверхню в разі поглиблення стосунків. Однак «індивідуальна таємниця — це виразка, яка зсередини розкладає спілкування», і «зберегти таємницю в душній замкнутості ізольованої індивідуальної свідомості можна лише ціною відмови од істинного, проникливого людського спілкування» [60, с. 167—168].

Завершення живих контактів Е. Марошані з Федьковичем цілком захмарене його суперечливим, часто нерозважливим поведінням — наочним свідченням розбалансованості реального Я. З одного боку, амбіція не дозволяла «офіцерові у цвікері [пенсне]» (О. Колесса) не відреагувати бурхливо на

передане опосередковано із боку родичів Марошані назвисько його «простим Федьком» (воно якщо й було, то радше як засіб посяти в душі дівчини розчарування в коханому); з іншого боку, в листі до А. Кобилянського від 10 грудня 1861 року поет ремствував: панна «не вважала навіть гідним заходу відповісти мені на мій лист... вона, певно, боїться, щоб раз не вибухла й моя мужицька натура (виділено нами — Л. К.) та не захопила її...» [296, с. 144].

Федькович спромігся не більше як на вибухи емоцій, а не на раціональні вчинки, притім, із огляду на негативну моральну установку, котра здобула ідейну, соціальну домінанту, він із часом відмовиться од таких важливих стосунків і тим самим обере ще важчу в психологічному плані перспективу. Що ж до своєї любові, то Емілія Марошані забрала її з собою в могилу, не знайшовши розради в поспішному виїзді з Чернівців і такому ж одруженні з набагато старшим від себе румунським купцем Гергелем. Федькович же залишиться однаком, ніколи не розлучиться з листами дивовижної панни, стане співцем складного, суб'єктивного почуття: «любов завжди рветься назовні, вона трансцендентна, позаяк вона впливає із незадоволеного суб'єкта, вічно прикутого до суб'єктивності свого духовного світу» [61, с. 275].

Для молодого поета культурні німецькомовні Чернівці 1859—1861 рр. — це передусім і Е.-Р. Нойбауер, у молодості частково причетний до революційних подій 1848 р., відтак, за свідченням гімназійного директора К. Вольфа, прибув у складі цілої місії «з німецького заходу на Буковину, щоби тут ширити німецького духа і німецьку освіту» [296, с. 118]. Специфіку його взаємозв'язків з Федьковичем спробував описати О. Маковей, згадавши і про персональні запитання на домашню імпрезу з нагоди 100-ліття Ф. Шиллера, і про змістовний автограф на власній книзі віршів, і про істотні компоненти суто особистого впливу: заохоту писати, збирати «чудесну народно-руську поезію» й перекладати її, друкування творів і їх похвалу («він мені навіть раз казав, що я в ліриці з кожним німецьким поетом мірятися можу...» [115, с. XIII]. Рост. Заклинський у статті, підготовленій на зорі радянської влади, спостеріг у самотньому діалозі двох особистостей винятково ідеологічний підтекст: мовляв, ця людина, «правдоподібно, дала йому [Федьковичеві] певні підстави політичних поглядів. Мабуть, від цього походять протицарські думки буковинського поета» [150, с. XVII]. Однак Е.-Р. Нойбауер був естетом; закохавшись у мистецтво поетичної імпровізації, дося-

гаючи в цій царині незвичайних успіхів — без жодного матеріального зиску, він підтверджував і тут же спростовував висновки Чемберлена про те, що німець — «найбільш ідеалістична, але разом з тим і найпрактичніша людина», бо «не мав практичного змісту до життя...» [296, с. 120]. Втім, це не заважало йому час від часу поетично, художньо демонструвати свою лояльність до влади, як-от у творі на честь приїзду Франца-Йосифа I на Буковину в 1851 р. та деяких інших.

Відкривши для себе Федьковича як талановитого німецькомовного лірика, дарма що русина, Е.-Р. Нойбауер узявся заохочувати його до розвитку саме такої творчості і «продовжати працю колишнього учителя Роткеля» (Д. Лукіянович), тим більше що багатовікова художня традиція робила можливим не лише «міряння» з кожним німецьким поетом, а й потенціально збільшувала вагу перемоги; малорозвинутість літератури автохтонів, а з нею освічених, вибагливих читачів із краян, здавалось, цілком дозволяла проведення з боку нового наставника такої «експансіоністської» лінії. Саме через Е.-Р. Нойбауера Федькович, мабуть, і «вийшов» на Л.-А. Сімігіновича-Штауфе, теж літератора, який, хоч і вчителював у Кронштадті, що в Трансильванії, однак у Чернівцях із 1856 (чи 1857) р. до початку 60-х років додатком до «Bukowiner Haus-Calender» («Буковинського домашнього календаря») видавав «Familienblätter» («Сімейні листки»). Власне, в одному з чисел цього малотиражного видання за 1859 р., чомусь недатованого, з нумерованими 24-ма сторінками (чи не єдиний його екземпляр зберігається у Львівській національній науковій бібліотеці ім. В. Стефаника НАН України) і дебютував Федькович-прозаїк новелою «Der Renegat». У ній відчувається вплив іще тільки однієї, німецькомовної, лектури (Гете, Шиллера, Кляйста, Гофмана), саме звідси — спосіб розповіді, наявність аж двох умовних «рамоч» довкола вставних новел, доволі репрезентативні сюжети, звернення до подій приватного життя героїв, їхні складні сімейні та династичні стосунки, фатальні пристрасті, рівні з небесами, тощо.

Однак при глибокому аналізі у цій своєрідній художній структурі, закресленій начебто за зразком чужини, вимальовується рідна національно-фольклорна константа, а головне — оригінальна особистість автора; історія головного героя є прямою і водночас трансформованою історією Федьковича. У «Der Renegat» — ледь не прямі вказівки на проблемні стосунки батьків, Гординських, і на «коссованщину», тобто якраз вигадувати теорію свого походження не від шляхтича, а від простого

гуцула Коссована. Відображено тут і кохання до Е. Марошані, і глибоке переживання свого шляхетського походження та корінної (римо-католицької) конфесійної належності — очевидно, як і для Вернера, особисто небажаних, бо суперечили демократичній самоідентифікації. Тож ідея власного ренегатства на зламі 50—60-х років гнітила Федьковича, потребуючи осмислення, бачення проблеми на відстані, ба й навіть відповідної підготовки суспільства — через пропозицію йому такого художньо закодованого тексту [див. докладніше: 214].

Проте песимістичне «нема для кого писати», кинуте Федьковичем А. Кобилянському, не було категоричним; «Нічліг», з одного боку, та німецькомовні писання, з іншого, свідчили, що їхній автор стояв перед вибором власного мовно-поетичного і національно-культурницького пріоритету — і звідував при цьому чималі труднощі. І. Франко майже півстоліття потому назве подібну ситуацію «глибоким психологічним проблемом, якого коріне сягає малодосліджених доси тайників зв'язку людської психіки з тими нібито конвенціональними, а проте так дивно органічними системами звуків, що називаємо рідною мовою ...Якась таємна сила в людській природі каже: “Pardon, ти не маєш вибору; в якій мові вродився і виховався, то і без окалічення своєї душі не можеш покинути” ...» [466, с. 233].

Та якби Федьковича спіткала тоді зустріч тільки з Е.-Р. Нойбауером, «проблем» щонайменше для тієї пори розв'язався б на користь лише «німеччини». А. Кобилянський, за ним К. Горбаль та Л. Лукашевич, склавши свій гурток прийшлої на Буковину молодій галицькій інтелігенції, підтримали його власну русинську ініціативу і розмовами, лектурою фактично розбурхали питомі патріотичні пристрасті у вояка австрійської армії. Твердження О. Колесси, що це їм, А. Кобилянському та його друзям, «треба подякувати за се, що Федькович став писати руською мовою» [249, с. 72], чи патетична думка С. Смаль-Стоцького, що «таланти такі, як у Осипа Федьковича, пробивають собі самостійно дорогу» [383, с. 4], репрезентували коли не полярні, то принаймні різні погляди на становлення особливої індивідуальності українського поета, потужної у творчому плані, але нестійкої психологічно.

Що ж до патріотизму (Д. Овсяннико-Куликовський зраховував його до тих архаїчних соціальних почуттів, які в процесі історичного розвитку переробляються, видозмінюються [335, с. 116]), то у Федьковича він упродовж життя теж був несталий: містечковий, буковинсько-гуцульський спочатку, надто в

час військової служби і під враженням загального консервативного роялізму русинів у ставленні до австрійської влади, його патріотизм здобув ще й інший компонент — державницький, австрійський, який у житті (частково й творчості) виявлявся ситуативно (чи ситуативно-лояльно стосовно цісаря, як уточнив В. Погребенник [361, с. 67]). Корінна видозміна цих настроїв у бік національного, загальноукраїнського первня намітилася якраз у 1859—1860 рр., і до неї були безпосередньо причетні згадані галичани, за висловом О. Маковея, у Чернівцях «зближені житем і ідеєю» [296, с. 129—130].

Власне, їхнє перебування тут нагадувало місіонерство Е.-Р. Нойбауера — з тією відмінністю, що було русинським за суттю, ґрунтувалося на самоініціативі та певною мірою матеріальних проблемах. Виявляється, що заснована ще в 1827 р. Чернівецька духовна семінарія при Богословському інституті мала змогу утримувати за рахунок Релігійного фонду 25 студентів-бурсаків [366, с. 32], отож чи не це привело на буковинський терен А. Кобилянського, вихідця зі скромної дяківської родини, так само, як К. Горбалья та Л. Лукашевича, які підробляли репетиторством, щоб сплачувати за навчання в Чернівецькій гімназії. С. Смаль-Стоцький резюмував «чисте винародовлення русинів, яке переводилося під протекторатом школи» [411, с. 73], і то часто в бік волоскыйй. Проте К. Горбаль, Л. Лукашевич, А. Кобилянський небезсумнісно взяли переконувати декого з гімназистів, що «вони повинні говорити по-руськи і якось трохи рущиною заінтересуватись» [296, с. 127]. Саме їхнім коштом у лютому 1861 р. у найстарішій чернівецькій друкарні Йоганна Екгардта і сина вийшла брошура «Slovo na slovo do redactora “Slova”» за редакцією А. Кобилянського, супроводжувана літературним додатком, основу якого склали вірші Федьковича. Слід віддати належне і цим невідомим, зовсім не багатим благодійникам, котрі ще до сплеску гімназійного руху в Галичині 1862—1865 рр. виявили свідомість, прислужившись до з’яви першої українськомовної публікації Федьковича. Загалом же літературна ситуація в умовах специфічної дійсності не могла не набрати ознак політичної, контекстуально співвіднесеної з європейськими процесами. Ескізно її зобразив І. Франко у «Плані викладів історії літератури руської»: «I. “Зоря галицька яко альбум 1860” і основання “Слова”; II. Впливи європейського гуманізму (Кобилянський і Федькович) і українофільство: чернівецькі брошури» [464, с. 31].

«Зоря... яко альбум», цей перший у Галичині об’ємний альманах, підготовлений метром тодішнього громадсько-

літературного життя Б. Дідицьким на честь єпископа Гр. Яхимовича, хоч і вмістив важливі матеріали з історії та етнографії, белетристикою підтвердив хіба спробу створити «салонно-попівську літературу» (О. Терлецький) та «літературне безсилля» (І. Франко) старшого покоління авторів. Показово, що, ознайомлюючись з іншими виданнями (а це могли бути фольклористичні збірники Жеготи Паулі та Вацлава з Олеська, «Вінок» І. Головацького, «Слов'янські старожитності» П. Шафарика, а головне — вірші Шевченка), Федькович пізнав і «Зорю...», та не сподобав її [296, с. 133] — і в цьому виявився солідарний зі своїми галицькими приятелями. Отже, «основання» Б. Дідицьким 25 січня 1861 року «Слова» — першого в Галичині політичного часопису — припало на пору негативної налаштованості чернівчан супроти «основателя» та його ідей, дарма що програма «Слова» не тільки не демонструвала іще москвофільських настроїв галицьких прихильників М. Погодіна, а навпаки, стверджувала: «яко русини маєм свій особный род, обычай, язык і віру» [559, с. 1].

Проте спробу видавця запровадити інший «язик», більш книжний, науковий, отже, далекий від народної мови, а з ним етимологічний принцип письма відхилила не лише патріотична молодь. П. Куліш після перечитання газети в листі до О. Кониського так відгукнувся про львів'ян, що стали біля її коліски: «Такою мовою пишуть, що аж сумно! Розум у їх є, та немає мови» [67, с. 142].

Як стверджує О. Маковей, саме Федькович умовив А. Кобилянського відповісти на персональну пропозицію Б. Дідицького стати передплатником «Слова» не приватним листом, а в друкованій формі: «щоб і ширша громада знала, як він думає» [296, с. 150]. У полемічному запалі називаючи видавців «Слова» недоуками, поетчуками, картаючи їх за покалічення руської мови, яка «велична сама в собі», 24-річний семінарист спромігся висунути своєрідний національно-патріотичний проект, оснований не просто на ідеї шанобливого ставлення до мови, а на сповіщенні про результат такого ставлення — творчість поета, який «красно родимим словом владіє», і тому його пісня «душу підймає і серце загріває» [551, с. 2—3]. Назвавши дебютанта соловієм, «Кобилянський виставляв Федьковича відразу в першій бойовій ряді нового покоління, як репрезентанта нових ідей, як поета саморідного, далекого від шкільного шаблону, та зате тим ближчого до дійсного життя і народу» [484, с. 121]. Нове покоління (може, для створення враження масовості) представлялось, окрім

віршів Федьковича («На день добрий», «Дністер», «Оскресни, Бояне», «Співацька доля»), кількома творами, що належали братові видавця, «сільському малоукові» з прикарпатського села Підлужжя, та самому А. Кобилянському, який писав їх у Станіславові, Львові, Чернівцях, а також К. Горбалеві, авторові кількох гумористично-сатиричних мініатюр. Ці художньо слабкі, стилізовані головню «під фольклор» чи на злобу дня речі створили хіба що тло для вияскравлення поезій головню автора, який до того ж чи не в останній момент, коли брошура друкувалась, зініціював іще окремих непагінований додаток до неї, примістивши перекладений з німецької народний гімн І. Зейдля «Пісня за цісаря», три вірші циклу «Жовнірські думи» («Віправа в поле», «У Вероні», «Під Маджентов») і ще раз «Співацьку долю». Доповнення це було соціально й особистісно зорієнтоване: незабаром у листі до Б. Дідицького Федькович зазначив, що задумав тоді ці «співанки» «межи руські молодці-вояки роздати, котрим ... тільки щасливих годин житя винен є» [115, с. XIV]. Переклад простонародною мовою бравурного гімну, музику до якого написав сам Ф.-Й. Гайдн, не дуже вписувався в загальну тональність добірки, але без цього ввічливого реверансу в бік влади радикалізм А. Кобилянського, а надто трактування жовнірства військово-зобов'язаним Гординським виглядали б компроматично.

У восьми Федьковичевих творах, опублікованих тоді у «Slovі...», намітилися провідні сфери художньої уваги їх автора: власна душевна організація; Буковина як непровінція, а центр світу; піднесення руської літератури, руської справи як архіважливе завдання; жовнірська служба як вирок та екзистенційна площина. Однак до втілення своїх ідей поет закономірно прямував не манівцями, а через рідний фольклор, запозичуючи з його лона образи, поетику, стиль: колядки («На день добрий»), тужливої жовнірської думки («У Вероні», «Віправа в поле», «Під Маджентов»), навіть народного голосіння («Оскресни, Бояне»). Водночас важко погодитись, що ці перші українськомовні друковані тексти — переважно «пісенні переспіви», в яких поет «ще не виходить з багатющого світу народнопісенних тем, мотивів» [348, с. 61], бо тут уже присутня письменницька індивідуальність, яка усвідомила здатність власну «співаночку співати», тобто творити нову естетичну реальність, не декоровану штучними етнографічними елементами. Навіть у вірші «Дністер» яскраві зорові, слухові асоціації, на перший погляд, цілком «народні», спрямовані не стільки на ілюстрування висновку «Всюди любо, всюди красно,

всюди лиш би бути — / О дністерські бережечки, можна вас забути?» [551, с. 5], скільки на прославлення власне життя, самої спроможності бути — настрої, закономірний для автора, що живим повернувся ледь не з пекла війни, знає найкращу дівчину на світі — Е. Марошані — і своє поетичне самовираження мислить іще тільки як щасливий пріоритет, як одне неподільне усезаступаюче благо. Отож, попри певну сумовитість окремих картин, у добірці Федьковичевих віршів панує оптимістична тональність, притому перспектива бачиться і для загалу, і для одиниць, як-от для тих жовнірів молодих, які, стоячи «у Вероні, гей на брамі каменії», в пориві ностальгії не здобувають трагічної світовідчуваності: «Бо если ми в Італії ни пірємо, / То ще ми си в наші краї повернемо» [551, с. 10]. Ясно, що проблеми загального порядку молодий поет розумів доволі розпливчасто, однак навіть згадки у вірші «Оскресни, Бояне» про «московську окову», «Славянщину», яка плаче за Бояном — символом приспаного духовно-творчого потенціалу передовсім русинів, підтверджують готовність його ліричного Я до свого соціального й навіть політичного заангажування.

Отже, подія, що сталася в Чернівцях завдяки А. Кобилянському, К. Горбалеві, Федьковичу (її підсилив випуск уже незабаром другої книжечки, «Holos na holos dlja Halycyну», теж надрукованої «радикально-фонетичним» (І. Франко) чеським правописом), безперечно, виходила за рамки рядової. Це був «позвін мертвому, схоластичному галицько-руському віршоробству» [469, с. 368], а обидві брошури стали «немов першими ластівками нової весни народовецького руху» [476, с. 317]. Більшість накладу призначалась для Галичини: А. Кобилянський згодом повідомив О. Маковееві стосовно «Slova...», що «послав (8.III) 200 до Львова», «до Перемишля і Станіславова по 100 примірників, до Тарнополя 50» [583]. Для Буковини, яка в березні 1861 р. стала автономним герцогством Австрії, оця Федьковичева творчість теж провістила весну літературного, культурного відродження, як спостеріг С. Єфремов, воно «зазвичай буває першим етапом, початковим періодом усякого національного руху...» [135, с. 86]. Щоправда, ім'я поета могло зятимитись, крім Е. Марошані, Е.-Р. Нойбауера, тоді лише невеликій когорті молододі інтелігенції з товариства А. Кобилянського, К. Горбала та Л. Лукашевича. Якби вони залишилися у Чернівцях надовше, як до літа, то могли б істотно пожваввити тут національне громадсько-літературне життя. Сам Федькович іще в перші дні березня в складі військової частини вирушив до Трансильва-

нії, до м. Кезді-Васаргель, брошури отримав аж у травні, хоч від самого початку всім еством був спрямований на них, загалом на недавнє минуле, хоч і не безхмарне, зате яскраве, змістовне, що переходило в інше теперішнє і майбуття. Змінилися уявлення про себе та власні можливості, з'явилася свідомість своєї *руськості*. І збудження, радісне і бентежне, неодмінно породжувало тривогу, ба навіть страх перед невідомістю. Подібний стан С. К'еркегор пояснював, як не дивно, наслідком свободи, результатом зіткнення людини з вибором різних можливостей, оскільки ті включають у себе невідоме й невизначене [див.: 163, с. 203].

Федькович у цей час інтенсивно пише, свободою поведінки — не творчості — володіє, правда, лише умовно: в листі до А. Кобилянського від 12 травня 1861 року він зазначив, що «просив о пенсії», а якщо не вдасться таким чином звільнитися од служби, готовий «*guittiruvaty*» (мабуть, дезертирувати), податися в Сербію, на Волощину, може, в Іспанію; «бувай здоров тогди, руський краю, руські братя, руська літературо...» [446, с. 331]. У листі до того ж адресата від 24 вересня інтонація ще неспокійніша, із відвертою вказівкою на відчуття тісноти в жовнірській кабатині: «я бажаю свободи, свободи, милий брате! Дай міні кавалок хліба сільського, дай міні свиту, а зараз скину свої золочені шати і буду хлопом, мужиком, але буду слобідним» [446, с. 21—22]. В одному руслі з цими — мрії про видання газети «Вечерниці», місце учителя, чи при театрі, чи мандрівного співака, перехід у стан простого жовнірства тощо.

Попри неконкретність, дифузність життєвих орієнтацій, поет виокремлює усе руське як особливо значуще для нього; саме руськомовна творчість і пов'язана з нею соціальна роль руського письменника, нова, абсолютно невідома, тепер стала манливим, невідворотним центром життєвого плану. Неймовірно психологічне навантаження, спричинене і складним романом з Е. Марошані, доповнилося сильною застудою, котра спіткала в дорозі на місце служби, а там іншими подіями, як-от трагічною смертю одного із камратів; уже 12 травня 1861 року Федькович повідомив А. Кобилянському: «мене мій лікар ни сповна розумним... описав» [446, с. 331], тут же кілька разів повертається до цього факту, виходить, животрепетного, ніби прагнучи заблокувати у загальній свідомості таку свою специфічну аномалію. Сучасний дослідник Федьковича О. Огуй на основі своїх спостережень дійшов висновку, що «коливання настрою від захоплення до депресії при

афектності формувань... дозволяють припустити в поета не стільки маніакально-депресивний, як шизоафективний стан, властивий багатьом творчим натурам» [338, с. 51]. Зняти напруженість у «традиційний» спосіб (по похороні «зачну пити..., бо... дуже нещасливий» [446, с. 332]) йому хтозна чи вдавалося, внутрішня примусова тенденція як пріоритет вибраних, митців спонукала до писання, творчості, тобто динамічного перетворення у нову якість того, що К.-Г. Юнг розумів під енергією Я, індивідуальним та колективним несвідомим.

Цей акт був драматичним, болісним і передбачав лише часткове звільнення од страждань, якщо, висилаючи А. Кобилянському добірку віршів, зокрема «Пречисту Діву...», «думки» «Ой вииду я з хати та й стану думати...», «Як я, братя, раз сконаю...», «Сонні мари» та ін., Федькович супроводив їх припискою: «Читай мої поезії, подивиси, що си в мої душі діє, — ні, діяло, — бо тільки болю, тільки нуждованя, тільки страти перепалили вже моє серце, оно білше ни гріє, бо оно вже студеніє, стине, вже си мотає в паутину, ніби той шовковник, почуваючи вічну, вічну студінь» [446, с. 21].

Було зрозуміло, що в літературу прийшов не оптимістичний тип митця, як могло здатися з добірки у «Slovi na slovo...», а готовий завжди впасти в депресію, схильний до туги, страждань, проникливого самоаналізу і фізичного відчуження гостроти своєї життєвої межі. Таке дано не кожному, проте воно не є патологічною ознакою цього таланту: самоаналіз дає змогу «збільшувати площинне сприйняття людиною свого внутрішнього стану і стану інших людей, а значить, і якості відтворення людини» [123, с. 37]. Міркування ж О. Маковея, що Федьковичеві поезії з того часу — «свідoctва ... недуги» [296, с. 169], занадто суб'єктивне, ба навіть тенденційне, адже в ньому знехтувано специфічною «тужливою» домінантою душевної організації поета, яку дослідник перевів у «медичну» площину. Поезії ці — свідчення таланту, внутрішньої активності автора, його безперечної сили, а не хвороби. У них задокументовано передусім події внутрішнього життя автора, його поетичну біографію. Іноді вони є єдиним джерелом відомостей про ту чи ту її сторінку. Наприклад, якби не лірична поема «Воля не бранка: Панна та й циганка», написана восени 1861 р. у Трансильванії, а зати́м «циганський» мотив у подальшій творчості, хтозна чи можна було б довідатись про друге захоплення Федьковича — циганську дівчину

Цору, кохання, зі зрозумілих причин оповите серпанком таїни, але закарбоване у слові [див. докладніше: 198].

Отже, якщо послуговуватись ученням про періоди творчої діяльності письменника, запропонованим А. Маслоу [163, с. 203], то Федькович на початку 60-х років XIX ст. залишив позаду первинну, імпровізаційну фазу, основу на натхненні, і вступив у вторинну, посилену лише одиницям, бо вона завжди вимагає дисципліни, тяжкої праці і закономірно супроводиться час від часу пригніченістю та розчаруваннями. Про те, що в реальному житті цього періоду (1861—1863 рр.) поет спромався бути спокійним, розважливим, повним відчуття гідності, а то й здатності тонко жартувати і щиро радіти, свідчать листи до Б. Дідицького з початку липня 1861 р. [446, с. 16—18], до А. Кобилянського від грудня 1861 р. [446, с. 28—31], а ще спомини колишніх жовнів із зізнанням, що «весело було під таким офіцером у війську служити» [149, с. 210].

Інакше кажучи, у Г. Хоткевича були реальні підстави назвати ці літа «періодом казкових успіхів Федьковича» [496, с. 176]: незважаючи на напади меланхолії, поет іще міцніше ствердився як лідер, визначний руський (український) культурно-освітній діяч на австрійському терені; водночас навіть в умовах закордону він зумів налагодити цілу систему продуктивних зв'язків із Галичиною, Львовом, куди перенісся з Наддніпрянщини центр загальноукраїнського громадсько-літературного руху і де від початку 60-х років помітно активізувалось національно-суспільне життя.

Та головним здобутком Федьковича виявилася, безперечно, його україномовна лірика. Вперше репрезентована добіркою «простих, співучих та ревних поезій» (І. Франко) у «Slovi na slovo...», вона була тепер іще більше очікувана в колах галицької інтелігенції; нові твори, що їх із Трансильванії надсилав поет А. Кобилянському і Б. Дідицькому, від 1862 р. — видавцям літературного тижневика «Вечерниці» Ф. Заревичу, Д. Тянячкевичу, В. Шашкевичу, К. Климковичу, одразу ж потрапляли на шпальти часописів.

Особлива заслуга в популяризації творів Федьковича належить Б. Дідицькому: вмістивши у своєму «Слові» низку віршів у супроводі власних високих оцінок, він уже до кінця 1861 р. скомпонував усі тексти (думи і співанки, балади і оповідання) в єдине збірне видання «Поезії Іосифа Федьковича». Цікаво, що саме перед тим цей письменник, видавець, «найбільший в Галичині авторитет на полі літератури» (О. Маковей) випустив писання І. Гушалевича з явно завищеною

похвалою у передмові, порівнявши його як байкаря з Езопом та І. Криловим. У передньому слові до книги Федьковича Б. Дідицький, особисто не знайомий з автором, спонтанно порівнював його із Шевченком, іменував «самородним генієм людської поезії», його творчість — «низпосланиємъ благодати», але така піднесена тональність вступу не дисгармоніювала зі значущістю представлених творів.

Дисгармоніювали радше стилі: жива, простонародна, сповнена найвишуканіших барв буковинсько-гуцульської говірки мова творів Федьковича із теж вишуканою «вищою» мовою Б. Дідицького, ілюструючи різні тенденції в українському літературному процесі 60-х років XIX ст. 9 березня 1862 року в листі до А. Шанковського в Коломию Б. Дідицький згадав про відіслані раніш «на його руки 40 екс. Федьковича кь ласкавому распространенію», а також деякі інші видання, при цьому наголосивши: «Всѣ то сѣ великимъ трудомъ и не малыми жертвами изданныи рускіи сочиненья вымагаютъ покровительства у ревнителѣй, просяться о благосклонный допускъ до библиотекъ окремыхъ — а где можна, и публичныхъ» [99, с. 167]. Зрештою, Б. Дідицького іще важко було запідозрити в непатріотизмі; у тій же передмові до Федьковичевих творів він принагідно критикував польські та російські сили: «крѣпко ныне межъ собою спорящие претенденты до правленія землею и долею малорусского народа...» [115, с. V]. Та й пізніше, ратуючи за «одну спільну для українців і москалів літературну руську мову з двома вимовами», він гостро виступив проти ініціативи своїх молодших послідовників «ввести в галицьку москвофільську літературу російську мову» і проти захоплення українців «незаперечною тимчасово вищою культурою кривдної сторони (Москви)» [цит. за: 5, с. 207—208].

Утім, Федькович (принаймні на початок 1862 р., коли з друкарні Ставропігійського інституту вийшли його «Поезії») іще не мислив себе ні в опозиції до свого видавця, ні в одному таборі з ним, закономірно відчуваючи до благодійника лише вдячність: «Дідицький був перший, котрий си за мнов у Львові уступив» [446, с. 35], — написав він у листі до К. Горбала від січня 1862 року. Поступово відходячи од іділічно-москвофільського «Слова», молодий письменник закономірно пристав до народовських позицій «вечерничників», засвідчивши тим самим і свою легку психологічну піддатливість впливам, і закономірну неспроможність на відстані легко орієнтуватись у складнощах нових процесів.

Тим часом поетична слава Федьковича одразу ж сягнула апогею: на схилі років Б. Дідицький згадував, що тоді у Львові «не було майже руського студента, ба і молодого суплента гімназійного, котрий би не знав що із тих поезій, особливо же цілого Довбуша задекламувати», а на одному з вечорів його читання взагалі зал слухав стоячи [303, ч. 52]. Помірковано-консервативний «Вѣстник», що виходив у столиці імперії Відні, вже 13 лютого 1862 року сповістив: «...Мы отчитали колька его [Федьковича] поэзий в большомъ крузѣ нашихъ русиновъ и былисьмо свѣдками, якъ глубоко тронутыми zostали наши слушатель, а се наилучшимъ доказомъ, що поэзии Федьковича суть для нашихъ зрозумѣлыми, понятными. Смѣло причисляемъ его до первѣйшихъ народныхъ нашихъ поэтовъ...» [цит. за: 121, с. 131].

Чеський дослідник М. Кргоун, з'ясовуючи секрет успіху цієї дебютної книги, відзначав, що вона зачаровувала своїм змістом та своєю формою, які були в абсолютній гармонії між собою, і що подібного не знала західноукраїнська література [548, с. 51]. У збірці постала ціла палітра мотивів, узятих із гуцульського фольклору, певних знань про Наддніпрянщину, зокрема й Шевченка, відомостей про сербський, болгарський визвольні рухи; тут ожили сторінки поетового минулого, пов'язані з Молдовою, Італією, найбільше жовнірським буттям; зрештою, незабутня «німеччина», тамтешня література зафігурували в перекладах із Ф. Шиллера та Л. Уланда. Завязано вишукуючи в навколишній реальності і світовій літературі моделі близьких по духу образів, ситуацій, ідей, ліричний герой нерозривно пов'язаний із Буковинською Гуцулією, Підгір'ям, моментами йому здається, що там «богато ліпше, як у Бога в раю», там «це все щасливе!». Однак життєві перипетії, книжні впливи, художня уява щораз настирливіше диктують потребу прощання з ілюзіями і глибшого, пильнішого пізнання дійсності, людей, внаслідок чого справді майстерні фольклорні «Коляда», «Гуцулка», «Пісні ладовні», жартівливі «Загадка», «Трафунок» та «Стрілецька пригода», військово-оптимістичний «Кельнер-марш» виявляються написаними в іншій психологічній тональності, ніж решта творів.

Чи не найбільше трагічні відчуття сконденсовані у вірші «Пречиста Діво, радуйся, Маріє!» — за Абгаром-Солтаном, «вершині руської лірики» [2, с. 133]. Його друга, третя й четверта строфи, «фрескові» за побудовою, схожі на станси, подають символічні образи жовніра, удовиці-матері, дитини-сиротини. Ці люди лише на перший погляд роз'єднані між

собою, сучасний дослідник узагалі вказав на сполученість їх родинними узами [514, с. 147]. Фізичне існування кожного, не кажучи про честь, принижено до крайнощів: убитий жовнір «*ляг си на мураві*» — і вже незабаром «*камратя яму темну му вкопали*»; «*під плотом сіла удовиця-мати*» — і ось-ось відлуна ревний плач, мління серденька, і вона й собі схилить голову, зацькована псами дитина верескне і впаде. Нижчої межі нема, точніше, вона там, де «*нич не плаче, де усе німіє*», тобто «*поза межами болю*». Жодного разу не назвавши винних у тому, що сталося, формально залишивши осторонь своєї уваги державницьку машину, Федькович вказав на те, що найдоступніше його сприйняттю, — на морально-етичну розбалансованість світу, потребу божественного, досконалого впорядкування передовсім земного буття людей. Ретельне проказування канонічного тексту молитви не розважило гіркоти вражень од життя, більше того, з'явилося розуміння свого соціального обов'язку та навіть покликання: «*Вшак я маю душу, / І чути мушу, і дивити мушу, / Що тут на світі, ах, тутки ся діє!*» [447, с. 31]. Отже, Федькович, цей «чи не найяскравіше виражений поет-романтик в українській дожовтневій літературі» [44, с. 25], своєю заявою, а головне, ідейно-змістовою наповненістю окремих творів узявся рішуче спростовувати тезу про відчужене ставлення романтиків до дійсності. Образи знедолених відтепер узагалі стануть для нього культовими. Що ж до героя-втікача («*дезертира*»), то він у Федьковича не є пасивним страждальцем, який покладається лишень на когось [див.: 42, с. 214], навпаки, кожна втеча, детермінована, як правило, моральним обов'язком, є формою підвищеної активності, могутнім екзистенційним проривом як запереченням догматизму. Та й сподіваються поетові «*дезертири*» винятково на себе, от як син-жовнір, який, нехтуючи заборонами, обмеженістю власних можливостей, «*як птак*», «*летить до матоньки / Старої домів, / Дровець єї врубатоньки, / Би хатку нагрів*» [447, с. 43] (поезія «*Дезертир*»). Часті хвилюючі демінутиви не створюють відчуття оскомини, у них відлунне смілива (з огляду на офіцерське становище автора) позиція, що полягає не лише в заступництві, а й реабілітації таких учинків.

Проте центральною фігурою збірки є сам ліричний герой — навіть у «*Пречистій Діві...*» постать складна, багатовимірна, емоційно дуже вразлива. М. Бондар указує на кілька його варіацій, при цьому виокремлює дві: основну — «*співця*», образ дещо віддалений від реальної біографії автора і зміщен-

ний у бік образу простого жовніра», та іншу, складнішу, з якою «пов'язані глибокі медитації, бентежні роздуми...» [42, с. 203]. Однак Федьковичів «співець», фактично автор-у-художній-реальності, навіть намагаючись інколи репрезентувати себе як простого жовніра чи звичайного гуцула, був неспроможний сховати за «кабатинов», кресаком (рушницею) індивідуальність автора — письменника-інтелігента, його конкретний духовно-практичний досвід та емоційне життя, які, за О. Потебнею, і становлять основу поетичного твору. Вже у вірші «Думи мої (Думи ж мої, думи руські, відки ви ся взєли...)» підстави для гірких нарікань на домислене (ранне сирітство, людську зневагу, «зелізну долю» військового бранця) затінуються оптимістичною вказівкою на те, що бодай частково допомогло «вкоїти серце», — «співанку», саму спроможність творити як рятівне коло у неблаганному життєвому вирі. Власне, появу «тонів правдивого страждання і правдивого болю» (М. Кргоун) у пісні Федьковичевого героя спричинюють не тільки безрадівне минуле, жовнірська «шата», «тісна на... серце і тісна на душу», і навіть не ностальгія за рідним краєм («Ходив я далеко, далеко у світ / Підгір'я шукати, Підгір'я там ніт» [447, с. 44]). Людині потрібна людина, тому домінантним у пошуках стає закономірне для молодості бажання знайти «рідну, братню душу», заповітний романтичний берег «ружевий понад море», де «мила, чорні очі»: «А я бим сів на ганку, / Сидів бим без устанку, / Сидів бим чотири літа, / Сидів бим кілька світа» [447, с. 72].

Започатковуючи художній виклад своєї власної історії, про її начебто демократичні основи повідомляючи лаконічно, натомість активно розробляючи жовнірський та «ружевий» мотиви, Федькович-лірик тяжів до глибинного самовираження: романтики завжди-бо «будують дійсність відповідно до законів свого духу» [90, с. 189]. Однак він не просто добирає біографічні факти, а й часом тенденційно трансформує їх, щоб читач мислив його коріння саме в демократичному середовищі. Готовність пожиттєво («кілько світа») терпляче очікувати уваги до себе з боку обраниці видається прообразом чимраз дужче усвідомлюваної невідвортної самотності.

Фіксацією складних станів душевного буття розпочавши творити чи не найскладнішу в тодішній українській поезії суб'єктивну історію автора, Федькович був далекий від того, щоб штучно надавати їй песимістичного змісту: як помітив М. Кргоун, у збірці, виданій Б. Дідицьким, було «щось відважне, сміливе, енергійне, була снага відсторонити страждання,

була незгода з даним становищем» [548, с. 51] — молодечі настрої, імовірно, перейняті з атмосфери військової служби. Зрештою, тут було те принципове, що одразу вирізнило Федьковичеву творчість з-поміж усієї галицько-буковинської літератури — «родимой пісні найсолодші тони», про «виснування» яких персонально «з руської груді» мріяв А. Могильницький іще в 1849 р. [див.: 319, с. 437]. Отож висхідна статусна позиція, до певної міри задана Федьковичеві молодими галичанами, під впливом його власної творчої активності зазнала радикальної видозміни, а не лише розукрупнення; літературне, заґрунтувавшись на першому плані, відповідно модифікувало виконання цим поетом усіх інших життєвих функцій.

Успіх дебютних виступів, підбадьорливі відгуки львів'ян додали авторові сили для творчості. З-під його пера виходять цикл «Думки», ліро-епічні твори «Новобранчик», «Золотий лев», «Пуга», поезії «Нива», «До мого брата Олексі Чернявського...» та багато інших. «У журналах аж рябіє від Федьковичевих віршів» [405, с. 24], — писав згодом В. Сімович, оглядаючи період 1862—1863 рр. у житті буковинця, справді сповнений творчої праці, культурного саморозвитку. Бажання бути почутим іншими поширилося й на німецькомовного читача: 1862 р. у трьох числах редактованого Е.-Р. Нойбауером тижневика «Sonntagsblatt der Bukovina», що розповсюджувався всередині держави і за кордоном, вийшло сім вільно переспіваних Федьковичем українських пісень у супроводі його ж передмови «Die Nationalpoesie der Ruthenen» («Народна поезія рутенів»). Точніше, популяризувалась незвичайна художня якість — контаміноване поєднання того, що створили «хорове» й одноосібне, авторське начала, не кажучи вже про те, що це була перша на Буковині спроба популяризувати національний фольклор автохтонів, яка задекларувала й хист Федьковича як фольклориста, переконаного, що українську пісню «не перевищує жодна з інших слов'янських народних поезій» і що «жодна найбагатша збірка лірики цього народу її не вичерпує» [546].

В оригінальній творчості поет продовжував розвивати жовнірську тему, хоча емоційну тональність змінило «глибше емоційну тональність й публіцистичне осмислення» [42, с. 205]; крім потреби через лірику висловити себе, з'являється потреба, яка, за Гегелем, зазвичай керує творцем епічної поезії, — «слухати ті речі, котрі самі собою розгортаються... як об'єктивно замкнена в собі цілісність». Ліричне Я Федьковича замкнене лише відносно, ледь не всюди спрямовуючи

бодай малу частку зусиль на зміцнення в читацькій свідомості думки про «простонародну» зовнішню і навіть внутрішню історію автора. У «Ниві» є демонстративний спогад героя про тата, який навчив його орати (ідеться не про Шевченка, як помилково здавалось багатьом, зосібна й М. Кргоунові [548, с. 121], і не про Ад. Гординського, а знову ж таки про гуцула І. Коссована). Кинуте в «Новобранчикові» жалісливе «Я сирота» [447, с. 146] теж було кроком до духовного зрівняння з найнещаснішою верствою, а нарікання на труднощі жовнірської долі («Який же він окований... / Світок мій нещасний» [447, с. 126]) створювало ілюзію абсолютної спорідненості індивідуального переживання з тим, що спіткало багатьох.

«Їх доля була і його долею» [277, с. 19], — наголосив В. Лесин, даючи зрозуміти, що кордони реальності й уявного, художнього світу для Федьковича іноді були розмитими, умовними, зрештою, «саме романтична естетика і внесла в літературу і мистецтво той суб'єктивний підхід до предмета, ту вимогу перетворення дійсності, за яких художня творчість створює нову реальність» [544, с. 36]. Водночас, наближаючи свою художню біографію до селянсько-жовнірської, її навіть екзистенційних сторін і заодно фольклоризуючи власні життєпис та образ («Де я бідний пригорнуся, / Голову покладу? / Хто мя буде поминати, / Як марне загину? / Хто посадить у головах / Червону калину?» [447, с. 138]), освічений, амбітний (гуцул!) поет-офіцер не міг і не хотів повсякчас грати роль лише страдника. Він — «руський співак», свідомий громадянських самозавдань і навіть соборницьких орієнтирів («А я заспіваю по руському краю, / Щоб було далеко, далеко мя чути; / Від Чорної гори до Дніпра-Дунаю / Розсипся ми, пісне, бервінком та рутів!» [447, с. 152]); ба більше — творець першого на Буковині національно-визвольного проекту: «Най возьмемся однов силов / До одної справи: / Добувати батьківської / І волі, і слави» [447, с. 153].

Поява таких інтонацій у палітрі елегантних, медитативних настроїв Федьковичевого героя знову засвідчила багатовимірність особистості автора: він далеко не «чистий» інтроверт, як могло здатися спочатку, адже його зацікавлення та переживання значною мірою спрямовані на реалії проблемного соціуму, а контакти з людьми — не абстрактною масою, а співвітчизниками, може, й однодумцями — стають пріоритетними.

Власне, на початку 60-х років ідейно-творчий та інтелектуальний розвиток Федьковича ввійшов у нову фазу. Пізнаючи німецьку літературу, долучаючись до громадсько-культурного

життя Галичини, він у Семигороді заодно намагався привідкрити для себе через галицьке посередництво Велику Україну: одна вона «могла заспокоїти інстинктове стремління... до висшої, справді живої і народної діяльності» [433, с. 94]. Україніка, надіслані К. Горбалем, а відтак і палким ідеологом українофільства Д. Танячкевичем твори Шевченка, альманах П. Куліша «Хата», двотомник Г. Квітки, видання творів Марка Вовчка, П. Куліша, О. Стороженка, М. Костомарова не просто зарепрезентували найкращі здобутки нового українського письменства, а й стали школою для Федьковича. Переламним моментом було відкриття на початку 1862 р. поезій Шевченка, його народної фантастики і романтики — мабуть, дещо екзальтоване з огляду на специфіку особистісного акту читання — з перечитуванням, переписуванням, заучуванням цілих текстів, не кажучи про окремі вирази, думки, стильові, технічні прийоми, котрі пізніше мимоволі виринуть у його власних творах і стануть приводом до хибного трактування Федьковича як Шевченкового епігона. Це відбувалося в контексті популяризації творчості українського генія, його біографії. В оповіданні «Кобзар і жовняри» зафіксовано бентежні переживання молодих сердець над поетовими творами, а саме над баладою «Причинна»: «А ніхто вже так, як той фрайтер Тевтул. Було, хлопці його аж по руках нося: «Фрайтер, сизий, ану ще раз той: “Ух, ух, солом'яний дух!”».

*А він стане на стіл (бо невеличкий собі був) та як утне!
Аж чоловікові мороз тілом піде»* [448, с. 107].

Г. Гессе, досліджуючи магію друкованого слова, зазначив, що «разуче посилюється вплив багатьох книг, коли їх прочитують уголос. ...Дивовижно, як під час повторного читання проступає ядро книги, як після спаду суто поверхового зворушення стають очевидними внутрішня життєва цінність, своєрідність краси і сила зображення» [86, с. 21]. Багаторазове проказування вголос, таке проникливе, що кожного аж дрож проймав, певна річ, найдужче вражало натхненника зібрань, і він, наголошуємо, мимохить, добровільно певний час віддаватиме себе — як читача й поета — в Шевченків «полон».

У творах Г. Квітки та Марка Вовчка буковинського автора могла привабити передусім селянська тематика, селянський спосіб оповіді, особлива емоційна, естетична аура, також демократична за суттю; ця творчість у 1862 р. дала поштовх до написання повісті «Люба — згуба» і стала підручником української мови. Загалом же оце поклоніння класикам мало унікальну природу; внаслідок життєвих обставин трагічно

самотній, дистанційований від культурного середовища і шаблонів, але не від текстів, Федькович відіграв успішну роль у складному процесі рецепції тодішнім галицько-буковинським суспільством української класики; разом із Федьковичевими українськомовними поетичними «думками» ті літературні читання стали першими виявами культурного відродження Буковини.

Заходившись художньо перетворювати, естетизувати своєю творчістю соціум, поет водночас жив напруженим, суперечливим внутрішнім життям, свідченням чого була не лише особлива неадекватна самооцінка, конкретизована у міфі про «коссованщину», а й заходи щодо переходу із римо-католицької конфесії у православ'я. Намагаючись змінити власну історію, Федькович виходив не з формальних обставин (своїх напружених стосунків із батьком — шляхтичем і католиком), а радше із виробленої під враженням Шевченкової біографії індивідуальної доктрини про еталон руського (українського) письменника як корінного демократа, людину православну, тотожну більшості народу. У плані релігії зразком міг слугувати А. Кобилянський, за означенням Арамиса (О. Моха), «спеціаліст у переходах на різні віри» [15, с. 6].

Суперечність між Я та Не-Я не була подолана з написанням спеціальних листів К. Горбалеві (у січні 1863 року) і Д. Тянячкевичу (у квітні того ж року) про «коссованщину» і отриманням згоди перейти у православ'я від капелана, бо в основі своїй вона не могла бути розв'язана, свідчила якщо не про життєву кризу, то принаймні про глибокий внутрішній конфлікт, який, за спостереженнями психологів, завжди веде до нових непродуктивних конфліктів. Сама ідея «коссованщини» вперше несміливо об'єктивувалась на початку 1862 р.: ще в ч. 7 і 9 тижневика «Sonntagsblatt der Bukovina» оригінальні німецькомовні вірші Федьковича підписані криптонімом «von J. F.», тоді як у ч. 11 «von J. K.». Вичікування нагоди повідомити широкий загал про свою «таємницю» також мало завдати поетові мук, посилити тривожність його неспокійної натури.

Як перший наслідок — запалення легень на початку 1863 р., яке на тлі душевного дисбалансу спричинило, здавалось, цілковиту втрату життєвої енергії і породило передчуття близької смерті, а після полегшення категоричне рішення вийти на пенсію. Важливо, що, борючись за життя, Федькович шукав контактів із львівським товариством, зміст його звернень засвідчує честолюбне ставлення до себе як до «жертви» і водночас як «цінності», довіреної самій собі. Моральна

підтримка освічених «братчиків», зорганізовані гімназійними громадами Львова і Станіславова служби Божі, зібрані на лікування гроші дещо поліпшили ситуацію, водночас висвітили важливу і насторожливу правду: що Федькович належить не інакше як до натур, котрих у психології називають екстерналами — людьми, що позбавлені здатності гаразд контролювати себе і в критичних ситуаціях потребують уважної допомоги інших.

Проте ця криза не мала характеру втрати сенсу життя: десь у праглибинах знову зануртувало бажання творити і задля цього, головню тільки задля цього «рубати поли від війська». У листі до Д. Танякевича Федькович недарма зізнався: «Хотівши Довбуша писати, то мусів бих дома бути, без грижі, без туску, мижи своїми людьми, аби мені ся поезія нашого народу назад нагадала, бо вже багато дечого ся позабувало» [446, с. 57]. Ця власна концепція подолання меланхолії засвідчила наявність у поета ще достатньо сили, тверезої народної поміркованості (адже його самовилікування має бути загальнозначущим), водночас невитлумленої тривалою рутинною мрійливістю, одухотвореності як ознак справжніх творчих натур.

Наприкінці лютого 1863 року Федьковичеві за станом здоров'я нарешті дають відпустку, тоді ж у Чернівцях він порушує питання про своє звільнення од військової служби, яке згодом було задоволене. Завершилася ціла ера в конкретній біографії, ера, що розгорталась на широкому європейському просторі, увібрала в себе масу подій як суто військового плану, з яких особливо важливою була участь у кампанії 1859 р., так і освітніх, культурних, художньо-творчих, що стали результатом активної новаторської діяльності поета у специфічних умовах казенної напівсвободи. Спершу рядовий жовнір, відтак кадет, фельдфебель, унтер-лейтенант другого і, зрештою, першого класу, він пізнав зблизька не лише систему військової підготовки в цісарській армії. Головне — пізнався вбраний в уніформу буковинсько-галицький люд як носій багатющого життєвого досвіду і культури. Крім того, було продемонстровано новий тип міжособистісних відносин у війську, ускладнились і збагатились індивідуальні зв'язки Федьковича із суспільством, у т. ч. освіченим; імпровізаційна фаза творчості, передовсім німецькомовної, змінилась фазою напруженої літературної діяльності переважно на українському полі.

Чітка організація військового буття позитивно вплинула на автора «Нічлігу»: вона дисциплінувала, стимулювала жит-

теву енергію, творчу активність і послідовність, заодно й прагнення до інтелектуального та письменницького саморозвитку. Саме в час військової служби заклався міцний фундамент літературних досягнень буковинця (недарма І. Франко назвав книгу його віршів 1862 р. «основою дійсної слави поета»); він почав успішно реалізовувати власну життєву програму з письменницькою діяльністю в центрі. Саме з військовою тематикою у творчості Федьковича пов'язані, на переконання академіка М. Возняка, «найкраще художньо опрацьовані і найглибше ідейно витримані твори...» [565, с. 128], зрештою, як вважає сучасний австрійський учений А. Волдан, буковинець «за кількістю творів, у яких критикується австрійська військова служба, стоїть перший у великому списку звинувачів» [68, с. 121]. Серед письменників, котрим випало нести тягар військової служби і стати її літературними інтерпретаторами (Шевченко, Кернер, Арндт, Кляйст, Пушкін, Лермонтов), Федькович посідає особне місце. І не стільки відсутність перекладів цих творів (а вони, за І. Франком, мали щастя перекладачів [484, с. 127]), скільки недостатнє тиражування і популяризація, не кажучи про належність автора до бездержавної нації, призвели до того, що Федькович не став чільною постаттю цієї сфери світової художньої практики.

Разом з тим 1852—1863 рр. — час Федьковичевої молодості, нещасливих «пригод серця» принаймні з двома персонами, що відтак у творчому світі зажили в образах «панни та й циганки»; це час активної сублімації первинних інстинктів: здатність до неї, за висловом Н. Зборовської, свідчить про «елітарність людини», є «ознакою і мірою її талановитості» [155, с. 53]. Складна, неординарна психологічна організація поета стала визначальним чинником його подальшого формування та інтегрування в суспільство.

5. ДИСКУРС ДРУГОГО СТОРОНЕЦЬ-ПУТИЛІВСЬКОГО ПЕРІОДУ ЖИТТЄВО-ТВОРЧОЇ БІОГРАФІЇ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА (1863—1872)

5.1. ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ У 1863—1867 РР.: ЧАС «БУРІ І НАТИСКУ»

В одній зі своїх поезій 27-літній офіцер австрійської армії Осип Федькович-Гординський констатував: *«Молодіж минула, / Як ружеви́й цвіт. / Де уті́ха була, / Там і смутку ніт...»* [447, с. 66]. Промовисте зізнання не було б таким сумним, якби автор, схильний до екзистенційних настроїв, не досяг, як виявиться опісля, середини життєвого шляху, точніше, якби в поданій суб'єктивній картині цього шляху не врівноважувалися ретроспектива і перспектива. Натомість, підвівши ризик під минулим, яке в момент цього естетичного одкровення здалося ледь не суцільним щастям, поет наступну частину віку змодельював як щось хвилеве, як спад повноти буття, за яким невідворотно настане «кінець». Поняття це виявилось назвою твору, отже, своєрідною призмою, крізь яку автор пропонував сприймати конкретну художню реальність. А позаяк ішлося про Митця, то слідом за Горацієм, О. Пушкіним, М. Лермонтовим, усіма іншими, хто розробляв мотив нескінченності життя людини творчої, давалося зрозуміти, що такий «кінець» неабсолютний: попри те, що в другому гробі упокояться «думи й сльози», над усім незборимою силою вознесеться лоза — дерево поетів і співаків, прадеве життя, символ його повноти.

Специфічна емблематика тексту, його зовнішня оболонка не приховали того, що Р. Кулен, американський геронтолог,

дослідник психології людини середини її життя, вважає ключовим для таких ситуацій [142, с. 235]: Федькович заволодів новим відчуттям часу, розумінням його обмеженості і потреби розширення, резервування, збереження у формі неперехідних художніх цінностей. Це стало найглибшою внутрішньою підставою для деяких подальших учинків, радикальних психологічних і фізичних змін у житті автора «Нічлігу». Так проявилась потреба безсмертя, за О. Вейнінгером, найінтенсивніше відчувана геніями.

Тяжіння поета «домів», крім ностальгії, потреби в реалізації мистецьких, творчих намірів, зумовлювалось також нездатністю сидіти на одному місці, вести військовий спосіб життя, а ще недугою матері, Анни Гординської, про що він 3 березня 1863 року, очікуючи в Чернівцях рішення військових органів про свій «урльоп», повідомляв у листі до Д. Тянякевича: «Неня міні гожма пишуть, аби йти борше домів, бо дуже ослабли, та не путерують уже весну робити» [446, с. 72]. Ідилічний ореол довкола образу села, розвинутий і читанням Т. Шевченка, Марка Вовчка, Г. Квітки-Основ'яненка, почав розвіюватись уже на підступах до Путилова, «вимріяна, тугою викликана серед далекої чужини країна казки з її пейзажем і пишними потомками Довбуша» (Б. Хмиз) здобувала реальнішу подобу.

Започатковувалась нова ера Федьковичевого буття, яка тривала до літа 1872 р., часу переїзду у Львів, і на тлі тодішніх суперечливих взаємин інтелігенції та селянства, специфічного ставлення поета до них вона обіцяла бути складною, психологічно напруженою. Цей період лише фрагментарно досліджений фахівцями (Ом. Поповичем, Д. Лукіяновичем, В. Лаврівим), проте тільки О. Маковей відстежив його як єдиний процес, нову ланку в системі таких, що послідовно змінювалися, Федьковичевих «діяльностей». Пропонуючи у «Житєписі...» інформативно насичені виклади про другий сторонець-путилівський відтинок історії автора «Нічлігу» — з приватними і громадськими клопотами, успішним веденням сервітутного процесу, війтуванням та інспекторуванням шкіл, біограф чимало уваги присвятив суто художньому вираженню себе письмєнником, драмі його внутрішнього життя, однак не уникнув поверховості та суб'єктивізму в їх трактуванні, а ймовірно, і впливу драгоманівської тези про згубний вплив громади, зокрема сільської, на талант буковинця. Резюме — «нігде не був би мав [Федькович] стільки вільного часу до писаня, як міг мати в Путилові, коли би був знав розумно

упорядкувати собі жите» [296, с. 317], — чи не найбільше засвідчило нехтування істинним: «людина, ...позаяк їй властиве осмислене існування, завжди вільна у своєму рішенні щодо способу власного буття» [462, с. 205].

Водночас Є. Кирилюк у 1960 р. закликав переглянути Маковееву думку, ніби після звільнення з військової служби і переїзду до Сторонця-Путилова почався повільний, але певний занепад таланту Федьковича [186, с. 141], однак ця ідея не була тоді підтримана. Автор «Житєписі...» та його послідовники знехтували і поміркованою думкою І. Франка, який, презентуючи в 1902 р. упорядкований ним перший том Федьковичевих «Писань...», відзначив як загалом успішну не лише ранню стадію в розвії сторонєць-путилівської творчості (до 1867 р.), а й наступну, коли, на думку І. Франка, у Федьковича зникла манера наслідування Шевченка, з'являлися філософічність, «дивний спокій і ясність та артистичне згармонізування» [484, с. 129—131].

Отже, другий сторонєць-путилівський відтинок життя письменника, в якому виокремлюють два менші періоди, не мав глибокої наукової інтерпретації. В аспекті народницького руху нез'ясованою лишилась самотність позиція Федьковича та історія його то бурхливого, то справді згармонізованого психологічного буття, картина зв'язків із собою, ближчим, дальшим оточенням, інтелігенцією та селянською верствою, монархічним судочинством та освітою. Те саме стосується заскоружлих принципів самоврядування, організації громадсько-культурного, морально-духовного життя, які Федьковичеві довелось ламати, натомість утверджуючи нові, прогресивніші, що їх досі не знала Буковинська Гуцулія. А окреслені І. Франком звільнення від Шевченкового впливу та сходження на власні нові вершини — досягнення, які також ґрунтувались на душевній моці... Російський літературознавець Б. Бурсов, розмірковуючи над дослідженістю автора «Війни і миру», зауважив: «...слід було б говорити про невпинне прагнення Толстого до того, що нове, коли для нього ставала ясною ілюзорність попереднього захоплення, про невтомний рух його могутнього духу» [54, с. 304]. Федьковича періоду 1863—1872 рр. необхідно розглядати в такому самому аспекті, тим більше, що рух його творчої енергії також, як і в Л. Толстого, поживлявся внаслідок чимраз більшого заглиблення в себе і в життя. Слід мати на увазі зростання інтровертованості Федьковичевої натури, згідно з К.-Г. Юнгом, закономірне для другої половини життєвого циклу, появу відчуття самот-

ності, не лише «космічної», вселенської, якою страждають романтично налаштовані поети, а й земної, власної, поєднаної із соціальністю.

«Ускладнення» людини ускладнює процес її пізнання, ще більше унеможлиблює його абсолютність. «Ускладнення» Федьковича пори 1863—1872 рр., тотожне розвиткові, зростанню, важливо збагнути ще й з огляду на інсинуації деяких дослідників, що у Сторонці поет «поволи збрусоватів в думанню і почуваннях» [264, с. 147], що у цього «гуцульського Верлена» «злиття з народом ішло аж до повного схлопіння» [14, с. 6]; перефразовуючи М. Бердяєва, творчі акти, існування яких не заперечувалось, переставали мислитись у площині космічних ієрархій. Чимало важливих питань тільки окреслені, як-от думка М. Рудницького про особливий соціальний статус автора «Нічлігу»: поет «не був лише звичайним гуцулом; він не був також звичайною інтелігентною людиною» [316, с. 64].

Історія особистості Федьковича розгорталася в розглядівану пору не у вузьких межах, широчінь їх визначали як його реальні зв'язки зі Львовом, Чернівцями, Станіславовом, Тернополем, навіть Віднем, так і віртуальні «точки», до яких лінулося на крилах читання, думання, творчості. Опоетизовуючи рідне так широко і ніжно, як мало хто інший у літературі, Федькович не став «поетом одного закутка, розкішного та принадного, але все-таки тісного» [479, с. 37]; цей принциповий закид І. Франка, висловлений іще до глибшого ознайомлення з усією творчістю буковинця, не відповідає дійсності, позаяк художній погляд Федьковича обіймав ширші простори, аніж Підгір'я, у тематичному, моральному аспекті він охоплював сферу загальнолюдського, навіть коли її нібито заступало індивідуальне авторське Я.

Тяжіння Федьковича «домів», принаймні його поетичне вираження розпочалося щонайменше в 1859 р., на початку творчості руською мовою: у вірші «На день добрий» ліричний герой, поклонившись «чесному суборові» літературних авторитетів, повідомляє на прощання: «*Ой піду ж бо я, поїду ж бо я / Тай назад в Чорногори!*» [447, с. 4]. Один із поетових дезертирів як образів у рідній край не пішов і не поїхав — «*полетів як птак, / А вітер з ним не йде в догін, / Бо годі му так*» [447, с. 44]. Інша річ — яка ціна такої свободи, але «гонитва за нею» «сильніша за акти дезертирства» [245, с. 111]. У Трансильванії, в Кезді-Васаргель, перенісши запалення легень, відтак прибувши до Чернівців (але не тих, що стосувалися батька,

службовця магістрату), поселившись у готелі «Russia» і знову захворівши, Федькович думає увесь цей час про «урльоп». «Ни рушу ся відси, аж доки свого не доконаю, аби знав, що дадуть мя до штокгавзу» [446, с. 72], — 3 березня листовно повідомляє він Д. Тянячкевича, свого найвірнішого адресата з того часу («штокгавз» (гауптвахта) — місце, де утримували дезертирів). Велемовність, пишні гуцульські примівки у листі цього разу відсутні внаслідок не так фізичного нездужання Федьковича, як стану крайньої розтривоженості душі. Така ситуація — закономірний результат значного перенапруження довголітнім військовим життям, війною, творчістю, нещасливими «пригодами серця», навіть гучним поетичним успіхом: як зазначає учений-психіатр Ч. Ломброзо, «вслід за надмірною втратою чи розвитком сили з'являється надмірний упадок тієї чи іншої сили» [283, с. 22].

Жовнірська служба і війна найбільше вплинули на стан Федьковича. Американський біограф-психоаналітик німецького походження Е.-Г. Еріксон, працюючи з американськими солдатами, що повернулися з Другої світової війни з комплексом невротичних симптомів, дійшов висновку, що в його пацієнтів відбулася різка зміна суспільних умов існування: раніше ці люди посідали чітко окреслене місце в суспільстві, були включені в певні соціальні відносини, мали стійкі цілі та систему цінностей; тепер вони змушені були включитись у нові відносини, сформувати замість старої нову, особистісну ідентичність, що й зумовило невротичний стан [12, с. 213—214]. У тотожній ситуації опинився й Федькович. Тому, імовірно, такий подвійний фактор — зовнішнє і внутрішнє нездужання поета — вразив навіть «німців» — відповідних військових чиновників, що й допомогло йому уникнути «штокгавзу» та, перефразовуючи ранній вірш поета, у середині березня 1863 року, «як лебідь той білий, на вдвір'я впасти» перед «матінкою-уткою».

Довгоочікуваний гість мав бути вбраний по-гуцульськи, дарма що в «Новобранчикові» (1862) читаємо: «Ведут нас під міру у мокрі сороці, / В кроваві пускают по десять роках» [447, с. 142]. Федькович мав гуцульський одяг на жовнірській службі й охоче демонстрував його в компанії земляків [296, с. 212—213]. У січні 1862 року, обговорюючи з К. Горбалем питання про свою можливу службу у Львові, письменник поставив ультиматум: «бувши в цивільнім стані, лиш в сардаці та й у кресані ходити гадаю...» [446, с. 33]. По-польськи вдягався у Чернівцях Ад. Гординський, можливо, першим

наштовхнувши на аналогічний вчинок, але в гуцульській інтерпретації, сина-поета. Це була своя знаково-символічна система, що містила соціально значущу інформацію: «знакові функції належать до тих стереотипів, в яких упродовж віків утілювався досвід поколінь» [306, с. 39].

Жоден інший вияв поведінки буковинця не згадувався сучасниками, майбутніми поколіннями, не афішувався Федьковичем так, як цей, жоден інший представник української літератури не «маніфестував зверхній вигляд свого народу» (М. Сріблянський), «національну визначеність у свідомості та побутово-звичаєву традицію» (В. Погребенник), етнічну приналежність так наполегливо, послідовно і гордо, як Федькович. На ХІХ ст. припало «свідоме оживлення, акцентування, культивування етнічної своєрідності» багатьох європейських народів, «одягання в національні одяжі, які загалом вийшли до того часу з практичного вжитку панівних верств, для угорців, поляків, чехів або хорватів слугувало засобом вираження патріотичних настроїв» [393, с. 30], водночас як у Федьковича, так само, як, до речі, і в гуманного поміщика, графа Л. Толстого, це був знак передовсім їхнього демократизму.

Рецепція цього явища в суспільстві була різноманітною і тривалою. Якщо сучасник буковинця, перекладач його прози російською М. Златовратський спостеріг у цій прив'язаності бажання «нічим не виділятися із середовища своїх простих братів» [161, с. 43], то деякі земляки Федьковича розцінили це як бажання стати популярним [149, с. 185; 249, с. 85] чи навіть депутатом [149, с. 182], чим кинули тінь на образ свого заступника: «все індивідуальне, таке, що виламується із заведеного порядку речей, викликає підозру і засудження» [250, с. 87]. У 1938 р. М. Матіїв-Мельник зазначав, що, перебравшись по-гуцульськи, Федькович «став мужиком змістом і формою, в цілому значінні слова» [304, с. 154], дарма що сам висвітлив передовсім глибоку інтелігентську сутність письменника. Обговорення іноді набувало несподіваної векторної зорієнтованості — аж до сумніву Ю. Андруховича, що в кептарі Федькович, «можливо, насправді ніколи не ходив, а одягав його виключно і тільки до фотографії» (підозрюючи, отже, у «змові» усіх Федьковичевих мемуаристів на чолі з ним самим). При цьому зазначалося: письменник міг розглядати одяг «як суто буковинський відповідник шевченківських кожухів і смушевих шапок» [6, с. 159] — попри те що ця любов була засвідчена ще задовго до відкриття поета.

На думку Федьковича, висловлену ним у «Skizze aus dem Huzulenleben» («Нарисі із гуцульського життя»), вишукане гуцульське вбрання є «найкраще [тобто найкрасивіше] в усій Європі після шкотського [шотландського], мадярського та грецького» [448, с. 463]. Це було провансальство у вищому сенсі слова, бо зафішувало і популярну тоді в Європі гердерівську ідею самобутності кожної народної культури, і естетизм смаків іще тоді маловідомого буковинсько-гуцульського племені, яке, за словами В. Шухевича, «достроювало» своє тіло до краси природи [528, с. 57]. «Достроювання» в конкретному індивідуальному форматі мало місткішу суть: як висловився у 1888 р. Г. Григорієвич (Цеглинський), «під тим киптаром гуцульским била душа кріпка, дужа, характерна, котра од хвилі вступлення на шлях народної праці до послідного віддоху ні разу не спроневірилась ідеалам народним», «той киптар гуцульський відбивався од ряс і сурдутів Головацьких, Дідицьких, Наумовичів, Кулішів, Н. Устияновичів», «в тім киптарі був не «дивак», не «оригінал», а «ідеал демократичної інтелігенції» [110, с. 34].

До різко індивідуальних вчинків письменника початку сторонєць-путилівського періоду належить також зміна віросповідання, на що мав право кожен мешканець Австрійської імперії з «укінченням 14 роком життя» [271, с. 30]. В останній день березня 1863 року гарнізонний капелан Й. Франц у Чернівцях видав дозвіл на вихід офіцера Йозефа фон Федьковича-Гординського з римо-католицької віри, а 7 квітня того самого року православним священиком Ол. Поповичем було засвідчено прийняття згаданою особою православ'я та імені Георгій (Юрій) [446, с. 360—361] (Між іншим, Юрієм іменує себе авторський образ уже в «Любі — згубі» (1862)). Зміні підлягла фундаментальна складова особи — її дух та світогляд. Це був неформальний акт поведінки Федьковича, напружені стосунки якого з батьком-католиком найменшою мірою вплинули на такий вчинок, тоді як титул українського письменника, перейнятого долею народу, що сповідує переважно православну доктрину, зобов'язував поріднитися з народом і у вірі.

Щодо імені — «символу індивідуальності» (О. Вейнінгер) і «ключа для включення механізму відтворення чогось усередині нас» [250, с. 44], то відбулася зміна «ключа», точніше «ключів» додалося, отже, збільшилась кількість «механізмів», які можна/слід було відтворити. Св. Юрій, будучи, зокрема, патроном вояків і титулюючись навіть «сином Божим», за народними віруваннями символізував ще й прихід весни,

звільняв сили природи до їх повного розквіту і життя: імовірно, таку радикальну функцію щодо соціокультурного простору провіденційно вбачав Федькович у своєму кредо і всьому бутті. Самоперетворювальна діяльність письменника за характером була не вузькоіманентною, а суспільно детермінованою.

Свого часу 29-річний Т. Шевченко, відвідуючи рідні краї після 14-літньої розлуки з ними, був тихо зустрінутий у Кирилівці, зате гучно на Чернігівщині та Полтавщині: тамтешне панство, що, як зазначав О. Кониський, вміло «єднати свій аристократизм з новим прямованням і з властивим Україні демократизмом» [253, с. 132], напереді запрошувало його, «молодого, незвичайного чоловіка, до якого доля всміхнулась такою чарівною усмішкою» (Б. Лепкий). Повернення Федьковича мало схожі обставини: йому також 29, він теж майже половину життя був дистанційований від батьківщини-материзни, до нього як до поета теж усміхнулась примхлива доля. Однак буковинця тоді привітали тільки «матінка-утка» і дехто з рідних, а не загал: це було повернення у значно складніший за Шевченків соціокультурний простір, у якому не тільки селянська спільнота жила замкненим, роз'єднаним життям, а й нечисленна письменна верства була аморфною і жорстко відокремленою від загалу. У такому суспільстві, яке, послугуючись класифікацією Е. Гелнера, перебувало в середині найнижчої — аграрної — історичної епохи, «державна цікавиться лише збиранням податків і підтриманням миру і не виявляє інтересу до налагодження спілкування між підлеглими їй спільнотами» [79, с. 39].

Повернення Федьковича на Буковину було історичним і тому, що він перший почав налагоджувати тут це спілкування, застосовуючи різні методи і прийоми — аж до радикальних, як от зміна віросповідання. Водночас це було не новою формою життєдіяльності, а розвитком тієї, що започаткувалась у війську. Там, правда, усе полегшувалося спільністю людського буття, більшою згуртованістю індивідів. Федьковичева праця на сторонецькому, буковинсько-гуцульському терені видозмінить модель «письменної людини», спровокує народження особливої ідеї, що полягала в служінні інтелегента конкретній, загальнозначущій меті. Для себе письменник обере модель синкретичної діяльності (письменство і громадська робота), дарма що його творчість не буде ще тривалий час тут соціально функціональною, за винятком головно пісень, які він склав на службі і які стали відомими завдяки звільненим у запас.

На початку XIX ст. у своїй «Енциклопедії філософських наук», обмірковуючи проблему переходу від уявного до практичного життя, Гегель дав зрозуміти, що цей перехід завжди пов'язаний із психологічними труднощами; неможливість «безпосереднього здійснення ідеалів юнака, що перетворюється в мужа і повинен тепер стати діяльним, здатна кинути його в іпохондрію» [77, с. 89]. Ствердження Федьковича на рідній землі у постармійський період також тільки на перший погляд було позбавлене драматизму, і репліка невідомого автора в польському літературно-науковому тижневику «Кюсю», який у 1873 р. у статті про буковинця зазначив: «коли поет знову вдихне рідного повітря, побачить свої зелені гори, то його груди розширює радість, веселості немає кінця» [558, с. 29], суперечить настроям самого Федьковича, який зауважував: «...Годинами прийде мені така манколія, що сам себе ни тямю. Стали ся люди мене боять, да і я сам уже себе ся бою» [446, с. 73].

Причиною цього були не стільки припізніла весна 1863 р. та кепська погода, на яку письменник, «така дивна і визначна людина, ...був дуже вразливий... В слоту ...не мав ніколи гумору і не хотів ні з ким стрічатися» [17], чи брак уміння господарювати (як підказує Д. Лукіянович, «у війську діставав усе готове» [286, с. 20]). Річ у самому Федьковичеві, у складнощах його внутрішніх процесів, які він болісно переживав, у невідповідності мрій, реалій, актуальних потреб (у влаштованому, естетично оформленому бутті, пригадуванні, глибшому пізнанні поезії народу як джерела творчості, наявності поруч і опікуванні таких людей, як Р. Роткель, Е.-Р. Нойбауер чи «львівце») можливостям їх повного задоволення в таких умовах.

Мав пройти час, з'явитися навички і вміння жити по-новому, з більшим практицизмом, зрештою, в Підгір'ї мала настасти весна, а в душі письменника зродиться смирення та нова сила: опублікований у березні 1863 року вірш «Нива» («Доки маю світом нудить, / Доки маю люде гудить, / Доки маю дожидати, / Заки Галич зможе встати? — / Ліпше сам я рано встану, / А сповівшись щиро Богу, / Займу плуги круторогі, / З'орю гори та й долину, / З'орю свою Буковину...») [447, с. 151]), трактований у громадянському аспекті, засвідчив початок «переламування» Федьковичем себе, самонавертання на шлях іншої, тоді ще нечітко уявлюваної суспільно значущої роботи.

А тим часом проза життя диктувала свої приписи. В. Шухевич у «Гуцульщині» подає перелік потенційних

обов'язків для горян, у т. ч. для Федьковича: «Мущина вештає ся все поза хатою; він обходить маржину (худобу), вивозить каруцями гній, скородит поле, рубає дрова, направляє воринє, ставить загороду, кошьири, оре в поли, косить сіно, ходить на полонину д'маржини...» [528, с. 173]. Федьковичеві епістоли до Д. Тянячкевича відгомонюють цією конкретикою реального буття, організованого, проте, спочатку за іншими, більш творчими законами: «Учора послав я до «Вечерниць» одну повісточку і пару поезій», «маю кутаня досить, мусівем собі навіть наймета приймати, так що ж: я по надвірю, ба вожу гній, ба плоти пересипаю, а в хаті нима нічо, бо ньєнка день на ногах, а два в постели, — дуже низдужають. Я прийду з наймитом на обід та журю ся, а ненєчка у одно: жени ся, синку, бо пропадеш...» [446, с. 74—75].

Згадана жура уже земнішого, реалістичнішого штибу. Пристосовуючись до дійсності, часто відпускаючи Пегаса разом з маржиною пастись на всі 35 моргів належної йому землі, письменник спромагався почасти забувати про душевний клопіт і зайнятість, як довів Р. Бьортон іще в 1621 р. в «Анатомії меланхолії», справді є при цьому найкращим способом. Він пробує стандартизувати особисте життя (стати «таким, як усі»), компенсувати дефіцит тепла й інтимності, а тому вже у квітні-травні 1863 року надумє свататись до Юлії Дияконович, своячки, мати якої Марія (з Ганіцьких) після смерті чоловіка, сергіївського пароха, залишилася з чотирма дітьми. Від «ни богатої, ни молодой» обраниці 29-річний офіцер запрагнув єдиного: щоб поважала ньєнку і йому рада була [446, с. 75], проте, дізнавшись про існування суперника, з яким дівчину зв'язували почуття, відступив.

Галантному жесту не передувало бажання схопитись за пістоля чи, подібно до Пушкіна, озброїти римами любовну думку, тим більше що її (з якої народжувались присвяти Е. Марошані чи Цорі) не було, як не було і великої жури. Навпаки: повідомивши Д. Тянячкевича про невдалість сватання, вигадавши щодо себе іронічно-сумний контраргумент (я «старий, задумшливий»), Федькович заспокоїв приятеля — чи не єдину з того часу довірену особу: «Лиш ни думай, братчику, що я зо свойов теперішнов долею ни контентний, — о-о! — я щасливий, братчику...» [446, с. 77—78].

На тлі внутрішньої нестабільності, частих і недавніх нарікань протилежного змісту чи не вперше ствердилася задоволеність життям — рідкісний як для Федьковича стан, притім задоволеність, що пута Гіменєя не зв'яжуть його рук. Отже,

шукаючи собі пару, поет робив це формально, шукаючи водночас приводу для соціального звільнення від шлюбу. Така ситуація, з погляду психології, закономірна, оскільки порушення в «сценарії» батьківської сім'ї не минають безслідно, така сім'я з великим ступенем імовірності має порушення структури в наступному поколінні. Адже вразливе інтелігентське сприйняття Федьковичем як представником цього покоління деяких суперечливих явищ вільно допускало їх утрирування.

Загалом місце найближчих родичів, а також свояків по материнській лінії в системі тогочасної Федьковичевої комунікації було дуже значним, навіть попри відсутність безпосередніх зв'язків із ключовою фігурою — батьком. Той, незважаючи на специфічний статус у долі сина, усе ж перебував у цій системі поряд з А. Гординською, так само, як окрему групу становили роди панотців, учителів, урядників Ганіцьких, Волянських, Кантемірів, Поповичів, Нікіфорянів, Дяконовичів. Загострено сприймаючи категорії «свій — чужий», вони приязно ставились до молодшого Гординського, оскільки звістки про його військові та літературні успіхи, рідкісні для Гуцулії, сприяли створенню «ефекту ореолу». «Мій чесний рід приймив мя доста красно, краще, може, як я ся сподівав» [446, с. 75], — зізнавався психологічно вдоволений письменник у листі від 3 квітня 1863 року, не підозрюючи, що з часом далеко не всі його кривні, люди з різною ієрархією цінностей, толерантно ставитимуться до способу життя, характеру, зовнішніх атрибутів його особистості, підтвердженням чого і стануть розхитані стосунки з Поповичами.

Щодо самих Гординських, їхньої сімейної діади, точніше — тріади, то вона у психологічному плані продовжувала бути складним об'єднанням, дарма що син відгородився від батька ширмою «коссованщини», безперечно, не афішованої на гуцульський загал і навіть у ширшому родинному колі, і дарма що, з огляду на повідомлення О. Маковея про неперервність стосунків пари (тоді «вони обоє серед нових обставин і з літами втихомирювалися» [296, с. 87]), в цій історії тепер годилося ставити нові акценти.

Удома Федькович, за З. Фройдом, почувався Едіпом і в емоційному аспекті заступає матері чоловіка. Ведення господарства із рук утомлених переходить до рук сина, до того ж він мав бути здатним ошчасливити «ненечку-утку» власним подружжям, потішити її амбіцію як пан, людина заможна і шанована гідним товариством. Так, довідавшись, що на храм

у сусідні Сергії син збирається йти пішки, А. Гординська, зачинившись у stodолі, проплакала два дні, не ївши-не пивши, але так і залишившись при думці, що Юзя слід було везти кіньми [149, с. 227]. В одному з листів до Д. Танячкевича письменник, який, за спогадами сучасників, «мав чуте лише до своєї матері» [149, с. 181], так охарактеризував ситуацію: «Мама тому собі мене жилала, бо гадала, що стане з-за мене панею, аж то ни туда ся моє серце горне» [446, с. 84]. Надмірний категоризм, замішаний на суб'єктивізмі, егоцентризмі, посилював драматизм ситуації. Федькович, який ще недавно запевняв: «Над наше Підгір'я на світі вже ніт», зараз був готовий покинути його, тобто те, що було приземленим, рутинним, таким, що перешкоджало творчому самовираженню людини. У листі до Д. Танячкевича від 12 червня 1863 року письменник зазначав: «Лиш що озьму перо в руки, а мати вже і сваря: а це тут пропадає, а то там, а ти нічо ни дбаєш, а ти нічим ни питаєш, а ти ледащо. Та й пиши, коли тобі ся хоче» [446, с. 85].

Виникнення цього ситуативного конфлікту було спричинене неідентичними установками найближчих людей, і позаяк він стосувався емоційної площини, то його корекція була малореальною, що сприяло розвитку травматичних станів, неврозів, психогенних реакцій тощо [503, с. 79]. Однак шанобливе ставлення до матері перемогло; ще недавно прагнучи емансипації, маючи приблизне уявлення про напруженість сільського буття, його ритм і співвідношення праці та дозвілля, Федькович тепер іде на компроміс, часткову зміну особистісних стереотипів і найближчого життєвого плану: він усе ж виконує функції, задані обставинами, хоч, як кожен романтик, трудиться швидко, але, сказати б, неглибоко. Таке пізнання на власному досвіді складнощів селянської праці, участь у ній допомогли письменникові звідати людину у праці, налагодити, так само як на військовій службі, ефективний контакт із нею, здобути високий ступінь її довіри. До того ж ця робота потребувала прагматичного мислення, такої ж поведінки, вона значною мірою виховувала у Федьковичевій душі — поряд із романтичним типом — реаліста і не виключила, а може, теж зумовила деформацію зв'язків із соціумом та власним Я.

На думку російського психолога Ф. Березіна, «відновлення порушеного балансу в системі людина — середовище і відповідно зниження сумарної та співвіднесеної фрустраційної напруженості може бути досягнуто шляхом активного

впливу на середовище з метою реорганізації його в бажаному руслі або в результаті відходу з несприятливого середовища (виділено нами. — Л. К.) і пошукові умов, які більшою мірою сприяють реалізації мотивованої поведінки» [30, с. 251]. Федькович не був би собою, якби надав перевагу «кавальчику спокійного хліба» та індивідуальному балансові, зробив пріоритетним лише один шлях, дав тільки одну предметну відповідь щодо свого вибору.

Як людина багатомірна, Федькович обрав і різноманітні кількоступеневі за своїм розвитком контакти із середовищем, включаючи цілеспрямований вплив на нього, і періодичну суто мистецьку внутрішню еміграцію — втечу у творчий світ. Цілковитою збалансованістю духу годі було сподіватися: «відсутність рівномірності (рівноваги), за Ч. Ломброзо, — одна з прикмет геніальної натури» [283, с. 12], і цю обставину теж варто мати на увазі, поцінуючи результативність цього життя у Сторонці-Путилові, самохарактеристики поета і відгуки про нього значущих інших.

Чи не першим селянином, із яким Федькович заприятелював у Сторонці, був наймит Юзьо Огоновський, за О. Маковеєм, зрущений поляк, раніш «гайдук», тобто солдат при місцевім податковім уряді» [296, с. 327]. Для молодого, проте бувалоного хлопця нова служба означала нову життєву роль, притому не лише особи, що супроводжувала господаря туди, куди він почав учаштати, — на парубоцькі гуляння. Ю. Огоновський виявився надто спочатку тонким обсерватором і реципієнтом Федьковичевої поведінки, про що свідчать його розповіді О. Колесі [249, с. 85—86] та П. Кирчіву [188, с. 28], а після смерті А. Гординської в січні 1864 року чи не єдиною близькою людиною, яку письменник через гостру потребу в родинному, суто сімейному зв'язку назвав сином. Однак, скоротивши власноруч дистанцію між собою та підлеглим, утвердивши у стосунках із ним фамільярність як обов'язковий атрибут, Федькович спровокував пізніший перехід цієї фамільярності за всі межі, а довірливим дорученням вести господарство — розвиток утилітаризму, нахабства Ю. Огоновського і своє кінцеве становище як ошуканого та жертви. О. Колеса зазначав, що Федькович, «як се часто буває в поетів, руководився в життю більше чувством, як розумом, а йдучи за першим поривом горячої своєї душі, поповняв не раз похибки, котрих опісля жалував..., віддавався не раз зовсім під опіку людини, що раз здобула собі його довір'є» [249, с. 78].

Зв'язок із Ю. Огоновським став також тією кладкою, що з'єднала письменника із сільською парубочою громадою. Це був світ, який складом нагадував армію, жовнірський осередок, світ, де теж панували простота і ширість у стосунках, де можна було своєю одержимістю, заводійним темпераментом знову позмагатися за місце лідера, провідника («калфи») і досягти бодай тимчасового звільнення од «манколії». «Гуляють, бувало, мій пан, аж піт із них лле ся (а самі в киттари), попивають то горівку, то рум, платять легіням, що хто злюбить: тому вино, тому пиво, тому гарбату; любили раз робити баль» [249, с. 85—86], — ефектно висловиться Ю. Огоновський.

Таку «антиповедінку» поета-демократа, схожу на поведінку чи то В. Шашкевича, К. Климковича, Ф. Заревича та інших членів тодішнього гуртка львівської літературної богеми, чи то паризької артистичної еліти, інших подібних утворень, замовчувала більшість радянських науковців (бо вона не вкладалася в зразок людини-схеми). Натомість про неї вільніше говорили Араміс (О. Мох) (Федькович «знижував себе до низького рівня народу» [14, с. 6]), Д. Лукіянович («на місце дисциплінованого військового життя з годинником у руці прийшло безкрає призволяще» [286, с. 22]), Д. Загул («“воля” од військової служби дала нагоду вибухнути лихим звичкам ще з більшою силою, і він “загуляв”» [148, с. 22]), Рост. Заклинський («щоби близько станути до селян, поет особливо зразу став забавлятися і пити з гуцулами» [150, с. VII]).

Проте кожен вияв поведінки творчої людини, тим більше неординарний, протилежний до загальноприйнятих, має глибоке коріння і зазвичай важко вкладається в одне поняття (чи то «спадковість», чи «соціальне середовище»). Адже «забавляння» поета з парубоцтвом мало місце лише в початковий, адаптаційний період його життя в селі (до осені 1863 р. чи й раніше) і пов'язане, ймовірно, з популярним не лише в Україні, а й серед багатьох європейських народів (чехів, поляків, німців, французів) обрядом ініціації, зокрема з його третьою фазою — реінкорпорацією (включенням заново), оскільки виокремлення індивіда з колективу і порубіжний період затягнулись на довгі роки. Реінкорпорація Федьковича (із застіллям, бесідою, танцями) теж була тривалішою, адже в компанію вступав незвичайний індивід: 30-літній панич, офіцер, який не стільки народним одягом, скільки оповідним хистом, демонстративним нехтуванням панськості, широким спектром демократичних емоцій, побратимством ніби давав зрозуміти, як важливо було стати для нього серед цих людей «своїм».

«Але ж бо й легіні за ним [Федьковичем] в огонь би пішли» [249, с. 85—87], — зазначав Ю. Огоновський. Отже, ця акція мала подвійне навантаження і у фольклористиці називається «коронування» (за М. Грушевським, це «піднесення на князівство, на ватажківство...» [113, с. 246]: згідно з правилом, «коронований» ставив хлопцям могорич). Такі явища були очевидним порушенням загальноприйнятих норм і водночас легалізувалися сільською громадською думкою. Проте глибина контактів усередині цього товариства була обмежена: ніколи «героеві і людині «натовпу» не може бути властива одна й та сама психологічна структура, однакові принципи поведінки. Хоча «натовп» може слідувати за героєм, а герой співчувати «натовпові» і жертвувати собою заради його інтересів» [89, с. 69]. Жертвування, тотожне «зниженню», мало бути психологічним ходом — в ім'я завоювання довіри, поступкою задля майбутньої можливості не лише підносити рівень повсякденної поведінки своїх краян, а й підносити рівень їхньої свідомості і всього громадсько-культурного життя.

Для Федьковича «горівка», «рум», музика, а також справжнє проживання танцю, тобто сприймання його через власні емоції, мали, імовірно, стимулятивну для творчості дію. Водночас це були пошук, значущість яких зростає саме в переломні періоди.

Важливо, що Федькович спромагався «против рожна перти, против хвиль плисти»; його тогочасна поезія «Гуляли» починається сценою бурхливої молодіжної забави, на тлі якої дисонує картина душі ліричного героя: він згадує дві могили, у них два чи не найдорожчі людські типи — жовніра та «дівчину з чорними очима» — і відмовляється від участі в танцях («*Ви гуляйте, а я більше / Гуляти не буду!*» [447, с. 350]). Спомини Ю. Огоновського уже в конкретно-реалістичній манері фіксують мотивацію незвичайної поведінки, внутрішню зорієнтованість Федьковича на найголовніше — стан, який М. Бердяєв означив як «дерзновенний прорив за межі цього світу, до світу краси» [29, с. 228], дарма що це відбувалося в локальному просторі сільської хати: «От устаткують, бувало, пан, засядуть у своїй світлиці, та нікого й на очі аби не виділи: тільки лише, що води внесемо, або якої страви. Все пишуть та пишуть, та переписують; одні папери в піч кидають, а другі на почту несуть. Так буває з тиждень, не раз зо два; — а потому як підуть!.. Знов так як перше» [249, с. 85—86]. Однак за даними Рост. Заклинського, коли Федьковичеві

«йшло на гадку писати, то не раз замкнувся і сидів 5—6 неділь, і працював, і не дав собі перебивати» [149, с. 182]. Отже, для спостережливих умів час і спресовувався, і довшав, одне слово, ставав поняттям умовним, якраз ненормативність поета викликала нову хвилю підвищеної уваги до нього з боку оточення — процес, котрий О. Бодальов назвав переходом «від реєстрації зовнішнього боку поведінки пізнаваної людини... до психологічної класифікації її вчинків» [37, с. 114].

Про початковий період сторонецького буття Федьковича О. Маковей зазначав у «Житєписі...»: «Року 1863 Федькович дійсно не зовсім покинув писати: він тоді надрукував у «Меті» поему «Шипітські берези» і три оповідання — «Стефан Славич», «Хто винен» і «Стрілець»» [296, с. 328—329]. У тому самому львівському виданні були вміщені сім «думочок», а Д. Тянячкєвичеві Федькович сповіщав, що: «ни багато уже має кінчати «Зрадзіль», вітак «Циганку»» [446, с. 84] і що «пришле й німецькі поезії, як їх переробить» [446, с. 87]. «Я много дечого позачинав, а нічо ни скінчив; ни маю я, братіку, до нічого волі, — хожу мов ни по свому світу» [446, с. 87], — зазначив він у листі від 26 листопада 1863 року.

«Много позачинати» було рівнозначне ледь не одночасному виборові багатьох доріг, навіть виходові за їх перший рубіж, тобто це було творче мислення одразу в багатьох напрямках — заняття складне і відповідальне. І. Франко зауважував високу якість зробленого («у “Меті” найціннішими були все-таки вірші Федьковича» [476, с. 319], до того ж буковинець мав цілу сув'язь планів як теоретично-віртуальних «виходів»: і щодо «сторії Кобилиці» (вона потребує «дат», поїздки «аж до Гомору та до Чернівців»), і щодо «руских звичаїв, пісень», які він (Федькович) надішле львів'янам, і прохання до Д. Тянячкєвича «зазвідатися, яким способом карали у польському війську за великі проступки: дизиртирку, убійство і п. — і яким способом відправлялась тоді гостра зикуція. Мені отце-го треба до Добушя». У листі від 26 листопада 1863 року Федькович дивувався, що йому не надіслали перше число «Меті» (де були надруковані сім його «думочок»), і просив дістати через Б. Дідицького отримані тим з України «2 ряди українських пісень в нутах... до перечитання», а також прислати «Рускі коляди», якщо вони «печатались» у Львові, та чотири «Ластовоці» (імовірно, дитяче видання) — «Дехтєнецькі школі подарувати» [446, с. 87].

Сфера художніх інтересів письменника урізноманітнілась, розширилась, при цьому нарікання на безвольність,

духовно-фізичну слабкість були даремні, точніше, такий стан був закономірною, ледь не обов'язковою психологічною передумовою великої творчості і перегукувався з аналогічним самопочуттям багатьох. «Не писати» ще не означало для Федьковича «не працювати творчо, мученицьки».

Разом з тим відсутність інтенсивної літературної самовіддачі гнітила буковинця, так само, як відсутність оцінок попередніх писань, а ще більше атмосфери, товариства, яке б розумілося на літературі і було близьким духовно: «Я би сьогодні навіть яко поета багато вище стояв, коби було кому було міні правду уповідати та усе на праву дорогу наводити», — зізнавався Федькович Д. Тянячкевичеві [446, с. 84]. Львів, що на зламі 60-х років XIX ст. тішив увагою з боку гурту молодих літераторів (К. Горбала, В. Шашкевича, К. Климковича, Ф. Заревича), тепер обзивався лише голосом Д. Тянячкевича, який разом зі схильними до проб пера Я. Гудиком і Г. Гарасевичем завітав до Сторонця влітку 1863 р. Зустрічатися з Е.-Р. Нойбауером випадало нечасто, тоді як контакти з близьким родичем Ол. Поповичем — поетом, священником були складні психологічно: в одному з листів автор «Нічлігу» та «Люби — згуби» зазначав, що вуйко докоряв йому за «прості сторії», надруковані у «Вечерницях» [446, с. 83].

Путилів не міг забезпечити Федьковича потрібною розкішшою духовних зв'язків, незважаючи на те що родини урядників (цісарсько-королівського голови повіту Ю. Губріха і начальника суду п. Августака), зваживши на ґрунтовну німецьку освіченість поета і його репутацію людини творчої, талановитої, офіцера, запросили його бути приватним учителем для своїх дітей. Ці люди, здається, раді були бачити письменника й на вечірках, де він ставав «душею товариства»: за спостереженням А. Губріх, був тоді «розмовний, веселий, жартував... із панночками, декламував, співав прегарним барітоном, гуляв, а навіть сам аранжував танці та забави» [296, с. 331—332]. Такі зміни могли бути зумовлені як стратегією пристосування, компромісу, так і можливістю лідирувати у такому товаристві, естетикою побуту, свята, якої не було вдома і за якою тужив, яка в сукупності мала нагадувати вечори у Марошані. Натомість буденний настрій тієї пори ставав абсолютно іншим: А. Губріх, зізнавшись у «студіюванні Федьковича зі становища психічного», звернула увагу «на якесь незадоволене у вдачі» письменника, яке «він, звичаєм народу, топив у чарці, щоб позбутися туги» [149, с. 184].

До того ж песимістична тональність пронизувала майже всі твори Федьковича, які виходили тоді друком, навіть назви деяких із них виражали крайню зневіру: «Дарма», «Не можу», «Однако» (відмінне від Шевченкової поезії з «казематного» циклу), «До керманича» (фактично, це звернення до перевізника Харона з настійливим проханням «взяти з собою»). Апатія прозирала навіть у лаконізмі деяких «думочок», набуваючи сконцентрованого вигляду у власне романтичних образах (неба, могили, зневіреної душі), в одноплановій емоційній наповненості кожного твору.

Однак Федьковичеві, послуговуючись його ж метким слівцем, не вдається цілком завитися в папірчики: пильніший погляд допомагає відчутти між рядками, а подекуди і в їх структурі прагнення ніби відтягнути час подорожі з «керманичем», а також, на думку О. Маковея, реалізувати «почуття незаспокоїної молодості» — через художній показ «надзвичайних любовних пригод, хоч і чужих» [301, с. 182]. Надзвичайність незавершених поем «Зраділля» і «Циганка», балади «Шипітські берези» полягала в тому, що «перше і найгарячіше чуття гуцула» (Ол. Барвінський), з огляду на втручання в його розвиток ірреального, ворожбитського, але інтригуючого, поставало гіпертрофованим і підносилося до рівня страшного фатуму і згуби. Специфічне середовище, менталітет гуцулів і водночас схильність Федьковича легко адсорбувати подібні впливи цілком сприяли такому розвитку подій і з'яві примітивних форм магічного мислення.

Фрустрацію романтика, ідеаліста, честолюбця, мабуть, і справді, як вважає М. Голубець, «подразненого в амбіції» [96, с. 1], можна було подолати шляхом задоволення передовсім базових психологічних потреб у значущості, повазі та любові з боку багатьох, а то й усіх, прихильності парубочого товариства та кількох урядників було замало. Внаслідок такого надмірного акцентування уваги на собі, непогамовного бажання бодай пасивної любові (філософи називають її *amae*) Федькович у листах скаржився не лише на «німчиків» — чиновників військового міністерства, які дорікали йому за народний одяг, а й на єдиний знаний острівець інтелігентства — «львівце», що, однак, ставали «німецькими дипломатами», бо не обзиваються, чинять так, ніби щось забули, і словечком згрішним ни згадають» [446, с. 85]. «Сли їх [людей] любя», то одразу відписують, зауважував поет Д. Танячкєвичеві, додаючи: «Буду ж видіти, як ти мене любиш» [446, с. 76]. Фраза Федьковича-господаря: «Братчику, братчику, пийте! То ви мене ни любите, що

не хочете пити?!» [299, с. 160] теж стосувалась не лише етнічного стереотипу поведінки, а й *атае* — метапотреби як засобу фармакологічного, антифрустраційного.

Однак смерть матері від тифу, що сталася 14 січня 1864 року, ще більше порушила баланс життя, письменникові забракло її опіки та любові як чогось фундаментального, безальтернативного. Лист до Д. Танячкевича від 22 січня 1864 року («Я в великі печалі, братіку, — туга моя безконечна...» [446, с. 89]), спомини А. Губріх («весь час від смерти матери аж до її похорону Федькович ходив, гуцульським звичаєм, без шапки, тільки чоло обв'язав чорним платком. За домовиною голосив жалібно, а по похороні довго нікуди не виходив з дому» [296, с. 332—333]), записи П. Кирчіва («Юрій так забанував, що тричі умлівав на її [материній] могилі, а вдома ледве-наледво якось го спам'ятали. Кілька днів по тім не хотів навіть нічим поживитися...» [188, с. 29]) підтверджують сприйняття Федьковичем невідворотного як надекстремального та відсутність емоційної і душевної гнучкості. Він уперше зіткнувся з поняттям «кінець», проте відчуття цього «конця» мало глибоку особистісну природу і саме тому спричинило розлад усєї системи життя: «міні тепер ни читаєтця», «міні ни до співаня», тобто не до творчості, «одинокий єм, як та билина в полі, звісно, сирота, і вдовживсь, що і ни знаю, як тим жидам та дофторям з рук вийти...» [446, с. 89]. Епістолярне «озвучення» свого стану, подібно, як жалібне голосіння, було, за висловом Гегеля, «озовнішненим утіленням внутрішнього» [77, с. 122]: вербалізація виявилась прийнятнішою за мовчанку.

Як вважає дослідник шляхів долання критичних ситуацій Ф. Василюка, «завдання переживання полягає у відшуканні нової ціннісної системи, за допомогою якої можна було б надати внутрішню цільність і сенс буттю, освітити його, відкрити нові смислові перспективи» [60, с. 133]. Важливо, що свідомість письменника сама намагалась об'єктивувати страждання і знайти ті системи, нові стержні, що триматимуть Я на новому витку життя — без матері, і ці стержні виявились спрямованими не на самоізоляцію, а були соціально зорієнтованими. У листі до Д. Танячкевича поряд зі скаргами на депресію Федькович згадує про важливе соціальне замовлення, до реалізації якого йому доведеться пристати: «а тут ще і вийшла “сервітут” комісія, та накинула на мене якесь депутатство, чи що; з писання та з труду, мабуть, і не вийти» [446, с. 90]. Поетична ж сутність автора «Нічлігу» нагадала

про давніший проект культурницької, мистецької самоорганізації життя: «як мене... та схочуть назад у військо взяти, подякую їм за їх хліб, а сам піду співаючи по всі Буковині» [446, с. 90].

Суспільне і творче, що теж не було перманентним, виявилися основними підставами для життя у ближчій перспективі. Повороту назад під цісарські «фани» не відбулося: тимчасове пенсіонування з 1 серпня 1863 року закінчилося тим, що 1 жовтня 1864 року Федьковича остаточно звільнили від армії, зазначивши у відповідному документі про хворобу очей — «короткозорість і обмежену акомодативну здатність» [446, с. 352]; пенсія, «сяка-така безпека у формі вислуженини» (Д. Лукіянович), становила 291 золотий ринський щорічно. «Мало, щоб жити, — достатньо, щоб не вмерти» [133, с. 13], — зізнався, опинившись в аналогічній ситуації, німецький письменник, колишній військовий Ф. Фрейліграт, через два роки, однак, відмовившись приймати таку «милостиню», не те, що йти на прийом до прусського короля, який забажав познайомитись зі своїм талановитим підданним.

Федькович, людина без особливих джерел фінансування, мешканець «найбільш глухої з австрійських провінцій» (М. Грушевський), не міг сподіватись на повторення такого сценарію, так само, як не міг уповні розвинути на терені Буковинської Гуцулії схожий до того, що мав місце в Німеччині, сценарій поступового структурування суспільства в армію, виходу на арену цього процесу основної фігури — резервного офіцера. Такі співвітчизники Гете на межі XIX—XX ст. «стали задавати тон громадському життю, перетворюючись на ідеальну модель німця, приклад для наслідування молоді, ...одну з п'яти-шести німецьких модальних осіб» [295, с. 48]. У 80-ті роки XIX ст. російський генерал українського походження, командувач військ Київської округи М. Драгомиров зазначив щодо підросійської України: «Офіцер у наш час не тільки військовий чин, а дещо більше, він громадський діяч, у громадському значенні слова, тому що він грає не останню роль у народному вихованні» [128, с. 185]. Те саме стосувалось талановитого буковинця іще в 60-ті роки. Адже, виявивши чималу громадську активність на військовій службі, оберлейтенант Федькович фон Гординський, не-модальний тип представника рідного етносу, замість того, щоб насолоджуватись «кавальчиком спокійного хліба», на час смерті матері, точніше, в листопаді 1863 року погодився виконувати нове соціальне доручення — представляти інтереси шістнадцяти

громад Довгопільського (в урядових актах — Русько-Кимполунзького) околу в сервітутному процесі, а від імені шести діяти за призначенням урядової комісії. Така справа була складною і, за висловом О. Маковея, помотаною, далекою від творчості, отож, як свідчить реакція Федьковича («якесь депутатство чи що») спочатку не викликала в нього особливого ентузіазму. Однак ішлося про принципове — те, що М. Пушкар назвав «трудним ділом оборони національних і економічних прав свого народу» [379, с. 110], та й для завзятого, амбітного Федьковича питанням честі було гідно впоратися і з такою обороною та, як належить лідерові, ватажкові, не лише представити свою групу (селянські общини) у непростій реальності, а й зробити все для досягнення рівноваги її відносин із цією реальністю.

Ситуація ускладнювалася тим, що процес, відомий у Галичині та Буковині під назвою «ліси та пасовиська» (І. Франко), тривав із XVIII ст., за кількістю справ (понад 30 тис.) не мав собі рівних, у кожній місцевості здобув свої особливості, проте суди завжди розглядали його тенденційно, не на користь простолюду. Підкреслимо, що у Федьковичевих краях зачіпались інтереси кількох сильних, економічно впливових поміщицьких родів (Гуденоса, Джурджована, Айвасів, Флондорів, Яношів, Логотетті), які «намагалися трактувати цісарські патенти про скасування панщини і сервітути як такі, що стосуються лише низовинних повітів, ...ліси, полонини, пасовиська ...оголосили своєю неподільною власністю, якою селяни можуть користуватися лише за певну плату» [46, с. 33].

Отже, колишні підданські відносини навмисно кваліфікували як сервітутні, плата за користування лісами і пасовиськами, поступово доповнена іншими «датками» (новачизною, клямковим, п'єцовим тощо), значно зросла і стягувалась через безгрошів'я селян у натуральному еквіваленті переважно вівцями, а з грудня 1861 року і з допомогою ексекуторів. Уже за два роки це наштовхнулось на спротив, бунтівливі настрої загрожували перетворитись на щось більше, тому на початку 60-х років уряд намагався, як зазначив О. Колесса, «довести раз до кінця» сервітутну історію, з цією метою заохочуючи створення комісій із представників громад та їх опонентів. У такий спосіб Федькович опинився у двосторонньому альянсі: із тими, кого вибрали громади, — панотцями І. Ганіцьким, Г. Кантеміром, селянами В. Фошкою, Я. Рубаним — і панством. Як наголошував О. Терлецький, конститу-

ційним переломом 1862 р. закінчився «період урядової кура-телі над народом, ...коли уряд був усьо, а нарід нічого, коли кожда, навіть найдрібніша справа публічна була в руках уряду», відтак почалась «друга доба... самостійних поривів і змагань» [433, с. 79].

Участь Федьковича у сервітутному процесі належить до найскладніших і найпомітніших сторінок його життя. Про це свідчать офіційні звернення письменника як заступника громад (пленіпотента) до властей і сейму у справі сервітутного процесу Довгопільського околу в 1863—1867 рр. [446, с. 476—495], об'ємні (156 аркушів) протоколи, списані ним перед локальним сервітутним комісаром у Вишніці влітку 1864 р. [446, с. 408—474], — ті й ті німецькомовні, за оцінкою М. Ласло-Куцок, «досить багаті на інформацію, добре аргументовані» [270, с. 132], а також спомини Г. Кантеміра, І. Кирстюка, О. (Юзя) Огоновського з чималим елементом суб'єктивного, міркування О. Колесси та О. Маковея. О. Маковей настійливо закликав «перестудіювати сей сервітутний процес» [299, с. 161], що і здійснив Д. Лукіянович [288], його трактування історії сервітутних процесів та їх буковинсько-гуцульського варіанта створило широке контекстуальне тло для висвітлення діяльності Федьковича.

На думку психолога Ксенії Абульханової-Славської, «соціальна активність людей є не лише суспільно необхідним явищем, але й має глибоко індивідуальний аспект, який вимагає вивчення на рівні конкретного індивіда, конкретної людини». Так-от конкретна Федьковичева особистість як головний промотор сервітутної справи майже завжди залишалася на дальшому плані, тоді як дуже важливо — навіть за умови відсутності багатства психологічних деталей — чіткіше окреслити поведінку письменника в час офіційно-ділового контакту зі світом, рідкісного, якщо не одинокого для тодішньої півдавстрійської України. Недарма І. Франко, оцінивши сервітутну проблему як найважчу з тих, що «наболіли в народному житті галицької людності початку 60-тих років», додав, явно призабувши на той момент про буковинця: «З руської інтелігенції тоді ніхто не мав про неї докладного поняття» [476, с. 315].

Федьковичеве поняття-знання під час процесу збагатилося завдяки опрацюванню офіційних документів, книжних джерел (у згадуваних протоколах, зокрема, містяться покликання на хризови молдавських господарів Буковини К. Дуки та Г. Гіки, котрі обумовлювали відносини між паном і селянином; свою рукописну копію датованої 7256 р. (тобто 1748 р.)

«золотої грамоти» Г. Гіки поет навіть передав до архіву сервітутної комісії [446, с. 395]). Однак ґрунтувалось це знання передовсім на пильному спостереженні та активних зв'язках із селянством, їх докорінному розширенні та поглибленні, зусиллях інтелігента-селянина, «людини еліти» (Х. Ортега-і-Гассет) ще більше ідентифікувати себе з народною масою, точніше — її провідною частиною. Із цієї ідентифікації і випливали обов'язки, соціальні очікування, безліч комунікативних клопотів. «Люди ходили до него, як бджоли, а він їм казав: “Ґрунта, ліси, полонини, що ви мали до 1848 року, ваші! Ви бороніться, тримайтеся, а я буду провадити процеси”» [299, с. 162], — згадував І. Кирстюк.

Як бачимо, відносини Федьковича із простолюдом, а також тими, хто соціально й економічно узалежнював його становище, перейшли у вищу, значущу фазу консолідації. Оточення письменника вже не було «мертвим», як здалося М. Сріблянському, тверда налаштованість пленіпотента на успіх передавалась громадам, тож їхня зацікавленість подіями підтверджує, що «в боротьбі за справедливе розв'язання сервітутного питання брали участь майже всі селяни» [339, с. 397].

Не дивно, що вже 13 грудня 1863 року Федькович у першому зверненні до комісії у справах викупу та врегулювання сервітутних справ виголосив думку, яка незабаром буде підтверджена доказами і стане основною підставою для вичерпання конфлікту: «в Русько-Кимполунзькому околі не було сервітутних стосунків» [446, с. 476]. Письменник вбачав спосіб доведення істини через вивчення історії питання, починаючи з часу окупації Буковини, та систематизацію матеріалів про «овечу дачку», з метою чого просив крайову комісію дозволити йому зробити з них копії [446, с. 477]. Отримавши відмову, «тим пильніше мусів Федькович збирати матеріал до оборони між н а р о д о м» (виділено нами. — Л. К.) [446, с. 401], — зауважував Д. Лукіянович. Перше звернення, як і листи від 2 лютого і 7 червня 1864 року, містили також пропозицію скасувати розпорядження крайового управління від 20 грудня 1861 року про обов'язкове здавання мешканцями гірських територій овець за користування лісами і пасовиськами [446, с. 476—478]. Духом демократизму, конкретикою і аргументованістю з одночасним дотриманням етикетних норм сповнені протоколи Федьковича, один з яких завершений зізнанням: «Історичні ті дати наводжу я тому, щоби комісія переконалась, скільки натерпілись ті бідні мешканці... від панів і як уряд відмовляв їм усякої опіки» [цит. за: 249, с. 92].

Виклади Федьковича цілком об'єктивні, водночас, як кожен продукт діяльності письменника, індивідуалізовані. Вони відображають позицію людини, яка, за самосвідченням, сповідувала «обов'язок представляти інтереси цих людей і домагатися справедливості»; висловлювання на кшталт «я повинен протестувати від їх імені», «я повинен просити про захист цих громад на всіх рівнях, аж до найвищого трону» [446, с. 477] засвідчують майже фанатичну перейнятість письменника справою, його схильність до категоричності в мисленні та поведінці, бажання витратити на перемогу дорогий час і величезну енергію. М. Зерову здалося, нібито Федькович надолужував «слабкість юридичної аргументації пафосом людини, що може вдарити в загальнолюдські струни» [160, с. 587], хоча, за іншими спостереженнями, письменник «розумівся на аграрному законодавстві» [46, с. 34]. Ясно, що це було розуміння в межах потрібного, спеціально, хоча й нелегко здобуте людиною непересічних інтелектуальних здібностей. Крім того, письменникові допомогли вихована «німеччиною» скрупульозність, блискуче знання німецької як мови ділової Австрії та сервітутних процесів і максимальна громадська довіра.

Допомагав Федьковичеві (не правнику) отримувати матеріали, зокрема ті, у яких йому було відмовлено у грудні 1863 року, за свідченням Д. Лукіяновича, окружний ад'юнкт Михайло Ключіс, локальний комісар Вижниці, призначений на посаду в травні 1863 року. Цей «справедливий, але для народу прихильний урядник» на ґрунті свого демократизму ближче познайомився з письменником і допомагав йому в підготовці відповідних подань, у травні 1864 року розпочав офіційний процес, у вересні того самого року представив на 467 аркушах матеріали щодо Довгопільського околу крайовій комісії, а в липні 1865 року — у Відень. Федькович же мав право давати необхідні пояснення, докази, складати присягу і відмовлятися від попередніх свідчень, вибирати експертів, вимагати третейського суду, приймати власне рішення на основі консультацій з громадою, одержувати на руки відповідні документи, рішення вищих органів, опротестовувати їх тощо [46, с. 29]. Такий обсяг діяльності передбачав значне увільнення від інших життєвих обов'язків. Г. Кантемір зазначав, що «пертракції [переговори] угодові з пленіпотентами дідичів вели лише оба інтелігентні заступники народу Кантемір і Федькович» [149, с. 230], тоді як у рішенні крайової комісії від 7 квітня 1866 року список активістів скоротився: «коли громади

своїм одиноким заступником (виділено нами. — Л. К.) Федьковичем були вдоволені, то і комісія вважає заступство правильним» [446, с. 400]. У квітні 1866 року діяльність Федьковича як оборонця селян не завершилася навіть з огляду на те, що справа, втративши сервітутний характер і набувши індемнізаційного, до грудня 1870 року розглядалася на міністерському рівні [446, с. 400], хоча було зрозуміло, що ліси і пасовиська стануть власністю громад, яких буде звільнено від потреби сплачувати овечу данину, дідичів буде зобов'язано відшкодувати селянам їх вартість, а селян — податки, сплачувані їх суперниками за ліси та пасовиська в 1848—1861 рр.

Навесні 1866 р. Федькович бере під свій патронат ще й захист природних багатств Буковинської Гуцулії, позяяк почалося інтенсивне винищення її лісів тими торговцями, що придбали їх у довгопільського панства і квапилися чимскоріш — до остаточного вердикту уряду — здобути для себе якнайбільший зиск. Це відбувалося «в страшний спосіб» [446, с. 403], зазначав Д. Лукіянович, вражений розповідями очевидців і перечитуванням скарг письменника до крайового суду, таких характеристичних, що «варто їх напечатати» [446, с. 404]. Федькович також звернувся «до сойму [вищого органу крайового самоврядування] з проською, щоб той спинив нищене лісів» [446, с. 404].

Активна, небайдужа позиція письменника і громадського діяча, першого свідомого еколога на буковинському терені змусила уряд офіційно спинити грабунок. Однак навряд би вона мала суспільний резонанс, найімовірніше, залишившись несвідомою загалові. Чи не тому Б. Лепкий закидав Федьковичеві «легковажене умов економічно-політичних, поминене борби, яку веде так звана культура, вдираючися в глибокі, глухі гори» [275, с. 3].

Участь у сервітутному процесі, крім того, що дала поетові змогу допомагати селянам, здобути досвід взаємин із владою та електоратом, виявити свої «великі духовні та інтелектуальні можливості, глибокий демократизм, високу громадянську зрілість і мужність» [538, с. 170], зіштовхнула його з негативними аспектами людської природи, що спричинило в майбутньому нове розчарування. Ідеться не стільки про заяву декількох селян про небажання «довше процесуватися з панами» (таке «гірке слово дуже зіритувало [неприємно вразило] Федьковича», зазначав Г. Кудерна [149, с. 183]), скільки про факти, що стосувалися його честі та гідності, а саме поголосу, буцімто він «дістав від дідичів за свої труди поле... а також

чималий дарунок готовими грішми» [249, с. 94]. Вигадати цю чутку та повірити в неї не було проблематичним ні для Джурджованів, Айвасів та інших, що, за даними Ю. Огоновського, навіть задумували замах на його господаря [249, с. 93], ні для селянства, яке завжди сприймало інтелігента як упривілейовану людину, таку, що володіє чимсь недоступним, схованим від ока більшості. Та й представник інтелігенції, за Гегелем — генерального класу, О. Колесса у 1893 р. твердив: «Яка у нього [Федьковича] пропасть між словом а ділом» [249, с. 94].

Однак путилівська громада вчинила раціональніше: вона не спостерегла в поетові демагога, а ще в 1866 р., до закінчення клопітного процесу, обрала його своїм війтом (двірником), дотримуючись цього вибору впродовж усього наступного часу перебування тут Федьковича. Щодо поговору, то Д. Лукіянович підготував студію про поета як оборонця громад Довгопільського околу, а відтак і її продовження в «Записках НТШ» [288] — зі спеціальним документальним спростуванням, зокрема наведенням урядових покажчиків ґрунтів, де на Федьковичеве ім'я ніякої землі не записано. «І пощо мав би той чоловік, заможний і бездітний, за «юдині сребреники» продати правду?» [446, с. 407] — резонно зауважував Д. Лукіянович.

Така форма самовираження, запропонована письменникові та добровільно прийнята ним як громадський обов'язок, не відповідала стовідсотково основним потребам душі, але тільки в ідеалі поет був здатен у час селянських змагань на відстороненість від них задля систематичної творчої активності. Праця Федьковича в сервітутному процесі фактично розгорталася в межах двох тогочасних гілок українського народницького руху — тієї, яку репрезентували романтично налаштовані молоді галичани з їх «теоретичним народолюбством» (Г. Цеглинський), точніше «великим політичним блудом» (О. Терлецький), бо переважно вони не пішли далі риторики та козацьких костюмів, а, «переодівшись опісля в фрак, забули про народ і про Русь» [110, с. 33], та руху деяких східноукраїнських інтелігентів, що в 60—70-ті роки вирушили «в народ», вдалися до «осілої» культурницької діяльності, внаслідок чого їх народолюбство вже тоді стало «реальним», «дійовим» [395, с. 31]. Буковинський автор виявив індивідуальний, позбавлений будь-якої штучності тип поведінки, заходився ліквідувати на глухій, зате рідній йому закутині Габсбурзької монархії одну з тих «великих прірв, які тоді розтворилися серед нашої нації, — між простим народом і інтелігенцією»

[468, с. 476]. Роботи (не лише задля захисту «лісів і пасовиськ», а загалом для простого селянства) було багато, і виконувати її Федькович мав сам, бо, як зізнався один з буковинських дописувачів газети «Слово», «Ми ще не полюбили нашого народа, да, мы стыдаемся его; он нам, як бы чужий, мы ему чужии...» [цит. за: 160, с. 579]. Тому письменник «стояв далеко вище, ніж тодішне галицьке народовство», не кажучи вже про нечисленну недемократичну буковинську інтелігенцію, він виявився «першим консеквентним [справжнім] і сильним українським народником» [424, с. 461].

Доля частково компенсувала Федьковичеві його здатність продиратися крізь товщу буднів відступом меланхолійних нападів, щирістю епістолярних звернень громадян, зокрема віденських, тернопільських, бережанських, станіславівських студентських товариств, а також зблиском у 1865—1866 рр. чи не останньої надії на одруження — цього разу з попівною із села Тюдів Павліною Волянською. Однак «любов являє собою вступ у взаємовідносини з іншою людиною як з духовною істотою» [462, с. 247]: П. Волянська виявилась далекою від ідеалу, який уособлювала Е. Марошані. Простенькі репліки, якими вони перекидались [296, с. 353—354], були так несхожі на глибокі бесіди з Марошані, тож розчарування в Павліні втілювалося у вінкові не сонетів чи од, а коломийок, відтак — в остаточному розчаруванні у жінках і мріях знайти собі пару. Найбажанішою стала прихильність тієї, яку І. Котляревський назвав «панночкою Парнаською», а Федькович на площині фрагмента з поеми «Дезертир» — «невінчаною долею», «святим», «великою», «єдиною», «зорею», тією, в якій «ім'я золотое» [447, с. 271].

У 1864 р. письменник продовжував працювати над збіркою німецькомовних віршів, фразшкою «Так вам треба!» започаткував драматургічну творчість, імовірно здавався початок його редакторської діяльності, якщо 4 (16) квітня 1864 року газета «Слово» повідомила: «...Православный Епископъ Киръ Евгений Гакманъ, зъ одной стороны, як и редактор немецкой «Буковины» г. Э. Нойбауэр, зъ другой, узглядняючи змагаючися потребу, поощряли славно-извѣстнаго русскаго поэта г. Федьковича, щобы тотъ принялся за издаванье какой русской часописи в Черновцахъ...» [555]. Ішлося про можливість друкувати нове видання у щойно створеній коломийській «Печатні М. Білоуса і С-ки». «Слово» висвітлювало розважливу й реалістичну позицію і самого письменника: «Г. Федьковичъ готовъ бы за то дѣло принятися, готовъ бы выдавати часопись

хоть вь одинь листь на тыждень, вь которомь заступлена бы была политика и белетристика, однакъ, не могучи полагаати на скудныи силы Буковинской Руси, радъ бы онъ прежде всего знати, чи предпринятія его удостоится подмоги у Галичан...». Проте далі перемовин і мрій справа не зрушила.

Наступного, 1865 р., поезії, оповідання Федьковича та його записи буковинських народних пісень друкувала львівська газета «Нива», а в Чернівцях окремими виданнями з'явилися поема «Дві пісні рожеві» та збірка «Gedichte von I. Fedkowiecz» (літературний часопис «Русалка» повідомляв, що «перві продаються у книгарнях по 10 крейцарів, а другі по 15 крейцарів» [цит. за: 98, ч. 7, с. 52]). У 1866 р. була укладена збірка з викінчених творів («Дезертир», «Мертвець», «Циганка», «Рожа», «Кріль Ероль», «З окрушків», «На могили званого мого брата Михайла Дучака у Заставні») — відгомнів жовнірської служби і позаармійських вражень. На тлі побутових, господарських клопотів тривала праця над перекладом «Слова о полку Ігоревім», письменник багато читав, зокрема «Записки о Южной Руси» П. Куліша, ірландсько-кельтські народні сказання, сербські народні пісні, прагнув пізнавати нове та вже облюбване, надто Шевченка, в т. ч. не лише його балади, а й твори радикальніші, як-от поему «Єретик» [446, с. 103].

Найбільше оригінальні писання Федьковича, його психологізовані ліричні рефлексії засвідчили розвиток душевної драми, що на тривалий час стала визначальною подією внутрішнього життя. Екзистенційне, точніше екзистенційно-філософське начало, у ранній ліриці фольклорне за походженням, почало домінувати в розмислах героя як особистісне, специфічна ілюстрація до ускладнених стосунків поета з собою, людьми та світом. Джерело цих страждань — у гостроті усвідомлення своєї самотності, втраті надій на задоволення базової потреби в коханні, звіданні сімейного щастя. Тому драматична історія взаємин із близькою по духу Е. Марошані в ліричній діалогії «Дві пісні рожеві: Моему коханю на поклін» виростає до рівня трагедії, кожна з її частин завершується трагічно: гине стрілець, притиснувши до серця «рожеву світочку кроваву», гине ще раз із тим самим атрибутом свого почуття і з білою трембітою — атрибутом мистецтва — коханець-вівчар. Спогадування, а отже, воскресіння мало місце для ще більшого, свідомішого страждання, освячення любові стрільця і рожі у вищому, справедливішому світі Господнього царства: справжні шлюби укладаються тільки на небесах.

Вірш «Рожа» («Той клониться сріблом, золотом...») теж змальовує загибель коханця, антропоморфічне перетворення (дівчина стає квіткою), отож любов, смерть і знову життя виявляються поряд уже в іншому вимірі.

Однак і у возвеличеннях ключової екзистенційної дихотомії «ерос-танатос» («любов-смерть»), як і у створенні таких незвичайних моделей майбуття, Федькович не відчував полегшення, при згадках про циганку Цору (схоже, вона, як і Е. Марошані, померла зовсім молодою) він знов спалахував вогнем пристрасті і пов'язував надію на краще з потойбіччям: «Там ми, серце, звінчаємось...» [447, с. 234]. Екзальтована героїня поеми «Мертвець», дізнавшись, що її коханий Василечко вбитий у війні з Італією, втрачає душевну рівновагу і платить найдорожчу ціну за справдження мрії, щоб прийшов «хоть лиш на годину / Її єдиний з того світа...» [447, с. 218]. Традиційний сюжет «Мертвця», запозичений із бюргерівської «Ленори» (Федькович навіть узяв рядок із неї як motto), українізується, осучаснюється, а головне — стверджується думка, що саме чари, втручання ірраціонального здатні зробити хистким кордон між двома світами.

Інакше кажучи, письменник активно взявся реалізовувати у своїй творчості те, що тільки частково практикувалося в українській, польській романтичній літературі, — міфологічну ідею безперервності буття (буття після смерті); у «могилі» він вбачав «новий дім», «гибловану квартиру», тобто площину нової дійсності, місце проживання не цілком втраченого. Так, у ліричній поемі «На могилі званого мого брата Михайла Дучака у Заставні», згідно з авторським визначенням — пісні, насправді літературному голосінні, герой тішить себе: там, за межею, «як у тих аравських ночах, / Усьо понахожу, / Що у світі було любе: / І добрії люде, / І ненечку ріднесенку, / І батька голуба (sic! — Л. К.), / І ті літа молодії, / Маковії квіти, / І ті сестри щебетливі — / Невиннії діти...» [447, с. 234]. Однак здебільшого Федьковичів образ «могили» (у вужчому, більш персоналізованому значенні, ніж в А. Метлинського) перебуває в опозиції до реальності, людського світу, «такого неправедного», тоді як там, у потойбіччі, усе «рівно», «вільно», «там кожний за брата» [447, с. 224], тож саме там «утомлене серденько спочине» [447, с. 224]. У момент емоційного одкровення найвпливовішим чинником земного буття людини поет оголошує «серце» («не Бог — серце орудує / Усев наших доле...» [447, с. 253]), а життя за законами «серця» трактує як еталонне.

Насправді Федькович середини 60-х років — багатозначна особистість, тому його художній світ «внутрішньо різнорід-

ний» (М. Бондар); вихованець «німеччини», військовик, громадсько-культурний діяч, він, крім кордоцентричного, не міг у своїй творчості не засвідчити й інший — раціональніший спосіб мислення і світосприймання, доповнити уявний, романтичний простір реалістичнішим елементом. Навіть повен бурхливих почувань «Мертвець» починається і завершується прагматичними застереженнями ліричного розповідача (автора) не кохатися «з умерлими»: *«Бо коханя вже немає / В глибокій могилі. / Інші ряди [порядки, закони] на сім світі, / Інші ряди в ямі...»* [447, с. 211]¹. Увага Федьковича-поета до змалювання «сега світа» поширюється не на побутовий, декоративно-етнографічний його рівень, а переважно на внутрішню переживання людиною жорстоких зовнішніх обставин. Тому ratio письменника, висока людська гідність спонукають критично реагувати на недосконалість світобудови, її невідповідність інтересам простого загалу, а також активно шукати можливостей для вербалізації таких своїх думок. Містичні «чорні боярини» у «Мертвеці», супроводжуючи вбитого «у кривавій Італії» Василечка, так виповідають моторошні (бо згущені) картини реального світу: *«Тиран ходить у корунах / Та н'є кров, як воду; / Пан з непана дере шкуру / Та чванит-ця родом; / Піп продає кров Христову / Та купує села...»* [447, с. 224], тоді як «панове молодці», побратими ватажка з поеми «Лук'ян Кобилиця», налаштовані «конкретніше», радикальніше: у відповідь на бажання Відня вирити для Буковини великий гріб вони стверджують готовність *«витесати домовину / Велику, кедрову...»* [447, с. 169] для цесаря.

Такі сцени, змалювані за допомогою «ідеологічної» метафорики, нові образи-концепти (пригніченої України, волі, страждання за ідею, ненависної Москви) чимраз частіше постають у Федьковичевій ліриці та ліро-епосі, надаючи їм

*1 Перегукування цих думок із тими, що розпочинають Шевченкову «Катерину», посприяло звинуваченню Федьковича в епігонстві, хоч «рамка» в тексті (звертання до дівчат-слухачок) могла мислитися як образно-стильове кліше, найприйнятніше для налагодження важливого контакту, здійснення моралізаторської функції (поет має бути навчителем) і проведення «демаркаційної» лінії між реальністю та уявою. Отож Шевченка у Федьковичевому творі зовсім «мало», «Мертвець» своїм мотивом, почасти сюжетом, напруженою психологічною тональністю походить від «Ленори», хоч водночас є самостійним зразком української романтичної творчості.

певної публіцистичності, національно-політичних ознак, вияскравлюючи громадянську позицію автора, рівної якій на Буковині ще не було. Такий україноцентризм не виключав антропоцентризму, адже намір письменника, який нещодавно відслужив в австрійській армії, «думов приголубить» чи то матір із «Золотого лева», чи жовніра, що дезертирував заради виконання свого першого, подружньо-вітцівського, обов'язку «для діточок / Хлібця устарати» («Дезертир»), був художнім викликом (вироком), з одного боку, конкретному казармено-політичному режимові, з іншого — ницості деяких ближніх, наприклад таких, як новітній Іуда — захланний «бойко», який видав утікача в надії, що «достане тільки гроший» [447, с. 290]. Отож, реабілітація Іванів Званичів здійснювалася Федьковичем не тому, що ті були русинами, а передовсім тому, що вони були жертвами, великомучениками, і кожна така охудоженна втеча поставала як хресна дорога з Голгофою наприкінці.

Виокремлюючи одних, ліричний герой (як поет) із другої половини 60-х років (з часу критики Федьковича бродівським паном) вступає у значно складніші взаємини з іншою частиною суспільства. На перший погляд, ідеться про типовий для романтиків конфлікт між поетом і «натовпом»: «натовпові» ніколи не збагнути душі, що «пішла на облаки», та й «люде не знають, як серденьку горе, / Бо люде не вірять, як душа болить...», звідси докір Богові, що йому «не дав иншу землю, / Не дав другі люде...» [447, с. 326]. Насправді це протистояння певною мірою особистісне за походженням, за всієї умовності, художності воно має реалістичний підтекст: «Доста уже насміялись / Письменніі люде (виділено нами — Л. К.) / З моїх сльозий вішованих / І кров'ю умитих» [447, с. 233]. Поет (як ліричний герой), згідно з тенденційною художньою самоідентифікацією, здійсненою на початку «Окрушків», — простак, син Чорногори, її «неук неукій», тобто відокремлений від «письменних людей» [447, с. 324]. Проникливе «вживання» «усередину» таких історій, як «Золотий лев» чи «Дезертир», ще більше налаштовувало автора на «демократичну» хвилю, сприяло художньому творенню особистості, схожій на реальну, серцем прихильному творенню простолуду та вічйкувально задивлену на «письменніі люде». Отож, якщо «уявний читач впливає і на процес, і на кінцевий результат письменницької праці» [374, с. 33], то Федькович-лірик хотів мати універсального читача-адресата, його «негибльована муза», складніша, ніж спочатку, прагнула орієнтуватись на всіх, якщо чимало

ліричних медитацій (наприклад, цикл «З округів») ґрунтувалось на складних, вільних від риторики, суб'єктивних громадянських рефлексіях, містило елементи народнопоетичної, книжної поетики і свідчило про поступ конкретної творчої індивідуальності вперед.

Незважаючи на появу суперечливої налаштованості до світу, «письменних людей», Федькович у період «*Sturm und Drang*» («бурі й натиску») перебуває на піднесенні, зростає його сприйнятливість до щастя як умова прогресу. Так, довідавшись, що тих його віршів, які він надіслав віденським студентам-українцям для публікації окремою книгою, виявилось небагато — на 7—8 аркушів, письменник за кілька днів створює і надсилає 18 нових поезій («буде їх більш як на 4 аркуші»), об'єднаних у цикл «Ще дві-три паві», додаючи: «Я, як видите, взявся тепер гарно до роботи, але такі подрібні вірші вже не буду писати, бо хочу братися за більші. Добуш буде перший, Послание — друге, Исус — третє, а коли Бог дозволит — то може ще і Гонта, и Апокаліпса» [446, с. 110].

У цьому вислові та у спрямованості поетичної думки психологічно значущими є грандіозність, а тому малореалістичність планів, підвищений інтерес до нової тематики — історично-філософської та релігійно-містичної, відповідно готовність (чи бажання готовності) до естетичних «переселень» у надскладні світи з метою знаходження там якихось універсальних сенсів. Така ситуація свідчила не лишень про посилення активності митця та корекцію ним провідної творчої лінії. Очевидною була також чимала тривожність природи Федьковича, його здатність утрачати ґрунт під ногами, віддаватися ілюзорним бажанням, як-от осягнути неосяжне — історичне буття українства, людства, позаособистісні сили (долю, божественне начало), колективне несвідоме загалом. Ці фактори дають змогу збагнути пізнішого Федьковича як астролога, появу органічного сегмента в його поведінці — дистанціювання від повнокровного життя та ширших стосунків з людьми. Тривала друга половина земного шляху письменника, примітна рухом до себе, своєї Самості, тобто актуалізацією інтровертованих установок [11, с. 11].

Тим часом зв'язки Федьковича з освіченим товариством на очах губили злагодженість, дарма що його запевняли, начебто він, поет, «вибраний для голошення нашого українського слова» [446, с. 97—98]: В. Стебельський, гімназист із Самбора, започатковував віршовану фєдьковичіану [446, с. 94—95], Я. Головацький просив «списати ... вѣдоми пѣсни»

(«и яки еще зможете собрати помежи міромъ») для заключної частини видання «Народные песни Галицкой и Угорской Руси» [446, с. 121], а тернопільська студентська громада — «вісіля у нашого народу» — обряд, обіцяний, мовляв, іще з 1862 р. [446, с. 128]. Львів'яни бажали «видати усі... повісті, ті, що друкувались, і ті, що не друкувались іще», тож пропонували чимскоріш вислати їх у редакцію журналу «Правда» [446, с. 148], а молодий австрійський літератор, вихованець Чернівецької німецької гімназії К.-Е. Францоз волів опублікувати декілька творів письменника і статтю про нього в задуманому циклі нарисів на тему літератури Буковини. Заклопотаний життям, Федькович здебільшого не відповідав, делікатно відмовив тільки тернопільцям, тоді як підкреслено ввічливий лист К.-Е. Францоza [446, с. 135—136] викликав у нього вибух емоцій, які викладені в переданій адресантові через родича, студента-богослова Г. Ганіцького записці і представляють буковинця в абсолютно новому ракурсі.

На перший погляд, прохання К.-Е. Францоza (передати йому для студіювання друковані матеріали, у т. ч. критичні) виявилось просто несвоечасним. Насправді він мимовільно діткнув дві больові точки вразливої свідомості письменника: його, автора міфу про «коссованщину», запитували про час (таємницю) народження, життєві повороти, а також про відгуки на створене, дарма що критика на західноукраїнських землях перебувала тоді в ембріональному стані і не висловилась активно про творчість Федьковича. Схоже, прохання К.-Е. Францоza здалися митцеві провокативними, ймовірно, саме після цього розладалося зорганізоване Г. Ганіцьким збирання коштів між чернівецькою молоддю на видання чергової Федьковичевої книги.

Інакше письменник сприйняв (правда, на початку) датоване 1 травня 1866 року аналогічне бажання «віденчуків» (молодих А. Вахнянина, О. Калужняцького, І. Пулюя, Ю. Целевича та ін.): «Пришліть нам лишень ласкаво Ваші пісні, а ми, не змінивши їх ні на крихточку, пустимо всі в широкий світ» [446, с. 132], бо без вагань надсилає те, що його просили, впевнений в успіхові, але не готовий психологічно до можливих невдач.

Ініціатива видання книжок Федьковича галицькою студентською громадою Відня, так само, як Львовим, а пізніше Станіславовом, належала Д. Танячкевичу, так само, як ініціатива знайомства галицької молоді з Федьковичем, налагодження з ним епістолярного зв'язку. Д. Танячкевич, «справдешній апостол народної ідеї між молодежю», почав «широ-

ку переписку із старшими учениками гімназійними по краю», чим, на думку Ол. Барвінського, підготував «по гімназійних містах підвалини до засновин “Громад”» [29, с. 80] — нелегальних учнівських гуртків, які займалися самоосвітньою та суспільною діяльністю.

Українське студентське товариство, що діяло у Відні в середині 60-х років, було попередником офіційно створеного 9 січня 1868 року товариства «Січ», яке, за переконанням І. Франка, відіграло «досить важну роль в європеїзації галицької Русі і видало немало членів, що зайняли поважні становища чи то в руськім народнім житті, чи то серед інших народів» [476, с. 369]. Однак, якщо видавничу діяльність товариства навіть у 1870 р. була незначною і зводилася до випуску популярних книжечок для народу, то в 1866 р. вона лише замишлювалась, маючи, до того, хитке матеріальне підґрунтя. 18 червня того самого року А. Вахнянин у листі до Федьковича висловив утіху, яку отримали вони, молоді, від читання пісень, зауваживши змушеність «випустити де не що, що через цензуру не перейде», і зазначивши: «Ниньки ось вистачили мої товариші тутешні оповістку до всіх наших громад, щоби прислали грошій — сподіємось відпису небавом...» [446, с. 137]. Тональність листа, згадка про визначений кошторис (200 левів) ставлять під сумнів доречність натяку О. Маковея, що «віденські громадяни, як прочитали сі поезії [зі слідами Шевченка], розчарувалися і втратили охоту друкувати їх» [296, с. 370].

Нещасливу розв'язку зумовили не прогалини творчості, адже І. Франко, споряджаючи в 1901 р. до друку початковий том повного видання творів буковинця, назвав «поезії сеї доби» (1862—1867) «найкращими, найдозрілішими плодами Федьковичевої музи» [484, с. 125]. Свою роль зіграли як об'єктивні фактори (брак коштів у галицької гімназійної молоді, яка «не була засібна», іноді відмовляючи собі в «найконечніших потребах» [100, с. 159], проблематичне становище української книжки на терені Австрійської держави, вимушене залишення Відня влітку 1866 р. А. Вахнянином, І. Пулюєм та ін. у зв'язку з початком австро-пруської війни), так і суб'єктивні (брак заходів для реалізації громадівцями своєї обіцянки, їхня певна некоректність, нетактовність, виявлена у відсутності інформування автора упродовж року про долю його творів, як зазначав Федькович, «брак чесного поступування з ним»).

Власне, у творах була «ціла його доля» [446, с. 130]. Таке зізнання, неспроста повторене двічі, — ключ до розуміння

болісної реакції письменника, яку він частково висловив у листі до О. Партицького: «Це чули ви, добродію наш годний, як віденчуки ся гарно зо мнойов обійшли? Ще травня рік минув, як писали мені, аби я їм післав мої нові поезії до печатання. Я попротиwився та й післав, а они? — і чутки не дають, не то що! Тепер мені нічо робити, як їх до суду оскаржити, аби мені хоть манускрипти вернули. Руска інтелігенція!» [446, с. 165].

Розчарованість в українському студентському товаристві Відня Федькович спроектував на «мозок нації» — більший соціальний пласт, який воно репрезентувало і від якого тепер дистанційовувався. Крім того, львів'яни не надрукували двох його поменників — поетичних присвят Шевченкові («нема грошей!»), «Послание» «пропало без слуху!», до того ж у числі 7 газети «Русь» (1867) устами дописувача з м. Броди «звеличали його, ніщо й казати!» [446, с. 165], назвавши останні твори «забавкою без цінности» і тим, як висловився Л. Білецький, осмішивши Федьковича [30, с. 30].

Під впливом таких подій письменник обмірковує зміну провідного виду діяльності (доведеться «свої музі ледащі подякувати за хліб-сіль літерацку, а самому стати на громадського писаря. Діло дуже прозаїчне, але пожиточне»), у тому ж листі до К. Горбала просить «львівце» відіслати йому «усі його манускрипти, не давшє їх у печатню». Водночас він готовий до радикальніших заходів у разі невиконання його волі: «А нашим редакторам там скажіть, аби моє імено не важили ся у своїх газетах споминати, ні друкувати, бо міні ни тяжко до Львова поїхати да їх обдрукувати, але не друкарським калілом, а гуцулским топоріщем. Мені тепер однаково: пропала честь, пропав хліб, най же пропадає і вік...» [446, с. 160]. Думки ці, зазначимо, йшли від Федьковича, як «поступливої особистості» (за К. Хорні), котра мала потребу в любові та схваленні, бажання комусь належати (бодай Ю. Огоновському), прагнула уникнути недобрих поглядів.

В атмосфері сповідання львівським суспільством правил цілком іншого тону (більш дипломатичного та винахідливого) така категорична заява письменника була не звичайним дисонансом, адже йшлося не просто про захист від посягань на професійну репутацію конкретного індивіда. У болючо-нестримній, самозаперечувальній, парадоксальній манері («поведінка гуцулів часто має крайні форми» [269, с. 93]) Федькович стверджував цінність кожного таланту, потребу уважного, бережливо-тактового його сприйняття та підтримки, а це було засадничим питанням, важливим для літе-

ратури і тих, хто пов'язував із нею життя. До того ж письменник мав високу суспільну самосвідомість, а такі люди завжди «стурбовані тим, що про них думають інші люди, як вони виглядають, і тим, якими вони уявляються іншим» [431, с. 181]. Що ж до «топорища», то воно було не засобом самозахисту, агресії задля агресії, а способом «оборони» від тих, хто наважиться порушити його, Федьковичеві, моральні імперативи.

Отже, у 1866—1867 рр. контакти письменника з інтелігентським світом значно змінювалися, ускладнювалися, що зумовило перехід особистості на новий рівень буття. Федькович як найбільший письменник тодішньої півавстрійської України став і найпроблематичнішою її постаттю з огляду на недостатність спілкування і розуміння, відмінності в інтересах і оцінках учасників комунікативного процесу. В умовах буденщини, значної депривації, тобто обмеженості спілкування, проблеми Федьковича мали шанс перерости у злякисні, застійні явища, так само як він, сильний і водночас вразливий, здобував нагоду напруженої боротьби за реалізацію своїх творчих, суспільницьких потенцій: як пояснив австрійський філософ, психотерапевт В. Франкл, «людина не для того тут, щоб спостерігати і відображати саму себе; вона тут для того, щоб надавати себе, поступатися собою, щоб, пізнаючи і люблячи, віддавати себе» [462, с. 100].

5.2. ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ, ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ТА СЕЛЯНСТВО: КОНТАКТИ НА РІВНІ *RATIO* Й *EMOTIO* (1867—1872)

В одному з листів до Д. Каменецького П. Куліш зізнався: «Настоящий мой элементъ — война. Я по ошибке попал в мирные граждане». В. Міяковський згодом так прокоментує цю лаконічну самохарактеристику: ««Елемент війни» він [автор «Чорної ради»] вносив усюди, де тільки був, де працював. І в особистих стосунках до людей, і в ділових зносинах це відбувалося остільки реально, що можна майже на кожній сторінці біографії Куліша знайти відгуки його бойових сутичок будь-то з редакціями журналів, де він брав участь, будь-то з окремими людьми...» [318, с. 93].

Історія Федьковичевого буття в аспекті комунікативних зв'язків дає підстави кваліфікувати як «війну» хіба певну неврівноваженість, різкість поведінки у 1866—1868 рр. Якщо для П. Куліша ареною поєдинків був світ інтелігентської

соціальної групи, з якою він ідентифікував себе, то Федькович, повноправний учасник одразу двох соціальних світів, спрямовував хвилю збурених емоцій з одного (путилівсько-селянського) берега на інший, по-своєму дорогий і важливий. Така серія його гострих поведінкових реакцій виявилась промовистим свідком тривалої душевної бурі, що стала явищем і в перебігу Федьковичевого життя, і в духовному просторі тодішньої національної еліти. Отож, говорити про чергові труди і дні письменника, громадсько-культурного діяча означає говорити до певної міри про «бойові сутички», мимовільним учасником яких йому довелося бути. Слід психологічно потрактувати деякі перипетії незгодин, що були органічно пов'язані з його, Федьковича, творчим самовираженням, творчою презентацією в суспільстві і доволі ускладнили магистральний напрям цього руху вперед.

Згідно з концепцією М. Бахтіна, тексти є посередниками у діалогічній взаємодії автора і читача. Федькович, за об'єктивними обставинами дистанційований від ученої публіки — свого найпотенційнішого читача, дуже прагнув досягти з нею максимальної взаємодії, водночас проектував на рідну, майже неосвічену Гуцулію, щоб його «Довбуш», видрукуваний «гарно та красно у Відні або де», «в кождім домі би був» [446, с. 104].

Ранній Федькович мав одне джерело мистецької наснаги — фольклорне, для німецькомовної творчості — книжне і був відомий тоді переважно як ліричний поет. Тепер же він — ще й автор «Люби — згуби», «Дезертира», перших дій «Довбуша», талановитий фольклорист — отже, значно еволюціонував, крім того, пережив складне випробування своєю найбільшою любов'ю в письменстві — до Шевченкового слова. Це почуття, що ґрунтувалось, як і «фольклорне», на довершеному знанні художніх текстів, органічному сприйманні їх як близьких за духом і через це «своїх», виявлялося передусім у стилізації; «в окремих же випадках інтенсивний стилізаторський елемент Федьковичевої творчості вів поета до двозначного за своїм змістом поєднання самостійної художньої думки із дослівним цитуванням висловів і фраз Шевченкової поезії» [42, с. 201].

Проте якщо епізодичне використання Федьковичем формальних ознак народнопоетичних зразків інтелігенції привітала із захопленням, то виявлений у трьох коломийських випусках поезій 1867—1868 рр. наслідок мимовільного аналогічного підходу до Шевченкової спадщини дав привід для кулуарних обговорень і публічних заяв. «Хведькович дещо спочатку пописав гарненько, поки державсь народної музи, а

Шевченкова муза, так як чужа жінка, збила його з панталіку», — зіронізував П. Куліш у листі до Ол. Барвінського [20, с. 93]. М. Драгоманов у праці «Галицько-руське письменство» визнав оригінальність лише поетичної збірки 1862 р., відтак зауваживши: «дальші стихи Федьковича, після того, як він вчитався у Шевченка, стали попереду тільки переспівами...» [125, с. 341].

Таке переконання міцно утвердилося і в пізніших характеристиках буковинського автора, у т. ч. в літературознавстві ХХ ст.: як зазначив у монографії «Поезія пошевченківської доби. Система жанрів» М. Бондар, «до ряду стійких непорозумінь в оцінці поезії 50—70-х років в українському літературознавстві» спричинився «однобічний розгляд поетичної своєрідності — з увагою лише до індивідуальних формально-поетичних характеристик («манери»), але без урахування всього комплексу змістово-формальних ознак...» [40, с. 14]. І. Франко в огляді коломийського видання творів Федьковича [484, с. 127] теж спочатку згадував цю «манеру», яка, проте, не затьмарила «усього комплексу змісту»: вчений скеровує увагу на перлини, «вповні оригінальні щодо замислу й виконання», — поеми «Дезертир», «На могилі званого мого брата Михайла Дучака у Заставні», «Циганка», баладу «Рожа» — об'ємні твори, що становлять майже три чверті усього обсягу видрукуваного тоді письменником.

Критика ж кінця 60-х років ХІХ ст., за образним висловом М. Голубця, «набрала води в рот, а громадянство трималося в резерві». Тому продуктивний діалог між автором і читачем не відбувався, тексти, зокрема «корона всієї поетичної творчості Федьковича поема “Дезертир”» (І. Франко), не стали так само популярними, як збірка 1862 р., отже, не могли вчасно виконати свою посередницьку місію. Причина цього, а також «непоказності», «нефортунності» (за І. Франком) видання, здійсненого М. Білоусом у своїй приватній друкарні в Коломиї у 1867—1868 рр., полягала не так у Федьковичеві, як у незалежних від нього чинниках, «нефортунності» обставин, за яких збірка виходила у світ. І. Франко, найпильніший поціновувач історико-літературного розвитку на західноукраїнських землях, називав ці роки «бурхливими, кризовими в поглядах галицьких українofilів» [488, с. 205]: у цей час згасала та «правдива екстаза», з якою ще недавно сприймалося кожне щироукраїнське видання. Я. Гординський теж зазначав, що кількома роками перед тим «ученики-народовці... примірники українських книжок виривали собі дослівно з рук так, що дерли їх звичайно на шматочки, бо кождий хотів мати бодай

частину», «цілі, навіть об'ємисті книги переписувано надзвичайно старанно...» [100, с. 159].

Шевченко і Федькович належали тоді до найпопулярніших у Галичині авторів, причому тексти буковинця іноді ставали відомими задовго до того, як потрапляли у друк; наприклад, так сталося на межі 1866—1867 рр. з навіяними духом і формою Кобзарєвого послання «І мертвим, і живим...» першими частинами «Дванадцяти послань Ю. Городенчука-Федьковича на цілу соборну Україну»: за даними І. Франка, вони «ходили з рук до рук у відписах і серед некритичної молодіжі будили справді великий ентузіазм» [467, с. 76—77], хоч були опубліковані тільки в 1910 р. Це був чи не останній спалах романтичних настроїв, що не тільки долинуло до Буковинських Карпат у першій половині 60-х років, а й створили у Федьковичевому просторі ще «до Коломиї», за різким висловом М. Євшана, «всесильну атмосферу ідолопоклонства та обкаджування димом» [138, с. 131]. Довірливо сприймаючи знаки пошанування, у т. ч. інтелігентського, письменник відчув легке запаморочення від успіхів, що було закономірним: «коли суспільство постійно і стереотипно ставиться до людини як до особливої і вибраної особистості, людина в такому разі врешті-решт починає переживати себе як вибрану і особливу» [321, с. 82]. Про постійність, стереотипність говорити не доводиться: у середині 60-х років найбільше із Федьковичем спілкувався тільки Д. Тянячкєвич, але й він іноді надовго замовкав; крім того, у пресі не було компетентних відгуків на твори буковинця, що породжувало неспокій, настороженість, готувало болочу реакцію митця на виступи в «Русі» та нещасливий фінал із віденським виданням.

Власне, конфлікт із «віденчуками» започаткував новий етап відносин Федьковича з інтелігенцією — активніших, але й напруженіших; у колі його адресантів знову з'явився К. Горбаль, а також Ол. Барвінський, О. Партицький, плеяда львівських діячів, зокрема В. Навроцький, М. Бучинський, Ю. Целевич, І. Герасимович, Т. Ревакович, — щоб «простити торішні гріхи» їх і долучитися до видання нового літературно-наукового і політичного часопису «Правда» [446, с. 169—172]. Гімназійний професор Тернополя, один із редакторів «Правди» О. Партицький узяв на себе роль арбітра, закликавши «не зважати на чужі химери і не карати усіх людей своїм тяжким гнівом», «запрашаючи» «коханого пана» «до спільної роботи» («Ми потребуємо доконче Вашого літературного проводу»), запевняючи при цьому, що має «спорий фонд літера-

турний» (ішлося про благодійний фонд для підтримки українського письменства, який лише створювався з допомогою «великоукраїнців» О. Кониського, Д. Пильчикова та фінансовою участю меценатки Є. Милорадович) [446, с. 168].

«Всі тиснулися до його [Федьковича], всі неначе хотіли мати його для себе» [138, с. 131], — констатував М. Євшан, натякаючи на прагнення осередків видавничого ремесла мати на своїх знаменах ім'я письменника, у власних теках — його твори. Слушність такої думки про деяке ігнорування людського фактора в культурницьких змаганнях тодішнього українства засвідчив О. Партицький; отримавши чи то з Відня, чи зі Львова «нефортунний» Федьковичів рукопис і передавши частину творів «Правді», він пообіцяв авторові «русский гостинец» — 50 з. р., а в редакцію журналу написав: «Федьковичеві поезії, коли треба, то друкуйте. Я можу розпоряджуватись ними по власній волі. Химер Федьковича не опасаюся» [цит. за: 287, с. 914].

Так за посередництва О. Партицького деякі твори «химерного» автора опинилися у Станіславові, де ними заопікувався О. Терлецький, а відтак у Коломиї М. Білоус видав їх коштом станіславівців та львів'ян¹. Інші не «залягли довгими місяцями по редакціях» [249, с. 96], як здалося О. Колесі, їх регулярно публікували у «Правді» впродовж наступних двох років, дарма що автор, розгублений, знічений, із серйозними сумнівами щодо особистої сутності і того, кому вірити, кого триматися, хто щирий із ним, власноруч заборонив «правдянам» друкувати його і «півсловечка» [446, с. 172].

Федькович, на перший погляд, не бажав діалогу і взаємодії з тією силою, від якої сподівався допомоги, але яка здалась йому «ворожою законспірованою мафією» [96]. Непрозорість, невизначеність, епізодичність стосунків, тривалі мовчанки з

*1 Дещо роз'яснюють організаційні перипетії довкола коломийського видання творів Федьковича два листи М. Білоуса до О. Партицького від 2 листопада і 18 грудня 1867 року: у першому з них зазначалося, що початковий випуск здійснювався через О. Терлецького, друк кожного аркуша коштував по 11 флоринів, в обох листах М. Білоус висловлює незадоволення тим, що адресат зволікає із надсиланням текстів («...прошу немедленно прислати поезії Федьковича», «60 не стане на 5 аркушей — [нрзб.] снова прошу пришліть рукопис, хоть 2 писанії аркуші, тії, що суть у мене, вистарчили лишень на 3 і 1/4 аркуша друку») [573].

боку значущих осіб, коли годі було мовчати, а важливі творчі питання наштовхувались на інтригу, зумовили емоційну лабільність Федьковича і його підвищену потребу в спілкуванні. Тому запевнення на зразок «най до мене [ідеться про О. Партицького] і словечка ніколи не пише, бо його листи неотворені відошлю му назад» [446, с. 175] і навіть виконання обіцяного мали на увазі інше — те, що письменник висловлював по хвилі гніву: «Пишіт до мене май зчаста» [446, с. 177]; «На мене не забувайте...» [446, с. 179]; «Не мовчіт на мій лист, як досі...» [446, с. 183]. Прагнення спілкування було таким значним, що він просив про сповіщення у «Правді» свого прохання «до всіх, що ласкаві з ним кореспондувати, аби они усі свої листи до него рекомендували, бо не знає, яким дивом дуже богато листів, що до него пишуться, по поштах пропадають» [446, с. 182].

Іншими ознаками тодішнього Федьковичевого поведінкового стереотипу як соціального феномену були типові для меланхоліків бажання уважності до себе, турботливості і співчутливості, загострене відчуття власної значущості, поява наміру створювати і вголос пропагувати певні ідеї, впливаючи на громадську думку в літературній сфері, — те, що брало початок із часів жовнірської служби та успішного захисту селянських інтересів у сервітутних процесах.

Тепер характер вимоги змінився на значно прямиший та категоричніший, манера — на стриманішу. У звертанні до О. Партицького від 1 липня 1868 року Федькович зазначав: «Ви писали мені, аби я до «Правди» свого «Керманича» післав. А відколи вже тому, як я «Правду» просив, аби краще, показнійше, розумнійше виступала? Коли я вже тільки около руської літератури собі не заслужив, аби мене за таку невеличку річ послухати, то богдай я був не дїждавсь і перо в руки взяти!» [446, с. 182—183]. Ніколи раніше Федькович не пред'являв суспільству таких професійних і соціальних претензій, так само, як ніколи демонстративно не відмежовував сферу власних відчуттів, емоційних прив'язаностей від інтелігентської «еліти» як значною мірою панської, тобто такої, що, за М. Бердяєвим, «претендувала на аристократизм». Чи не тому активно жививані ним звернення «ви, галицькі пани», «паничі», іронічне «панчику» набувають властивостей інвективних ідіом. Чітко усвідомлюючи свою належність передовсім до рідного етносу, письменник значно частіше згадував тепер про його окремішність від етнічної більшості, протиставляючи заодно натуральність життєвого укладу гуцулів пев-

ній штучності цивілізації, а головне — декларуючи маргіальність власної життєвої історії. Крім того, Федькович частіше декларує і свою «гуцульськість» із демократизмом як центральним компонентом: «я — просто собі — гуцул. Моя школа була Чорногора, а не львівська або віденська академія» [446, с. 166]. Тим самим засвідчувалась не стільки втома від активної публічності та конфліктності, скільки усвідомлення свого становища як маргінала, рядового представника інтелігентської «маси».

Польський науковець С. Калябинський, досліджуючи соціальну структуру питомого суспільства XIX ст., заперечив ставлення до інтелігентської еліти як до «якої б це не було еліти», аргументуючи своє твердження тим, що у ній були й «уми зовсім не видатні та фігури загалом посередні, хоча нерідко вони здобували вплив на громадську думку» [180, с. 30]. Належність Федьковича до інтелігентства у світлі аргументів С. Калябинського не викликає сумніву: йдеться про людину відповідного фаху, освіти (у представників т. зв. «артистичних професій» «недоліки освіти можуть компенсуватись талантом або знаннями, здобутими шляхом самоосвіти» [180, с. 30—31]), з огляду на «гостинець» О. Партицького творча робота Федьковича, людини широкої освіченості, знавця світової літератури, п'яти мов (крім рідної, ще й німецької, польської, французької, румунської, угорської), також уже стала — щоправда, у мінімальному обсязі — джерелом засобів існування.

Федьковичева діяльність у двох соціальних групах мала переваги, оскільки надавала йому більшу свободу та індивідуальність: «чим більше картин світу індивід може взяти до уваги, тим менше він зневолений якимсь одним способом життя» [524, с. 479]. Крім того, як доводить Т. Шибутані, в мінливому суспільстві маргіальне становище людини робить максимальною ймовірність конфліктів її зі значущими іншими, «відповідно збільшується можливість відчуження її від самої себе» [524, с. 478—479].

Водночас письменник, попри заяви на кшталт: «а та ціла Галичина най від мене раз на всігди щезає» [446, с. 182], не став партикуляристом ні у творчості, ні в реальному житті, як це здалося І. Франкові [475, с. 156]: він русин і твердий у переконанні, що «з руськими людьми має дочиніння, а не з закаптуреними вельможами» [446, с. 185]. До того ж він гуцул («що я словами дорікаю, то треба мені прощати, ...я загонистий, і за одну хвильку тільки понаписую і понаговорю, що і

через увесь вік не відповім, тому прощайте. Ми, гуцули, всі такі» [446, с. 185]; як підтверджує В. Шухевич, кожен гуцул «з натури честолюбний, незвичайно вразливий на зневагу і кривду, заподіяну йому, він говорить тоді без обрізків, а урази хоч би найменшої, не забуде довго...» [528, с. 60]. До того ж Федькович поет, а «усі поети мають привілегію примхи свої мати» [446, с. 177].

Епістолярій засвідчує вплив *ratio* на поступове опанування письменником себе. Однак до цих самокритичних зізнань того він розірвав стосунки не тільки з молодим галицьким Віднем, редактором «Русі» К. Горбалем і навіть Д. Тянячкевичем. У травні 1868 року О. Терлецький, який активно прислужився до коломийського видання Федьковича і щиро турбувався виконанням його нової пропозиції, що стосувалась публікації німецькомовних віршів, задля фінансування звертаючись майже безрезультатно до видавців Липська, Штутгарта, Гамбурга, отримав зі Сторонця-Путилова листа, у якому Федькович замість подяки дорікав О. Терлецькому за тривалу мовчанку, те, що той «пустився в жеври», і забороняв собі писати («бо листи ваші не прийму»), різко зауваживши: «Манускрипть з а р а з ь мені назадъ!» [446, с. 180—181]. Ця відписка була зроблена абияк, нашвидкуруч [див.: 575], тоді як у Федьковичевих правилах було, за висловом М. Зерова, «по-військовому вирівнювати свої каліграфічні рукописи» [160, с. 584].

Напевно, письменник сердився не стільки на О. Терлецького за його неспроможність організувати вихід німецькомовних віршів, скільки на те, що зауважував у коломийському виданні «повно блудів» [446, с. 177, 190], на «непоказність» збірки, з якою пов'язував багато надій і яка мала асоціюватися в очах автора з образом ініціатора. На причини «блудів» першим указав І. Франко, готуючи в 1902 р. до видання перший том повного зібрання Федьковичевих творів і з цією метою скрупульозно зіставляючи автографи письменника з першодруками: таке вивчення поеми «Дезертир», що вийшла під одноосібною орудою О. Партицького, засвідчило, «як по-варварськи поводився редактор з Федьковичевим твором, змінюючи, обкороюючи та по-своєму псуючи оригінал» [484, с. 128].

Чи не усвідомлення свого індивідуального внеску в деформацію стосунків з інтелігенцією, а також мовчанка щодо творів, опублікованих у Коломиї, спонукала Федьковича, схилити голову бодай перед своїм (горе)-редактором і в цьому неприродному для себе стані упокорення, розчарування, настороженості, підозрливості відступити. Учене товариство

було здивоване такою поведінкою письменника, забуваючи, що й воно активно прилучилося до її появи і що поведінка завжди варіативна, а «специфічні риси психіки далеко не завжди реалізуються відразу, вони зазвичай виявляються різночасово, розрізнено» [48, с. 93], тобто за відповідних умов.

І. Франко був перший, хто вказав на велику помилку Федьковичевих і своїх сучасників, які не збагнули вартісність коломийської публікації — «дуже замітну появу в нашій тодішній літературі, гідну пильної уваги». На його думку, сталося так тому, що «для розуміння краси тих малюнків дійсного життя, тих побутових деталей, щедро розсипаних у сих *нібито зманерованих віршах*, у них [сучасників] не було розуміння, не було артистичної безінтересованості та перспектив» (виділено нами. — Л. К.) [484, с. 129]. Власне, якраз нерозуміння з боку оточення справило на автора гнітюче враження, спричинивши силувану мовчанку, принципове, тенденційне прагнення «на три роки з великого і поважного збору галицьких писателів мазатися» [446, с. 179].

Публікація двох із половиною десятків творів, переданих О. Партицьким «Правді», зокрема об'ємних — циклу «З округів», поеми «Свекруха», двох актів «Довбуша», — упродовж 1868—1870 рр. створювала ілюзію неперервної творчої активності Федьковича, тим більше, що урізноманітнілась його тематика, в окремих творах з'явилися філософські, навіть орієнтальні мотиви, а деякі були нав'язані німецькими романтиками (Шиллером, Гете, Гейне). Проте, за винятком послань «До Данила Млаки» та «Здоров чесному субору “Просвіти у Львові”», а також перших частин «дивоглядії» «Довбуш», решта доробку була створена до 1868 р., більшість його, за характеристикою І. Франка, — перли [446, с. 129—132], які закономірно не відображали нового, ще драматичнішого становища буковинця, свіжих імпульсів його художньої думки. Тим паче що така діяльність передбачала полегшення передовсім для Федьковича, адже мистецтво — це «необхідний розряд нервової енергії і складний прийом урівноваження організму та середовища» [72, с. 315].

Власна пропозиція «Правді» зазначених творів була закономірно: оприлюднення свого трактування засобами драматургії образу «опікуна Гуцульщини», «месника народних кривд» (І. Крип'якевич) уже на початковій стадії творчого акту могло задумуватись як перша відповідь на критику бродівського пана (той дорікав Федьковичеві за неувагу до історії), а вірші-послання давали зрозуміти, які сили в сучасному

суспільстві поет вважав значущими, з ким він бажав контактувати і співпрацювати.

Однак тональність цих поезій різна. Привітання з нагоди створення у Львові наприкінці 1868 р. товариства «Просвіта» було сповнене ентузіазму, надій, думок про консолідацію інтелігентства («О, збирайтесь, о, злітайтеся / Усі руські діти!» [447, с. 343]) і його працю задля піднесення простолюду; особистісну тривогу автора маскував публіцистичний пафос. У присвяті Д. Млаці (С. Воробкевичеві), якого Федькович знав не особисто, а через публікації у «Ниви» та «Русалці», песимізм, екзистенційний настрій ліричного героя суттєво поглибився завдяки сповіщенню про передачу творчої естафети адресатові.

Однак це була не капітуляція Федьковича-поета, як зазначав О. Маковей [296, с. 376], а демонстрація специфічної суб'єктивної позиції, психологічний хід автора задля пізнання того, що думає освічена громадськість про нього, про значущість його писань, а отже, їх доцільність. Це було вібрування однієї теми, так сформульованої в листі до О. Терлецького від 6 березня 1868 року: «Не вийшла ще критика на мої нові поезії? Я би вас просив ту критику виволати, бо буде наука для мене» [446, с. 177]. Так-от проблема обов'язку і водночас свободи творчої особистості у поезії Федьковича мала суб'єктивне походження, а тому неоднозначне трактування.

Творчість письменника, «найневинніше з занять» (М. Гайдеггер), «своєрідний прояв загальнолюдської потреби у спілкуванні» (І. Джидар'ян), стала ніби заручницею проблемної ситуації, свідком серйозних комунікативних порушень у середовищі питомої інтелігенції; негативне реагування на них і об'єктивну дійсність (у формі ізоляції, втечі, критики, насміху [542, с. 68]) навіть виробило певну традицію. Федькович став в один ряд із схильними до фізичної та душевної аскези І. Вишенським, Г. Сковородою, М. Максимовичем, М. Гоголем, П. Кулішем, що в такі періоди свого буття виявлялись у стані поглибленої до крайніх меж інтровертованості, з тягарем обов'язків і працею над їх виконанням як реакцією на недоброзичливість світу. «Бунт у романтичних шатах» (В. Шевчук), давши про себе знати у критиці навкололітературного бюрократичного середовища, а після останньої публікації у «Правді» в середині 1870 р. до середини 1872 р. у дистанційованні від нього, також став показником соціальної дезорганізованості. Цей перший значний крок письменника до майбутніх триваліших ізоляційних акцій припав на період, коли більше,

ніж будь-коли раніше, прагнулося спілкування з творчо обдарованими людьми, і це з огляду не лише на критику, а й на усвідомлення потреби розвитку, труднощі нових творчих завдань: ідеться про перекладену гекзаметром, але через сумніви не опубліковану «Пісню о поході Ігоря на половців», розпочатого «Довбуша», чимраз настійливіші думки про потребу демократизації літератури, її просвітницьке спрямування.

Але, як зауважив М. Сріблянський, Федьковичеві належало «варитися у власному соку», бо «про благодіючий літературний вплив... з боку сучасників не могло бути мови»: письменник «стояв далеко вище, ніж тодішнє галицьке народодство, і мусів розвиватися сам та ще й інших розвивати» [424, с. 461]. Навіть антракт у виступах на сторінках періодики не означав мовчанки творчої. За свідченням греко-католицького пароха Сторонця-Путилова І. Левіцького, «Федькович писав багато, але здає ся, що мало що давав друкувати» [151, с. 41], приходячи до касина, «приносив часто свої злучайні поезії, котрі... не давав до друку, бо, як він сам казав, «такі нісенітниця не варто друкувати»» [151, с. 39]. Це було виказування потреби у творчих стосунках бодай із представниками найближчого соціального оточення, може, навіть свідоме підлаштування під їхні смаки. Імовірно є існування творів, що з'явилися на особистіснішій мотиваційній основі, вимагали концентрації глибших думок та почуттів. З огляду на формальну відсутність наслідків тодішньої творчості твердження О. Колесси, буцімто «друга половина часу, прожитого поетом по повероті з війська..., знаменує чимраз більший упадок його літературного таланту, затрату оригінальності й артистичного смаку» [249, с. 96], не має підстав.

Що ж до замовкання Федьковича як прозаїка, то вислів Д. Тянячкевича «не писати прозою» [446, с. 107] стосується цього поверхово. На глибшу причину вказала Соломія Павличко у статті «Український романтизм: тяглість напружання естетичний тупик»; навівши фрагмент із оповідання письменника «Таліанка», в якому йдеться про сприйняття Венеції українським вояком австрійської армії, дослідниця резонно зазначила: «Федькович, який прагне бути народним, ясно простуватим, навіть не припускає (йому не дозволяє надзавдання, про яке він весь час пам'ятає), що може подивитися на Венецію власними очима — очима досить розважливого інтелігента, обізнаного з європейськими мовами і культурою» [347, с. 495]. Отож можна припустити, що підсвідоме відчуття застарілості кліше романтизму, втома від імітування

типів із простолюду змусили автора «Таліанки» відкласти роботу над прозою і пов'язати основні творчі плани з драматургією, зокрема «Довбушем». Водночас самовираження письменника в епічних, таких, що «стимулювали розбудову жанру новели» [42, с. 220], формах підтвердило не тільки вкорінення на західноукраїнському ґрунті традицій Г. Квітки-Основ'яненка та Марка Вовчка. Твори «Люба — згуба», «Серце не навчити», «Побратими», «Безталанне закохане», «Стрілець», «Хто винен?», «Сафат Зінич», «Три як рідні брати» та інші засвідчили появу в письменстві оригінального корпусу авторських народних оповідань на родинно-побутову тематику, що завжди характеризувались присутністю оповідача як очевидця, учасника подій, наразі були складнішими і художньо викінченішими [див. докладніше: 220]. Для Федьковича ці писання мали значення «тієї жанрово-стильової форми, в якій він, щоправда, з певною однобічністю, вів пошук непорушних онтологічних підвалин, відтворюючи, а ще більше конструюючи їх за допомогою художнього домислу, звільнявся від станів бентежності й невизначеності, що на них стихійно натрапляв в окремих сферах творчості як поет» [42, с. 221].

Життя Федьковича цієї пори розгорталось у площинах ідеального та реального, тісно сполучених між собою. Ідеальне стосувалось не тільки творчості, читання як основної праці над своїм літературним «виображенням». Інтенсивний розвиток Я, характерний для другої половини життя письменника, збудив у ньому потяг до філософії, з огляду на власну песимістичність, романтичність — до вчення А. Шопенгауера, сповненого почуттів та художності. Цікавість як потреба серця і розуму була різновекторною, ширшою: як згадував о. О. Слюсарчук, письменник під час зустрічі з ним у Путилові в 1866 р. «торкався в розговорі питань філософічних, а мав і малу бібліотечку творів в язиці німецьким та французьким» [423, с. 3]. М. Бучинський, побувавши у Сторонці 1867 р., зауважив «на Федьковичу відокремлене від світа» [423, с. 10] як стан усвідомлення ним власної індивідуальності. «Відокремлене» зумовлювалось і неетичною поведінкою деяких представників місцевої інтелігентської «маси», про яких поет писав о. О. Слюсарчукові: «До мене навідуєся отте ваше панство лише з простої цікавості та щоб витрибувати, що я знаю. Тож най знають, що я лиш простий гуцул, котрий їх не потребує, і не дасть себе обзирати, як якого дивогляда! (виділено нами. — Л. К.). Один панотець з «ляцького боку» [з другого боку Черемоша, з Галичини] обзи-

рав мене навіть таки оттут у хаті. ...Тай будь же з такими щирий!» [423, с. 4]. Отже, емоційно насичені стосунки з іншими людьми, подвійні стандарти Федьковичевої поведінки мали значною мірою соціальне походження, це була форма морального самозахисту, психологічного зведення рахунків із частиною оточення, вони засвідчували відмову від укладення з нею будь-яких конвенцій.

Постійно перебуваючи в контексті рідної етнокультурної традиції, письменник мав змогу глибоше сприймати її багатства, зокрема мову, міфи, звичаї — за В. Вундтом, продукти духу народу [70, с. 40]. Так, чи не кожен твір Федьковича здобуває більшу етнічну маркованість, художні інтерпретації народних легенд, повір'їв стають їх авторськими варіантами, навіть «Пісня о поході Ігоря» була сповнена «духом народного язика» гуцулів [446, с. 205]. Активізувалась фольклористична діяльність письменника: на початку 70-х років він підготував «Колядник русского народа. Зібрав і зладив Ю. Федькович». У мисленні письменника мусило змінюватись співвідношення магічного та раціонального, якщо він контактував зі знахарями та ворожбитами — «богами земними, непростими (людьми), котрі знають цілий світ духів і можуть ворожити будуще» [528, с. 65], загострився і під впливом німецькомовної романтичної лектури інтерес до містики, адже елементи «цього дивного поєднання солодкої пристрасті, релігії та жорстокості» (Г. Брандес) виявляються у творчості. Маємо свідчення, що Федькович часто сам збирав зілля і займався ворожбитством, при цьому залишаючись щиро, неатрибутивно відданим ортодоксальній церкві. «Він у справах релігійних поводився зовсім так, як гуцули» [296, с. 335], — зазначив О. Маковей, не вказавши, однак, на самотність релігії гуцульського етносу та його особливого репрезентанта (язичницької та християнської водночас), гармонійний синкретизм цих релігійно-духовних засад, які гуцули намагалися поєднати, вважаючи знахарів та ворожитів «пов'язаними з «Божою силою», корисних людям» [189, с. 248].

Однак стабільного релігійного почуття Федькович не мав, про що свідчив у його творчості критицизм, спрямований не лише на служителів культу, а й на Бога та властивий багатьом митцям із такою психологічною організацією. Письменник, церковний діяч І. Огієнко (митрополит Іларіон) у студії «Релігійність Тараса Шевченка» наголосив, що геніальний поет «часто був глибоко експансивним, нестриманим, нервовим — тоді він міг виступати і проти Бога. Це — не свідомий егоїзм,

це — безсилий, хворобливий відчай, але відчай тимчасовий» [цит. за: 421, с. 363]. За словами І. Дзуби, сказаними щодо Шевченка, Федькович «навертав Бога до життя, а життя до Бога» [119, с. 595], і ці намагання були не менш «анархічні» за формою, ніж у Шевченка.

Виявом релігійного почуття Федьковича як продовжувача Шевченкової справи, «піонерним на західноукраїнських землях розкриттям доленосної місії Месії» [361, с. 73] стали його поменники, присвячені Кобзареві. Створені впродовж 60-х років, вони утвердили в літературі новий жанр, ставши вагомим внеском у розвиток молодого шевченкіани. Однак більшість цих творів через свою радикальність не побачили світ, загубившись у редакціях львівських, віденських часописів, приватних бібліотеках. Ті ж поменники, які збереглися (1861, 1866, два 1869 рр. написання), крім того, що становлять цінність як цікаві художні та людські документи, дають змогу змоделювати процес розвитку ідейних, естетичних поглядів автора на тодішні нагальні проблеми сучасності. Так, у першому поменнику «Співацька добраніч (На скін Тараса Шевченка)» метафорою про співця-поета, який, за народним уявленням, не помер, а тільки відійшов, «ляг... спати в світлі луни, / В засльожені квіти», буковинець подав картину своєї душі, власну емоційну характеристику сумної події. Інші твори письменника наснажені гострим політичним, ідеологічним, національним змістом, на що його надихнула політична, сатирична творчість Кобзаря та біблійні матеріали. Наприклад, у поменнику «В день скону батька нашого Тараса Шевченка, Кобзаря Руси, Мартира України, предтечі нашої волі і слави!» (1866) (обсяг 172 рядки) Федькович стилізував, крім фрагментів із «Давидових псалмів» Шевченка, ще два алілуйних псалми, в «Осьмих» поменниках 1869 р. — крім Кобзаревих «подражаній», також уривки з Апокаліпсису.

Написані поменники у гострій полемічній манері, несподіваній з огляду на переважно ліричний хист їх автора. Так, у вірші «В день скону...» увага сконцентрована на підневільному становищі України, якому не зарадять сльози тих, хто оплакує мощі Тараса; у відповідь на діяльність на Буковині московфільських сил об'єктом гніву стає Москва «прелукава»: це вона «мати... всіх лих», вона «несита крові, крові пророків і святих» [447, с. 188]. Попри патріотичну налаштованість ліричного героя його увага водночас виходить за межі локальної території, що стає світом, у якому «за кривду народів» «заплачуть, засмутяться / Неправди владики, / А праведні

звеселяться / Вовіки і віки, / І засядуть в златих вінцях / На нових престолах/ Всі любячі правду й світло / Поборники волі! / І судитимуть тиранів / Страшним правим судом...» [447, с. 188—189]. Федькович, подібно до апокаліптиків, доводить протистояння добра і зла до апогею, до видіння інших часів, за яких настане Царство Боже. Так створено своєрідну модель україноцентричного світу; ліричний герой, що перебуває «за кадром» і водночас присутній у кожному слові, лише наприкінці з'являється перед читачем у фразі «Амінь, душе моя, амінь», інтимізуючи попередній текст і роблячи його, попри ідеологічну суть, хвилюючим людським документом.

Жоден поменник Федьковича, незважаючи на близькість висловлених думок, не повторював інших. У другому «осьмому» поменнику («І ми врешті запитаєм / Тебе, Боже правий...») письменник, відштовхуючись від Апокаліпсису, ставить риторичні запитання, що стосуються людства й України, роздумує над драматичною долею тих одинаків, котрі, як Шевченко, не побоялися «својов кровійов / Твердить своє діло / І на хрести віддавати / І душу, і тіло», щоб згодом критично і прискіпливо піддати моральній ревізії поведінку загалу, якому належить не спати, а «в люде допровадить себе...» [452, с. 231].

Вільне оперування можливостями нового жанру, глибокий і сучасний ідейно-тематичний зміст поменників спростовують думку про занепад творчості Федьковича у другій половині 60-х років, адже, як справедливо зазначав М. Бондар, у цього поета сліди Кобзарєвого впливу «варто шукати не на емпіричному рівні запозичення чи перефразування Шевченкових рядків..., а насамперед в ідейному зростанні» [39, с. 28].

Отже, інтенсивне внутрішнє буття Федьковича підпорядковувалось осягненню зовнішнього буття і виявлялось засобами літератури, творчості, яка, попри інші форми активності, була провідною, стрижневою, естетизувала ці форми, «підтягувала» їх до свого рівня, тим більше, що художнє мислення письменника дає про себе знати у його життєвій практиці постійно. Творчість була необхідною хіба для власної «смутчої натури» Федьковича, тоді як, на думку О. Маковєя, «прозаїчне життя і очевидний занепад земляків його упоминалось у поета не про поезії і мрії, тільки про реальну поміч...» [296, с. 94].

Про готовність письменника слугувати народіві реально й на найвищому рівні свідчило його кандидування на посла до буковинського союму в 1867 і 1870 рр. [101], однак перемогти було неможливо з огляду на об'єктивні причини: за

твердженням М. Кордуби, «несправедливий виборчий закон, що кривдив мужиків в хосен дідичів, віддавав вже згори більшість посольських місць в чужі руки» [254, с. 78—79]. Отож першим свідченням про зголошення Федьковича допомагати селянам стали його особисті заходи у сервітутному процесі, другим і третім відповідно вїтування у Сторонці-Путилові з 1866 до 1876 рр. (з перервою у 1872—1873 рр., коли працював у Львові) та інспекторська діяльність у цілому Вишницькому повіті (з 1869 до 1872 рр.). О. Колесса у своїй студії «Юрій Коссован...», не наводячи жодного аргументу, наголошував, що «обі ті посади завдячував він [Федькович] у великій мірі заходам і впливови свого крєвного та широго приятеля, сергіївського пароха Юрія Ганіцького» [249, с. 94—95], тоді як О. Маковей у «Житєписі...» вказав на особу посла до сойму і господаря із Сергіїв Власія Фошку [296, с. 356]. Однак поетові, який писарював, крім Сторонця, у Сергіях і добре знав згаданого діяча, для виконання обов'язків вїта, що обирався колегіально, громадою, навряд чи потрібна була чиясь протекція; М. Бучинський, листовно репрезентуючи тоді Федьковича М. Драгоманову, зауважив: «Оригінальний се чоловік, повен первісної сили, зжився з народом і носимий ним на руках від Черемоша до Серету». До того ж один із спеціальних параграфів крайового закону про самоуправу, виробленого буковинським соймом у 1863 р. на основі імперського, стверджував майже неможливість відмови обраного члена громади від такого доручення [331, с. 161]. Отож спочатку Федькович опинився в ситуації, схожій на ту, в яку потрапив М.-Е. де Монтень, французький філософ-гуманіст та письменник XVI ст.: юрист за фахом, він вагався, перш ніж обійняти посаду мера рідного міста Бордо, однак погодився це зробити на чотири роки з тих міркувань, що вона «не обіцяла ні винагород, ні вигод інших, крім честі її займати» [396, с. 349].

Керований тими ж почуттями Федькович очолював громаду Сторонця-Путилова вдвічі довше, до того ж йому велося набагато складніше, ніж знаменитому французові, до речі, пізніше пригрітому самим королем. Складність полягала не так у бракові професійної підготовленості (її можна було здолати — і долаючи — шляхом самостійного опрацювання відповідних документів, пильного спостереження та обдумування), як у незалежних від Федьковича чинниках. Спроба цісаря конституювати всі автономні місцеві громади здійснювалась у найвідсталішому з коронних країв закономірно складніше через занепад більшості громадян, про який згадував О. Мако-

вей. Федькович своєю діяльністю мав урівноважити бодай один сегмент загальної структури з тим, щоб його громада ставала собі силою: на неї, як і на кожну іншу, «накладалось відання всіма справами, що зачіпали її інтереси і могли бути вирішені в межах наявних у неї засобів», у т. ч. «здійснення функцій поліцейської та судової влади» [331, с. 158].

Найпереконливішими аргументами на користь тези про успішність поетового вітування є спогади та міркування очевидців. Так, священник І. Левіцький згадував про такого Федьковича як «дуже акуратного у всім і справедливого.., людий, однак ж, ніколи не карав (як то по інших громадах лучалось), проте люди мусіли і в своїм часі так податок платити, як і коло доріг робити» [151, с. 40—41]. М. Бучинський добре запам'ятав побачене під час «візити» до Федьковича засідання трибуналу, «зложеного з двох присяжних і двірника», який уміло, «як автократ чистої крові», розсудив складний випадок [423, с. 8—9]. Д. Гасюк стверджував, що Федькович «яко двірник залагоджував дуже часто такі справи, які тепер лише суд переводить, як справи спадкові, розділ маєтку між дітйи при померлих родичах» [149, с. 187]. Пани Скраба та Чучко розповідали, що саме Федькович-двірник найбільше подбав про нову церкву в Путилові: задля цього подарував свій ґрунт і «поволи призбирував капітал, потрібний на будову; страждаючи, що так багато темних сил руйнує через горівку, здержував їх карами грошевими»; крім того, було «висилано людий на коляду», «гроші ті складалися на будову церкви і він [Федькович] вів із того дуже точний рахунок», а за невеликий відсоток давав їх тим, хто потребував позичок, адже «з того і люди мали велику вигоду, бо не платили жидам страшної лихви» [149, с. 185—186]. Така ініційована письменником своерідна форма залагодження селянами фінансових проблем була попередницею заснованих на Буковині з ініціативи переважно С. Смаль-Стоцького наприкінці 80-х років спілок взаємодопомоги та ощадно-кредитних кас-райфайзенок.

Отже, створений мемуаристами образ Федьковича-вітая як «знаменитого господаря і економіста» [149, с. 186] спростовує інші чи то поспішні, чи негаразд сформульовані висновки вчених, як-от М. Зерова (що «громадські обов'язки при Федьковичевій безгосподарності та широкій гостинності заплутували його у труднощі економічні» [160, с. 587]) чи Рост. Заклинського (що знання Федьковичем життя села «було більш теоретичним. Практично він його мало знав. Письменник стикався з гуцулами в свято, на вулиці, біля церкви, в коршмі...» [150, с. XLI]).

Насправді ж ідеться про поведінку письменника, який під впливом обставин змушений був психологічно перебудовуватися, свідомо змінювати у власній сутності співвідношення між романтичним і реалістичним, дав змогу естетичному переживанню життя поєднатися з твердішим, прагматичнішим, як того вимагала дійсність. Обставина, що «мистецтво теж, як і право, наскрізь норматичне.., норма гармонійна» [248, с. 11], допомогла узгодитись новому Я нової Персона (Федьковича як людини соціально заангажованої, юридично відповідальної) з Я більш усталеним, творчим, письменницьким, отже, вільним. Важливо, що буковинець актуалізував себе як економіст, правник (тобто став тим, що було закладено в його потенціальності по батьковій лінії і виховалось «німеччиною», зокрема раціонально-логічним мисленням німців), як не менш важливим є те, що примат духовного, творчого, людинолюбного в діяльності письменника одностайно затямили сучасники. «Був чоловік... з серця дуже милостивий. Бувало, коли кому яке діло скоїться, зараз іде до Юрія на пораду. Він не лиш мудро поговорив, порадив, але часто й грошем споміг» [149, с. 187], — згадував Д. Гасюк. «Він мав великий вплив; що сказав мужикам, то було святе, радив розумно і багато доброго зробив громадам» [299, с. 159], — підтверджував І. Кирстюк. «Мав таку натуру, що всьо роздавав бідним, хотя й би собі нічого не лишилося», «бідного не облишив ніколи, аби не помилував» [149, с. 232], — свідчив о. Г. Кантемір. Імовірно, навіть зауважений М. Бучинським ефективний розгляд своєрідним сторонець-путилівським судом кримінальної справи був можливий завдяки вмінню Федьковича встановити з присутніми психологічний контакт, зрозуміти всіх, навіть звинувачуваних, що кепсько вдавалось у стосунках з інтелігенцією.

Інакше кажучи, життя в конкретному соціальному (демократичному) середовищі (навіть без тих, хто особливо розумівся на літературі) полегшувалося для Федьковича спочатку психологічним прийняттям цього середовища як рідного, беззахисного, упослідженого, так само, як цілковитим прийняттям довіреної ним високої соціальної ролі; відповідно підвищувалась самооцінка і діяла альтруїстична стратегія стосунків. Водночас формально вищий соціальний статус інтелігенції, недостатнє її знання (як еліти, так і маси), в умовах обмеженого спілкування суперечливе ставлення з боку цієї групи призвели до погіршення взаємин, зниження Федьковичевої самооцінки і появи незадоволення, яке могло набувати образу «війни».

Згадуване А. Губріх «якесь незадоволене у вдачі Федьковича» хоч і мало інше походження, було тілесною маніфестацією душевного стану. Письменник любив порядок, унормованість («рехт»), натомість у буденних клопотах війта постійно наштотувався на їх відсутність, отож властиве не лише німцям, а й тим, хто сповідував їхню доктрину, світовідчуття («не Хаосу спочатку і Космосу потім, але відразу Космосу, Плану, доцільності і ладу» [76, с. 169]) зумовило особливо на сторонецькому терені життя такі психологічні розлади.

Федькович репрезентував людей нового, більш європейського типу — «наміру і діла, котрі поривали, електризували широкі круги суспільств і народів, накидаючи їм своє Я, перетворюючи їх на свій лад» (Б. Лепкий). Сконденсованим вираженням поетового суспільства і народу був Сторонець, і новації, запроваджені тут за війтування письменника, мали чіткі індивідуальні ознаки їх ініціатора, подібні їм навряд чи знала тогочасна Буковина. «Коли був війтом, уряджував публічні забави з танцями при скрипках для селян і сам вмішувався в забаву», — згадувала А. Губріх, пояснюючи: «Се робив він у тій цілі, щоб нарід відтягти від п'янства по шинках» [149, с. 185]. Таку естетично оформлену, святкову, генетично пов'язану з давніми язичницькими традиціями, автентичним мистецьким розвитком і світовою сміховою культурою форму життя Федькович свідомо замислював як регулярну виховну акцію, вбачаючи в ній один зі способів консолідації громади, її своєрідного духовного самооприявлення. Цього неможливо було б досягти під час офіційних святкувань, тоді як на широких публічних забавах, за твердженням М. Бахтіна як дослідника творчості Ф. Рабле, «торжествує ніби тимчасове звільнення від панівної правди та існуючого ладу, тимчасова відміна всіх ієрархічних відносин, привілеїв, норм і заборон», унаслідок чого «людина ніби перероджувалась для нових, суто людських узаємин..., поверталась до самої себе і відчувала себе людиною серед людей» [83, с. 15].

Відгороджуючи народ від шинку, тобто від аморалізації власного буття, спрямовуючи загальні економічні та духовні зусилля на церкву як народну будову, Федькович спробував скерувати громаду Сторонця-Путилова ще й до читання. Цьому сприяла загальна лібералізація тодішньої політики Габсбургів, виданий у листопаді 1867 року спеціальний імперський закон, який дозволяв відкриття читалень та інших товариств, унаслідок чого у Львові в 1868 р. постала «Просвіта», а в 1869 р. у Чернівцях — «Руська Бесіда». До цього ж спонукали

і зусилля о. І. Наумовича, засновника коломиїських видань «Наука» і «Руська Рада», без сумніву, відомих Федьковичеві: як зазначав М. Павлик, саме вони, потрапивши на Буковинську Русь, «перші занесли туди... думку про читальні» [343, с. 101]. Досліджуючи історію таких просвітницьких закладів, висловлюючись про Федьковича як активного діяча просвітницького руху та окреслюючи проблеми буковинських русинів, М. Павлик, однак, не згадав, що й цей письменник був причетним до заснування у рідному селі громадської читальні ще в листопаді 1871 року.

Уперше цю інформацію обнародував історик, буковинознавець В. Ботушанський [46, с. 98], посиляючись на датоване 7 листопада 1871 року повідомлення газети «Czernowitzer Zeitung» про те, що «пп. Левіцькому та Федьковичу мусимо подякувати за старання у справі відкриття... товариства “Читальня”». Часопис повідомляв про одинадцять видань, які можна було на той час знайти у товаристві (німецькомовні газети Чернівців та Відня, у т. ч. педагогічного, господарського спрямування, львівська «Основа»), а також про вироблення спеціального статуту читальні, що готувався до представлення цісарсько-королівській управі [550]. Причетність до заснування читальні пароха І. Левіцького дає підстави припустити, що та засновувалася під патронатом церкви (Федькович теж належав до церковного братства) і, ймовірно, мала від неї матеріальну підтримку, як було в інших місцевостях.

Джерела не повідомляють, скільки проіснувало це товариство та чи діяло воно під час відсутності Федьковича в Путилові в 1872—1873 рр. Найпевніше, занепало, як багато інших галицько-буковинських читалень першої, найдраматичнішої пори їх історії. М. Павлик співвідносив її з періодом 1871—1878 рр., дорікаючи народовцям, що тоді вони «зробили дуже маленько не тільки щодо їх [читалень] закладання, але й щодо ширення про них думки серед сільського народу...» [343, с. 101]. Для письменника це був час щораз більших розчарувань в оточенні, передусім у доцільності і результативності власних громадсько-культурних змагань. Крім того, далися взнаки переобтяженість обов'язками, зокрема інспекторською діяльністю, незадоволеність чималими бюрократичними формальностями, якими супроводжувалося функціонування кожної громадської читальні [див. докладніше: 197].

Якщо змістовна і різноманітна діяльність Федьковича на посаді вїйта усе ж мала локальний характер, тобто поширювалася на одну селянську общину, то обов'язки інспектора

народних шкіл Вижницького повіту закономірно спонукали письменника охопити увагою значно ширший, проблемніший простір, який не дорівнював суто територіальному, адже справа народної освіти, як і всі явища суспільного життя, тісно пов'язана з багатьма сторонніми явищами.

У міністерському списку перших повітових шкільних інспекторів Буковини Осип Федькович фон Гординський числився як «пенсіонований ц.-к. офіцер, громадський начальник в Сторонци-Путилові» [370, ч. 70]: приватна учительська практика на військовій службі, відтак у родині путилівського панства і своїх кривних до уваги не бралися, хоч письменник набув завдяки їй професійного досвіду, підстав для перших цілеспрямованих педагогічних розмислів та безперечне відчуття внутрішнього задоволення. Згадка ж А. Губріх, що Федькович учив її «всіх предметів по-німецьки, також учив язика французького» [149, с. 185], засвідчує не лише вишукані потреби і смаки путилівської знаті, а й вказує на те, що навчитель, де-юре недипломований спеціаліст, міг задовольнити ті потреби та смаки цілком. (Останнє не викликає сумніву, оскільки батько А. Губріх — начальник повіту — довірив письменникові інтелектуальну підготовку всіх своїх дітей: двох синів і трьох доньок [296, с. 330].) Федькович ще інтуїтивно, не маючи спеціальних педагогічних знань, стурбований суцільною неписьменністю селянської верстви, узявся сам шукати шлях для радикальної зміни ситуації: «уперше [тобто дещо раніше] мені блиснула надія наші школи на народнім язичі основати», — зазначав він у листі до редакції «Правди» від 14 серпня 1868 року [446, с. 184].

Ця ідея, що стане основоположною в системі поглядів Федьковича на нову школу, і спонукала його, ймовірно, в 1866 р. підготувати рукопис «Букваря для господарських діточок на Буковині» — першої у краї навчальної книжки, виклад у якій здійснювався живою народною мовою і фонетичним правописом. Перша частина праці призначалась для навчання дітей розрізнення голосних, приголосних звуків та читання не будь-яких, а змістовних складів: «*ма-мо мо-я ми-ла, не-ня не лі-ну-є і я не лі-ну-ю*» [592], друга складалася з народних прислів'їв та невеликих оповідань на морально-етичні теми («Будь послушний», «Будь уклінний», «Лиш правду говори», «Чуже не кивай» та ін.).

Дослідник педагогічної спадщини Федьковича В. Лаврів стверджує, що письменник у «Букварі...» скористався «прогресивним аналітико-синтетичним методом навчання

грамоти, який тоді тільки що з'являвся в школах європейських країн» [268, с. 116], однак не вказує хоча б потенційного шляху набуття такого досвіду. Ще у війську для навчання камратів мали бути деякі підручники, а під час приватного репетиторства їх, імовірно, йому постачало путилівське панство, що бувало у світах. Крім того, Федькович знав про популярне тоді на Буковині написане церковнослов'янською мовою віденське видання «Букваря для училищъ народныхъ въ ц. к. австрійскихъ краяхъ» (1859), оскільки також примістив як додаток до свого «Букваря...» «приміченіє для учителя» — невелику статтю мовознавчого характеру «Наука о самоголоснихъ», тобто про голосні. Написана під впливом деяких граматик (зокрема, «Граматики руського языка» М. Осадци), вона завдяки логічності викладу, елементам науковості підтвердила наявність в автора філологічного потенціалу, тоді як увесь «Буквар...», попри невеликий обсяг (збереглося 16 рукописних сторінок, розрахованих на перші 29 сторінок друкованого тексту), засвідчив здібності Федьковича як методиста.

Однак видатною подією в історії українського шкільного підручникотворення цей «Буквар...» не став, оскільки, навіть пройшовши апробацію, не був надрукований. Соціальний ентузіазм Федьковича у цьому плані був суголосний із тим, що його звідували колеги на підросійському просторі України — Т. Шевченко, О. Кониський, В. Антонович, М. Старицький, які, відгукнувшись на дозвіл Міністерства народної освіти (з кінця 1860 р.), створювали підручники для народних і недільних шкіл, які через цензуру теж не всі були видрукувані та апробовані.

Для Буковини та цілої Австрійської монархії, що наприкінці 1867 р. стала Австро-Угорською, вік школи, притому народної, як назвав XIX ст. французький економіст і статистик Е. Левассер, тільки-но починався двома імперськими законами: від 25 травня 1868 року (про визначення відносин між церквою та державою в галузі шкільництва) і від 14 травня 1869 року (про основні принципи народної освіти для початкових шкіл). Лишень тоді було ліквідовано запроваджений у 1855 р. конкордат, а справу розвитку освіти унормовано за допомогою правил, вироблених для Німеччини [173, с. 116]: як відомо, там існувала тисячолітня традиція «книжної» школи, панував консервативний погляд на завдання освіти, що дало чудові результати, стало зразком для багатьох інших держав.

Три роки Федькович намагався видрукувати свій «Буквар...», звернувшись спершу до православної консисторії

Чернівців, а згодом до латинської Львова (народні школи Буковини тоді перебували в їхньому підпорядкуванні), але зазнав невдачі. Твердий москвофіл В. Продан, майбутній голова «Руської Бесіди», скептично заявив, що не бажає на старості літ вчитись у Федьковича, тоді як архімандрит Т. Бенделла по тривалому затриманні справи офіційно повідомив автора — «благородного господина», що «Буквар» «по резултатѣ Цензуры изъ глядя дидактичного и методичного во оучилищахъ народныхъ на Буковинѣ не можетъ употреблень быти» [цит. за: 296, с. 380].

Перебування рукопису у Львові, збігшись у часі із перипетіями довкола видання другої збірки, стало для Федьковича емоційно дуже напруженим, у нове комунікативне поле зору потрапили О. Партицький і редакція «Правди», а доля підручника здалася знов узалеженою від дій зовнішніх супротивних сил. «Вижу, що й у вас у Львові мій нещасливий буквар не инак гостив, як і в Чернівцях, бо вже до тепер час би було его або приймати, або відтрити і мені яко нетрібний відослати» [446, с. 184], — наголосив письменник у листі «правдянам» 14 серпня 1868 року.

Це був час, коли вже й на Буковині почалась акція, спрямована на реалізацію нових державних розпоряджень, зокрема артикула XIX Конституції, згідно з яким «усі краєві мови рівноправні в школі, уряді і публічному житті, а коли в якомусь краї проживають кілька народностей, то публічні школи слід влаштувати так, щоб без принудження до науки другої краєвої мови кожна дитина цієї народності мала необхідні засоби для освіти на своїй (материнській) мові». Тому навесні 1869 р. цісарсько-королівська крайова управа за посередництва повітового старости офіційно запросила письменника працювати над підготовкою книг для народних шкіл, насамперед переробити одну читанку «з увзглядненням буковинського руського діалекту і обставин життя тутешніх руських жителів» [296, с. 385]. Реакція Федьковича — у листах до «Правди» і староства — проілюструвала гаму його настроїв як супровідних до відмови: радість за «дуже почесний зазив», «найсердечнішу і найщирішу вдячність для високого правительства і особи Е. С. пана міністра просвіти», тривожність від передбачень, що його, Федьковича, праця знову зіштовхнеться з незичливістю цензора і «руські еляборати [продукти розумової праці], хоч би були найлучші, не будуть одобрені». «Тим-бо панам [москвофілам], — із погляду Федьковича, — не лежить на душі добро справи, а просто їх політична ціль»;

тільки в разі увільнення «хоч би від тіни якої-небудь гегемонії зі сторони москвофілів» він готовий узяти на себе «написане всіх руських книжок для народних шкіл» [296, с. 385—388].

У цій ситуації письменник виявив типові психологічні складнощі маргінальної особистості, які, за Т. Шибутані, полягають у тенденції радше уникати невизначених ситуацій, ніж ризикувати пониженням, надмірній мрійливості, хвилюванню за майбутнє і боязні будь-якого ризикованого заходу, нездатності насолоджуватись і впевненості в тому, що частина оточення з нею поводить несправедливо [524, с. 475]. Труднощі в досягненні загальнозначущої мети дещо змінили індивідуальну Федьковичеву картину світу, зробили очевидною нездатність митця до гнучкої, адаптивної поведінки, отже, нової трансформації зазнала вся система відносин поета із соціумом. Це не було рідкістю, хоча в історії літератури відомі і протилежні випадки: наприклад, за спостереженням Ю. Лотмана, О. Пушкін умів «змінювати точки зору на оточення і, самому змінюючись, включатись у різноманітні ситуації». Така поведінка, як зазначає вчений, передбачала «не орієнтацію на який-небудь один тип поведінки, а цілий набір можливих «масок», якими поет варіював...» [285, с. 116—117]. Федькович не мав такої здатності, і це теж певною мірою створювало проблемні соціальні ситуації.

Водночас у згаданих епістолярних заявах до «Правди» і староства письменник підтвердив зростання своєї політичної свідомості, антимосковських настроїв, власну політичну волю критикувати москвофільські тенденції в українському суспільстві (що він незабаром зробив у статті «Bis es noch nicht zu spät wird» («Щоб не було запізно!»), яка у дофранківський час «не мала собі рівнозначних на всіх західноукраїнських землях» [537, с. 125], і навіть представив її редакціям газет «Czernowitzer Zeitung» і «Правда»). Водночас, як добропорядний австрійський громадянин та українсько-руський демократично налаштований інтелігент, Федькович привітав реформаторську діяльність уряду у сфері освіти і зокрема міністра просвіти Л. Газнера фон Арта. Цей колишній університетський професор-економіст, на думку І. Карбулицького, «не робив ніяких «реформ», які були би лише латаниною старих законів, але з допомогою фахівців випрацював на підставі різних рефератів, що були предложені міністерству просвіти знаменитими людьми із кругів народного учительства, цілком новий законопроект» [181, с. 67]. С. Смаль-Стоцький називав цей проект «людяним законом», який «витворив нову

школу народну» [411, с. 47], хоча по суті їх витворив не звід справді доволі гуманних приписів, а людський фактор, який ті приписи реалізував.

Г. Піддубний (Толмачів) у суспільно-політичному нарисі з історії краю, видрукуваному в 1928 р., наголосив, розповідаючи про цей період, що буковинці тоді «здобували українські школи і визволення шляхом лояльності!» [358, с. 50]. Формально Федькович у намаганнях опублікувати «Буквар...» не виходив за межі закону. Водночас суперечка влітку 1869 р. з ініціатором видання М. Бучинським, тодішнім головою віденської «Січі», щодо «справлення деяких незрозумілих у Галичині буковинських провінціалізмів язикових» (щоб «Буквар...» міг «для Галичини служити» [423, с. 15—16]) була позбавлена з боку письменника різкості, засвідчивши і його готовність, дещо змінивши, піти на частковий компроміс, і водночас намагання «німцем бути» [446, с. 191], тобто власну непоступливість принциповим — ідеєю першої книги, призначеної спеціально для малих краян. Однак суспільство не зауважило вагомої зміни в поведінці Федьковича, оцінюючи її необ'єктивно і стереотипно; так, М. Бучинський згодом писав М. Драгоманову, посилаючись на колишній спогад: «Прикрій се, загонистий чоловік, словом, поет., він ледве з ким щоб порозумівся, маючи власні виображення як о всім, так і о поезії» [354, с. 46—47]; а О. Маковей звинуватив буковинця «у химерах навіть на поли граматики» і в партикуляризмі [296, с. 391].

Про організаційні, фінансові труднощі видання «Букваря...» йдеться в листі М. Бучинського з Відня до Ол. Барвінського від 18 лютого 1869 року: «...Коли Ти до нарядного діла охочий, подай ми помічну руку сам и всяку щирю людину поклич до участи при печатаню Букваря Федьковича. Гарний Букварець сей рад би уже до місяця вилагодити, щоби у жнива між діти розправити, та сам не здолюю, і тому до Львова, Станіслава й до Вас обертаюсь о участь най би малу, коби лиш потову и необавну, хто якою сумою причинитця, одвітне число готових Букварів й дістане... Будь же прихильний сему доброму ділу, сам і вся громада» [572, с. 6].

Натомість у Відні в 1870 р. силами керованого М. Бучинським гуртка «Товаришів просвіти», що належав до «Січі», у співпраці з орденем мехітаристів (вірменський католицький чернечий орден) вийшла єдина опублікована шкільна книга Федьковича «Співанник для господарських діточок». Відмова письменника декларувати у назві буковинізм разом з іншими

фактами засвідчила таку закономірність: Федькович із часом після своїх розривів із партнерами по спілкуванню був здатен більш зважено, помірковано оцінювати ситуацію, залагоджуючи конфлікти шляхом пристосування, компромісів, співробітництва. В цьому разі швидшому порозумінню сприяло особисте знайомство з М. Бучинським, більший ступінь довіри до нього. Отже, у певних конфліктних випадках (особливо на стадіях потенційних конфліктів) письменник демонстрував іноді гнучкішу, об'єктивнішу позицію, ніж опоненти, що разом із відсутністю його типу поведінки у психологічній парадигмі важких людей, сформульованій Р.-М. Бремсом [див.: 407, с. 166—167], спростовує думку про Федьковича як важку людину і дає підстави вважати основною причиною періодичної розбалансованості його взаємин із соціумом недостатнє спілкування.

Широка інноваційна громадсько-культурна діяльність Федьковича зробила його, може, навіть більше зраним в офіційних колах, ніж літературна творчість. Адже 10 липня 1869 року на засіданні Крайової шкільної ради під проводом президента Буковини Мірбаха під час розгляду питання про призначення повітових шкільних інспекторів тихось із присутніх викреслив зі списку імена всіх трьох претендентів на цю посаду на Вижниччині, дописавши олівцем: *Josef Fedkowicz Horodynski*. Ом. Попович, досліджуючи ті протоколи, дивувався, хто із учасників того зібрання (серед них не було жодного русина) вплинув на ситуацію і, «знаючи голосне вже тоді ім'я Федьковича, поставив его кандидатом» [370, с. 470]. Історик, член НТШ і старшина УСС В. Кучабський висловив думку, що той невідомий мав добре знати письменника, адже це з його клопотання міністерству було запропоновано характеристику рекомендованого як «інтелігентної і цілеспрямованої особи, що користується великою повагою серед жителів повіту і старатиметься про народне шкільництво», до того ж він, Федькович, «заявив про свою готовність перекласти шкільні книжки на мову, тут уживану» [69, ч. 1835].

Офіційне визнання австрійською владою Федьковича як інтелігентного представника корінного етносу, залучення його до праці над просвітою народу — «першої і найважнішої частини політичної програми» (О. Терлецький) надзвичайно важливе, враховуючи, що за браком питомих сил «на краєвих інспекторів шкіл посилали [буковинцям] звичайно знімчених чехів, людей, що ледво дещо розуміли нашу мову [це стосува-

лося також тодішнього інспектора О. Марека], а й повітовими інспекторами були майже виключно люди чужі» [254, с. 80].

Нове соціальне доручення досвідчених у громадських справах письменник мав зустріти амбівалентно: честь його виконувати мусила вже на початку з'єднатися з реалістичним поглядом і на всю освітню сферу — «безмежнеє поле в сніжному завою», і на власні обмежені можливості. 18 листопада 1869 року, дякуючи М. Бучинському «за ласкаве повінчоване до нового... чину», Федькович зазначав, що «круг его [чину] дуже тісний, і не много дастся доброго зробити» [446, с. 191]. Обов'язки повітового інспектора окреслювались у § 11 урядового закону 1869 р.: «повиненъ онъ поединокѣи народніи школы каждой категоріи и заведенія въ связи съ ними стоящїи точно оглянути, при об'ученіи притомнымъ быти, осмотръти урядовыи писанія учителями веденіи, за тяжбами, извъщеніями и желаніями учителей и органовъ непосредній надзоръ надъ школою имѣющихъ наблюдать, и своимъ совѣтомъ имъ напomaгати» [499, с. 617].

Як спеціально з'ясовував М. Павлик у не видрукуваній досі праці «Народні школи Вижницького повіту на Буковині за інспекторства Осипа Федьковича (1869—1872)» [585], письменникові дістався чи не найвідсталіший терен країни: за даними 1869 р., 29 громад Вижниччини утримували тільки 7 шкіл, тоді як у сусідньому Кимполунзькому повіті це співвідношення становило 22 і 17. Відкриття нової школи в повітовому містечку, реорганізація шкільних повітів, приєднання до Вижницького ще й Вашківського повіту із шістьма школами збільшили сферу обсервації та дій. Отож річний заробіток спершу 200 з. р., згодом 320, дорівнюючи заробітку пересічного вчителя, був символічним і не давав «безпечної екзистенції» [370], чим письменник і аргументував у червні 1872 р. своє прохання про звільнення. Однак усупереч твердженню О. Кониського (що «лише злидні змушували Федьковича залишитись на посаді інспектора» [252, с. 123]) не гроші керували митцем. «Щиро зичливий і для дітей шкільних, і для вчителів» [149, с. 218], він при своїх скромних статках, як зазначав Г. Кудерна, «мав дещо зділати для убожшої молодіжи шкільної через роздаване приладів шкільних та іншої дрібної помочи» [264, с. 163].

Спогади сучасників, матеріали, зібрані О. Маковеєм [446, с. 496—548], зокрема чотири звіти з інспектування шкіл, протокол однієї з кількох організованих Федьковичем учительських конференцій, його невидрукувані праці — стаття про

шкільні підручники та «Календар для шкільної молодези», засвідчили, як глибоко перейнявся письменник освітою простолуду і що він «своїми думками про народне шкільництво випередив буковинців на цілі десятки років» [296, с. 395]. Водночас це виявились думки значною мірою одинака, самотника у сфері народної освіти: «у краї не було таких фахових спеціалістів, які змогли би ці нововведення належним чином осмислити, не говорячи уже про їх практичне застосування» [353, с. 306].

Ом. Попович та О. Маковей на основі звітів простежили багатовекторний рух мисленневих і реальних зусиль письменника, спрямованих на підручники з фонетичним правописом для нової школи, постійне підвищення фаховості вчителів, організацію бібліотек, вироблення нової навчальної програми і впровадження її вже на початку 1871 р. — із 22 предметів, зокрема з історією Руси, Буковини, вивченням, крім німецької та рідної мов, ще й церковнослов'янської (для релігійних потреб), а також природничих дисциплін, декламації, співу, гімнастики, малювання тощо — «сеї план... у всім зраджує докладне знане новочасних раціональних дидактичних засад і практичні погляди у Федьковича» [370, ч. 71]. Тим більше спростовується думка, ніби цей інспектор «не старався, аби з сільських дітей були філософи, але аби вміли читати, писати, рахувати» [149, с. 184]. Для письменника було дуже важливим, аби його вихованці «бачили, думали, говорили», не кажучи про те, щоб такою здатністю володіли вчителі. Адже це на їхній розгляд уже на першій конференції виносилися, зокрема, такі проблеми: «1. Чи учебники, приписані до руських шкіл, відповідні, чи потрібно би, може, інших, яких і чому? 2. Чи повинен народний учитель впливати на релігійні почування народу і шкільної молодези і о скільки? 3. Чи треба народну школу уважати приготованем до середніх шкіл, чи лише до господарства? 4. Чи сміє і може учитель дбати про поведене шкільної молодези поза школою, як він се має робити і що йому вільно?» [296, с. 399].

У центрі уваги поета були також питання економічного становища школи і вчителя, відвідування, обов'язковості навчання, виховання в дусі поваги до школи всього суспільства. Звіти Федьковича конкретні, критичні і водночас сповнені співчуття до тих, із ким він працював. Стиль письма такого Федьковича «не сухий, бюрократичний, а дотепний, не раз саркастичний» [370, ч. 71], як у полеміста; у тексті промови це стиль оратора, у статті про підручники — публіциста, у

«Календарі...» — філософа, і всюди прихильника живої бесіди, «української правописі як найлогічнішої зі всіх славянських» [296, с. 396]. Водночас Федькович як романтик і максималіст був незадоволений, що реформа повільно витісняє зі школи стару рутину, що відносини суспільства і школи позбавлені гармонійності, що колосальні зусилля дають малий ефект, а розрив між власними педагогічними ідеалами та реальністю залишається майже незмінно глибоким. Таке ціннісне, особистісне і творче переживання життя народу в його принциповому — освітньому — аспекті й зумовило чергову кризу, бажання змінити форму діяльності, точніше — діяльностей (писаря, війта, інспектора) на іншу, ближчу до книжки (спеціально народної) і до літератури загалом. Листуючи у Львів із проханням про роботу задля «Просвіти» [446, с. 362], Федькович сподівався не на досягнення власного щастя, достатку, а знову ж таки на слугування вищій цінності. Це був рух від себе, неможливий без внутрішнього самозаглиблення; «кінцева точка такого руху — стан безумовної готовності до самопожертви, точніше, абсолютного очищення від будь-яких егоїстичних фіксацій, стан повного самозабуття» [60, с. 150].

Для Федьковича така зміна душевного стану була не новою, але на цьому етапі вона обіцяла значно більше стати водночас рухом до себе. І зумовлено це не стільки характером нового соціального середовища (інтелігентського) та проблемністю відносин із ним, скільки підвищеною інтенсивністю буття в цей сторонець-путилівський період, надмірними втратами психологічної енергії. Творчість як єдина значуща досі форма діяльності поєднувалася тепер із кількома іншими, які перетворювали дійсність або створювали передумови для цього, супроводжувались великими соціальними експектаціями і спричиняли значне навантаження на емоційну сферу. Переконавання, що «в одному й одному Коперникові було більше універсальності та альтруїзму, ніж у якійсь соціальній групі» [123, с. 156], цілком застосовне і щодо Федьковича.

Попри проживання на периферії, письменник завдяки енергійності та високій свідомості зумів не просто актуалізувати власні ресурси, а й розвинути їх до принципово нових значень, випередивши свою епоху і тим здолавши «прокляття зацофаного осередку, непочатого перелога» (І. Франко). Потужна, етнічно колоритна і тому приваблива творча індивідуальність Федьковича спромоглася рішуче вийти за межі вузьколокального простору на зв'язок із новими поколіннями

Великої України, слов'янського і загальноєвропейського світу. Із кінця 60-х років твори письменника почали включати до всіх читанок та календарів, друкованих у Галичині, дарма що на Шевченківському концерті, який відбувся 10 березня 1869 року у Львові в приміщенні т. зв. Стрільниці (Стрільцького товариства), «віршів Федьковича [імовірно, поменників] поліція не дозволила виголошувати» [98, ч. 7, с. 56], боячись їх бунтівливих настроїв.

У 1866—1867 рр. П. Свенціцький активно друкував поезії буковинця латиною в польських літературно-наукових збірках «Sioło». З 1868 р. перекладом вірша «Конець» («Молодість минула, як ружевиий цвіт...») започатковується знайомство з Федьковичем чеського читача. Тоді ж оповідання «Опришок» та «Безталанне закохане» — «невидана поява в нашій літературі» (П. Куліш) — були перекладені сербською, і редактор журналу «Віла» С. Новакович у листі до редакції часопису «Зоря» зауважував: «Коли читаємо і переводимо оповідання руських писателів, здається нам, що то оповідання з рідного нашого селянського біту; в кожній-бо подробиці вашого народу і сільського життя якби наш власний нарід, і ми раді для того ознайомитися з вашою літературою» [561]. На початку осені 1871 р. М. Драгоманов, перебуваючи у Гейдельбергу, у листі до М. Бучинського зазначав: «Я ще в Відні казав Вам, що найбільше пішов би в Росії [тобто у підросійській Україні] в продаж Федькович. Жалко мені, що я не знаю його адресу, а то написав би йому сам. Тепер обертаюсь до Вас с питанням, як Ви думаете, чи згодився б він на те, щоб видати в Києві всі його твори, як поетичні, так і прозаїчні?» [354, с. 10]. Наприкінці 1875 р. М. Драгоманов розпочав друкувати у Києві «Повісті» Федьковича. У 1871 р. Я. Головацький повідомляв з Вільно російського поета, видавця та перекладача М. Гербеля: «Федьковичъ живет теперь въ с. Путиловѣ в Буковинѣ, имеет свой домъ и хозяйство и состоить волостным писарем в том же селе, больше мне также неизвестно и не могу собрать объ нем справокъ» [579]. М. Гербель, прихильний до українства, якраз готував до друку національну антологію «Поэзия славян» (1871) із підзаголовком «Сборник лучших поэтических произведений славянских народов в переводах русских писателей». Так-от Федьковичеві твори, як і твори І. Котляревського, Є. Гребінки, М. Костомарова, Л. Глібова, М. Шашкевича, Я. Головацького, в супроводі біографічних довідок уперше виявилися в широкому контекстуальному полі поряд із вір-

шами болгарських, сербських, хорватських, польських, лужицьких авторів.

Це був рух вищого порядку як фрагмент загальної інтелектуальної та культурної історії, він уже не залежав від чиїхось приватних *ratio* й *emotio*, а був зумовлений природою слова, яке «завжди хоче бути почутим, завжди шукає відповідного розуміння і не зупиняється на найближчому розумінні, а пробивається все далі й далі (необмежено)» [24, с. 323]. Процес руху Федьковичевого слова, його самоутвердження, розпочавшись давно, набрав нової сили, слово репрезентувало і конкретний самобутній талант, і його нелегку долю, і всю Україну.

6. ЛЬВІВСЬКИЙ (1872—1873) І ПОСТЛЬВІВСЬКИЙ (ДО 1876) ЧАС ЖИТТЯ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА В АСПЕКТІ КОМУНІКАТИВНИХ ПРОБЛЕМ І НОВОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ТАЛАНТУ

6.1. НА ТЕРЕНАХ ГАЛИЧИНИ: ГЕНЕЗА, ОСОБЛИВОСТІ БУТТЯ, ТВОРЧІЙ РОЗВИТОК

У своїй ранній літературознавчій праці «Юрій Коссован (Осип, Домінік, Ігор Гординський де Федькович)» О. Колесса довів розповідь про письменника лишень до часу прибуття його у Львів 22 липня 1872 року. Висвітленню наступної 14-місячної «нової доби» в історії буковинця дослідникові завадив брак матеріалу, наявність тільки «деяких фактів, що відносяться до його [Федьковича] верхнього життя». Зрештою, виправдовувався О. Колесса, «дуже мало маємо даних, котрі могли б причинитись до пізнання його [поетового] характеру, до пояснення його не раз дивного поведення, до розуміння його життя психічного» [249, с. 98].

Імовірно, саме невелика дистанційованість від указанного часу, специфіка і дражливість теми збільшили відповідальність автора, змусили його завчасно завершити виклад, який, до того ж, був концептуально хибним у своїй основі, позаяк спирався на неперевірений фактаж. Однак учений визнав: Федьковича не можна збагнути, не пояснюючи його «зсереди-ни», і це тим більше неможливо, коли йдеться про драматичну і напружену львівську пору життя. Тенденція вести мову про Федьковичів Львів, точніше — Федьковича у Львові, побіжно, заперечувально, категорично-однозначно, оминаючи складні рефлексії, больові площини, ідеологізуючи матеріал

чи замовчуючи, притаманна багатьом дослідникам письменникової біографії. «Це пропащі роки», — заявив у передмові до збірки Федьковича 1929 р. Д. Загул, назвавши твори, що з'явилися у Львові, «отрутою» [148, с. 27]. Заробітчанством бідного поета, способом долання матеріальної скрути найменував цей період у літературному нарисі, підготовленому в 1954 р., М. Пивоваров, наголосивши на відповідному тлі — з «буржуазно-націоналістичними просвіт'яннями», «типово експлуататорською угодою» і поліцією, що нібито «радила вислати українського поета з Львова» [357, с. 20—21]. Прикро, але навіть М. Возняк спостеріг у Федьковичеві як мешканцю галицької столиці тільки «такого дипломата, що не знати було, як ходити коло нього», а ще містика й астролога, який «не був здатним... до... критичності» [565, с. 58].

Розважливішими є судження О. Маковея [296, с. 447—483], Д. Лукіяновича [286, с. 26—29], І. Брика [405], але й вони не зачіпають декількох важливих питань. Зокрема, досі не з'ясовані передісторія та реальне підґрунтя приїзду Федьковича у Львів, як і те, яким був Львів у рецепції найбільшого тоді і найсуперечливішого з поетів та якою була його рецепція з боку не менш складного та суперечливого Львова. Недостатньо вивченими є й такі питання: 1) зведення бар'єра відчуженості між Федьковичем та впливовими представниками галицької інтелігентської еліти як форми їх взаємної діяльності; 2) місце М. Драгоманова в цій ієрархії стосунків, виробленні буковинцем іще у Львові, де готувався тестамент «Моя воля відносно мого похорону...», оптимістичнішого ставлення до життя; 3) вартісність творів, написаних Федьковичем у цей період, оскільки його критичний дискурс, поцінування популярно-дидактичного та перекладного доробку свідчать, що буковинський автор у Львові не реалізувався; 4) психологічні основи поведінки письменника, діапазони думок, переживань, що залежали не тільки від «фаталізму його гуцульської вдачі», а й від впливу «львівського бруку», звісно, в його широкому сенсі [див.: 511, с. 164]. Між іншим, автор такого цікавого погляду виявився схильним до крайнощів в інтерпретації, назвавши «безпліддям пера» й астрологічні студії Федьковича, і найхарактерніший творчий наслідок кризи — поетичну збірку «Дикі думи, думав Гуцул-Невір» (1876). Ця книга тематично і настроєво почала формуватись у Львові, а «постльвівський» Федькович (принаймні до 1876 р., коли він повернувся до Чернівців) сприймав дійсність із погляду своїх попередніх відкриттів та розчарувань. Саме тому львівський та

постльвівський періоди біографії письменника доцільно розглядати у зв'язку один з одним; Сторонець-Путилів — до певної міри той самий Львів, рідний, нетерпляче-бажаний для контактів і водночас закономірно не здатний задовольнити цієї Федьковичевої потреби.

З огляду на «неавтономність» кожного митця важливою є принаймні відносна реставрація образу тла, громадсько-культурної атмосфери, а особливо людського середовища в його конкретній персональній зорієнтованості; за П. Филиповичем, дослідник «мусить аналізувати уважно й докладно не тільки автора, а й усе, що з ним так чи інакше зв'язано» [457, с. 36]. Джерела, що висвітлюють період 1872—1876 рр. у житті Федьковича, усупереч міркуванням О. Колесси не такі бідні, оскільки містять спогади Федьковичевих сучасників (М. Бучинського, М. Драгоманова, О. Цурковського, І. Верхратського, І. Левіцького), епістолярні свідчення, документальні матеріали про діяльність львівської «Просвіти», значний корпус художніх, перекладних, фольклорних текстів як найпереконливіших свідків конкретного художнього розвитку.

Інтерес Федьковича до Львова мав до певної міри генетичне походження, адже рід Гординських бере початок із села Гординя на Самбірщині. Живучи з батьком, Ад. Гординським, ледь не все життя на відстані, відповідно й не горнучись до цієї своєї лінії, письменник, проте, завжди тривко пам'ятав про її існування, згадуючи в 1886 р.: «Мій дід був власителем села Гордині... Мій тато... мав брата Іосифа, котрий еще тепер ц. к. старостою в Самборі є» [446, с. 326]. Іосиф (Осип) Гординський виконував також обов'язки радника намісництва у Львові, імовірно, він контактував зі своїм братом, доля якого була пов'язана з Буковиною, якщо Федькович знав про його існування. А можливо, першим повідомив письменникові про вуйка із Самбора громадський діяч, публіцист і юрист Тит Ревакович, особисто з ним знайомий. Т. Ревакович часто відвідував О. Гординського в 1872—1873 рр., під час перебування Федьковича у Львові, отож за бажання сторін міг би стати посередником. Одна з двох доньок Осипа Тереза разом із чоловіком Маріянкком, надпоручником при крайовій обороні, мешкаючи у Львові, зізнавалась Т. Реваковичеві, що «наш поет їх близький родич» [381, с. 35]. Водночас налагодити тепліші родинні взаємини ніхто так і не спромігся. Письменник зі своїм непростим характером, суперечливим, більше негативним ставленням до батька ніколи б не зробив першим крок назустріч. Таке ставлення іноді проектувалось і на

ширшу реальність, робило навіть сусідню Галичину, як у «Любі — згубі», «лядським боком».

Компенсуючи собою відсутність активнішого життя на Буковині, Львів став для молодого Федьковича центром літературного, громадсько-культурного розвитку, місцем публікації його першої українськомовної збірки, в якій усе було «свіже, нечуване і майже еретичне в тодішній Галичині» (І. Франко). Зі Львова письменник завдяки К. Горбалу, а пізніше Д. Тянякевичеві отримував книги та часописи. На початку 60-х років К. Горбаль клопотався про роботу для Федьковича, коли той звільниться з війська, і, заручившись допомогою члена виділу крайового Ю. Лаврівського, думав, як поета «конче де в добрім місці помістити» [446, с. 25]. У листі до А. Кобилянського від 1 січня 1861 року К. Горбаль писав, відгукуючись і на обговорюване раніше: «Здаєми се, так чути, що, може, піддають під его [Федьковича] надзир Друкарню Ставропиг[ійську] — може, ще що... так, аби не много труда мав і більше літературою займатися міг. При тім міг би і сірак, і кресаню носити ... Або, сли хоче, місце при уряді Цісарск[ім]... Я бим му радив перше, бо завше був би свобіднішим» [446, с. 25].

Федьковича інформували про старання довкола його перспектив. Підбадьорений тоді успіхом своїх друзів, утішений, зворушений не стільки думкою про майбутнє, скільки увагою львів'ян (що його «у Львові добрі люде за люде мают» [446, с. 32]), письменник був готовий «приймитиси кожної служби, яков би його їх воля нарадила» [446, с. 32—33]; головне, щоб служба була безпечна (а не так, щоб комусь заманулося його, сироту, «ні сесе ні тото струтити» з неї), щоб на ній йому «сільску одежу носити не боронили («Кабат або сардак! — так я раз собі присягав, і свою присягу не полон'ю»), а те, чи то в Ставропігії, чи як «професури при вищих школах», чи «на рускі сцені віступати», не було важливо, тільки б «чоловікови німці світ не путали» [446, с. 34].

Романтичний, не зовсім розсудливий погляд на ситуацію, свої можливості, максималізм, поєднаний з обережністю, практичністю, і водночас відсутність бажання пристосуватися в житті, прагнення бути корисним національній справі («межи нашим руським козацтвом заспівати!») і «славного Львова си дістати» — таким було бачення обставин раннім Федьковичем. Тоді як написані зі столиці Галичини наприкінці 1865 р. два листи О. Кониського до письменника у Сторонець-Путилів засвідчили інше ставлення обох митців до Львова

і цивілізації загалом: «Правду кажете, що у Львові тільки гарячка, а душевного, животворного тепла нема!.. З одного боку — тут наче полим'я — пече; а з другого холодним льодом обдає!.. Нам, співакам-бідолагам, тут душно і тісно! Нам треба простір без краю...» [446, с. 111].

Протиставлення і Федьковичем істинного життя, основного на творчості, вадам цивілізації, дискомфорту міста хоча й перегукувалось із критикою дійсності французьких просвітителів, І. Вишенського, Г. Сковороди, «хутірською філософією» П. Куліша, однак ішло передовсім з української національної, власне гуцульської духовно-культурної традиції: гуцули «закорінені у своє середовище», «вони нерадко покидають його» [269, с. 92]. Ідеальний образ Федьковичевого «хутора» після років, проведених у селі, не збігався з реальним Сторонцем-Путиловим, це був справді «простір без краю» — єдиноприйнятна для поета модель обителі, місце для оптимального розгортання, виявлення творчих здібностей. Однак жорсткі закони соціуму, регламентуючи зовнішню і внутрішню свободу кожного, чи не найбільше вражають творчі натури як винятково гіперчутливі — це стосується переважно народів, які тривалий час не мали своєї державності: тоді культура стає «єдиним етнозберігаючим чинником, об'єднуючим началом, що не дає остаточно загинути нації» [25, с. 2]. Федькович сформулював цей громадянський і моральний імператив так: поет «у лихого пана служить і мусит его волю волити». Отже, перетворивши суспільні ідеали та потреби на мотив активної особистісної діяльності (не споглядальної чи індіферентної, а діяльної, за критерієм творчості — індивідуально-творчої [див.: 377, с. 41]), завзятіший дух намагається поєднати її із суто літературною справою, що також була засобом бажаної самореалізації та самоствердження.

На Буковині Федьковичеві не було комфортно ні в соціальному, ні у творчому плані: за словами О. Маковея, письменник «не находив майже у нікого ані зрозуміння, ані підпори», де «чи йшло о видаване часописи в Чернівцях, чи о його власні поезії, чи навіть о книжки для народних шкіл, все розбивалось о заскорузлість і темноту буковинської інтелігенції, яка скоренько потонула у москвофільстві» [296, с. 445]. Загроза втрати ідентичності потребувала радикальніших дій, адже саме ідентичність «усуває почуття загубленості, непевності, незахищеності... неврози, сумніви щодо правильного/неправильного виду поведінки...» [4, с. 37]. Тому наприкінці 1870 р.

в листі до редактора «Правди» Ол. Барвінського Федькович зазначав: «Ви не знаєте, добродію, як я дуже затужив до Львова, естли би хоть як-небудь там прожити можна, то я би зараз тудя кочував. Да се, мабiть, утопiї, як i усi мої сподiваня на Львiв та на Галитчину» [446, с. 193—194]. Для письменника, який кiлькама роками ранiше планував мандрiвки по всiй Украiнi, Львiв набув подоби чи не Едемського саду, в якому, попри колишнi труднощi у спiлкуваннi, на нього чекають розумiння, тепло, людська увага i пiдтримка, новi творчi злети i праця на того ж стражденного «пана». Це були «внутрiшнi необхiдностi» в яскравiшому, змiстовнiшому життi та в особливих людях; «тужiння до Львова» виявилось тужiнням за людьми, якi пригорнули б, за освiченим, iнтелегентним, самовiдданим i творчим товариством. Отже, Федькович на той час (1870) виставив перед своїм майбутнiм оточенням доволi високу планку мiста/мiсця навиць межового, iдеального, мiтичного, такого, яке був здатен створити у своїй уявi тiльки романтик.

Однак на реальну подiю — рiшення видiлового засiдання львiвського товариства «Просвiта» вiд 15 червня 1872 року про прийняття його на посаду редактора популярних видань i офiцiйне листовне запрошення на початку липня — Федькович вiдреагував без колишнього ентузiазму. Один iз вiршiв митця того перiоду розкриває потаємну сферу роздвоеного авторського Я, вказуючи на внутрiшню боротьбу як на доминантне явище:

Пiду я у Львiв, там красний, кажут, город,
Високi церкви та припишнi палати!
А все-бо вищi золотi нашi гори!
Чужий ще ни став, не, за рiдного брата!

Да що ми з тих гiр, коли й в горах є люде,
А вiдь же вiд них i в Львовi не сховатись!
Гiрская бiда, не мавше серця в грудех,
А гiрше-бо є два аж iх в грудех мати! [447, с. 494].

Втрата натхнення засвiдчила зниження емоцiйного тону-су (попри велику кiлькiсть знаків оклику), появу «негативних» показникiв, а саме вiдчуття вимушеностi iхати у Львiв i навиць не бажання це робити. Такий поворот, у свою чергу, зумовлений розумiнням того, що доведеться покинути гори — своерiдну китайську стiну, невид'ємний атрибут «хутора», точнiше iндивiдуальним сприйняттям повсюдної людської присутностi як засадничої причини недосконалостi свiту.

Посилені духовно-сердечною проблемою і зумовлені великим психологічним перенапруженням, ці чинники якраз у важливий час «відтягнули» на себе певну внутрішню енергію, призвели до стану знеохочення і створення відповідної психологічної установки щодо Львова.

«Потрібна особлива робота волі, щоб довести в цих умовах діяльність до кінця, притому волі не стільки у формально-кількісному плані, скільки змістовому», — наголосив Ф. Васильюк, коментуючи аналогічну до Федьковичевої критичну ситуацію, найскладнішу в типології переживань [60, с. 140]. Однак діяльність не виникає на голому ґрунті, вона завжди є результатом попереднього досвіду, отже, і воля підпорядковувалась спершу надзавданням, що мали суспільне значення, а вже потім власним творчим інтересам письменника, налагодженню комунікативних контактів зі значущими іншими як справді гострій життєвій необхідності. Очевидно, ця потреба не завжди була вторинною, якщо у згадуваній «передльвівській» поезії вона стала панівною, і то в песимістичному освітленні. Звідси, з цієї проблеми комунікативного порядку — суперечливий зміст волі, невпевненість (яка заперечує тезу дослідника, що Федькович «без вагань переїздить до Львова» [160, с. 588]), аж 11-денна (з 11 до 22 липня 1872 року) подорож від Сторонця до Львова — з відвідинами у Коломиї М. Білоуса, Станіславові — М. Бучинського чи не для того, щоб відтягнути час, дати заспокоїтись духу, налаштуватись на хвилю нового життя і нової праці в місті своєї колишньої мрії.

«Йому назустріч виїхало декілька його звеличників, з чого він був радий» [565, с. 58], — писав М. Бучинському про Федьковича секретар «Просвіти» В. Навроцький; завдяки цьому письменник відчув не лише свою очікуваність, що було на той час важливим для нього, а й здобув дах над головою. Йшлося про квартирування в домі польського адвоката Дибчанського за адресою: передмістя Галицьке, 1, вул. Цитаделі, 3. Ця «старосвітська, маленька каменичка, одноповерхова, дивачно збудована», за свідченням М. Бучинського [423, с. 12], стала на час життя Федьковича у Львові місцем його іноді безвихідного перебування, мовчазним свідком народження, розгортання найдраматичніших дум і мрій; за дивним збігом обставин, вона була знесена саме в рік смерті видатного квартиранта [423, с. 12], згідно з п. Дибчанським, «spokojnego, punktualnego, swiętego człowieka» [576], передавши естафету несення пам'яті «сусідам» — горі Калічій, мурам Цитаделі, головне —

тим, хто був здатен зберігати пам'ять на рівні свідомості, — людському товариству.

У 70-ті роки середовище львівської інтелігенції яскраво вирізнялось на тлі тодішнього «цілковитого занепаду духовного життя української нації в Галичині», обставин, «дуже некорисних для розвитку хоч би деякого таланту» (С. Смаль-Стоцький). Заснування «Просвіти» було найбільшою подією в громадсько-культурній історії Львова останніх років, подією, що готувалася спершу зібраннями молоді народовської громади по приватних оселях, сходинами від 1861 р. в касиновому товаристві «Руська Бесіда»: звідси «взагалі виходили початки всякої української національної і громадської справи у Львові і в краю» [355, с. 16]. «Просвіта» пробувала сама працювати на ниві піднесення народної свідомості, вдаючись до «постійної органічної праці, хоч, треба визнати, що ця праця, — наголошував І. Франко, — тривалий час іще велася досить слабо, без плану і по-дилетантськи» [476, с. 326]. Водночас засновник «Руської Бесіди» та українського театру у Львові в 1864 р., український політик у Галичині Ю. Лаврівський, професори академічної гімназії та семінарії А. Вахнянин, Ю. Романчук, О. Партицький, урядник К. Сушкевич опікувались друкуванням популярних видань для народу, залученням до своєї лави нових ентузіастів, матеріальним добробутом товариства. Наприклад, у 1870 р. завдяки старанням віце-маршала сейму Ю. Лаврівського (він тоді очолював товариство) «Просвіта» отримала від держави 2 тис. корон допомоги на видання книжок [398, с. 19].

Відтоді Головний виділ отримав змогу найняти для підготовки такої літератури платного редактора, і спершу О. Партицький, відтак В. Шашкевич за певну винагороду, крім іншої роботи, займалися й цією. Однак попри успіхи вони швидко усвідомили, наскільки ця справа копітка, і залишили її. 30 травня 1872 року на зборі виділу була запропонована кандидатура Федьковича як майбутнього редактора «Просвіти». Рік тому за особливі заслуги перед товариством він першим був удостоєний почесного членства; тепер йому делегували значно тяжчі обов'язки: згідно з протоколом, «рішено... забезпечити 250 з. р. за 12 арк. друку оригінальних праць, рішено звернутися до виділу “Бесіди” і просити переняти на себе других 250 з. р. за 5 перекладів “клясичних драм”...» [405, с. 58]. Не усвідомлюючи добре обсягу доручення («щоб чоловік обидві умови міг виконати в однім році — такого ще не бувало» [286, с. 27]), у глибині душі втішений довірою, Федькович

погодився і 25 липня 1872 року прибув на розширене засідання виділу «Просвіти». Вердикт тоді було винесено начебто на його користь («порішили числити Федьковичеві платню від 1.VII.1872 р.», а щодо редакції популярних книжечок, то виділ «лишив волю складати їх після уложеного ним самим (Федьковичем) пляну» [405, с. 58]). Однак відчуття комфортності в товаристві професури, отців церкви, іншої активістської публіки у письменника не було, оскільки наступного разу він прийшов на засідання «Просвіти» тільки у грудні. Цей факт навіть в умовах відсутності інших психологічних деталей посилюється специфікою Федьковичевої концепції свого статусу: «Люди з непривілейованих груп зазвичай дуже чутливі до реакцій тих, хто обіймає впливові позиції» [524, с. 226]. Отже, підвищення емоційності, зміна поведінки Федьковича у Львові були неминучими, ускладнюючись надалі разом із моделлю взаємодії письменника із соціумом на тлі начебто безхмарного і багатообіцяючого початку.

Федькович, за спостереженням В. Сімовича, усвідомив для себе «ролю редактора як людини, яка не тільки виконує чинюсь волю чи програму, а головно вносить і життя у свою працю і подає раз у раз ініціативу», «повну волю рухів, щоб вести діло...» [404, с. 377]. Уже в серпні 1872 року «Правда» як орган «Просвіти» вмістила матеріал нового редактора популярних видань: Федькович повідомляв про готовність наступного місяця видати «зборничок коляд так народних, як і ним уложених, під титулом “К о л я д н и к ”, а те не лиш з тої причини, що попит за таким збірником дуже великий, але й тому, що... народні коляди від дня до дня забуваються і пропадають, на велику шкоду народної поезії, котрої неоцінні сокровища плекати й годувати... уважає за святу повинність кожного чоловіка, що народність свою любить». Звідси й прохання «всіх наших письменних, щоби матеріал, знадібний до Колядника, а попри тому й інші статі для сільського народа спосібні, ласкаво зволили прислати...» [405, с. 59]. Без пафосу, м'яко та ненав'язливо Федькович виявив готовність «за сумісництвом» опікуватись розвоєм української фольклористичної справи, не кажучи вже про те, що обидва заклики були зорієнтовані на інтелігенцію та простолюду.

Однак у вересні 1872 року анонсоване видання не побачило світ, поданий завчасу рукопис потрапив до рецензентів, отож рішення про випуск «Руських церковних і народних коляд і щедрівок для охоти і забави всіх руських колядників, а Богу в честь і славу» було надруковано тільки у наступному

році етимологічним, а не фонетичним письмом. Виявляється, «коли москвофільські популярні видання відразу друкovanі були гарною гражданкою, Просвітські друкovanі були зразу тільки незграбною кирилицею — церковними буквами...» [343, с. 165]. З огляду на велику перейнятність правописним питанням і власні заходи щодо запровадження у школах фонетики Федькович болісно відреагував на цю обставину, так само, як на зашореність просвітянського літературного продукту: «молися і працєю», «ощадливість і тверезість», «віра і лояльність». І. Франко, формулюючи ці головні засади галицьких популярних видань, наголосив, що в них «відбилися одразу основні погляди на простий народ і народне життя — не радикального і ліберального українофільства, а консервативного, мало освіченого» [488, с. 206], натякаючи не стільки на виконавців, скільки на організаторів цієї справи.

Дозвіл діяти за власним планом, задекларований Федьковичем спочатку, також виявився фікцією: «Просвіта» неохвально оцінила запропоновані в рукописах «Пісні про ангелів і дияволів» та «Проскуру, дарунок чемним руським діточкам», прийнявши, однак, і з часом рекомендувавши до друку (етимологічним правописом) зразки нової агіографічної літератури: «Пісні до св. Миколая» (вийшли під назвою «Дванацять п'сней во честь и славу Святого Отця нашого Николая») (1873—1874), «Село Фармазони» (перша публікація в 1873), «Житіє Святого Великомученика Юрія» (1873), «Казки для руського народу» (1873), читанку «Вечерниці» (1873). Цими творами Федькович, як перед тим О. Партицький, С. Качала, В. Пашкевич, згодом Ф. Заревич, зарепрезентував у Галичині перший, ранній етап підготовки популярних текстів, тоді як така практика існувала в Європі з XVI ст. Дешеві книжечки львівської «Просвіти» виходили масовим накладом і, як і в чехів, поляків, інших європейських народів, розповсюджувались на ярмарках, храмових святах, у громадських читальнях; за наміром товариства, вони мали «витіснити “популярно-людову” польську літературу цього жанру» [313, с. 83].

Негативне ставлення І. Франка та деяких інших критиків до таких видань галицьких просвітян не заперечує їх цінності, тим більше що активніший перегляд такої оцінки інспірує діяльність на цьому терені Федьковича, який, за І. Франком, мав, крім «незвичайного поетичного таланту», «немале знання людей, особливо нижчих, робучих верстов» [484, с. 121—122], отже, розумів їх інтереси і потреби, той тип читацької свідомості (народної), на який мав орієнтуватись кожен, хто

брався за творення такої лектури. Крім того, ідеться про талант, який у кожній виконуваний справі залишав свою індивідуальну позитивну творчу ціху, і він не міг не зробити цього й тепер, коли йшлося про найдорожчого адресата — народ. Між іншим, з Федьковичевих сучасників у жанрі популярної літератури працював і Л. Толстой; у 1883 р., розмірковуючи над практичною корисністю таких видань, він наголосив, що, на його думку, ця справа — «найважливіша у світі, якій тільки може розумна людина присвятити свої сили», бо вона передбачає духовне спілкування [435, с. 523]. Над російським письменником не тяжіли вузькі межі догматичного розуміння народної лектури, як над Федьковичем, тому він мав можливість самоініціативи й оригінального творчого вираження, що зумовило інший, ніж в українця, ефект.

Та ж література, яку очікували від Федьковича у Львові, була лубковою, звісно, в галицько-руському варіанті; цей вид письменства, з одного боку, «всотує в себе літературну культуру вищих соціальних верств, по-своєму її трактуючи і деформуючи, а з другого — багато що переймає в народної культури» [292, с. 43]. Відповідні поетичні і прозові тексти релігійної та нерелігійної тематики у світовій практиці часто будувалися на пригодницьких і псевдоісторичних сюжетах, були переробками легенд і казок, зібраннями пісень, анекдотів, сонниками, порадами для ворожінь, творами, в яких домінували есхатологічні мотиви, ефекти жаху і страху тощо. Федькович мав не позичений, а власний досвід народних зацікавлень, і це знання на генетичному, інтуїтивному і набутому рівнях допомогло йому підготувати жанрово схожі на європейські цілком оригінальні, а то й зразкові твори української масової літератури. На думку професора-славіста О. Калужняцького, у своїх релігійних піснях Федькович, «найбільш суб'єктивний руський поет», показав себе одним із найоб'єктивніших; одночасно він показав, як мають бути написані такі пісні, щоб вони не сприймалися, ніби римована проза, а були поезією в справжньому розумінні цього слова...» [179, с. 217].

Дослідники відзначали дбайливе ставлення Федьковича до підготовки для видань «Просвітою» також церковних, народних колядок та щедрівок [348, с. 32; 386, с. 25]. Ця перша його публікація таких творів, що «в значній часті увійшли в уста народу і в склад його культу» [477, с. 36], вигідно вирізнялася на фоні аналогічних видань, здійснених у 1863 і 1866 рр. Ставропигійським інститутом; очевидно, саме про них І. Франко відгукнувся як про такі, що готувалися

«справщиками», «недоріками» і виявились «без іскри поетичного дару, без крихітки того релігійного настрою, що був джерелом сих пісень, без відчуття їх простоти і без розуміння не раз їх зміслу» [477, с. 40].

Що ж до агіографічних текстів, то вони взагалі були унікальним явищем тогочасного письменства, репрезентованим багатьма сучасниками буковинського автора (Д. Вінцьковським, Ант. Добрянським, Он. Лепким, К. Селецьким, О. Огоновським, Ос. Барвінським та ін.). Федькович-поет у Львові почав працювати над розповідями про життя святих, що призначалися для виконання в супроводі ліри і які в окремих циклах або поодинокі ввійшли згодом до створюваної впродовж решти життя збірки «Руський лірник» (І. Франко подав 27 таких пісень у першому томі повного видання творів письменника — «Поезії», 31 пісню окремою частиною видрукував О. Маковей у четвертому томі зазначеного видання — «Матеріялах до житеписи...»). Федькович-прозаїк також готує два великі твори, присвячені Юрію (Георгієві) та Димитрію. В поведженні з історико-біографічним матеріалом, покладеним в основу агіографічних писань, автор дотримувався канонічних меж тієї чи іншої фабули, унаслідок чого поєднав власне життя з мучеництвом, тобто розповіддю про мученицьку смерть святого, чіткіше ствердив людину як цінність, вніс елементи художності, у т. ч. фольклорного походження («мученики великі, мов ті плугатарі, що ниву Христову, ту ниву правди тілом своїм засівали, а кров'ю своєю прирошали» [448, с. 251], «от і злетіла честна голова святого мученика з білих плечей!..» [448, с. 259]), та психологізму, емоційного і водночас осмисленого переживання з боку оповідача, який розраховує на адекватну відповідь, а головне — через тему праведного життя святого бажає утвердження праведного життя кожного в миру. Проповідувана мораль була виразно спроектована на загальноукраїнські реалії, подекуди задля цього використовувались полемічна манера і прямий заклик: «Чому ж ми не возьмемося до праці так, як другі народи, але все кажемо, що ми в Бога днів не купуємо? Правда, що не купуємо, але за того крадемо! Бо кожда днина є вкрадена в Господа Бога, котра без щирої, приліжної праці змарнована!» [448, с. 260].

Світова літературна традиція передбачала також серед видань для народу збірники казок, легенд, гумористичних творів, і ці жанри Федькович заходжується успішно розвивати саме у Львові. Отож у «Казках для руского народу», «Вечерницях, читанці для сельских людей» «абстинентський», тобто

спрямований на утвердження здорового способу життя, мотив поступово зникав, казки «Від чого море солене» і «Чортівська бочка» були повновартісними художніми текстами, містили інші, власне казкові інтонації, майстерно розвинуті сюжети (постали з частково запозичених елементів українського, словацького та німецького фольклору), палітру художніх засобів, художніх емоцій, так само, як низка придабашок — літературно опрацьованих народних анекдотів, що вперше у комплексі репрезентувала в начебто трагічному таланті тонке відчуття гумору.

Підготовка письменником популярних видань активізувала його контактні літературні зв'язки, за Магдалиною Ласло-Куцюк, «другорядні в порівнянні з генетичними», однак теж результативні, загалом на слугування простонародній аудиторії українське письменство спрямовував, крім соціокультурної ситуації, широкий інтерес до селянської тематики в європейських країнах, що знайшло вираження в «жоржсандівській» і «бальзаківській» тенденціях. Для Федьковича літературні орієнтири були дещо іншими: Шевченко, Марко Вовчок, Квітка-Основ'яненко, Ауербах («для руснака, з роду поетичного, Авербахові письма хіба тільки варта, що діля психолога, и то лиш діля того, що хоче спосіб гадки німця-селянина, т. є. хлібороба, знати» [446, с. 159]). У цьому разі зразком для редактора «Просвіти» стала німецька масова лектура, яка вже тривалий час пропагувала зразкову модель питомої культурницької та господарсько-організаційної поведінки. Тому найчитабельніший твір українського письменника — «Село Фармазони» — постав на основі «Села Золотарів» Г. Чокке. Цей літератор був дуже популярним у себе на батьківщині передовсім завдяки тому, що його твори вирізнялися «захоплюючою фавулою і живим викладом» [510, с. 915—916], його частково знали і в Галичині. Проте, як наголосив О. Огоновський в «Історії літератури руської», буковинець «великим своїм талантом умів чужому творові надати прикмети такого принадного світогляду рідного» (виділено нами. — Л. К.) [441, ч. 13—14, с. 232], щиронародного, адже у «Селі Фармазони» йдеться про життя руських селян — «яке воно є і яке мало б бути», «як то тридцять срібнарівських господарів записалося чортови і як то они за сім літ, сім місяців і сім неділь забогатіли». Такий розлогий, інформативно насичений підзаголовок та «екзотична» назва інтригували, нагадували народні оповідки і цим привертала увагу читача зі специфічними художніми та морально-етичними потребами. Власне, «Фар-

мазони» є імітацією великої народної оповідки, письменник упродовж усього твору дотримується установки на народний тип читацького сприйняття; як зазначали майбутні видавці, Федькович «дуже красною мовою, якою мало хто тоді писав... дуже зрозуміло, приступно вміє оповідати і так зацікавлювати читача, що він із запертим духом читає книжку до кінця» [453, с. 4].

Маючи звичку «бути присутнім» у своїх прозових творах як ліричний персонаж чи оповідач, Федькович у цьому разі «замаскувався» в образі головного героя Василя Нестерюка, колишнього жовніра, який після 14-річної служби повернувся до рідного Срібнарова і потрапив у вир масової пиятики, запущеності та культурної відсталості. Молодий чоловік не лише склав собі «файний гріш» — він виявився озброєний творчими принципами, зокрема у ставленні до горілки, знанням того, «як ведеться селянам в Моравії, чи в Чехах, чи в Австрії, чи на Тиролю» [448, с. 268] і що він хоче особисто («поля купити, хату нову покласти і загосподарюватися, як треба» [448, с. 264]). Розкриття такої нетрадиційної для Федьковича, неромантичної, радше авантюрної колізії, що стала основою тривалий час найпопулярнішого Федьковичевого твору, згідно з установкою на конкретного читача, вимагало легкості сприйняття, особливого добору лексичних, синтаксичних, сюжетно-композиційних та інших повістувальних засобів, отже, потреби вироблення нового творчого почерку, тимчасової докорінної зміни системи художньо-естетичних принципів, підпорядкування її дидактично-виховній та розважальній функціям.

Так-от виняткова організованість, нехтування шинками і корчмами (їх разом у Срібнарові сім) забезпечили Нестерюкові не лише успіх, а й подив та заздрість ледь не всього села: люди, що потрапили в залежність до шинкарів та корчмарів і не могли її подолати, назвали прибульця фармазоном, маючи на увазі його можливий зв'язок із нечистим, дехто був готовий і собі «записатися» у фармазони, щоб можна «якого щастя та гаразду сподіватись» [448, с. 273]. Отже, пристрасть до оковитої не притлумила властивої трудареві туги за справжнім, і саме цим скористався Нестерюк, утілюючи театралізований проект начебто прийняття срібнарівців у фармазони — вночі, із присяганням сповнювати «сім літ, сім місяців, сім неділь» [448, с. 277] фармазонівські заповіді (ходити до церкви, не вживати горілки, тримати будинки, обійстя, двори, своє тіло й одяг охайними, «без устанку і щиро працювати»,

тягнутися до книжки та школи). Піддавшись магії слова, числа, благотворного впливу ближнього, срібнарівці легко, одностайно перемогли слабкість: і вже *«подорожні люди аж стають та дивляться, та й самі не ймуть віри, чи се руске яке село, чи се з неба на землю впало»* [448, с. 229—230].

Наприкінці твору історія ошчасливленої власними зусиллями громади втратила свою локальність: за ініціативи Нестерюка люди радісно, з піснею закопують у землю домовину, в якій *«спочиває уся срібнарівська, наша руська і людська біда»*, — та, що від оковитої. Федькович, як митець, був значною мірою ідеалістично налаштований на розв'язання проблем соціальних. Однак у цій соціальній утопії ідеалістичні настрої виявилися згущені (Нестерюк *«використав... забобони, щоб людей направити і... забобони викоринити»*, *«люди цілком мусіли переродитися і не чортові, але Богові і рідному народові служити»* [448, с. 4]), отож перебіг розповіді підпорядкований такій ідеї: щастя загалу та кожної окремої одиниці залежить від них самих. Оптимістичний фінал ніби й підсилив загальний ефект, але водночас указав на розбіжності між проповідуваною істиною та реаліями, напівказковий, соціально-утопічний характер оновленого Срібнарова.

Не дивно, що позитивна ідея, майстерна оповідь привабили кілька поколінь читачів материкової та діаспорної України. 1873 р. повість вийшла у Львові тритисячним накладом, тоді ж її передрукував І. Наумович у коломийській газеті *«Наука»*, і так вона потрапила на Буковинську Русь. Уже через рік *«Фармазони»* побачили світ п'ятитисячним, у 1900 р. — восьмитисячним накладом; твір передруковували у 1910 р. у Вінніпегу в *«Руській книгарні»* та в 1934 р. у Львові заходами *«Просвіти»*. За зразком *«Фармазонів»* Ф. Заревич у 1876 р. видав книжечку *«Перше Мізерівка, потім Гараздівка»* (*«метелик»*), у 1939 р. Федьковичеву повість *«для сценічної вистави приспосовив»* Ю. Шкрумеляк, підготувавши однойменну драму в п'яти діях і видавши її у Львові коштом товариства *«Відродження»*. Інші просвітницькі видання не мали такої популярності — попри те що М. Драгоманов назвав *«Фармазони»* *«старосвітською чепухою»* [66, с. 256]; соціально і творча позиція Федьковича, його вміння розмовляти з *«робучими верстами»* засобом художнього слова забезпечили осібне місце тих праць серед відповідної загальнонаціональної художньої продукції: за Г. Цеглинським, це *«найкращі твори нашої просвітньої літератури»* [110, с. 34]. Більше того, саме *«Фармазони»* разом із жовнірськими піснями зробили

Федьковичево слово широко знаним на західноукраїнських землях у 70-х роках ХІХ ст. — 30-х роках ХХ ст.

Письменникові вдалося далеко не повністю обнародувати свої просвітницькі наміри. Начерки «Бог вседержитель, або Прабог, або Сварог», підготовлені, найімовірніше, у Львові, засвідчили, що їх автор прагнув упорядкувати слов'янську міфологію за зразком грецької, відтворивши родовід язичницьких богів, і побудувати на цій основі художню оповідь [див.: 589]. Рукопис «Дівочко-ворожечко», «штуки, як кукурудзами, фасолями або бобом ворожити», насправді не про ворожіння, а про «милу розривку та любу забаву»: «*Бо забавитися кожного кортить і кождому треба, лиш аби не по корчмах...*» [590]. У цьому творі настанова на добропорядність і обдуманий вибір втілена у варіантах відповідей — гумористичних, пересипаних колоритними примівками, але й серйозних — на запитання загальнолюдського змісту. Так, тим, хто хотів би дізнатися, «*із чого буде щастє мати?*», була запропонована така парадигма поведінкових варіантів: «*Скуповуй много поля;/ з усього, лиш не з ярмарків;/не бійся, що запізно, але вчися читати!;/лиш з корчми та з горівки не знайдеш;/ з пасіки;/ сад великий собі розведи;/ вчися борше якого-небудь ремесла*»; побіч запитання «*яку я буду мати жінку?*» можна було прочитати: «*Як драбину;/ як квіточку;/ як ластівочку;/яку в Бога випросиш;/як помело;/ таку, що вже ніяк вже буде до корчми бігати;/ таку, що одно око буде в Туреччині, а друге в Німеччині;/ господиню на всю губу!;/ таку, що будеш сам і горшки мити*». Така «розривка» розважала, але й виховувала. Більше того, у Федьковичевих задумах було і спеціальне навчання великої демократичної аудиторії, адже зберігся план підготовки ним «окремішніх книжечок» із попереднім розтлумаченням їхнього змісту: «*“На чім світ стоїть?”* (популярна математична і фізична географія яко переднівок географії політичної, котрої не лиш дуже є потреба, але котру нарід дуже і дуже любить)»; «*У ремісника золотая рука* (повість моральна, мающа на меті заохоту сільского народа до ремесла і промислу)»; «*“Що тото є конституція?”* (книжечка, без котрої ніхто в нас не може обійти: популярне вияснене усіх конституційних і державних засад у формі катехитичні)» [590]. Це спростовувало нарікання М. Павлика, що «в просвітських популярних виданнях не порушувано політичних справ, не порушувано й справ економічних» [343, с. 165], та його твердження, що «між народовцями не було й одного

чоловіка, котрий би розумів краєві економічні справи, а разом умів про них писати для народу» [343, с. 165].

Створене Федьковичем на посаді редактора львівської «Просвіти» не здобуло прикмет «лубкової» літератури, з якою асоціюють примітивізовані видання «для народу» [див., наприклад: 400, с. 123]. Причиною того, що ця частина літературної спадщини письменника досі не поцінована, не запроваджена в науковий обіг, стала значною мірою відсутність історії української масової літератури (із заглибленням у її соціальну генезу, ідейно-художній зміст, поетику, рецепцію, місце у слов'янському і загальноєвропейському контексті). На відміну від французів, німців, поляків і чехів, в Україні феномен т. зв. народної, масової, людОВОї літератури, що в ХІХ ст., за висловом Ніли Зборовської, стала «національно-визвольним проектом» [157, с. 5], майже не досліджено навіть у найхарактерніших виявах. Чи не тому таке тривале громадянство мала принципова думка М. Євшана, що у Львові Федькович «порвав певні природні зв'язки, змінив творчу логіку, інакше і для інших цілей почав уживати своїх творчих органів», тобто «перестав бути поетом, творцем, а став літератом» [138, с. 128]. Насправді йдеться про особливу якість таких створених у Львові деяких писань, навіть особливу природу складності, яка мала виявлятися у спрощеності, свідомому потуранні народним пристрастям, культивуванні морально-етичної проблематики, посиленні абстинентського мотиву заради загальнодоступності і демократизації читача. З огляду на великі накладі і порівняно часті перевидання цей доробок Федьковича свою місію виконував, дарма що такі засоби не могли викоринити лиха цілком. Місія не зводилась до розважальної чи практично-побутової, вона полягала у цивілізованому (пере)вихованні людини та прилученні її до культури друкованого слова.

Друга сфера діяльності, до якої Федькович офіційно зголосився у Львові, теж була соціально зорієнтована, але в іншому напрямку. Йшлося про переклади творів світової драматургії для театру «Руська Бесіда», розраховані на сприйняття передусім інтелігенцією. Виконуючи їх на пропозицію артистичного комітету, який узяв на себе обов'язок «надзору над українською сценою та, зокрема, старання “о добірний репертуар”» [505, с. 1—2], буковинець не був у цій царині новачком: у Сторонці-Путилові він підготував, крім фрашки («іграшки») «Так вам треба!», «фрашку в І відслоні» «Як козам роги виправляють», зазначивши у підзаголовку: «Вільно за

Шекспіровою драмою «Як пурявих уговкують» (ідеться про комедію «Приборкання непокірливої»); у дольвівський час він працював також над трагедією «Макбет», підготувавши одну або дві (із трьох чи навіть чотирьох) редакції. У Львові письменник продовжував роботу над «Макбетом», звертався до «Гамлета», комедії Е. Раупаха «Запечатаний бургомістр» (у Федьковича — «Запечатаний двірник») і трагедії Р. Готшала «Мазепа». Слугування музам не передбачало слугування інтелігенції, до того ж панувала традиція вільного перекладу з ознаками обов'язкової для перекладача «українізації іноземного тексту», у Сторонці-Путилові письменник іще не мав офіційних повинностей. Тому він вільно, на власний розсуд потрактував великого британця, запозичивши для своєї народної за призначенням фразки тільки деякі фабульні елементи першотвору, перенісши їх, як і лейтмотив (узятий із відомого в Західній Європі з XIV ст. оповідання про «уговкання» непокірної жінки), з Італії на буковинський ґрунт: Шекспір теж надав п'єсі «зовсім вірний і яркий місцевий [суто італійський] колорит» [483, с. 175]. Замість Падуї у творі Федьковича — заставнівський базар і хати в Заставні та Дорошівцях, основна «діада» «Петручіо — Катаріна» стає «Василем — Катрею» і в контексті буковинських реалій, їх самобутньої обрядової та фольклорно-етнографічної орнаментики переживає своє «уговкання».

У фразці «Як козам роги виправляють» Федькович уперше в українській літературі спробував поєднати конкретну світову традицію із живим місцевим (регіональним) матеріалом. Власне, Шекспір «допоміг» письменникові продовжити, урізноманітнити, розвинути творчу манеру як комедіографа, збагатити цикл родинно-побутових мелодраматичних творів винятково буковинсько-гуцульської тематики. Однак ця перша в українській літературі переробка шекспірівської комедії, зроблена за більш ніж десятиріччя до перекладу її П. Кулішем, отримала різкі відгуки М. Драгоманова та І. Франка. Федьковичів «фарс вийшов грубим, дотепи вульгарні» [483, с. 179], — заявили вони, зваживши на деякі фрагменти, драма що саме перед тим відгукнулася про першоджерело як «апотеозу палки» [354, с. 183], про характери в ньому як «трохи жорсткі та неманірні» [483, с. 176]. Аж у 1963 р. М. Нечиталюк чи не вперше зараховував цей «зовсім самостійний, майже оригінальний твір» до «художніх удач Федьковича» [330, с. 85]. У свою чергу М. Шаповалова, реагуючи на негативістські оцінки Федьковичевої фразки згаданих

критиків, не обминула толерантнішої позиції О. Колесси (який вказав на «живе зображене побуту заможних селян із буковинських низин і пластичність у малюнку деяких із виведених осіб» [442, с. XIV]), зазначивши: драматург «глибше сприймав комедію Шекспіра, ніж вважають критики», він спробував «подати оригінальні характери і якість поглибити їх», а сенс п'єси Федьковича — «ствердження взаємної поваги в подружжі» [515, с. 50]. Активне залучення останнім часом цієї фразки та інших творів Федьковичевого мелодраматичного циклу до спеціальних наукових студій продовжило нівелювати стереотип її заперечення, недооцінювання, але не усунуло потреби ґрунтовного та цілісного розгляду теми «Федькович — Шекспір». Вона включала не лише читання буковинцем переважно драматичних творинь англійця, осмислення, перероблення, переклади в тій кількості редакцій, якій годі знайти аналоги. Існували глибші важелі психологічної зорієнтованості письменника на Шекспіра у дольвівський, а особливо — львівський і постльвівський періоди біографії, що й зумовило, крім багаторедакційності «Макбета», посилення інтересу до трагічних ситуацій в історії, психологічних аномалій людського життя, гріхів оточення, які теж, як і в Шекспіра, виринали з тайників підсвідомості, «колективного психологічного досвіду», найбільше концентруючись у тих сценах «дивоглядії» «Довбуш», що були суголосні «несамовитим, жорстким й макабрничним сценам» автора «Макбета» і «Гамлета» [349, с. 42].

Однак Федьковича привабив не лише цей «другий бік медалі Шекспіра» (М. Палій), манливий з огляду на етнопсихологічні чинники, чимраз песимістичніше світовідчуття і наростання внутрішньої дисгармонії. Він мав збагнути основну здатність великого драматурга передавати життя в його повноті та неосяжності; глибинні творчі світи британця, що матеріалізувались у його трагедіях, суперечили дріб'язковості реального буття, благородній місії популярної літератури, і праця буковинця як перекладача стала не лише засобом ізоляції, а й виявом бунтівливої гуцульської непокори, прагнення таланту до самозбереження та саморозвитку.

Наслідки перебування Федьковича у школі Шекспіра важливо осмислити передовсім на основі кваліфікованого (в т. ч. лінгвістичного) аналізу перекладів, зважаючи на те що вони виконувались не з оригіналів, а з німецьких відповідників і були перекладами перекладів, отже, узалежнювалися від них. Так само вчинив автор першої спроби потрактувати

«Гамлета» українською П. Свенціцький, скориставшись польським джерелом, а також П. Куліш, який послуговувався як оригіналами, так і російськими перекладами. Федькович був у кращому становищі, адже німецькомовні тексти Шекспіра у Європі вважали зразковими, що пояснювалось німецькою добросовісністю, освіченістю, а також багатством, гнучкістю мови, іще не скутої академічними правилами. Серед винятків І. Франко вказував на шиллерівську версію «Макбета», яку назвав зразком подекуди майстерного, але загалом невдалого перекладу («дикі тони оригіналу злагоджено, виглажено, прилизано і тим способом ослаблено») [482, с. 192]. Зважаючи на те що найвідомішими перекладачами, інтерпретаторами Шекспіра у Німеччині були на той час Х.-М. Віланд, Д. Гаррік, А. Шлегель, Ф.-Л. Шредер, І.-І. Ешенбург), важко визначити, чий текст слугував буковинцеві за зразок у потрактуванні твору, що виявився «незвичайно трудним для перекладу задля своєї лапідарності, різнорідності стилю і багатства натяків на різні мало звісні нам відносини» [482, с. 192]. З огляду на це письменник працював над «Макбетом» «довго і з упором, майже загадковим для його свobodної і гордої вдачі» [444, с. VI].

У перекладацькому доробку Федьковича відобразились погляди автора — письменника-романтика: романтики багато зробили для ознайомлення читачів зі здобутками інших народів, для них переклад, за визначенням Новаліса, — «філософська тема», «натхненна боротьба з оригіналом, із річчю в її текстуальному вигляді, заради іншого значення, яке річ приховує і яке не здобуло в тексті належного виходу». Пошуки того «іншого» й визначили ставлення Федьковича до «Макбета» як до специфічного матеріалу — «одного з найкоლოსальніших і разом з тим найжахливіших творів» Шекспіра (В. Белінський) та «Гамлета» — його «найбільш філософської драми» (І. Франко). Зрештою, ці пошуки суті — основа майбутніх астрологічних студій — зумовили не копіювання, імітацію текстів, а їх більш творче потрактування. Тому принциповим у розгляді Федьковичевих перекладів є питання їхньої природи.

І. Франко, готуючи тексти «Макбета» й «Гамлета» до друку, відгукувався про них доволі критично (якщо їх «загалом дуже невисока», «білий вірш виходить... важкий, неорганічний та немелодійний; разять часті германізми в конструкції, часті зайві слова, ужиті для підлатання розміру...» [445, с. VIII—IX]). Водночас він окреслив, але не розвинув думку про створення буковинцем (попри технічні недовладності, яких

знавався кожен) нової художньої якості — Федьковичевого буковинсько-гуцульського варіанта шекспірівських «Макбета» і «Гамлета». Йдеться не просто про шати колоритної говірки, а про намагання автора перенести дію на рідний ґрунт, унікальну здатність художнього мислення українця іноді бачити, сприймати ту дію до фізичного відчуття на сцені рідної землі. Вражений відкриттям реальної причини загибелі батька, схопившись за тонку, суто гуцульську соломинку як за порятунок духу, Федьковичів Гамлет вигукує в розпачі: «Музики мині сюда! флюяри!» [445, с. 94]; данського короля Клавдія він називає опришком у гіршому сенсі слова; безталанна божевільна Офелія в химерній бесіді з собою згадує васильчик, руту, рум'янок, зрадзілля, фіялки, любисток — квіти Гуцулії, а свою журу ця донька данського високопосадовця висловлює федьковичівськими співанками, у яких нічого немає від Данії чи Англії: «На Андрея, кажуть люде, Андрееве чудо; А я в тебе під віконцем / За Андрея буду, / Ішло дівча на Андрея, / Пішло на Івана; / Туда ішла веселая, / Відти заплакана» [445, с. 125—126]. Або ж: «Ой відпиши, мій батечку, / Хоть слово, хоть дві — / Не відпишу, моя доню, / Ні слово, ні дві, / Бо вже-ж міні насипано / на ручки землі. / Да як тая сира земля / Пером да стане; / Тогди ти ся да від мене / Листок дістане» [445, с. 131—132].

Федьковичеве Я, втілюючись у цих перекладах, підтвердило, що замкнутість структури художнього твору, на яку вказував Ю. Лотман та інші дослідники, відносна, переклад — «автопортрет перекладача», фактично «співучасника творчої роботи того автора, якого він перекладає» (К. Чуковський), і що це «синтез обох національних начал» [73, с. 147]. «Саме тому, що у Бальмонта [як перекладача Шеллі] так різко виражена його власна літературна особистість, він при всьому своєму відмінному таланті не здатен відобразити в перекладах індивідуальність іншого поета» [513, с. 22], — констатував К. Чуковський. Так-от шекспірологи, фахові дослідники перекладу мали б сказати і стосовно Федьковича, чи відобразив він мовні, психологічні та інші особливості геніального англійця, але він, безсумнівно, залишив у цьому своєму доробку велику частку себе.

Федьковичеві переклади чи не вперше продемонстрували лексичні багатства буковинсько-гуцульської говірки, її здатність змагатися з мовою Англії XVI ст. і сучасної письменникової Німеччини, завдяки чому він спромігся таки висловити Шекспіра більш колоритно, ніж це зробив, на думку І. Франка,

П. Куліш [445, с. 10]. Інакше (в разі нерозвинутості мови) спостерігалася б «рабська залежність перекладу від мови оригіналу», тоді «перекладач явно шукає слів і виразів, копіюючи іноземний оригінал, не знаходячи своїх слів, не вмюючи правильно висловлюватись на своїй мові, котра ще не повністю склалася» [21, с. 8].

У перекладах Федькович більше, ніж будь-коли, прагнув бути зрозумілим не тільки для буковинців: за характеристикою В. Сімовича, в останній своїй частині дещо спрощеною, «він робиться якимось соборником, перебирає вислів і форми то в галицьких поетів, то наддніпрянських, мішає все це жужмом із своїми рідними гуцульськими...» [403, с. 2]. Інтерпретація чужих текстів спонукала письменника до інтенсивного творення зазначених багатств мови; у 1934 р. В. Сімович із цього приводу констатував наявність «сили [великої кількості] Федьковичевих неологізмів... здебільша європеїзмів, без яких сучасна мова обійтись не може (пересила, напередовець, присяголомник) і т. д., вони могли б зовсім ввійти в мову інтелігента, витиснувши слова, поукладувані наприхапці без українського народнього вуха...» [403, с. 2]. Германізми, які зауважив у Федьковича І. Франко, були спробою свідомого запровадження їх у рідну мову, що теж під враженням діяльності письменника і перекладача відмовлялась бути «замкнутою системою». Однак саме мовний фактор, локальність побутування Федьковичевої говірки впливали на звуження кола реципієнтів перекладацької спадщини письменника, драматизували її долю, хоча й передбачали легше засвоєння натурами особливими, творчими, здатними відчувати семантику незрозумілого слова в органічному контекстальному середовищі.

Праця Федьковича над драматичними творами німецьких письменників Е. Раупаха і Р. Готшала також мала свій характер, творчу історію і досі не має аналогів. У підзаголовку до «Запечатаного двірника» автор зазначив, що він «з одної Раупахової фразки зовсім свобідно перетворив (виділено нами. — Л. К.) і для рускої подрі зладив». О. Колесса назвав це «локалізацією і націоналізацією запозиченої теми», зарахувавши «Запечатаного двірника» до напіворигінальних творів письменника [442, с. XIII]. Мелодраматичну буковиніану поповнила п'еса, яка лише зовнішньо, сюжетом нагадувала німецькомовного віршованого «Запечатаного бургомистра», у якому йшлося про події у швабському містечку наприкінці XVI ст. Федьковичів твір написаний прозою, він структурно

(має дві дії, дві сюжетні лінії) і функціонально складніший, різноманітніший, ніж «Як козам роги виправляють»: за Галиною Гуць, «комедія Е. Раупаха піддана Федьковичем по в ній (виділено нами. — Л. К.) національній адаптації» [114, с. 105]. Д. Павличко зауважував про «Запечатаного двірника» та «Як козам роги виправляють», що їх «правильніше назвати оригінальними творами, написаними за мотивами п'єс названих авторів. Тут зблиснув комедійний талант Федьковича...» [345, с. 45]. Завдяки «Запечатаному двірникові» Буковина остаточно утвердилася в українській драматургії, дарма що вперше цей твір був опублікований більш ніж через тридцять років, а на сцені поставлений тільки у 1984 р. А. Литвинчуком у Чернівецькому музично-драматичному театрі імені Ольги Кобилянської.

Історична трагедія Р. Готшала «Мазепа» також належить, очевидно, до перших творів, перекладених Федьковичем у Львові: у січні 1873 року німецький драматург через А. Кобилянського дякував за це своєму українському інтерпретаторові [446, с. 205]. Познайомившись із Р. Готшалем під час закордонних мандрів, А. Кобилянський і тепер, подібно, як колись, відіграв роль ініціатора в житті буковинця, гадки не маючи про значущість власного вчинку. Федькович же отримав рідкісну нагоду попрацювати з оригінальним німецькомовним текстом свого сучасника на тему з української історії, отож чи не тому він не локалізує, «свобідно не перетворює» матеріал, а старанно тримається його рамок, хоча синтез двох моделей світу (автора і перекладача) був неминучим з огляду на поетичну форму та різні мовні особливості.

Власне, «Мазепа» Р. Готшала, ця, на думку І. Франка, «наскрізь шаблонна німецька трагедія» [444, с. XII], була, однак, найпопулярнішим твором цього письменства на поширену в Європі тему українського гетьмана, її часто виставляли театри Німеччини, що потенційно збільшувало ймовірність інсценізації львів'янами, тоді як шекспірівські переклади потребували створення сценічних варіантів, скорочення; як зауважував М. Рудницький, «повний текст деяких п'єс вимагав би вистави на 7 або 8 годин» [388, с. 14]. Праця над цим перекладом, так само, як над творами Шекспіра, мала стати для Федьковича школою майстерності, адже твір Готшала був «справжньою трагедією з сильно розвиненою драматичною дією...» (Д. Донцов).

Мазепа німецького автора, за порівнянням Д. Донцова, нагадує Валленштайна Ф.-В. Шиллера, оскільки він «у своїх планах... підкоряється тільки неблаганній лихій долі... Взага-

лі по всій драмі розлито значно більше (аніж у “Полтаві” Пушкіна) розуміння історичних подій як процесу, де немає ні правих, ні винних, ні “лиходіїв”, ні “ангелів”, а є тільки люди, шахматні фігури в руках невидимих гравців» [122, с. 168]. Федькович зі своїми фаталістичними настроями, цікавістю до астрології та національної історії мав перейнятися цим складним мотивом, психологічною суперечливістю готшалівського героя, який сповідував честолюбні ідеали, мріяв про королівську корону, але й діяв як великий патріот, поборник «держави самостійної / Без опікунства москаля або ляха» [444, с. 417]; російському цареві, змальованому Р. Готшалем з елементами шаржованості, Мазепа гідно відповідає: «*Ми вольний є народ*» [444, с. 413].

Враження від роботи над перекладом було таким тривким та емоційно збудливим, що спонукало письменника приблизно в 1887 р. повернутися до теми Мазепи і написати власний однойменний драматичний твір. Однак, може, через «тиск» відомого матеріалу бажаного заспокоєння не отрималось. «Моя фантазія, що тичиться Мазепи, тепер така ялова, що і сказати не можу» [446, с. 329], — зізнався Федькович у листі, адресованому рецензентові С. Смаль-Стоцькому 2 листопада 1887 року. До речі, жоден інший літературний образ, створений буковинцем, не спіткала за радянських часів така відверта ідеологізація, як цей. У статті під промовистою назвою «Юрій Федькович против Мазепы» (1960), вміщеній у центральному органі ЦК КПУ — газеті «Правда України», факт існування оригінальної трагедії, на жаль, загубленої, поіменовано легендою українських буржуазних націоналістів на чолі зі С. Смаль-Стоцьким, п'єсу ж Р. Готшала, явно промазепинську, потрактовано як таку, що показала гетьмана «в весьма непривлекательном свете, коварным, эгоистом, иудой, торгующим Украиной» [564]

Свідомі цілі, спрямовані на канонізацію лише бажаного, хоч і вигаданого Федьковича, наклалися на тривале несвідоме ставлення сучасників і наступників буковинського письменника до його перекладів, виконаних на основі індивідуальних творчих принципів, але «за повелінням власного Я» та «за повелінням честного т-ва “Руської Бесіди” у Львові». Цю приписку митець ніколи не забував робити на титулах своїх автографів, вони ж і стали її («Руської Бесіди») власністю, були відомі багатьом впливовим особам, однак потрапили до друку завдяки І. Франкові та О. Колесі тільки через понад три десятиліття після своєї появи. Театр під орудою О. Бачинського, переживаючи добу

внутрішніх непорозумінь і матеріальної скрути, вчасно не звернув уваги на зроблене буковинцем у Львові, жодна з тих п'єс не була поставлена, а наприкінці травня 1873 року «задля браку фондів» Федьковичеві було відмовлено у платі 250 золотих ринських за переклади.

Якщо П. Свенціцький публікацією в 1865 р. власної версії однієї дії «Гамлета» започаткував на західноукраїнських землях історію перекладів творів світової драматургії, то Федьковича завдяки його інтерпретаціям творів В. Шекспіра, Е. Раупаха, Р. Готшала можна вважати основоположником цієї справи. З огляду на це окреслена сфера творчості Федьковича мала б стати об'єктом спеціальних і ґрунтовних фахових досліджень. Натомість у ній продовжують доминувати полемічні думки М. Драгоманова, І. Франка, доповнені висновком дослідника мистецтва перекладу Г. Кочура («Федьковичем закінчується, так би мовити, доісторичний етап української шекспіріани» [259, с. 28]), і, як частково підтверджує студія Г. Гуць «Юрій Федькович і західноєвропейська література», спростування у ставленні до складного матеріалу зумовили б тільки означені вище підходи.

Саме М. Драгоманов, «невтомний і дуже різкий провідник європеїзації народовства і українофільства» (М. Грушевський), на межі 1872—1873 рр. своє незадоволення діяльністю Федьковича у «Просвіті» та переорієнтацією його творчості не в бік російської літератури переніс на всю постать письменника і поширив цю думку в листах до провідних митців, тим самим вплинувши на переформатування громадської думки, навіть створення комплексу недооцінки пізнішого Федьковича, упередженого його сприйняття як такого, що деградує, лишень як суто народного (простонародного) автора, мовляв, нездатного виконувати складні творчі завдання. Так, 6 листопада 1872 року у зверненні до М. Бучинського М. Драгоманов констатував: «Він [Федькович] виписався... нових віршів путніх од його ждати нічого» [565, с. 174]. 18 січня 1873 року в епістолярній бесіді з тим самим адресатом, висловлюючи думки про значення школи М. Гоголя для українських письменників, М. Драгоманов зазначав: «Будь у такій школі Федькович, не пропав би він так постидно, як це з ним случилось, думаю, що безповоротно» [565, с. 174]. 19 січня 1873 року В. Навроцький писав М. Драгоманову: «Багато є правди в тім, що Ви пишете про Федьковича». І далі: що «такий талант змилив дорогу», що він «недоучений чоловік», «без обцення з образованими людьми», «без відповідної

лектури», «без капіталу школьного образования» [66, с. 253], тобто анальфабет, пропаша сила, прикре, мало не ганебне явище культурного життя. Критики заперечували істотне, те, що Федькович ледь не все попереднє свідоме життя здобував шляхом систематичної неформальної самопідготовки і що виявилось у великій начитаності, блискучому знанні мов, жазі пізнання нового, прагненні постійно розвиватися, відчуванні творчих, суспільних зобов'язань на рівні серця; тобто не брали до уваги те, що вивищувало Федьковича над багатьма його сучасниками, робило аристократом, європейцем, однак чого він ніколи не декларував прямо, навпаки — ховав якнайдалі в унікальний простір створеного і незалежницький тип постави.

Переклади, мистецьке переосмислення художнього матеріалу з інших європейських літератур у драматичних переробках найбільше засвідчили творчий поступ Федьковича у Львові, як і те, що в його творчості виявилися два магістральні шляхи розвитку української національної культури — фольклорний і книжний, професійний, і що другий шлях із роками ставав виразнішим, інтелектуалізувався завдяки таким заняттям. Навіть творчість для демократичного читача, регламентована внутрішніми консервативними законами, під пером нового майстра урізноманітнювалася жанрово, тематично, образно-настроєво — попри те що вона не становила з іншою оригінальною спадщиною стилістичної єдності, не була визначальною роботою Федьковича. Це не було звичайним відкриттям світу нового матеріалу, це було чергове відкриття письменником своїх нових можливостей, «вихід за межі самого себе» (Х. Ортега-і-Гассет) і, попри сумні прогнози та побоювання, єдинозначуще самоздійснення.

6.2. ВЗАЄМИНИ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА З ОТОЧЕННЯМ І СОБОЮ У ЛЬВІВСЬКИЙ, ПОСТЛЬВІВСЬКИЙ ЧАС ЖИТТЯ ТА ЇХ ВІДГОМІН У ХУДОЖНЬОМУ СВІТІ ПИСЬМЕННИКА

Твори Федьковича львівського періоду, попри тенденційність писань, адресованих винятково простонародній аудиторії, були найтісніше пов'язані із творцем, отже, відображали буття його індивідуальності. І. Франко, закликавши літературознавців студіювати цей суттєвий і благословенний зв'язок («твору з творцем»), водночас указав на потребу вивчення зв'язку «творця з оточенням» [486, с. 391], запропонувавши

зразки зазначеного підходу при вивченні багатьох репрезентантів українського та світового письменства. У контексті львівської сторінки біографії Федьковича зовнішній, людський фактор теж відіграв значну, принципову роль, був неодноразовим, і коли Д. Лукіянович стверджував, що в столиці Галичини буковинець «не достроювався до оточення, скорше замикався перед ним, углублявся в себе і на висотах духа був самотнім» [287, с. 915], то це стосувалося тільки психологічно, етично, індивідуально визначеної частини Львова.

Поведінка Федьковича уже відразу по приїзді до Львова засвідчила його емоційну нестабільність, нехтування будь-якими нормативними приписами, культом стандартної поведінки, який вирило місто: «щоб успішно впоруватись із навантаженням міського середовища, індивід змушений засвоювати розважливе і стримане сприйняття життя. Ним починає керувати не стільки серце, скільки голова, з усіма людьми він починає зберігати певну дистанцію і уникати всіх соціальних зв'язків, крім поверхових» [94, с. 167]. Наступного дня з ініціативи гостя сталася напіванекдотична подія в присутності Ф. Заревича, К. Климковича та гімназійного вчителя і письменника О. Левицького, який колись, здається, у «Руси» правив Федьковичеві вірші і якому їх автор тепер нагадав про це викликом на дуель з участю «народних клясиків», тобто чарок [149, с. 189—190]. Перемогу — із взаємним цілуванням, оспівченнями в сердечній приязні, із повторенням «дуелі» наступного дня — здобув зачинщик, який так ніби весело, а між тим гостро, болісно-експресивно переживав не чергову ініціацію, не стільки переселення на чужу територію, свою фатальну зобов'язаність освоювати ту територію і творити на ній, скільки завчасний сумнів щодо можливості задовольнити в середовищі Львова потребу, яку Е. Фромм назвав найглибшою, «у подоланні свого відчуження та звільненні з полону самотності». Перемогу «народних клясиків» «син Чорногори» міг мислити як запоруку неодмінної перемоги над панським, інтелігентським Львовом, цей засіб мав діяти заспокійливо, наркотично: через три дні письменникові належало з'явитись на зібрання «Просвіти» і відтоді стати учасником чергової драми своїх складних, багатозначних контактів з інтелігенцією.

Слід одразу зауважити: значущі фігури просвітянського Львова переважно забували, що мали справу з Поетом, особистістю творчою і неповторною, яка жила за власним законом і реагувала на світ різко-специфічно; на думку М. Євшана,

вони «бачили у Федьковичу співака, якого можна би запрягти (виділено нами. — Л. К.) до роботи, а який би співом своїм міг украшувати їх плитоньки, дрібненькі змагання національні... На такому ґрунті можна говорити, отже, хіба про несвідому в значній частині експлуатацію творчого таланту поета, про надуживання свого впливу на людину, яка не зараз могла зорієнтуватися у відносинах» [138, с. 132].

Однак Львів мав не таку поетичну натуру, щоб ідентифікувати Федьковича лише зі співаком: деякі громадяни іноді вбачали у ньому не найкращого учня, а такого, що, попри величезні заслуги, можна приструнити й прилюдно вишпетити, бо в його поезії «се, — бачите, зле, не має мислі, се поправте і т. ін.» [110, с. 34]. Такий випадок зауважив Г. Григорієвич (Г. Цеглинський): Федькович тоді, прилюдно вислухавши «урок», «приступив до учителя і смирно, смирно поцілував его в руку», так само вчинивши згодом у схожій історії з професором університету. Письменникові, людині незалежній, винятковій, із чималою історією, із бажанням зв'язку з інтелігентською спільнотою і відчуття себе її членом, нав'язували зовнішній контроль, що не могло не створювати психічного напруження і ситуації внутрішнього опору.

Події розвивалися в час, коли, як зауважив О. Терлецький, «замість серйозної праці над народною просвітою руська інтелігенція кинулася до сліпого, часом зовсім дитинячого і смішного наслідування панських обставин» [433, с. 89]. Львів, звикнувши до концертної діяльності, що відбувалась аматорськими силами у формі музичних вечорів у новозбудованому «Народному Домі», забажав мати Федьковича як «концертанта», бо незадовго по приїзді письменника йому купили ліру і влаштували новачкові у цій справі публічний екзамен у приміщенні «Руської Бесіди» перед виходом на велику сцену в «салі» «Народного Дому». Цю подію, описану І. Верхратським, у 1901 р. на сторінках ЛНВ переповів І. Франко: як гуцул, сидячи в боковій кімнатці і ждучи своєї черги, не хотів іти до салі, коли настала його пора («Мовчить і не хоче йти. Замішане, просьби, серед публіки шепти, — ледве-не-ледве по яких 10 мінутах упрощено Федьковича показатися в салі»), як він був не концертантом, а фігурою спрощеною, окарікатуреною, з якої відтак позаочі глузувалося: «Вийшов на естраду, перевісив ліру через плече, сів та й почав грати — властиво не грати, а тільки попросту крутити корбою і під монотонний бренькіт струн заспівав якоїсь лірницької — святої Варвари чи святого Олексія. Голос у него був сильний, але грубий,

зовсім невироблений, гра і спів зробили дуже прикре вражінє; громадяне і пані сиділи мовчки, тільки крадькома позираючи по собі і ждучи, коли скінчиться зовсім неартистична продукція. Відспівавши пісню, Федькович устав. Молодіж почала плескати. Поет поклонився і буркнув: “Дякувати, що слухали!” і пішов знов у свій куток» [489, с. 176—177].

Зростаючи як поет на скарбах народного мелосу, у згадках усіх, хто чув його спів, будучи людиною обдарованою, Федькович тепер дезінформував своїх слухачів, представивши «неартистичну продукцію», яка не виконувала комунікативної функції, не була предметом спілкування у живій музично-творчій практиці. Так виразилися демонстративний спротив гордого гуцульського Я, відмова блазнювати перед закоханою у вечорниці просвітянською елітою, яка не бралась до глибших, реальніших справ.

І. Верхратський переказував І. Франкові про ще один випадок, коли Львів не сприйняв Федьковича, тепер уже як «прелегента», тобто доповідача. Утім, мемуарист, природознавець і письменник не запам’ятав майже нічого зі сказаного Федьковичем на зібранні громади «Руської Бесіди» про «новіше руське письменство», крім того, що тодішне московське «Слово» з його редакцією буковинців назвав «політичною проституткою» [489, с. 177]. «Треба знати ті естетичні погляди, ту фарисейську “делікатність”, що були тоді обов’язковими серед львівської громади, — резюмував І. Франко, — щоб зрозуміти, до якої міри всі були скандалізовані таким висловом Федьковича», — дарма що це була чи не перша пряма публічна оцінка курсу газети, яка на той час остаточно перейшла на промосковські позиції за спеціальні субсидії, виділені російським урядом на русифікацію Галичини.

Характерним є те, що жодні джерела не містять згадок про різку, нестриману поведінку Федьковича часів його редакторства у «Просвіті», тому твердження М. Сріблянського, що «поет ненавидить сучасну йому українську “інтелігенцію” у Львові, грубо лає її, не слухає її аргументів» [424, с. 460], не відповідало дійсності, занижуючи статус талановитої особистості, яка відокремлювалась від «інших» психологічними бар’єрами, чимдалі більше дистанційовувалась від буденного життя, утверджуючись на «висотах духа»: «саме фіксацією “для себе” відповідної частини простору людина забезпечує собі можливість просторового відмежування од інших» [495, с. 23]. Львів’яни зауважували, що Федькович у їх місті жив скромно, «бувало, цілими днями ані не виходив з хати, ані не

впускав нікого до себе» [296, с. 452], тому прозвали його відлюдником, пустельником, диваком. Помічали його хіба що у «Руській Бесіді» («він тоді читав газети» [151, с. 42]), інколи «від часу до часу і цілу ніч просидів у реставрації зі знайомими» («тоді по кількох чарках ставав дуже балакучий і веселий» [296, с. 452]). Про Федьковича на вулиці зазначали таке: «Оригінальністю строю звертав він на себе загальну увагу переходячих, скоро побачили задумане і високоінтелігентне лице поета, убраного в гуцульському сердаці коротеньким та в чорнім капелюсі з широкими крисами, який носять гуцули. При тім панталони не гуцульські, а такі, які носять всі сурдутовці. Під сердаком камізелька з годинником. В руці мав завжди писаний топорець гуцульський. Ніколи не був без окулярів. Будова тіла кріпка, був плечистий, широкогрудий. Загально робив вражінє чоловіка дуже сильного» [151, с. 42].

Цей портрет зрілого Федьковича, так само, як мемуарні свідчення сучасників, багато дають для розуміння не тільки зовнішнього, а передовсім внутрішнього життя письменника, його здатності у сумнівних за значущістю інтелігентських змаганнях зберігати свою внутрішню неасимільовану автономність. Різка поведінкова несхожість Федьковича (у читанні, етнозберігаючій символіці одягу, творчості) з іншими «гуртовими» людьми була виявом інстинкту самозбереження: аналізуючи процес бюрократизації, І. С. Кон як найважливіші психологічні наслідки виокремив зростання конформізму та деіндивідуалізації на всіх рівнях суспільного життя [див.: 516, с. 96]. Отже, спроба Федьковича налагодити у Львові глибокі зв'язки з інтелігентським світом, виробити принципово нову модель співробітництва з ним, зорієнтовану на народ, була невдалою, схоже, він намагався (зокрема, під час концерту в «Руській Бесіді») — і не міг «переламати» себе, прийняти окреслену колективну проблему як негостру, неособистісну, так само, як прийняти запропонований авторитарний стиль поводження із собою навіть у літературній сфері, що була сферою таки його найбільшої компетенції.

Як твердив В. Стефанік у 1899 р., навіть до того часу інтелігенція «не виробила собі ні ідеалів, ні життєвих форм, характеристичних для неї», і до поетів «все чула певний антагонізм» [425, с. 145]. Відчуваючи цю непримиренну суперечність на Буковині, Федькович іще й тому, мабуть, прибув до Львова, що уявляв його останньою надією на сприяння у докорінній зміні свого статусу (як соціально активнішого

громадянина) і статусу всієї інтелігенції, думками та вчинками тісніше пов'язаної з простим людом.

Страждання поетової душі мали значною мірою об'єктивну природу: І. Франко у статті «З останніх десятиліть XIX віку» наголошував, що на початку 70-х років «віддалення інтелігенції від народу було повне» [468, с. 473], це було загалом «нешчасне десятиліття, — може, найтяжче, найбільш хаотичне десятиліття в цілій історії нашого національного розвою» [468, с. 475—476]. Священик Є. Цурковський згадував, що «у Львові на той час, як покійний совітник Лаврівський був головою “Просвіти” і “Руської Бесіди”, почало в тих інституціях наших повівати духом бюрократичним, щось на той лад інституцій старших, званих “твердими”, а взглядно “руськими”, де вже не находили ми того прежнього братнього духа, а втискався дух мертвоти, котрий справді впливав пригноблюючо на поодиноких людей» [504, с. 143—144], маючи на увазі передовсім Федьковича. Л. Лукашевич, член львівської народовської громади, у 1867 і 1876 рр. редактор «Правди», теж належав до тих поодиноких пригноблених особистостей, якщо в листі до Федьковича від 12 липня 1876 року зізнавався: «Мені ті інтриги [в середовищі місцевої громади] вже так докучили, що коли не наступить яка криза, я буду мусів покинути. Аби то ще чоловік бачив, що їх поводить справді старане о добрий успіх діла народнього, то, може, би ще й зносив все... все простив би те, що вони діло не добре розуміють, видячи, що вони теж совісно добра хочуть. ...У кожного свое Я на першім місці, один другому чогось завидує... не згляд на добро веде їх в справах народніх, а якісь особисті інтереси і неприязні...» [446, с. 267—268].

М. Драгоманов, під час поїздки з Австрії до Києва в серпні 1873 року зупинившись у Львові, запізнавшись ближче з тамтешніми громадянами, неприємно здивувався, побачивши «в університетському місті, в столиці вільнішої частини нашої Русі, в напівполітичному товаристві — столи з картами, і за ними сидять звісні патріоти, професори, літерати, політики, для них покидають усяку розмову про найбільше пекучу справу патріотичну, народну, літературну... Нігде я себе не почув так одрізаним від інтелектуального світу, як у Львові, нігде не бачив меншої ваги, котра давалася читанню для загального образования. Галичани мають кав'ярні, куди майже кожний забіжить щодня, мають товариства; і там, і там єсть газети, майже виключно австрійські, в котрих галичанин пробіга телеграми та дивиться карикатури і Witz'u

[жарти, анекдоти (нім.)] (обов'язково навіть більш ніж телеграми!)... Власне образуючого читання в Галичині я майже не бачив. Публічних бібліотек замало, кабінетів для читання майже не було... товариські бібліотеки мізерні навстид; по домах теж не побачиш багато книжок...» [124, с. 194].

За І. Франком, «ворог усякої фрази, всякої фальшивості і нейтральності», М. Драгоманов влучно спостеріг, чого бракувало інтелігенції Львова у зіставленні з європейською. Федькович унаслідок життєвих обставин не мав такого чіткого знання, хоча під впливом рецепції світової класики, «кнайпового» життя львів'ян, на основі власних роздумів це знання мало сформуватися в нього принаймні на інтуїтивному рівні. Приводом для душевних страждань письменника виявилось не стільки перетворення його «на літературного робота» (Ю. Мельничук), скільки обмеження у виборі тем, цензурування деякими діячами, наприклад О. Огоновським, текстів його творів і втручання в них. До того ж реальне народолюбство, життя і попередня праця серед простолюду, теперішня зорієнтованість на практичну діяльність інтелігенції серед народу не давали змоги Федьковичеві пристати до думки про можливість відрубності цих сил і лише формальний зв'язок між ними, як того бажала львівська публіка; спробувати перевиховати її на свій лад, демократизувати хоча б просвітянську еліту, принаймні піти з нею на діалог, компроміс редактор не міг чи не хотів.

«До Львова спізнився і Федькович на 9 років, і спізнилися ті, що його запросили», — констатував, аналізуючи ситуацію, Д. Лукіянович, згадуючи «ранніх» народовців, студентів, що колись адресували письменникові «чулі листи», а відтак «розїхались, заняли посади в краю», і пізніших — реальних комунікантів — «панів» і професорів, від яких на вразливу душу романтика «повіяло холодом». «Федькович-гуцул не вмів знайти спільної з ними мови, але не так через принципи розходження (тих майже не було!), як тому, що годі було налагодити товариські взаємини, навіть у редакційних справах» [287, с. 913]. Ішлося не про формальні порушення у стосунках, а про відсутність д у х о в н о г о зв'язку, який досягається «лише при умові постійного контакту, високого рівня психофізичної сумісності, знання один одного і повної взаємної довіри» [350, с. 181]. Однак інтелігентський Львів Федьковича складався не лише з Верхратських; духовні зв'язки єднали письменника з К. Сушкевичем, правником, одним із керівників народовців, співзасновником «Просвіти» (Федькович часто

гостював у нього), П. Сушкевичем, лікарем, громадським діячем, меценатом, який «усе своє майно (бл. 200 000 австрійських корон) записав т-ву “Просвіта” у Львові і на стипендії для укр[аїнської] ремісничої молоді, і на допомогу для незаможних старих літератів» [427, с. 3110]; крім того, Федькович приятелював зі своїми майбутніми адресатами: гімназійним учителем Б. Пюрком, журналістом, учнем Ф. Міклошича, поетом, критиком, автором переспівів творів Ф. Шиллера, та студентом Т. Марківим, пізніше начальником повітового суду в Бучачі, радником Крайового суду, учасником українських товариств; із професури поет найбільше тягнувся до А. Вахнянина, письменника, композитора, автора музики на його, Федьковичеві, тексти; підтримував, хоч не дуже активно, зв'язки з давнішим товариством у складі Ф. Заревича, В. Шашкевича, К. Климковича, А. Кобилянського. Серед найближчих до письменника людей був і мовознавець, філософ, педагог К. Ганкевич, свідок, може, й якихось невідомих катастрофічних процесів, якщо в листі Б. Пюрка до М. Бучинського від 23 грудня 1872 року зазначалось: «Повідав мені раз [ідеться про Федьковича], що, коби не Ганкевич, котрий го відвідує, він умер би, а ніхто б о тім не знав» [569].

Решта інтелігентської еліти була чужою, так само, як і за головування у «Просвіті» В. Федоровича, який обійняв цю посаду після передчасної смерті Ю. Лаврівського 5 травня 1873 року. Людина цікава, поступова, добре освічена, переконала, що «політикою русинів тепер стане “праця над освіченням народу”» [398, с. 26], він мав би звернути більшу увагу на письменника з Буковини. Проте, будучи властителем села Вікно на Тернопільщині, далеко від Львова, навідуючись у місто вряди-годи, В. Федорович, мабуть, не встиг цього зробити. Просвітянські справи провадили О. Огоновський, О. Партицький та інші, вони спілкувалися з Федьковичем більше ситуативно, в т. ч. через надання йому уроків літературного виховання, тоді як функціональні стереотипи не передбачають ставлення людей одне до одного як до особистостей і зумовлюють «взаємонеорозуміння» — закономірний «результат відсутності спільної мови» [523, с. 53]. Водночас інтелігенція, схоже, не вважала себе винною у створенні такої ситуації — навіть у покладенні на письменника тяжких обов'язків, якщо Ю. Романчук, запевняючи Федьковича в абсолютній щирості, у січні 1875 року так виклав причини їхніх незгодин: «Коли б Ви, будучи ще у Львові, не відсувалися так від грома-

ди, не жили самотньо, мов пустельник, коли б були більше оберталися між нами, котрі щиро урадувались Вашим приїздом до Львова, нарешті, коли б Ви хоч трошка менше були дразливі на деякі слова або поступки, котрі, може, нерозважно, але не неприхильно до Вас були висказані або сповнені, — сердечна приязнь між нами а Вами була би до нині ні на волос не розірвалася...» [446, с. 238].

Насправді ж рвалася, знищувалася не тільки приязнь. О. Маковей вмістив у «Житєписі...» розповідь В. Лаврівського, сина голови товариства, про те, як «раз пополудни прийшов до хати його батька Федькович і, нарікаючи на “просвітніх” цензорів, сказав, що мусить з жалем покинути редакцію, бо вже йому терпцю не стає, а свою остатню людову повість, приладжену до друку, яку звернув йому рецензент проф. Ом. Огоновський з жаданем цілковитого перероблення, вкинув з жалю і пересердя до печі...» [446, с. 467—468].

Володіючи підвищено емоційним типом художнього мислення, відчуваючи іноді «невичерпальність» поетичного настрою і саме тому тяжіючи до багатоваріантності у написанні деяких творів, а не тільки для того, щоб вдосконалювати їх ідейно-художній рівень, Федькович відмовився від ніби звичного для себе заняття і, не шукаючи альтернативи, вибрав крайню форму вияву свого авторського права. Причиною цього були не так стреси та перенапруження, як передусім людський фактор, імперативність «жаданя» рецензента, що наразилась на тверду вдачу письменника; вплинув і сам матеріал, «оброблюваний» нашвидкуруч, лише з розумового примусу, повторного повернення до якого автор хотів чи прагнув.

Однак різкий жест письменника, ставши рухом від деякого з людей, не став рухом проти цих людей, яких він достеменно не знав і невідчував, так само, як вони не знали і не відчували його. Тому невідомо, чи провідники інтелігенції у Львові «найбільше любили і поважали» [553] Федьковича. Ол. Барвінський зізнався, що тамтешні громадяни «не розуміли вроджених прикмет поета, его схибленого вірою в звіздочотство ума і містичного настрою» [20, с. 309], хоча стрімкість «схиблення» зумовили якраз депресивні явища, що їх буковинець зазнавав у Львові, внутрішні суперечності, які завжди є джерелом сильних емоцій; за спостереженням українського психолога Я. Яреми, «емоційне думання сприяє розвиткові містицизму...» [542, с. 85].

Проблеми емоційного аспекту (чи то надмір емоцій, чи, навпаки, властива творчим натурам потреба в сильних душевних напруженнях, у катарсисі) спонукали Федьковича повернутися до музики та співу, але розрахованого не на сторонніх, а тільки на себе. О. Огоновський називав цей стан (коли письменник «міг на самоті сидіти цілими годинами, та, коли граючи на лірі, співав пісні народні» [337, ч. 11, с. 191]) «найбільшим, мабуть, его щастем у Львові», хоч ішлося радше не про задоволеність життям та неосяжну радість, а про глибокі мислительні процеси, інтерперсональні діалоги, перебування митця в одній із своїх стихій, яка також була проявом того самого художнього почуття, що й літературна творчість, унікальним засобом збереження ідентичності в умовах обмеженого спілкування, органічною ланкою в єдиному живому процесі творчості.

Любов Федьковича до співу, музики мала не стільки етнічну, скільки індивідуально-особистісну природу. В. Шухевич указує на невіршеність музикального чуття гуцулів [528, с. 55], Р.-Ф. Кайндль зазначає, що вони «співають не дуже радо», однак роблять це «лише з особливих нагод» [176, с. 121]. Музична культура автора «Нічлігу» була розвинена «остільки, що читав ноти, умів записати кожду мельодію», «сам грав на флеті, на цитрі та на лірі» [249, с. 90], а також на «шездарі», як називав гітару — улюблений інструмент романтиків. Усе це узгоджувалося з ліричністю, підвищеною емоційною вразливістю письменника, суб'єктивністю його вдачі, романтичним світовідчуттям, надзвичайно розвиненою уявою. Як і кожного романтика, музика вела Федьковича «у сфери стихійного почуття, настільки глибокого, що воно не могло бути виказане словами» [56, с. 483].

Однак таке «концертування» мало бути зумовлене специфічними чинниками. На думку Г. Россолімо, емоційно глибоке музичне сприйняття, так само, як художня творчість, можливі тоді, коли наявне «певне порушення психічного тону людини» [цит. за: 428, с. 68—69]. Ці порушення мають бути спричинені емоційною вразливістю людини до звукових впливів, і тільки в цьому разі можлива поява «музикального» почуття, переведення його в життєвий план особистості [428, с. 69—70]. Федьковичеві у Львові, схоже, справді бракувало звукових подразнень, але не абияких, а естетично повноцінних, якими були фольклорні зразки; відтворення їх самотужки й надавало музикуванню життєвого сенсу. Інакше кажучи, кінцевою метою гри та співу виявляли-

ся не вони самі, а те, що перебувало за їх межами, — д у ш е - в н е с а м о п о ч у т т я виконавця, воно було їх основним джерелом і детермінантою. Білоруський учений Я. Луп'ян називає такий стан «переключенням і розрядженням негативних емоцій» [289, с. 193]; метод активної музикотерапії (тобто коли людина сама грає (чи співає) ту мелодію, якої вимагає її настрої) віддавна вважають таким, що має на психіку сильну цілющу дію [312, с. 195], отже, інтуїтивно застосовуючи його, Федькович демонстрував не слабкість, а силу духу і здатність до самоопанування.

Означена картина настроїв Федьковича львівської пори провокує низку дотичних питань, на які нелегко дати відповіді. Якщо, за Гете, «нічим іншим не можна так добре відгородитися од світу, як мистецтвом», то, можливо, творчість була ще й способом зведення «китайської стіни» між персональним простором і певною частиною інтелігенції. Адже враження од таких зустрічей Федькович переносив на ширше коло і ледь не в кожному, хто в сурдуті, вбачав «пансько-шляхотську» сутність. Та й чи не гуцульська природа, ненависна до будь-яких пут, зіграла вагому роль у ставленні поета до інтелігенції (гуцули-бо «спеціально з остраху перед будь-якими кайданами сторонилися від усякого, хоч і рідного панства, більше як від чуми...» [507, с. 143]). Зрештою, мовиться про менталітет особистості, предки якої хтозна чи мали над собою господаря, отже, від своїх праснов вільної і ще й тому, може, такої вразливої.

Коло значущих інших для Федьковича у Львові не обмежувалось діячами літературної та просвітянської інтелігенції. Згадка Т. Марківа в листі від 25 червня 1875 року про Бернадів («Стара Бернадова спродає тютюн та хліб у будці содовій... а Бернад сидить цілісінький день на колекторі. Дуже часто споминают о Тобі, і питаються, що поробляєш» [446, с. 246]), лист до Федьковича від п. Дибчанського, датований 14 серпня 1873 року і сповнений великої щирості [576], повідомлення Ю. Гордійчука (що під час львівського побуту «в неділі, у свята заходив він [поет] до казарми на цитадель. У той час чимало служило у Львові при війську буковинських хлопців. Федькович просиджував між вояками цілими годинами. Розпитував їх, оповідав, декламував, а то й ділився з ними заробленими, часто останніми грішми» [103, с. 127]) розкривають портрет того простішого, але ближчого письменникові товариства, в якому він обертався в час львівського етапу свого життя.

Федькович шукав у місті села — не обов'язково Сторонця-Путилова, а села як такого. Ці пошуки були незрозумілими

для багатьох, несхожими, наприклад, на пошуки П. Куліша, який, відвідавши якомсь околицю Лубен, так сформулював своє ставлення до її «сільської» сутності: «Для меня всего пленительнее здесь этот дикий беспорядок линий, эта беспечная, неправильная жизнь нараспашку» [356, с. 39]. Отже, село отожднювалося з безладдям і безлюддям, «провинциальным захолустьем», але не людьми. Як зазначив Ю. Шевельов, Куліш і Європу «більше любив... далеку, Європу Шекспіра, Байрона й Гете, ніж Європу тих людей, кого він зустрічав на вулиці...» [517, с. 45]. У Федьковича зв'язок із селом — селом людей — з огляду на індивідуально-психологічні та біографічні чинники був органічний, за час перебування у Львові він набув ще більшої ідеалізації, що підтвердив згодом парох с. Настасів Є. Цурковський, один із тих молодих галицьких ентузіастів, для яких Федькович у 60-ті роки був «як недоступний колись-то від козацтва-лицарства кобзар-лірник... як чоловік Божий» [504, с. 143—144]. Запрошений у 1873 р. на Великдень у с. Дмитровичі, де Цурковський завідував капеланією, Федькович «не міг надякуватися мені... говорив, немовби я его з пекла визволив, що ненавидит тих професорів львівських, що зможе собі свята опровадити як слід поміж людьми і, призабувши за Львів, відітхнути свobodно сільським воздухом», — згадувалось мемуаристові. «Пан-отче! — казав тоді Федькович своєму «визволителю». — Народ — се наша вся сила і оперте, его стараймося просвітити і піддвинути, пригорнути до себе, а тогда не журімося, відповідна повага нам все найдесь» [504, с. 143].

Письменник тішився у святочному народному строї, стоячи в церкві на «найпочестнійшому» місці, відтак заспівав за столом пісню («Голос его був тихий, але дуже чутливий, милий, тонкий...» [504, с. 143]), «приглядався тамошній гаївці», бесідував потім з простими хлопами, налякавши місцеве сільське панство: «дуже за “пан-брат” собі з людьми, що, мов диво якоесь з народом починаєсь, і що назбігалось повно до него людей» [504, с. 144]. Це була основна Федьковичева комунікативна стихія, його найулюбленіше товариство, покинути яке означало втратити щось найсуттєвіше і найдорожче. Швидка інтеграція письменника в не відому раніше громаду, до того ж міжособистісна інтеграція відбулись на основі взаємної вчинкової активності, брак якої у Львові значною мірою зумовив як з боку Федьковича, так і його опонентів дезінтеграцію, а отже, курс на ізолювання комунікатора від групи.

Відтоді, з Великоднього свята у Дмитровичах на Львівщині, почалася реальна втеча письменника зі Львова. Задум її виник давно, восени 1872 р. по кількох місяцях життя серед галичан. Буковинець тоді написав листа до Відня О. Терлецькому (волонтерові при університетській бібліотеці), про зміст якого засвідчує відповідь адресата: «Моя єдина рада отака: лишіться ві Львові. Ви нікому не сидите тягаром на плечах. Вам дають гроші, а Ви їм даєте свою роботу. А Ваша робота, певно, варта ті гроші, що Ви берете, бо так, як Ви, у нас мало хто або й ніхто не зможе робити... А у Львові — о скільки я знаю — люде наші загалом мало горнутья до себе. Кожний себе тільки любить і себе тільки знає, і до другого, о стільки лиш горне, о скільки ся горнути мусить або може. А у Відні ще гірше... У Львові еще конець кінцем Вам найліпше. Бо говорить що хотіти, у Львові Ви таки між своїми, хоть, може, не такими, як Ви собі представляли, але все-таки між своїми. І ті свої, певно, не дадуть Вам марне пропадати» [446, с. 200—201].

Федькович різко відреагував на цього листа: «й коневи у господаря “добре”, если му навалит повні ясла сіна. Да я з “голоду” сюда не прийшов, будьте приконані, але прийшов у ті вірі, що тут “русинів” найду», «да сором его [хліб] отак їсти, як я го їм, де нині кожний гарно чути дає, що я ему отце тягаром на плечах» [446, с. 203—204]. Він заборонив О. Терлецькому писати до нього, але зі Львова не виїхав, не покинувши, однак, думати про це.

Наступний реальний крок Федьковича до здійснення свого задуму припав на липень — початок серпня 1873 року, коли 39-річний письменник працював над «Завіщанем», бажаючи визволення із земного пекла, тобто зі Львова, проте не на Буковину, а в інший, кращий світ. За О. Маковеем, це документ Федьковичевої меланхолії [296, с. 468], що з огляду на конфлікт між бажанням жити і бажанням умерти засвідчував наявність хронічних розладів психіки [312, с. 167]. Однак Федькович-художник, схильний до введення в оману читачів, переносячи закони творчості на реальне життя (наприклад, у пропаганді міфу про «коссованщину» та відомостей про власне життя в автобіографіях), у «Завіщані», документі особистісному, вийшов за межі індивідуальної історії, висловлюючи далеко не меланхолійні судження. Він і тут — щирий патріот звичаїв свого народу, руської церкви, руського парастасу, людина, яка водночас делікатно заперечує ідею Царства Божого, оскільки переконана, що «справжнє і єдине Царство Боже є й буде в душевному спокою в житті» [441, с. 223].

Федькович у «Завіщанні» — тонкий естет, оптиміст, філософ, бо тільки такі натури на уявному кінцевому пункті життя спроможні мріяти про «гуманного, справді освіченого лікаря, обличчя, але веселі обличчя деяких дорогих людей і друзів, квіти, ніжну музику, багато світла або сонячне світло, веселу, затишну кімнату з картинами і статуями», що «були б найкращим, найспокійнішим оточенням для вмираючого» [441, с. 224]. Він людина, яка стужилась за такими стосунками, що об'єднували б людей, за простими природними узами. «Коли б вмираючому приділили хоч половину того піклування і уваги, які виявляють вмерлому, то він міг би померти дуже а дуже щасливим» [441, с. 224].

Федьковичів тестамент за змістом, а не лише за прозовою формою мало чим нагадує відповідні твори Горація, Беранже, Державіна, Пушкіна, Шевченка; далекий від громадсько-політичних суперечностей епохи, він, попри суб'єктивізм автора, позбавлений і суто приватного характеру, позаяк є специфічним гуманістичним морально-етичним запитом суспільству з боку романтика, що володів, на думку М. Сріблянського, «не катастрофічним світоглядом, а трагічною психологією, без якої нема дійсного романтичного настрою» [424, с. 460].

Водночас Федьковичеве психологічне буття львівської пори не було однозначно гнітючим: «особистість, яка пізнала своє покликання і усвідомила сенс свого життя, відзначається найвищою життєвою стійкістю...» [11, с. 15]. Письменник навряд чи бажав торжества смерті, і це мали відчутти представники значущих інших М. Бучинський і М. Драгоманов, які в серпні 1873 року прибули до столиці Галичини задля заснування Літературного товариства імені Шевченка. У 1871 р., не налагодивши діалогу з Федьковичем через посередництво М. Бучинського, категорично висловившись про здобутки письменника уже в час його львівського побуту, М. Драгоманов, проте, зараз ніби зревизував свої погляди і завдяки власному соціально-психологічному досвіду спробував збагнути феномен талановитого гуцула, отож заради цього спільно з М. Бучинським і розшукав письменника.

М. Бучинському Федькович видався «ще більше апатичним, як 1867 р. ... був скупий на слова і своїх поглядів не виявляв», попри маломовність, «радо відчитував уступи із зачатої епопеї про скандинавсько-руську старину, котра з виїмкою імен руських князів видалась... наслідуванням мало звісної тоді в Галичині Тернерової “Frithjofs-Sage” [“Саги про

Фритьофа”]. Також читав він нам уступи з новопереробленої драми “Довбуш”, а нарешті показав нам перші уступи свого нового астрологічного твору під назвою “Планіта” про віщоване судьби і будучини з рисунками констеляції» [423, с. 12]. Репрезентовані тексти були не вузькопросвітянськими, а навпаки, сповненими імпульсивності власних грандіозних бажань, потреб, рефлексій. Федькович знову «много позачинав», працюючи одразу в кількох напрямках і з великим та загальнозначущим матеріалом, що теж було спротивом зашореності недавнього життя і до певної міри себе. М. Драгоманов і М. Бучинський виявилися вражені масштабністю задумів письменника, його «взоруванню» не тільки на шведа Е. Тегнера, а й на шотландця Д. Макферсона, знавця шотландського та кельтського фольклору, автора двотомної праці про Оссіана, а ще більше на пласти національної історії, суперечливе сучасне буття нації, як їх розумів Федькович. Його поема «Слава Ігоря», як зазначав М. Павлик, стала «немов авторовим зазивом усіх русинів-українців до вірності русько-українській ідеї, до згоди проти всіх ворогів нашого народу» і «з сего погляду має для нас велике суспільно-національне значіння» [153, с. 12—13]. Проте істотнішим є не тільки те, що у Львові Федькович плідно спілкувався з М. Драгомановим та М. Бучинським, що вже передбачало задоволення відповідних потреб кожної зі сторін, а й те, що це спілкування збіглося в часі з порою самовідновлення Федьковичевих творчих сил, внутрішньою налаштованістю на змагання зі складним художнім, для астрологічних студій — філософсько-психологічним матеріалом задля його освоєння.

В «Австро-руських споминах...» М. Драгоманов зауважив, що буковинець охоче пішов тоді на контакт і сам його запрагнув, відзначивши зворушливі людські емоції Федьковича, їхнє домінування на полі іншої громадської рецепції: «З глибоким жалем зоставались ми з жінкою всякий раз, коли виходив од нас Федькович — а заходив він до нас частенько, хоч усі говорили про нього як про дивака та відлюдка» [124, с. 201]; далі вчений зізнався: «Федькович видавсь мені капіталом, котрий і сам не вмів жити як слід, і ті, що навколо нього, не вміють, і котрий через те просто щодня пропадає...» [124, с. 201]. Такі згадки засвідчують принципово іншу поведінку самого М. Драгоманова, ніж була оприявлена щодо буковинця раніше, а також те, що великодушна гуманістична стратегія спілкування виявилася найефективнішою, позаяк спрямовувалася винятково на партнера як неповторну творчу і людську

особистість, на задоволення передовсім його інтересів, нівелювання чи принаймні зменшення його страждань. «Соціальне замовлення», попередні плани Федьковича (видання творів, підготовка власної статті, етнографічні студії) відступили як другорядні перед первинністю (в цьому разі) авторської волі.

До того Федькович із задоволенням спілкувався тільки з такими інтелігентами, як Р. Роткель, А. Кобилянський, К. Горбаль, Е.-Р. Нойбауер, але ті знайомства припали на більш ранній, оптимістичніший період життя; тепер же спілкування з освіченим, енергійним чоловіком, чії думки були суголосні його, змінило первісно складний психологічний настрій і додало сенсу життю. Після від'їзду М. Драгоманова на початку вересня 1873 року проблеми Федьковича у комунікації зі значущими іншими знову загострилися. Остерігаючись напроорокованого духовного і творчого пропадання, а не тільки епідемії холери, що спалахнула тоді, письменник, не сповістивши виділ «Просвіти» про розрив контракту, поїхав зі Львова, де, як пізніше зазначив в автобіографії, написаній для М. Драгоманова, «14 чорних місяців перебув, щоб, розчарований до краю, під рідну свою стріху вернути» [125, с. 309].

За твердженням психологів, «будучи адекватним “суб’єкт-суб’єктному” характерові людської природи, діалог тому й найбільш релевантний для організації продуктивніших і таких, що особистісно розвивають, контактів між людьми» [193, с. 13]. Спілкування Федьковича з великим центром українського громадсько-культурного життя закономірно було складним і драматичним, але не трагедійним, у ньому, крім спілкування пролонгованого (із собою), виокремилися декілька таких сфер: 1) сфера ідеального комунікативного і загалом міжособистісного зв’язку, зумовлена не стільки соціальним статусом комунікантів, скільки їхньою психологічною сумісністю й активними взаємними діями (стосунки із простим, демократичним Львовом, згаданими представниками інтелігенції, особливо М. Драгомановим); 2) сфера формальних, слабких, ситуативних контактів, у якій були наявні ситуативні труднощі, котрі залежно від інтенсивності спілкування посилювалися чи послаблювалися, проте з огляду на впливовий статус осіб (О. Партицький, Ом. Огоновський, Ю. Романчук) були, може, й найвизначальнішими; 3) сфера найскладніших стосунків (з І. Верхратським та ін.), тому що нерозвинутих, обговорюваних на інтерсуб’єктному рівні, таких, що ґрунтувалися на апатичному сприйманні поета.

«Розчарованість до краю» мала глибокі індивідуально-психологічні корені, була зумовлена високою планкою вимог, що їх письменник ставив до просвітянського, літературного, навкололітературного Львова, невідповідністю баченого, пережитого очікуванню, неприйнятністю його; значну роль відіграли також творчий, суто професійний максималізм Федьковича, усвідомлення власного недостатнього літературного самовираження. Об'єктивніші чинники були тотожні тим, які Ю. Шевельов сформулював стосовно П. Куліша, але які мали характер загальних: ідеться про «недорозвинутість української літератури, брак систематичного літературного процесу, ембріональний стан українського освіченого товариства» [517, с. 46].

Виявлені в роки армійської служби і час наступний здібності Федьковича як ініціатора, неординарного провідника громадсько-культурного руху вперше якраз у Львові не були актуалізованими, на підставі, здається, вже цього І. Франко заявляв про начебто неспроможність буковинця «сконцентрувати свої сили до якого більшого діла, котре б спосібне потрясти, розбудити й повести за собою нашу суспільність, тривко вплинути на склад, силу й ясність суспільних ідеалів» [479, с. 38]. Насправді виконання всіх цих функцій частково компенсувалося спрямуванням зусиль на підготовку текстів — і з прямим моралізаторсько-дидактичним закликком, і таких, що були зумовлені потребою у збагаченні рідного письменства зразками світової класики, але завжди зорієнтованих на зрушення в суспільній свідомості. Літературна діяльність «на замовлення» не завадила письменникові засвідчити Львову модель незалежницької, нонконформістської, творчої поведінки, що знайшло відображення в індивідуальному Федьковичевому компоненті у кожному просвітянському виданні, поемі «Слава Ігоря», розпочатому «Довбуші», а також у творах «для душі»; така поведінка-виклик уже тепер готувала атмосферу для народження «Молодої Музи» — на думку М. Ільницького, «ланки в системі взаємодії різних течій літературного руху кінця XIX — початку XX століття, фрагмента загальноєвропейської панорами, бо ідеї модернізму приходили на Україну різними шляхами, поєднуючись із деякими рисами попередньої реалістичної школи і набуваючи в українському національному середовищі нових ознак» [171, с. 9]. Духовна опозиційність Федьковича щодо переважної частини львівської інтелігенції формувала часово ближчу і схожу за змістом опозиційність І. Франка: «крізь окуляр “експериментальної”

методи він незабаром спостереже і засудить те, що, власне, відштовхнуло й буковинця, — “дивну пустоту мислі, бесіди і пустоту діла”, штучність, “бібульність”, а тому яловість цього середовища...” в його суспільному сенсі [511, с. 163].

Такий неодноримірний Львів хтозна чи усвідомлював свою окреслену сутність, так само, як історичне значення львівського громадянства Федьковича, оскільки не спромігся на акт ціннісного обміну, так і не віддячив письменникові увагою, а тільки цензуруванням, редакторством та обмовинами. Як зазначив О. Маковей, «розчароване було обопільне» [296, с. 474], отож на Федьковича львів'яни просто «махнули рукою, забули свого Бояна» [345, с. 46], згадавши ледь не через півроку по тому, як він по-англійськи покинув їхнє місто. Львів як простір і текст, проте, ніколи не був чужим для поета, який мав у ньому свої персоналізовані місця. Хоча з огляду на затворництво письменника місто хтозна чи відкрилося для нього як унікальний духовно-мистецький центр, потенціальне джерело натхнення, творчості, інтелектуального зростання, як текст, немислимий, однак, без присутності людей.

«Допитуються, коли і чи прийдеш ту до Львова, бо, бач, скучно їм без Тебе, а що найбільше, не має “Просвіта” над чим радити, чи се або то письмо треба надрукувати або ніт» [446, с. 227], — зауважував у листі від 10 лютого 1874 року Т. Марків. У протоколі виділового засідання від 12 лютого 1874 року зазначалось: «запитати письменно п. Федьковича, для чого він не присилає материялів, котрі достарчувати він зобов'язався контрактом з 1 липця 1873 р. для популярних виданій товариства...» [446, с. 365]. Трохи більш ніж за два тижні на схожому зібранні було «відчитано лист Федьковича [без обов'язкового в таких випадках «п.» (пан)] яко відповідь на запитанє, для чого він не присилає материялів до видаваня популярних книжок? В листі сим освідчає Федькович: “Я писати не думаю на тото, аби мали літературні монополісти що критикувати”» [446, с. 365—366].

Ця епістолярна семантично ніби й нова, відвертіша сутичка нагадала дольвівське непорозуміння обох сторін, які, на думку І. Брика, були «двома різними світами», що, не порозумівши у Львові, не налагодивши між собою діалогу, тим більше не претендували на єдність. Не надіслав письменник «Просвіті» й аркуш друкованого тексту, за який попередньо отримав гроші; підготувати його для нього, мабуть, дорівнювало поверненню в задушливу атмосферу напускного інте-

лігентського офіціозу, який був органічно чужий подвійно свободолюбній натурі (гуцула й поета) і з яким Федькович не пов'язав турботи про народне благо.

Розглядувані проблеми письменника були фрагментом не тільки його індивідуальної історії: за тонкою характеристикою В. Стефаника, «антагонізм між поетами і нашою інтелігенцією тягнеться, як червона нитка, в цілій нашій новій літературі» [425, с. 146]. Після відповідного власній психологічній структурі затятого, мовчазного, з різким спалахуванням, як проривами, протистояння Федькович повернувся «під рідну стріху», на свою найбільш істотну в житті «первинну територію». Для нього вона була фізично і соціально відділеною, контрольованою (на час відсутності через посередництво Юзя Огоновського), до неї Федькович мав особливе емоційне ставлення, з нею найбільше себе ідентифікував. Проте одруження наймита, якого письменник титулував на «сина», прихід в оселю в жовтні 1873 року 15-річної Юзевої дружини Марії Пилипко та її матері Василини — людей із принципово іншими потребами та інтересами («невістка» «не хотіла покидати гуцульських звичаїв та не вдоволялася одним чоловіком» [296, с. 488—489]) — призвели до різкого зменшення персональної зони господаря як важливої життєвої потреби, підвищення напруженості, в т. ч. через конфлікти молодої пари, в його (не його) просторі. Федькович, крім того, вперше отримав змогу побачити зблизька реальне, буденне буття пріоритетної для себе селянської верстви, досі значною мірою ідеалізоване, водночас відчути тягар неадекватного ставлення не стільки до себе, скільки до своєї пристрасті, пов'язаної з творчістю. Як вважає Ю. Присяжнюк, «традиційна ментальність [селян] акумулювала в собі специфічні духовні форми поверхового і... упередженого сприйняття всього спектра можливих виявів людського інтелекту...» [373, с. 10]

Дорога територія, пройнята спогадами і значеннями, почала втрачати статус первинної, Федькович поступово і необдуманно позбувався її, можна сказати, назавжди. Відчуваючи непоправність цього процесу, «осаміння» в залюдненому просторі («і хлопчик сиротина, і щене осаміло» — читаємо в одному з ранніх віршів поета), розуміння розімкнутості тих уз, що тримали кривно-родинний зв'язок, Федькович на початку 1874 р., здається, вперше в житті береться налагодити стосунки з батьком, виявивши готовність приїхати заради цього до Чернівців, хай і під приводом іншої справи. О. Маковей

на підставі споминів п. Нікіфорянки припустив, що ініціатива зустрічі була за Ад. Гординським [296, с. 486], однак вона швидше всього походила від сина-письменника, його окресленої особистісної потреби. Два листи Гординського-старшого, змістово ідентичні, були написані «з одвертим серцем і цілою щирістю», іменуванням адресата «Mein Kind!» («своєю дитиною») [296, с. 229] та ствердженням його прохання як такого, що цілком підтримувалось: «Ти можеш свою ціль осягнути лише тоді, коли посидиш тут [у Чернівцях] кілька тижнів; лиш так може сповнитися твоє бажанє. Тому виїдь хоч би й завтра...» [296, с. 486].

Важко сказати, чому Федькович відклав задум: чи то його зупинило прагматичне зізнання збіднілого батька, що «харчу і послуги не зможе йому дати» [296, с. 487], чи що «мешкати будеш у моїй комнаті», яке не відповідало потребі цілковитого усамітнення принаймні на час творчості. Імовірно також, що причинами цього були війтування, внутрішні і зовнішні (само)завдання, які змусили до певної міри забути домашні сімейні негаразди. «Незникомість» митця у контексті широких селянських і загальнолюдських спостережень та роздумів виявиться у збірці «Дикі думи» (1876 р.) і ствердить таке: Федькович був письменником, і саме література, творчість та все, що з ними пов'язувалося, їм сприяло, становило провідну суть його життя, решта, навіть громадсько-культурна діяльність, було супутнім, другорядним, вимушеним. Інакше кажучи, буковинець вибудовував своє психологічне життя (згідно із класифікацією потреб А. Маслоу) в руслі задоволення потреб у художньо-творчому розвитку, художньо-творчому оприявненні, відтак потреб у подоланні дефіциту, знятті напруження, отриманні спокою та рівноваги, дарма що інші потреби теж були по-своєму значущі, їх незадоволення загрожувало фізичному та психічному здоров'ю.

Соціум, особливо знайома інтелігенція, з огляду на письменникові можливості, його компетентність, свої потреби та плани і в постльвівський період не забувала про буковинця. Листи до Федьковича тієї пори зафіксували нові соціальні замовлення: від І. Наумовича (щоби поет створив «хорошого стиха», яким відкривалося б у 1874 р. перше число редактованого ним місячника для селян «Наука») [446, с. 219], М. Білоуса (він бажав «издавати повѣсти... само собой разумѣется за отвѣтний гонораръ» [446, с. 230]), Ю. Романчука (прислати для «Правди» «чи поезії, чи яку повісточку... тільки багато» [446, с. 236]), О. Партицького з ідеями щодо «Газе-

ти школьної» та «Просвіти» — як своєрідної «вершини»: «тепер нам конечно потрібні книжки змісту одностайного, н[а]пр[иклад], історичні, землеписні, правничі, о здоровлю, о вихованю дітей... Добра була би також книжечка... о житю чесного отця родини...» [446, с. 240], «можна — з учительського житя» [446, с. 241], «з житя гірського народу. Ви так докладно знаєте про ріжні сільські забобони, чари і ліки, про шепти та заговори селян, про їх повірки і таке інше...» [446, с. 307]. Були й наукові замовлення етнографічної тематики від М. Драгоманова і через посередництво Б. Пюрка від Ф. Міклошича, славіста, професора Віденського університету. Ф. Міклошич тоді працював над дослідженням мови циган України і просив «о такії матеріяли (слова, байки, приповідки, оповѣданя, схеми деклинації имен, конюгації і проч)» [446, с. 234]. М. Драгоманов же, отримавши від Федьковича на початку жовтня програму опису Гуцульщини і визначивши, що вона «досить повна і систематична» [446, с. 221], почав заохочувати його до підготовки широкої етнографічної студії, притім «мовою своєю» [446, с. 236].

Стрімке піднесення світової етнографічної науки, в т. ч. відповідних досліджень на терені України, діяльність у Києві з 1873 р. Південно-Західного відділу Імператорського Російського географічного товариства, закритого владою в 1876 р. «за українське скеровання роботи» [81, с. 363], прийняття Федьковича у жовтні 1873 року (за клопотанням М. Драгоманова) у члени цього товариства призвели до однотипності пропозицій, формування уявлень про письменника як про найпотенційнішого кореспондента матеріалів на буковинсько-гуцульську тематику. Пропонуючи відділу «обрати членом своїм талановитого буковинсько-руського поета й белетриста Осипа Федьковича», М. Драгоманов зазначав, що «рідко зустрічається співпадання в одній особі стількох необхідних для етнографа якостей і умов: належачи за походженням до народу, п. Федькович володіє і достатньою освітою та іноземними мовами, з яких німецькою він пише для преси; крім того, він знається на музиці настільки, що видав Збірку дитячих пісень. Більшу частину часу він живе в селі серед народу» [152, с. 37]. Можливо, й Ф. Міклошич отримав від письменника допомогу на своє прохання, позаяк у 1880 р. видав дві частини праці «Приказки та пісні циган Буковини» і подав зразки наріччя буковинських циган у декількох статтях під загальною назвою «Матеріали з вивчення циганського наріччя» [див.: 314, с. 133]. Однак не відомо, чи Федькович почав

працювати над студією, обіцяною М. Драгоманову. На думку М. Юрійчука, письменник «знеохотився, мабуть, тому, що одночасно над подібною темою працював для того ж товариства Г. Купчанко» [538, с. 130]. Проте причини неактивності, відсутності потреби відповідати своїм адресантам полягали, ймовірно, в комплексі обставин, зокрема у складній психологічній налаштованості автора «Завіщання» до життя, суспільства та себе, поступовому відході його «у глибини», неспроможності мобілізуватися в час «розчарованості до краю». Крім того, він зосередився на літературних шуканнях, задоволенні тих пріоритетних художніх потреб, які назріли у львівський період життя. Навіть у листуванні Федькович демонстрував свою індивідуальну систему цінностей і бажань: задля матеріальних статків клопотався про посаду заступника прокуратора у Сторонці-Путилові [446, с. 212, 216], але, зазнавши невдачі, відступив; зате допитувався в Т. Марківа про виданий окремою книгою «Литовський літопис», який мав би бути у львівських книгарнях [446, с. 216—217], нарікав на М. Бучинського, що той затримав у себе передані йому, Федьковичеві, книги, зокрема «Исторические песни малорусского народа», підготовлені М. Драгомановим та В. Антоновичем [446, с. 236—237]; кілька листів Т. Марківа взагалі значною мірою стосуються «знарядь» письменницької праці — пер, яких він шукав по Львову, — конче таких, як потребувало Федьковичеві [446, с. 216, 223—224, 226]; тим часом «для дітий на ялинку» замовляли гостинці: «кутас, золотий папір, а-в-с, буквар, цукерки» [446, с. 226].

Неспокій письменника мав переважно літературне походження, був психологічною передумовою творчості. У листі до О. Партицького від 18 червня 1875 року Федькович так аргументував затримку з відповіддю і свою ледь не піврічну мовчанку: «Причина того є “Довбуш”, котрого-м по-німецьки написав...» [446, с. 245]. Ця епістола засвідчила рідкісний стан абсолютного щастя, готовності перевертати гори та любити увесь світ, а також наскільки значущою була для письменника, людини пори повної зрілості, його творча самовираженість: «Як тільки відошлю німецький манускрипт до печатні, так зараз берусь его на руске переводити... “Довбуш” удався мені так добре, що и Найбавер и всі, котрим его читав, не могли надивоватись и велику фурору мені віщували. Найбавер кладе его над Шілерового “Wilhelm Tell”...» [446, с. 245]. Отож митець запитував в О. Партицького, експонента, тепер «ласкавого пана», редактора «Правди», чи

будуть вони «ласкаві приймати руский... перевід» твору [446, с. 245].

Певно, Федькович не випадково написав «Довбуша» спершу німецькою: це був наслідок невдалої комунікації зі Львовом, розчарованості в руській інтелігенції, з огляду на нетворчу суть неспроможній збагнути й оцінити його писання; як зауважував М. Голубець, це було бажання «покарати своє громадянство тріумфальним в'їздом у німецьку літературу» [96, с. 1]. Після численних попередніх німецькомовних вправ автор, представник літератури погорджуваного народу, сподівався, що високорозвинута драматургія німецькомовного світу, усе світове письменство приймуть такого «Довбуша» у своє лоно, він буде на їхньому рівні, а Буковина, унікальний автентичний матеріал, переплавлений у горнилі індивідуальної свідомості, ствердиться там міцно і назавжди. Драму похвалив Е.-Р. Нойбауер, і вже цього зблиску удачі виявилось достатньо, щоби зм'якла твердь ображеного духу, з'явилося бажання стати інтерпретатором «Довбуша» рідною мовою, адже участь у двох літературних процесах (українсько-руському та німецькому) потенційно збільшувала вагу праці та перемоги, а не лише гарантувала перебування «на перехресній позиції», як окреслив становище М. Гоголя в системі українсько-російських зв'язків Г. Грабович [108, с. 91].

Однак ні великої, ані найменшої «фурори» в подальшій історії п'єси не трапилось, звертання до багатьох осіб про сприяння у друці німецькомовного варіанта твору [446, с. 249, 273—274, 309—310] завершилися безрезультатно; він побачив світ через понад 60 років — у 1938 р. — в першому повному і критичному виданні Федьковичевих творів, тоді як українська версія «Довбуша» була спочатку опублікована у Львові 1876 р., а наступного року — в Чернівцях. Здається, жоден інший твір буковинського автора не має такого широкого діапазону смислів, кодів, прочитань, як цей, що пояснюється не так розгалуженим генетичним зв'язком із першообразом, фольклорними текстами, в т. ч. народними переказами, віруваннями, як специфікою глибинної пам'яті гуцулів, їхньої ментальності, під впливом яких «постать історична... настільки трансформувалася в народній уяві, обросла легендами, що реальне від фантастичного відділити просто-таки неможливо» [172, с. 128]. До цього процесу долучилася багата уява Федьковича, тривожність як домінанта його характеру, що спричинило тривале, багаторазове і дедалі більше ускладнюване звучання теми («Довбуш» (1862), «Dobush»

(1865), «Dzwinka» (1865), «Довбуш» (1876), «Дзвінка» (1876), численні згадки про «підгірського мстителя»), зокрема з 1867 р. і в драматургії в жанрі віршової п'єси — «найтяжчому і найбільш мистецькому роді поезії» (Г. Шлег). З роками під впливом психологічного досвіду трансформувалося давнє, принаймні з 1861 р., бажання письменника «імено свого славного краяна повеличати» [446, с. 22], унаслідок чого у творах, призначених для «подрі» (сцени) («Довбуш» 1867, 1876 і 1882 рр.), замість величальних тонів превалюють екзистенційні, відбувається «поглиблення й піднесення на новий рівень узагальнення одного із провідних мотивів... творчості — мотиву “люби — згуби”» [41, с. 347].

Первинний задум Федьковича («імено повеличати»), що постав на основі народнотрадиційного бачення героя, впливу літературних матеріалів [169, с. 92—95], за час осмислення зазнав принципових трансформацій, тиску суто авторських бажань, емоцій, думок, які необхідно було вкласти в заповітний текст із рідної історії, реформаторський, не схожий на попередні, якого ще не знала література і який автор уявляв ледь не основною справою життя. У передмові до видання 1876 р., згадуючи «найнеприятнішу, найупертішу з усіх муз» — драматичну, письменник зізнався, що спробував ту «прегорду богиню хоть на стілько ублагати, аби хоть одного того його “Довбуша” білому світу появити!...» [442, с. 168].

Гуцулія від своїх праоснов, а не лише середини XVII ст., коли під впливом фатальних обставин і любви як згуби котилась до заходу зоря Довбуша (і «упала! І лежить кровавою прикметою...»); Гуцулія вільна й підневільна, язичницька й християнська, русинська, але й циганська та польськошляхетська, панська й мужицька, піднесена й низька, повсякденна й виняткова, майже неетнографічна, але зі своїми культурами (предків, вогню, піднесення до ореолу святості окремих речей); Гуцулія, повна романтичної туги за «споковічним ладом» (В. Сімович), невтоленної, неосяжної любовної пристрасті; на цьому терені драматична, навіть трагічна доля чи не кожної людської одиниці, наділеність її тягарями давніх предківських гріхів і надламанною психологічною організацією; значна зумовленість буття впливами іраціональних чинників, думки про мізерну вартісність життя, власне, життя як іграшку, однаково легке і для його започаткування, і для зведення з ним рахунків, водночас життя як цінність (персонально життя Довбуша як «найліпшого, найгоднішого з гуцулів») — ось далеко не повний спектр того, що взявся осмислю-

вати автор, «піонер щодо літературного опрацювання цієї сторінки минулого України в історії письменства» (В. Погребенник), репрезентуючи винятково свою модель світу, схожої на яку в українській літературі не було. Саме широта задуму, ексцентричність, значна емоційна наповненість тексту, складна, місцями плутана парадигма поданих людських взаємин зумовили тяжку долю твору, його наукову та читацьку неактуалізованість.

Лозунгом романтиків було індивідуальне (із долі загалу інтерес перемістився на долю окремих персон), фольклорне, історичне, драматичне. Пізній романтик Ю. Федькович у передмові до видання п'єси 1876 р. зазначив, що вибрав за її героя «казками і піснями осіяного Довбуша» [442, с. 167], хоча, як підстеріг О. Огоновський, ця особистість прикрашена також мітичними оповіданнями про «короля Гуцула» [337, ч. 12, с. 206], згідно з переказами, зачарованого у горі Сокильський і якому ще належить прокинутися й «*побороти руську долю ту погану*» («Король Гуцул»). Через узагальнення широкого кола явищ духовно-психологічного життя гуцулів, під впливом колективної і власної творчо активної свідомості праобрази трансформувалися в новий літературний метатип, найбільше локалізований у драматургії, метатип, який завжди є «втіленням не конкретно-індивідуального характеру, а якоїсь завершеної ідеї, що організовує процес узагальнення» [284, с. 98]: «своїм “Довбушем” Федькович наче вписував Гуцульщину в ряд славетних країв, що зродили відомих героїв» [41, с. 345].

М. Бондар і В. Івашків порівнювали ту версію характеру опришка, яку подав буковинський автор, тільки з одним метатипом — Дон Жуаном, хоча донжуанство у поведінці та внутрішньому житті такого Довбуша (попри складні перипетії інтимних зв'язків, часто неспроможність «серцю дати стрим») не є домінуючим. Це людина, що «*волю й славу гуцулів*» усвідомила як пріоритет, своє вище особистісне зобов'язання («*на сей святий топір я гуцулам / Присягав...*»), і заради цього у публічному, громадському бутті спромоглася чимало на що: як зазначав М. Бахтін з іншого приводу, основою авантюрно-героїчної біографічної цінності є «воля бути героєм (славним), воля бути коханим, воля проживати фабулізм життя» [24, с. 133]. Для Довбуша проблема самотождності, ствердження власної ідентичності не пов'язана із самовдоволенням; засудження власних слабкостей, у т. ч. сердечних, свідчать, що психологічно складний герой своїми сумнівами та

бажаннями нагадує радше Гамлета, ніж безтурботного лове-ласа, тінь батька і в його житті тяжіє над внутрішнім буттям, нові страждання є невідоротністю, спокутою за давнє пере-любство. Федькович не обмежується показом життя самого Довбуша і хисткої, психологічно напруженої атмосфери, в якій воно розвивалося, — чимраз трагічнішої, з пронизливим відчуттям очікування й наближення кінця («смерти жду я так, як спаса! Як мира ангеля!» — каже тяжко поранений опришок). Письменник трактує найбільші складнощі людини як спокутування первородного гріха, підтверджуючи думку А. Шопенгауера про те, що основою всіх злочинів трагедійно-го сюжету є злочинний акт з'яви на світ, до того ж з'яви, зумо-влені перелюбством.

Життя «капітана Підгір'я» Федькович мислить як дві гло-бальні стадії: передісторію, коли це життя визначають події, обставини, інші люди, та історію особистості самого Довбу-ша. Тому в «дивоглядії», закінченій у 1868 р., подано перед-історію Олексиного батька Василя — людини, що сповідує вільну мораль рідного етносу, бо вважає, що «світ на то, або его ужити, / Як свому серцю воля». Отож у зрілі роки цей одру-жений чоловік вступає в інтимний зв'язок із жінкою, яку любив «так, як душу! Так, як Бога! Ще дуще». Вона — дружи-на польського князя, що володів Печеніжином, русинка, геть-манівна, донька Мазепи, який присутній у творі в образі отця Єремії. Отже, Олекса Довбуш — дитя неправого ложа, так само, як молода княгиня, що стала його обраницею, як колись удова Дзвінка і циганка Цора, матері яких свого часу теж всту-пали у гріховні зв'язки із Василем Довбушем. Відбувається суміщення часів, асиміляція минулого з теперішнім буттям персонажів: перефразовуючи думку Д. Лихачова про читаць-ку самосвідомість, письменник настільки глибоко поринув у минулі події, що почав певною мірою сприймати «це минуле своїм теперішнім: він заходився жити ніби подвійним жит-тям: своїм і тієї історії, яку творив» [280, с. 334]. Нагадала про себе і власна природа, за О. Маковеем, «невижита молодість, бажання любові» [301, с. 181], бо «якщо поезію вважати істо-ричним свідченням, то свідчить вона лише про те, чого не було насправді, чого не вистачало» [111, с. 128]. У світлі подій біографії письменника, зокрема теми «коссованщини», «Дов-буш» зумовлений цією таємницею молодості автора, прощан-ням його з цією таємницею, відстороненням від неї перед вну-трішньоочікуваною зустріччю з батьком. Більше того, якщо Дзвінка ступила в літературний твір із Довбушевої реальності,

то з Федьковичевої перейшли Цора й Емілія. Е. Марошані фігурує то в образі княгині Антонії, то Наталії — годованки воеводи, доброї і справедливої гуцульської княгині, але вона завжди духовно піднесена над оточенням, своїм статусом, моральною суттю, як зазначив Федькович у «Сценічних показах» (вони супроводили текст 1882 р.), становить «єдиний контраст до решта женских роль» [442, с. 399]. Невипадковим у цьому зв'язку є пригадування Наталією улюбленого мотиву стрільця і рожі, спроектованого із живої дійсності.

«Усі герої Достоєвського — він сам, різний бік його власного духу» [27, с. 153], — зазначав М. Бердяєв. Залишаючися також значною мірою у творчості, маючи за потребу об'єктивувати особисті страждання в художній спосіб і тим досягати автентичності зображеного, Федькович тяжів і до переосмислення індивідуального досвіду. Однак у «Довбуші» письменник відчуває свою громадянську покликаність і сповнює її з великою опришківською одержимістю, водночас глибокі інтимно-особистісні переживання свого походження, самотності, не виключаючи проблеми плоті, виявилися дуже впливовими, набули трагедійного характеру, зумовили саме таку суперечливу інтерпретацію. Адже Довбуш — навіть за умови присутності на сцені кількох «почергових» любасок — не має пари, він с а м, а всі вони — його сестри. Звістка, що найдорожча — княгиня, — відкривши цю таємницю, наклала на себе руки, прискорює і для неспокійного серця бажання власного кінця, щоб перервати таку традицію життя.

У світі Федьковичевого героя багато хворобливого, криваво-пекельного («в огни и в кривих [у крові] світ цілий» [442, с. 207], — констатував Цорин батько Морган, чорнокнижник, на думку сучасного дослідника В. Івашківа, такий, що постав із народної німецької легенди про Фауста [169, с. 95], хоча схожі типи були і серед буковинсько-гуцульської людності). У варіанті п'єси 1876 р. домінує хвора свідомість Дзвінки та Цори, затьмарена любовною тугою, настрої інших персонажів теж украй розбалансовані, всі «в якомусь гарячковому запальному стані» [463, с. 230—231], як пізніше висловиться І. Франко. Ознайомлений з ученням німецького літературознавця Г. Фрайтага «Техніка драми» (1863), Федькович міг зауважити собі таке: «людина у драмі мусить поставати у великому сум'ятті, у стані напруження, внутрішнього напруження і внутрішнього перелому...» [9, с. 122]. Позаяк, за Г. Фрайтагом, «завдання драми — зображення пристрасті, що веде до вчинку» [9, с. 122], буковинець зображає переважно

еротичну, хоча й із громадянським, соціальним компонентом, пристрасть. Людина, що її звідусь, згідно з уявленнями Федьковича, готова до вбивств і самогубства, притім такої розв'язки не уникнути. Незмінність уявлень, навіть попри широкі часові межі історії творення драми «Довбуш», засвідчили невипадковість складного трактування «люби» гуцулів, «обертвий рух думок навколо одного емоційного осередка», як сказав би Я. Ярема [542, с. 84]. Елементи творчості П. Кальдерона, В. Шекспіра, Г. Клейста (за М. Матіївим-Мельником, і А. Шопенгауера) наклалися на інтерес буковинця до крайнього у людській психіці і на його власне, дещо інше, ніж раніше, сприйняття дійсності — під винятково трагічним кутом зору. Людина не спроможна змінити світобудову («*Я ж не Бог! я чоловік*» [442, с. 243], — каже Довбуш), і навіть громовий топір, носій глибинного смислу, радше Господній дарунок гуцулам для свого захисту, ніж символ ватажка у боротьбі за народну свободу [169, с. 94], не є спасінням: топір «*Богам лиш, а не людям, що в їх грудях / Ще людзке серце побиваєсь!..*» [442, с. 281]. Хтозна, чи не кордоцентричність зображеного світу є причиною страждань людини, але й передумовою її порятунку: за всієї песимістичності і, як зауважив автор «Маніфесту сюрреалізму» А. Бретон, «незвичності, фантастичності, уявності і нежиттєподібності», що «привчає людей виходити за межі буденної свідомості, змушує їх мислити творчо», Федьковичів «Довбуш» закінчується передчуттям торжества гармонії, думкою про смерть як прелюдію до відродження героя у вимірі його слави. «*Ми дякуєм тобі найкраще: волю!... / Тя читвише — буде внук нев наслаждатись! / У богатирских піснях піти [оспівувати] тя!*» [442, с. 282] — промовляє над тілом Довбуша один із найвірніших побратимів, у такий спосіб моделюючи інше загальне майбутнє. У цьому прогностичному акценті — намагання автора вгадувати розбурхану стихію емоцій та обіцянка творити пісні про відомого опришка.

Драматург не деталізує, як здійснюватиметься перехід до іншого життя, однак пісенно-емоційна наповненість образу цього життя вказує на розуміння автором потреби морального вдосконалення сучасного суспільства, піднесення загальної культури сердечних почувань, що перегукувалося з поглядами Г. Сковороди, І. Вишенського, Т. Шевченка, П. Куліша та ін. Краянин для Федьковича — не стільки «уособлення народної мрії про заступника й месника» [52, с. 235], скільки психологічно складна людська індивідуальність; інші представники

сценічного ансамблю теж зображені у психологічному ключі, що забезпечило «Довбушеві» «своє самобутнє місце в психологічному дослідженні внутрішнього світу людини українською літературою того часу» [42, с. 226]. Самобутність була зумовлена етнічною, авторською маркованістю матеріалу, що не передбачав поверховості при розгляді, вимагав глибшого і ширшого проникнення в сутність, ніж спершу це продемонстрували М. Драгоманов [552, с. 552], І. Франко [463], Леся Українка [437, с. 65], відтак майже все новітнє літературознавство. Адже йдеться про Федьковича зрілої пори життя, коли його духовна діяльність зазнавала закономірної реконструкції, чимраз більше орієнтуючись на астрологічний аспект в осягненні світобудови і людини, досліджуючи особисте несвідоме і деякі сфери колективного несвідомого. Письменник готувався переглянути віру у свою «чорну долю», «чорного ангіля», що остаточно викристалізувалась у середині 70-х років у процесі творення драми «Довбуш». Тому значення п'єси не вичерпується функцією «своєрідного лексикону гуцульського діалекту» та формального входження «у знамениту українську довбушіану», як вважає Д. Павличко [345, с. 45], а є вагомим художнім причинком до історії психологічного буття автора: це «камінний хрест поетової творчості», «навіки окраса української літератури» [304, с. 152]. «Довбуш» став вагомим внеском у розвиток галицькоукраїнської драматургії, у 1860—1870 рр. представлена такими п'єсами на тему національної історії, як трагедія К. Устияновича «Ярополк і Олег Святославович Овруцький», трагедія О. Огоновського «Гальшка Острозька», історична драма Ос. Барвінського «Павло Полуботок», історично-побутова драма В. Льницького «Бондарівна», драма Г. Якимовича «Роксоляна». Отже, «нарид уперше почув зі сцени велику пісню про минуле, вперше побачив на сцені великі легенди своєї давнини, славіні події своєї історії» [506, с. 97].

Що ж до Довбуша як метатипу, то він належить до категорії характерів, про які Г. Фрайтаг зазначав, що вони «далеко не завжди такі прозорі і такі прості, як це уявляється поверховому поглядові, багато з них містять щось загадкове і важкоосяжне, щось таке, що викликає нові тлумачення, і все ж вони ніколи не будуть осягнуті повністю» [9, с. 160—161].

Існує думка про три українські редакції «Довбуша» і що перша з них — «дивоглядія» — лишилася незакінченою. Насправді видрукувані 1869 р. у львівському часописі «Правда»

дві дії — історія Василя Довбуша — рівнозначні п'яти задуманим автором, бо Федькович позначав їх «перші зводи» (дії), «другі зводи», тобто подав у множинних формах. Це блоки частин, що мають свої назви («Мужик і княгиня», «Люба ще й з Любойов»); такий ідейно і змістово-сюжетно завершений, порівняно самостійний текст є першою (початковою) частиною драматичної історії опришка. Твір, видрукуваний 1876 р. під назвою «Довбуш» (трагедія в п'ять ділах), є другою частиною, продовженням попереднього твору, разом вони становлять діалогію. Рукопис, підготовлений у 80-ті роки і вперше опублікований О. Колесою 1906 р. в «Писаннях Осипа Юрія Федьковича», є не третьою редакцією, а другою редакцією другої частини діалогії. Така заплутана історія твору ускладнила сприйняття сценічного варіанта найпізнішої редакції, (1876—1877, 1910 рр.), його реценцію читачем, який не знав попереднього змісту п'єси і був психологічно неготовим «виходити за межі буденної свідомості».

Загалом же творча акція на ім'я «Довбуш» виявилась найімпульсивнішою з усіх, відомих у Федьковича. 4 квітня 1876 року автор надіслав рукопис трагедії в редакцію «Правди». Проте 19 квітня він підготував нового листа, в якому зазначив, що, відколи відправив п'єсу, «нічого більш і не робив.., як думав і вештався по усіляких книгах над гісторієв Гуцулів», і просив «у переднім слові до “Довбуша”... новий початок помістити» [446, с. 256]. У листі від 23 квітня буковинець знов просив «правдян» «переіначити» один із діалогів [446, с. 256—257]. Свідчило це про те, що письменник продовжував перебувати у процесі творчості, домагаючись скрупульозності та повноти вислову думки; водночас він відчував душевний дискомфорт, сумніви і вагання, втрату впевненості у собі. З іншого боку, враження таке, що Федькович не хотів повертатись у дійсність: гарячої для села весняної пори він «нічого більш і не робив... як думав і вештався по усіляких книгах...», — і це заради «Довбуша», у якому все було яскравіше, глибше, цікавіше, ніж у реальності. Вештання стосувалось правитоків гуцульського етносу, які вбачав у племені уців, що прийшло на територію Буковини у 915—1037 рр., заодно відстежував (чи не під впливом Ф. Міклошича) генеалогію Цориних предків із їх, мовляв, єгипетським корінням. Та понад усе осягалась людина як така, розсувалась завіса іще складнішого непізнаного і, без сумніву, бачилось те, що, на думку К.-Г. Юнга, бачить кожен поет: «образи нічного світу, духів, демонів та богів, потаємний сплав людської долі з надлюдським задумом

і ті невловимі речі, що відбуваються у «плеромі» [533, с. 129]. Одночасно з «Довбушем», наймовірніше у постльвівський час життя, були створені «Дикі думи», в яких також чимало ірреального, трансцендентного, а провідною є форма візії, марення під впливом напруженої інтуїтивної установки та гіркої рефлексії.

Схоже, соціальні зв'язки Федьковича після Львова не нормалізувались і в Путилові, потреби в емоційних контактах (передовсім у спілкуванні з близькими людьми) залишалися незадоволеними, так само, як потреба в контактах творчих. Розчарований також відсутністю великої «фурори» довкруг «Довбуша» й загалом у прихильності долі, письменник був готовий повернутися до Львова, але не просвітянського, а швидше педагогічного, учительського чи податися на Велику Україну — до Києва або Одеси, з чим письмово звернувся до М. Драгоманова [446, с. 254], однак, не здобувши підтримки щодо жодного із задумів, знов відступив. Перебування М. Драгоманова у Сторонці 31 серпня — 2 вересня 1875 року, довгі розмови лише загострили болісні враження від життя. Готуючи до видання в Києві «Повісті» Федьковича, М. Драгоманов зауважив, що робив це «без усякої його [письменника] волі й помічі» [126, с. 297] і що тоді, під час сторонецької зустрічі, «вражіння на нього зробив Ф[едькови]ч дуже сумне...» [296, с. 496].

Очевидно, «відхід у себе» на рідному терені набрав іще стрімкішого темпу, натомість значно більша, ніж будь-коли раніш, діалогічність поезії на якийсь час стає її конститутивною ознакою, здобувши свою особливу природу незвичайним шляхом (ліричний герой однієї з «диких дум» зізнався: «Все до мене промовляє!».» [447, с. 408]). Отож людська присутність звелась до мінімуму, натомість образи, невловимі речі, якими була переповнена традиційна гуцульська демонологія (Доля, Маймуровий ангель, Чорний косар, Бісків, Соکیلський, Чорногора, точніше, ті духи, що мешкають у них і в які по-язичницьки вірує автор-гуцул), заповнили всю увагу ліричного героя та стали його основними психологічно впливовими комунікантами.

Сільська громада Путилова, звісно, не могла запропонувати Федьковичеві зрілого і повнокровного партнерства, і якби не згадки І. Семанюка, І. Левицького, то можна було б дійти висновку, що селяни лише спостерігали за його поведінкою, надто ж за неординарними її виявами, котрі тут же бралися по-своєму трактувати: «судять, як нас видять, / Не заздрівши

в груди...» [447, с. 252], — ствердив сам письменник. У зібраних Ром. Заклинським фрагментах споминів, які не потрапили до друку, є яскравий ілюстративний момент: виявляється, 8-9-літня донька пана Августака, яку письменник навчав німецької мови, міцно й на роки затямила, що боялася свого вчителя, «бо чула від людей, що він має в собі опира...» [цит. за: 296, с. 491]. Як зауважив І. Франко, «виображення се [упир] в народі дуже розширене» [465, с. 86], отже, тут не випадкове, є синонімом незвичайного, містичного, що, можливо, йшло від ворожбитської практики Федьковича, а можливо, його незвичайної (з погляду селянської ментальності), суто письменницької поведінки. Власне, цей демонологічний компонент народної рецепції образу Федьковича згодом разом з іншими, більш репрезентативними, деталями склав основу відповідного міфу.

Утім, на повне зрозуміння чи то Львовом, чи Сторонцем годі було сподіватися: як зауважила дослідниця психологічних аспектів письменницької діяльності Л. Гінзбург, «геній буває адекватний своїм сучасникам у юності і в старості, але зрілість його, пора його творчої повноти — часто трагедія» [88, с. 118]. Федьковичеві взаємини з оточенням у 1873—1876 рр. справді відзначалися зміною співвідношення між драматичним і трагічним у бік другого; суб'єктивний світ, почуття, переконання, моральні принципи діяли в чималій незгоді з об'єктивним світом, оскільки поет відмовлявся приймати його таким, яким він був. Ця дисгармонія разом із труднощами припізнілого становлення нової української літератури і загалом українського суспільства спричинилась до печальних колізій, сильних пристрастей, непоправних психологічних втрат. Сумне ж зізнання Федьковича, листовно довірене Т. Марківу (що йому «не так іде, як повинно» [446, с. 227]), на тлі надскладних загальних процесів, вкладених у їхній хід величезних зусиль, значної результативності і втрат виглядало не лише максималістськи, а й до певної міри смиренницьки, в чому була своя правдива логіка. Адже й за Т.-С. Еліотом, «рух художника — це безперервна самопожертва, безперервне погашення в собі індивідуального начала» [530, с. 172] — зрозуміло, в ім'я загального руху.

7. ОСТАННІЙ, ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ, ЕТАП ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА: СВОЄРІДНІСТЬ І ГЛИБИНА ЕПІЛОГУ

7.1. «ДИКІ ДУМИ» ТА АСТРОЛОГІЧНІ СТУДІЇ ЯК ШЛЯХИ СПРИЙНЯТТЯ СВІТУ Й ОСЯГНЕННЯ ІСТИНИ

Ознайомившись із «Матеріалами до життєписі Осипа Юрія Гординського-Федьковича» (1910), іншою літературою, зокрема творами самого письменника, М. Євшан у своїй статті 1911 р. презентував власне бачення його біографії — як руху по низхідній. Завершальна доба Федьковичевого життя, постльвівська, була потрактована як «найбільш темна, повна загадок» («маємо вражіння, якби сховався нараз цей чоловік в темну ніч, лишивши поза собою всі світлі моменти» [138, с. 133]), а діяльність того часу, багато в чому принципово нова, інтенсивна і результативна, представлена лишень як спроба порятунку перед «банкротством життєвим» [138, с. 135].

Проте М. Євшан не був ні першим, ні останнім, хто акцентував на безпросвітності (читай: даремності) тодішнього буття Федьковича. Ще в 1891 р. польський письменник Абгар-Солтан порівняв його таланти з лампою, що «горіла спочатку ясным блиском і вигоріла скоро, а пізніше довго ще коптіла, поки не згасла» [2, с. 137]. У 1934 р. письменник і публіцист М. Голубець визначив темряву як доміную, ледь не провідний символ останнього чернівецького восьмиліття Федьковича («гас на очах. Не придалися ні нащо спроби, щоб штучно піддержати того сяйва» [96, с. 1]), а Д. Николишин означив 1876 р. як завершальний у його літературній біографії: те, що він створив потім, стояло «далеко нижче колишнього високого

рівня» [332, с. 5]. Цікаво, що синонімом безпросвітності (в соціологічному сенсі) виявилось тенденційне твердження М. Пивоварова від 1954 р. про письменникове життя в Чернівцях як сповнене «великої бідності і нужди» [357, с. 21]. Інакших висновків дійшов у 1943 р. І. Пільгук: переїхавши 1876 р. в Чернівці, Федькович «зв'язується із студентською молоддю, видає свої твори, очолює культурний осередок і видає “Буковину”» [359, с. 11—12].

В умовах «збільшовиченої ери» гострота, твердість підходу скресла, мов крига, але не на користь науковій істині, яка, хтозна, чи може бути встановлена поспіхом (Абгар-Солтан чесно зізнався, що він приступив до написання свого нариса «недостатньо підготовлений» [2, с. 138]), як не може істина бути встановлена шляхом впадання у крайнощі інтерпретації, надміру суб'єктивного тлумачення оригінальної, повної складних смислів поведінки, підведення під шаблон неповторної людської індивідуальності. Збагнути Федьковича цієї пори як дещо іншого Федьковича і водночас як прямого спадкоємця себе попереднього, — це і є подолати темінь, загадковість, на які натякав М. Євшан: точніше, це означає не тільки пильно, скрупульозно осмислити / переосмислити весь корпус відповідних текстів (мемуарних, епістолярних, художніх, суто наукових, отже, видрукованих чи рукописних), а й самому психологічно вступити, як висловився Х. Ортега-і-Гассет щодо Гете, «в магічне коло цього існування» [341, с. 440], — наразі існування видатного українського письменника на останньому відтинкові його земної дороги.

Саме «останність», впритул наближена до Вічності, як і максимальна дистанційованість від початку, огром уже здійсненого, здобутого, пережитого зобов'язують із підвищеною мірою етичності, толерантності, власної відповідальності ставитись до матеріалу, приймаючи все, що відбувалося в цьому конкретному і винятковому часопросторі як невивадковість, як останню грандіозну спробу високоталановитої людини до решти актуалізувати потенційне. Чи не ця значущість фіналів у життєвих біографіях письменників зумовила підвищений інтерес до них серед сучасних українських науковців, тоді як, скажімо, російське літературознавство надбало іще прискіпливіші, розгорнутіші, а тому завидні студії про навіть один — останній рік життя своїх національних авторитетів. Більше того, якщо там уже в XIX ст. (з огляду на більшу розвиненість інтелігенції) талант виявлявся в центрі уваги, спостерігати, фіксувати його кроки, слова, не кажучи про збережен-

ня матеріальних свідчень буття, увійшло у звичку суспільства, стало традицією, то на Буковині, цьому «замкненому, мало доступному для сторонніх впливів світі» (Леся Українка), усе було з точністю до навпаки. Недарма О. Маковей, розпочинаючи свій дискурс обговорюваної епохи, сумно прорік: «Здавалось би, тут, у Чернівцях, уже були люди, що бачили, як Федькович жив, і описали нам его жите. Куди там! Про те, як він тут жив цілих вісім років, до часу, коли став редактором «Буковини», ми знаємо менше, ніж про його побут у горах» [296, с. 515]. А йдеться про особистість, котра навіть на власному «надвечірньому пружі», на своїй «остатній часті дороги» не поринула в нірвану, не звільнилась од світу, а спромоглася власною природою, складом свого мислення й художнього почування з'єднатися з минулим, теперішнім та майбутнім світу, може, більше, гармонійніше, ніж колись.

Етапи цього прецікавого, гаразд нерозгледженого сучасниками процесу мають чіткі хронологічні межі: 1876—1884 рр., позначені реалізацією головно т. зв. астрологічних інтересів письменника, презентацією суспільству збірок «Дикі думи» та «Am Szeremus», і 1884—1887 (1888) рр., на які припадає редакторська діяльність Федьковича в газеті «Буковина» та його значне самовираження в усіх сферах літератури. За цим більше зовнішнім фасадом індивідуальної історії митця прихована значно складніша внутрішня біографія, котра вмістила емоційне переживання контактів з іншими людьми та самим собою, не кажучи про переживання особистісної, суто побутової невлаштованості та проблем зі здоров'ям, неодмінних для літературної творчості високих напруг духу. Варто прочитати зовнішню і внутрішню біографії як ціле, спробувати реставрувати бодай найважливіші їх сторінки — з неодмінним відчуттям їх «останньості» як не випадковості. І якщо, за Т.-С. Еліотом, зрілий поет відрізняється від незрілого тим, що «його свідомість — більш чутливе й досконале середовище» [530, с. 173], то, мабуть, саме якісні зміни на рівні Федькової свідомості, зростання до краю чутливості її, досконалої істотно вплинули на ефективне проживання решти цього життя, зумовивши вже абсолютне розширення особистості письменника в зовнішньому світі.

Поворотний пункт у житті Федьковича прямо пов'язаний з хворобою і смертю батька, Ад. Гординського. З роками, із поглиблюваним відчуттям самотності син-поет чимраз гостріше переживав їхній конфлікт на рівні не лише *emotio*, а й *ratio*; прагнення до емансипації, котре так різко виявлялося в

молодості, з часом зотліло, Гординський у його свідомості перестав бути моделлю «нікчемної», «зайвої» людини і принаймні впродовж кількох останніх літ став навіть бажаним і внутрішньо очікуваним.

Однак знаходження раціонального шляху до остаточного зближення лежало тільки у площині пошуків шляху та радикальних дій. Першим крок назустріч зробив Гординський-старший: підупавши, до того ж, за свідченнями о. Г. Кантеміра, на старість отемнілий [149, с. 228], він кликав свого коханого Юзя і через шевця Дребота (той «під критичний час мешкав у домі Гординського і у него був принагідно “майор домус”. Він прийшов до Федьковича до Сторонця...» [264, с. 162]), і родичів Чернявських, котрі мешкали в Розтоках, просив, аби «син приїхав до него, що рад би его видіти, і дивуєся, чому він не приходить» [149, с. 233]; залучив також інших свояків — о. Г. Кантеміра та родину Волянських — «щоб його погодили» [149, с. 228]. Батько однаково керувався і прагненням утішитись синою присутністю, і турботою про Юзя як єдинобажаного спадкоємця, тим більше, що «своєжки Ад. Гординського (йдеться про сім'ю сестри Теклі, в заміжжі Жураковської, яка мешкала у Глибокій. — Л. К.) старалися тоді вмовити в него, що син его помер» [151, с. 28]). Майже тотожні міркування, але вже стосовно сина, висловив Г. Кудерна: «Остає непорушеним, чи Федьковича спонукала до того кроку (приїзду в Чернівці 22, 23 чи 24 серпня 1876 р. — Л. К.) переміна чуття і мислей, чи пробудилася у него дитиняча любов, чи що іншого — досить того, що наступило поєднане межі батьком і сином» [264, с. 162]. З точки зору Гегеля, його «Філософії духу», така розв'язка була внутрішньо зумовленою, адже завжди «діти й батьки, надовго розлучені й такі, що не знали одне одного, несвідомо відчували взаємний потяг» [77, с. 142].

Закінчення «безпримірного з'явища в історії», як найменував цей конфлікт Федьковича М. Сріблянський, втрата почуття ненависті до батька як «керми його в житті» (Д. Николишин) означали не тільки надважливий крок поета до подолання асиметрії в комунікативному процесі. Згідно з архетипною теорією розвитку особистості К.-Г. Юнга, це було подолання в собі якоїсь темної деструктивної Персони, принаймні її моральне засудження чи й витіснення у простір Тіні.

Смерть батька, останнього з кривних, 9 вересня 1876 року письменник переживав, може, тяжче, трагічніше, ніж смерть матері — саме через «останність», неминучі гризоти совісті, іще більшу (з роками) витонченість особистості, до того ж не

так відверто, а «в собі». «Мене вороги умерлим зробили! Але я такий здоров, як медвідь...» [151, с. 28], — запевнив молодший Гординський старшого при першій зустрічі. Бо вже наступного дня він, «здоровий [міцної будови] плечистий і гарний чоловік», був, за свідченням С. Воробкевича, «тихий і задумливий», здавалось, що «велика тяж йому серце давить», що «не тішить ні сонце, ні луна, ні днина і ніч, ему все однаково, і слова тяжко з него почути» [298, с. 174].

Напевно, глибоке депресивне страждання Федьковичу допомогли подолати життєвські клопоти: він мусив дбати про побут, дистанційовуватись від безпардонності Огоновських і освоювати нову територію — батьків будинок на вул. Цвітній (тепер вул. А. Доброго) у Чернівцях. Про те, що він володів іще значним запасом душевної сили, не втратив інтересу до зовнішнього світу, здатності до продуктивної праці і контактів, свідчать щонайменше дві обставини: Федькович прагне вийти на прямий зв'язок із С. Воробкевичем і аж тепер завершує роботу над поетичною книгою «Дикі думи». Ці події відбувались за принципом ланцюгової реакції і на новому витку життя, може, вперше реально продемонстрували весь драматизм становища автора, не лише суб'єктивну, а й об'єктивну природу його самотності (згідно з Г. Мізюном, «чернівецькі панки, за окремим винятком, не шукали духовного зближення з поетом, тим часом пускали вигадки про “таємничість” характеру того, дратуючись навіть одягом» [317, с. 41]), відособленість навіть від тих представників русинської інтелігенції, котрі начебто були йому близькими психологічно. Ще десь у середині 1876-го, заприятлившись із С. Воробкевичем листовно, Федькович отримав запевнення, що він «душею всегда на него думав, до него у його красні гори злітав, а з ним разом над щербатою судьбою бідного гуцульського (народу) плакав» [446, с. 268]. Та насправді під впливом суспільної думки Воробкевич, до того ж особа духовна, сприймав його, як *persona grata* — особу, з якою через її проблематичність варто обмежувати стосунки. «Він [С. Воробкевич] вважає Вас гордим і формальний страх має перед Вами», — повідомляв Л. Лукашевич у листі від 12 липня 1876 року почуте від Ол. Барвінського, та й самому С. Воробкевичеві з такою його установкою вже після першої зустрічі Федькович здався «містичним чоловіком, в его близькості якось одному unheimlich [моторошно] стає» [296, с. 502].

Обмеженість спілкування, ухилення від нього С. Воробкевича («Чи то, може, задля того у мене не буваєте, аби и до Вас не приходити, бо се німецька така куртоазія?» [446, с. 275], —

написав йому, вже офіційно «вельми честному Отцеві і Добродієви», знічений Федькович 13 листопада 1876 року) створили абсолютно іншу етичну ситуацію, некорисну ні для обох письменників, ні для розвитку літературного життя буковинських русинів. Її варто мати на увазі, по-перше, щоб не списувати на одного Федьковича нової хвилі його підозрливого ставлення до інтелігенції і його безсумнівне розчарування в теперішніх Чернівцях, які вже не були «непросвітньо темними» порівняно з 1859 р., бо мали нещодавно відкритий університет, зародки активного студентського руху, товариство «Руська Бесіда», правда, москвофільської орієнтації, однак були позбавлені для письменника тієї мистецької аури, яку творило товариство Е. Марошані й Е.-Р. Нойбауера, А. Кобилянського й К. Горбала.

Отже, ставши приймаком міста, яке почало зростати, але ще не усвідомлювало виняткової значущості нового громадянина, вимушено не контактуючи з інтелігентними сучасниками в реальності, Федькович обрав інший, перевірений спосіб діалогу з ними — поезію: розпочаті, найімовірніше, у Сторонці, «Дикі думи» у Чернівцях на межі літа й осені (до 13 листопада) здобули своє остаточне ідейне, змістове, суто текстуальне оформлення. У тому ж листі до С. Воробкевича автор без жодної награності персоніфікує вірші, максимально інтимізує їх, просить адресата «вступитись за сими гуцулькими сиротами, хоть и дикими, але зате оригінальними, бо спеціально гуцулькими» [446, с. 275], і передає йому рукопис книги «с присьбою зарядити собі з нев, яко воля і ласка його» [446, с. 275]. Важко сказати однозначно, чому письменник, спромігшись на головне, найтяжче — вербалізацію своїх складних рефлексій, остаточно так і «не врубавши поли» од Львова як потенційного місця друку, знову ж, як і в історії з коломийською збіркою 1867—1868 рр.), обрав екстравертивне ставлення до своєї творчості. Навряд чи це був прояв байдужості автора до літературного життя [175, с. 116], «зрослої меланхолії, чудацтва і відчуження від людей» [96, с. 1]. Навпаки, Федькович дав зрозуміти, що бажає контактувати предметно, хоче передусім з'ясувати вартісність творів іще, може, до їх оприлюднення.

Проте Федьковичеве покоління так і не прочитало «Дикі думи» як «одну цілість, неначе поетичну автобіографію» [446, с. 275]; видрукувавши кілька віршів у «Правді» в 1877 р. й тим створивши, як вважав І. Франко, «можливу сенсацію» [476, с. 365], навіть розпочавши друкувати книгу окремим «оздоб-

ним» виданням, сучасники чомусь «відложили набік» цю ідею, повернувшись до неї, та й то фрагментарно, у 1886—1887 рр.

Видання збірки здійснив І. Франко аж 1902 р. Воно вмістило 42 «дикі думи» із рукописного зшитка, хоча до цієї циклічно впорядкованої системи (фактично першої в українській літературі) можуть належати принаймні ще 9 творів, імовірно, написані після основного тексту, що збереглися у рукописах в архіві співробітника «Правди» В. Навроцького і були вперше виявлені в наш час: вони мають таку саму стильову і семантичну специфіку, теж «думи» і теж «дикі», хіба місцями суб'єктивніші, трагічно-розпачливіші од попередніх. Власне, збірка як не стільки формальна, скільки смислова цілісність оприявнила великий масив важливого психологічного матеріалу, прямо співвіднесеного з буттям автора, — попри те що він (автор) у ліричний твір «входить лише деякими відібраними і перетвореними рисами своєї особистості» [90, с. 206]. Інакше кажучи, «колишня суб'єктивність стає об'єктом уважного мистецького вивчення і образного узагальнення з нових, вищих позицій» [57, с. 153]. Примітно, що, упродовж свого попереднього літературного життя «побувавши» Коссованом, підписавши коломийські випуски поезій просторічною, суто українською формою родового прізвища — Гординчук, під двома публіцистичними працями зазначивши описово «Один з тих, що дивиться звичайно і поза куліси» і «Один, що богато би знав розказати», а свою незавершену поему «Слава Ігоря» супроводивши вказівкою «Відспівав Ігорь Федькович»¹ — письменник і цього разу відмовився од усталеного офіційного імені, задекларувавши неофіційне «Гуцул», до того ж у парі із

*1 Створювана десь у першій половині 70-х років XIX ст., найімовірніше у Львові, фрагментарно читана там у 1873 р. М. Драгоманову та М. Бучинському і прийнята ними як «зачата епопея про скандинавсько-руську старину», «наслідування мало звісної тоді в Галичині Тегнерової «Frithjofs-Sage» [423, с. 12], — поема «Слава Ігоря», однак, своїми витоками пов'язана передовсім зі «Словом о полку Ігоревім». Виявляється, християнське ім'я давньоруського князя Георгій, святий великомученик і побідносець був, очевидно, і його духовним патроном (похід на половців неспроста почався 23 квітня 1185 року в день св. Георгія). Цей факт (а Георгій, звісно, — грецька, а також латинська форма імені Юрій) і міг дозволити Федьковичеві спроектувати увагу на власне, виявляється, до певної міри тотожне літературне ім'я та наважитись на його зміну.

самохарактеристичним і містким «Невір». Тому мали певну рацію й І. Франко (Федькович «натякає на те неприхильне відношення до гуцулів, яке завважається у їх сусідів на долах; вони називають не раз гуцулів “поганими”, “нечистими” та “невірними”» [484, с. 134]), і О. Маковей («невір тому, бо втратив віру у любов і надію» [296, с. 507]), і В. Сімович (автор «ні в себе, ні нікому не вірить» [405, с. 41]). Водночас таке «невірство», яке мало б означати відхрещення од світу людей, — навіть не чергова маска (бо «психологічна сила маски в тому, що вона означає реальну поведінку... і в цьому сенсі вона завжди “достовірна”» [251, с. 138]), а, як сказав би І. Франко, наша оптична ілюзія, подібно, як на ілюзію спрацьовує номінування Марком провідного ліричного суб'єкта — митця, інтелігента за витонченим світосприйняттям. Отож, він тільки своїми блуканнями, мучеництвом схожий на однойменного міфічного сновигаїла, знаного поетом за Стороженковою повістю («вслід за ним та доля гнала / с торбами... навздогін!» [447, с. 406]). Доля, згідно з народними поетичними уявленнями, — двійник, вічний супутник людини, до того ж тут вона цілком антропоморфічна істота. Насправді витворений Федьковичем світ пов'язаний із людьми так міцно й непросто, як це було в реальності: якщо невдоволені бажання, за З. Фройдом, є рушійними силами фантазій, то фантазії дають поетові змогу «відкоригувати невдоволену дійсність» [494, с. 111].

Отож, перед читачем на першому плані із громаддям своїх дум щоразу поет, котрий власною вказівкою на автобіографічність писаного дав право вбачати персонально себе в образах співця, трембітаря, кобзаря, стрільця, «царського таки», «превірного слуги» (а не «старого кавалера», як зіронізував О. Маковей [301, с. 184]), сердечної обраниці — дівчини-рожі, від котрої терпляче сподівалося у свій бік бодай помаху «білов, мягоньков, як лебідь, рукою» [447, с. 420]. У багатьох творах збірки звучить проникливе, хоча й тривожне перемовляння з найріднішими (ненечкою, батьком (!), сестричкою) — теж наслідки невдоволених бажань. Вірші виразно громадянського (проукраїнського, антимосковського) змісту є проєкцією відповідних інтересів та переконань, а мотиви начебто віддалені (іранський, турецький, грецький, італійський) — доступні, навіть близькі героєві як поетові — «прочану тому вічноблудові»: оточенням романтиків ніколи не є побут, а хіба екзотика простору, географічне буття, значить, звідання нових душевних вражень. Вірші, в яких симпатизовано братам-слов'янам, у контексті поетичної автобіо-

графії теж не випадкові: примхливе юнацьке бажання мислитися по батькові сербом, «перейшовши» колись у «Празник у Такові», стало тепер — як іще, мабуть, невдоволене — «Сербськими ваями».

Поетично інтерпретуючи власне життя, свої різні соціальні ролі, закономірно надаючи їм трохи іншого змісту, Федькович найбільше уваги (у трьох із п'яти циклів: двох перших і в заключному) звертає на свій головний особистісний простір — Гуцулію, та й у збірці «найбільше» таки Федьковича-гуцула. Таке komponування лірики не випадкове: своєрідне коло замкнулося, шлях із дому зазвичай триваліший, ніж додому, але він закономірно веде на круги своя, бо на них залишилось істотно. Отож романтичний мотив дороги, мандрів, притомно не тільки за маршрутом «Гуцулія — світ — Гуцулія», а й в архетипний простір, у глибини колективної та індивідуальної пам'яті, виявляється в «Диких думках» стрижневим.

Відзначимо, що наслідки цих других походів Федькович зарепрезентує в доволі складний та оригінальний спосіб. Так, ідучи за теорією Е.-Р. Нойбауера, як, може, єдинозною, він лаконічно обмовлюється про половецьку генезу гуцулів (цю обмовку часто критикують, але хтозна, чи справедливо, адже етнічна група як культурна спільнота закономірно надає подібним міфам великої ваги [417, с. 29]). І вже значно вільніше поет оперує унікальним міфологічним матеріалом гуцульської тематики. Художня об'єктивация цих багатств була пов'язана із якраз перенесеним (до 22 квітня 1875 року) тифом [446, с. 244], який зазвичай супроводиться гарячкою, маренням, зоровими й слуховими галюцинаціями. Власне, під безпосереднім враженням хвороби (в її час чи опісля) Федькович і мав створити якщо не всі, то більшість творів із початкових циклів збірки, в яких використано прийом «неоголошеного» сну. Химери інобуття в них здебільшого єднуються з конкретикою сучасного; діалогічна риторика (перемовини поета — як образу — з рідними) подекуди змінюється суто монологіями, а то й полілогами; «Гуцул-кобзар», «Іранська казочка», «Рожа», «Сокільський» та й інші твори взагалі нагадують драми. Складається враження, що Федькович свідомо ускладнював і драматизував свої сновидіння, вдавався до зумисного розхитування того, що І. Франко називав «нижньою свідомістю», заради реалізації конкретних творчих завдань. Унаслідок цього емблематичні образи реальних топосів (Бісківа, Сокільського, Черемської цариці, Кидри-княгині та їм подібних), загалом природна стихія як величезна

субстанція розпочинають жити активним життям, точніше, людина стає безпосередньо причетною до того життя. І вже по-язичницьки споріднений зі стихією поет помічає дивовижне: «*Все чолом ми, все ся клонить!..*» [447, с. 408], «*все до мене промовляє!..*», проте, сповнений почуттям таємничої вибраності й покликаності, він не виключає інтересу до собі подібних: «*Сонечко мені про Бога / Та про люде вповідає!..*» (виділено нами. — Л. К.) [447, с. 408].

Попри романтичний етноцентризм, у тривожному світі «Диких дум» немає замилювання гуцульською екзотикою та опоетизовування рідних звичаїв, як здалось Л. Новиченкові [333, с. 182], хоча відбувається певна естетизація дійсності там, де на перший план виступає жовнірське минуле або свої-таки сердечні переживання. Смертельно «хорий стрілець» у самому серці імперії — «у Відни в цісарськїм шпитали» — просить товариша витесати йому домовину з запашної кедрини, в руки давши «*зелену-зелену кидрову віть*», «*ширинку шовкову і з дикої рожечки цвіт!..*» [447, с. 460]; отже, естетика рідного, буковинського мислиться як єдино бажана, лише вона могла б додати гармонії останньому життєвому враженню. Згадка про зовнішні атрибути гуцульського побуту («*сардак чирчиківий, / Що вишиті квіти / Та кучері на грідушках*» [447, с. 403]) — рідкість, наразі чисто формальне доповнення до складної, осуджуваної (за еротизм) історії Довбуша та його Дзвінки. Та й гори, в поетовому сприйнятті «повні барвінку», тепер в унісон до настрою «дикі», «чорні» (тут «*все лиш кров та поединки!.. Все лиш бучі!..*» (тобто баталії. — поясн. Ю. Федьковича)), вода Черемоша і собі «чорна та непевна» [447, с. 425]. У звертанні до плугатаря Федьковичів герой різко-відверто, водночас ніжно-співчутливо констатує марність зусиль, приреченість і його, й кожного: «*Ріж, розорюй, безталанний, / Чорну свою скибу-долю, / Доки світ сей окаянний / Тебе в ню не приоре!..*» [447, с. 400]

Отже, істину знайдено, опозиціонером людини вкотре названо світ гріховний, нечестивий, сказано ж — «окаянний». В одній із неопублікованих «диких дум» (як продовження?) перша частина такої антиномії взагалі нівелюється, розпачливість душі сягає апогею, прагнення ліричного героя набувають максимального категоризму: «*Нема ні Бога, ані раю, / Нема нічого, тільки — світ!.. / Берім собі мене, берім!..*» [216, с. 99]. Утім, ця поезія швидше за все не була внесена у довірених С. Воробкевичеві рукопис, отож розв'язка складного мисленневого походу митця в надрукованих «Диких думках»

простіша, але не менш драматична: вернувшись із життєвих доріг у лоно громади, передбачивши різні смаки й начебто підлаштувавшись під них, Федьковичів *alter ego* так і не знайшов свого ідеального слухача («оден дрімав, / А другий хрін з усеї сили, / Старі про кози говорили, / Дівчата товпились в куток...» [447, с. 462]).

Співдія реальності й вимислу завершилась, побачена зблизька малоприваблива картина з життя гуцулів боляче вразила тонку натуру поета, що неминуче обернулося страшним розчаруванням, може, не так у земляках, як у доцільності власної творчості, потрібності себе: «Нащо й грати, / Коли чорт ма' кому...». Так автор художньо виказав правду про психологічну подію, що спіткала його у постльвівському Сторонці, не афішовану ним у жодні інші способи (крім не такого болісного, як треба було сподіватись, прощання з рідною країною), але цю подію відчув І. Франко, репрезентуючи «Дикі думи» в контексті своєї праці «Перше повне видання творів Федьковича» й назвавши такі «духовною катастрофою... змальованою символічно... але не виявленою біографіями...» [484, с. 133]. Літературно-естетична позиція Федьковича складніша за звичайне протистояння селу, як і за позицію видатних представників світової романтичної лірики (О. Пушкіна, М. Лермонтова, А. Міцкевича, Е.-А. Гофмана, Б. Залеського, С. Гоцинського, Т. Шевченка), які теж відтворили не соціальну, а романтичну, абстрактну суперечність на рівні «поет — люди», однак ця суперечність більше споріднена з позицією того ж І. Франка як автора пізнішої заяви «*pie kocham Rusinów*», бо є наслідком тяжкого депресивного стану, втрати ілюзій, зрештою, загальної тенденції до ускладнення (в загальноукраїнському масштабі) відносин «література — інтелігенція — нечитальник», не кажучи про такі «загумінковий», буковинський варіант проблеми.

Відстань між «Нічлігом» і «Дикими думами» була тривалою не тільки в часовому плані, художні пошуки, потужні книжні впливи, унікальний соціально-психологічний, соціокультурний досвід за це неповне двадцятиліття не просто змінили, а збагатили Федьковича як поета емоційно й інтелектуально. Народнопісенне начало його лірики, яке раніше домінувало (з огляду на зміни в тематиці, мотивах, стилістиці, ритмічних засобах), не зникло, воно збагатилось «сусідством» нових елементів, що було закономірним результатом поступу, власного вибору й позитивного реагування на динамічну

історико-літературну ситуацію в Україні та світі в ХІХ ст., особливі завдання митця і його творчості. Тому, зазначивши, що письменник у «Диких дум» «перейшов на чужий і невластивий йому лад книжної поезії» [333, с. 182], Л. Новиченко радше засвідчив намагання офіційного літературознавства втиснути різноманітну спадщину буковинця у колоритні, але все ж вузькі фольклорні рамки, відмовивши йому тим самим у праві пошуку, оновлення індивідуального стилю, який завжди передбачає неоднозначний розвиток традиції.

У цьому ракурсі варто звернути особливу увагу на новизну «Диких дум», на природу Федьковичевих книжних запозичень (зокрема із «Слова о полку Ігоревім», творчості Е.-Р. Нойбауера, Ф. Шиллера, Дж. Байрона, М. Чайковського, головне — Т. Шевченка як найбільш дискутованої постаті), отже, на поетове вміння залишатись при цьому собою — зіркою першої величини в загальноукраїнському літературному просторі. Вплив Шевченка безпосередньо виявляється у третьому, серединному циклі, сценою провідного дійства в якому стає Україна, а найпекучішою «дикою думою» поета — українське питання. Українцем став почуватися й Федьковичів ліричний суб'єкт, для батька — неспокійний, не зовсім зрозумілий син, котрий поряд і водночас далеко, весь у полоні загального напруженого очікування «Маковія на Вкраїні», тобто нової Коліївщини. Гостроти надає атмосфері пісня: «старий бородастий / Кобзар там віщує / У Києві під Лаврою», «аж мур зодригаєсь / І ті князі недонімки / В трунвах-сь обертають...» [447, с. 365]. Згадуючи про наполовину німецьку династію Романових, як і про вражаючу сугестивну дію слова, виголошеного не деінде, як біля «символу духовності українського народу, його святості, смиренномудрості» [446, с. 65], Федькович, без сумніву, вказав на тривалий гніт російського царизму щодо українства, як і на те, що незнищенне Шевченкове слово здатне протистояти найміцнішим твердиням.

Цікаво, що й мотив народного співця як один з останніх відгуків Шевченкової творчості, свого часу розвинутий у німецькомовному творі «Taras» (1867), ліричній поемі «На могилі званого мого брата Михайла Дучака у Заставні» (1867), у «Диких дум» набуває суттєво іншого оформлення: на Кобзарів поклик ось-ось оживе минувшина в реаліях дволікої — княжої / козацької доби: «...ті комоні [коні] / В кошового на припоні / В неділеньку рано / Заржуть на кров та на списи / Та всі отамани / Бренькнуть руков по шабляках» [447, с. 365]; більше того, рай і пекло уже зазнали докорінної

метаморфози. «*Бо я видів, тату...*» — запевняє гуцул-співець, сам до глибини вражений чаром Шевченкової пісні і готовий співати на «новий стрій».

Зерна Шевченкових бунтарських думок лягли на благодатний ґрунт ментальності гуцула, який теж був генетично налаштований проти всілякої наруги і таки тяжів до політичного радикалізму, але векторно зорієнтованого не в бік Відня, а в російський. Отож, народження такої тенденційної поезії інспірувалося не лише підневільним становищем українства в Російській імперії, а й активізацією діяльності на теренах Буковини підтримуваного Росією москвофільства, а з ним і засилля тут румунських шовіністів. Що ж до Австро-Угорщини, то вона й на думку проукраїнськи налаштованого Федьковича мала своєрідний статус недоторканності, буковинці взагалі були її «найбільшими патріотами» [358, с. 51]. По-справжньому бадьора інтонація лунає хіба в одному творі: щό московський цар (він порівнюється зі змієм, котрий «*рад би зжертви цілий світ / Та рад би разом всіх славян закути у оден кайдан*» [447, с. 367]), щό Ватикан і папа — цей «римський антихрист» (у часи Федьковича сила справді досить реакційна), коли «*руська груди*» (тобто руський дух) — сильніша, коли «*руська страж сам Господь Бог!*». В інших творах циклу ідеї також висловлено за допомогою символів, семантично подібних до окремих Шевченкових: сцена в «Желізному дворі» — із «желізною кімнатою», «з желізним вікном», і сюди «*король желізний... сльозами умитую царівню уводить... / А уводить на ланцусі*», наказує їй «*присягати / На желізну книгу... А та книга ти студена, / Студена, як крига!*»¹ [447, с. 367] — спроектована на російсько-українські відносини, Переяславську угоду 1654 р., а то й на недавній указ 1876 р. Отож мав цілковиту рацію В. Погребенник, віднісши Федьковичеву творчість до тих «запізнілоромантичних та ранніх

*1 О. Партицький назвав поезію «Страж на Руси» «дійсно величавою, пориваючою», а в ній, на його думку, «різко висказаний наш народний програм» [446, с. 241], тоді як Ю. Романчукові «причувся в тій пісні якби похід збройний» [446, с. 241]. Імовірно, саме вірші збірки «Дикі думи» стали причиною заборони в 1912 р. царською цензурою Росії першого тому («Поезії») першого повного видання творів Федьковича: за «тяжкое кощунство, неуважение к русской верховной власти, возбуждение малороссов к изменническому деяниям...» [256, с. 11—12].

модерністичних виявів, у яких уже державницький компонент набув латентних, алюзійних форм» [361, с. 70]. А про те, що офіційна радянська критика всіма силами намагалась фальсифікувати Федьковича як автора «Диких дум» і провідника в них антимосковської ідеї, свідчить стаття П. Усенка: вихід збірки (та фактично не вийшла) було названо «радістю для прогресивних діячів української та російської літератури», бо в ній, мовляв, присутня ідея возз'єднання Буковини з Україною та Росією [438].

Відчувши, певно, смак такого способу самовираження, Федькович мав на тій же хвилі натхнення створити й вірш «Чорний косар», теж сповнений вражаючої політичної символіки, містики й тематично близький до Шевченкового «Єретика», а ще «Косаря» з «казематного» циклу. Чорний косар — не стільки узвичаєний символ і навіть не конкретна особа — підступний і лицемірний папа-єзуїт, як вважає М. Денисенко [117, с. 55], скільки сила, що засобами культовими й прямо протилежними їм за суттю смертельно нівечить дух, отже, попри своє самоафішування є силою антидуховною («Він хрестом так, батьку, стелить, / І в кроваві роси / Він го носить, у червоні!.. // А книгов громадить! / А мечами обертає, / А все Христа ради!..») [447, с. 368]. «Сочаві», в якій центральним є слов'янське питання, теж властивий різкий розвінчувальний тон, адже зруmunізоване місто в минулому було русинським, столицею Молдовського князівства і всієї Буковини, та «славянські апостати [зрадники] ..ту славу батьківськую / В Тибрі утопили», вони «відразу забули, / Що в'ни й хто в'ни, і якої / Матері се діти!..» [447, с. 432—433].

Багатопланова композиція збірки, ідеологізована тропіка, гротеск, недомовленість і риторичні фігури, специфічна, отже, не завжди зрозуміла лексика, мінімум фольклорних елементів у деяких поезіях, зрештою, сон як «соціальна химера» (Т. Бовсунівська), у зв'язку з цим пророцтва, міленарні та інші візії, — все це не сприяло доступності широкому читачеві творчості, що була вже площиною панування не стільки емоцій, скільки емоцій та думки як «предмета і спонуки ліричного переживання» [166, с. 230—231]. Такою площиною був циклічно упорядкований макротекст «Диких дум». З іншого боку, оновившись, Федьковичева лірика не втратила своєї самобутньої етнічної культурної основи (гуцул і в світах залишається гуцулом, «хорий стрілець» і в потойбіччя понесе свій етнозберігаючий код), у неширокій настроєвій гамі поряд із домінуючим песимізмом знаходять притулок делікатні, по-

значені смутком іронія та автоіронія («Зоря», «Тай оттаке!», «Урода»), а головне — розпачливі, колись загнані у підсвідомість і старанно цензуровані болючі рефлексії про значущих близьких людей («Мої сестри», «Мій батько був опришок званий...», «Твої очі» та ін.).

З огляду на твердження сучасних компаративістів, що «вплив не творить нічого; він пробуджує. Пробуджує те, що закладено в літературі-реципієнті, що є її ресурсом» [324, с. 66], підстави для заяв про фатальність Шевченкового впливу на Федьковича дуже натягнуті; творчість генія, крім того, що збагатила словник, поетику, образну палітру буковинського письменника, зробила його складну інтровертовану індивідуальність більш соціально заангажованою, адже «тільки за добротворною допомогою “Кобзаря” Федькович зміг розвинути до цілковитої чіткості свої протестантські, революційні мотиви» [333, с. 184]. Звісно, це твердження Л. Новиченка надто категоричне, адже Федьковичеві погляди, мотиви не мали й не могли мати такої чіткості, та й стосувались вони підросійської України. Це була емоційна реакція митця й громадянина-соборника, що усвідомив політичну залежність народу як зло, реакція, продиктована свідомістю, раціональним началом. Та безперечно, що саме завдяки Шевченкові потужні громадянські, національні, слов'янофільські настрої віддавна зорієнтованого на світ, але насамперед на Україну, буковинського письменника прийшли на зміну тим ідеологізованим романтично-козакофільським поглядам, які переважали в ранніх творах («Україна», «Русь» та ін.). Найбільше таки під впливом Шевченка у Федьковича до показу особистісних страждань «маленької людини» доєдналась загострена увага до долі цілого народу і навіть людства. Здатністю співстраждати, так само, як і протистояти оточенню, навіть коли воно не хоче зрозуміти і прийняти тебе як творчу особистість, Шевченко теж-бо виявився внутрішньо близький Федьковичеві. «Дикі думи» чи не найкраще продемонстрували цю духовну спорідненість, без якої нема в літературі ні спадкоємності тем, ні, відповідно, розвитку традиції.

Ця, за М. Кргоуном, «мисленнево найглибша і найоригінальніша за композицією» збірка Федьковича [548, с. 254] стала підсумком значного етапу його життя, виявила, з якою складною психологічною спадщиною виходить поет на свої призахідні гони. Обірваність рефлектування (в останній «думі» ледь не на півслові), прозаїчна, з елементами бурлеску

акцентуація непотрібності, безперспективності свого ремесла (в контексті звички дбайливо викінчувати, вигладжувати свої твори, нічого не залишати незавершеним) схожі на гострий дзенькіт обірваної струни. Проте «письменницькі тексти не лише відображають постаті, предмети, явища і процеси навколишньої дійсності, не лише виражають особисті набуті міфологеми людського мислення, а й передають інші фантоми індивідуального й колективного позасвідомого...» [328, с. 480]. Федьковичеві тексти часто і є шифрами, а їхній автор — якоюсь мірою містифікатором. Може, й сам того не усвідомлюючи, він створив книгу, яка своєю неселянською природою одразу ж запертендувала на культовість (за С. Павличко, «культова культура... на перше місце ставила поета, тобто Поета-борця, пророка, шамана» [346, с. 45]). Федьковичів поет (як герой) — не лише покутник у глибинному смислі, а й борець, бо «самопізнання уже рівнозначне спротиву» (С. Цвейг), та й потяг до виповідання дум у нього органічний, зумовлений вищою силою: «*Бо в грудех ми зашуміло, / Наче орли в крила дзвоня!...*» [447, с. 407].

Власне, «кому викладається зміст сну — це й стає центральним питанням» подібного дискурсу [432, с. 48]. Отож, незрозумілий селянству (як митець), автор мусив бачити свого читача, свого «нададресата» в інтелігенції — спільноті, яку він далеко не сакралізував, але на громадсько-культурне зростання якої потай сподівався. Інакше чого б тоді ця поезія (надто у своїй «гуцульській» частині, вона свідомо виконана в архаїчній мовній манері і «зберегла для нас донині перли гуцульської душі та світогляду» [316, с. 68]) так активно супроводилась спеціальними поясненнями багатьох слів, у деяких випадках і німецькою, якби Федькович не розраховував на розуміння освіченого читача. По суті автор виступає ще й у ролі лексикографа, зачинателя створення словника власної художньої мови. А оскільки, за визначенням М. Бахтіна, архаїзм «вказує на якийсь інший контекст, у якому нормально функціонує це слово...» [22, с. 317], то він (щоправда, лише теоретично) таки повертав інтелігентську свідомість до цього маловідомого контексту на ім'я Гуцулія.

Зумисно епатажна заява про кінець співацької (поетичної) кар'єри могла пропонуватись і як черговий лакмусовий папірець письменника на предмет своєї потрібності / непотрібності, зрештою, почутості тими, хто здатен був чути, хоч це могло бути й художньо зафіксоване рішення про докорінну реконструкцію Федьковичем свого життя, переорієнтацію

основних інтересів у бік ще більш соціально зумовлених і значущих. Ішлося про астрологію, точніше — про задум глибинного осягнення сутності людського буття й універсуму природи, зміну основи своєї організації з творчої, отже, головно чутливо-емоційної на раціональну, наукову, хоч частковий такий перехід спостерігався в «Диких думках».

А поки що поет мешкав у батьковому будинку на вул. Цвітній у Чернівцях, зовсім рідко у Сторонці і продовжував писати, заняті літературою не кидав, здається, ніколи, хоч у це специфічне восьмиліття вони не були провідними. Із того, що було винесено між люди, — створена в рукописі ще в 1877 р., видана в 1882 р. завдяки директорові Чернівецької гімназії К. Вольфу німецькомовна збірка віршів «Am Tscheremus» («Над Черемошем») — як своєрідне продовження «Диких дум», а також оригінальна трагедія «Мазепа», окремі твори з раніш розпочатої книги набожних пісень «Руський лірник» і написана прозою зо шість літ раніше, в 1882 р. реконструйована віршем мелодрама «Керманич». Автор відгуку на «Am Tscheremus» у львівському журналі «Зоря» наголосив, що німецькому народові подано «правдиві перли поезії, що витворилися на тлі і в духу народності руської» [556, с. 224]. Віденська газета «Neue freie Presse» з приємністю констатувала: «творам збірки властива найсердечніша наївність і — в значно більшій мірі — реалістичний світогляд; у них відчутні також релігійна покора, лагідна розрада. Сі твори справляють на читача сильне враження» [557, с. 139] — дарма, що Д. Лукіяновичеві здалося, ніби німці тими поезіями «не одушевлялися» [286, с. 31]. На думку письменника і критика В. Масляка, «цією малою непоказною книжечкою він [Федькович] похвально записав своє ім'я на сторінках німецької літератури» [302, с. 128] — звісно, тодішнього німецькомовного літературного процесу. Українськомовні ж твори виявились майже незапитаними, дарма, що «після заборони українського слова в Росії... вся літературно-видавнича діяльність, а тим самим і відповідальність за розвиток української літератури, української культури і літературної мови переноситься на Галичину» [517, с. 24]. Автограф «Мазепа» опрацьовував на предмет постановки хіба директор театру «Руська Бесіда» у Львові О. Бачинський («Ваш “Мазепа” досконалий...» [446, с. 291], — писав він Федьковичеві 17 вересня 1877 року), однак до втілення цього задуму і до публікації справа не дійшла, рукопис загубився. Нову редакцію «Керманича», створену в 1884 р., автор узагалі тоді ж «відступив на неограничену

власність першому рускому літер[атурному] драм[атичному] товариству в Чернівцях». За свідченням С. Смаль-Стоцького, «загал Буковинської Руси був настільки несвідомий почуття руськості, що запізнавав навіть своїх-таки рідних діячів на народній ниві» [411, с. 234], та й освічена громада ще не виробила ціннісного ставлення до свого найбільшого письменника (згадка сучасника про рішення студентського московофільського товариства «Союз» «оддати честь Федьковичеви», що якраз тоді перебував у Чернівцях, «через висланіє депутації (10.II.1878)» [402, с. 504] свідчить хіба про окремі намагання).

Розбуджуючи загал, цього «великого незнайомця» як активний учасник сервітутного процесу, війт, писар, інспектор шкіл та просвітитель, досягнувши чималих результатів, Федькович так і не знайшов великої підтримки в галицько-буковинській інтелігенції, отож у Чернівцях цей невдалий досвід (в умовах обмеженості спілкування) обернувся затуванням розчарування, кризи і, зрештою, неспроможністю лідерства його, за категоричним висловом М. Сріблянського, «єдиного українця на всю московофільську, тупу і глупу Буковину» [424, с. 461]. Лист Федьковича від 9 грудня 1878 року до редактора московофільського часопису «Родимый листок» М. Огоновського, так і не відправлений, із готовністю «до критики, найпаче повісти і поетичних творів... сміливо рекомендуватись», зрештою, бажанням налагодити спілкування («щоб ми частіше з собов кореспондували, а то устне» [446, с. 306]), підтвердив складність, неоднозначність позиції Федьковича, його живий інтерес до літературного процесу і, мабуть, гостре переживання цієї неоднозначності, своєї теперішньої незадіяності в громадському житті.

Зрештою, астрологічна сфера, в яку мав здійснюватись вимріюваний прорив, — астрологічна, не передбачала значної соціалізованості, а навпаки, спонукала до моральної та інтелектуальної автономії, притім від письменника, який із щомісячною пенсією 24 золотих ринських не міг звести кінців з кінцями і змушений був заходити в борги, це вимагало ще й спеціальних грошових видатків. Отож не дивно, що на зламі 1878—1879 рр. Федькович продав будинок у самому центрі Чернівців і переселився на околицю: згідно з переписом 1880 р., він мешкав на вул. Єгерській у буд. № 653 разом зі слугами Гаврилом Гладієм і Тимофієм Павлюком [568]. О. Маковей у «Житєписі...» скрупульозно простежив «маєткові відносини» Федьковича, заодно дорікнувши, що фінансистом

письменник не був [296, с. 529]: із виручених 12 700 флоринів віддавши більш як у 4 тис. флоринів боргу, частину грошей він позичив судді Л., 400 — своєму слугі М. Плетні і тим створив собі самому проблеми з поверненням. Але ж мовиться про письменника з рідкісним даром ділитися останнім, із «болочим, гей рани України, серцем» (Марко Черемшина), який, між іншим, ніколи б не наважився назвати місто «берлогой, в которой богач защищен от братских притязаний бедняка на его имущество», як це зробив складний, суперечливий П. Куліш під час своїх закордонних мандрів [356, с. 373].

Промовиста антитеза до таких свідчень — лист отого самого судді Л. — Омеляна Левіцького від 1 березня 1878 року до «любезного Брата», «батька гуцулського» — зберігається у фонді 58 (Ю. Федьковича) Відділу рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. У ньому скарги на «крайню нужду», ледве пережиту зиму сімома дітьми і проханням про кредит «на сто левів», інакше «ніч йому [Ом. Левіцькому] не останеть, як собі житя одібрати!» [574]. Соціальні контакти, може, й справді, як вважає О. Маковей, основані на спекулюванні Федьковичевим благородством, не припинились, а що ж до околиці, то вона для незвичайного городянина хоча б частково стала поверненням до втраченої з Путиловом цілісності та автентичності, яких не давало суто міське середовище, тим більше, що це теж символічний топос, не обтяжений урбаністичною метушнею, відособлений від соціуму; такі місця «володіють здатністю творити свою власну субкультуру», брак зручностей компенсується там «притягальною атмосферою людяності і внутрішнім теплом соціального життя» [94, с. 196—197]. Змалювавши нове оточення Федьковича («в його хаті бувало все багато міщан, то слуг, то пожежників, то поліцаїв, то ремісників, що на його кошт забавлялися та скубли його, як могли» [405, с. 42]), В. Сімович не відзначив головного позитиву — живої атмосфери зустрічей, як і принад комунікації, що була для поета як центрального комуніканта не жертвоприношенням Бахусові і не способом загравання з демосом, а життєво необхідним елементом світовідчужання.

«Натовп» навряд чи розумів унікальність цього зв'язку з письменником через дистанцію, що пролягла між ними. Та й Федьковичева Персона, яка наразі контактувала, в загальній ієрархії поетової особистості була не головною. У цю пору життя (1876—1884 рр.) домінувати випало Федьковичеві, як дослідникові, навіть науковцеві, дарма що його територія хіба

наявністю книжних раритетів і культом думки, інтелектуальної праці нагадувала спеціальні заклади, і дарма, що астрологія — центральний, але не єдиний об'єкт наукових інтересів, сприймалась освіченою публікою і майбутніми дослідниками поета як «чудацтво». Даючи таку скептичну оцінку астрології, Д. Николишин заодно пошкодував за «намарне витраченою енергією духа, що загубив свою рівновагу» [332, с. 5], однак, подібно до інших, не спромігся зрозуміти, прийняти як суверенну індивідуальність самого Федьковича. Навіть О. Маковей суб'єктивно розглянув цю проблему, акцентував на духовному занепаді письменника, хоча збагатив джерелознавчу базу, вмістивши фрагмент із астрологічної праці Федьковича. З інших матеріалів привертає увагу хіба роздум М. Євшана про зумовленість звернення Федьковича до астрології потребою здобуття «якоїсь розради, якоїсь певности в житті з другим світом, щоб уникнути пустки та самотности...» [138, с. 134], і згадка Араміса (Ол. Муха) про невідому досі особу — «жидівку Перлю Фрухтман, ексмаркетанку й ворожбитку, з якою пізнався Федькович і під впливом якої повірив в астрологічний детермінізм» [13, с. 6] (імовірно, львів'янку, бо ж критикові саме з рідних львівських інформаційних джерел можна було найлегше довідатись про цю інтригуючу деталь).

У чому однозначно помилився Араміс, так це у виведенні стійкого й тривалого астрологічного інтересу письменника із контактування зі згаданою пані, — наче не було всього попереднього досвіду неповторних умов формування його індивідуальності, органічного засвоєння ще в дитинстві гуцульської астрології, біогенетичної схильності Федьковича, як і його матері, до ворожіння: за В. Франклом, «у минулому ніщо не є непоправно втраченим» [462, с. 303]. Час від часу покидаючи Гуцулію, вразливий поет усе одно залишався в її магічному полоні, віра в чари, сни, прикмети, амулети, зілля, чудодійну силу слова була невід'ємною часткою його світогляду й художнього мислення, отож поняття «планіда» (зірка), здається, ніколи не мало для Федьковича іронічного відтінку насмішки над долею.

Специфічний інтерес до містики, фаталізму, ірраціонального зміцнили чинники загальні й приватні, пов'язані значною мірою з болісним переживанням нещасливої особистої історії, а ще специфічна лектура, зокрема твори ранніх німецьких романтиків та представників ідеалістичної філософії, передовсім А. Шопенгауера з його мовою «цвітистою і поетичною» (О. Огоновський). Однак тільки із такого одного

Федьковича хтозна чи народився б колись Федькович-астролог, точніше, Федькович, який мислив пізнання своєю базовою потребою. Завдяки *ratio*, душевним заглибленням, «генові непокірливості» він не закопувався «у свій глухий гуцульський світ із убивчим почуттям трагічного невдачника» [332, с. 5], як здалось Д. Николишину; надто у 70-ті роки створивши цілі вінки набожних пісень, він почав заодно звідувати неспокій уселюдського, планетарного походження, що виявлялось у постановці (головно в поезії) засадничих питань буття і відвертій ревізії принципів, переважно теологічних стереотипів: «*Боже Ти наш, Боже! / Може, Твого царства немає на світі? / Може, Ти нас долі у найми продав? / Може, ми крпацтва штемповані діти?*» [447, с. 340]. Навіши ці рядки у своїй розвідці «Духова структура Федьковича», вказавши на складність психічної організації поета як значною мірою закономірну для творчих особистостей, філософ і літературознавець із Канади Д. Козій водночас зазначив, що «в своєму розбудженому критицизмі поет доходить до такого ж з'ясування проблеми буття, до якого дійшли поети «світової скорботи» [247, с. 268]. Духовні шукання в 70—80-ті роки, у т. ч. на ниві астрології, увінчались деякою стабілізацією Федьковичевого релігійного почуття: передмова до «Гороскопії» завершується осанною Господові, покірливим визнанням його абсолютного верховенства («*Ти є α і β , початок і кінець, хоч Ти сам без початку і кінця*» [296, с. 545]) і ствердженням власної готовності доводити це іншим. Та попри все Федькович не є одновимірною у розумінні релігії людиною, уже тоді він радше рухався «до особистої, найглибшим чином персоналізованої релігійності, з допомогою якої кожен зможе спілкуватися з Богом своєю власною, особистою, інтимною мовою» [462, с. 336—337].

Власне, духовна сфера Федьковичевої біографії завжди була багатогранною і проблематичною: за Д. Козієм, «буковинський соловій» вніс в українську літературу, «крім весняних, соловейкових пісень..., духа Фавста... Щоправда, цей Фавст вийшов трохи викривлений, він заломався в нашій сірій буденщині та в нетрях астрології, але йому не можна відмовити трагічної величі» [247, с. 271]. Отже, з огляду на індивідуальну природу, соціальне середовище, виховання, світогляд реалізація Федьковичем своїх потенційних мисленневих, інтелектуальних здібностей була закономірною, тоді як перетворення цих здібностей на актуальні, астрологічні уза-лежнилось не стільки від соціуму, скільки від психології поета,

високого рівня зрілості його особистості, активної суспільної позиції, коли потреби громади, усього людства в панацеї — довголітті і щасті — мали сприйматись як свої. Була, мабуть, і та впливова прикмета, яку М. Гоголь поіменував би «європейською допитливістю» та без якої, за його словами, «науки ніколи б не розвинулись і не досягли нинішньої досконалості!» [93, с. 23]. До речі, щоб погамувати свою допитливість, Федькович призибував завезені з Європи книги, реально спростовуючи нарікання на ізольованість Буковини од світу і ще в такий спосіб утверджуючи власну європейську зорієнтованість.

«Між тим, — як зауважив Є. Фейнберг, — неминуче обмежений людський досвід не може дати безмежно правильні відповіді. Шукати їх суто теоретично теж неможливо, будь-яке з рішень — наприклад, Бог є чи Бога нема — є інтуїтивним судженням і не може бути обґрунтоване доказом» [454, с. 119]. Так і з астрологією: на стадії нагромадження емпіричного матеріалу вона оперує даними, основаними на досвіді, спостереженнях, розрахунках, системі складних таблиць і є цілком науковою за своїм методом («основа астрології чисто математична, се не ніяка таємна робота або забобон», — стверджував Федькович [296, с. 537]), коли ж на другому етапі формалізації астрологічних знань містика вже неодмінно заявляє про себе, «сам механізм отримання таких знань постає як щось містичне, не підвладне перевірці логікою» [45, с. 14].

Та для Федьковичевої одержимості, здається, не існувало пересторог: завзятуший, працелюбний, із рисами навіть полярними (дивовижною впевненістю в собі і сумніві у власних силах, прагненні до соціальної автономії і водночас залежності), письменник не був би самим собою, якби не спробував осягнути неосяжне. Так-от, привізши, ймовірно, вже зі Львова деякі книги, а ще відчуття тлінності, неповторності, обмеженості буття, як і відчуття обмежених можливостей свого письменницького ремесла, він змінив стратегію (не суть!) життєдіяльності, шляхом самоосвіти, актуалізації попереднього досвіду намагаючись пізнати людський зв'язок із зірками, співвіднесеність законів світобудови з індивідуальним людським буттям.

Виконання такого надскладного завдання Федькович одразу ж спробував поставити на теоретичну, книжну основу з подальшою селекцією інформації, неодмінною вербалізацією (формалізацією) результатів і, слід визнати, досягнув певного успіху, фактично розвіявши вердикт І. Франка, ніби-

то він, «самоук, малоосвічений, збаламучений і знеохочений замовк або клеїв доволі фантастичні драми та містичні нісенітниці» [468, с. 474].

Насправді ж історія Федьковича-астролога, невід’ємна від Федьковича-читача, не була нісенітницею ані з огляду на довготривалість (1874—1884), серйозність завдань та покладені на їх виконання сили, здоров’я, геть кепський зір, так і з огляду на те, що письменник витратив на цю справу ледь не всі свої статки — значну частину коштів, отриманих від продажу будинку на Цвітній. Ось чому закиди Федьковичу, що він у Чернівцях «сидів і з’їдав батькову спадщину», «був розтратником» («Бо не мож собі пояснити, як він міг в розмірно так короткім часі промарнувати такий великий маєток» [264, с. 162]), здаються некоректними, а то й просто хибними. У двох листах К. Сушкевича, надісланих йому у вересні 1884 року, відгомонне співчуття з приводу скрутного фінансового становища [570, 571]. Натомість у нотаріальному акті про спадщину письменника зафіксовано відомості про унікальні, тому й дороговартісні праці з астрології, астрономії, староегипетської теології, серед них манускрипт давньоримського письменника й астролога IV ст. Матерна Фірміка, який підготував 8 книг творів — найдокладніший підручник з астрології древніх, латинські і грецькі тексти XVI, XVII, XVIII ст. (їх перекладав спеціально залучений Федьковичем до цієї роботи проф. Лопушинський зі Станіславова), а ще найновіші німецькомовні розвідки, видрукувані в Лейпцигу, Гетенгемі, Дрездені та Берліні, 54 томи астрологічних календарів, численні карти, атласи, таблиці, підручники з астрономії, історії, географії, латини і грецької мови, спеціальні словники цих мов, які разом із Федьковичевим цитуванням латиною дають підстави припускати, що він і сам брався інтерпретувати ці джерела.

«Кілько то заходу було лише з тим, щоби при помочі книгарів у Відні і Берліні роздобути ті всілякі “Абракадубри” та “Кабали”! А кілько то праці коштувало, щоби хоч сьяк-так зорієнтуватися у купах старої бібули» [296, с. 536], — явно іронізував зазвичай стриманий О. Маковей з такої, мовляв, нераціональної поведінки Федьковича, ніби забувши, що вона майже ніколи не гармоніювала зі смаками освіченої публіки. Справді, тоді як старша чернівецька інтелігенція, навіть заснувавши товариство «Руська Бесіда», час від часу ділила між собою грошові подачки російського консула і віддано зміцнювалась у москвофільських симпатіях, а молодша на

чолі з університетським професором Гнатом Онишкевичем почала перейматися читальнями, вічами і проводити сміливі розмови, Федькович, відмежувавшись од суперечливого інтелігентського світу, із відчайдушною наполегливістю учня замкнувся у царині книг і «спілкувався» з «прародичами нашого вченого класу» [45, с. 14], як назвав жерців-астрологів древніх рас англійський філософ ХІХ ст. Г. Спенсер.

Цікаво, що активне спілкування Федьковича на теми астрологічні відбувалось також на рівні епістолярному: збереглися педантично укладені самим письменником списки його кореспондентів 1882—1884 рр. із зазначенням часу та кількості отриманих листів (1882 р. — 32 од., 1883 р. — 43 од., 1884 — 32 од.) [587]. Як свідчать адреси, нитка зв'язку простягалась не тільки до Львова, Станіславова, а й до Берліна, Будапешта, Кракова, особливо часто — Відня. Скажімо, директор Краківської обсерваторії, професор вищої математики й астрономії Ягеллонського університету Франтішек Карлінський (1830—1903 або 1906), який раніше працював у Празі, персонально для Федьковича надсилав «ріжні карти та астрологічні обчислення» [296, с. 535]. Свого часу навіть запевнивши, що його школою «була Чорногора, а не львівська чи віденська академія», Федькович студіював зібрані матеріали цілком по-академічному.

Безпосереднім результатом його роботи були гороскопи, складені для окремих осіб, і теоретичні праці. Згаданий нотаріальний акт містить назви п'ятих трактатів Федьковича: «Decan: 7 Haupttafel» («Декан: 7 головних таблиць»), «Grundzüge aegyptischer Theologie» («Основні особливості єгипетської теології»), «Fundamentalartikel» («Основні статті»), «Astronomie» («Астрономія»), «Apotelesmata oder das Buch der Decrete» («Апотелесмата, або Книга Декретів»), із них зберігся останній [588] — великий, згідно з авторською нумерацією, на 896 сторінок (а не 10 тис., як зіронізував чи помилився Ю. Андрухович [6, с. 159]), написаний, за висловом О. Маковея, педантично, багато опрацьований. У перекладі українською цей текст міг би відкрити світ потужного інтелекту, тим самим остаточно спростувати думки про малоосвіченість автора чи пов'язаний з астрологією «розовий упадок» поета [296, с. 590]. Принаймні частково видрукувана передмова до «Гороскопії» [296, с. 537—546] засвідчила ретельне опрацювання дослідником книжних джерел та розвинену, певно, і під їх впливом рідкісну культуру суворого і водночас образного розмірковування, гостроту наукової думки, а також наяв-

ність у Федьковича-вченого складного і цілком книжного, як вважають германісти, ідіостилю. Тим більше, що астрологія «у своєму аналізі йде від загального до часткового (а цей шлях незрівнянно складніший. Він вимагає однаково інтенсивної активності обох півкуль головного мозку — аналітичної і образно-предметної)» [16, с. 37]. Цих обставин не врахував Д. Лукіянович, назвавши Федьковичеві астрологічні студії «духовою працею» [287, с. 914], насправді ж це була праця розуму й духу, що за своєю масштабністю не мала тоді і хто-зна, чи має сьогодні аналоги принаймні в Україні.

У своїх студіях Федькович найближчий до першого серед українців доктора медицини, професора Болонського і Краківського університетів Юрія Котермака (Дрогобича) (1450—1494). Проте якщо сучасні вчені потрактували його «Прогностик на 1483 р.» як мислительну, філософську працю [130, с. 141—142], приклад європейської культурної спадщини, то Федькович за значно більші заслуги в тій же царині не удостоївся офіційного визнання, його «Apotelesmata...» досі ніким не прочитана, однак відкинута як анахронізм, навіть «курйозне завихрення в не зовсім тверезій Федьковичевій голові» [6, с. 159]. Причиною до непізнаної історії українсько-руської астрології, отже, попередницею студії буковинського автора була, мабуть, і «Книга зв'язочетства» — як писав Ом. Калитовський, «список якогось староруського астрологічного твору», разом з іншими релігійними матеріалами ще середини XVIII ст. знайдена в с. Тухля на Львівщині [178, с. 65], а також інші праці.

Закордонний світ, може, завдяки здобуткам таких авторитетів, як Піфагор, Гіпократ, Регіомонтан, Парацельс, Кампанелла, Галілей, Пастер, Ейнштейн, Данте, Шекспір, Гете, Бальзак, Пушкін, до останніх десятиріч раціонального XIX ст. виробив значно толерантніше ставлення до астрології — часто як до науки, хоч через потребу значних підготовчих зусиль рідко хто студював її професійно. Український письменник із Буковини ладен був оприлюднити перед культурним, науковим світом своє «відкритє», однак листи до Віденської орієнтальної академії з проханням підтримати його коштом, щоб він міг приїхати до Відня, так і залишились без відповіді.

Та здається, він уже звик реалізовувати себе в житті й «просто так», у цілком відповідний власному Я спосіб. Трагічно самотній, але з вільним, незалежним мисленням і духом, Федькович завдяки астрології задовольнив один із своїх найбільших інтересів (що «долю чоловіка і його будучину можна

відгадати, тільки нехай він не жадає чогось такого неможливого, як жадали середньовічні астрологи, і тримаєся сих скромних границь, які взагалі зазначені для чоловіка, що не все може досягнути» [296, с. 537]). Астрологія виявилась для письменника не зрадою основної життєвої лінії, а ще одним продуктивним способом її реалізації; ба більше, саме в Чернівцях упродовж 1876—1884 рр. у процесі астрологічної діяльності Федькович найповніше реалізувався як індивідуальність не тільки талановита літературно, а й здатна здійснювати самостійний науковий пошук, високоосвічена і високогуманна; турбота про людство, його фізичне й духовне самопочуття заступила власні гризоти.

Студіювання астрології стало способом самореалізації, урізноманітнення, збагачення відчуття життя. Математика, за Ф. Беконом, ворота і ключ до знань, допомогла більше повірити у власну самоцінність; суто раціональне, прагматичне, поєднавшись із творчим, без якого не буває науки, зумовило справді цілісний розвиток Федьковичевої індивідуальності.

Проте резерви фізичного здоров'я скоротилися, зросло відчуття напруженості, втоми, якоїсь незбагненої туги. Усвідомлення невідворотності «границі» людського життя могло стати для поета трагедією, водночас, як запевняє філософія, усвідомлення, справжнє усвідомлення трагедії породжує «катарсис» — очищення шляхом страху та страждання з тим, щоб отримати нову насагу на життя.

7.2. ПРО СТВОРЕНЕ, ПЕРЕЖИТЕ, ПЕРЕБОЛІЛЕ НА ПОРОЗИ ВІЧНОСТІ

Життєво-творчий шлях Юрія Федьковича виявився багатим на поворотні етапи, притому вибір моделі поведінки був зумовлений переважно й нагальними потребами соціуму, і чинником суто індивідуальним — потребою у самовираженні. Останній (чи передостанній) поворотний етап, що припав на 1884 р., ще більше підтвердив цю тенденцію двоєдиності й високої цілеспрямованості руху, як і те, що тодішне згортання астрологічних студій і перехід до активних занять художньою творчістю, ширших контактів із суспільством муслили постати у Федьковича на ґрунті власних бажань, усвідомленого добровільного рішення. Тим часом уже тоді, в 1884 р., у середовищі буковинської інтелігенції поступово утверджувалась думка про Федьковича як людину талановиту, але безвольну, зане-

палу, якою треба було керувати ззовні, яку й до редагування створеної газети слід було «втягнути» («показати йому можливість справді для народу працювати...» [141, с. 3]). Так, урядник, фінансист, один із тодішніх лідерів чернівецьких народовців і товариства «Руська Бесіда» І. Тимінський 25 листопада 1884 року писав О. Кониському: «Федькович, котрий для діла руского на Буковині був пропав, зачав ся рухати. Я его збудив із сна...» [580, арк. 95]. С. Єфремов у 1912 р. на основі Маковеевої «Житєписі...» рішуче сконстатував, що «час позитивної праці для його [поета] уже уплив тоді без повороту», що «останні роки життя Федьковичевого — це повільне завмирання колись великого і свіжого таланту, це агонія, на яку з жахом дивилися тямущі люде» [141, с. 3], тоді як М. Євшан узагалі спробував відмовити письменникові, людині складної, однак непатологічної внутрішньої організації у повноцінності («Остаточно психіка його до ґрунту змінилася» [138, с. 133]).

Ці принципові, значною мірою суб'єктивістські закиди не лише прикро затінили реальний образ Федьковича, позбавили сенсу його останні труди і дні, але й спрощено однобічно представили багатогранний контакт із сучасниками, нелегкий і в людському, і в творчому планах. Офіційне радянське літературознавство, озброївшись соціологічним методом, не уникло поверховості і цим також посприяло закріпленню спотвореного уявлення про неординарну особистість кульмінаційної пори її життя. Де вже було до пізнання психології поведінки тодішнього Федьковича, проникнення у його складні, не позбавлені суперечностей, творчі сфери, котрі під враженням холодного подуву вічності квапились оприявити читацькому загалові останні дарунки, дарма що той загал їх і тоді, й досі не всі навіть зауважив. Та й темі «Федькович і газета “Буковина”» бракує чіткіших висновків, а задля цього виходу на свої продуктивніші аспекти. Що вже казати про суто людський фактор, традиційне нехтування яким дозволило біографам обходити мовчанкою такі присутні речі, як, скажімо, кепський стан Федьковичевого здоров'я у прикінцеві часи, крайню побутову невлаштованість цього вродженого естета, його трагічну самотність, стрес помирання як також пережитий етап, заключну земну тривогу і реальне сходження до вічності.

Коло зазначених проблем і на цьому не замикається, після відносної соціальної ізоляції Федькович у середині 80-х років знов поступово стає людиною публічною, може, ще більше,

ніж будь-коли раніш, політично, державницьки й соборницьки заангажованою, так само гаряче перейнятою ідеями духовного, інтелектуального розвитку суспільства. Тому остаточне окреслення громадянської та морально-етичної позиції письменника, його значного інтелігентського, культурницького реагування на потреби питомого суспільства в цю пору «тяжкого перелому» (М. Кордуба) здається нам дуже важливим.

Тривале дистанціювання Федьковича від освічених громадян у 1876—1884 рр. розгорталось у специфічних умовах: «між інтелігенцією не було... єднання, а кожда одиниця жила сама для себе... Зібрати інтелігенцію черновецьку до купи, заґріти її думкою про спільність з народом, про обов'язки для народу — се, може, було ще навіть тяжше діло, як розбудити сам нарід» [412, с. 6—7].

Важко сказати, чи, назвавшись Федьковичевим «будителем», І. Тимінський першим і за власною ініціативою спробував залучити письменника до громадського життя. Вірогіднішою видається причетність до цієї справи О. Кониського, котрий улітку (після 1 липня) 1884 року, гостюючи на півдні Галичини, «заґріваючи тутешніх українців до народного діла й до літературної праці» (Б. Лепкий), у Чернівцях зустрічався з Федьковичем, якого знав через листування ще з 1865 р. Талант «незвичайно рухливий і різносторонній», такий, що справді «причинився багато до розворушення думок у Галичині», О. Кониський спромагався ще й «посередничати... між старшою і молодшою генерацією» [468, с. 498—500] та зазізнався в Чернівцях із І. Тимінським, Т. Реваковичем, С. Воробкевичем, Ом. Поповичем, С. Смаль-Стоцьким — своїми майбутніми адресатами [580]. Крім того, цей представник Великої України своїм уважним ставленням до інших мав нагадати Федьковичеві М. Драгоманова, дарма що той був його «крайнім антиподом» (О. Куца): О. Кониський «бачив шлях розвитку українства не в орієнтації на “космополітичні”, “універсальні” цінності, а в освіченні народної маси й інтелігенції на ґрунті широкого націоналізму й глибокого демократизму», його патріотизм «відзначався загальнодемократичним змістом і спрямовувався проти великодержавної, русифікаторської політики національного гноблення українського народу з боку російського імперського режиму» [394, с. 33]. Імовірно, саме завдяки безпосередньому спілкуванню з О. Кониським зміцнилась антимосковська налаштованість Федьковича, у палітрі гнітючих, суперечливих вражень од життя з'явилися тепліші людські емоції: їх мав заува-

жити гість, якщо в 1888 р. в некролозі, підготовленому для «Вестника Европы», назвав буковинського колегу людиною, котра відзначалась «незвичайною скромністю, привабливою добротою і самовідданою любов'ю і відданістю до русинів, особливо до своїх гуцулів» [252, с. 125]. Отож твердження, що влітку 1884 р. Федькович «не виходив поза нарікання» [405, с. 44—45], некоректне; більше того, письменник, котрий зазвичай дуже насторожено ставився до інтелігенції, саме на такій хвилі позитивних вражень од зустрічі з О. Кониським міг наділити й І. Тимінського великим кредитом довіри і навіть зрівняти його зі своїм ангелом [580, с. 95].

Власне, листи Т. Реваковича, Ом. Поповича, надто І. Тимінського О. Кониському, інші документальні джерела, а також праці з буковиністики В. Смал-Стоцького, М. Кордуби, В. Сімовича, Ом. Поповича, О. Добржанського, розгляд суспільних відносин на Буковині у 80-ті роки XIX ст., здійснений О. Маковеем у «Житєписі...», свідчать, що на момент активізації діяльності Федьковича доба «повної мертвеччини» закінчилася. І вже на початку 1887 р. О. Кониський, підписавшись криптограмою «А. Кн.», у статті «Буковина и Русины. Письма с дороги» в петербурзькому «Вестнике Европы» зазначив, що в Чернівцях, ««столиці напівдикого краю», діє двадцять різних громадських, наукових, літературних, художніх і благодійних закладів, створених за приватною ініціативою і утримуваних на громадські і приватні кошти, без участі уряду...» як «прикмети європейського життя» [1, с. 394]. Водночас у цій самій публікації з гіркотою констатовано: «Ледве чи можна вказати в наш час на материковій Європі інший народ, на який було б звернуто стільки матеріального і морального насилля, як на буковинських русинів, з метою знищення їх національності, денаціоналізації їх...» [1, с. 395].

Втім, і самим представникам інтелігентського русинства не бракувало критичності: Є. Пігуляк, голова відновленого в 1884 р. на національній основі товариства «Руська Бесіда», взагалі назвав добу 80-х років «подвійною, німецькою і волоськодідичівською, добою свідомого знівечення буковинської Руси» [296, с. 549], хоча, точніше, з огляду й на москвофільство як «духову пошесть» (М. Матіїв-Мельник) слід було б говорити про потрійність тиску.

Навряд чи Федькович одразу після зустрічі з О. Кониським зміг перелаштуватись на активні соціальні зв'язки й адекватно відреагувати на потребу участі в громадсько-культурному житті. Тому не дивно, що незвичайний мешканець Єгергасе,

з погляду І. Тимінського, «дуже бідний», навіть під кінець 1884 р. все ще перебував у силовому полі своїх астрологічних і похідних теологічних, суто літературних ідей. Чи не під їх враженням він заходився працювати над «Колядником і сборником побожних песней», котрі «на Буковині меж русконародним населенням губяться», та, потребуючи книжних джерел, просив І. Тимінського звернутися до О. Кониського з «Печерської Лаври позичити» «Життя святих» або «Четіє Минїї» [580, с. 95]. «Він зачав знов писати, а пишет досконало», — наголосив І. Тимінський у листі, сам заклопотаний справою видання в Чернівцях «газети престонародної для буковинської Руси» («щоби маси збудити») і відсутністю для цього «жодних фондів» [580, с. 95]. (У попередньому листі адресант без церемоній прохав О. Кониського «подійствовати в... знайомих кругах, щоби на видане руской газети в Чернівцях даток на 200 золотих ринських а[встрійської] в[алюти] скинули...» [580, с. 94].)

Мріючи на Буковині «белетристичне письмо основати» ще відтоді, як залишив військову службу, може, більше, ніж хто інший, розуміючи його значущість, Федькович не вдавався до якихось радикальних заходів для втілення цієї ідеї. Його основним заняттям, принаймні у 1884 р., були астрологія й література, тому твердження чи не найпильнішого дослідника проблеми Ф. Погребенника, що «підготовка до видання “Буковини” розпочалася 1884 р. заходами Ю. Федьковича і гуртка прогресивних діячів» (Рад. літературознавство. — 1966. — № 4. — С. 41), справедливе хіба в тому разі, якщо підготовкою вважати творення художніх текстів, які можна було б опублікувати в часописі. Отож похвала в «Gazeti Polskij», що виходила в Чернівцях іще з 1883 р. («Найбільше муравлиної, витривалої і систематичної праці зо всіх народностей буковинських виказують за р. 1884 Русини» [560, с. 3]), хтозна чи стосувалась Федьковича: його твори через припізнений розвиток буковинського суспільства лише готувались тут здобути свій резонанс і впливовість, за словами С. Смаль-Стоцького, письменника «в Галичині й на Україні вже добре знали й дуже цінили, а на Буковині треба було його аж відкривати» [415]. Отож, пропонуючи авторів «Нічлігу» та «Люби — згуби» очолити редакцію, лідери «Руської Бесіди» на своєму засіданні 13 липня 1884 року мусили керуватися щонайменше двома мотивами: авторитетністю його імені, можливістю одразу ж дати новому виданню «фірму», і нагодою для Федьковича як письменника стати знанішим для своїх краян. Влас-

не, конкретне соціальне доручення звелось до того, щоб «літературну часть приготовляти»; повідомляючи про це О. Кониському, І. Тимінський резонно додав: «Се також багато значить» [580, с. 97]. Федькович з'явився в офіційній ролі видавця і відповідального за редакцію «Буковини» — «часописі політичної і наукової для народа руского», та й загалом у громадсько-культурному житті краю в історично визначальний момент, коли йшлося не тільки про «розбудження народу зі сну» (С. Смаль-Стоцький), а про утвердження української національної ідеї засобами рідної мови в середовищі, лояльному до австрійської влади, національно пригніченому іншими силами. М. Нечиталюк у 1963 р. теж обережно натякнув, що, публікуючи в «Буковині», може, свої лише художні твори, Федькович «не міг не впливати на вироблення певної громадсько-політичної орієнтації друкованого органу» [330, с. 32].

У цьому зв'язку інтригує той факт, що багато вчених, нехтуючи запевненням І. Тимінського, що Федькович для «Буковини» лише «давав фірму і літературну часть приготовляв», усе ж були схильні приписувати авторство гострих публіцистичних статей 1885—1887 рр. саме редакторові. М. Нечиталюк, навівши популярний фрагмент зі статті «Сепаратизм русинів» («Ми мусимо раз назавжди покинути наш смішний і для нас пагубний сепаратизм...») і навіть давши зрозуміти, що вона, найімовірніше, належала церковному і культурному діячеві Є. Дмитріву (Семаці), все одно резюмував: «безсумнівим є те, що в них [цих словах, думках] помітний Федьковичів спосіб вислову і писання, вчуваються тільки йому властиві інтонації» [330, с. 33]. Очевидно, тут слід говорити не стільки про феномен універсальної особистості письменника, публіциста, людини політично далекоглядної, скільки про формування в контексті новоствореної газети його школи, вихованці якої зростали на ідеалах, проголошених Федьковичем у шевченківських «поменниках», інших гостросоціальних та полемічних текстах, і на стилі, властивому його художнім творам. Так, значною мірою під їхнім впливом молода сільська вчителька Є. Ярошинська полишила німецькомовні літературні вправи і спробувала творити руською, стала «першою русинкою, що взялась за перо»; у листі до письменника від 13 липня 1886 року вона дякувала йому за готовність підготувати «спись творовъ, котрихъ читанье було бы для неї користне», просила «бути і надалі її ангелемъ-хранителемъ, котрий бы остерегалъ и на праву дорогу, котра провадить до чести и славы, напровадивъ» [446, с. 318—319].

До речі, виразні ознаки іншого значущого Федьковичевого впливу, котрий виявився у згуртуванні довкола «Буковини» аматорів-фольклористів з-поміж учителів та студентства, запримітив дослідник народної творчості О. Романець, довівши належність таки йому матеріалів із закликами й порадами, як записувати фольклор, повідомленням про конкурс на кращу збірку фольклорних текстів тощо [386, с. 22—23]. Власне, наявність солідного винятку, замовчування відповідними особами хоч би таких резонансних публікацій, як ці (та чітко підкреслення, скажімо, Ом. Поповичем, винятковості власної ролі у виданні часопису [371]), дає чи не найбільше підстав сумніватись у повній достовірності їхніх тверджень. Зрештою, заява Ом. Поповича, що Федькович, «крім деяких оповідань, не писав для неї [“Буковини”] нічого» [369], не відповідає дійсності, бо були опубліковані й поезії («Буковина», 1886, ч. 9), і оригінальні байки («Буковина», 1885, ч. 18). Та й читачі «Зерен» — літературно-наукового додатку до видання — мали нагоду ознайомитись, крім прози, з дошкульною сатиричною інвективою «Вже двацять рік» і переробкою колишньої балади «Шипітські берези». Якщо епічні твори («Сафат Зінич», «Дністрові кручі», «Панич», «Максим Чудатий») були виконані переважно в дусі народних оповідань, то більшість поезій відповідала рівню інтелігентської свідомості, спрямовувалась проти політичного й морально-духовного запроданства. Показовим у цьому плані є ніким досі не згадуваний факт офіційної діяльності Федьковича як редактора — подання ним у Львівський крайовий суд скарги («за образу честі») на редактора часопису «Новый пролом» О. Марківа [584]. Це московфільське видання виступило за очолення кафедри церковнослов'янської мови в Чернівецькому університеті своїми прибічниками, тож назвало опонентів — редакцію «Буковини» — «глупцами и подлецами, у которых нетъ ни капли русской крови в жилах, ни атома русской мысли в мозгу» (sic! поняття «русский» (російський) і «руський» (від слова «русин») часто ототожнювали. — Л. К.) [563, с. 3]. Те, що матеріали справи виявлені в архіві О. Марківа, дає підстави припускати її провадження, однак, датована 1887—1888 рр., вона хтозна чи мала успішне для Федьковича та його прибічників розв'язання.

Імовірно, Федькович був далеко не останньою інстанцією у прийнятті рішень про публікацію в «Буковині» навіть власних творів, особливо поезій: за спогадами Ом. Поповича, «співробітники сходилися правильно на редакційну раду, що

цензурувала кожду важнішу статтю» [369], часто з міркувань безпеки, особливо коли йшлося про політику. Редагуючи поезію буковинця для повного зібрання його творів, І. Франко зіставив рукописи з першопублікаціями і зауважив, приміром так: якщо в авторському варіанті історія вічного блудника Агасфера, до речі, розроблювана багатьма діячами світової культури (Гете, Шеллі, Андерсеном, Беранже, Жуковським), спроектована на «лихо сьогочасне» (нащадки Агасфера «ловлять наші душі у сіти лукаві, / І доки муть ще ловити? / На Бога надія!») і закінчувалась переконанням, що «завитає і в нас колись / Празник Маковія» [447, с. 470], то в опублікованому варіанті фінал виявився куди обережнішим і художньо простішим: «Доки-сь не пробудим, / Доки сонечка просвіти / Уникати будем» [447, с. 470]. Тому, знаючи про переважно болісне реагування Федьковича на втручання своїх колишніх опонентів-редакторів, неважко припустити, що його нечасті виступи в «Буковині» мали й інші завуальовані, досі не розтлумачені причини.

Одним із найскладніших моментів Федьковичевого життя періоду редакторства знову є проблемні контакти із соціумом, обмежена співпраця з багатьма представниками інтелігенції краю і, може, навіть відчуження од них. Здавалося б, Є. Пігуляк, Ю. Пігуляк, Ом. Попович, С. Смаль-Стоцький, Г. Ганкевич, Г. Никорович, М. Шкурган, Є. Семака й інші склали довгоочікувану генерацію особистостей — освічених, сповнених ентузіазму, щирого народолобства, яка, за визнанням І. Франка, в «ті великі прірви, які тоді розтворилися серед нашої нації — між простим народом і інтелігенцією.., вкинула... велику працю.., оживила пульс народного життя» [468, с. 476]. Примітно, що пізнати це «плем'я молоде, незнайоме», може, й наблизитись до нього спробував уже Федькович-астролог; збереглися спомини тодішнього студента вчительської семінарії Касіяна Павлюка, згідно з якими в 1882 р. письменник, як завжди, по-гуцульськи одягнутий, прийшов на репетицію хору, що під керівництвом С. Смаль-Стоцького збирався в товаристві «Руська Бесіда», «тепло привітався з кожним», уважно слухав, а ще просив заспівати популярну тоді на Буковині пісню «Ви дівочі очі сині» й щиро дякував. До речі, того року Федькович був і на справжній мистецькій імпрезі — виставі «Шельменко-денщик» у постановці аматорського театрального гуртка «Общества руських академіків «Союз», що відбувалась, між іншим, за участі 19-літньої О. Кобилянської: письменник, за словами К. Павлюка, «сидів

у першому ряду. Він захоплювався грою акторів» [545, с. 76]. Очевидно, що тоді започаткувалися стосунки не лише зі С. Смаль-Стоцьким, а й із художнім керівником колективу М. Коралевичем: зберігся його лист до Федьковича, датований 1883 р., зміст якого дає підставу припустити, що письменник вів переговори особисто зі С. Смаль-Стоцьким щодо підготовки молодими театрами «Керманича» — своєї мелодрами з гуцульського життя [446, с. 310—311]. З тієї самої чернівецької пори життя й колоритні спомини якогось п. Я., подані Ром. Заклинським: «Федькович любив посидіти не раз на “Бесіді” до 10-тої години вечером, а опісля ішов на пиво. Там сидів так довго, аж поки знакомі (наколи які були) не порозходилися, бо він хотів вертати сам оден додому десь коло 12 години. Се мало свою ціль. По дорозі зустрів не раз якого лямпара, або иньшого такого чоловіка, поздоровився з ним, став, поговорив по-людськи, тай як добачив, що се чоловік розсудливий, то запросив его на чарочку. Тому чоловікови при чарці, як-то кажуть, “розв’язався язик”: він почав бавити поета міськими новинами, а далі співав ему пісні..., потому розповів ему свою біду (а чи ж може бути бідний чоловік, щоби не мав якоїсь гризи та жури). Тим способом знав поет не раз, що сталося замітнішого в місті, і тими відомостями бавив деколи своїх знайомих, котрі дивувалися, звідки Юрій те все знає, а вони, хоч також живуть в Чернівцях, а того не знають» [151, с. 44—45].

Така поведінка свідчила про велику цікавість Федьковича до дійсності, активне налагодження взаємин із соціумом, але водночас про їх значну вибірковість. Контактуючи з інтелігенцією спорадично, письменник іноді відверто уникав спілкування, як сталося і в переказаному В. Івасюком епізоді відвідин письменника студентами із Наддніпрянщини та Галичини влітку 1885 р. «Я тоді не знав, що поет нездужає, що людей уникає» [554, с. 191], — пояснив мемуарист, давши зрозуміти, що розгляд Федьковича як суб’єкта утрудненого спілкування в середовищі чернівецької інтелігенції був радше нормою, ніж винятком. Підтвердженням цього факту («що поет наш наче відлюдок») виявився також інший епізод: як «...на “Бесіду” проф. Стоцький приніс був Федьковичів вірш “Вже двацять рік і п’ятий прич”, ... дуже гострий», автор «хотів, щоб його надрукувати в “Бесіді”, а громадяни радилися, що зробити, бо в такій формі, з такими гострими словами його надрукувати не можна було, а знали, що Федькович дуже вразливий, не хотіли його ображати. Нарешті доручили проф. Стоцькому переговорити з поетом, щоб дещо

змінив, переробив, бо проф. Стоцький умів із Федьковичем говорити, й поет його радо слухав» [554, с. 191].

Парадокс: здавалося б, потенціал Федьковича, його високий статус мав би автоматично забезпечити йому провід у середовищі чернівецьких русинів, однак формуванню уявлення про нього як письменника перешкоджала настороженість оточення, яка склалась під впливом особливостей його характеру і поведінки; отож спраглий змістовного спілкування, Федькович не знаходив його серед інтелегенції. «Ровесники й молоді сучасники Достоевського не впізнали в ньому себе й несли з його приводу ахінею» [88, с. 121], — писала Л. Гінзбург про класичний епізод із закулісної історії літератури, перед тим із гіркотою зазначивши, що «сприйняття молодших сучасників нерідко найбільш спотворювальне».

Та була ще одна справді «больова точка» в житті Федьковича і його соціальних відносинах — «точка», що за свого ідеального рецепціювання мала бути тематикою табу, а не об'єктом голосної інтерпретації. 18 липня 1886 р., невдовзі по урочистому вшануванні «Руською Бесідою» 25-річчя літературної праці письменника, І. Тимінський у листі до О. Кониського обмежився про цей широкий захід лаконічною згадкою («Юбілей Федьковича випав дуже добре»), проте розлого описав інше: «Федькович але зачав знов пити. В день его юбілею то знов мусів я его стерегти, аби не був п'яний, а по юбілею то знов щодня, як дуда» [580, с. 102]. Примітно, що через роки в його ж листі-спогаді до НТШ від 23.03.1902 р. (зберігається у відділі рукописів і текстології Інституту і літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Ф. 58. — № 448) тема згубної звички письменника, відома й поза Чернівцями, знову зринула, хоча й з'явилося і її певне морально-етичне переосмислення: «Се все я навожу, абисте були щодо приватного жетя (sic! — Л. К.) его [Федьковича] інформовані — но мислю, щоби і его [таке «жетя»] по мозі не споминати».

Згідно з поглядами американського психолога-теоретика й практика Г. Мюррея, латентні (приховані) потреби не можуть бути актуалізовані безпосередньо без порушення суспільних умовностей і стандартів [102, с. 170]. Можливо, за допомогою алкоголю письменник прагнув розрядити внутрішнє психічне напруження, хоч трохи притлумити пронизливе відчуття самотності, житейської невлаштованості, муки, пов'язаної із труднощами письменницької праці, власною недосконалістю. А може, в ейфорії сп'яніння реалізовувалось намагання досягти високого стану творчості: віддаючись таким пристрастям, талановиті люди, за Н. Роджерс, здійснюють

прорив крізь обмеження й спеціальні заборони до того «високого» стану, завдяки якому вони вступають у зіткнення зі своєю здатністю творити, але при цьому руйнують себе [див.: 385, с. 166].

Федькович зі своїм сильним Его і здатністю витримувати чимало складних випробувань не вмів долати в прийнятніший спосіб психічних перевантажень. Тепер же, з початком діяльності як редактора, їх знов додалося; кредит довіри і особливий статус знову зобов'язували радикально міняти спосіб буття, партнерів по спілкуванню, отже, суттєве в собі, а це було вкрай важко для самодостатньої і цілком сформованої особистості. Примітним залишалось й те, що витончене почуття гумору, у серединні літа несподівано осяявши окремі твори письменника, і тепер не втратило філософського зблиску, хоч трохи урівноважувало настрої, як у найбільш «вакхічній» Федьковичевій пісні «Як засяду, братя, коло чари...» та пов'язаній із її змістом мемуарній репліці-виправданні, що «чоловік під охотою жартує і з Богом» [371]. Та чим далі, тим болісніше письменник переживав свою недосконалість, а така особистість «до певної міри вже подолала цю недосконалість у своїй свідомості і перебуває вже у можливому спілкуванні з чимось вищим» [102, с. 24].

Що ж до реального спілкування Федьковича з інтелігенцією, то воно, з огляду навіть на попередній досвід, закономірно краще розгорталось на рівні діад як початкового різновиду групи, хоча й ці зв'язки (Федькович — І. Тимінський), (Федькович — С. Смаль-Стоцький), (Федькович — Ом. Попович) мали різну природу, різну соціальну і морально-духовну проникливість. Якщо для І. Тимінського суттєвими були головно координація, цензурування письменникової поведінки, для Ом. Поповича — більше ділові, консервативно-формальні контакти (за спогадами, вони полягали в наданні Федьковичем текстів для «Буковини» та «Бібліотеки для молодіжи»), то у випадку зі С. Смаль-Стоцьким пріоритетним виявилось діалогічне спілкування — найпродуктивніше в тих умовах, бо полягало у ставленні партнерів один до одного як до цінностей і неповторних індивідуальностей. Цьому сприяли не тільки філологічна і загальна ерудованість професора, а і його чітка народовська позиція, активна громадська діяльність, суто людська психологічна сумісність.

Власне, попередній досвід спілкування, менторський стиль поведінки багатьох представників високого товариства як найменш прийнятний зумовили вироблення у письменни-

ка своєї специфічної культури комунікації, що проявлялося в неоднаковій психоемоційній та навіть фізіологічній налаштованості щодо різних соціальних груп своїх потенційних комунікантів. 1 вересня 1885 року, уперше прийшовши на засідання політичного товариства «Руська Рада» і відбувшись перед інтелігенцією самим поклоном, дарма що та зустріла його окликами «слава», Федькович, за згадками Т. Реваковича, цілком інакше відреагував на те, що сусідня кімната була «битком заповнена селянами»: «втішився так дуже, що йому сльози пустилися з очей, і, виплакавшись вперед надворі, доперва тоді увійшов назад у комнату радну» [296, с. 561]. У психології позитивний «вплив, здійснюваний на дію індивіда присутністю інших осіб... безвідносно до ступеня їхньої активності», називають феноменом соціальної фацилітації, що приводить до підвищення рівня фізіологічного збудження індивіда [263, с. 158]. Отже, на хвилі особливого настрою, підсиленого тривалою розлукою з улюбленою верствою, Федькович виголосив блискучу промову, нехай цілком імпровізовану, зате глибоку, переконливу, урочисту й водночас дружню: «“Чи знаєте ви, хто ми є?” — запитав бесідник наших братів у сіраках. “Ба! Знаємо! Ми Русини!” — утяли сердечні хлібороби. “Та треба Вам знати бувальщину Русинів”, — сказав знов п. Федькович і відкрив у свійській йому, простій, наглядній та одушевленій мові образ славної бувальщини руської. Помянув він бувших князів руських та їх славу, котрій смирялись турецькі, волоські та иньші пани на “ліктях та на колінках”. Счислив він, скільки Русинів еще тепер є та що не тільки руського світу, скільки в вікні... Слова, походячі із серця, припали до серця» [296, с. 561], — підсумував О. Маковей. Тоді ж Федьковича обрали секретарем «Руської Ради».

Отже, заприятлившись вже у другій половині 1884 р. з новим поколінням інтелігентного русинства задля досягнення єдиної мети, збагнувши безперечні достоїнства цього покоління, Федькович мав інтуїтивно відчутти потребу оновлення, зростання і своєї ідентичності, якщо вже навесні 1885 р., будучи редактором «Буковини», спробував (через письмове звернення до цісаря, а також секретаря цісарської канцелярії) повернути собі офіцерський ранг, за яким на свої старі літа «безмежно затужив» [446, с. 315—316], заодно клопочучись про підвищення пенсії. «Щось мусіло скластися таке, що подразнило його [Федьковича] амбіцію, нарушило його гордість», — зазначав О. Маковей, перед тим припустивши, що це «темні сусіди, ласі на горівку.., а також і панове,

може, й не хотіли вірити, що він був колись офіцером, а не простим Гуцулом» [296, с. 559]. Можливі й інші причини такої поведінки: бажання виправити нерозважний вчинок молодості й повернути собі законно належне, поліпшити своє геть скрутне матеріальне становище; замисел видати «Пісні жовнярські», авторство яких краще пасувало б військовикові з історією та відповідним документом. Водночас Федькович зі своїм умінням зберігати й розвивати власну автономність та ідентичність, у новому амплу редактора, людини публічної, пробував бути як інші, тому зважився на чотиримісячне принизливе і безрезультатне клопотання — задля здобуття якщо не переваги над молодими успішними сучасниками, то бодай відчуття психологічної рівності з ними (він — письменник, але він здобув у житті ще й службовий ранг). Чи не формальним аргументом для ствердження своєї значущості стало підписування саме тепер деякої кореспонденції повним іменем із використанням аристократичної формули «Ritter von». Повторилося те, що сформулював літературознавець О. Дейч стосовно німецьких романтиків: «Лише людина, яка писала перед своїм прізвищем “фон”, могла щось вартувати. Без цього магічного “фон” ти — нуль...» [116, с. 7].

Та письменник потребував ще й фінансового самоствердження. Це стає зрозуміло з двох листів — цісареві від 15 травня 1885 року та М. Бучинському від 22 серпня 1886 року. Другий лист записаний зі слів Федьковича (він якраз нездужав) рукою І. Тимінського (у ньому йшлося про спадщину якогось Андрея Гординського Федьковича, власителя реальності в Гордині, і можливість встановлення його зв'язку з поетом). Якщо в першому листі на проблемі фінансовій акцентовано тонко, зі шляхетською гідністю (Федькович згадує про свої колись кепські, тепер, мовляв, поправлені матеріальні відносини, а між тим просить про підвищення пенсії для себе), то лист до правника М. Бучинського скидається на ледь стримуваний зойк: «Если, пане добродію, мислите, що по Андрею Гординьским Федьковичу могло би що для мене припасти, то бим дуже просив, абисте ласкави були заняти ся сею справою, бо я вже підопав і окрім хатчинки тай 24 з[олотих] р[инських] пенсії нічого не маю і вижити не могу» [446, с. 326]. Очевидно, теза польського психолога Ю. Козелецького про «людину, яка, вибудувавши собі аполлонічну ієрархію цінностей, не буде особливо страждати з приводу зниження своїх доходів», бо «вона взагалі махне на них рукою» [245, с. 222], занадто категорична, реалії української дійсності,

інстинкт самозбереження мимоволі спонукали діяти, зокрема простягати руку, а не махати нею. Як засвідчило ретельне дослідження Федьковичевих матеріальних відносин [296, с. 520—529], пенсія наразі була єдиним доходом письменника: відомо, що з 1 серпня 1885 року (але впродовж якого часу?) він отримував ще по 42 золотих ринських щомісячно від головного боржника — судді Ом. Левіцького, колишній слуга М. Плетня хтозна чи віддав позичені 400 [олотих] р[инських]. Отож думка підказувала цьому, за О. Маковеем, нефінансистові, але й не бездумному розтратникові, людині довірливій і просто ошуканій, принаймні ще один спосіб вижити, — звернення за ласкою до цесаря. Аналогічне наївне, суто художницьке, але водночас прагматичне бажання повернути до себе увагу найвпливовішої сили й, може, так здобути матеріальну підтримку помітне і в датованому 1887 р. Федьковичевому листуванні з Президією Крайового управління Буковини про видачу дозволу на передачу збірки віршів німецькою мовою «Am Tscheremus» герцогові Рудольфу, відомому своїми ліберальними поглядами, критично налаштованому щодо урядової системи в Австрії і тому популярному серед українців Австро-Угорщини [581]. Та це не дало жодних результатів.

Отже, мав рацію І. Тимінський, а з ним окремі радянські дослідники, акцентуючи на бідуванні — цьому печальному епізоді життєпису Федьковича (не будучи демократом за походженням, однак ставши ним за способом усього життя, письменник справді тепер здобув можливість реально відчутти становище найбіднішої верстви). О. Кониський у некролозі на смерть автора «Нічлігу» слушно заявив у петербурзькому «Вестнике Европы»: «...Літературною працею, та ще й українсько-руською мовою в Галичині, а тим більше в Буковині, — жити надзвичайно тяжко, майже неможливо; літературна праця ледь оплачується і сповнена ще таких труднощів, переборювати які не кожен здатний; а натури такі, як Федькович, прості й глибоко щирі, зовсім не здатні...» [252, с. 123].

На щастя, процес налагодження у краї, особливо в його столиці, системи спеціально українсько-руської культурної комунікації, котра також була показником національного консолідування, а отже, розгорнутого процесу національного відродження, набрав незворотних обертів, та й Федькович перебував у силовому полі уваги інтелігентського товариства уже не лише як громадський діяч, а й як індивід, що потребував підтримки. Точніше, товариство відчувало певну відповідальність за

буття письменника й на рівні побутовому, житейському, якщо І. Тимінський уже 20 лютого 1885 року писав О. Кониському: «Федьковича хочемо взять до міста під свою опіку, бо там, де він мешкає, там сосіди его розпіячують та шкода чоловіка. Та не маємо до того средств» [580, с. 98].

За яких обставин Федькович улітку 1885 р. переселився з Єгергасе ближче до міста в “хатинку” на Польовій (Фельдгасе, нині У. Кармелюка), невідомо. Зі зміною адреси «Руської Бесіди» й редакції «Буковини» (1 травня 1886 року вони переїхали із будинку по вул. Сплєні, 7 (нині Ом. Поповича) в будинок по вул. Лілійній, 20 (нині І. Франка)) письменник десь восени 1886 року (а не 1885 р., як твердив О. Маковей [296, с. 561]) теж оселився тут в одній кімнаті. Параметри останнього прижиттєвого прихистку поета, зазвичай властиві для первинної території (велика фізична і соціальна відокремленість, високий контроль, ідентифікація) [див.: 495, с. 25], із різким драматизмом стиралися, Федькович отримав змогу відділити свою неповторність, автономію та цілісність хіба психологічними бар’єрами, що навряд чи створили в цьому «казенному домі» комфортність для душі та захистили від зовнішніх життєвих негараздів. Зате видатки, мабуть, таки скоротилися, гроші, виручені за продаж «хатчинки» (за Д. Николишиним, «дімка»), мали дати бодай якесь відчуття впевненості і змогу повернути борги, якщо такі були (серед ділових паперів письменника знайдено датований ще 1877 р. вексель на 100 франків, позичених у Дребота (Відділ рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Ф. 58 (Ю. Федькович). — № 431.) — того самого шевця, котрий знався з батьком, Ад. Гординським).

З якими відчуттями Федькович зважився прийняти безпечну ласку суспільства — своє нове помешкання, теж невідомо, але часова близькість цієї події до ювілею письменника в Чернівцях на Лілійній 24 червня (6 липня) 1886 року спонукає думати про їхню тісну взаємопов’язаність, та й Ом. Попович стверджував, що «услід за тим [святкуванням] Федькович переїсся до комнати, яку відпустила йому “Бесіда”...» [368, с. 26].

Відзначенням 25-ліття письменницької діяльності Федьковича чи не вперше започатковується в Україні традиція велелюдного пошанування найдостойніших представників гуманітарної інтелігенції, майже виключно за рахунок якої формувалась українська національна інтелектуальна еліта [183, с. 39]. Так, ще 2 червня 1885 року І. Тимінський повідомив О. Кониському вже на початку листа: «Щодо ювілею, то

ми ще не знаємо, коли его праздновати будемо, бо не знаємо, котрого місяця перший твір Федьковича вийшов. Наколи ся довідаємо, о се власне тепер допитуємось, то тогди ми день празника призначемо. В кождім разі будемо праздновати в сім році або с початку слідуячого року» [580, с. 99]. Як з'ясувалось, «точкою відліку» став 1861 р. — час виходу полемічної антимосквофільської брошури «Slovo na slovo...» з Федьковичевими віршами, дарма що писати він почав на десятиліття раніше. Однак питання, мабуть, особливо не дискутувалось, молодій, щойно зміцнілій українській народовській громаді на хвилі духовного піднесення важливо було влаштувати якусь величну імпрезу для власного афішування, і річниця діяльності Федьковича, поета з іменем, найкраще підходила для цього.

Часописи (а це спеціальний додаток до газети «Буковина», «Gazeta Polska», німецькомовна «Czernowitzer Zeitung», львівські, краківські видання) подали широку ювілейну хроніку, заодно удостоїли ювілянта публікацій про його заслуги. Серед святкових заходів було спеціальне зібрання членів «Руської Бесіди», на якому Федьковича обрали почесним членом товариства, майже тригодинний спеціальний літературно-вокальний вечір за участі професури, урядників, міщанства, студентів, селян близьких сіл, представників польської та німецької громад краю, навіть святкова вечеря в залі готелю «Під Ягням». Вечір завдяки доповіді професора С. Смаль-Стоцького набув не лише емоційного, а й громадсько-політичного, наукового змісту: творчість Федьковича вперше була представлена як органічна частина суспільно-культурного, духовного життя Буковини і загалом України, як його епохальне досягнення. Вітальні телеграми й листи із близького села Брідка (від Є. Ярошинської), містечок Кіцманя, Вижниці, дальшої Сучави (від М. Коралевича), Львова (зокрема від НТШ з повідомленням про іменування Федьковича своїм почесним членом, від товариств «Просвіта», «Руська Бесіда»), Кракова (від В. Масляка та руської академічної громади), Відня (від Гр. Купчанка), Тернополя, Коломиї, Підбужжя мали вразити присутніх, так само, як гурт селян із Кіцманщини — з хлібом-сіллю та медом, простими щирими словами — зворушити до сліз. М. Голубець згодом писав: «Здавалось, що все вертається до давніх часів весняної ідилії 60-х років» [96, с. 1].

Федькович на тому вечорі так і не промовляв особисто, промовляли хіба його твори, читані та в музичному оформленні виконані хорами, тим більше, що феномен надзвичайного

збудження, соціальної фацилітації почав свою дію завчасно, інакше чого б тоді письменник загодя «зачав знов пити»; при позуванні перед художником Юстином Пігуляком, який творив його портрет для святкового вечора, не раз повторював про себе апатичне: «Ein verfehltes Leben!» («Невдале життя!»). У день свята вранці з'явилася з-під пера поезія «Убогий легінь», сповнена пронизливого душевного щему і виразних самоповторень. Ліричному героєві, який відмовився від привабливих пропозицій власної долі, нічого не лишається, як стати співаком, вічним блукальцем з торбами світом, «за прошений хліб зривати свою грудь» і, головне, залишатися непопутим людьми. «А тут вже на вічну смеркає ніч...», а тут вже глогові, тобто тернові, — не лаврові віти! Автограф цієї поезії, збережений у Відділі рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України [591], є унікальним документальним свідченням переживань поета в один із найзначніших днів свого життя, де все — і графічне розташування тексту, якимось рвучко кинутого на папір, і почерк, майже не Федьковичів (але з незмінно виписаним наприкінці автографом), мінімум виправлень (між елементами своєрідного синонімічного ряду «кайдан» і «талан» Федькович вибрав друге), і букви, більші, ніж зазвичай, загострені, місцями незакінчені, ніби розірвані і тремтячі, натиск переважно сильний — усе, за даними графології, свідчило про велике психологічне напруження, прагнення до незалежності як на той момент головне.

Таке ретроспективне оцінювання 53-річним Федьковичем свого життя має яскраві ознаки депресії, адже «негативні наслідки надмірної сфокусованості на переживаннях Я дають про себе знати у суб'єктивній безпомічності, розвиткові депресивного стилю сприйняття реальності і свого Я» [419, с. 163]. Письменник не бажав святкування не стільки тому, що воно не відповідало станомі душі, на певний час принципово обмежувало його свободу, передбачало злопам'ятну ще зі Львова 1872 р. відкритість для публічного огляду, скільки через те, що оцінював усе попереднє життя як невдале, нерезультативне, а така оцінка зазвичай залежить «від міри реалізації людиною своїх смисложиттєвих цінностей», узгодженні прожитого життєвого шляху зі своїм внутрішнім Я» [377, с. 90]. У вірші переконаність Федьковича в зумовленості негараздів долею і людьми знов повторилась як не випадкова, що свідчить про захист власної позитивної самооцінки. До речі, в цьому плані він належав до того самого психологічного типу,

що й Шевченко, тож, очевидно, ще й тому так внутрішньо тяжів до його творчості, і якби не гуцульська ментальність із її твердою вірою в долю і надприродні сили та не складність відносин письменника із соціумом, то ці мотиви можна було б потрактувати як епігонство.

Святкування власного ювілею мало для письменника амбівалентне значення: ця подія піднесла його громадянський і особистий престиж, допомогла дещо відкоригувати неадекватне уявлення про себе, у творчому плані начебто й справді «відмолодила, відсвіжила поета» [160, с. 590], однак навряд чи внормувала його життя і внутрішній світ. Отож, звертаючись через «Буковину» до своїх «Вельми Честних Земляків» із «увіренем» («я і дальше буду трудитися на рідній ниві, ...я готов все моє принести на вівтар матері Руси, на вівтар людськості» [440]), Федькович фактично окреслював програму бажань, думок, поведінки свого актуального і повиннісного Я. А оскільки «при неврозах і депресіях самонастанови можуть набувати форми надвимог» [419, с. 160] і оскільки перспектива, за інтуїтивним відчуттям, скорочувалась до мінімуму, розпочалася пора останньої бурі й останнього натиску — сплеск якоїсь дивовижної одержимості, котра, в принципі, характеризувала Федьковича завжди; він «зачав сильно працювати. Хвилі не сидит — но пише» [580, с. 405], — повідомляв О. Кониському І. Тимінський 4 березня 1887 року.

Досі ніхто не брався вивчати творчість Федьковича пори «третього цвітіння» (1884—1888) як єдине ціле, ба навіть облікувати її. Причини цього, ймовірно, — в різноманітності творів, їх ідейно-тематичному, жанровому багатстві, розпорошеності навіть у першому повному виданні, до того ж Федькович рідко вказував в автографі дату написання. За приблизними підрахунками публікацій, до останнього періоду творчості належать: 12 окремих віршів поза збірками та циклами, 15 педагогічно-дидактичних дитячих поезій із другої частини «Співанника», 10 віршованих байок, 14 «пісень жовнярських», 12 авторських «співанок», принаймні 2 (що датовані) поетичні твори із збірки «Руський лірник», а також 28 дитячих прозових творів (казки, повісточки, притчі, байки, фрашки, придабашки). Зрештою, 5 травня 1884 року Федькович закінчив мелодраму «Керманич», а в останні місяці життя створив одна за одною три редакції своєї «лебединої пісні» — історичної трагедії «Хмельницький».

Проте й ця статистика відносна: у Відділі рукописів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України

зберігається чималий (50 аркушів, списаних переважно з обох боків) манускрипт прозових і кількох поетичних дитячих творів, із них 36 досі зовсім не відомі читачеві [593]; у тому самому фонді виявлено список на 10-ти аркушах «Літерат[урні] твори Ю. Федьковича, передані на чужі руки. Зачато 11 л. декамб[ря] 1886» [582], а в ньому серед інших відомості про досі невідомі казки «Голий камінь, або Дорога у тридев'яту землю», «Райска пташка», «Несамовитий Каганец», цілу низку загадок, збірку «Ха ха ха ха!.. Фрашки, придабашки, небилиці, дивниці, із усього світа дурниці. Позбирав і по нашому переповів Ю. Федькович», а також кілька популярних видань (серед них «Добре здоров'є, або Що служить, а що не служить чоловікови до здоров'я», «Брагова зараза, або Руска джума: Книжечка дуже сумна, але й дуже умна», «Лікар, або Що має чоловік у кожді слабости робити, як ся рятувати, яку раду собі давати», «Золоте зерно на нашу ниву» тощо). Найімовірніше, у Чернівцях письменник підготував також текст популярної книжечки із військової справи «Що то є Ландштурм, або Загална Оборона» [594], оскільки під вступною частиною його рукою зроблений напис: «Руска громада в Чернівцях».

Отож Федькович продовжував інтенсивну діяльність в усіх трьох родах літератури, притому вперше виступив у нових для себе жанрових формах публіцистичного віршованого монологу, звернення, патріотичного гімну, прозової байки, історичної трагедії. Водночас, як висловився М. Кргоун, «вік поета і його життєвий досвід призвели до зміни поглядів і смаків. Найочевиднішим є в тих останніх віршах Федьковича [йдеться про «Вже двацять рік», «На новий рік», «Я не дивуюся...», «Старий господар умерає і сина навчає» та ін. — Л. К.] відхід од народної пісні та її поетики. Сатирично-полемічна загостреність змісту цих віршів свідчить про перевагу розумових елементів, котрі й спонукали майстра до ускладнення форми» [548, с. 332]. З огляду на розумові рефлексії, їх перевагу над емоційно-чуттєвими тут узагалі варто говорити про нові зміни в художньому мисленні Федьковича, спробу виробити новий поетичний стиль, що не був би запереченням «народного», але відповідав би новій тематиці, значно зрілішим суто політичним, громадянським переконанням. Отже, є підстави стверджувати про інтелектуалізацію творчості буковинського автора, відповідно й переглянути категоричну думку Ю. Івакіна, ніби «після смерті Шевченка процес “інтелектуалізації” української поезії загальмовується аж до приходу в літературу Франка й Лесі Українки, яких і слід

вважати безпосередніми продовжувачами Шевченкових традицій “мислячої поезії” в українському письменстві» [167, с. 82]. Водночас опозиційна налаштованість Федьковича до «москаліска як вовчиска», «до наших румунізаторів» не передбачала крайнього радикалізму, а тільки їх найсуворіше моральне зганыблення, а щодо своїх національно несвідомих земляків рішуче здійснення культурно-просвітницької місії: «*Бо та руська наша мати / Світла і велика, / Але путь до неї строма [нелегка], / Прикра і далека. / І нікто ю нам не справить, / Як свята наука; / Задля того ж, руські братя, / Книжку, книжку в руки!*» [447, с. 485]

Однак таких творів мало, тож нова стильова манера навряд чи була для Федьковича улюбленою, тоді як більшість поетичних творів того часу мала пісенну основу, передбачала залучення до співу дітей, жовнірів, простолюду (як з'ясував С. Смаль-Стоцький, відвідавши одного разу письменника, той «свої вірші складав, маючи на умі “нуту” якоїсь народної пісні» [414, с. 189]). Щодо «пісень жовнярських», то їх розуміння як творів, «повних кривавого “чорножовтого” патріотизму австріяцького» [141, с. 2] та «діфірамбів цисареві» [132, с. 478], а не передовсім явних привітів екс-поручника своїй молодості, побратимству, солдатській звитязі, — спрощене й тенденційне, не враховує факту небезпідставної культурності Франца-Йосифа серед русинів і, сказати б, їх подвійну само-свідомість: жовніри у Федьковича почуваються патріотами не стільки величезної монархії, скільки тієї конкретної землі, де їхні витоки (пісні «Наша Буковина», «Наша Галичина»), та й вкладають свої переконання вони не у «шваркіт німецький», а в одіж рідної говірки, «*жовняр край свій боронит, / Та ще й хлібороба хоронит... [охороняє]*». Однак для зовні законослухняного, іноді трохи фанатично задивленого на цисарський вид і прапор-фану героя пріоритетнішим є «*у поли орати*», «*на лузі косити*», часом звертатись до «шинкаречки» по «мід та й горівочку». Очевидно, тільки так (приспавши пильність), можна було зважитись ледь не під кінець на вияв одвертіших, гіркіших вражень про незабутнє; у пісні з промовистою назвою «Пусти хлопців!», на перший погляд, такій само мажорній, як інші, уже переважає іронія: найясніший годує захисників своєї корони «*раз булками, раз кульками*» (кулями), напуває «*раз у золоті, раз бідочков*», це він пропонує їм почувати «*раз у лоті, раз в болоті*», та й на гуляння жовняри йдуть «*одні в корчму, другі в яму*» [447, с. 548].

Отже, ці твори відображають настрої жовнірів південно-західної України і є підтвердженням радше суто військового

демократизму Федьковича, а не його особливих процісарських симпатій, як стверджує В. Погребенник [361, с. 73], заодно справедливо високо поцінуючи національну свідомість буковинця як автора «Нової Січі», створеної «на голос» «Ще не вмерла Україна» у тому ж 1887 р.

Якщо до військової тематики письменник звертався спорадично, то творчість для дітей у ці роки виявилась неперевною, а «створені ним тоді казки, повістки і повчальні віршики... — це справжні перлини тої ділянки нашої літератури» [96, с. 1]. Головно у своїй поезії та невеликих оповіданнях Федькович уперше представив у художній формі морально-етичний кодекс поведінки школяра, тоді як у казках («Бідолашко», «Підмінче», «Місяці-королі», «Мудра жінка» та ін.) завдяки майстерній авторській інтерпретації світових сюжетів та образів, узятих у Г.-К. Андерсена, братів Грімм, В. Гауфа, безпосередньо з фольклору, малим буковинцям відкрився дивовижний світ, змістовний та емоційний. Уміння захоплювати розповідати, не копіюючи чуже, а використовуючи хіба ідею, основну колізію, надаючи розповіді індивідуальних ознак, чималої поезії та гумору, буковинського колориту, дало змогу Федьковичеві створити класичні зразки літературної казки, які посіли окремішне місце у світовій історії жанру [докладніше: див. 224]. До того ж у жодній іншій сфері літературної творчості позбавлена родинного тепла душа письменника не почувалась у ці призахідні роки так добре, як тут: «само прилучення до несхожого на це життя є магія мистецтва» (М. Бердяєв).

Та Федькович не був би самим собою, якби, вважаючи драматичне мистецтво вершиною літературної творчості, не спробував і наостанок «ті ревнивливі драматичні музи чолом ударити». Третю редакцію історичної трагедії «Хмельницький» автор переписав начисто за кілька днів до смерті, отож цей спів «лебединої пісні» є прощальним словом, духовним заповітом автора. У радянський час п'єсу трактували упереджено: система і близько не допускала переоцінки подій 1654 р., автора звинувачували в антимосковських настроях, «неспроможності поетичного мислення», нецікавості центрального образу — як «анемічного резонера» [43, с. 339], зрештою, й просто замовчували [докладніше див.: 202].

Натомість трагедія «Хмельницький», до вироблення ідейної концепції якої безпосередньо прилучився проф. С. Смаль-Стоцький, була вагомим ідейно-художнім і морально-етичним документом. Пильно опрацювавши тритомну моногра-

фію М. Костомарова «Богдан Хмельницький», зокрема її третє видання (1884), зробивши чимало виписок [443, с. 365—372], ознайомившись з історією козаччини, підготовленою кимось із поляків (І. Чарноцьким, К. Шайнохою чи Л. Кубалею), повістю Г. Сенкевича «Вогнем і мечем» (вона теж з'явилась у 1884 р.), Федькович спирався й на Шевченкове пильне художнє освоєння минувшини, і на Кулішеву «Хмельниччину», на драматургічну творчість Шекспіра, і на «німеччину» — Гете, Готшала й особливо Шиллера, настанови найпопулярнішого на той час теоретика драми Г. Фрайтага, якого зацитовано в передмові до третьої редакції «Хмельницького», хоч і неадекватно використано в самому творі. У трьох листах Федьковича до С. Смаль-Стоцького чітко проглядає внутрішній неспокій, потерпання за надто великий обсяг твору і зміст окремих епізодів. У відповіді С. Смаль-Стоцький давав розважливі, докладні коментарі, радив, щоб Хмельницький сам «попав на гадку о самостійности Руси-України», зауважив несвоечасність «споминання зборівських трактатів» і недоцільність закінчення твору високоідейними провіденційними словами Ксандри, дружини Тимоша Хмельницького («Лучше може було б, якби їх вложити в уста якого Богуна, Дорошенка або якого другого українського богатира» [445, с. 617]). Резюме критика промовисте: він вимагає недаремно, «рад, щоби се було найславніше діло» Федьковича.

11 грудня 1887 року просячи С. Смаль-Стоцького «о якнайшкору рецензію», письменник пояснив: «Бо я без роботи нужусь. А то у мене много значит не переривати собі одну роботу другов, але клепати желізо, доки ще горяче» [446, с. 329]. Підстави для поспіху крилися не лише в самій невгамовній натурі Федьковича — «неспокійній, вихруватій..., жадній праці і переобтяженій працею» (за класифікацією І. Франка — драгоманівській [468, с. 516]), а в значно глибших, психологічних чинниках. Позбавлений сім'ї, «у парубоцькому стані» (вислів М. Рудницького), Федькович був наразі особливим спадкодавцем: на думку О. Вейнінгера, така людина виконує свою функцію «з більшою серйозністю і відповідальністю, ніж батько семейства, оскільки у неї більше ризику цілком зникнути з лиця землі, з пам'яті інших людей» [61, с. 139]. Прикметно, що й Хмельницький (як Федьковичів герой) у другій редакції твору під враженням безславного фіналу Барабаша запитує себе: «На яку ж я заслужу славу / У свого народа великого? / І як мене він спом'яне?» [443, с. 406]. Виразні індивідуальні настрої автора відлунюють у багатьох

інших репліках, зокрема словах, проголошених гетьманом у «київському» «отворі» трагедії: *«Бо я для України лиш живу! / Єї і душу, й тіло завдаю! / За ню ріков козацька моя кров! / Се моя заповідь!»* [443, с. 426]. Висока громадянська свідомість, розуміння, що вся суєта суєт, навіть особисті негаразди — дріб'язок супроти долі цілого народу, вочевидь, продиктували Федьковичеві як митцеві потребу саме такого спадкодавства, такого останнього творчого самовираження.

«Хмельницького» називають драмою, віршованою драмою, героїчною драмою; можна було б вжити й терміни «шил-лерівська драма ідей» чи «драма для читання», ба навіть «драматична поема». Та найточнішим є авторське визначення жанру як трагедії, з огляду не лише на кривавий фінал — смерть Тимофія Хмельницького і високе становище головного героя, а й на те, що гетьман зображений у стані непримиренного політичного, соціального, духовного конфлікту з іншими персонажами, відчуває при цьому глибоке страждання, є героєм трагічного плану. Трагічним виявляється, особливо в кінці, і становище народу, котрий майже не фігурує на сцені, але постійно перебуває в центрі думок Хмельницького. З погляду поезики «Хмельницькому» властива класична для трагедії форма: п'ять дій («отворів»), дотримання єдності дії та місця (Чигирин, лише в третьому «отворі» — Київ), неримований п'ятистопний ямб тощо.

Художня традиція, що йшла головню від вальтер-скоттівської романістики, передбачала в історичному творі поєднання реалістичного та романтичного начал і загальної та приватної сюжетних ліній. Федьковича більше цікавить Хмельницький як політик, історична особа, світ емоцій такої людини, тоді як окремі факти з його приватного життя (чи не з огляду на проблематичність особистої долі автора?) тільки згадані чи коротко обіграні, та й то безпосередньо дотичні до подій загального плану. Ніколи самостійно не досліджуючи вітчизняну історію, Федькович виявився старанним її інтерпретатором, щиро зацікавленим не стільки у популяризації подій 1648—1654 рр. і не стільки в тому, щоб викликати в сучасників трагічний жаль, тугу за героїкою і романтикою козаччини. «Хмельницький» як художній еквівалент заповіту спрямований значною мірою в майбутні часи, і своє пророче бачення їх Федькович вкладає в уста головного героя. Так, уражений Барабашевою поведінкою гетьман із гіркотою констатує загальніші виміри небезпеки: що Україну *«рідні діти продають / За золото скверне, за ніжну лядську / Мамону про-*

дають...» [443, с. 392], і цей стан підсилюється тривогою за те, біля кого в майбутньому знайде «потугу і притулок» козацький нарід. Імпульсивна думка підказує Хмельницькому один на правду надійний шлях: ніхто так не дорожитиме Батьківщиною, як її істинно свідомі і люблячі громадяни, що «свою рідну неньку Україну / Муть на руках носити! Своїми / Грудьми ю укривати, як орев / Ті свої срібноперії писклята» [443, с. 392]. Під впливом козацтва зважившись на союз із Московією, герой знов опиняється в полоні лихих передчувань для України мученицької хресної дороги, але й неминучого воскресіння: «О нещасливий руський народе!.. / Я знаю, що та Москва одро ти / Барвінком не устелить, але терням... / Але страдай страсти твої і двигай / Тяжкий-важкий твій хрест на Голгату, / Як Божі всі сини го двигали... / Аж прийде час — що розвалиш неволю!..» [443, с. 482]. Власне, у внутрішніх глибокоемоційних монологів гетьмана найбільше і громадсько-політичної, і психоемоційної, і навіть суто біографічної особи Федьковича — дарма що між героєм та автором пролягла величезна історична дистанція. Очевидно, є підстави говорити ще й про конкретне виконання тих функцій культури переходової доби, які Г. Вервес назвав «діагностичними та прогностичними» [63, с. 13], відчуття (з боку письменника) неабиякої психологічної близькості до своєї літературної моделі, яке також зумовило концептуальне й успішне розкриття таланту пори його повної творчої зрілості.

Однак постійне творче напруження і «емоційне згорання» призводили до поступового вичерпання психологічної енергії, а отже, до негативних, фатальних змін у діяльності певних органів та систем. Таке крайнє напруження фізичних і душевних сил, що супроводжувалось ілюзією близької кончини, Федькович почав зазнавати, схоже, іще в юності — в датованому 1861 р. листі А. Кобилянському (про фіксацію в поезії того, «що си в душі... діє», тонке фізичне відчуження, як серце «студеніє, стине, вже си мотає в павутину, ніби той шовковник, почуваючи вічну, вічну студінь» [446, с. 21]) виразно окреслено творчу акцію як рівнозначну смерті.

Нещасливе особисте життя, своєрідність письменницької професії підсилювались «глибокою самотністю Федьковича серед тогочасного західноукраїнського суспільства» (вистів М. Рильського), що, звісно, не сприяло розваженню «превеликої туги» — меланхолії, не додавало фізичного здоров'я. Та й, власне, його здоров'ям ніколи ніхто належно не опікувався. Федькович, схоже, був пацієнтом медиків хіба в роки військової

служби, коли було визначено окремі, може, й не зовсім офіційно встановлені тоді діагнози: «irsinnig, schwarze Melancholie» (нім. несповна розуму, чорна меланхолія), «lungen und Rippenfellentzündun» (нім. запалення легенів та плеврит), а також «Kurzichtigkeit und beshränkter Akkomodationsfähigkeit» (нім. короткозорість і обмежена акомодаційна здатність); остання хвороба й стала приводом до комісування.

У «Завіщані» від 1873 р. письменник серед тих, кого хотів би бачити біля себе, коли вмиратиме, першим назвав «гуманного, справді освіченого лікаря» [441, с. 224]. Таких мав, «риштуючи вози в далеку дорогу», Шевченко, завдяки чому його було діагностовано як хворого і, може, хоч трохи полегшено страждання. Але Чернівці — не Петербург, і оточення Федьковича, очевидно, не вважало за свій моральний обов'язок подбати про здоров'я письменника, якщо у Маковеевому трактуванні картина виглядала так: Федькович «терпів... уже здавна на якийсь новотвір в жолудку і навіть не лічився. Може бути, що се астрологія наказувала йому здатися на Божу волю. Недуга була того рода, що він з нею ходив і міг працювати, — і тільки при кінці 1887 р. звалила його на постелю» [296, с. 574]. Ідеться про представника особливого етносу, де, за спостереженням С. Витвицького, чоловіки такі витривалі, як коні; до того ж «середня тривалість життя гуцулів сягає 80—90 років» [64, с. 43—44]. Федьковичеві ж «при його кінці» не виповнилось навіть п'ятдесяти трьох із половиною. Залишився у мріях «гуманний, справді освічений лікар», як і «веселі обличчя деяких дорогих людей і друзів, квіти, ніжна музика, багато світла або сонячне світло, весела, затишна кімната з картинами і статуями» — «найкраще, найспокійніше оточення для вмираючого» [441, с. 224]. Федькович у значно суворішій реальності виявився зі своїм «якимсь» захворюванням сам на сам.

У спогадах про письменника Ом. Попович зазначив, що той «помер нагло [несподівано] вночі» [369]. Насправді ж сучасники тривко запам'ятали окремі зовнішні деталі відходу як незвичайного кількаденного поединку: і дане при ясній свідомості доручення про спадщину (писання, книги, гроші, інвентар), і розмову Федьковича з Ом. Поповичем (про твори, «потрібні «Бібліотеці для молодіжи» в новому році), і фатальний «вибух крові з жолудка» (може, як у тій народній «повірці» про опришків, у якій «Довбуш був такий потужний и ще д' землі не упав, креви его обсипали, йик би дощ на світі ударив...» [529, с. 183]), і найостанніше звернення господаря до

прислуги, уже «ледви добуваючи з себе слово за словом» (щоб не лишали його, що вийде з сего, що віддячиться [296, с. 574]), як запам'ятався час, коли все сталося (в середу 11 січня 1888 року о пів на шосту ранку). Мученицьку, неспокійну смерть можна розглядати «як активну (навіть гіперактивну) поведінку при стресі помирання» [190, с. 121]. Власне, Федькович помирав так, як жив.

Оточення письменника також залишалося собою: влаштувавши величавий («тільки по-руськи») похорон, якого оніменчені, зрумунізовані Чернівці ще не бачили, воно не тільки розпочало вироблення відповідної традиції, а й продовжило маніфестувати загалові значущість Федьковичевої, а отже, своєї діяльності, і цим, певно, спробувало компенсувати небіжчиківі дефіцит уваги за життя.

Втім, «смерть художника (як смерть близької людини) одразу ж створює дистанцію, втихомирює суперечки, підводить підсумки і утверджує цінності» [88, с. 121]. Прибувши до столиці Буковини в 1876 р. зі сформованим художнім талантом, проникливим розумом, життєвим і суто психологічним досвідом, Федькович саме тут в інтенсивній літературній, інтелектуальній, почасти й громадсько-культурній діяльності реалізував себе до рівня акме. Саме тут він знайшов спосіб ефективно врівноважити взаємини з оточенням, водночас максимально зберігши свою творчу і власне людську незалежність. Навіть на катафалку гуцульською ношею письменник ніби засвідчував це. Унікальна соціальна роль Федьковичем була виконана; подібна ситуація з повною соціальною творчою віддачею в науці чи мистецтві шанобливо іменується психологами реакцією Прометея. Водночас цей «першорядний талант, справжній поет з Божої ласки, щирий русин» [480, с. 200] був живою людиною, «цілим чоловіком», індивідуальністю.

ВИСНОВКИ

Осягнення кожного письменника як індивідуальності, що має свою історію, підхід до таких життєписів як щораз унікальних форм соціальної та індивідуально-особистісної творчості — одне з найважливіших завдань літературознавчої науки. Власне, нині йдеться про підготовку не біографій-описів, а біографій-пояснень, котрі ще є рідкісним явищем, хоч праці сучасних українських літературознавців (скажімо, Ю. Барабаша — про Г. Сковороду, М. Гоголя, Т. Шевченка; І. Дзюби — про Т. Шевченка; Є. Нахліка, В. Івашківа — про П. Куліша; С. Павличко — про А. Кримського; Я. Мельник, Я. Грицака — про І. Франка; Я. Мельничук — про О. Кобилянську; Л. Куценка — про Є. Маланюка; Д. Стуса — про В. Стуса та ін.) свідчать про нові позитивні тенденції.

Ця студія задумувалась саме як пояснення, наукове тлумачення Федьковичевої історії як руху, унікального широкомасштабного і багатопланового процесу, нерозривно пов'язаного з історичною добою, що втягнув у свою орбіту незчисленне людське товариство, передбачив суспільно-культурницьку зорієнтованість головних наслідків — і водночас був явищем іманентним, психологічним, глибоко персональним. Отож важливо було реконструювати, наскільки можна, цю двоєдину (зовнішню і внутрішню) подію як розгорнуте в часі ціле, відвівши значну увагу пізнанню духу.

Примітно, що сам Федькович песимістично ставився до ймовірності власної пізнаваності. 16 березня 1862 року він, блискучий дебютант на ниві поезії, із нелегким тягарем досвіду, в т. ч. внутрішньої муки, як би «завитися в папірчики», підпорядкувати бажаному реальній сценарій свого життя, зізнався К. Горбалеві: «Мене ніхто в світі ще ні зміркував та й ні годен зміркувати, а відки Ти би мене мав пізнати? Кажі Ти кілька хоч, що мне знаєш, коли я знаю, що Ти мене все-таки ні знаєш» [446, с. 37—38]. Вийшовши на контакт зі світом,

зовні начебто цілком відкрившись для діалогу з будь-ким, Федькович тонко вказав на володіння обличчям і маскою, отже, свою проблемну психологічну досяжність. «Це інтелектуальна і емоційна насолода усувати маску й знаходити обличчя, — зазначав, пишучи про автора «Чорної ради», Ю. Шевельов. — За проповіддю пристрасть, за пророцтвом інтелектуальний пошук. За часовим і дочасним вічні правди людського буття й почувань» [517, с. 57].

З'ясування «правд» (тобто віднаходження лишень «облич») таких психологічно складних натур, як Федькович, не може забезпечити повноти пізнання: «маска» (а тим більше їх набір, компенсуючи людині те, чого їй не вистачає [див.: 250, с. 138]), теж-бо завжди розвивається під впливом життєвих обставин свого «власника» і може розглядатися окремо від нього хіба теоретично. Ця обставина також зумовила потребу комплексного, аналітичного підходу до проблеми, застосування досвіду, може, не стільки психоаналізу, скільки персоналістської та соціальної психології, багатьох інших галузей гуманітарної науки. Оптимальне інтерпретування видатної особистості передбачає обов'язкову задіяність усіх матеріалів відповідної тематики, проте у випадку Федьковича досі належно не було актуалізовано ані чималі архівні ресурси (епістолярій, автографи невиданих творів тощо), які зберігаються головню у Відділі рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, Державному архіві Чернівецької області, ані видрукуваний у 1910 р. збірник «Матеріяли до житєписі...». Проте саме давні джерела та пізніші наукові, науково-популярні (чи навіть лише з претензією на них) праці виявилися здатними створити необхідний ґрунт, ба й навіть підмурівок для всебічного дослідження історії індивідуальності письменника. Що ж до способів інтерпретації психологічних процесів, частково задокументованих у першоджерельній базі, надто — у Федьковичевій творчості, то інших за пропоновані В. Дільтеєм («розуміння й пояснення» [див.: 543, с. 25]), годі було шукати, тим більше, що вони узгоджуються і з настроєм письменника (його потерпанням через свою начебто неосмислюваність), і з переважно психологічною зорієнтованістю новітніх літературознавчих пошуків.

Кожна творча індивідуальність має свій код, відкриття й використання його далеко не завжди пов'язані з традицією, а навіть передбачають сміливе, вмотивоване відхилення од неї.

«Правильно побачити Гете, відкрити в ньому саме цей висхідний смисл, який робить Гете потрібним кожній людині, можна, лишень радикально переглянувши традиційний підхід до нього» [341, с. 440], — зацентрував Х. Ортега-і-Гассет в одній зі своїх статей, що замислювалась як настанова початківцеві на ниві дослідження великого німця і заодно кожному, хто ступає на складний шлях реінтерпретації класики.

Стосовно Федьковича, то його майже не пробували читати психологічно, широко, нехтуючи умовністю локальних параметрів (мовляв, це буковинський діяч) і зауважуючи принципове: попри перший — у його ж особі — вихід буковинських гуцулів на широку культурну арену, ця людина була, порівняно із сучасниками, діячем цілком модерного, нового європейського стибу, європейської свідомості й працьовитості, масштабного, універсального таланту, що володів питомо національною, українською константою; величина його соціального внеску як письменника і громадсько-культурного діяча має не так багато аналогів.

Дещо нетрадиційна, зокрема у своїй початковій частині, тематично-сюжетна канва запропонованого дослідження не позбавлена внутрішньої логіки. Митець винятково суб'єктивний, Федькович виявився ще й художником свого життя, трьома автобіографіями фактично сам розпочав неоднозначне суб'єктивне трактування власної історії та індивідуальності. Хронологічно віддалені один від одного, написані з різних приводів, співвіднесені з різними внутрішніми станами й навіть етапами життя (від розквіту до згасання), ці тексти виявились різним самозображенням однієї особистості, що усвідомила власну значущість і володіє фундаментальним прагненням, як висловився би С. Цвейг, «зберегти себе», «залишити слід свого єдиного і неповторного існування» [500, с. 7], до того ж не зовсім реального, а концептуально видозміненого. Остання автобіографія найдостовірніше засвідчила здобуття автором якоїсь вищої істинної мудрості, заодно вказала на розходження між первісним проектом (замислом) буття — максималістським і його край низькою, на думку самого письменника, реалізованістю.

Сучасникам Федьковича також належить пріоритет у документуванні окремих етапів його історії, подій, учинків, потрактуванні психологічного образу письменника. Їхні спогади, часом не позбавлені суб'єктивності, розглянуті у визначених аспектах, крім того, що продемонстрували здатність бути цінним джерелом вивчення Федьковичевої індивідуаль-

ності, одразу ж створили живе уявлення про морально-духовний простір, у якому жив і творив письменник, засвідчили необхідність глибшого аналізу (в межах нового дослідження) складних, почасти й драматичних контактів його із соціумом. Отже, тільки осягнувши Федьковичеву авторецепцію власного життя і спогади його сучасників, дослідивши півтора столітню історію федьковичезнавства зі своїми піднесеннями й спадами, школами — і вже їх тривалою відсутністю, можна було перейти до виконання головного завдання — наукового реконструювання біографії письменника.

Нащадок двох елітарних, вочевидь неідентичних у національному відношенні галицько-буковинських родів (польська чи сполонізована лінія батька, Адальберта Гординського де Федьковича, витоками могла сягати XIV—XVI ст.), до того ж надзвичайно пильний реципієнт історично-культурного досвіду свого народу, Федькович як письменник і громадсько-культурний діяч щасливо актуалізував власні універсальні здібності й тим значно утривалив своє індивідуально-духовне життя, є співвіднесений із широким історичним процесом, загальнолюдським буттям. З огляду на зміст, результативне впливове життєпроживання 1834—1888 рр. можна іменувати епохою Федьковича.

Передісторію цієї пори, зрозуміло, розгалужену надвоє, доволі сховану за пеленою часу, наповнювало багато потенційних смислів, однак у ній домінували два генетично зумовлені начала — раціональне, вольове, шляхетське лінії Адальберта Гординського й емоційно-духовне матері, Анни Гординської, та старшої сестри — любої виховательки Марійки Дашкевичівни. Попри певну конфліктність, ці начала взаємодоповнювали, стимулювали одне одного: по суті, вони визначили генетичний код Федьковичевої програми розвитку. Духовний чин найближчих родичів, освіченість Адальберта Гординського, його належність до ділової сфери буковинського суспільства дають підстави — всупереч деклараціям самого Федьковича — ідентифікувати навіть його первісний статус не як простонародний, а як інтелігентський. Створивши новий статус, засвоївши найцінніші традиції родини й набагато ширшого товариства, письменник, за характеристикою Д. Николишина, став «гідним свідком... вродженої культури великого українського народу» [332, с. 5], зважаючи на результативну громадсько-культурну діяльність, виявився водночас чи не найуспішнішим продовжувачем цих традицій.

Суто індивідуальні риси, які дослідники Федьковичевого життя часто не брали до уваги (темперамент, своєрідний націо- та соціопсихологічний генотип, мікросередовище формування особистості — неодмінно з «тінями забутих предків» — та умови існування), а не тільки суспільні обставини (потужні націєтвірні процеси, панування великої ідеї, що всі народи мають право на культурний розвиток), допомогли письменникові розвинути високе почуття гідності, самоцінності, максимально реалізувати свій природний (творчий, інтелектуальний) потенціал, стати «однією з найоригінальніших літературних фізіономій» (І. Франко).

Крім родини і суспільства, на формування Федьковичевої особистості й таланту справили потужний вплив міфологія та культура Буковинської Гуцулії. Гуцульський фольклор, згодом доповнений знанням творчості інших народів, і освоєваний усе життя літературний масив, складні, у своїй основі ідеалістичні вірування, інші духовні набутки питомого середовища, також зміцнюючись, збагачуючись завдяки різноманітній лектурі, були дуже важливими чинниками формування творчої індивідуальності Федьковича. Від такого специфічного набору впливів, а також власного сприйняття особливостей письменницької праці, мабуть, і постали складнощі цієї душевної організації, її нестабільність, меланхолійно-іпохондрична домінанта, помітні суперечності *ratio*: гострий, проникливий, критичний розум тяжів до містики, фаталізму, але й до самодисципліни, у зрілі роки навіть пробуючи перевірити алгеброю, себто в науковий спосіб, одвічну фаталістичну концепцію.

Перетворення задатків на здібності, котрі працюють, відбувається в процесі навчання й діяльності людини. Навіть у такі несприятливі для учнівства періоди біографії, як молдовський, сторонець-путилівський, львівський та й пізній чернівецький, а також під час жовнірської служби Федькович віднаходив можливості для інтенсивного пізнання книжного, передовсім художнього матеріалу з рідних та світових теренів. Оснований на фольклорних джерелах, цей матеріал виявився для вихованця приватної домашньої та Чернівецької двокласної нижчої реальної школі об'єктом різноманітної і продуктивної творчої інтерпретації та популяризування, джерелом естетичної насолоди. А було ж іще в рамках своєрідної інтелектуальної еволюції наполегливе розшукування (не лише з практичних міркувань) спеціальної лектури з філософії, педагогіки, економіки, права, політики, у 70—80-ті роки — і такої специфічної

сфери, як астрологія. Значною мірою через посередництво Федьковича у середовищі вояків австрійської армії, а також серед буковинсько-галицького простолюду розпочався надважливий процес формування національної культурної аудиторії; вперше у найвідсталішій провінції Габсбурзької монархії на питомий демократичний професійно-книжний ґрунт переходила організація освітньої, ділової, редакційно-видавничої справи. Інакше кажучи, іще за життя звинувачуваний у малоосвіченості, Федькович — знавець п'яти мов, із 1873 р. дійсний член Південно-Західного відділу Російського Імператорського географічного товариства, з 1886 р. — почесний член Наукового товариства імені Шевченка у Львові, письменник, який прагнення до пізнання мав постійною потребою, — перший зарепрезентував на Буковині покоління інтелектуалів та універсалів, котрі, подібно до своїх колег із країн Центральної та Південно-Східної Європи, брали на себе розв'язання надважливих проблем буття, відігравали консолідуючу роль у національному відродженні і, з огляду на виняткові обставини, змушені були тяжіти до синкретичної діяльності.

У дослідженні на основі передовсім документальних матеріалів, часто невідомих раніш, уперше в такому значному форматі й історичному та персональному контекстах проаналізовано засвоєння Федьковичем різноманітних ролей у житті — як кодексу діянь: в армії як культурно-освітнього працівника, у рідній Гуцулії — вїйта, правозаступника шістнадцяти сільських громад у сервітутних процесах, інспектора народних шкіл Вижницького повіту, пізніш у Львові — редактора спеціальних просвітніх видань для народу, у Чернівцях — редактора газети «Буковина». Примітно, що «повен первісної сили» (М. Бучинський), внутрішньо вільний, із гнучким та незалежницьким мисленням, хоча й суспільно заангажований, письменник залишив за собою свободу вибору, явив оточенню індивідуальні ініціативи та принципи (зосібна принцип покладання на власні сили), беззастережно поставивши в центрі власного буття — нарівні з літературою — хіба інтереси простолюду, вдавшись навіть до повсякденного маніфестування народного одягу та опозиційної налаштованості до інтелігенції як малоактивної стосовно народу. Така нова поведінка, оперта на формулу «з народом треба, як народ», часто неадекватно сприймана сучасниками, призводила до того, що поет усе одно опинявся перед лицем щораз інших очікувань, вимог і свого душевного резонування на них. Безмежна вразливість і великий талант передбачали індивідуальне творче самовираження як потребу й життєву необхідність.

Власне, письменництво стало головною константою Федьковича, в якій складна організація особистості розкрилась уповні і з котрою він чи не найбільше внутрішньо ідентифікував себе, на тлі якої інші громадські ролі були ситуативними. Усі боріння, соціальні тривоги, пошуки й перемоги, вагання, розлади стосунків, навіть відчай були в автора «Нічлігу» значною мірою творчими, художницькими, вони лише супроводили головну акцію цього життя — ту, що називалася письменництвом. Жодна інша діяльність так емоційно не захоплювала, не полонила думки, не визначала поведінку, внаслідок чого у Федьковича, як у кожного справжнього письменника, естетичний ентузіазм явно переважав над соціальним, також зумовлюючи внутрішнє «поєдинкування». «Коби я міг знайти собі який спокійний теплий кутичок, абих був далеко від дому і нічим не журився, що ся тичит господарства, то бих зачинав “Добуша”» [446, с. 85]. У цьому сумному, далеко не епікурейському, не гедоністичному оскарженні «життєвої прози», її рутинності, а не рідних пенатів, — відверте зізнання в тому, що здатне йому як людині подарувати відчуття повноти існування та емоційне благополуччя. Та й самі пошуки заповітного «кутичка» з його ізольованістю від звичайного життя і переходом ніби в іншу реальність, пролягаючи не лише Буковиною, Галичиною, землями Трансильванії, Італії, віртуально ж — цілим світом, перетворювались на художній процес; буття з огляду на талант, піететне ставлення до письменницького ремесла, велику творчу спадщину, надзвичайну працьовитість виявлялося суцільним творчим процесом.

Першопочатки творчості слід шукати в тому «образуючому впливі», який здійснила на майбутнього письменника мистецьки обдарована старша сестра через посередництво фольклору, його талановиту авторську інтерпретацію. Уклавши список безпосередніх учителів Федьковича (Марійка, Роткель, Нойбауер і русини галицькі (особливо Горбаль) [578, с. 18-зв.]), Ром. Заклинський не повернув думку в річище принципового — бажання учня переймати знання — цю «зустрічну течію» (О. Веселовський), без якого неможливий вплив. І хоча перший задокументований творчий набуток письменника німецькомовний (писемної руської, себто української, він ще не знав, так само, як досягнень Т. Шевченка, Г. Квітки, М. Шашкевича, отже, можливостей іншого художнього самовияву), не слід виключати раннього усного імпровізування руською, особливо ж реінтерпретування фольклор-

ного матеріалу. Найбільше це засвідчив (на рівні емоційно-формальному та й ідейно-тематичному, образному) зв'язок ранньої поетичної творчості буковинця з фольклорною традицією, зв'язок, який із часом, з розвитком індивідуальності митця — яскравого романтика — не послаблюватиметься, а набиратиме, послугуючись термінологією В. Погребенника, «особливо дроблених чи навіть прихованих форм» [362, с. 2], головне — принциповішого змісту: це буде зв'язок передовсім на рівні внутрішньому, духовному.

Чи не тому, що особиста ініціатива кожного оповідача, співця «у фольклорі досить обмежена, ...елементам особистого новаторства, особистої новизни належить значення не головне, підпорядковане» [8, с. 31], Федьковичеві-митцеві мусило ставати чимраз тісніше в рамках будь-якого канону, чимдалі, тим сильнішою ставала потреба висловлення глибоко персональних почувань, своєї виразної індивідуальної сутності. Очевидно, як припустив Л. Скупейко, Федькович, «проникаючи у народне життя через народнопоетичну форму, від оригінальності форми народної пісні і характеру приходить до оригінальності художнього змісту» [408, с. 111].

Навіть у німецькомовній творчості, що в періоди пізніших сутічок з інтелігенцією почасти набувала форми демонстративної інтеграції в Австрію і була (як і для талановитих чехів, словаків, угорців, інших підданих Австро-Угорської імперії) по-своєму результативною, навіть у ній Федькович залишався русином, так само, як залишався ним в інших закономірно позбавлених уродженої питомості багатоаспектних контактах із державницькою машиною.

«Нічліг» став виявом, може, іще гаразд не усвідомленого спротиву письменника немилосердним зовнішнім чинникам, першим документальним свідченням національного й суто демократичного самовизначення автора. Психологічно виокремившись із групи, Федькович мав здобути відчуття своєї особливості, розуміння себе як носія особливого погляду на речі, що, згідно з англійським філософом і соціологом Дж. Брунером, означає «перехід від колективістської орієнтації до індивідуалізації мислення» [49, с. 352], а значить, до індивідуалізації розвитку й нових відносин зі світом.

З цього моменту почалася перебудова всього життя, підпорядкування його творчості, заодно й інтенсивне художнє реалізування особистості, і загальна його картина, ще й зважаючи на періодичність творчого існування, не уподібнилась плавній лінії розвитку, це була радше співзвучна талантові

Федьковича ламана, що зовсім не відповідає суб'єктивістському твердженню багатьох авторитетів (мовляв, Федькович «не прогресував, а його перші вірші так і залишились кращими» [437, с. 64], у цього письменника «після прольогу — епілог» [305, ч. 267, с. 4]), бо в кожен період його життя, а серединні й поготів, були свої кульмінаційні моменти, із-під пера виходили твори значущі, як-от ті, що належали до трьох випусків коломиїського видання 1867—1868 рр., цикл «З округів» (1868—1869), збірка «Дикі думи, думав Гуцул-Невір» (1876), трагедія «Довбуш» (1876) — усі з численними актуальними смислами, потужною емоційною наповненістю та оригінальною художньою структурою.

Якщо рання лірика, видана Б. Дідицьким 1862 р., у час національно-патріотичного піднесення у середовищі молодих інтелігентних галичан, завдяки новій для літератури жовнірсько-гуцульській тематиці, проникливій особистісній тональності, фольклорній стилістиці відразу ж завоювала симпатії, стала «осною дійсної слави поета» (І. Франко), то пізніші його твори, за винятком книги прози, виданої М. Драгомановим 1876 р., та моралізаторської повісті «Фармазони», не мали такої популярності. Причина полягала, мабуть, не стільки у несприятливих обставинах, проблемних взаєминах автора з інтелігенцією і певному творчому узалежненні (в 60-х роках) від художнього авторитету Шевченка — наслідкові дуже активного читання. Ідучи шляхом тривалих і пильних роздумів над життям, тонких спостережень над людьми й особливо над собою, Федькович із роками закономірно змінювався: ставав психологічно складнішим, але й завдяки головно творчості ціліснішим; провідне для всього життя індивідуальне романтичне світосприйняття з його ліричним, драматично-трагедійним осердям поглиблювалось, доповнившись у пізнішій поезії суворістю раціональних та проповідницьких тенденцій: як помітив Ю. Барабаш, «колізія “художник — проповідник” характерна для літератури і знаходить несподівані аналогії не в одній письменницькій долі» [19, с. 15]. Отож нові твори від кінця 60-х років, у т. ч. «запізнілоромантичний» та ранній модерністський вияв літературного таланту» [361, с. 70], котрий блискуче зарепрезентувала збірка «Дикі думи», звісно, не могли бути ідентичні першим «думочкам» та «співанкам», що, «повні звуків, сили, гармонії» (І. Франко), сприйнялись як еталон, єдиний успішний зразок Федьковичевого письма. Власне, наближена до фольклорної поетична манера, культивована ним і пізніше, разом із продемонстрованою у

прозі суб'єктивністю (автор там — оповідач, людина з народу), заїмпонували спершу А. Кобилянському, Б. Дідицькому, а відтак і М. Драгоманову та спонукали їх вважати Федьковича народним (з простонародною суттю) митцем, хоча справдешня суть, конкретна інтелігентська духовна просторинь, як і художня свідомість, зазнаючи невпинного розвитку, були значно об'ємнішими, імпульсивнішими, щоб виявлятися лише в одному стильовому зразкові.

Результати оригінальної художньої практики Федьковича, скажімо, навіть речі «замовлені і зовсім для его творчества неміродайні» (Г. Григорієвич) — популярні тексти для простолюду, зразки житійної літератури, не кажучи про медитації, елегії, «думки», філософські сентенції-окрушини, ліро-епос, повістки, драматургію, публіцистику, так само, як і переклади, інкрустовані буковинським елементом, надання всьому створеному виразних індивідуально-авторських ознак, у підсумку продемонстрували широкий діапазон стильових можливостей цього письменника, а певне засвоєння його досвіду вже сучасниками дало підстави вести мову навіть про окремі стильові традиції, що йшли від Федьковича.

Було й те об'єднувальне начало, яке ріднило всі твори, робило їх цілісною і закінченою художньою системою, — це, крім духу народолюбства, виразної етнічної маркованості, жива присутність ліричного суб'єкта, внутрішньо близького авторові. На думку Л. Голомб, саме «через категорію ліричного героя здійснювався процес посилення особистісного начала, урізноманітнення прийомів психологізму, підвищення рівня інтелектуальності української лірики» [95, с. 144]. Аналіз творів засвідчив неодноримісну, схильну до глибоких рефлексій, складних перевтілень природу Федьковичевого героя, часткове оприявлення його навіть в образах Довбуша, Хмельницького, Мазепи, давньоруського князя Ігоря, Гамлета («великі люди відчувають живу, змістовну близькість не лише до своїх близьких, але й до історичних осіб» [61, с. 187]), переживання традиційної для романтиків емоційної полярності, зміщення в бік трагічний (звідси — поетичні концепції стрільця і рожі, поета і його душі, його долі тощо). Вимріюване, повиннісне переважно розходиться із сущим, і це гостро відчуває митець, схилиючись то до фаталізму, художнього трактування «люби як згуби», слави Гуцулії як кривавої, то до настроїв радикальніших — проголошення анафема злу в присвячених пам'яті Т. Шевченка поменниках, але завжди поезитуючи, естетизуючи життя-смерть як нероздільне коло й

заодно стверджуючи немалі можливості людини («*Да без краю і без міри / Жив дух чоловіка*»), її, сказати б, нескінченність.

У «Диких думках» — кульмінаційному творінні зрілого майстра — його поетичне осмислення принципів засад біографічного Я набуває рис чітких і одкровенних. Центральний герой — Гуцул-Невір — попри звичайність антуражу, є інтелігентом із оригінальним мисленням та фантазією, унікальною етноментальністю, що не мала рівних у літературі, він готовий і далі служити селянству (народові), проте, здається, готовий і відмовитись ідеалізувати його, глибоко страждає через політичне безправ'я Руси-України, національне запроданство, моральні катастрофи, які спіткали світ, притім паралельно, на тих самих високих емоційних регістрах, душа надривно квилить за втраченою любов'ю-рожею, вірить в архетипний зв'язок людини з природою та «щасте і долю» своїх віршів.

Збурена («дика») енергетика збірки, специфічна метафорика, символи, до певної міри сюрреалістичні візії, зменшення фольклорності, циклічна будова теж були прикметами оновлення, ускладнення творчої манери, її синкретизації, що не сприяло широкому читанню таких творів і відтягувало в невизначене майбуття «свято відродження» (М. Бахтін), себто декодування їх смислів.

«Дикі думи», може, більше, ніж інші твори Федьковича, окреслили антиномію складових реальної авторської сутності — як людини природної і людини суспільної, заангажованої, прагнення першої звідувати повноту буття і другої — відчуження од цієї повноти. Засобами мистецтва творячи іншу реальність і часто уявно замешкуючи у тому своєму «небесному лукомор'ї», однак не маючи змоги відірватися від повсякденності, рутинного побуту, Федькович закономірно виявлявся на перехресних стежках, де під «залізнов ногов» долі йому як митцеві, романтикові, ідеалістові доводилося уживатися з матеріалістом і прагматиком, заглиблений у себе дух (згадаймо спостереження Р. Роткеля) мусив чимраз згідливіше розцінювати буття як співбуття — дарма що на цьому новому терені з'являлись присутні проблеми спілкування.

Аналіз найскладніших соціальних контактів (тривалих незгодин письменника з батьком, деякими з діячів громадсько-культурного руху на Буковині, просвітянським Львовом як, може, найвиразнішою публічною моральною дуеллю, бо супроводилася навіть улаштуванням аутодафе для власних творів) засвідчив, що міркування окремих сучасників про

Федьковича як натуру конфліктну, недипломатичну дуже перебільшені, а взаємини з інтелігенцією (як найбільш обговорювані) мали, зваживши на стосунки з Р. Роткелем, А. Кобилянським, К. Горбалем, Е.-Р. Нойбауером, деким із львів'ян, С. Смаль-Стоцьким, вибірковий характер: еліта, за А. Маслоу, вибирає собі у друзі «також еліту, але це еліта характеру, здібностей та таланту...» [цит. за: 102, с. 253]. Ці контакти підпорядковувались високим та специфічним демократично-культурницьким, естетичним критеріям і в разі своєї відповідності, у т. ч. й суто психологічної, були бажаними і внутрішньо необхідними: тоді, за висловом І. Франка, «таяв лід і душа поетова виявлялася зовсім свобідно і непримушено» [475, с. 150]. Така вибірковість свідчила, що Федькович зреалізував сповна право на вільний вияв індивідуальності, хоча й створив довкола себе кілька типів аур. Щодо проблематичності стосунків, то вони виникали більше на ґрунті ставлення до народу і його потреб, любов до народу зробила Федьковича у вищій мірі своєрідним.

Розум, але й дух, який, міцнішаючи, вивищувався до аристократичних значень, ба що й до кінця супроводжувався тягарем роздвоєності, спричинили у другій половині 70-х років пильне і довголітнє, зумовлене інстинктивним гуцульським тяжінням до надприродного, звернення Федьковича до астрології. Реалізація заповітного проекту, підготовка кількох фундаментальних рукописних праць у цій галузі стали справжнім феноменом розумової та теоретико-гуманістичної активності буковинця, не кажучи вже, що це ще один оригінальний компонент єдиної стратегії поведінки, продовження творчого пошуку, але іншими засобами. Втім, навіть трагедію «Хмельницький», цей патетичний завершальний акорд у своїй життєтворчості, Федькович писав не зі смиренною мудрістю, а рвучко, імпульсивно — востаннє, отож вона не забезпечила умиротворення душі, а хіба вкотре довела, наскільки складними є співвідношення на рівнях «особисте — творче», «суспільне — художнє», «земне — вічне», наскільки глибоко і всебічно художній світ справжнього митця детермінований особливостями його індивідуальності.

Сповідуючи в житті три найвищі ціннісні ієрархії (прометеївську, аполлонівську й сократівську), честолюбний, але й навдивовижу самокритичний, з надзвичайно широкими планами, Федькович не досягнув внутрішньої гармонії між ідеальним образом свого життя і реальністю. Однак ця розбіжність (вочевидь, із натяком на певні деструктивні поведінкові

ходи), болісне тлумачення своєї долі як невдалої дають підставу зумисно не прислухатись до авторової думки і дійти висновку, що письменник не лише прагнув до самоактуалізації, а й досягнув її повністю. Це виявилось можливим іще й тому, що, крім могутнього таланту, оригінальної особистості, віри в себе, Федькович володів високим ступенем свободи реального самовизначення та діяння, якими скористався максимально. Складні конкретно-історичні умови, іще позбавлений значних ідеологічних впливів континуум духовного життя рідного народу, як це не парадоксально, навіть посприяли повноцінному творчому та особистісному розвитку письменника. Власне, ліберальний характер національної політики Габсбургів наразі й дозволив приймати «парадигму співжиття української людини з імперією» (О. Забужко), єдиною сферою, куди цей дуалізм «не заходив» і в унісон фольклорові та народній моралі художньо розвінчувався, була військово-мілітаристська. Отже, головно Відень, «німеччина» єднали Федьковича, як і всю Буковину й Галичину, з культурно-освітньою Європою. Відкриття ж Т. Шевченка, Г. Квітки, Марка Вовчка, так само, як правди про «московські окупи», антиукраїнські репресії російського царизму, діяльність москвофілів прискорили процес його національної самоідентифікації та викристалізування соборницьких переконань аж до їх активної пропаганди. Утім, це складна особистісна форма вияву національної свідомості людини, котра, ідентифікуючи себе передовсім із рідним етносом, свідомо розвинулася в українця (звідси — подвійна самосвідомість: гуцул і русин), приглушуючи генетичну польськість, щиро симпатизувала усьому слов'янству, у літературних творах на рівні підсвідомості періодично здійснюючи подвійний, нерівнозначний — руський (український) та австрійський (німецький) — мовний і психологічний вибір.

Будучи в німецькомовній творчості більше аматором, хоча й, на думку В. Пачовського, досягнувши «великого артизму в німецькім віршуваню» [352, с. 1], Федькович став українським письменником, значною мірою саме привнесена ним у світове письменство питома «українськість», конкретніше — «гуцульщина» є підставою для зацікавлення ним також в інонаціональному культурному просторі. «У чому сила Танідзакі? — запитувала російська дослідниця видатного японця Т. Григор'єва. На що й відповідала: — Танідзакі не ввійшов би у світову літературу, якби не був національним письменником, який втілює вікову традицію. ...Національне надбання

не може не бути всезагальним, і саме тому, що воно національне; так і особистість письменника не може бути істинною, якщо не виходить із національних глибин» [цит. за: 158, с. 10]. Отож Федькович є однією з титульних постатей української літератури як компонента світової, і ця його титульність значуща хоч би тому, що розвинулася в умовах бездержавницького життєпроживання передовсім завдяки силі конкретної індивідуальності.

Світоглядна позиція Федьковича — також цілий складний дискурсивний простір, досі розглядуваний рідко і несміливо. Рост. Заклинський у 1929 р. взагалі відмовив їй у «твердій основі», аргументувавши належністю письменника до «промійньої класової групи» і особливостями вдачі, «дуже вразливої, мінливої» [150, с. XXI—XXII]. Та значно істотніше добачити живий, реальний, нерівномірний процес «ствердіння» основи, її змістове, емоційне збагачення, як і детермінованість принаймні двома чинниками: різкою специфікою світогляду Федьковичевого етносу — значною мірою політеїстичного (язичницького) і специфікою «професії», способу цього індивідуального художнього світобачення та життя. Отож недарма в цій парадигмі — попри відоме з радянських часів твердження про Федьковичів атеїзм, несекуляризованій, компоненти якої радше доповнювали, ніж взаємовиключали один одного — домінуючі ідеалістичні погляди сусідили з реалістичними, езотеричні, антропоморфічні — з тими, що містять віру в єдиного Бога і з тими, що, постаючи із джерела вагань та сумнівів, супроводжувались, за аналогією до Кулішевої ситуації, пошуком «нових ідеалів, нових богів і нової віри» (І. Франко). Тому, мабуть, справедливим є твердження, що «українська література — це та література, де в самій структурі авторського таланту невідступно присутній відважний *homo philosophicus*, покликаний, за формулою Р. Барта, знай “допитуватися в світу, чому він такий”...» [146, с. 10].

Федьковичеві запитання не завжди мали пряме формулювання, тоді як відповідями саме світоглядного порядку були художні ствердження покірливості людини немилосердним зовнішнім обставинам, проведення думки, як-от у поемі «Лук'ян Кобилиця», і про крайній спосіб розв'язання конфліктів як неминучий («*мусить кров поточитись*»), а на схилі життя активне популяризування просвітницьких, культурницьких ідеалів як першооснови радикальних суспільних змін. Водночас, ніколи не будучи в опозиції до офіційної церкви, письменник не зраджував тій первісній релігії гуцулів,

котра дає змогу хіба великим духам розковувати межі буття й наближатись до ірреального, ніби до суцього, щоб його зрозуміти. Як свідчить Федьковичева астрологічна діяльність, для нього було вкрай важливо знайти відповіді на глобальне світоглядне питання: хто(що) керує життям людини, тобто чи є людина суб'єктом свого життя. При цьому навіть сам шлях пізнання, пошуку, в т. ч. суто естетичного, певною мірою задовольняв утопічну потребу душі у знаходженні абсолютної істини, розширював межі внутрішнього світу і гармонізував його. Отож мистецьке в сутності Федьковича як провідне допомагало в хаосі буття бачити стрункість і сховану красу, воно своїм масштабом і функціональністю протистояло деструктивності та сприяло досягненню письменником самототожності.

І лише так — демонструючи вітальну силу своєї індивідуальності, новий спосіб світовідчужань, романтичної поведінки, хоча й виявляючи здатність до соціальної адаптивності, — Федьковичеві можна було уникнути знеособлення й, устами ліричного героя обмовлюючись-турбуючись про бажану славу (її синдром, на думку І. Дзюби, освітлює і «озвучує» весь обсяг внутрішнього світу великої людини, всю її долю [119, с. 629]), ще за життя знайти своє «важне місце» (І. Франко) в каноні класиків і в духовній історії українського народу. Та й лексема «слава» (з варіантом проникливо-інтимним «славонька») навіть у неповному, вибраному зібранні текстів — двотомнику Федьковича, що вийшов у 1960 р. за редакцією М. Нечиталюка, фігурує 119 разів [див.: 534, с. 143—144], поступаючись хіба таким концептуально близьким поняттям, як «Бог», «воля», «любити», «людина».

В одному з ліричних відступів, що супроводжують дію в поемі «Дезертир», герой — *alter ego* автора — взагалі бажає для себе в житті лише слави пророка, дарма що вона найважча, найдраматичніша й дає обранцеві хіба «вінець мартира на голов / Кривавий, глоговий, / Як та доля України» [447, с. 280]; «вінець», що рівний господньому, уже мав би бути й «на вічну дорогу». Засобом мистецтва, візії, максимально згущеної романтичної емоції Федькович, може, й сам того не усвідомлюючи, змодельював присутню колізію свого реального й метафізичного майбуття, в якому співвідношення між пророцтвом як творчістю, основою на вірі в особливу силу слова, його органічний зв'язок з істиною, і розумінням та пошануванням об'єктивованого буде суперечливе й далеко не співмірне. І тут варто спеціально, на базі широкого ілюстративно-доказового

матеріалу, говорити й про часом неоднозначні тенденції, різну мотиваційну налаштованість Федьковичевих реципієнтів, проблематичну культовість цього письменника, і загалом про глобальні суперечності у сприйнятті соціумом художньої літератури як «лихо давнє й сьогочасне». Через них постійно існує небезпека пригасання навіть естетичного впливу Федьковичевої творчості — попри запевнення І. Франка, що вона буде живучою, «доки живе наша мова» [479, с. 38].

На гребені популярності, коли його тексти були широко знані, Федькович був двічі: на початку 60-х років XIX ст. у середовищі молодой галицької культурної еліти і, власне, тоді ж, коли спрагла духовної розради жовнірська братія вчилася з уст свого «пана лейтмана» його «жалібних вояцьких коломиєк» (С. Воробкевич). Тому твердження ще з 1873 р., що «ім'я поета відоме в кожній хаті, в кожнім буковинському закутку. Це один із живих народних поетів, якого люд найбільше цінить і любить» [558, с. 29], відгукнувшись у тотожній інтерпретації уже радянських часів («на Буковині витворився його [Федьковича] культ» [150, с. XLIV]), виглядали оптимістично, але не зовсім правдоподібно. У датованій 1913 р. статті «Рідні сторони Федьковича» О. Маковей узагалі з сумом констатував, що цього письменника «тепер у Путилівщині мало хто знає й мало й згадує його» [див.: 300, с. 94]. Отож тоді, коли горстка інтелігентів передовсім у Галичині й на Буковині запровадила поміж себе традицію проведення різноманітних офіційних заходів (щорічних поминок, називання іменем Федьковича різних культурно-освітніх інституцій тощо) і періодичного видання його творів та спеціальних студій про нього, нейтральність тамтешнього консервативного й аж ніяк не сентиментального суспільства свідчила про порушення культурної рівноваги, відсутність читача масового і демократичного, складну історичну долю Федьковичевої справи. Натомість офіційно роби́в Федьковича, може, й шанованим, але не читаним.

Утім, майбутні суспільно-політичні пертурбації теж вплинули на статус письменника в духовному житті народу, коли в радянському літературознавстві відбулося вихолощення з яскравої індивідуальної творчості національно-естетичного компонента і висунення на передній план ідеологічного. Так, у 1947 р. львівський науковець і письменник Рост. Заклинський, будучи до того ж «лектором обласного лекційного бюро», виступав (чи лишень готувався це робити) зі своєюрідною «агіткою» — «Боротьба Юрія Федьковича проти капіталізму». У Відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки

ім. В. Стефаніка НАН України збереглися підготовчі матеріали до неї, зокрема план — із вказівками про «показ класової боротьби», «суспільне розшарування», «виступи проти капіталістичної держави» [567], хоч хтозна, чи не супроводився цей регламентований політичний фарс і вільнішим (усним) висловленням думки: скрупульозний дослідник Федьковича, видавець його творів у Києві в 1929 р. мав що сказати й «непланового», дарма що це не узгоджувалося з «духом часу».

Отже, «при дослідженні життя літературних творів необхідно враховувати будь-які види й форми їх сприйняття» [498, с. 247], ставлячи їх у зв'язок із навіть контроверсійними суспільними та особистісними чинниками і лише відтак роблячи узагальнення про це життя. У цьому дослідженні при інтерпретації складних, неоднозначних питань Федьковичевої історії дотримано намагання уникати категоричності, але не їх обговорення.

Найпродуктивніше, як і слід було очікувати, розвинулись контакти письменника на рівнях духовному, ідейно-естетичному, стильовому з послідовниками (Є. Ярошинською, О. Кобилянською, Марком Черемшиною, Г. Хоткевичем, М. Коцюбинським та ін.), надто тими, хто, розробляючи в літературі тему Гуцульщини, міг претендувати на належність до Федьковичевої літературної школи. Пізнання різноманітних зразків засвоєного досвіду, в т. ч. такого, при якому запозичене — у глибині, у вигляді, сказати б, знятому, є, з нашого погляду, завданням хоч і не з легких, але вартим наукових студій, так само, як вивчення інших аспектів функціонування спадщини видатного письменника (скажімо, книговидавничого, культурно-освітнього, суто мистецького).

Багатоаспектна і складна життєтворчість Федьковича потребує ще активнішого осмислення її на рівнях історико-генетичному, герменевтичному, порівняльно-типологічному, психоаналітичному, естетичному, як і спеціальної всеохопної реінтерпретації очікують його писання: згідно із представником школи рецептивної естетики Г. Яуссом, літературний твір — «не монумент, який монологічно сповіщає про свою позачасову сутність, а партитура, розрахована на постійно оновлюване сприйняття» [цит. за: 129, с. 134—135]. Що ж до історії розвитку творчої індивідуальності Федьковича, то вона через «немонументальність» героя, його невинно пульсуючу динамічну і багатогранну сутність також залишається відкритою для коригування, доповнення, обговорення, передбачає з'яву нових концепцій і з цього погляду є невичерпною.

ЛІТЕРАТУРА

ХУДОЖНІ ТЕКСТИ, НАУКОВІ ТА ІНШІ ДРУКОВАНІ ДЖЕРЕЛА

1. **А. Кн.** [О. Кониський]. Буковина и русины: письма с дороги / А. Кн. // Вестник Европы. — 1887. — Январь. — С. 388—404.

2. **Абгар-Солтан.** Осип-Юрій Федькович — руський народний поет на Буковині / Абгар-Солтан // Юрій Федькович в розвідках і матеріалах. — К. : ДВХЛ, 1958. — С. 129—138.

3. **Айзеншток І.** Шевченкознавство — сучасна проблема. 1. До тексту Шевченкових творів / І. Айзеншток. — Х. : Все-укр. літ. комітет, 1922. — 23 с.

4. **Андрусів С.** Модус національної ідентичності. Львівський текст 30-х років ХХ ст. : монографія / Стефанія Андрусів. — Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000; Т. : Джура, 2000. — 340 с.

5. **Андрусяк М.** До чого змагав Богдан Дідицький / Микола Андрусяк // Життя і знання. — 1934. — Ч. 7/8. — С. 207—208.

6. **Андрухович Ю.** Carpatologia cosmorphilica : спроба фіктивного краєзнавства / Юрій Андрухович // Буковинський журнал. — 1996. — Ч. 1/2. — С. 154—162.

7. **Андрущенко І.** Галичина: між Польщею і Австро-Угорщиною / І. Андрущенко // Київська старовина. — 2001. — Ч. 1. — С. 73—81.

8. **Аникин В. П.** Творческая природа традиции и вопрос о своеобразии художественного метода в фольклоре / В. П. Аникин // Проблемы фольклора : [сб. ст.]. — М. : Наука, 1975. — С. 30—40.

9. **Аникст А.** Густав Фрайтаг / А. Аникст // Теория драмы на Западе во второй половине XIX века. — М. : Наука, 1988. — С. 118—164.

10. Анохин П. К. Социальное и биологическое в природе человека / П. К. Анохин // Соотношение биологического и социального в человеке (Материалы к симпозиуму в г. Москве, сентябрь 1975 г.). — М., 1975. — С. 301—318.

11. Анцыферова Л. И. Архетипическая теория развития личности Карла Густава Юнга. Ст. 2. Вторая половина жизни. Этапы индивидуации, проблемы призвания, судьбы, смысла жизни / Л. И. Анцыферова // Психолог. журнал. — 2000. — Т. 21. — № 3. — С. 10—19.

12. Анцыферова Л. И. Эпигенетическая концепция развития личности Эрика Г. Эриксона / Л. И. Анцыферова // Проблемы развития в психологии : [сборник] / отв. ред. Л. И. Анцыферова. — М. : Наука, 1978. — С. 212—242.

13. Арамис. Гуцул-невір/ Арамис // Нова зоря. — 1934. — Ч. 98. — С. 6—7.

14. Арамис. Гуцульський Верлен. Творчість Осипа Юрія Федьковича / Арамис // Нова зоря. — 1934. — Ч. 96. — С. 6—7.

15. Арамис. Осип Юрій Федькович / Арамис // Нова зоря. — 1934. — Ч. 94. — С. 6.

16. Астрология: «за» и «против» : [сборник]. — М. : Знание, 1990. — 95 с.

17. Баб'як В. Вплив температури й раси на геніяльність та на божевіле / В. Баб'як // Неділя. — 1912. — Ч. 31/32. — С. 14.

18. Балея С. З психології творчости Шевченка / Степан Балея. — Львів : Шляхи, 1916. — 91 с. — (Новітня бібліотека; ч. 20).

19. Барабаш Ю. Вибрані студії : Сковорода. Гоголь. Шевченко / Юрій Барабаш ; передм. В. Панченка. — К. : ВД «Киево-Могилянська академія», 2004. — 744 с.

20. Барвінський О. Спомини з мого життя : ч. I і II / Олександр Барвінський. — Нью-Йорк ; К. : Смолоскип, 2004. — 527 с.

21. Батюшков Ф. Д. Задачи художественных переводов / Ф. Д. Батюшков // Принципы художественного перевода : статьи Ф. Д. Батюшкова, Н. Гумилева, К. Чуковского. — 2-е изд., доп. — Петербург : Госиздат, 1920. — С. 7—15.

22. Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского / М. М. Бахтин. — 3-е изд. — М. : Худ. лит., 1972. — 470 с.

23. Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса / М. М. Бахтин. — М. : Худ. лит., 1990. — 541 с.

24. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин ; примеч. С. С. Аверинцева, С. Г. Бочарова. — 2-е изд. — М. : Искусство, 1986. — 445 с.

25. **Бача Ю.** Функції художньої літератури бездержавних народів та національних меншин (Виступ на IV Міжнародному конгресі українців) / Юрій Бача // Укр. мова і літ-ра. — 1999. — Ч. 35. — С. 1—2.

26. **Безпалко О.** Поет селянського горя та бунту : Федькович з того боку, з якого ми його не знаємо / О. Безпалко // Неділя. — 1934. — Ч. 48. — С. 3—4.

27. **Бердяев Н.** Миросозерцание Достоевского / Николай Бердяев // Бердяев Н. Философия творчества, культуры и искусства : в 2 т. — М. : Искусство, 1994. — Т. 2. — С. 7—150.

28. **Бердяев Н.** Русская идея. Основные проблемы русской мысли XIX века и начала XX века / Николай Бердяев // Вопросы философии. — 1990. — № 1. — С. 77—144.

29. **Бердяев Н.** Смысл творчества / Николай Бердяев // Бердяев Н. Философия творчества, культуры и искусства : в 2 т. / Н. Бердяев. — М. : Искусство, 1994. — Т. 1. — С. 37—342.

30. **Березин Ф. Б.** Психическая и психофизиологическая адаптация человека / Ф. Б. Березин. — Л. : Наука, 1988. — 271 с.

31. **Берков П. Н.** Введение в изучение истории русской литературы XVIII века / П. Н. Берков. — Л. : Изд-во ЛГУ, 1964. — Ч. 1 : Очерк литературной историографии XVIII века. — 268 с.

32. **Бернштейн М. Д.** Літературна критика / М. Д. Бернштейн // Історія української літератури : у 8 т. — К. : Наук. думка, 1968. — Т. 3 : Література 40—60-х років XIX ст. / відп. ред. Є. П. Кирилюк. — С. 82—111.

33. **Білецький Л.** Осип Федькович / Леонід Білецький // Самостійна думка (Чернівці). — 1935. — Кн. 1. — С. 21—31.

34. **Білецький Л.** Поезія та її критика / Л. Білецький. — Львів : Друк. Ставропігійського ін-ту, 1921. — 24 с. — (Літ.-наук. б-ка ; ч. 165).

35. **Білецький О. І.** Українське літературознавство за сорок років (1917—1957) / О. І. Білецький. — К. : Вид-во АН УРСР, 1957. — 56 с.

36. **Бодалев А. А.** Диалог как форма психологического воздействия / А. А. Бодалев, Г. А. Ковалев // Общение и диалог в практике обучения, воспитательной и психологической консультации : сб. научн. трудов. — М. : АПН СССР, 1987. — С. 17—27.

37. **Бодалев А. А.** Личность и общение : избр. труды / А. А. Бодалев. — М. : Педагогика, 1983. — 271 с.

38. **Бодалев А. А.** Формирование понятия о другом человеке как личности / А. А. Бодалев ; Ленингр. гос. ун-т им. А. А. Жданова. — Л. : Изд-во ЛГУ, 1970. — 135 с.

39. Бондар М. П. Жанрові особливості поезії Ю. Федьковича / М. П. Бондар // Укр. мова і літ. в школі. — 1982. — № 11. — С. 27—37.

40. Бондар М. П. Поезія пошевченківської епохи : система жанрів / М. П. Бондар. — К. : Наук. думка, 1986. — 328 с.

41. Бондар М. П. Юрій Федькович / М. П. Бондар // Історія української літератури XIX ст. : у 3 кн. — К. : Либідь, 1996. — Кн. 2. — С. 319—351.

42. Бондар М. П. Юрій Федькович / М. П. Бондар // Історія української літератури XIX ст. : у 2 кн. — К. : Либідь, 2006. — Кн. 2. — С. 196—229.

43. Бондар М. П. Юрій Федькович / М. П. Бондар // Історія української літератури : у 2 т. — К. : Наук. думка, 1987. — Т. 1. — С. 327—340.

44. Бондар М. П. Юрій Федькович: художня концепція світу / М. П. Бондар // Юрій Федькович: тези доп. Респ. наук. конф., присвяч. 150-річчю з дня народження видатного письменника-демократа і громадського діяча. 18—20 жовтня 1984 р. — Чернівці, 1984. — С. 25—26.

45. Бондаренко Ю. Астрология — факт общественной жизни / Ю. Бондаренко // Наука и религия. — 1991. — № 10. — С. 14—15.

46. Ботушанський В. Сільське господарство Буковини (друга половина XIX — початок XX ст.) : монографія / Василь Ботушанський. — Чернівці : Золоті литаври, 2000. — 337 с.

47. Ботушанський В. М. Виникнення і діяльність українських сільських читалень на Буковині (80-ті рр. XIX — початок XX ст.) / В. М. Ботушанський // З історичного минулого Буковини : зб. наук. праць. — Чернівці, 1996. — С. 96—109.

48. Бромлей Ю. В. Этнос и этнография / Ю. В. Бромлей ; АН СССР, Институт этнографии им. Н. Н. Миклухо-Маклая. — М. : Наука, 1973. — 283 с.

49. Брунер Дж. Психология познания. За пределами непосредственной информации / Дж. Брунер ; [пер. с англ. К. И. Бабицкого, предисл. и общ. ред. д. чл. АПН СССР А. Р. Лурия]. — М. : Прогресс, 1977. — 413 с. — (Общ. науки за рубежом. Философия и социология).

50. Брушлинский А. В. Психология субъекта / А. В. Брушлинский // Психолог. журнал. — 2003. — Т. 24. — № 2. — С. 15—17.

51. Брюховецький В. С. Специфіка і функції літературно-критичної діяльності / В. С. Брюховецький. — К. : Наук. думка, 1986. — 172 с.

52. Будівський П. Олекса Довбуш в історії, фольклорі та літературі (проблема історичної та художньої правди) / Петро Будівський. — К. : Бланк-Сервіс, 1999. — 495 с.

53. Бурсов Б. И. Критика как литература / Б. И. Бурсов. — Л. : Лениздат, 1976. — 320 с.

54. Бурсов Б. И. Лев Толстой / Б. И. Бурсов // Бурсов Б. И. Избранные работы : в 2 т. / Б. И. Бурсов. — М. : Худ. лит-ра, 1982. — Т. 1 : Критика как литература ; Лев Толстой. — С. 258—605.

55. Бушмин А. С. О специфике прогресса в литературе / А. С. Бушмин // О прогрессе в литературе : сб. ст. / под ред. А. С. Бушмина ; АН СССР, Институт русской литературы (Пушкинский дом). — Л. : Наука, 1977. — С. 3—49.

56. Бэлза И. Литература романтизма и музыка // Европейский романтизм : сб. ст. / отв. ред. И. Неупокоева, И. Шетер ; АН СССР, Институт мировой литературы им. А. М. Горького. — М. : Наука, 1973. — С. 452—494.

57. В'язовський Г. А. Творче мислення письменника : дослідження / Г. А. В'язовський. — К. : Дніпро, 1982. — 335 с.

58. Валевский А. А. Основания биографики / А. А. Валевский. — К. : Наук. думка, 1993. — 111 с.

59. Ванслов В. В. Прогресс в искусстве / В. В. Ванслов ; Научно-исследовательский институт теории и истории изобразит. искусств Академии художеств СССР. — М. : Искусство, 1973. — 255 с.

60. Василюк Ф. Е. Психология переживания : анализ преодоления критических ситуаций / Ф. Е. Василюк ; предисл. В. П. Зинченко. — М. : Изд-во МГУ, 1984. — 199 с.

61. Вейнингер О. Пол и характер : принципиальное исследование / Отто Вейнингер. — М. : Terra, 1992. — 480 с.

62. Вербицька Є. Завершити цікаве дослідження / Є. Вербицька // Рад. літературознавство. — 1960. — № 2. — С. 143—145.

63. Вервес Г. Біля джерел новітньої культури / Григорій Вервес // Слово і Час. — 1993. — № 3. — С. 12—16.

64. Витвицький С. Історичний нарис про гуцулів / Софрон Витвицький ; перекл., передм. і прим. М. Васильчука. — Надвірна : Світ, 1993. — 96 с.

65. Віссаріонов. Огляд літературної і політичної діяльності М. П. Драгоманова / Віссаріонов // Михайло Драгоманов : документи і матеріали. 1841—1994. — Львів, 2001. — С. 361—365.

66. Возняк М. З листування М. Драгоманова з В. Навроцьким / Михайло Возняк // ЛНВ. — 1923. — Кн. 1. — С. 249—259.

67. Возняк М. Листування Панька Куліша з Олександром Кониським (продовження) / Михайло Возняк // Нова Україна. — 1923. — Жовтень. — С. 139—148.

68. Волдан А. Австрія у дзеркалі української літератури. Сліди кризь століття / Алоїс Волдан // Пам'ять століть. — 1996. — Ч. 1. — С. 120—124.

69. Вука [Кучабський Василь]. Пам'яті шкільного інспектора / Вука // Час. — 1935. — 9 квіт. — 26 квіт. — Ч. 1835—1849.

70. Вундт В. Проблемы психологии народов / Вильгельм Вундт. — СПб. : Питер, 2001. — 160 с. — (Серия «Психология-классика»).

71. Выготский Л. С. Педология подростка / Л. С. Выготский // Выготский Л. С. Собр. соч. : в 6 т. / Л. С. Выготский. — М. : Педагогика, 1984. — Т. 4 : Детская психология. — С. 6—242.

72. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский ; общ. ред. Вяч. Иванова, предисл. А. Н. Леонтьева, коммент. Л. С. Выготского, В. В. Иванова. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : Искусство, 1968. — 576 с.

73. Гагечиладзе Г. Художественный перевод и литературные взаимосвязи / Гиви Гагечиладзе. — 2-е изд. — М. : Сов. писатель, 1980. — 255 с.

74. Галіп Т. Осип Федькович в останні місяці військової служби. Оповів господар Дмитро Гудима / Теодот Галіп // Буковина. — 1896. — Ч. 128.

75. Гачев Г. Национальные образы мира: общие вопросы. Русский. Болгарский. Киргизский. Грузинский. Армянский / Георгий Гачев ; предисл. Е. Сидорова. — М. : Сов. писатель, 1988. — 448 с.

76. Гачев Г. Д. Национальные умозрения в естествознании / Г. Д. Гачев // Междисциплинарный подход к исследованию научного творчества : [сборник]. — М. : Наука, 1990. — С. 147—171.

77. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук : в 3 т. / Георг Вильгельм Фридрих Гегель ; пер., вст. ст. и примеч. Е. П. Ситковского ; АН СССР, Институт философии. — М. : Мысль, 1977. — Т. 3 : Философия духа. — 471 с.

78. Геллнер Э. А. Пришествие национализма. Мифы нации и класса / Эрнест Андре Геллнер // Путь (Москва). — 1992. — № 1. — С. 3—9.

79. Геллнер Е. Нації та націоналізм. Націоналізм / Ернест Геллнер ; пер. з англ. — К. : Таксон, 2003. — 300 с.

80. Географическое и статистическое обозрение Галиции и Буковины / [сост. по официальным источникам Карл фон

Шмедес, полковник Генерального Штаба]. — 2-е изд., доп. и испр. — СПб. : Типогр. т-ва «Общественная польза», 1870. — 150 с.

81. Географія // Енциклопедія Українознавства / за ред. В. Кубійовича. — Т. 1. — Львів, 1993. — С. 362—364.

82. Герасименко В. Я. Юрій Федькович / В. Я. Герасименко // Історія української літератури : у 8 т. — К. : Наук. думка, 1968. — Т. 3 : Література 40—60-х років XIX ст. / відп. ред. Є. П. Кирилюк. — С. 315—349.

83. Герасименко М. П. Класи і соціальні групи в Галичині в кінці XVIII ст. / М. П. Герасименко // З історії західноукраїнських земель. — К. : Вид-во АН УРСР, 1957. — Ч. 2. — С. 78—107.

84. Герб // Енциклопедія Українознавства / за ред. В. Кубійовича. — Львів, 1993. — Т. 1. — С. 373—374.

85. Герихъ фон Л. Очерки политической истории Европы XIX столетия. 1815—1870 / Л. фон Герихъ. — СПб. : Изд. т-ва «Книговед», 1904. — 344 с.

86. Гессе Г. Магия книги : сб. эссе, очерков, фельетонов, рассказов и писем о книгах, чтении, писательском труде, библиофильстве, книгоиздании и книготорговле / Герман Гессе. — М. : Книга, 1990. — 238 с.

87. Гинзбург Л. «Былое и думы» Герцена / Лидия Гинзбург. — М. : Гослитиздат, 1957. — 374 с.

88. Гинзбург Л. Литература в поисках реальности : статьи, эссе, заметки / Лидия Гинзбург. — Л. : Сов. писатель, Ленингр. отд-ние, 1987. — 399 с.

89. Гинзбург Л. О документальной литературе и принципах построения характера / Лидия Гинзбург // Вопросы литературы. — 1970. — № 7. — С. 62—89.

90. Гинзбург Л. О лирике / Лидия Гинзбург. — 2-е изд., доп. — Л. : Сов. писатель, 1974. — 407 с.

91. Гинзбург Л. О психологической прозе / Лидия Гинзбург. — Л. : Худ. лит-ра, Ленингр. отд-ние, 1977. — 443 с.

92. Гнатюк В. Національне відродженне австро-угорських українців (1772—1880) / Володимир Гнатюк. — Відень, 1916. — 66 с.

93. Гоголь Н. В. О средних веках / Н. В. Гоголь // Гоголь Н. В. Собр. соч. : в 7 т. — Т. 6: Статьи / под общ. ред. С. И. Машинского, М. Б. Храпченко. — М. : Современник, 1983. — С. 28—39.

94. Голд Дж. Психология и география : основы поведенческой географии / Дж. Голд ; пер. с англ. — М. : Прогресс, 1990. — 304 с.

95. Голомб Л. Г. Особа і суспільство в українській ліриці кінця XIX — початку XX ст. / Л. Г. Голомб. — Львів : Вища школа, 1988. — 148 с.

96. Голубець М. Як знаємо Федьковича? З приводу століття народин (1834—1934) / Микола Голубець // Назустріч. — 1934. — Ч. 16. — С. 1—2.

97. Гончаренко Н. В. Гений в искусстве и науке / Н. В. Гончаренко. — М. : Искусство, 1991. — 432 с.

98. Горак Р. Прихід : есе-хроніка / Роман Горак // Дзвін. — 2003. — Ч. 5/6. — С. 127—165; Ч. 7. — С. 47—62.

99. Гординський Я. До історії культурного й політичного життя в Галичині у 60-тих рр. XIX в. / Ярослав Гординський. — Львів : З друку. НТШ, 1917. — 264 с.

100. Гординський Я. З життя галицьких гімназістів у 1862—1865 рр. / Ярослав Гординський // Календар «Просвіти» на 1918. — Львів, 1917. — С. 154—160.

101. Гординський Я. Кандидатура Федьковича на посла / Ярослав Гординський // Привіт Іванови Франкови в сорокліте його письменської праці. 1874—1914 : літ.-наук. зб. — Львів : З друку. НТШ, 1916. — С. 287—289.

102. Гордієнко В. Психологія особистості в біографіях, подіях, портретах : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / Валерій Гордієнко, Людмила Копець. — К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2007. — 304 с.

103. Гордійчук Ю. Юрій Федькович у буденному житті / Юрій Гордійчук // Вільна Буковина : літературно-художній альманах літературного об'єднання при редакції обл. газети «Радянська Буковина». — 1941. — С. 127—128.

104. Горячкін О. Цікаві документи про Юрія Федьковича / Олександр Горячкін // Рад. Львів. — 1950. — № 2. — С. 77—78.

105. Гоффман Э. Представление себя другим / Э. Гоффман // Современная зарубежная социальная психология : тексты / под ред. Г. М. Андреевой и др. — М. : Изд-во МГУ, 1984. — С. 188—196.

106. Гошко Ю. Г. Населення Українських Карпат XV—XVIII ст. / Ю. Г. Гошко. — К. : Наук. думка, 1976. — 205 с.

107. Грабович Г. Питання кризи й перелому в самоусвідомленні української літератури / Григорій Грабович // Слово і Час. — 1992. — № 1. — С. 38—44.

108. Грабович Г. Теорія та історія: горизонт сподівань і рання рецепція нової української літератури (Prolegomena) / Григорій Грабович // Грабович Г. До історії української літера-

тури : дослідження, есеї, полеміка. — К. : Критика, 2003. — С. 46—126.

109. Греков Б. Д. Крестьяне на Руси с древнейших времен до XVII в. / Б. Д. Греков. — М. — Л., 1946.

110. Григорієвич Г. [Осип Федькович] / Григорій Григорієвич [Цеглинський] // Зоря. — 1888. — Ч. 2. — С. 33—35.

111. Грифцов Б. А. Психология писателя / Б. А. Грифцов ; вст. ст. С. Зенкина. — М. : Худ. литература, 1988. — 463 с.

112. Гром'як Р. Т. Естетика і критика. Філософсько-естетичні проблеми художньої критики / Р. Т. Гром'як. — К. : Мистецтво, 1975. — 223 с.

113. Грушевський М. Історія української літератури : в 6 т., 9 кн. / Михайло Грушевський. — К. : Либідь, 1993. — Т. 1 / упоряд. В. В. Яременко, автор передм. П. П. Кононенко, прим. Л. Ф. Дунаєвської. — 392 с.

114. Гуць Г. Є. Юрій Федькович і західноєвропейська література / Г. Є. Гуць. — К. : Вища школа, 1985. — 207 с.

115. Дьдицький Б. А. Слово отъ издателя / Богдан А. Дьдицький // Федькович І. Поезії / Іосиф Федькович. — Львовь : Типомъ Института Ставропигійского, 1862. — Ч. І. — С. III—XVI.

116. Дейч А. Судьбы поэтов : Гейдерлин, Кляйст, Гейне / Александр Дейч. — 3-е изд. — М. : Худ. литература, 1987. — 558 с.

117. Денисенко М. Борець проти католицизму / М. Денисенко // Наука і життя. — 1959. — № 7/9. — С. 55—56.

118. Денисюк І. Перебудова і франкознавство / Іван Денисюк // Невичерпність атома / Іван Денисюк. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. — С. 117—137. — (Серія «Франкознавчі студії»; вип. 2).

119. Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість / Іван Дзюба. — 2-ге вид, доопрац. — К. : ВД «Кієво-Могилянська академія», 2008. — 719 с.

120. Дильтей В. Заметки о критике исторического разума / Вильгельм Дильтей // Вопросы философии. — 1988. — № 4. — С. 135—143.

121. Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини XIX — початку XX ст. : монографія / О. Добржанський. — Чернівці : Золоті литаври, 1999. — 574 с.

122. Донцов Д. Гетьман Мазепа в західноєвропейській літературі / Дмитро Донцов // Іван Мазепа і Москва : істор. розвідки і ст. — К. : Рада, 1994. — С. 163—173.

123. Донченко Е. А. Личность: конфликт, гармония / Е. А. Донченко, Т. М. Титаренко. — 2-е изд., доп. — К. : Политиздат Украины, 1989. — 175 с.

124. Драгоманов М. П. Австро-руські спомини (1867—1877) / М. П. Драгоманов // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2 т. / М. П. Драгоманов. — К. : Наук. думка, 1970. — Т. 2 / упоряд. і прим. І. С. Романченка, В. В. Лисенко. — С. 151—288.

125. Драгоманов М. П. Галицько-руське письменство : передне слово до «Повістей» Осипа Федьковича / М. П. Драгоманов // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2 т. / М. П. Драгоманов. — К. : Наук. думка, 1970. — Т. 1 / упоряд. і прим. І. С. Романченка. — С. 309—348.

126. Драгоманов М. П. Передне слово до книжки : Іван Франко. В поті чола. — Львів, 1890 / М. П. Драгоманов // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2 т. / М. П. Драгоманов. — Т. 2 / упоряд. і прим. І. С. Романченка, В. В. Лисенко. — К. : Наук. думка, 1970. — С. 297—299.

127. Драгоманов М. П. По вопросу о малорусской литературе / Драгоманов М. П. // Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці : у 2 т. / М. П. Драгоманов. — К. : Наук. думка, 1970. — Т. 1 / упоряд. і прим. І. С. Романченка. — С. 349—398.

128. Драгомиров М. И. Избранные труды / М. И. Драгомиров. — М. : Воениздат, 1956. — 687 с.

129. Дранов А. В. Рецептивная эстетика / А. В. Дранов // Современное зарубежное литературоведение (Страны Западной Европы и США: концепции, школы, термины) : энциклопедический справочник. — М. : Интрада-ИНИОН, 1996. — С. 127—138.

130. Дрогобич Ю. Verba magistri : пророцтва і розвідки / Юрій Дрогобич ; передм. проф. В. Г. Скотного. — Дрогобич : Вимір, 2001. — 341 с.

131. Дрэпер Дж. В. История умственного развития Европы : в 2 т. / Дж. В. Дрэпер. — 3-е изд. — К.; X. : Южно-Русское книгоизд-во Юагансона. — VIII, 642 с., XXIII.

132. Дубровська-Трикулевська Н. [Рец. на книги, в т. ч. на «Жовнярські пісні Осипа Юрія Федьковича» (Відень, 1915)] // Книгар. — 1918. — Ч. 8. — С. 478.

133. Дымшиц А. Л. Фердинанд Фрейлиграт : [предисловие] / А. Л. Дымшиц // Фрейлиграт Ф. Избранные произведения / Фердинанд Фрейлиграт ; пер. с нем. — М. : ГИХЛ, 1956. — С. III—XXXVI.

134. Ефремов С. В полосе апатии и застоя : из истории национального возрождения Галичины / Сергей Ефремов // Глас минувшего (Журнал истории и истории литературы). — 1915. — Ч. 7/8. — С. 188—217.

135. Ефремов С. Из истории возрождения Галичины. II. На заре Возрождения / Сергей Ефремов // Глас минувшего. — 1915. — № 4. — С. 75—107.

136. Ефремов С. Из истории возрождения Галичины. III. «Весна народов» / Сергей Ефремов // Глас минувшего. — 1915. — № 9. — С. 66—104.

137. Євшан М. Мих. Драгоманів як літературний критик / Микола Євшан // Євшан М. Критика. Література. Естетика / Микола Євшан ; упоряд, передм. та прим. Н. Шумило. — К. : Основи, 1998. — С. 64—70.

138. Євшан М. Юрій Федькович в світлі нових матеріалів / Микола Євшан // Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика / Микола Євшан ; упоряд., передм. та прим. Н. Шумило. — К. : Основи, 1998. — С. 126—135.

139. Єфремов С. Дорогою синтезу / С. Єфремов // Записки історико-філологічного відділу УАН. — К. : Печатня вид-ва «Друкаръ», 1923. — Кн. 2/3 (1920—1922). — С. 89—110.

140. Єфремов С. Історія українського письменства / Сергій Єфремов ; фак. ред. і передм. д. філол. наук, проф. М. К. Наєнка. — К. : Femina, 1995. — 686 с.

141. Єфремов С. Незужитий капітал / Сергій Єфремов // Рада. — 1912. — № 193. — С. 1—3.

142. Жизненный путь личности (вопросы теории и методологии социально-психологического исследования) / отв. ред. Л. В. Сохань ; АН УССР, Институт философии. — К. : Наук. думка, 1987. — 279 с.

143. Жизнь как творчество (социально-психологический анализ) / отв. ред. Л. В. Сохань, В. А. Тихонович ; АН УССР, Институт философии. — К. : Наук. думка, 1985. — 304 с.

144. Жуковський А. Історія Буковини / Аркадій Жуковський. — Чернівці : Час, 1993. — Ч. 2 : Після 1774 р. — 223 с. — (Б-ка газ. «Час»).

145. Жуковський А. Молдавія / Аркадій Жуковський // Енциклопедія Українознавства / за ред. В. Кубійовича. — Львів, 1996. — Т. 5. — С. 1637—1639.

146. Забужко О. Філософія і культурна притомність нації / Оксана Забужко // Філософія : доп. і повідомл. II Міжнародн. конгресу українців (Львів, 22—28 серпня 1993 р.). — Львів, 1994. — С. 9—13.

147. Заглада Н. Побут селянської дитини : матеріали до монографії с. Старосілля / Надія Заглада. — К., 1929. — 180, 12 с., 21 табл. (Всеукр. АН, Музей антропології та етнології ім. Х. Вовка. Матеріали до етнології. — Т. 1).

148. Загул Д. Передмова / Дмитро Загул // Федькович О. Твори / Осип Федькович ; за ред. Д. Загула. — 2-ге вид. — К. : ДВУ, 1929. — С. 5—30.

149. Заклинський Р. За слідами Федьковича : записки з прогульки по Буковині / Роман Заклинський // ЛНВ. — 1905. — Т. XXXI. — Кн. 9. — С. 205—234; Кн. 10. — С. 179—190.

150. Заклинський Р. Осип-Юрій Федькович : [передмова] / Ростислав Заклинський // Федькович О. Вибрані твори / Осип Юрій Федькович. — К. : Книгоспілка, 1929. — С. V—XLIV.

151. Заклинський Р. Чи можна Федьковича Коссованом звати? (Слово в обороні правди) / Роман Заклинський. — Львів : З друк. НТШ, 1895. — 45 с.

152. Записки Юго-Западного Отдѣла Императорскаго Русскаго Географическаго Общества. — К. : З типографії Импер. ун-та Св. Володимира, 1874. — Т. 1 : За 1873 годъ. — 367, 62 с.

153. Засідання філологічної секції // Хроніка українсько-руського Наук. товариства імені Шевченка у Львові. — 1902. — Вип. III. — Ч. 11. — С. 11—13.

154. «Західня Україна» // Енциклопедія Українознавства / за ред. В. Кубійовича. — Львів, 1993. — Т. 2. — С. 761—762.

155. Зборовська Н. В. Психологія і літературознавство : посібник / Н. В. Зборовська. — К. : Академвидав, 2003. — 391 с.

156. Зборовська Н. Літературний процес і завдання критики / Ніла Зборовська // Слово і Час. — 2004. — № 4. — С. 3—7.

157. Зборовська Н. Сучасна масова література в Україні як загальнокультурна проблема / Ніла Зборовська // Слово і Час. — 2007. — № 6. — С. 3—8.

158. Зборовська Н. Сучасне українське літературознавство : локальний конфлікт в Інституті літератури чи порубіжна наукова дискусія? / Ніла Зборовська // Слово і Час. — 2007. — № 7. — С. 3—10.

159. Зельдович М. Г. В поисках закономерностей. О литературной критике и путях ее изучения / М. Г. Зельдович. — Х. : Изд-во при Харьков. ун-те, 1989. — 160 с.

160. Зеров М. Осип Юрій Федькович та його повісті / Микола Зеров // Зеров М. Українське письменство / Микола

Зеров ; упоряд. М. Сулими, післямова М. Москаленка. — К. : Основи, 2003. — С. 578—595.

161. Златовратський М. М. Оповідання Осипа Федьковича / М. М. Златовратський // Юрій Федькович в розвідках і матеріалах. — К. : ДВХЛ, 1958. — С. 43—44.

162. Знакомство О. Федьковича з А. Кобилянським і К. Горбалем : записки після оповідань К. Горбаля / Зладив Володимир Левицький (Василь Лукич) // Зоря. — 1892. — С. 332—333.

163. Изард Кэрролл Е. Эмоции человека / Кэрролл Е. Изард ; пер. с англ. под ред. Л. Я. Гузмана, М. С. Егоровой ; вст. ст. А. Е. Ольшанниковой. — М. : Изд-во МГУ, 1980. — 440 с.

164. Инкин В. Ф. К вопросу об эволюции феодальной ренты в Галичине XVI—XVIII вв.: по материалам столовых имений / В. Ф. Инкин // Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы, 1963. — Вильнюс : Минтис, 1964. — С. 224—245.

165. Итальянская война 1859 года / пер. с нем. кап. Фельдмана. — СПб. : В Типогр. Департамента Ген. Штаба, 1862. — II, 102 с.

166. Івакін Ю. Нотатки шевченкознавця : літ.-крит. нариси / Юрій Івакін ; упоряд. Р. В. Горбовець, Г. Ю. Івакін ; вст. ст. Л. М. Новиченка. — К. : Рад. письменник, 1986. — 311 с.

167. Івакін Ю. О. Поезія Шевченка періоду заслання / Ю. О. Івакін. — К. : Наук. думка, 1984. — 239 с.

168. Івань І. В. «Поетика» Митрофана Довгалевського : [передмова] / І. В. Івань // Довгалевський М. Поетика : (Сад поетичний). / М. Довгалевський — К. : Мистецтво, 1973. — С. 5—23.

169. Івашків В. М. Українська романтична драма 30—80-х років XIX ст. / В. М. Івашків ; АН УРСР, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. — К. : Наук. думка, 1990. — 143 с. — (Серія «Літературознавство»).

170. Ларіон (митрополит). Старець Паїсій Величковський. Його життя, праця та наука : іст. літер.-богослов. монографія / Митрополит Ларіон ; за ред. С. Ярмуса ; Інститут дослідів Волині. — Вінніпег : Накладом т-ва «Волинь», 1975. — 151 с.

171. Льницький М. Краси свічадо / М. Льницький // Розсипані перли : поети «Молодої Музи» / упоряд., авт. передм. та прим. М. М. Льницький. — К. : Дніпро, 1991. — С. 5—17.

172. Льницький М. М. Людина в історії (Сучасний український історичний роман) / М. М. Льницький. — К. : Дніпро, 1989. — 358 с.

173. Юлли Л., проф. Народное образование в разных странах Европы / проф. Л. Юлли ; пер. с нем. А. Санина. — СПб. : Книгоиздательство и кн. магазин О. И. Поповой, 1900. — 192 с.

174. Каган М. С. Лекции по марксистско-ленинской эстетике / М. С. Каган. — 2-е изд., расшир. и перераб. — Л. : Изд-во ЛГУ, 1971. — 766 с.

175. Кадлец К. Осип Федькович і його літературне значення для австрійських русинів / К. Кадлец // Юрій Федькович в розвідках і матеріалах. — К. : ДВХЛ, 1958. — С. 107—120.

176. Кайндль Р. Ф. Гуцули: їхнє життя, звичаї та народні перекази / Раймунд Фрідріх Кайндль ; пер. З. Ф. Пенюк. — Чернівці : Молодий буковинець, 2003. — 198 с.

177. Кайндль Р. Ф. Історія Чернівців від найдавніших часів до сьогодні / Раймунд Фрідріх Кайндль ; пер. з нім. В. Ю. Іванюка ; ЧНУ ім. Ю. Федьковича, Наук.-досл. центр буковинознавства. — Чернівці : Золоті литаври, 2005. — 273 с.

178. Калитовський Ом. Матеріяли до давньої рускої літератури / Ом. Калитовський // Зоря. — 1884. — Ч. 8. — С. 65; Ч. 9. — С. 73—75; Ч. 10—11. — С. 84—85; Ч. 12. — С. 97—98.

179. Калужняцький О. [Юрій Федькович] / Омелян Калужняцький // Юрій Федькович в розвідках і матеріалах. — К. : ДВХЛ, 1958. — С. 216—218.

180. Калябинський С. Опыт исследования социальной структуры польского общества в XIX ст. / С. Калябинський // Социальная структура общества в XIX в. : Страны Центральной и Юго-Восточной Европы : [сб. ст.]. — М. : Наука, 1982. — С. 27—44.

181. Карбулицький І. Розвій народного шкільництва на Буковині / Ілярій Карбулицький. — Вашківці; Чернівці : З друк. тов-ва «Руська Рада» в Чернівцях, 1907. — 148 с.

182. Кардин В. Сегодня о вчерашнем : Мемуары и современность / В. Кардин. — М. : Военное изд-во Мин-ва обороны СССР, 1961. — 191 с.

183. Касьянов Г. Українська інтелігенція на рубежі XIX—XX століть : соціально-політичний портрет / Георгій Касьянов. — К. : Либідь, 1993. — 171 с.

184. Кирилюк Є. Бібліографія П. Куліша / Є. Кирилюк // Бібліографія праць П. О. Куліша та писань про нього. — К., 1929. — С. 1—18.

185. Кирилюк Є. Завдання радянського шевченкознавства у підготовці до 150-річчя від дня народження великого поета / Є. Кирилюк // Зб. праць VIII наук. шевченків. конференції. — К. : Вид-во АН УРСР, 1960. — С. 9—32.

186. Кирилюк Є. Федькович і Шевченко / Євген Кирилюк // Жовтень. — 1960. — № 3. — С. 137—145.

187. Кирилюк С. Поняття «душа», «дух» у поетичній творчості Юрія Федьковича та Івана Франка (збірка «3 вершин і

низин») / Світлана Кирилюк // Наук. вісник Чернів. ун-ту. — Чернівці : Рута, 2005. — Вип. 274/275 : Слов'янська філологія. — С. 75—81.

188. Кирчів Р. Федьковичіана Павла Кирчіва / Роман Кирчів // Наук. вісник Чернів. ун-ту : зб. наук. праць на пошану професора Богдана Мельничука з нагоди його 70-річчя. — Чернівці : Рута, 2008. — Вип. 394/398 : Слов'янська філологія. — С. 25—31.

189. Кирчів Р. Ф. Світоглядні уявлення і вірування / Р. Ф. Кирчів // Гуцульщина : іст.-етнографічне дослідження / П. І. Арсенич, М. І. Базака, З. Є. Болтарович та ін. ; АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського, Львів. відділення. — К. : Наук. думка, 1987. — С. 243—260.

190. Китаев-Смык Л. А. О стрессе умирания / Л. А. Китаев-Смык // Вопросы психологии. — 2009. — № 5. — С. 121—125.

191. Клаузевиц. О войне / Клаузевиц. — 5-е изд. — М. : Воениздат, 1941. — Т. 1. — 384 с.

192. Кобилянська О. Лист до О. Маковея. 13 вересня 1898 р. / Ольга Кобилянська // Кобилянська О. Твори : у 5 т. / О. Кобилянська. — К. : ДВХЛ, 1963. — Т. 5 : «За ситуаціями», ст. та спогади, автобіографії, листи / упоряд., підгот. текстів та прим. к. філол. наук Ф. Погребенника. — С. 357—358.

193. Ковалев Г. А. Три парадигми — три стратегії психологического воздействия (Вместо введения) / Г. А. Ковалев // Общение и диалог в практике общения, воспитательной и психологической консультации: сб. научн. трудов. — М., 1987. — С. 4—16.

194. Ковалець Л. «Аби моя історія не пропала...» (Автобіографії Юрія Федьковича крізь призму індивідуальності їх творця) / Лідія Ковалець // Наук. вісник Чернів. ун-ту. — Чернівці : Рута, 2007. — Вип. 321/322 : Слов'янська філологія. — С. 22—30.

195. Ковалець Л. Адальберт Гординський де Федькович крізь призму часу і новознайдених архівних документів (спроба реставрації заретушованого) / Лідія Ковалець, Марія Никирса // Київська старовина. — 2007. — Ч. 3. — С. 145—149.

196. Ковалець Л. Адальберт Гординський де Федькович : портрет на полотні часу, долі сина і власного буття / Лідія Ковалець // Дзвін. — 2004. — Ч. 8. — С. 106—116.

197. Ковалець Л. Війтування Осипа Юрія Гординського Федьковича як соціально-психологічний феномен / Лідія Ковалець // Питання історії України : зб. наук. праць. — Чернівці : Технодрук, 2009. — Т. 12. — С. 113—116.

198. Ковалець Л. Вірші, писані серцем. Любовна лірика Юрія Федьковича в контексті його життєвих і творчих шукань / Лідія Ковалець // Наук. вісник Чернів. ун-ту. — Чернівці : Рута, 2005. — Вип. 274/275 : Слов'янська філологія. — С. 70—74.

199. Ковалець Л. Дитинство Осипа Гординського (Юрія Федьковича) як пора *sui generis* (соціокультурний і психологічний аспекти) / Л. Ковалець // Українська література в загальноосвітній школі. — 2007. — Ч. 12. — С. 11—14.

200. Ковалець Л. Етнографічна діяльність Юрія Федьковича / Лідія Ковалець // Р. Ф. Кайндль і українська історична наука : матеріали Міжнародного наукового семінару «Кайндлівські читання». Чернівці, 22—23 травня 2004 р. — Вишніця : Черемош, 2004. — С. 224—234.

201. Ковалець Л. Із фєдьковичезнавчих студій Осипа Маковєя (до 175-ліття від дня народження поета) / Лідія Ковалець // Укр. мова і літ-ра в школі. — 2009. — Ч. 7. — С. 43—44.

202. Ковалець Л. Історична трагедія Юрія Федьковича «Хмельницький» в оцінці критиків / Лідія Ковалець, Леся Токарюк // Наук. вісник Чернів. ун-ту. — Чернівці : Рута, 2005. — Вип. 274/275 : Слов'янська філологія. — С. 145—149.

203. Ковалець Л. Історична трагедія Юрія Федьковича «Хмельницький» : спроба реабілітації твору / Лідія Ковалець // Буковинський журнал. — 2004. — Ч. 2. — С. 212—225.

204. Ковалець Л. Леонід Білецький та його студія про Юрія Федьковича / Лідія Ковалець // Дивослово. — 2007. — № 6. — С. 49—50.

205. Ковалець Л. Леся Українка і «фєдьковичівщина» (до питання про зв'язки письменниці з Буковиною) / Лідія Ковалець // Леся Українка і сучасність : зб. наук. праць. — Луцьк : Волинська обл. друкарня, 2006. — Т. 3. — С. 176—188.

206. Ковалець Л. Листи Карла Еміля Францоza до Юрія Федьковича як портрети автора й адресата / Лідія Ковалець // Буковинський журнал. — 2009. — Ч. 1-2. — С. 150—157.

207. Ковалець Л. Львів у житті Буковинського Соловія / Лідія Ковалець // Дзвін. — 2006. — Ч. 4. — С. 103—121.

208. Ковалець Л. Молдовська сторінка біографії Осипа Гординського (Фєдьковича) (1848—1852 роки) в аспекті соціокультурному та психологічному / Лідія Ковалець // Наш голос (місячник Союзу Українців Румунії). — 2008. — № 167. — С. 12—13; № 168. — С. 10—12.

209. Ковалець Л. На службі у простолюду [Юрій Федькович та Андрій Чайковський] : спроба виявлення однієї життє-

во-творчої паралелі / Лідія Ковалець // Дзвін. — 2010. — Ч. 3/4. — С. 104—108.

210. Ковалець Л. «Найбільший талант поетичний...» Юрій Федькович у рецепції Богдана Лепкого та інших представників модерністської критики / Лідія Ковалець // Проблеми інтерпретації творчої спадщини Богдана Лепкого : матеріали міжнар. наук. конференції (Тернопіль, 2—3 листоп. 2007 р.). — Т., 2007. — С. 137—144.

211. Ковалець Л. Не вронивши ані одного листочка... Іван Франко як видавець спадщини Юрія Федьковича / Лідія Ковалець // Іван Франко: дух, наука, думка, воля : матеріали Міжнар. наук. конгресу, присвяч. 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 вересня — 1 жовтня 2006 р.). — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. — Т. 2. — С. 1004—1017.

212. Ковалець Л. Не-виступ Юрія Федьковича проти церкви / Лідія Ковалець // Наук. вісник Чернів. ун-ту. Філософія : зб. наук. праць. — Чернівці : Рута, 2005. — С. 164—169.

213. Ковалець Л. Немаргінальність Федьковича / Лідія Ковалець // Буковинський журнал. — 2004. — Ч. 3—4. — С. 184—189.

214. Ковалець Л. Новела Юрія Федьковича «Der Renegat» як художній твір і власна історія автора / Лідія Ковалець // Буковинський журнал. — 2009. — Ч. 3—4. — С. 277—282.

215. Ковалець Л. Новітні федьковичезнавчі студії учених з української діаспори та власне зарубіжжя як реінтерпретація радянської офіційної моделі письменника / Лідія Ковалець // Питання літературознавства. — Чернівці : Рута, 2007. — Вип. 74. — С. 255—260.

216. Ковалець Л. Новознайдені вірші Юрія Федьковича / Лідія Ковалець // Слово і Час. — 2009. — Ч. 8. — С. 97—100.

217. Ковалець Л. Передісторія Федьковичевого життя в контексті приватних обставин / Лідія Ковалець // Буковинський журнал. — 2007. — Ч. 4. — С. 164—178.

218. Ковалець Л. Перший доказ щирої любви / Лідія Ковалець // Буковинський журнал. — 2006. — Ч. 4. — С. 219—224.

219. Ковалець Л. Поетична Шевченкіана Юрія Федьковича (до питання про генезу і творчу своєрідність) / Л. Ковалець // Шевченкознавчі студії : зб. наук. праць. — К. : ВПЦ «Київський університет», 2007. — Вип. 9. — С. 72—78.

220. Ковалець Л. Проза Федьковича і Федькович як прозаїк : спроба цілісного прочитання / Лідія Ковалець // Юрій Федькович. Твори / Ю. Федькович. — Чернівці : Буковина, 2010. — Т. 2 : Проза : Повісті та оповідання / упоряд., підгот.

текстів і прим. Б. І. Мельничука, Л. М. Ковалець, Л. М. Черняк. — С. 3 — 20.

221. Ковалець Л. Релігійний аспект життєво-творчої і духовної біографії Юрія Федьковича (загальні зауваги) / Лідія Ковалець // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : наук. зб. — Кам'янець-Подільський, 2007. — Вип. IV : Серія історична та філологічна. — С. 108—113.

222. Ковалець Л. «Слово о полку Ігоревім» у контексті ідейно-творчих інтересів Юрія Федьковича / Лідія Ковалець // Слово і Час. — 2010. — Ч. 7. — С. 51—58.

223. Ковалець Л. Сторінками життя і творчості Юрія Федьковича : навч. посіб. / Лідія Ковалець. — Чернівці : Рута, 2005. — 165 с.

224. Ковалець Л. Твори Юрія Федьковича для дітей в контексті української і світової літератури / Лідія Ковалець // Буковинський історико-етнографічний вісник. — Чернівці : Прут, 2004. — Вип. 6. — С. 222—232.

225. Ковалець Л. Український історик Омелян Терлецький про Юрія Федьковича та його епоху / Лідія Ковалець // Історія України. — 2010. — Ч. 9. — С. 1—2.

226. Ковалець Л. Федьковичезнавчі мемуари : типологія та особливості авторських позицій / Лідія Ковалець // Слово і Час. — 2008. — Ч. 4. — С. 72—87.

227. Ковалець Л. Федьковичезнавчі студії Івана Франка як свідчення «муравлиної пильності» їх автора / Лідія Ковалець // Наук. вісник Чернів. ун-ту. — Чернівці : Рута, 2008. — Вип. 428/429 : Слов'янська філологія. — С. 322—328.

228. Ковалець Л. Художній світ історичної трагедії Юрія Федьковича «Хмельницький» / Л. Ковалець // Південний архів. Філологічні науки. — Херсон, 2005. — Вип. XXX. — С. 64—68.

229. Ковалець Л. Читаючи вірш Юрія Федьковича «Пречиста Діво, радуйся, Маріє!» / Лідія Ковалець // Українська мова і література в школі. — 2005. — Ч. 11. — С. 18—20.

230. Ковалець Л. Шевченківський мотив у збірці віршів Юрія Федьковича «Дикі думи. Думав гуцул Невір» / Лідія Ковалець // Шевченкознавство : ретроспективи і перспективи : зб. праць Всеукраїн. (36-ї) наук. шевченків. конференції. 18—19 квітня 2007 р. — Черкаси Брама, 2007. — С. 62—67.

231. Ковалець Л. Юрій Федькович в оцінці Василя Сімовича / Лідія Ковалець // Література. Фольклор. Проблеми поетики : зб. наук. праць. — К. : Акцент, 2006. — Вип. 25. — С. 191—202.

232. Ковалець Л. Юрій Федькович і Михайло Драгоманов : на перехресті життєво-творчих доріг / Лідія Ковалець //

Наук. вісник Чернів. ун-ту. — Чернівці : Рута, 2008. — Вип. 394/398 : Слов'янська філологія. — С. 127—131.

233. Ковалець Л. Юрій Федькович у рецепції Івана Франка / Лідія Ковалець / Франкознавчі студії : зб. наук. праць. — Дрогобич : Коло, 2007. — Вип. 4. — С. 146—155.

234. Ковалець Л. Юрій Федькович у царині своєї лектури / Лідія Ковалець // Слово і Час. — 2006. — Ч. 1. — С. 36—51.

235. Ковалець Л. Юрій Федькович як інтерпретатор світової поетичної драматургії : грані важливого і непізнаного / Лідія Ковалець // Дивослово. — 2010. — Ч. 4. — С. 60—64.

236. Ковалець Л. Юрій Федькович як маніфестант одягу своїх країн / Лідія Ковалець // Народна творчість та етнографія. — 2010. — № 6. — С. 89—93.

237. Ковалець Л. Юрій Федькович як правозаступник селян у сервітутному процесі (до 175-літнього ювілею письменника і громадсько-культурного діяча) / Лідія Ковалець // Київська старовина. — 2009. — Ч. 3. — С. 150—158.

238. Ковалець Л. Юрій Федькович: підсумки і проблеми вивчення / Лідія Ковалець // Наук. вісник Чернів. ун-ту. — Чернівці : Рута, 2008. — Вип. 394/398 : Слов'янська філологія. — С. 19—24.

239. Ковалець Л. Юрій Федькович: штрихи до історії особистого світу / Лідія Ковалець // Дзвін. — 2004. — Ч. 11—12. — С. 108—115.

240. Ковалець Л. М. Брошура «Slovo na slovo do redaktora “Slova” в контексті часу та життєво-творчої долі Юрія Федьковича / Л. М. Ковалець // Наук. праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. — Кам'янець-Подільський : Оіум, 2010. — Вип. 24 : Філологічні науки. — С. 211 — 218.

241. Ковалець Л. М. Педагогічна діяльність Юрія Федьковича як соціальний і моральний феномен / Л. М. Ковалець // Рідна школа. — 2009. — Ч. 4. — С. 70—73.

242. Ковалець Л. М. Творчість Юрія Федьковича у висвітленні західноукраїнської періодики початку ХХ ст. / Л. М. Ковалець // Наукові записки Інституту журналістики. — К., 2007. — Т. 26. — С. 104—108.

243. Ковалець Л. М. Юрій Федькович про Тараса Шевченка (на матеріалі листів) / Л. М. Ковалець // Наукові праці Кам'янець-Подільського держуніверситету «Філологічні науки». — Кам'янець-Подільський, 2005. — Вип. 9 (за матеріалами Міжнар. конференції, присвяченої 190-річчю з дня народження Т. Шевченка. 17—19 березня 2004 р.). — С. 150—160.

244. Кожевников Ю. А. Романтизм в румынской литературе 1830—1840 гг. / Ю. А. Кожевников // Неизученные страницы европейского романтизма : [сб. ст. ; ред. коллегия : Ю. А. Кожевников и др.]. — М. : Наука, 1975. — С. 315—350.

245. Козелецкий Ю. Человек многомерный : психологические эссе / Ю. Козелецкий ; пер. с польск. — К. : Лыбидь, 1991. — 288 с.

246. Козій Д. До глибин існування (Про один образ Федьковича і Тичини) / Дмитро Козій // Глибинний етос : нариси з літератури і філософії / Дмитро Козій. — Торонто; Нью-Йорк; Париж; Сідней, 1984. — С. 272—278.

247. Козій Д. Духова структура Федьковича: з приводу 100-ліття народження / Дмитро Козій // Глибинний етос : нариси з літератури і філософії / Дмитро Козій. — Торонто ; Нью-Йорк ; Париж ; Сідней, 1984. — С. 263—271.

248. Козловський А. А. Гносеологічна природа юридичних конфліктів / А. А. Козловський // Наук. вісник Чернів. ун-ту. — Чернівці : ЧДУ, 1998. — Вип. 33 : Правознавство. — С. 3—19.

249. Колесса О. Юрий Коссован (Осип, Домінік, Ігор, Гординський де Федькович): проба критичного розбору автобіографічних його повістей та його житєписи / Олександр Колесса. — Львів : З друк. НТШ, 1893. — 100 с.

250. Кон И. С. В поисках себя. Личность и ее самосознание / И. С. Кон. — М. : Политиздат, 1984. — 335 с.

251. Кон И. С. Дружба : этико-психологический очерк / И. С. Кон. — 3-е изд. — М. : Политиздат, 1989. — 350 с.

252. Кониський О. Осип Федькович : лист до редакції / Олександр Кониський // Юрій Федькович в розвідках і матеріалах. — К. : ДВХЛ, 1958. — С. 121—125.

253. Кониський О. Тарас Шевченко-Грушівський : хроніка його життя / Олександр Кониський ; упоряд., підгот. тексту, передм., прим., покажчики В. Л. Смілянської. — К. : Дніпро, 1991. — 704 с.

254. Кордуба М. Ілюстрована історія Буковини / Мирон Кордуба. — Чернівці : З друк. тов-ва «Руська Рада», 1906. — 87 с.

255. Коржупова А. Книга про Ю. Федьковича / Ангеліна Коржупова // Вітчизна. — 1955. — № 9. — С. 182—185.

256. Коржупова А. П. Юрий Федькович и развитие украинской прогрессивной литературы на Буковине (до воссоединения Северной Буковины с Советской Украиной) // Автореф. дисс. на соискание научн. степ. докт. филол. наук : спец.

10.01.01 «Література народів ССРСР» / А. П. Коржупова. — Львов, 1967. — 37 с.

257. Коржупова А. П. Юрій Федькович у літературознавчих розвідках / А. П. Коржупова // Юрій Федькович в розвідках і матеріалах. — К. : ДВХЛ, 1958. — С. 3—26.

258. Костащук В. Громадське й культурне життя Буковини від 1848 р. до 1914 р. / В. Костащук // Україна (Наук. двомісячник українознавства: орган історичної секції Академії) / під заг. ред. голови секції акад. Мих. Грушевського). — К. : ДВУ, 1928. — Кн. 1. — С. 15—24.

259. Кочур Г. Шекспир на Украине / Г. Кочур // Мастерство перевода : [сб. ; ред. колл.: К. И. Чуковский (гл. ред.) и др.]. — М. : Сов. писатель, 1968. — С. 26—59.

260. Кравців Б. Федькович у нових літературознавчих публікаціях / Богдан Кравців // Б. Кравців. Зібрані твори / Б. Кравців. — Нью-Йорк : Вид-во Нью-Йоркської групи, 1980. — Т. 2 / упоряд. Б. Бойчук і В. Кульчицький-Гут. — С. 268—280.

261. Краснова Т. И. Роль композиционного анализа в исследовании жанрового стиля (на материале фельетона) / Т. И. Краснова // Вестник Ленингр. ун-та. — Л., 1981. — Вып. 3 : История. Язык. Литература. — С. 111—114.

262. Крицевий О. Т. Проза Юрія Федьковича / О. Т. Крицевий // Наук. записки Чернів. пед. ін-ту, 1955. — Вип. 1. — С. 93—121.

263. Кричевский Р. Л. Психология малой группы: теоретический и прикладной аспекты / Р. Л. Кричевский, Е. М. Дубовская. — М. : Изд-во МГУ, 1991. — 207 с.

264. Кудерна Г. Мій приятель Федькович / Густав Кудерна // Промінь. — 1905. — Ч. 11. — С. 138; Ч. 12/13. — С. 147; Ч. 14/15. — С. 161—163.

265. Кузнецов М. А. Психологические особенности эмоциональной памяти и ее функции в деятельности человека / М. А. Кузнецов // Вісник Харків. ун-ту. — Х., 2001. — С. 106—109. — (Серія «Психологія» ; вип. 517).

266. Куліш А. Федькович і російська література ХІХ століття / А. Куліш // Радянська Буковина : альманах. — Ужгород ; Чернівці, 1954. — С. 81—87.

267. Кульчицький О. Світовідчужання українця / Олександр Кульчицький // Українська душа : [збір. ст.]. — К. : Фенікс, 1992. — С. 48—65.

268. Лаврів В. Д. Юрій Федькович про початкову освіту / В. Д. Лаврів // Педагогіка і методика початкової освіти : республ. наук.-метод. зб. — К. : Рад. школа, 1973. — Вип. 8. — С. 115—119.

269. Лаврук М. Гуцули Українських Карпат (етногеографічне дослідження) / Марія Лаврук. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. — 286 с.

270. Ласло-Куцюк М. Юрій Федькович — поет-романтик / Магдалина Ласло-Куцюк // Ласло-Куцюк М. Творчість Шевченка на тлі його доби / М. Ласло-Куцюк. — Бухарест : Мустанг, 2002. — С. 122—139.

271. Левіцький В. Про устрій Австрійської держави / Володимир Левіцький. — Львів : З друк. І. Айхельбергера, 1912. — 35 с.

272. Левіцький І. Про священників на Буковині і про залюднене Путилівщини / І. Левіцький // Зоря. — 1896. — С. 199.

273. Леонтьев А. Н. Деятельность, сознание, личность / А. Н. Леонтьев. — М. : Политиздат, 1977. — 304 с.

274. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики / А. Н. Леонтьев. — М. : Изд-во МГУ, 1972. — 576 с.

275. Лепкий Б. Василь Стефаник / Богдан Лепкий // Руслан. — 1903. — Ч. 116. — С. 2—3.

276. Лепкий Б. Декілька проблем української літератури : інформаційна ст. / Богдан Лепкий // Лепкий Б. Начерк історії української літератури / Богдан Лепкий. — Мюнхен, 1991. — С. 1—12.

277. Лесин В. М. Юрій Федькович: до 150-річчя від дня народження / В. М. Лесин. — К. : Знання, 1984. — 48 с.

278. Лисий І. Філософська і мистецька культура / Іван Лисий. — К. : Вид. дім «КМ “Академія”», 2004. — 368 с.

279. Лист о. Івана Левицького до Романа Заклинського // Зоря. — 1895. — С. 317.

280. Лихачев Д. С. Поэтика древнерусской литературы / Д. С. Лихачев. — М. : Наука, 1979. — 352 с.

281. Лихачев Д. С. Прогрессивные линии развития в истории литературы / Д. С. Лихачев // О прогрессе в литературе : [сб. ст.] / под ред. А. С. Бушмина. — Л. : Наука, 1977. — С. 5—77.

282. Ліфарєва Н. В. Психологія особистості : навч. посіб. / Н. В. Ліфарєва. — К. : Центр навч. літ., 2003. — 240 с.

283. Ломброзо Ц. Гениальность и Помешательство. Параллель между великими людьми и помешанными / Ц. Ломброзо. — СПб., 1885. — 351 с.

284. Лотман Л. М. Реализм русской литературы 60-х годов XIX века (Истоки и эстетическое своеобразие) / Л. М. Лотман. — Л. : Наука, 1974. — 350 с.

285. Лотман Ю. М. Александр Сергеевич Пушкин : пособие для учащихся / Ю. М. Лотман. — Л. : Просвещение, 1983. — 253 с.

286. Лукіянович Д. Про Осипа Юрія Федьковича / Денис Лукіянович. — Львів : Вид-во «Просвіта», 1913. — 47 с.

287. Лукіянович Д. Співець гуцульських гір (Сильвета людини й поета у 100-ліття його народин) / Денис Лукіянович // Вісник. — 1934. — Т. 2. — С. 910—918.

288. Лукіянович Д. Спінні і сумнівні питання в житті Осипа Юрія Федьковича / Денис Лукіянович // Записки НТШ. — 1911. — Т. 104. — С. 123—173.

289. Лупьян Я. А. Барьеры общения, конфликты, стресс... / Я. А. Лупьян. — Минск : Вышэйшая школа, 1988. — 223 с.

290. Луценко І. Книга про Юрія Федьковича / І. Луценко // Літ. газ. — 1955. — 28 липня. — С. 3.

291. Луцький Ю. Автобіографія — це... / Юрій Луцький // Слово і Час. — 1992. — № 1. — С. 16—20.

292. Магнушевский Ю. К вопросу о лубочной литературе в поэзии романтизма / Юзеф Магнушевский // Романтизм в славянских литературах : [сб. ст. ; ред. колл. : проф. В. И. Кулешов и др.]. — М. : Изд-во МГУ, 1973. — С. 42—62.

293. Мазуркевич О. За справді наукове вивчення і видання творів Ю. Федьковича / О. Мазуркевич // Літ. газ. — 1953. — 23 квітня. — С. 4.

294. Мазюта М. А. Сімейний побут / М. А. Мазюта, Є. І. Сявавко // Гуцульщина : іст.-етнограф. дослідження / АН УРСР, Ін-т мовознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. — К. : Наук. думка, 1987. — С. 216—223.

295. Макаренко Е. М. Врахування національної ментальності у вихованні військовослужбовців Збройних Сил України / Е. М. Макаренко // Київський національний університет ім. Т. Шевченка; Вісник «Військово-спеціальні науки». — К., 2000. — Вип. 2. — С. 47—49.

296. Маковей О. Житєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича / Осип Маковей. — Львів : З друк. НТШ, 1911. — VI, 591 с.

297. Маковей О. Житєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича / за ред. Б. І. Мельничука, Л. М. Ковалець, О. В. Добржанського, К. М. Лук'янюка / Осип Маковей. — Чернівці : Золоті литаври, 2005. — 432 с.

298. Маковей О. З переписки двох поетів (Ю. Федьковича й Із. Воробкевича) / Осип Маковей // Юрій Федькович в розвідках і матеріалах. — К. : ДВХЛ, 1958. — С. 165—176.

299. Маковей О. Причинки до житєписі Юрія Федьковича / Осип Маковей // Юрій Федькович в розвідках і матеріалах. — К. : ДВХЛ, 1958. — С. 157—165.

300. Маковей О. Рідні сторони Федьковича / Осип Маковей // Буковинський Кобзар : альманах, присвяч. 110 роковинам з дня народження великого українського поета Юрія Федьковича. — [Чернівці], 1944. — С. 91—94.

301. Маковей О. Шипітські берези : замітки до кількох поем Федьковича / Осип Маковей // Юрій Федькович в розвідках і матеріалах. — К. : ДВХЛ, 1958. — С. 176—186.

302. Масляк В. Із статті «З руської літератури» / Володимир Масляк // Юрій Федькович в розвідках і матеріалах. — К. : ДВХЛ, 1958. — С. 127—128.

303. Матеріяли до історії зносин галичан з буковинцями : спомини Б. А. Дідицького про Й. Федьковича й Із. Воробкевича // Руслан. — 1907. — Ч. 48—55.

304. Матіїв-Мельник М. Дві креації в творах Федьковича / Микола Матіїв-Мельник // Дзвони. — 1938. — № 8. — С. 148—156.

305. Матіїв-Мельник М. Гло Федьковичевої доби / Микола Матіїв-Мельник // Діло. — 1934. — Ч. 265, 266, 267.

306. Махній М. М. Етносфера : нариси з української етнодемографії та етнопсихології / М. М. Махній, Ю. А. Русанов. — Чернівці : Ред. вид-во у справах преси та інформації, 1999. — 192 с.

307. Мейлах Б. Художественное мышление Пушкина как творческий процесс / Б. Мейлах. — М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1962. — 249 с.

308. Мейли Р. Различные аспекты Я / Ришар Мейли // Психология личности : тексты. — М. : Изд-во МГУ, 1982. — С. 132—141.

309. Мельничук Б. Життєписний монумент Буковинському Соловієві: [передмова] / Богдан Мельничук // Маковей О. Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича / за ред. Б. І. Мельничука, Л. М. Ковалець, О. В. Добржанського, К. М. Лук'янюка / Осип Маковей. — Чернівці : Золоті литаври, 2005. — С. 3—14.

310. Мельничук Ю. Юрій Федькович / Юрій Мельничук // Мельничук Ю. Слово про письменників : статті та критико-біограф. нариси / Ю. Мельничук. — Львів : Кн.-журн. вид-во, 1958. — С. 13—29.

311. Менегетти А. Психология лидера / Антонио Менегетти. — 3-е изд., испр. и доп. — М. : ННБФ «Онтопсихология», 2001. — 202 с.

312. Менninger К. Война с самим собой / Карл Менninger. — М. : Эксмо-Пресс, 2001. — 480 с.

313. Микитюк В. Иван Франко та Омелян Огоновський: мовчання і діалог / Володимир Микитюк. — Львів : Вид.

центр ЛНУ ім. І. Франка, 2000. — 188 с. — (Серія «Франкознавчі студії»; вип. 1).

314. Милетичь Л. Д-ръ Франць Миклошичь ы славянската філологія / Л. Милетичь. — София : Държавна печатница, 1891. — 145 с.

315. Михайлин І. Методологічні пошуки в українській критиці та історії літератури XIX ст. / Ігор Михайлин // Літературознавство : матеріали III Міжнародного конгресу україністів (Харків, 26—29 серпня 1996 р.). — К. : Обереги, 1996. — С. 51—64.

316. М[ихайло] Р[удницький]. Великий гуцул : у 40-ліття смерті О. Ю. Федьковича / М[ихайло] Р[удницький] // Календар «Просвіти» на рік 1929. — Річник 51. — Львів, 1928. — С. 64—69.

317. Мізюн Г. Співець народних сподівань: до 125—річчя від дня народження Ю. Федьковича / Григорій Мізюн. — Чернівці : Облвидав, 1959. — 46 с.

318. Міяковський В. З просвітньої діяльності П. А. Куліша / В. Міяковський // ЛНВ. — Т. 75. — К., 1919. — С. 93—107.

319. Могильницький А. Ученим членам Руської Матиці / Антін Могильницький // Письменники Західної України 30—50-х років XIX ст.: Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький, Микола Устиянович, Антін Могильницький, Іван Гушалевич, Олександр Духнович : [зб. ; упоряд., підгот. текстів, біогр. довідки і прим. І. І. Пільгука та М. Г. Чернописького]. — К. : Дніпро, 1969. — С. 437.

320. Мольтке Г. фон, фельдмаршал. Военные поучения. Оперативная подготовка к сражению / Гельмут фон Мольтке ; пер. с нем. — М. : Госвоениздат, 1936. — 312 с.

321. Надирашвили Ш. А. Установка творчества / Ш. А. Надирашвили // Понятие установки в общей и социальной психологии : [сборник]. — Тбилиси : Мецниераба, 1974. — 170 с.

322. Надирашвили Ш. А. Понятие установки в общей и социальной психологии / Ш. А. Надирашвили. — Тбилиси : Мецниераба, 1974. — 170 с.

323. Наєнко М. К. Історія українського літературознавства : підр. / М. К. Наєнко. — 2-ге вид., зі змін. й доповн.— К. : Академія, 2001. — 359 с.

324. Наливайко Д. Теорія літератури й компаративістика / Дмитро Наливайко. — К. : ВД «Киево-Могилянська академія», 2006. — 348 с.

325. Нарис історії української літератури / За ред. С. І. Маслова, Є. П. Кирилюка. — [Б.м.в.] : Вид-во АН УРСР, 1945. — 279 с.

326. Народні пісні Буковини в записах Юрія Федьковича / Упоряд., прим. О. І. Дея, О. С. Романця; вст. ст. О. С. Романця. — К. : Муз. Україна, 1968. — 223 с.

327. Народные пѣсни Галицкой и Угорской Руси, собранныя Я. Ф. Головацким. — М. : В ун-т. типографии, 1878. — Ч. 1: Думи и думки. — 747 с.

328. Нахлік Є. К. Доля — Los — Судьба: Шевченко і польські та російські романтики / Є. К. Нахлік, НАН України, Львівське відділення Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Львів, 2003. — 568 с.

329. Негребецький І., о. Дорядову Івана Франка / І. Негребецький // ЛНВ. — 1926. — Т. II. — С. 232—234.

330. Нечиталюк М. Буковинський Кобзар : літ.-крит. нарис. — Львів : Кн.-журн. вид-во, 1963. — 95 с.

331. Никифорак М. В. Державний лад і право на Буковині в 1774—1918 рр. : монографія / М. В. Никифорак. — Чернівці : Рута, 2000. — 280 с.

332. Николишин Д. Осип Юрій Федькович : промова на святі сотніх роковин народин Поета в Станіславові / Дмитро Николишин // Гуцульське слово (Коломия). — 1934. — 12 серпня. — С. 2—5.

333. Новиченко Л. Поезія Юрія Федьковича / Л. Новиченко // Рад. література. — 1939. — № 12. — С. 174—188.

334. Нямецький монастир // Енциклопедія Українознавства / За ред. В. Кубійовича. — Львів, 1996. — Т. 5. — С. 1795.

335. Овсяннико-Куликовський Д. Н. Введение в ненаписанную книгу по психологии умственного творчества (научно-философского и художественного) / Д. Н. Овсяннико-Куликовський // Осьмаков Н. В. Психологическое направление в русском литературоведении. Д. Н. Овсяннико-Куликовський. — М. : Просвещение, 1981. — С. 109—121.

336. Овчаренко В. И. Социологический психологизм: критический анализ / В. И. Овчаренко, А. А. Грицаков. — Минск : Вышэйшая школа, 1990. — 205 с.

337. Огоновський Ом. Осип Федькович / Омелян Огоновський // Історія літератури руської // Зоря. — 1888. — Ч. 11. — С. 189—193; Ч. 12. — С. 205—209; Ч. 13/14. — С. 231—233.

338. Огуй О. Юрій Федькович та його епоха: історико-психологічні штрихи до національного формування творчої особистості / Олександр Огуй // Наук. вісник Чернів. ун-ту. Чернівці : Рута, 2005. — Вип. 274/275 : Слов'янська філологія. — С. 43—53.

339. Олашин М. Проблема соціальних рухів в західноукраїнському селі другої половини XIX ст. у новітній українській історіографії / М. Олашин // *Осягнення історії* : [збірник]. — Острогор ; Нью-Йорк, 1999. — С. 396—402.

340. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : у 2 кн. — К. : *Либідь*, 2004. — Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування: підр. для студентів вищих навч. закладів. — 573 с.

341. Ортега-и-Гассет Х. В поисках Гете / Хосе Ортега-и-Гассет // Х. Ортега-и-Гассет. Эстетика. Философия культуры. — М. : *Искусство*, 1991. — С. 433—462.

342. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс / Хосе Ортега-и-Гассет // Ортега-и-Гассет Х. Эстетика. Философия культуры. — М. : *Искусство*, 1991. — С. 309—350.

343. Павлик М. Про русько-українські народні читальні / Михайло Павлик. — Львів : 3 друк. НТШ, 1887. — 188 с.

344. Павлик О. Буковина до 1848 року / О. Павлик // *Україна* (Наук. двохмісячник українознавства). — К. : ДВУ, 1928. — Кн. 1. — С. 4—14.

345. Павличко Д. Поет лицарської гідності і правди / Дмитро Павличко // Павличко Д. Біля мужнього світла : літ.-крит. ст., спогади, виступи. — К. : Рад. письменник, 1988. — С. 34—47.

346. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі / Соломія Павличко // Павличко С. Теорія літератури. — К. : *Основи*, 2002. — С. 21—426.

347. Павличко С. Український романтизм: тяглість напрямку як естетичний тупик / Соломія Павличко // Павличко С. Теорія літератури. — К. : *Основи*, 2002. — С. 491—496.

348. Пазяк М. М. Юрій Федькович і народна творчість / М. М. Пазяк. — К. : *Наук. думка*, 1974. — 175 с.

349. Палій М. Другий бік медалі Шекспіра / Микола Палій // *Українська шекспіріяна на Заході* : [зб. ст.] / Упоряд. Яр Славутич. — Едмонтон : *Славута*, 1987. — С. 41—44.

350. Парыгин Б. Д. Основы социально-психологической теории / Б. Д. Парыгин. — М. : *Мысль*, 1971. — 352 с.

351. Парыгин Б. Д. Психологический барьер и его природа / Б. Д. Парыгин // *Социальная психология и философия* : [сборник] / под ред. Б. Д. Парыгина. — Л. : *ЛГПИ*, 1975. — Вып. 3. — С. 3—13.

352. Пачовський В. Любов Ю. Федьковича / Василь Пачовський // *Неділя*. — 1912. — Ч. 34. — С. 1—2.

353. Пенішкевич О. І. Розвиток українського шкільництва на Буковині (XVIII — початок XX ст.) : монографія / О. І. Пенішкевич. — Чернівці : *Рута*, 2002. — 520 с.

354. Переписка Михайла Драгоманіва з Мелітоном Бучинським. 1871—1877 / Зладив і видав М. Павлик. — Львів : Накл. НТШ, 1910. — XIII, 353 с.

355. Перський С. Популярна історія Товариства «Просвіта» у Львові / Степан Перський. — Львів : Накладом Т-ва «Просвіта», 1932. — 268 с.

356. Петров В. Пантелімон Куліш у п'ядесяті роки. Життя, ідеологія, творчість / Віктор Петров. — К. : З друк. Всеукраїн. Академії Наук, 1929. — 572 с.

357. Пивоваров М. П. Юрій Федькович : літ.-крит. нарис / М. П. Пивоваров. — К. : Держлітвидав України, 1954. — 76 с.

358. Піддубний Г. Буковина, її минуле й сучасне : сусп.-політ. нарис з малюнками і мапою Буковини / Г. Піддубний. — [Б.м.в.] : ДВУ, 1928. — 257 с.

359. Пільгук І. Народний співець Буковини Юрій Федькович / Іван Пільгук. — [Б.м.в.] : Укрвидав ЦК КП(б)У, 1943. — 26 с.

360. Плевако М. Шевченко й критика (Еволюція поглядів на Шевченка) / М. Плевако. — [Х.] : Червоний шлях, 1924. — 76 с.

361. Погребенник В. Національна ідея та українська поетична клясика XIX — XX ст. / Володимир Погребенник // Визвольний шлях. — 2004. — Ч. 4. — С. 63—73; Ч. 5. — С. 34—45.

362. Погребенник В. Ф. Українська поезія кінця XIX — початку XX ст. та фольклор (До проблеми естетичної співдії індивідуальної поетики і народних традицій) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філолог. наук : спец. 10.01.03 «Українська література», 10.01.09 «Фольклор» / В. Ф. Погребенник. — К., 1992. — 32 с.

363. Погребенник Ф. Інспекторські звіти Ю. Федьковича / Федір Погребенник // Юрій Федькович. Статті та матеріали. — Чернівці, 1959. — С. 219—243.

364. Погребенник Ф. П. Юрій Федькович у слов'янських країнах / Федір Погребенник // Рад. літературознавство. — 1958. — № 3. — С. 76—87.

365. Положення православної церкви и монастирей в Молдавії. — Спб, 1864. — 35 с.

366. Полянко О., протоіерей. Нарис з історії Православної Церкви на Буковині / Олег Полянко, протоіерей. — Чернівці : Зелена Буковина, 2001. — 56 с.

367. Попович О. Осип Маковей — критик та історик літератури / Олександр Попович. — Чернівці : Рута, 2001. — 145 с.

368. Попович О. Відродження Буковини : спомини / Омелян Попович. — Львів : Червона калина, 1933. — 119 с.

- 369. Попович О.** Мої спомини про Федьковича / Омелян Попович // Рідний край (Чернівці). — 1928. — Ч. 3. — 22 січн.
- 370. Попович О.** Осип Федькович шкільним інспектором / Омелян Попович // Буковина. — 1904. — Ч. 70/72.
- 371. Попович О.** Початки «Буковини» / Омелян Попович // Буковина. — 1909. — Ч. 6. — Дод.
- 372. Поспелов Г. Н.** Литературоведение и литературная критика / Г. Н. Поспелов // Проблемы теории литературной критики : сб. ст. / под ред. П. А. Николаева и Л. В. Чернец. — М. : Изд-во МГУ, 1980. — С. 20—35.
- 373. Присяжнюк Ю.** Вплив ментальності українського селянства на рівень його освіченості у другій половині XIX ст. / Ю. Присяжнюк // Історія України. — 2000. — № 3. — С. 9—10.
- 374. Прозоров В. В.** Читатель и литературный процесс / под ред. проф. Е. И. Покусаева / В. В. Прозоров. — Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1975. — 210 с.
- 375. Психологические** проблемы социальной регуляции поведения : [сб. ст.] / отв. ред. Шорохова Е. В., Бубнева М. И; АН СССР, Институт психологии. — М. : Наука, 1976. — 368 с.
- 376. Психология** личности : [тексты, сб.] / под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузырея. — М. : Изд-во МГУ, 1982. — 287 с.
- 377. Психологія і педагогіка** життєтворчості : навч.-метод. посібник / за ред. Л. В. Сохань та ін. — К., 1996. — 792 с.
- 378. Путильський район** // Історія міст і сіл Української РСР : Чернівецька область. — К. : Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1969. — С. 461—472.
- 379. Пушкар М.** Осип Юрій Федькович / Микола Пушкар // Рідна школа. — 1938. — 1 квітн. — С. 107—110.
- 380. Радянська література** // Енциклопедія Українознавства / за ред. В. Кубійовича. — Львів, 1998. — Т. 7. — С. 24—53.
- 381. Ревакович Т.** Причинки до біографії Осипа Федьковича / Тит Ревакович // Зоря. — 1888. — Ч. 2. — С. 35—36.
- 382. Рибо Т.** Наследственность душевных свойств (Психологическая наследственность) / Т. Рибо; пер. с франц. — СПб., 1884. — 395 с.
- 383. Річниця** два[д]цятьпятилітньої літературної діяльності Осипа Федьковича, празднована літературним товариством «Руська Бесіда» в Чернівцях дня 24 червня (6 липня) 1886 // Буковина. — 1886. — Ч. 13. — Дод.
- 384. Робити** свої відкриття : бесіда з Л. М. Новиченком // Укр. мова і літ. в школі. — 1977. — № 12. — С. 43—51.
- 385. Роджерс Н.** Творчество как усиление себя / Н. Роджерс // Вопросы психологии. — 1990. — № 1. — С. 164—168.

386. Романець О. Збирач перлин народних : [передмова] / Олекса Романець // Народні пісні Буковини в записах Юрія Федьковича / упоряд., прим. О. І. Дея, О. С. Романця. — К. : Муз. Україна, 1968. — С. 7—26.

387. Роменець В. А. Психологія творчості : навч. посіб. / В. А. Роменець. — 3-тє вид. — К. : Либідь, 2004. — 288 с.

388. Рудницький М. За повнокровного Шекспіра / М. Рудницький // Наук. записки Львів. держ. ун-ту ім. І. Франка. — Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1955. — Т. XXX : Факультет іноземних мов. — Вип. 1. — С. 5—19.

389. Савчук Б. Українська етнологія / Б. Савчук. — Івано-Франківськ : Лілея, 2004. — 560 с.

390. Саган О. Православний феномен культури / О. Саган // Віче. — 1994. — № 9. — С. 105—118.

391. Саморегуляція и прогнозирование социального поведения личности / под ред. В. А. Ядова. — Л. : Наука, 1979. — 264 с.

392. Сарджвеладзе Н. И. Личность и ее взаимодействие с социальной средой / Н. И. Сарджвеладзе; АН ГССР, Ин-т психологии им. Д. Н. Узнадзе. — Тбилиси : Мецниераба, 1989. — 206 с.

393. Свирида И. И. Типы и направления национально-культурных процессов в Центральной и Юго-Восточной Европе / И. И. Свирида // Культура народов Центральной и Юго-Восточной Европы XVIII—XIX вв. Типология и взаимодействие : [сб. ст.]. — М. : Наука, 1990. — С. 13—35.

394. Світленко С. І. Народництво в Україні: сучасний погляд на проблему // Укр. істор. журнал. — 1997. — № 3. — С. 41—48; № 4. — С. 29—32.

395. Селянський рух на Буковині в 40-х рр. XIX ст. : зб. докум. / упоряд. та передм. Ф. Шевченка. — К. : Держполітвидав УРСР, 1949. — 300 с.

396. Сент-Бев Ш. Литературные портреты : крит. очерки / Ш. Сент-Бев ; пер. с фр., сост., вст. ст., коммент. М. Трескунова. — М. : Худ. лит., 1970. — 582 с.

397. Сеньобос Ш. Австрія в XIX ст. / Ш. Сеньобос ; пер. з фр. С. Томашівський. — Львів : Накладом Укр.-рос. вид. спілки, [Б.р.в.]. — 105 с.

398. Середяк А. Діяльність Товариства «Просвіта» в 1868—1914 рр. / Алла Середяк // Нарис історії «Просвіти». — Львів ; Краків ; Париж : Просвіта, 1993. — С. 18—41.

399. Сермягина О. С. Эмоциональные отношения в семье : социально-психологическое исследование / О. С. Сермягина. — Кишинев : Штиинца, 1991. — 85 с.

400. Сивокінь Г. М. Одвічний діалог (Українська література і її читач від давнини до сьогодні) / Г. М. Сивокінь. — К. : Дніпро, 1984. — 255 с.

401. [Сивокінь Г. М.] «Самототожність письменника» як методологічна пропозиція / [Г. М. Сивокінь] // Самототожність письменника: до методології сучасного літературознавства : колективна монографія / відп. ред. Г. М. Сивокінь; Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — К. : Укр. книга, 1999. — С. 6—21.

402. Сімович В. Розвиток студентського життя в Чернівцях / Василь Сімович // Січ : альманах в пам'ять 40-их роковин основи товариства «Січ» у Відні. Зібрали і видали др. Зенон Кузеля і Микола Чайківський. — Львів, 1908. — С. 502—530.

403. Сімович В. Федьковичева мова / Василь Сімович // Назустріч. — 1934. — Ч. 16. — С. 2.

404. Сімович В. Юрій Федькович (1834—1934) / Василь Сімович // Сімович В. Праці : в 2 т. — Чернівці : Книги ХХІ, 2005. — Т. 2 : Літературознавство, культура / упоряд. Л. Ткач, О. Івасюк за участю Р. Пилипчука, Я. Погребенник; передм. Ф. Погребенника. — С. 374—379.

405. Сімович В. Юрій Федькович. Життя й діяльність (Із нагоди 100-ліття народин). З додатком : Брик І. Федькович у «Просвіті» / Василь Сімович, Іван Брик. — Львів : 3 друк. вид. спілки «Діло», 1934. — 72 с.

406. Скорейко Г. М. Населення Буковини за австрійськими переписами другої половини ХІХ — поч. ХХ ст. : історично-демограф. нарис / Г. М. Скорейко. — Чернівці : Прут, 2002. — 218 с.

407. Скотт Дж. Гр. Конфлікти, пути их преодоления / Джини Грехем Скотт. — К. : Внешторгиздат, 1991. — 191 с.

408. Скупейко Л. І. Іван Франко про творчу індивідуальність письменника / Л. І. Скупейко. — К. : Наук. думка, 1986. — 136 с.

409. Скупейко Л. І. Творча індивідуальність і літературний процес. До теми: Іван Франко як дослідник літератури / Л. І. Скупейко // Рад. літературознавство. — 1983. — № 7. — С. 59—68.

410. Славутич Я. Франкові сонети та їхні попередники / Яр Славутич // Канадське наукове товариство імені Шевченка : ювіл. зб. наук. праць (до 100-річчя НТШ і 25-річчя НТШ у Канаді). — Т. 19 : 1873—1977. — Торонто, 1977. — С. 116—135.

411. Смаль-Стоцький С. Буковинська Русь : культурно-історичний образок / Степан Смаль-Стоцький. — Чернівці :

Накладом «Буковини», 1897 ; передрук : «Зелена Буковина». Чернівці. — 1996. — № 1. — 1997. С. 20—153.

412. Смаль-Стоцький С. Моя політика / Степан Смаль-Стоцький. — Чернівці : Друк. І. Віглера, 1913. — 24 с.

413. Смаль-Стоцький С. Обов'язки української науки супроти Шевченка / Степан Смаль-Стоцький // ЛНВ. — Т. 95. — 1928. — С. 252—255.

414. Смаль-Стоцький С. Т. Шевченко. Інтерпретації / Степан Смаль-Стоцький; передм. В. Сімовича. — Варшава, 1934. — 238 с.

415. Смаль-Стоцький С. Як будився зі сну український народ на Буковині / Степан Смаль-Стоцький // Рідний край (Чернівці). — 1928. — Ч. 3.

416. Смілянська В. Біограф та його «хроніка» / Валерія Смілянська // Кониський О. Тарас Шевченко-Грушівський : хроніка його життя / Олександр Кониський. — К. : Дніпро, 1981. — С. 3—23.

417. Сміт Е. Д. Національна ідентичність / Е. Д. Сміт. — К. : Основи, 1994. — 224 с.

418. Соколишин О. Видавання творчості Осипа Юрія Федьковича: (бібліограф. нарис) : доповідь, виголош. на Наук. конференції Філолог. секції НТШ в 150-річчя народин Осипа Юрія Федьковича, що відбулася в Нью-Йорку 15-го грудня 1984 року / Олександр Соколишин // Визвольний шлях. — 1985. — Кн. 5. — С. 596—601.

419. Соколова Е. Т. Самопознание и самооценка при аномалиях личности / Е. Т. Соколова. — М. : Изд-во МГУ, 1989. — 215 с.

420. Сопільнюк Т. М. Суспільно-політичні погляди Ю. Федьковича / Т. М. Сопільнюк // Юрій Федькович : статті та матеріали. — Чернівці : Вид-во Чернів. ун-ту, 1959. — С. 13—28.

421. Сохацька Є. Іван Огієнко про релігійність Тараса Шевченка / Євгенія Сохацька // Сохацька Є. На варті українства : статті з літературознавчого та культурологічного доробку. — Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2004. — С. 357—369.

422. Сплєні Г. фон. Опис Буковини / Г. фон Сплєні; пер. з нім., передм. і коментар О. Д. Огуя та М. М. Сайка. — Чернівці : Рута, 1995. — 110 с.

423. Спомини про Федьковича / Зібрав Роман Заклинський. — Львів : З друк. НТШ, 1901. — 31 с.

424. Сріблянський М. Юрій Федькович (1888—1913) / Микола Сріблянський // Українська хата. — 1913. — Ч. 7/9. — С. 455—462.

425. Стефаник В. Поети і інтелігенція / Василь Стефаник // Юрій Федькович в розвідках і матеріалах. — К. : ДВХЛ, 1958. — С. 145—146.

426. Студинський К. Незвісні поезії Осипа Юрія Федьковича / Кирило Студинський // Руслан. — 1911. — Ч. 105. — С. 1—2.

427. Сушкевич Петро // Енциклопедія українознавства / За ред. В. Кубійовича. — Львів, 2000. — Т. 8.— С. 3110.

428. Тарасов Г. С. Проблема духовної потреби (на матеріалі музикального восприяття) / Г. С. Тарасов. — М. : Наука, 1979. — 192 с.

429. Тартаковский А. Мемуаристика как феномен культуры / А. Тартаковский // Вопросы литературы. — 1999. — № 1. — С. 35—55.

430. Тейлор А. Дж. Габсбурзька монархія 1809—1918. Історія Австрійської імперії та Австро-Угорщини / А. Дж. Тейлор. — Львів : ВНТЛ-Класика, 2002. — 260 с.

431. Тейлор Ш. Соціальна психологія / Ш. Тейлор, Л. Пипло, Д. Сирс. — 10-е изд. — СПб. : Питер, 2004. — 767 с.

432. Теперик Т. Ф. Поетика сновидень в епосі : Вергілій і Гомер / Т. Ф. Теперик // Культурологія : дайджест. — 2004. — № 2. — С. 48—57.

433. Терлецький О. Галицько-руське письменство 1848—1865 рр. на тлі тогочасних суспільно-політичних змагань галицько-руської інтелігенції : недокінчена праця / Остап Терлецький. — Львів : З друк. НТШ, 1903. — 146 с.

434. Товкайло Т. Києво-Печерська лавра / Т. Товкайло // Словник символів / за заг. ред. проф. О. І. Потапенка та канд. філолог. наук, фольклориста М. К. Дмитренка. — К. : Народознавство, 1997. — С. 65—66.

435. Толстой Л. Н. Речь о народных изданиях / Л. Н. Толстой // Толстой Л. Н. Полн. (юбил.) собр. соч. : в 90 т. — М. : Худ. лит., 1937. — Т. 25: Произведения 1880-х годов. — С. 523—529.

436. Трансильвания // Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона. — СПб., 1901. — Т. XXXIII-A. — С. 699—704.

437. Українка Леся. Малорусские писатели на Буковине / Леся Українка // Українка Леся. Зібр. творів : у 12 т. — К. : Наук. думка, 1977. — Т. 8 : Літ.-крит. та публіцист. статті. — С. 62—75.

438. Усенко П. Співець волі і братерства (До 70-річчя з дня смерті Ю. Федьковича) / Павло Усенко // Вечірній Київ. — 1958. — 11 січн.

439. Федькович І. Поезії / Іосиф Федькович ; передм. Богдана А. Дѣдицкого «Слово отъ издателя». — Львовъ : Типомъ Института Ставропигійского, 1862. — Ч. 1. — XVI, 148 с.

440. Федькович О. Вельми Честні Земляки! / Осип Федькович // Буковина. — 1886. — Ч. 13. — 1 липн. (13 июля). — С. 1.

441. Федькович О. Ю. Моя воля відносно мого похорону і що слід далі чинити / Осип Юрій Федькович // Юрій Федькович в розвідках і матеріалах. — К. : ДВХЛ, 1958. — С. 221—225.

442. Федькович О. Ю. Писаня / Осип Юрій Федькович; Перше повн. і крит. вид. — Львів : З друк. НТШ, 1906. — Т. 3, Ч. 1 «А» : Драматичні твори / передм. О. Колесси, з перводр. і автогр. видав О. Колесса. — XVII, 455 с.

443. Федькович О. Ю. Писаня / Осип Юрій Федькович; Перше повн. і крит. вид. — Львів : З друк. НТШ, 1918. — Т. 3, Ч. 1 «Б» : Драматичні твори / Передм. О. Колесси, з автогр. видав О. Колесса. — XXI, 266 с.

444. Федькович О. Ю. Писаня / Осип Юрій Федькович; Перше повн. і крит. вид. — Львів : З друк. НТШ, 1902. — Т. 3, Ч. 2 : Драматичні переклади / Передм. І. Франка, з автогр. видав І. Франко. — XIII, 532 с.

445. Федькович О. Ю. Писаня / Осип Юрій Федькович; Перше повн. і крит. вид. — Т. 3, Ч. 2 «Б» : Драматичні твори / Передм. О. Колесси. — Львів : З друк. НТШ, 1938. — XVII, 271—625 с.

446. Федькович О. Ю. Писаня / Осип Юрій Федькович; Перше повн. і крит. вид. — Львів : З друк. НТШ, 1910— Т. 4 : Матеріяли до житеписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича / З першодр. і автогр. зібрав, упоряд. і пояснив О. Маковей. — XV, 653 с.

447. Федькович О. Ю. Писаня / Осип Юрій Федькович; Перше повн. і крит. вид. — Львів : З друк. НТШ, 1902. — Т. 1 : Поезії / Передм. І. Франка; з першодр. і автогр. зібрав, упоряд. і поясн. додав І. Франко. — XII, 783 с.

448. Федькович О. Ю. Писаня / Осип Юрій Федькович; Перше повн. і крит. вид. — Львів : З друк. НТШ, 1902. — Т. 2 : Повісті й оповідання / передм. О. Колесси; з першодр. і автогр. зібрав, упоряд. і пояснив О. Колесса. — X, 495 с.

449. Федькович Ю. Поетичні твори. Прозові твори. Драматичні твори. Листи / Юрій Федькович; упоряд. і прим. М. Й. Шалати, вст. ст. Ф. П. Погребенника. — К. : Наук. думка, 1985. — 575 с.

450. **Федькович Ю.** Твори / упоряд., підгот. текстів, прим. Б. І. Мельничука, М. І. Юрійчука / Юрій Федькович. — Чернівці: Буковина, 2004. — Т. 1 : Поезія; Ч. 1 : Лірика. — 272 с.
451. **Федькович Ю.** Твори / Упоряд., підгот. текстів, прим. Б. І. Мельничука, М. І. Юрійчука, Л. М. Ковалець, Л. М. Черняк / Юрій Федькович. — Чернівці : Буковина, 2009. — Т. 1 : Поезія, Ч. 2 : Ліро-епічні та епічні твори. — 264 с.
452. **Федькович Ю.** Твори : в 2 т. / Юрій Федькович. — К. : Дніпро, 1984. — Т.1 : Поезії / підгот. текстів, передм. та прим. М. Ф. Нечиталюка. — 463 с.
453. **Федькович Ю.** Фармазони : драма в 5 діях; для сцен. вистави приспособив Юра Шкрумеляк / Юрій Федькович. — Львів : Накл. Т-ва «Відродження», 1939. — 52 с.
454. **Фейнберг Е. Л.** Две культуры. Интуиция и логика в искусстве и науке / Е. Л. Фейнберг. — М. : Наука, 1992. — 256 с.
455. **Фесенко І. К.** Невтомний борець за інтереси народу / І. К. Фесенко // Юрій Федькович : статті та матеріали. — Чернівці : Вид-во Чернів. ун-ту, 1959. — С. 5—12.
456. **Филипович Л.** Етнологія релігії: теоретичні проблеми, вітчизняна рецепція осмислення : монографія / Людмила Филипович. — К. : Світ знань, 2000. — 333 с.
457. **Филипович П.** До студіювання Шевченка та його доби / Павло Филипович // Шевченко та його доба / за ред. С. О. Єфремова, М. М. Новицького і П. П. Филиповича. — К. : ДВУ, 1925. — Зб. 1. — С.7—37.
458. **Филипович П.** Українське літературознавство за десять років революції / Павло Филипович; Всеукраїнська АН. — К., 1928. — 28 с.
459. **Фізер І.** До джерел кризи сучасної критики / Іван Фізер // Сучасність. — 2000. — Ч. 3. — С. 96—103.
460. **Фізер І.** Критика літературна / Іван Фізер // Сучасність. — 2000. — Ч. 9. — С. 86—93.
461. **Фінкель Л.** Історія і статистика Австро-Угорської монархії / Л. Фінкель, С. Гломбинський; переложив і дожитку рускої молодіжї приладив В. Білецький. — Львів : 3 друк. НТШ, 1901. — 87 с.
462. **Франкл В.** Человек в поисках смысла / Виктор Франкл; пер. с англ. и нем., общ. ред. Л. Я. Гозмана и Д. А. Леонтьева, вст. ст. Д. А. Леонтьева. — М. : Прогресс, 1990. — 368 с. — (Библиотека зарубежной психологии).
463. **Франко І.** [«Довбуш» Ю. Федьковича] / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1980. — Т. 27 : Літ.-крит. праці (1886—1889). — С. 230—231.

464. Франко І. [План викладів історії літератури руської. Спеціальні курси. Мотиви] / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1984. — Т. 41 : Літ.-крит. праці (1890—1910). — С. 24—74.

465. Франко І. «Тополя» Шевченка / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1980. — Т. 28 : Літ.-крит. праці (1890—1892). — С. 73—88.

466. Франко І. Двоязычність і дволичність / Іван Франко // ЛНВ. — 1905. — Т. XXX. — Кн. 2. — С. 231—244.

467. Франко І. З недрукованих поезій Юрія Федьковича / Іван Франко // ЛНВ. — Т. XXV. — С. 76—77.

468. Франко І. З останніх десятиліть XIX віку / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1984. — Т. 41 : Літ.-крит. праці (1890—1910). — С. 471—530.

469. Франко І. Кость Горбаль / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1981. — Т. 34 : Літ.-крит. праці (1902). — С. 368—377.

470. Франко І. Критичні письма о галицькій інтелігенції / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1980. — Т. 26 : Літ.-крит. праці (1876—1885). — С. 74—93.

471. Франко І. Лист до Елізи Ожешко. Львів, 31 березня 1886 р. / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1986. — Т. 49 : Листи (1886—1894). — С. 47—51.

472. Франко І. Лист до М. П. Драгоманова. Львів, 25 вересня 1888 р. / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1986. — Т. 49 : Листи (1886—1894). — С. 179.

473. Франко І. Література, її завдання і найважливі ціхи / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1980. — Т. 26 : Літ.-крит. праці (1876—1885). — С. 5—14.

474. Франко І. Лук'ян Кобилиця. Епізод із історії Гуцульщини в першій половині XIX в. / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1986. — Т. 47 : Істор. праці (1898—1913). — С. 248—288.

475. Франко І. Молодий вік Осипа Федьковича / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1980. — Т. 27 : Літ.-крит. праці (1886—1889). — С. 149—164.

476. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1984. — Т. 41 : Літ.-крит. праці (1890—1910). — С. 194—470.

477. Франко І. Наші коляди / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1980. — Т. 28 : Літ.-крит. праці (1890—1892). — С. 7—41.

478. Франко І. Осип Гординський-Федькович : посмертний спогад / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1980. — Т. 27 : Літ.-крит. праці (1886—1889). — С. 177—180.

479. Франко І. Осип-Юрій Федькович (Кілька слів по поводу 25-літнього ювілею його літературної діяльності) / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1980. — Т. 27 : Літ.-крит. праці (1886—1889). — С. 37—39.

480. Франко І. Осип-Юрій-Ігор Гординський-Федькович / Іван Франко // Франко І. Додаткові томи до Збір. творів у 50 т. — Т. 53 : Літературозн., етнограф. та публіц. праці (1876—1895). — К. : Наук. думка, 2008. — С. 200—201.

481. Франко І. Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1986. — Т. 47 : Істор. праці (1898—1913). — С. 7—122.

482. Франко І. Передмова [до вид. : Уільям Шекспір. Макбет / пер. П. О. Куліша. — Львів, 1900] / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1981. — Т. 32 : Літ.-крит. праці (1899—1901). — С. 180—192.

483. Франко І. Передмова [до вид. : Уільям Шекспір. Приборкана гоструха. Комедія в 5 діях з передгрою / пер. П. О. Куліша. — Львів, 1900] / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1981. — Т. 32 : Літ.-крит. праці (1899—1901). — С. 171—179.

484. Франко І. Перше повне видання творів Федьковича / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1982. — Т. 33 : Літ.-крит. праці (1900—1902). — С. 116—136.

485. Франко І. Руський театр у Галичині / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1980. — Т. 26 : Літ.-крит. праці (1876—1885). — С. 442—443.

486. Франко І. Теорія і розвій історії літератури / Іван Франко // Франко І. Твори : у 20 т. — К. : ДВУ, 1955. — Т. 16. — С. 382—396.

487. Франко І. Українська альманахова література / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1980. — Т. 27 : Літ.-крит. праці (1886—1889). — С. 95—108.

488. Франко І. Українські «народовці» і радикали / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1980. — Т. 28 : Літ.-крит. праці (1890—1892). — С. 198—206.

489. Франко І. Федькович концертант і прелегент / Іван Франко // ЛНВ. — 1901. — Кн. 12. — С. 175—177.

490. Франко І. Шевченко героєм польської революційної легенди / Іван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. :

Наук. думка, 1981.— Т. 29 : Літ.-крит. праці (1893—1895). — С. 210—248.

491. Франко І. Южнорусская литература / Иван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1984. — Т. 41 : Літ.-крит. праці (1890—1910). — С. 101—161.

492. Франко І. Юрій Коссован (Осип Домінік Ігор Гординський де Федькович) / Иван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1981. — Т. 29 : Літ.-крит. праці (1893—1895). — С. 177—178.

493. Франко І. [Життя і побут сучасного селянина на Україні і у Франції] / Иван Франко // Франко І. Збір. творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1980. — Т. 26 : Літ.-крит. праці (1876—1885). — С. 61—73.

494. Фройд З. Поет і фантазування / Зигмунд Фройд // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. — 2-е вид., доп. / за ред. М. Зубрицької. — Львів : Літопис, 2001. — С. 109—116.

495. Хейдметс М. Пространственный фактор в межличностных отношениях: попытка построения концепции / М. Хейдметс // Человек. Среда. Пространство : исследования по психологическим проблемам пространственно-предметной среды. — Тарту : [Типогр. ТГУ], 1979. — С. 4—28.

496. Хоткевич Г. Федькович і Шевченко / Гнат Хоткевич // Червоний шлях. — 1924. — Ч. 10. — С. 174—215.

497. Храмова В. До проблеми української ментальності / Вікторія Храмова // Українська душа : [збір. ст.]. — К. : Фенікс, 1992. — С. 3—35.

498. Храпченко М. Творча індивідуальність письменника і розвиток літератури / М. Храпченко; пер. з рос. — К. : Дніпро, 1976. — 376 с.

499. Хронологический список законов, распоряжений и пр., которые помещены суть в рочнику 1869 переводовъ вѣстника законовъ державных для Буковины. — Черновцы : 3 печатнѣ Рудольфа Екгардта, 1870. — 804 с.

500. Цвейг С. Три певца своей жизни : Казанова, Стендаль, Толстой / Стефан Цвейг; пер. с нем. — К. : Изд-во «Україна», 1977. — 271 с.

501. Цегельський Л. З австрійської України. Галицьке москвофільство в останній його фазі / Л. Цегельський // ЛНВ. — 1910. — Т. L. — Кн. V. — С. 389—406.

502. Цимбалістий Б. Родина і душа народу / Богдан Цимбалістий // Українська душа : [збір. ст.]. — К. : Фенікс, 1992. — С. 66—96.

503. Цуканова Е. В. Психологические трудности межличностного общения / Е. В. Цуканова. — К. : Вища школа, 1985. — 158 с.

504. Цурковський Є. Причинок до біографії Осипа Федьковича / Євстахій Цурковський // Зоря. — 1888. — Ч. 8. — С. 143—144.

505. Чарнецький С. Артистична комісія (з матеріалів до історії русько-народного театру) / Степан Чарнецький // Неділя. — 1912. — Ч. 43. — С. 1—2.

506. Чарнецький С. Нарис історії українського театру в Галичині / Степан Чарнецький. — Львів, 1934. — 255 с.

507. Черемшина М. Промова на Федьковичевому концерті / Марко Черемшина // Юрій Федькович в розвідках і матеріалах. — К. : ДВХЛ, 1958. — С. 143.

508. Черемшина М. Споминки про Ю. Федьковича / Марко Черемшина // Юрій Федькович в розвідках і матеріалах. — К. : ДВХЛ, 1958. — С. 141—142.

509. Чернышевский Н. Г. Политика. Из «Современника» / Н. Г. Чернышевский // Чернышевский Н. Г. Полн. собр. соч. : в 15 т. — М. : Гослитиздат, 1949. — Т. 6 : «Политика» 1859 года. — 546 с.

510. Чокке // Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона. — СПб., 1903. — Т. XXXIII-A. — С. 915—916.

511. Чопик Р. Причинки до флори і фауни Франкового Львова / Ростислав Чопик // Ї (Незалежний культурологічний журнал). — 2003. — Ч. 29. — С. 163—169.

512. Чернопиский М. Г. М. М. Пазяк. Юрій Федькович і народна творчість: [рецензія] / М. Г. Чернопиский // Укр. мова і літ. в школі. — 1975. — № 8. — С. 90—93.

513. Чуковский К. Высокое искусство / Корней Чуковский. — М. : Сов. писатель, 1988. — 349 с.

514. Шалата М. Й. Юрій Федькович. Життєвий і творчий шлях / М. Й. Шалата. — К. : Дніпро, 1984. — 239 с.

515. Шаповалова М. С. Шекспір в українській літературі / М. С. Шаповалова. — Львів : Вища школа, 1976. — 212 с.

516. Швалб Ю. М. Одиночество : социально-психологические проблемы / Ю. М. Швалб, О. В. Данчева. — К. : Україна, 1991. — 270 с.

517. Шевельов Ю. Кулішеві листи і Куліш у листах / Юрій Шевельов // Вибрані листи Пантелеймона Куліша, українською мовою писані / [ред. Ю. Луцького, передм. Ю. Шевельова]. — Нью-Йорк; Торонто, 1984. — С. 19—57.

518. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови / Юрій Шевельов; текст упоряд. О. Гузар. — Львів; Нью-Йорк, 1996. — 191 с.

519. Шевченко Т. Письмо Т. Гр. Шевченка к редактору «Народного чтения» / Тарас Шевченко // Шевченко Т. Повне збір. творів : у 12 т. / [редкол. : М. Г. Жулинський (голова) та ін.]. — К. : Наук. думка, 2003. — Т. 5 : Щоденник. Автобіографія. Статті. Археологічні нотатки. «Букварь южнорусский». Записи народної творчості. — С. 195—200.

520. Шевченко Т. Лист до М. М. Лазаревського. 20 грудня 1847 р. / Тарас Шевченко // Шевченко Т. Повне збір. творів : у 12 т. / [редкол. : М. Г. Жулинський (голова) та ін.]. — К. : Наук. думка, 2003. — Т. 6 : Листи. Дарчі та власницькі написи. Документи, складені Т. Шевченком або за його участю. — С. 39—40.

521. Шевченко Т. Художник / Тарас Шевченко // Шевченко Т. Повне збір. творів : у 12 т. / [редкол. : М. Г. Жулинський (голова) та ін.]. — К. : Наук. думка, 2003. — Т. 4 : Повісті. — С. 120—208.

522. Шевченко Ф. П. Лук'ян Кобилиця. З історії антифеодальної боротьби селянства Буковини в першій половині XIX ст. / Ф. П. Шевченко. — К. : Вид-во АН УРСР, 1958. — 205 с.

523. Шехтман Н. А. Лингво-культурные аспекты понимания // Филологические науки. — 2002. — № 3. — С. 50—58.

524. Шибутани Т. Социальная психология / Т. Шибутани; сокращ. перев. с англ.; общ. ред. и послесловие проф. Г. В. Осипова. — М. : Прогресс, 1969. — 535 с.

525. Шорохова Е. В. О естественной природе и социальной сущности человека / Е. В. Шорохова // Соотношение биологического и социального в человеке (Материалы к симпозиуму в г. Москве, сентябрь 1975 г.). — М., 1975. — С. 22—36.

526. Шумило Н. Микола Євшан (1889—1919) : [передмова] / Наталя Шумило // Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика / Микола Євшан. — К. : Основи, 1998. — С. 3—11.

527. Шутц У. Комплементарная функция лидера / Уильям Шутц // Современная зарубежная социальная психология : тексты / под ред. Г. М. Андреевой, Н. Н. Богомоловой, Л. А. Петровской. — М. : Изд-во МГУ, 1984. — С. 162—168.

528. Шухевич В. Гуцульщина : репр. відтвор. вид. 1899 р. / Володимир Шухевич; пер. слово Д. Ватаманюка, вст. ст. П. Арсенича. — Верховина, 1997. — Ч. 1/2. — 347 с.

529. Шухевич В. Гуцульщина / Володимир Шухевич; НТШ, Етнографічна комісія. — Львів : Заг. друкарня, 1908. — Ч. 5. — 300 с.

530. Елиот Т. С. Традиция и индивидуальный талант / Т. С. Елиот // Зарубежная эстетика и теория литературы XIX—XX вв. : трактаты, статьи, эссе / сост. и общ. ред. Г. К. Косикова. — М. : Изд-во МГУ, 1987. — С. 169—176.

531. Этнические стереотипы поведения : [сб. ст.] / под ред. А. Б. Байбурина. — Л. : Наука, 1985. — 325 с.

532. Юнг К. Г. Об отношении аналитической психологии к поэтико-художественному творчеству / К. Г. Юнг // Зарубежная эстетика и теория литературы XIX—XX вв. : трактаты, статьи, эссе / сост., общая ред. Г. К. Косикова. — М. : Изд-во МГУ, 1987. — С. 214—231.

533. Юнг К. Г. Психологія та поезія / Карл Густав Юнг // Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / за ред. Марії Зубрицької. — 2-ге вид., доп. — Львів : Літопис, 2001. — С. 119—137.

534. Юрій Федькович : словопокажчик мови творів письменника / гол. ред. Лук'янюк К. М., уклад. Бабич Н. Д., Бичкова Т. С. та ін. — Чернівці : Місто, 2004. — 188 с.

535. Юрій Федькович : статті та матеріали. — Чернівці : Вид.-во Чернів. держ. ун-ту, 1959. — 249 с.

536. Юрій Федькович : тези доп. Респ. наук. конференції, присвяч. 150-річчю з дня народження Ю. Федьковича (18—20 жовтня 1984 р.) — Чернівці : ЧДУ, 1984. — 253 с.

537. Юрійчук М. Призабута пересторога / Микола Юрійчук // Буковинський журнал. — 1994. — Ч. 3/4. — С. 124—126.

538. Юрійчук М. І. Юрій Федькович : семінарій / М. І. Юрійчук, З. А. Івашкевич. — К. : Вища школа, 1981. — 232 с.

539. Якобсон П. М. Психологические проблемы мотивации поведения человека / П. М. Якобсон. — М. : Просвещение, 1969. — 317 с.

540. Янская И. Пределы достоверности : очерки документальной литературы / И. Янская, В. Кардин. — М. : Сов. писатель, 1981. — 408 с.

541. Ярема Я. Дитячі переживання і творчість Шевченка зі становища психоаналізу / Яким Ярема // Яким Ярема : [зб. праць] / упоряд., ред. і прим. С. Яреми. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. — С. 174—189.

542. Ярема Я. Українська духовність у її культурно-історичних виявах / Яким Ярема // Яким Ярема : [зб. праць] / упоряд., ред. і прим. С. Яреми. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. — С. 39—108.

543. Ярошевский М. Г. Биография ученого как науковедческая проблема / М. Г. Ярошевский // Человек науки : [сборник] / под ред. М. Г. Ярошевского. — М. : Наука, 1974. — С. 19—57.

544. Яценко М. Т. Українська романтична поезія 20—60 років XIX ст. / М. Т. Яценко // Українські поети-романтики : поет. твори. — К. : Наук. думка, 1987. — С. 5—36. — (Серія «Бібліотека української літератури»).

545. Яценко А. Спогади / Антон Яценко // Буковинський Кобзар : альманах, присвячений 110 роковинам з дня народження великого українського поета Юрія Федьковича / редкол. : І. С. Зеленюк та ін. — Чернівці, 1944. — С. 75—78.

546. Fedkowicz J. von. Die Nationalpoesie der Ruthenen / J. von Fedkowicz // Sonntagsblatt der Bukovina. — 1862. — № 4.

547. Geschichte das k.-k. Infanterie Regiments Nr.41. — II Band. 1807—1887. — Czernowitz, 1887. — 897, 103 s.

548. Krhoun M. Básnickè dilo Jurije Fedkovyče / Mečislav Krhoun. — Brno : Vydala Universiteta J. E. Purkyně v Brně, 1973. — 360 s.

549. Lepkyj B. Fata morgana liberalizmu w Rosji : zarys literatury Ukrainsey / B. Lepkyj // Лепкий Б. Начерк історії української літератури : фотопередрук з післямовою Олекси Горбача / Б. Лепкий. — Мюнхен : Monachii, 1991. — С. 237—239.

550. Putilla // Czernowitzer Zeitung. — 1871. — 7. XI.

551. Slovo na slovo do Redactora «Slova». — Černivci, 1861. — 18 s.

552. Ukraino. Il movimento letterario ruteno in Russia e Gallizia (1798—1872) / Rivista Europea (anno IV, vol.I e 2. Firenze 1873) / Ukraino; пер. В. Навроцького // Правда. — 1873. — Ч. 7. — С. 257—263; Ч. 10. — С. 362—368; Ч. 14. — С. 488—495; Ч. 15. — С. 529—531; Ч. 16. — С. 551—559.

553. [Б.п.] В XXV-ті роковини літературної діяльності буковинського Кобзаря Осипа Федьковича // Діло. — 1886. — Ч. 69. — С. 2.

554. [Б.п.] Дещо про Ю. Федьковича (Спогад Василя Івасюка та його дружини про поета) [Публікація О. Івасюк] // Буковинський журнал. — 2004. — Ч. 3—4. — С. 190—192.

555. [Б.п.] Дописи зь Коломийщини // Слово. — 1864. — 4(16) цвѣтня. — Ч. 28. — С. 111.

556. [Б.п.] Замітки літературні. «Am Tscheremus» // Зоря. — 1882. — Ч. 14. — С. 223—224.

557. [Б.п.] «Над Черемошем» // Юрій Федькович в розвідках і матеріалах. — К. : ДВХЛ, 1958. — С. 139.

558. [Б.п.]. Народний поет Юрій Федькович // Юрій Федькович в розвідках і матеріалах. — К. : ДВХЛ, 1958. — С. 29—31.
559. [Б.п.]. Наш Програма // Слово. — 1861. — Ч. 1. — 25 януарія. — С. 1.
560. [Б.п.]. Перегляд часописей // Буковина. — 1885. — Ч. 2.
561. [Б.п.]. Повісті руські в перекладі на язык сербсько-кroatський // Зоря. — 1880. — Ч. 1. — С. 14.
562. [Б.п.]. Сушкевич Петро // Енциклопедія Українознавства / за ред. В. Кубійовича. — Т. 8. — Львів, 2000. — С. 3110.
563. [Б.п.]. Хроника. О учреждении катедры церковно-славянского языка // Новый пролом. — 1886. — № 396. — 17(29) дек. — С. 3.
564. [Б.п.]. Юрий Федькович против Мазепы // Правда Украины. — 1960. — 28 мая.

АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ

565. **Возняк М.** Невикористана сила. Про Юрія Федьковича. 17.III. 1947 / [Машинопис, 183 с.] // Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка НАН України. — Ф. 29 (М. Возняка). — Спр. 118.
566. **Донесення** старшого стрільця Завадинського Буковинської окружній управі про зв'язки Івана Дашкевича та родини Адальберта Гординського з селянським заворушенням під проводом Лук'яна Кобилиці. 29.XI. 1848 р. / [Автограф, нім. мовою] // Державний архів Чернівецької області. — Ф. 1. — Оп. 1. № 894.
567. **Заклинський Ростислав.** Юрій Федькович — найвидатніший український письменник на Буковині : популярна лекція для Обласного лекційного бюро у Львові; з додатком: «Боротьба Юрія Федьковича проти капіталізму» (Львів, 1947 р.) / [Автограф, є с. 1—71, 83—105] // Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка НАН України. — Ф. 152 (Заклинських). — П. 24.
568. **Книга** перепису населення м. Чернівці (1880) / [Автограф, нім. мовою] // Державний архів Чернівецької області. — Ф. 39. — Оп. 1. — Спр. 204.
569. **Лист** Богдана Пюрка до Мелітона Бучинського. 23.XII. 1872 / [Автограф] // Відділ рукописів Львівської націо-

нальної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. — Ф. 17 (М. Бучинського). — Од. зб. 126. — П. 4. — С. 16—17.

570. Лист Корнила Сушкевича до Юрія Федьковича. 15.IX. 1884 / [Автограф] // Відділ рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Ф. 58 (Ю. Федьковича). — № 372.

571. Лист Корнила Сушкевича до Юрія Федьковича. 21.IX. 1884 / [Автограф] // Відділ рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Ф. 58 (Ю. Федьковича). — № 373.

572. Лист Мелітона Бучинського до Олександра Барвінського. Відень, 18.VI. 1869 / [Автограф] // Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. — Ф. 11 (Барвінських). — Спр. 723.

573. Лист Михайла Білоуса до Омеляна Партицького. 1867 / [Автограф] // Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. — Ф. 154 (О. Партицького). — Спр. 29. — П. 2.

574. Лист Омеляна Левіцького до Юрія Федьковича. 1.III. 1878 / [Автограф] // Відділ рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Ф. 58 (Ю. Федьковича). — № 263.

575. Лист Омеляна Терлецького до Юрія Федьковича. 1868 / [Автограф] // Відділ рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Ф. 58 (Ю. Федьковича). — № 384.

576. Лист п. Дибчанського до Юрія Федьковича. 6. 14/8. 1873 / [Автограф, польськ. мовою] // Відділ рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Ф. 58 (Ю. Федьковича). — Од. зб. 216.

577. Лист Романа Заклинського до Олександра Барвінського. 28. XII. 1899 / [Автограф] // Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. — Ф. 11 (Барвінських). — Спр. 1201. — П. 86. — С. 6—11.

578. Лист Романа Заклинського до Олександра Барвінського. 7. X. 1900 / [Автограф] // Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. — Ф. 11 (Барвінських). — Спр. 1201. — П. 86. — С. 18—19.

579. Лист Якова Головацького до Миколи Гербея. 19. II. 1871, Вільно / [Автограф] // Центральний державний історичний архів України у м. Львові. — Ф. 309 сч. — Оп. 1. — Од. зб. 2260.

580. Листи до О. Я. Кониського з Галичини і Буковини. 1873—1891 рр. / [Автографи] // Відділ рукописів і текстоло-

гії Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Ф. 77 (О. Кониського). — № 126.

581. Листування О. Ю. Федьковича з Президією Крайового правління Буковини про видачу дозволу на передачу збірки віршів «Am Tsheretusch» герцогові Рудольфу / [Автограф, нім. мовою] // Державний архів Чернівецької області. — Ф. 10. — Оп. 1. — Од. зб. 217.

582. Літерат[урні] твори Ю. Федьковича, передані на чужі руки. Зачато 11 л. декамп[ря] 1886 : [список] / [Автограф, 10 арк.] // Відділ рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Ф. 58 (Ю. Федьковича). — № 476.

583. Маковей О. Виписки з мемуарів Антона Кобилянського. [Б.д., приблизно 1860—1861] / [Автограф] // Відділ рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Ф. 89 (О. Маковея). — № 8.

584. Матеріали судової справи Йосипа Гординського Федьковича, редактора газети «Буковина», проти Марківа Осипа Андрійовича, редактора газети «Новий пролом», за образу редакції «Буковини» (1887—1888, Львів) / [Автограф] // Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. — Ф. 168 (О. Марківа). — Спр. 211. — П. 9.

585. Павлик М. Народні школи Вижницького повіту на Буковині за інспекторства Осипа Федьковича (1869—1872) / [Автограф (чернетка) і матеріали] // Центральний державний історичний архів України у м. Львові. — Ф. 663. — Оп. 1.— Спр. 37.

586. Поезії Осипа Юрія Федьковича / [Автограф] // Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. — Ф. 11 (Барвінських). — Спр. 5843/356.

587. Списки Федьковичевих кореспондентів (1882, 1883, 1884 pp.) / [Автограф] // Відділ рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Ф. 58 (Ю. Федьковича). — № 427.

588. Федькович О. Ю. Das Buch der Decrete [Тлумачення гадання по зорях] / [Автограф, нім. м., 896 с. за авторською нумерацією, перших 102-х с. немає] // Відділ рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Ф. 58 (Ю. Федьковича). — № 425.

589. Федькович О. Ю. Бог вседержитель, або Прабог, або Сварог / [Начерки, чорнові записи; б. д.] // Відділ рукописів

і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Ф. 58 (Ю. Федьковича). — Од. зб. 420.

590. Федькович О. Ю. Дівочко-ворожечко. Штука, як кукурудзами, фасоллями або бобом ворожити / [Автограф, 33 арк.; б. д.] // Відділ рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Ф. 58 (Ю. Федьковича). — Од. зб. 426.

591. Федькович О. Ю. Убогий легінь. Поезія. 24 юнія 1886, Чернівці / [Автограф] // Відділ рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Ф. 58 (Ю. Федьковича). — № 53.

592. Федькович Осип Юрій. Буквар для господарских діточок на Буковині [Автограф] // Відділ рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Ф. 58 (Ю. Федьковича). — № 457.

593. Федькович Ю. Збірка прозових і поетичних творів / [Автограф, 50 арк., б. д.] // Відділ рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Ф. 58 (Ю. Федьковича). — № 75.

594. Федькович Ю. Що тото є Ландштурм або Загална Оборона : [стаття] / [Автограф, 10 арк., б. д.] // Відділ рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Ф. 58 (Ю. Федьковича). — № 481.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

595. Австрійская армия. — Режим доступу до ст. : <http://on-infantry.narod.ru/imper/ansinfa.htm>.

596. Sas (herb szlachecki). — Режим доступу до ст. : [http://pl.wikipedia.org/wiki/Sas_\(herb_szlachecki\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/Sas_(herb_szlachecki)).

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК (без урахування імені Федькович Юрій / Гординський де Федькович Осип Домінік)

- Абгар-Солтан 6, 175, 307,
308, 375
Абульханова-Славська
Ксенія 205
Августак (начальник
суду) 200, 306
Аверінцев Сергій 376
Айваси (рід) 204, 209
Айзеншток Ієремія 44, 64, 375
Андерсен Ганс-Крістіан 339,
352
Андреева Галина 382, 414
Андрусів Стефанія 375
Андрусак Микола 375
Андрухович Юрій 330, 375
Андрущенко І. 375
Анікін Володимир 375
Анікст Олександр 375
Анохін Петро 376
Антонич Богдан-Ігор 74
Антонович Володимир 240
Анциферова Людмила 376
Апфель Осип 148
Арамис (псевдонім Моха
Олександра) 74, 181, 197,
326, 376
Арндт Ернст-Моріц 138, 183
Арсенич Петро 389, 414
Аскоченський Віктор 25
Ауербах (Авербах)
Бертольд 51, 57, 262
Баб'як В. 376
Бабицький К. І. 378
Бабич Надія 415
Базак Марта 389
Байбурін Альберт 415
Байрон Джордж-Ноел-Гордон
129, 286, 318
Балей Степан 113, 376
Бальзак Оноре де 41
Бальмонт Костянтин 270
Барабаш Юрій 358, 366, 376
Барвінський Олександр 36,
54, 104, 123, 201, 217, 221,
222, 255, 283, 311, 376
Барвінський Осип 261, 303
Барт Ролан 371
Батюшков Федір 376
Бахтін Михайло 20, 46,
220, 237, 299, 322, 368,
376
Безпалко Осип 75, 76, 377
Бекон Френсіс 332
Белза Ігор 379
Бенделла Т. 241
Бенделя (капітан) 123
Беранже П'єр Жан 339
Бердяєв Микола 8, 100, 187,
198, 224, 301, 352, 377
Берков Павло 44, 377
Бернштейн Михайло 377
Белінський Віссаріон 269

- Бельчиков Микола 25
 Бирчак Володимир 65
 Бичкова Тетяна 415
 Білецький В. 410
 Білецький Леонід 6, 51, 52, 76,
 91, 218, 377
 Білецький Олександр 77
 Білоус Михайло 210, 221, 223,
 256, 294
 Бовсунівська Тетяна 320
 Богомолова Н. Н. 415
 Богун Іван 353
 Бодальов Олексій 199, 377
 Болтарович Зоряна 389
 Бондар Микола 6, 92, 176,
 213, 221, 233, 299, 378
 Бондаренко Ю. 378
 Ботушанський Василь 238,
 378
 Бочаров Сергій 376
 Брандес Георг 231
 Бранкованица (боярка) 128
 Бредемаер (аптека) 126, 127,
 128, 132—134
 Бремс Р. М. 244
 Бретон Андре 302
 Брик Іван 72, 251, 292, 405
 Брокгауз Фрідріх Арнольд
 408, 413
 Бромлей Юліан 378
 Брунер Джером Сеймур 365,
 378
 Брушлінський Андрій 378
 Брюховецький В'ячеслав 378
 Бубнева М. І. 403
 Будівський Петро 379
 Бунчук Борис 6, 92
 Бурачинська Леся 73
 Бурсов Борис 46, 66, 109, 186,
 379
 Бучинський Мелітон 29, 31,
 34, 222, 230, 234—236,
 243—245, 248, 252, 256,
 274, 282, 288, 289, 296,
 313, 344, 363, 402, 417
 Бушмін Олексій 64, 379
- Бюлер Шарлотта 22
 Бьортон Роберт 193
- В'язовський Григорій 379
 Вагилевич Іван 399
 Валевський А. 379
 Ванслов Віктор 379
 Василюк Ф. Є. 202, 379
 Васильчук Микола 379
 Ватаманюк Дмитро 414
 Вахнянин Анатолій 65, 216,
 217, 257, 282
 Вацлав з Олеська 168
 Вейнінгер Отто 36, 185, 190,
 353, 379
 Величковський Паісій 133, 387
 Вербицька Є. 88, 379
 Вервес Григорій 355, 379
 Вергілій Марон Публій 407
 Верхратський Іван 31, 35, 36,
 54, 252, 277, 278, 290
 Веселовський Олександр 364
 Векальські (рід) 99
 Виготський Лев 116, 120, 380
 Витвицький Софрон 356, 379
 Віланд Христофор-Мартін 269
 Вільмар Август-Фрідріх 48,
 129
 Вінцковський Дмитро 161
 Віссаріонов (критик) 379
 Вовк Хведір 386
 Вовчок Марко 14, 46, 51, 57,
 79, 143, 180, 185, 230, 262,
 370
 Возняк Михайло 183, 251,
 379, 380, 417
 Волдан Алоїс 6, 92, 183, 380
 Волянська Павліна 210
 Волянський Василь 28, 29
 Волянські (рід) 310
 Вольф Карл 164, 323
 Воробкевич Сидір (Ізидор)
 (псевдонім Данило
 Млака) 29—31, 36—37,
 228, 311—312, 316, 334,
 373, 397

- Вундт Вільгельм 231, 380
Гавришків Богдан 162
Гагечіладзе Гіві 380
Газнер фон Арт Леопольд 242
Гайдегер Мартін 99, 228
Гайдн Франц-Йозеф 169
Гакман Євген 210
Галілей Галілео 331
Галіп Теодот 28, 40, 42, 380
Гальперін Петро 110
Ганіцька (з дому Овад)
Євдоксія 104
Ганіцька (у шлюбі Кантемір)
Олена 104, 105
Ганіцька Анна (див.
Гординська Анна)
Ганіцька Марія 193
Ганіцький Іван 104, 116—119,
204
Ганіцький Михайло 103—106
Ганіцький Юрій (Георгій) 28,
29, 104, 216, 234
Ганіцькі (рід) 104, 105,
193—194
Ганкевич Григорій 339
Ганкевич Клим 282
Гарасевич Гнат 200
Гарібальді Джузеппе 150, 151,
154
Гаррік Дейвід 269
Гасюк Дмитро 235—236
Гауф Вільгельм 352
Гачев Георгій 380
Гегель Георг-Вільгельм-
Фрідріх 178, 192, 202, 209,
310, 380
Гейдерлін Фрідріх 383
Гейне Генріх 69, 76, 227, 383
Гелнер (Геллнер) Ернест
Андре 156, 191, 380
Герасимович І. 222
Гербель Микола 248, 418
Гергель (купець) 164
Гердер Йоганн-Готфрід 108
Геріх Л. фон 381
Герцен Олександр 381
Гессе Герман 180, 381
Гете Йоганн Вольфганг 4, 29,
39, 67, 69, 165, 203, 227,
285, 286, 308, 331, 339,
353, 360, 401
Гіка Григорій 205—206
Гінзбург Лідія 11, 33, 39, 43,
90, 155, 306, 381
Гіппенрейтер Ю. Б. 403
Гішпократ 331
Гіюлай Ф. 151—152
Гладій Гаврило 324
Глассер Вільям 43
Гломбинський С. 409
Гнатюк Володимир 96
Гоголь Микола 228, 274, 297,
328, 359, 376, 381
Гозман Леонід 410
Голд Дж. 160, 381
Головацький Іван 168
Головацький Яків 168, 190,
215, 248, 399, 418
Голомб Лідія 367, 382
Голубець Микола 71, 97, 113,
201, 221, 297, 307, 347, 382
Гомер 407
Гонта Іван 215
Гончаренко Микола 5, 382
Горак Роман 382
Гораций Флакк Квінт 184, 288
Горбаль Кость 20—21, 27,
33—34, 143, 166—167,
169—170, 174, 180—181,
188, 200, 218, 222, 226,
253, 290, 312, 358, 369,
387
Горбач Олекса 416
Горбовець Роксана 387
Гординська Анна (з дому
Ганіцька, у першому
шлюбі — Дашкевич) 83,
96, 103—106, 111, 113,
115, 118, 124, 185,
194—196, 361
Гординський де Федькович
Андрій 99, 103

- Гординський де Федькович
Адальберт (Городинчук)
11, 16—17, 22, 33—34, 47,
49—51, 53, 55—56, 61—
62, 66—70, 79, 89, 94, 95,
98—99, 100—103, 106,
111—112, 123—124, 126,
132, 135, 137—138, 141,
147, 154—155, 159, 173,
179, 188, 252, 294, 309—
310, 346
- Гординський де Федькович
Осип (брат Адальберта
Гординського) 103, 252
- Гординський Ярослав 65, 221,
382
- Гордієнко Валерій 382
- Гордійчук Юрій 285, 382
- Горячкін Олександр 83, 382
- Готшаль Рудольф-Карл 267,
271—274, 353
- Гофман Ернест-Теодор-
Амадей 165, 317
- Гоффман Ервінг 14, 127, 382
- Гошко Юрій 382
- Гошинський Северин 317
- Грабович Григорій 53, 90, 92,
297, 382
- Гребінка Євген 248
- Греков Борис 97, 383
- Григор'єва Т. 370
- Григорієвич (Цеглинський)
Григорій 26, 96, 190, 277,
367, 383
- Грифцов Борис 41, 383
- Грицак Ярослав 358
- Грицаков А. А. 400
- Грімм Якоб і Вільгельм 352
- Грін Анастасій 76
- Гром'як Роман 383
- Грофф Станіслав 110
- Грушевський Михайло 198,
203, 274, 383, 395
- Губрехт (генерал) 151
- Губріх Анна 28—29, 200, 202,
237, 239
- Губріх Юліус 200
- Гуденоси (рід) 204
- Гудик Яків 200
- Гудима Дмитро 28, 42, 380
- Гузар О. 414
- Гузман Леонід 387
- Гумбольдт Вільгельм фон
125
- Гумільов Микола 376
- Гуцков Карл 22
- Гуць Галина 5, 85, 272, 274,
383
- Гушалевич Іван 173, 399
- Гюго Віктор 76, 129
- Данте Аліг'єрі 331
- Данчева О. В. 413
- Дашкевич (Дашкевичівна)
Марія 16, 106, 111—114,
123, 142, 361, 364
- Дашкевич Анна (див.
Гординська Анна)
- Дашкевич Іван 111, 115—116,
122—124, 418
- Дашкевич Микола 18, 22, 103,
106
- Дей Олексій 400
- Дейч Олександр 344, 383
- Денисенко М. 117, 320, 383
- Денисюк Іван 61, 383
- Державін Гавриїл 156, 288
- Дженкінс Едвард 56
- Джидар'ян Інна 228
- Джурджован (поміщик) 204,
209
- Дзюба Іван 232, 358, 372, 383
- Дибчанський (пан) 250, 285,
418
- Димшиць Олександр 384
- Дияконович Юлія 193
- Дияконовичі (рід) 194
- Дідицький Богдан 11—13, 44,
48, 168, 169, 173—175,
177, 190, 199, 366—367,
375, 398
- Дікенс Чарльз 56

- Дільтей Вільгельм 359
Дмитренко Микола 407
Дмитрів (Семака) Євген 337
Добржанський Олександр
335, 383, 397—398
Добрий Александр 132, 311
Добрянський (купець) 134
Добрянський Антін 261
Довбуш Олекса 139, 185, 298—
303, 316, 356, 367, 379
Довгалевський Митрофан 387
Донцов Дмитро 136, 145, 272,
383
Донченко Е. А. 384
Дорошенко Н. 72
Дорошенко Петро 353
Дорошкевич Олександр 78
Достоевський Федір 301, 341,
377
Драгінда Василика 29, 42
Драгоманов Михайло 18, 25—
27, 30—31, 34, 50—54,
60—62, 74, 77, 78, 221,
234, 243, 248, 251—252,
264, 267, 274, 280—281,
288—290, 295, 296, 303,
305, 313, 334, 366, 367,
379, 384, 392, 402, 410
Драгоманови (подружжя) 35
Драгомиров М. 203, 384
Дранов Олександр 384
Дребот (швець) 310, 346
Дрепер Джон-Вільям 158
Дрогобич Юрій (Котермак)
331, 384
Друце Іон 132
Дубовська Є. М. 395
Дубровська-Трикулевська Н.
384
Дука Костянтин 205
Дунаєвська Лідія 383
Духнович Олександр 399
Дучак Михайло 142
Езоп 174
Ейнштейн Альберт 331
Екгардт Йоганн 176
Екгардт Рудольф 412
Еліот Томас-Стернз 306, 309,
415
Енцінгер Клеменс 111
Еріксон Ерік Хомбургер 188
Євгеній (єрцгерцог) 138
Євшан Микола 51—52, 68—
70, 222—223, 266, 276,
307—308, 326, 333, 385
Єгорова М. С. 387
Єфремов Сергій 23, 44, 46, 55,
68, 108—109, 139, 146,
170, 333, 385, 409
Єфрон Ілля 408, 413
Жданов Андрій 377
Жегота Пауля 168
Жуковський Аркадій 385
Жуковський Василь 339
Жулинський Микола 414
Жураковська Текля 103, 310
Забужко Оксана 370, 385
Завадинський (командир
загону стрільців) 124, 418
Загайко Петро 85
Загида Надія 114, 386
Загул Дмитро 77, 79, 197, 251,
386
Заклинський Роман 19, 21,
24, 26—29, 40, 42—43,
62—63, 78, 123, 306, 340,
386
Заклинський Ростислав 78—
79, 95, 137, 150, 164,
197—198, 235, 371, 373,
386
Залеський Богдан 317
Занд (Санд) Жорж 51
Заревич Федір 173, 197, 200,
259, 264, 276, 282
Зборай Емерик 111
Зборовська Ніла 92, 183, 266,
386

- Зейдль Іоганн-Габріель 169
 Зеленюк Іван 83, 416
 Зельдович Мойсей 47, 56, 386
 Зенкін С. 383
 Зеров Микола 41, 51, 77—79,
 93, 138, 207, 226, 235,
 286—287, 386—387
 Зикеев Т. 79
 Зінченко В. П. 379
 Златовратський М. М. 189, 387
 Золя Еміль 57
 Зубрицька Марія 412, 415
- Івакін Юрій 88, 92, 350, 387
 Іванов В'ячеслав 46
 Іванюк В. Ю. 388
 Іваньо Іван 387
 Івасюк Василь 29, 38, 340, 416
 Івасюк Оксана 405, 416
 Івашкевич Зінаїда 45, 85, 89,
 415
 Івашків Василь 6, 92, 299, 301,
 359, 387
 Ігор (князь) 367
 Ізард Керролл Е. 387
 Іларіон (І. Огієнко) 133, 231,
 387, 392—393, 406
 Ільницький Василь 303
 Ільницький Микола 291, 387
 Інкін Василь 387
 Іогансон (книговидавець) 384
 Іоллі Л. 387
 Іофанов Д. 83
 Істрин В. 82
- К'єркегор Серен 171
 Каган Мойсей 388
 Кадлец Карл 6, 54, 388
 Казанова Джакомо 413
 Кайндль Раймунд-Фрідріх 42,
 104, 110, 139—140, 284,
 388
 Калитовський Омелян 331,
 388
 Калужняцький Омелян 216,
 260, 388
- Калябинський Станіслав 225,
 388
 Кальдерон де ла Барка 129, 302
 Каменецький Данило 219
 Кампанелла Томазо 331
 Кантемір Григорій 28—29, 39,
 42, 101, 111, 116, 137—
 138, 159, 204—205, 207,
 236, 310
 Кантеміри (рід) 194
 Карбулицький Ілярій 242, 388
 Кардін В. 11, 31, 388, 415
 Карлінський Франтішек 330
 Каспшицький (Каспжіцький)
 Йоганн фон Кастенедело
 146
 Касьянов Георгій 388
 Качала Стефан 259
 Квітка-Основ'яненко (Квітка)
 Григорій 143, 180, 185,
 230, 262, 364, 370
 Кернер Теодор 137—138, 183
 Кирилюк Євген 82, 86, 89—
 90, 186, 377, 381, 388, 399
 Кирилюк Світлана 388—389
 Кирстюк Іван 205—206, 236
 Кирчів Павло 196, 202, 389
 Кирчів Роман 389
 Китаєв-Смик Леонід 389
 Клаузевіц Карл-Філіп-Готліб
 фон 153, 154, 389
 Клейст (Кляйст) Генріх 165,
 183, 302, 383
 Климкович Ксенофонт 173,
 197, 200, 276, 282
 Ключіс Михайло 207
 Кобилиця Лук'ян 19, 83, 120—
 124, 128, 199, 410, 414, 417
 Кобилянська Ольга 13, 67,
 130, 339, 358, 374, 389
 Кобилянський Антін 12, 16,
 21, 27—28, 31, 33—34, 44,
 48, 136, 160, 164, 166—
 173, 181, 253, 272, 282,
 290, 312, 355, 367, 369,
 419

- Кобринська Наталія 60
Ковалець Лідія 389—394,
397—398
Ковальов Георгій 377, 389
Кожевников Юрій 394
Козелецький Ю. 344, 394
Козій Дмитро 6, 91, 327, 394
Козловський Антон 394
Колесса Олександр 5, 21, 26—
27, 31, 39—40, 42, 62—64,
113, 163, 166, 204—205,
209, 223, 229, 234, 250,
252, 268, 271, 273, 304, 408
Кон Ігор 394
Кониський Олександр 65, 109,
168, 191, 196, 223, 240,
245, 253, 333—337, 341,
345—346, 349, 375, 406,
419
Кононенко Петро 383
Коперник Миколай 247
Копець Людмила 382
Коралевич Михайло 340, 347
Кордуба Мирон 234, 334—
335, 394
Коржупова Ангеліна 6, 45—46,
56, 84—88, 95, 394—395
Корман Борис 46
Корнель П'єр 129
Королева Наталена 74
Косиков Георгій 415
Коста (д'Акоста) Габріель да
22
Костащук Василь 395
Костецький Р. 98—99
Костомаров Микола 180, 248,
353
Котермак (Дрогобич) Юрій
331, 384
Котляревський Іван 248
Коцюбинський Михайло 46,
61, 374
Кочеранюк Микола 142
Кочур Григорій 274, 395
Кравців Богдан 46, 64, 83, 91,
395
Краль Антон 118
Краснова Т. І. 395
Кргоун Меціслав (Krhoun M.)
6, 21, 45—47, 53, 56, 63, 91,
175, 177, 179, 321, 350, 416
Кретшмер Ернст 68
Крилов Іван 174
Кримський Агатангел 358
Крип'якевич Іван 227
Крицевий Олександр 84
Кричевський Р. Л. 395
Крулицькі (рід) 99
Кубала Людвік 353
Кубійович Володимир 99, 381,
385—386, 400, 403, 407
Кудерна Густав 29—30, 38—
39, 101, 208, 245, 310, 395
Кузеля Зенон 405
Кузнецов М. А. 395
Кузь Гнат 43, 144
Кулен Р. 184
Кулешов В. І. 397
Куліш А. 84, 395
Куліш Пантелеймон 14, 20,
25, 46, 61, 168, 180, 190,
211, 219, 221, 228, 248,
254, 267, 269, 271, 286,
291, 302, 325, 353, 358,
371, 380, 388, 399, 402,
411, 413
Кульчицький Олександр 107,
395
Кульчицький-Гут В. 395
Купчанко Григорій 296, 347
Куца Ольга 334
Куценко Леонід 358
Лаврів В. Д. 185, 239, 395
Лаврівський Юліан 253, 257,
280, 282—283
Лавріненко Юрій 79
Лаврук Марія 396
Лазаревський Михайло 141,
414
Ласло-Куцюк Магдалена 6,
91—92, 154, 205, 262, 396

- Лебединцев Феофан 25
 Левассер Е. 240
 Левицький Володимир
 (Василь Лукич) 27, 387
 Левицький Л. 23
 Левицький Остап 31, 36, 276
 Левіцький Іван 30, 40, 104,
 229, 235, 238, 252, 305,
 396
 Левіцький Омелян 325, 345,
 418
 Леер Г. 141
 Лелик Дмитро 142
 Леонтъев Дмитро 410
 Леонтъев Олексій 396
 Лепкий Богдан 68—69, 97,
 128, 191, 208, 237, 334,
 396, 416
 Лепкий Онуфрій 261
 Лермонтов Михайло 183—
 184, 317
 Лесин Василь 87, 179, 396
 Лем Ян 96
 Липа Юрій 74
 Лисенко В. В. 384
 Лисенко О. 87
 Лисий Іван 396
 Литвинчук Анатолій 272
 Лихачов Дмитро 300, 396
 Ліфарева Н. В. 396
 Логотетті (граф) 204
 Ломброзо Чезаре 188, 196, 396
 Лопушинський (професор)
 329
 Лотман Лідія 397
 Лотман Юрій 46, 242, 270,
 396
 Лук'янюк Корній 397—398,
 415
 Лукашевич Лонгин 166—167,
 170, 280, 311
 Лукіянович Денис 5, 28, 62,
 65, 67—68, 72, 165, 185,
 192, 197, 203, 205—209,
 251, 276, 281, 323, 331,
 397
 Луп'ян Ян 102, 285, 397
 Лурія Олександр 378
 Луценко І. 85, 397
 Луцький Юрій 9, 397, 413
 Магнушевський Юзеф 397
 Мазепа Іван 90, 272, 273,
 300, 367, 383, 417
 Мазуркевич Олександр 6, 56,
 83—84, 397
 Мазюга М. А. 397
 Макаренко Е. М. 397
 Маков'євич (учитель) 29
 Маковей Осип 5, 9—12,
 23—24, 27—29, 45, 50,
 62, 64—65, 67—68, 92, 95,
 104, 107, 109, 112,
 117—118, 121, 136—137,
 146, 153, 160, 163—164,
 167—168, 170, 172—173,
 185—186, 194, 196, 199,
 201, 204—205, 217, 228,
 231, 233—234, 243,
 245—246, 251, 254, 261,
 283, 287, 292—293, 300,
 309, 314, 324—326,
 329—330, 333, 335, 343,
 345—346, 356, 373, 389,
 397—398, 419
 Маковійчук Кость 40
 Максимович Михайло 25, 228
 Макферсон Джеймс 289
 Маланюк Євген 358
 Марек О. 245
 Марін Адольф 116
 Марія-Терезія (дружина
 цесаря Франца І) 104
 Марків Осип 338, 419, 420
 Марків Теодор 282, 285, 296,
 306
 Марошані (військовий) 160
 Марошані (матір Е.
 Марошані) 160
 Марошані Емілія 12, 160—161,
 163—164, 166, 170—171,
 200, 210—212, 301, 312

- Марфієвич Микола 87
Маслов Сергій 89, 325
Маслоу Абрахам 102, 173,
294, 369
Масляк Володимир 323, 347,
398
Матіїв-Мельник Микола 73—
74, 137, 189, 302, 335, 398
Матковські (рід) 99
Махній М. М. 398
Машинський С. І. 381
Мейлах Борис С. 47, 56, 398
Мейлі Рішар 15, 398
Мельник Ярослава 358
Мельничук Богдан 5, 6, 87, 92,
397, 398
Мельничук Юрій 84, 281, 398
Мельничук Ярослава 358
Менегетті Антоніо 143—145,
398
Метлинський Амвросій 212
Микитюк Володимир 398
Миклухо-Маклай Микола 378
Милетич Любомир Георгієв
399
Милорадович Єлизавета 223
Михайлин Ігор 399
Мізюн Григорій 6, 54, 84, 311,
399
Міклошич Франц 282, 295,
304
Мірбах Франц рицар фон 244
Міцкевич Адам 317
Міяковський Володимир 219,
399
Млака Данило (див.
Воробкевич С.)
Могильницький Антін 178,
399
Мольтке Гельмут фон 152, 399
Монтень Мішель-Ейкем де 234
Москаленко М. 387
Мюррей Генрі 341
Навроцький Володимир 222,
256, 274, 313, 379
Надирашвілі Ш. А. 130, 399
Наєнко Михайло 385, 399
Наливайко Дмитро 399
Нарівняк Семен 43
Нахлік Євген 92, 358, 400
Негребецький Іван 96, 400
Неупокоева Ірина 379
Нечиталюк Михайло 3, 5, 85,
86, 267, 337, 372, 400
Никирса Марія 389
Никифорак Михайло 400
Николишин Дмитро 73, 307,
310, 326—327, 346, 361,
400
Никорович Григорій 339
Нікіфорян Дмитро 28—29
Нікіфоряни (рід) 194
Нікіфорянка (пані) 294
Ніколаєв П. А. 403
Новакович Стоян 248
Новаліс (псевдонім
Гарденберга Фрідріха
фон) 269
Новицький Михайло 409
Новиченко Леонід 81, 85, 316,
318, 321, 387, 400, 403
Нойбауер Ернст-Рудольф 16,
26, 160, 164—165, 167,
170, 178, 192, 200, 290,
297, 312, 315, 318, 364,
369
Овсянико-Куликовський
Дмитро 166, 400
Овчаренко В. І. 400
Огоновський Микола 324
Огоновський Омелян 44, 55,
66, 261—262, 281—282,
284, 290, 299, 303, 326,
398, 400
Огоновський Осип («Юзьо»)
28, 40, 196—198, 205, 209,
218, 293
Огуй Олександр 6, 92, 171,
400, 406
Ожешко Еліза 60, 410

- Олашин М. 401
 Олтмен І. 161
 Ольшанникова А. Є. 387
 Онишкевич Гнат 330
 Орбан-Лембрик Лідія 142, 401
 Ортега-і-Гассет Хосе 4, 67, 94,
 134, 206, 275, 308, 360,
 401
 Осадца Михайло 240
 Осипов Г. В. 414
 Оссіан 289
 Осташик Яків 29, 42
 Осьмаков Н. В. 400
- Павлик Михайло 238, 245,
 265, 289, 402
 Павлик О. 401
 Павличко Дмитро 272, 303,
 401
 Павличко Соломія 78, 322,
 358, 401
 Павлюк Касіян 339
 Павлюк Тимофій 324
 Пазяк Михайло 5, 85—86,
 401, 413
 Палій М. 268, 401
 Панченко Володимир 376
 Парацельс Теофраст 331
 Паригін Борис 145, 402
 Партицький Омелян 218,
 222—226, 241, 257, 259,
 282, 290, 294, 296, 319,
 418
 Пачовський Василь 73, 352,
 370
 Пенішкевич Одарка 402
 Пентюк Олекса 28, 40
 Пенюк Зіновія 388
 Перетц Володимир 76, 82
 Перський Степан 402
 Петров Віктор 77, 402
 Петровська Л. А. 414
 Пивоваров Микола 6, 82—85,
 251, 308, 402
 Пилишко Марія 293
 Пилипчук Ростислав 405
- Пильчиков Дмитро 223
 Пипін Олександр 54
 Півторак Володимир 6, 92
 Пігуляк Єротей 335, 339
 Пігуляк Юстин 339, 348
 Піддубний (Толмачів)
 Григорій 243, 402
 Пільгук Іван 82, 308, 399, 402
 Пірошка К. 103
 Піунова-Шмітгоф Катерина 25
 Піфагор Самоський 331
 Платен Август фон 76
 Плевако Микола 402
 Плетня Матвій 345
 Повшек Іван 42
 Погодін Микола 168
 Погребенник Володимир 6,
 32, 150, 167, 189, 299, 319,
 352, 365, 402
 Погребенник Федір 5, 46, 87,
 336, 389, 402, 405, 408
 Погребенник Ярослава 405
 Покусаєв Євграф 403
 Полянко Олег 402
 Попова О. І. 387
 Попович Олександр
 (псевдонім Rudolf Oscar
 Waldburg) 105, 157, 190,
 200
 Попович Олександр
 Орестович 402
 Попович Омелян 29, 31, 36—
 37, 185, 244, 246, 334,
 335, 338—339, 342, 346,
 356, 402—403
 Поповичі (рід) 37, 194
 Поспелов Геннадій 55, 403
 Потапенко О. І. 407
 Потєбня Олександр 177
 Присяжнюк Ю. 293, 403
 Пришвін Михайло 142
 Продан Василь 156, 241
 Продан Гаврило 156
 Прозоров Валерій 403
 Пузирей А. А. 403
 Пульнарівич Владислав 98

- Пулой Іван 216—217
Пушкар Микола 204, 403
Пушкін Олександр 3—4, 11,
47, 109, 183—184, 193,
242, 288, 317, 331
Пюрко Богдан 282, 295, 417
- Рабле Франсуа 237, 376
Расін Жан 129
Раупах Ернст 267, 271—272,
274
Ревакович Тит 22, 24, 26, 222,
252, 334—335, 343, 403
Регіомонтан (псевдонім
Мюллера Йоганна) 331
Решетников Федір 57
Ржегорж Франтішек 6
Рильський Максим 355, 389,
397
Рібо Теодюль Арман 96
Рільке Райнер-Марія 150
Роджерс Наталі 341, 404
Романець Олекса 5, 85, 144—
145, 338, 404
Романченко І. С. 384
Романчук Юліан 257, 282,
290, 294, 319
Ромашкан (дідич) 124
Ромашкан М. 103
Роменець Володимир 404
Россолімо Григорій 284
Роткель Рудольф 13—17, 21,
26—27, 30—33, 109, 118,
121, 125—132, 134, 138,
144, 146, 161, 163, 165,
190, 192, 364, 368—369
Рубаний Яків 204
Рудницький Михайло 187,
272, 404
Рудольф (герцог) 345
Русанов Ю. А. 398
Рюккерт Фрідріх 138
- Савчук Борис 99, 404
Саган Ольга 404
Самчук Улас 74
- Санін А. 387
Сарджвеладзе Н. І. 404
Свенціцький П. 248, 269,
274
Сверчевський Еразм 54
Свирида І. І. 404
Світленко С. І. 404
Селецький К. 261
Семака Євген (див. Дмитрів Є.)
Семанюк Іван (псевдонім
Марко Черемшина) 28,
305, 325, 374, 413
Семанюк Юрій 28—29, 39
Сент-Бев Шарль 5, 404
Сеньобос Ш. 404
Середяк Алла 404
Сермягіна О. С. 404
Сенкевич Генріх 353
Сивокінь Григорій 5, 405
Синюк (учитель) 29
Сілверберг С 126
Сімігінович-Штауфе Людвиг-
Адольф 158, 165
Сімович Василь 46, 72—73,
95, 178, 258, 271, 298,
314, 325, 335, 405
Сковорода Григорій 3, 228,
254, 302, 358, 376
Скорейко Ганна 405
Скотний Валерій 384
Скотт Джині-Грехем 405
Скраба Юрій 42, 235
Скупейко Лукаш 4, 62, 365,
405
Славутич Яр 91, 405
Сліпий Йосип 74
Слюсарчук Олекса 29, 40, 230
Смаль-Стоцький Степан 24,
26—27, 32, 37, 54, 65—66,
75, 121, 129, 155, 157—
158, 166—167, 235, 242,
257, 273, 324, 334—337,
339, 340, 342, 347,
351—353, 369, 405—406
Смілянська Валерія 406
Сміт Ентоні 406

- Соколишин Олександр 91, 406
Соколова Є. Т. 406
Сопільнюк Тихін 406
Сохань Лідія 385
Сохацька Євгенія 406
Сочеван Александра
(Кассандра) 122
Спасович Володимир 54
Сплени Габріель фон 139, 346,
407
Сріблянський Микола 69, 81,
97, 189, 229, 278, 288, 310,
324, 406
Сталін Йосип 81
Старицький Михайло 240
Стебельський Володимир 215
Стейнберг Л. 126
Стендаль 412
Стефан Великий 132
Стефаник Василь 123, 165,
279, 293, 359, 374, 418—
420
Стороженко Олекса 14, 180,
314
Студинський Кирило 407
Стус Василь 358
Стус Дмитро 358
Сулима Микола 387
Суханек Адальберт 124
Сушкевич Корнило 257, 281,
329, 418
Сушкевич Петро 282, 407, 417
Сявавко Євгенія 397
- Талієв О. 3
Танідзакі Дзюньгіро 370
Танячкєвич Данило 49, 173,
180—182, 185, 188, 193,
195, 199—202, 216, 222,
226, 229, 253
Тарасов Г. С. 407
Тартаковський Андрій 17, 407
Тегнер Есайас 288—289
Тейлор А.- Дж. 150, 155, 407
Тейлор Д. 161
- Тейлор Ш. 407
Тен Іполит 5
Теперик Тамара 407
Терлецький Омелян 392
Терлецький Остап 48, 168,
204, 208, 223, 226, 228,
244, 277, 287, 407, 418
Теутул Іон 107
Тимінський Іван 333—337,
341—342, 344—346, 349
Тимкович (учитель) 29
Титаренко Т. М. 384
Тихонович В. А. 385
Тичина Павло 394
Ткач Людмила 407
Товкайло Тамара 407
Токарюк Леся 390
Толстой Лев 25, 186, 189, 260,
379, 407, 412
Томашівський Степан 404
Трескунов М. 404
Тургенєв Іван 51
- Узнадзе Дмитрій 404
Українка Леся 41, 46, 68, 84,
147, 303, 309, 350, 390,
407
Уланд Людвіг 69, 138, 175
Урбан (фельдмаршал-
лейтенант) 149—151
Усенко Павло 320, 407
Устиянович Корнило 303
Устиянович Микола 149, 190,
399
- Федорович Володислав 282
Фейнберг Євген 328, 409
Фельдман (капітан) 387
Ферлеєвич Василь 156
Фесенко Іван 409
Филипович Людмила 409
Филипович Павло 7, 252, 409
Фізер Іван 81, 91, 409
Фінкель Людвіг 409
Фірмік Матерн 329
Фішер А. 98

- Флондори (рід) 204
Фоляковський Юлій 160, 163
Фошка Власій 204, 234
Фрайтаг Густав 301, 303, 353, 375
Франкл Віктор 126, 219, 326, 409
Франко Іван 3, 5, 14—16, 20, 23, 26, 28, 31, 34, 36, 40, 46—47, 50—52, 54—66, 68, 74, 83—84, 91, 93, 95—96, 101, 107, 120, 123, 157, 161—168, 170, 173, 183, 186—187, 199, 204—205, 217, 221—222, 225—227, 247, 253, 257, 259—261, 267, 269—275, 277—278, 280—281, 291, 301, 303, 306, 312—315, 317, 328, 339, 346, 350, 353, 358, 362, 366, 369, 372—373, 375, 382—384, 389, 391—392, 396, 399—400, 406, 409—412, 415
Франц Й. (капелан) 190
Франц-Йосиф I 141, 148, 150, 152, 165, 351
Францоз Карл-Еміль 216, 390
Фрейліграт Фердинанд 138, 203, 384
Фройд Зигмунд 6, 15, 68, 111, 194, 412
Фромм Ерік 276
Фрухтман Перля 386
Хейдметс М. 412
Хінкулов Леонід 25
Хмелівський Гнат 28, 101
Хмельницький Богдан 353—355, 367
Хмельницький Тиміш 353—354
Хорні Карен 219
Хоткевич Гнат 76—77, 79, 173, 374, 412
Храмова Вікторія 412
Храпченко Михайло 412
Цамблак Григорій 133
Цвейг Стефан 136, 322, 360, 412
Цветаєва Марина 3, 4
Цегельський Лев 96, 412
Целевич Юліян 216, 222
Цимбалістий Богдан 144, 412
Цуканова Є. В. 413
Цурковський Євстахій (Остап) 26, 252, 280, 286, 413
Чайківський Микола 405
Чайковський Андрій 391
Чайковський Міхал 318
Чайковські (рід) 99
Чарнецький Степан 413
Чарноцький І. 353
Чемберлен Невілл 165
Черемшина Марко (див. Семанюк І.)
Чернець Лілія 403
Чернишевський Микола 152, 413
Черняк Людмила 392, 409
Чокке Генріх 262, 413
Чопик Ростислав 413
Чернопиский Михайло 413
Чуковський Корній 270, 376, 395, 413
Чунтуляк (землемір) 123, 126
Чучко Пантела 28—29, 40, 42, 235
Шайноха Кароль 353
Шалата Михайло 5, 85—87, 154, 409, 414
Шанковський Амвросій 174
Шаповалова Марія 267, 413
Шашкевич Володимир 173, 197, 200, 257, 259
Шашкевич Маркіян 146, 248, 364

- Швалб Юрій 413
 Шевельов Юрій 286, 291,
 413—414
 Шевченко Тарас 7, 12, 14—15,
 20, 25—27, 46, 51, 54, 57,
 59, 62, 64—65, 70—71, 73,
 75—77, 80, 83, 91, 93, 109,
 121, 131, 138, 141, 143,
 168, 174—175, 179,
 180—181, 183, 185—186,
 191, 201, 211, 319—321,
 325, 346, 348—351, 353,
 356—358, 359, 363—364,
 366—367, 370, 375—376,
 383, 386—388, 394—397,
 400, 402, 405—407, 410,
 412—441, 416, 418—421
 Шевченко Федір 404, 414
 Шевчук Валерій 68, 228
 Шекспір Вільям 56, 61,
 267—270, 272, 274, 286,
 302, 331, 353, 401, 404,
 411, 413
 Шеллі Персі-Біші 270, 339
 Шептицький Андрей 74
 Шетер І. 379
 Шехтман Н. А. 414
 Шибутані Тамотсу 225,
 242, 414
 Шиллер Йоганн-Кристоф-
 Фридрих 164—165, 175,
 227, 272, 282, 318, 353
 Шкрумеляк Юра 264, 409
 Шкурган М. 339
 Шлег Г. 298
 Шлегель Август-Вільгельм 269
 Шлемкевич Микола 98
 Шліффен Альфред фон 138
 Шмедес Карл фон 143, 381
 Шопенгауер Артур 230, 300,
 302, 326
 Шорохова Є. В. 414
 Шпрангер Едуард 116
 Шредер Ф. Л. 269
 Шумоло Наталя 385, 414
 Шутц Вільям 414
 Шухевич Володимир 105, 112,
 117, 129, 190, 192, 226,
 284, 414
 Щурат Василь 5, 62, 64
 Щурат Степан 87
 Юнг Карл-Густав 3, 19, 94,
 172, 186, 304, 310, 376, 415
 Юрійчук Микола 4—6,
 45—47, 49, 85, 87, 89, 92,
 296, 409, 415
 Ядов Володимир 404
 Якимович Гнат 303
 Якобсон Павло 415
 Яковенко Наталія 137
 Янів Володимир 144
 Яноші (рід) 204
 Янська І. 415
 Ярема Світлана 415
 Ярема Яким 95, 100, 115, 162,
 283, 302, 415
 Яременко Василь 383
 Ярмусь С. 387
 Ярошинська Євгенія 337, 347,
 374
 Яусс Ганс Роберт 374
 Яценко Михайло 416
 Яцимирський Олександр 133,
 333
 Ященко Антон 416

ЗМІСТ

У ПОШУКАХ ФЕДЬКОВИЧА	3
1. АВТОБІОГРАФІЇ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА, СПОГАДИ ПРО НЬОГО ЯК ПЕРШОДЖЕРЕЛА <i>SUI GENERIS</i>	9
1.1. «Аби моя історія не пропала...»: автобіографії Юрія Федьковича крізь призму індивідуальності їх творця	9
1.2. Федьковичезнавчі спогади в аспекті їх історії, типології та авторських позицій мемуаристів	24
2. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФЕДЬКОВИЧЕЗНАВСТВА (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ — ПОЧАТОК ХХІ СТ.)	44
3. СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ, ЕТНОКУЛЬТУРНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СТАНОВЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ОСИПА ГОРДИНСЬКОГО (ФЕДЬКОВИЧА)	94
3.1. Передісторія Федьковичевого життя в контексті приватних та суспільно-історичних обставин, галицько-буковинської та європейської дійсності	94
3.2. Формування характеру і творчих інтересів майбутнього письменника у ранній сторонець-путилівський і чернівецький період (1834—1848)	108

3.3. Молдовський період життя (1849—1852): процес індивідуалізації і рання німецькомовна творчість	121
4. ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА ОСИПА ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА (ГОРДИНСЬКОГО) (КІНЕЦЬ 1852 — ПОЧАТОК 1863) ЯК СПОСІБ ІНТЕГРАЦІЇ В СУСПІЛЬСТВО І ЧАС ОФОРМЛЕННЯ ВИХІДНИХ КООРДИНАТ ХУДОЖНЬОГО СВІТУ	135
4.1. На підступах до «Нічлігу»: Юрій Федькович у 1852—1859 рр.	135
4.2. Результативність ідейного та художньо-естетичного самовираження Юрія Федьковича на зламі 50—60-х років XIX ст.	155
5. ДИСКУРС ДРУГОГО СТОРОНЕЦЬ-ПУТИЛІВСЬКОГО ПЕРІОДУ ЖИТТЕВО-ТВОРЧОЇ БІОГРАФІЇ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА (1863—1872)	184
5.1. Юрій Федькович у 1863—1867 рр.: час «бури і натиску»	184
5.2. Юрій Федькович, інтелігенція та селянство: контакти на рівні <i>ratio</i> й <i>emotio</i> (1867—1872)	219
6. ЛЬВІВСЬКИЙ (1872—1873) І ПОСТЛЬВІВСЬКИЙ (ДО 1876) ЧАС ЖИТТЯ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА В АСПЕКТІ КОМУНІКАТИВНИХ ПРОБЛЕМ І НОВОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ТАЛАНТУ	250
6.1. На теренах Галичини: генеза, особливості буття, творчий розвиток	250
6.2. Взаємини Юрія Федьковича з оточенням і собою у львівський, постльвівський час життя та їх відгомін у художньому світі письменника	275

7. ОСТАННІЙ, ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ, ЕТАП ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА: СВОЄРІДНІСТЬ І ГЛИБИНА ЕПЛОГУ	307
7.1. «Дикі думи» та астрологічні студії як шляхи сприйняття світу й осягнення істини	307
7.2. Про створене, пережите, переболіле на порозі вічності	332
ВИСНОВКИ	358
ЛІТЕРАТУРА	375
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	418

Ковалець Л.
К56   Юрій Федькович: Історія розвитку творчої індивідуальності письменника : монографія / Лідія Ковалець. — К. : ВЦ «Академія», 2011. — 440 с. — (Серія «Монограф»).

ISBN 978-966-580-322-5 (серія)

ISBN 978-966-580-364-5

У пропонованій студії викладено ґрунтовну, насичену оригінальними літературознавчими знахідками наукову біографію Юрія Федьковича.

Вартісність цього дослідження визнають передусім фахівці. Корисним воно буде всім залюбленим у літературу, надто тим, хто намагається, користуючись «зворотною оптикою», побачити письменника «зсередини його життя, або його драми».

УДК 821.161.2Фед09

ББК 83.3(4УКР)53-8Федькович4

Наукове видання

Серія «Монограф»
Заснована у 2006 році

КОВАЛЕЦЬ Лідія Михайлівна

ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ

*Історія розвитку
творчої індивідуальності письменника*

М О Н О Г Р А Ф І Я

Спільний проект із видавництвом «Академвидав»

Редактор Н. А. Ганжа
Коректор Т. А. Дічевська
Комп'ютерна верстка Є. М. Байдюка

Формат 84×108/32. Ум. друк. арк. 23,1. Зам.

Видавничий центр «Академія»,
м. Київ, вул. Дегтярівська, 38—44.
Тел./факс: (044) 483-19-24; 456-84-63.
E-mail: academia-pc@svitonline.com; academia.book@gmail.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 555 від 03.08.2001 р.

Видруковано у ПрАТ «Поліграфкнига»
корпоративне підприємство ДАК «Укрвидавполіграфія»,
вул. Довженка, 3, м. Київ, 03680.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3089 від 23.01.2008 р.

*Найкращі книги для тих,
хто навчається і навчає*

- Білоус П. **Історія української літератури
XI—XVIII ст.**
- Гнатюк М. **Іван Франко і проблеми теорії
літератури**
- Іванишин В. **Нариси з теорії літератури**
- Малютіна Н. **Українська драматургія
кінця XIX — початку XX ст.**
- Наєнко М. **Історія українського
літературознавства і критики**
- Руснак І. **Український фольклор**
- Харчук Р. **Сучасна українська проза.
Постмодерний період**
- Чижевський Д. **Історія російської літератури
XIX століття. Романтизм**
- Чижевський Д. **Історія української літератури**

*Для тих, хто прагне самоствердження,
намагається стати лідером,
самостійно йде до вершин*

- Білоус П.,
Білоус О. **Українська література XI—XVIII ст.**

*Нестандартний погляд
на складні проблеми*

- Демська-Будзуляк Л. **Драма свободи в модернізмі.
Пророчі голоси драматургії
Лесі Українки**
- Зборовська Н. **Код української літератури.
Проект психоісторії
новітньої української літератури**
- Іванишин П. **Національний спосіб розуміння
в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка,
Л. Костенко**

Матвіїшин В. **Український літературний європеїзм**
Огнева Т. **Відбиток часу у дзеркалі буття**

*Сучасні якісні словники
та довідники*

Колектив авторів **Літературознавчий
словник-довідник**

Серія «Енциклопедія вродита»
Засновано у 2001 році

*Енциклопедії, що відображають
сучасний рівень науки*

Ковалів Ю. **Літературознавча енциклопедія**

Врублевська В.

*Про тих, чий життя і творчість —
непідвладна часові цінність*

Шарітка з Рунгу.
*Біографічний роман
про Ольгу Кобилянську*

Горак Р. **Твого ім'я не вимовлю ніколи.**
Повість-есе про Івана Франка

Процюк С. **Троянда ритуального болю.**
Роман про Василя Стефаника

*Літературні портрети письменників,
які сформували канон
сучасної української літератури*

Поліщук Я. **І ката, і героя він любив...**
Михайло Коцюбинський.
Літературний портрет

Горак Р. **Кров на чорній ріллі.**
Есе-біографія Василя Стефаника

За ред. П. Білоуса **Українська література XI—XVIII ст.**
Хрестоматія

Упоряд.
О. Гарачковської **Українська література для дітей**
Хрестоматія